วิสุทธิเทศนา

วิสุทธิเทศนา

กองงานพระธรรมทูต

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ

พระวิสุทธิวงศาจารย์

(วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๔)

อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตรองแม่กองงานพระธรรมทูต
อดีตที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม

๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕

วิสุทธิเทศนา

กองงานพระธรรมทูต

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ

พระวิสุทธิวงศาจารย์

(วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙)

อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตรองแม่กองงานพระธรรมทูต
อดีตที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม

๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕

พระวิสุทธิวงศาจารย์ ญาณทัศนวิกรม พรหมจริยาภิมุต
วิสุทธิธรรมานุจารี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร
บวรสังฆาราม คามวาสี

หมายรับสั่งที่ ๑๑๑๐๓ **สำนักพระราชวัง**

๒๙ กันยายน ๒๕๖๔

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อายุ ๘๔ พรรษา ๖๔ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ มรณภาพด้วยโรคมะเร็งปอดระยะลุกลาม ณ โรงพยาบาลกรุงเทพ เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๒.๕๒ น.

วันพุธ ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ และทรงรับศพอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๗ คืน

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่ ๑๑๑๐๔ สำนักพระราชวัง

๒๙ กันยายน ๒๕๖๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พลอากาศโท ภักดี แสง-ชูโต เชิญพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี และของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณวรราชภักดี สิริกิจการิณีพีรยพัฒนรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ไปวางที่หน้าโกศศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันพุธ ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๗.๓๐ น.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่......๑๑๑๐๕...... **สำนักพระราชวัง**

๒๙ กันยายน ๒๕๖๔

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทรงพระกรุณาโปรดให้ นายเฉลิมพล ทันจิตต์ เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันพุธ ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๗.๔๕ น.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก [signature]

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่.....๑๑๑๐๖....... **สำนักพระราชวัง**

๓๐ กันยายน ๒๕๖๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ ที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๔ เวลา ๐๙.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่...๑๒๑๐๘......... **สำนักพระราชวัง**

๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วันพระราชทานศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ ที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔ เวลา ๐๙.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่...๑๕๓๑๙........ **สำนักพระราชวัง**

๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๑๐๐ วันพระราชทานศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันอังคาร ที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่.........๑๕๔๕๓... **สำนักพระราชวัง**

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๔

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทรงพระกรุณาโปรดให้ นายเฉลิมพล ทันจิตต์ เชิญพวงมาลาของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ ไปวางที่หน้าโกศศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) ที่ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๗.๔๕ น.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่.....๑๐๖๕......... **สำนักพระราชวัง**

๑๘ มกราคม ๒๕๖๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๖.๐๐ น. บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ ศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ ที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

เวลา ๑๓.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล เชิญโกศศพขึ้นรถประเทียบจากศาลาการเปรียญ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ ไปยังเมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย หยุดรถเชิญโกศศพแห่ศพเวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๓๐ น. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณวรราชภักดี สิริกิจการิณีพีรยพัฒน รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ

วันจันทร์ ที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕ เวลา ๐๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร และภัตตาหารสามหาบในการเก็บอัฐิ

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่......๑๐๖๖......... **สำนักพระราชวัง**

๑๘ มกราคม ๒๕๖๕

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณวรราชภักดี สิริกิจการิณีพีรยพัฒน รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๗.๓๐ น.

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

เลขาธิการพระราชวัง

คำถวายพระพร
ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ
พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถร ป.ธ.๙)

ด้วยพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถร ป.ธ.๙) อดีต กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง ได้มรณภาพเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๒.๕๒ น. ณ โรงพยาบาลกรุงเทพ เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร ด้วยโรคมะเร็งปอดระยะลุกลาม

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ และทรงรับศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพวงมาลาหลวง พวงมาลาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี และพวงมาลาของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ไปวางที่หน้าโกศศพ ต่อมา สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานและประทานพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ และสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธิวงศาจารย์ ในวันอาทิตย์ที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕ ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาและพระกรุณาแด่ พระวิสุทธิวงศาจารย์ คณะสงฆ์ วัดปากน้ำ พระอารามหลวง และศิษยานุศิษย์หาที่สุดมิได้

หากดวงวิญญาณของพระวิสุทธิวงศาจารย์ ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง คงจะมีกุศลจิตปีติยินดี ที่ได้รับพระมหากรุณาพระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายของชีวิต

คณะสงฆ์วัดปากน้ำ พระอารามหลวง และศิษยานุศิษย์ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรชัยมงคล ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากล ตลอดทั้งพระสยามเทวาธิราช โปรดอภิบาลและดลบันดาลประทานพรให้มหาบพิตร และพระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงพระเจริญ ด้วยจตุรพิธพรชัย พระพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ พระเกียรติคุณแผ่ไปให้ไพศาล สถิตเป็นมิ่งขวัญแก่ปวงชนชาวไทย ในสยามรัฐสีมาตลอดกาลนานเทอญ

การจะควรมิควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

ขอถวายพระพร

คณะสงฆ์วัดปากน้ำ พระอารามหลวง และศิษยานุศิษย์

สังเวชนียธรรม

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุโณ)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเพื่อความรู้แจ้ง บรรพชิตในพระศาสนานี้จึงมีทั้งหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนให้รู้กระจ่างในอรรถธรรมทั้งปวง กับทั้งมีหน้าที่เป็นครูอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นอาจสามารถรู้ตามเพื่อความสำเร็จประโยชน์สุขเป็นผลสัมฤทธิ์ สมตามเถรภาษิต ซึ่งพระมหาจุนทเถระได้ปรารภแสดงคุณประโยชน์แห่งการศึกษาเล่าเรียนไว้ ว่า

สุสฺสูสา สุตวฑฺฒนี สุตํ ปญฺญาย วฑฺฒนํ
ปญฺญาย อตฺถํ ชานาติ ญาโต อตฺโถ สุขาวโห ฯ

แปลความว่า *"ความใฝ่เรียนสดับ เป็นเครื่องพัฒนาความรู้ ความรู้จากการเรียนสดับนั้น เป็นเครื่องพัฒนาปัญญา ด้วยปัญญาก็รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ ประโยชน์ที่รู้จักแล้วก็นำสุขมาให้"*

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นสมณะผู้กอปรด้วยศีลาจารวัตร ใฝ่ใจในไตรสิกขาเป็นเนืองนิตย์ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ทั้งยังเอื้อเฟื้อต่อกิจธุระของสหธรรมิก อุตสาหะรับภารธุระบริหารงานคณะสงฆ์ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับมาอย่างเรียบร้อยมิมีบกพร่อง พากเพียรอำนวยการศึกษาและเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะในแผนกบาลีอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เป็นครุฐานียบุคคลผู้อนุเคราะห์ศิษยานุศิษย์มากมาย ให้ได้เล่าเรียน สามารถพัฒนาปัญญา กระทั่งบรรลุสุขประโยชน์ทั้งอัตตัตถะ ปรัตถะ และอุภยัตถะ นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่การคณะสงฆ์และพระบวรพุทธศาสนาได้อย่างน่ายกย่องสรรเสริญ

ขอกุศลธรรมที่ท่านเจ้าคุณผู้ถึงมรณภาพได้บำเพ็ญมาด้วยดี กอปรกับกุศลทักษิณานุประทานกิจที่สาธุชนร่วมบำเพ็ญอุทิศ จงอำนวยอิฐวิบากวิบุลมนุญผลถวายให้ **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุโณ)** บรรลุถึงธรรมอันเกษมในเบื้องหน้าตามควรแก่คติวิสัย เทอญ.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๓๐ มกราคม ๒๕๖๕

อนุสรณ์กถา

ความรัก เคารพ นับถือ บูชา เป็นสิ่งที่เกิดจากใจของบุคคลผู้ได้รับความประทับใจในเมตตาคุณที่ท่านผู้มีอุปการคุณหยิบยื่นให้ ด้วยไมตรีจิตมุ่งหวังประโยชน์ และเปี่ยมล้นด้วยความปรารถนาดีหวังความสุข ความเจริญ ความสำเร็จเป็นที่ตั้ง

น้ำใจของท่านผู้มีความปรารถนาดี เป็นน้ำใจที่ใสสะอาด ก่อให้เกิดความสนิทใจและประทับใจในเรื่องที่ทำ ในคำพูด ทุกประการ เป็นรอยแห่งความประทับใจมิรู้ลืม ยิ่งผู้อยู่ใกล้ชิด ได้รับใช้ใกล้ชิดทุกเช้าค่ำ ยิ่งประทับรอยแห่งความทรงจำมิอาจจะลืมเลือน

พระเดชพระคุณ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) อดีต รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ รองแม่กองงานพระธรรมทูต ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่มีความสำคัญต่อคณะสงฆ์ เพราะรับภารธุระสนองงานคณะสงฆ์มากมาย ทรงความรู้ ทรงคุณธรรม มั่นคงในหลักพระธรรมวินัย มั่นคงในระเบียบแบบแผน มุ่งมั่นและตั้งใจในการปฏิบัติในหน้าที่อย่างดียิ่ง โดยถือหลักว่า สิ่งที่ท่านได้รับมอบหมายนั้นคือพวงมาลัยที่มอบให้คล้องมือ ตั้งใจ อดทน เสียสละ มุ่งมั่นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย พยายามคิด พยายามทำ พยายามปรับปรุงให้งานมีความก้าวหน้า มีผลสัมฤทธิ์ เป็นรูปธรรมในแนวทางของคณะสงฆ์ มีจิตใจมั่นคง เด็ดเดี่ยว ไม่ย่อท้อและไม่หวั่นไหวในสิ่งที่ตั้งใจทำ มุ่งตรงไปในแนวทางและจุดหมายอย่างมั่นคงแน่วแน่ มีหลักแห่งความทรงจำเป็นเลิศ ไม่ว่าในหลักธรรมหรือวิธีแห่งการปฏิบัติใดๆ มีการอธิบายหลักธรรมเป็นเยี่ยม ในการบรรยายหรืออธิบายหลักธรรมบทใดผู้ฟังจะต้องได้มุมมองที่แตกต่างและประทับใจ เพราะในเรื่องบางประการ แม้ผู้ฟังอาจจะเคยได้รับรู้มาก่อนแล้ว แต่เมื่อท่านได้ยกหลักธรรมหรือเรื่องราวนั้นๆ มาแสดง ย่อมจะมีมุมมองใหม่ให้คิด ให้ชวนติดตามและเกิดความประทับใจ เข้าใจในเนื้อหาสาระที่แสดงนั้นในอีกมุมมองหนึ่ง อย่างน่าแปลกใจ ในองค์ความรู้และความคิดรวบยอดที่นำเสนอ พร้อมทั้งยอมรับในมุมมองที่แตกต่างและอธิบายอย่างน่าประทับใจ นั่นเกิดจากความเป็นพระเถระผู้คงแก่เรียน มีความคิดที่เป็นระบบและมีสติปัญญาที่แจ่มใส มองเห็นเบื้องต้นและเบื้องปลายอย่างชัดเจน ดังนั้นคำบรรยายหรือบทเทศนาจึงสร้างความประทับใจและเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่ควรศึกษา

มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูอย่างเต็มเปี่ยม มุ่งที่จะสอนและตั้งใจสอนแม้จะต้องสอนเพียงรูปเดียว ก็สอนโดยถือหลักว่า หน้าที่คือผู้ถ่ายทอดความรู้ จะรูปเดียวหรือหลายรูปก็ไม่เป็นไร เพราะได้ทำหน้าที่ของตน ผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างสมบูรณ์แล้ว นักเรียนจะมากหรือน้อยมิใช่สิ่งที่ครูจะต้อง

คิด สิ่งที่ครูควรสังวรคือ จะทำอย่างไรให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ได้มีความเข้าใจในเรื่องที่สอนซึ่งจะนำไปใช้ได้ นำไปถ่ายทอดต่อไปได้ นั่นคือจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ที่มีอยู่อย่างครบถ้วน

ในฐานะแห่งผู้บริหารการศึกษา มุ่งพัฒนาให้สำนักเรียนวัดปากน้ำมีความโดดเด่นในการจัดการเรียนการสอน ตรวจตรา ตรวจสอบ ให้กำลังใจแก่ครูอาจารย์และนักเรียนให้มีความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์อย่างเต็มที่เต็มกำลัง จนมีผลแห่งการศึกษาเป็นที่ปรากฏ ทั้งร่วมบริหารการศึกษาอย่างสำคัญ ทั้งในเรื่องของการบริหารจัดการ การวางแผนการศึกษา และการจัดการศึกษาของกองบาลีสนามหลวง และงานเผยแผ่พระศาสนา คือ การทำหน้าที่รองแม่กองงานพระธรรมทูต ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรม หรือการบริหารจัดการ เพื่อให้งานเผยแผ่พระศาสนาส่วนนี้ดำเนินไปได้ด้วยดี เป็นคุณประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระศาสนาโดยภาพรวม รวมถึงการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ที่จำต้องอาศัยภูมิรู้ ภูมิธรรม และความมั่นคงแน่วแน่ในวิธีปฏิบัติ เพื่อให้ได้พระอุปัชฌาย์ที่ทรงความรู้แน่วแน่ในวิธีปฏิบัติ สมกับคำว่า "พระอุปัชฌาย์ดี เป็นศรีพระศาสนา" จะเข้มงวด กวดขัน มั่นคงแน่วแน่ในหลักปฏิบัติทุกขั้นตอน ไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหาย เพราะถือว่า ถ้าแม่พิมพ์ดีย่อมสร้างความถูกต้องดีงามให้เกิดขึ้นแก่สังฆมณฑล นั่นเป็นภาพแห่งความทรงจำที่ทุกคนจำฝังใจ

ในความเป็นนักปกครอง ถือหลักว่า จะปกครองใคร ต้องปกครองให้เขามีความสุข ดังนั้นจึงใช้หลักแห่งการบริหารจัดการ ที่ผู้อยู่ใต้ปกครองต้องมีความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ แต่ต้องอยู่ในกรอบแห่งวิธีปฏิบัติ มีปัญหาข้อขัดข้องใดๆ ยินดีเสมอที่จะให้คำปรึกษาและแก้ไขให้ถูกต้องตามกระบวนวิธี ต้องการการปรับปรุงแก้ไข มิต้องการความเสียหายจนเสียการณ์ ด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ เปี่ยมด้วยความการุณย์ ดังนั้น จึงนั่งอยู่ในใจของคนทั้งหลายตลอดกาล

มาบัดนี้ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ ได้ถึงแก่มรณภาพแล้ว คงทิ้งไว้แต่รอยอาลัยและความระลึกถึงในคุณูปการที่มีต่อคณะวัดปากน้ำ ต่อเจ้าคณะพระสังฆาธิการและท่านสาธุชนทั้งหลายอย่างมิรู้ลืม

คณะวัดปากน้ำขอแสดงความเสียใจอาลัยถึง ในการจากไปของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อย่างที่สุด มา ณ ที่นี้

(พระพรหมโมลี)
ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

สังเขปประวัติ
พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)
วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ฉายา อโนมคุโณ อายุ ๘๔ พรรษา ๖๔ วัดปากน้ำ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

เคยดำรงตำแหน่ง **รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง**
อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ
รองแม่กองงานพระธรรมทูต
ประธานคณะกรรมการกองทุนวัดช่วยวัด
เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
กรรมการมหาเถรสมาคม

สถานะเดิม

ชื่อ **วิเชียร** นามสกุล **เรืองขจร** เกิดวันอาทิตย์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ปีฉลู ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ณ บ้านบางพลับ เลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๒ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรนายนาค นางฟื้น เรืองขจร มีพี่น้องรวม ๗ คน ดังนี้

๑. นายทองหล่อ เรืองขจร

๒. นางชั้น เรืองขจร สมรสกับ นายฤทธิ์ หลักดี มีบุตรธิดา ๗ คน

๓. นายชุ้น เรืองขจร สมรสกับ นางเติม เรืองขจร มีบุตรธิดา ๖ คน

๔. นายช้วน เรืองขจร สมรสกับ นางเชียร เรืองขจร มีบุตรธิดา ๕ คน

๕. นางฟ้อน เรืองขจร สมรสกับ นายสวง ดากระบุตร มีบุตรธิดา ๕ คน

๖. นายชั้ว เรืองขจร (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก)

๗. พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร เรืองขจร/ อโนมคุโณ ป.ธ. ๙)

บรรพชา

เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ณ วัดดงตาล ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมี**พระครูอุภัยภาดารักษ์** (จ่าง ปุณฺณโชติ) เจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง วัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์

หลังจากบรรพชาแล้ว ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเวลา ๑ พรรษา

การย้ายสังกัดวัด

ปี ๒๔๙๕ พระครูพิทักษ์สุวรรณเขต (ผาด คงฺคสุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดท่าจัด ได้ส่งไปศึกษาบาลีที่วัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเวลา ๔ ปี จนถึงปี ๒๔๙๙ หลังจากสอบได้นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยคแล้ว จึงย้ายเข้ามาอยู่วัดปากน้ำ โดยการชักนำของนายกล่อม ศรีบุณยรัตน์ ซึ่งเคยมีพื้นเพอยู่ที่บ้านบางพลับ จึงรู้จักกับพ่อนาค เรืองขจร นายกล่อม เป็นโยมบิดาของพระครูปัญญาภิรัต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ และเคยเป็นสหธรรมิกของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) มาก่อน เมื่อครั้งอุปสมบท ได้เห็นความตั้งใจของสามเณรวิเชียร เรืองขจร จึงนำมาฝากเข้าศึกษาที่วัดปากน้ำ โดยอยู่ในความดูแลของพระครูปัญญาภิรัต ซึ่งได้เมตตาให้การส่งเสริมสนับสนุนตลอดมา

อุปสมบท

ได้อุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ วัดปากน้ำ แขวงปากคลองภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร โดยมีพระธีรสารมุนี (ห่อ ธีรสาโร) วัดอัปสรสวรรค์ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูปัญญาภิรัต (ถวิล ธมฺมาภิรโต) วัดปากน้ำ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระพิพัฒน์ธรรมคณี (ธนิต อุปคุตฺโต) วัดปากน้ำ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ในการอุปสมบทนั้น เนื่องจากพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (หลงพ่อวัดปากน้ำ) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อาพาธ พระครูปัญญาภิรัต ในฐานะผู้ปกครองและจัดการอุปสมบทสามเณรวิเชียร ไม่ประสงค์จะรบกวนหลวงพ่อวัดปากน้ำ ให้ได้รับความลำบาก จึงนิมนต์พระธีรสารมุนี วัดอัปสรสวรรค์ มาเป็นพระอุปัชฌาย์แทน

วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๙๒ จบประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดท่าจัด อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๕ สอบได้นักธรรมตรี วัดสองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบได้นักธรรมโท วัดสองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๙ สอบได้ ป.ธ. ๓ วัดสองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๙ สอบได้นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๐ สอบได้ ป.ธ. ๔ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๑ สอบได้ ป.ธ. ๕ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๒ สอบได้ ป.ธ. ๖ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๓ สอบได้ ป.ธ. ๗ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๐๕ สอบได้ ป.ธ. ๘ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๑๖ สอบได้ ป.ธ. ๙ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาบาลี จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นสิ่งที่ควรกล่าวถึงเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลัง กล่าวคือ ท่านสอบซ้ำชั้น เพียง ๓ ชั้น คือ ป.ธ. ๓ ป.ธ. ๘ และ ป.ธ. ๙ โดยเฉพาะประโยค ป.ธ. ๙ ใช้เวลาสอบถึง ๑๑ ปี นับแต่ปี ๒๕๐๖ จนถึงปี ๒๕๑๖ จึงสอบได้ ซึ่งในระหว่างนั้น ก็ทำหน้าที่ทั้งครูสอน และอาจารย์ใหญ่ไปพร้อมกัน ระยะเวลา ๑๑ ปี สำหรับการเรียนการสอบเพียงชั้นเดียว จึงเป็นเวลาที่ยาวนานมาก หากเป็นบุคคลอื่น เพียง ๓ - ๔ ปี ก็อาจคลายความเพียร เลิกเรียนเลิกสอบไปแล้ว แต่ท่านยังมีความวิริยะอุตสาหะ ไม่ท้อแท้จนสอบได้ในปีที่ ๑๑ จึงเป็นแบบอย่างของคนที่ไม่ยอมแพ้ต่อความล้มเหลว เมื่อเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ก็สามารถที่จะสำเร็จได้

งานการปกครอง

พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสามัญ

พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๘ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๕๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๖๒ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นกรรมการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นประธานคณะกรรมการกองทุนวัดช่วยวัด

พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๔ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๕๘ ได้รับมอบหมายจากสมัชชามหาคณิสสรให้เป็นผู้ควบคุมดูแลการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง คณะสงฆ์มหานิกาย แทนเจ้าคณะภาคทั้ง ๑๘ ภาค

งานควบคุมการสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

งานอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง ณ วัดสามพระยา เป็นงานสำคัญที่ทำให้พระเดชพระคุณเป็นที่รู้จักของพระสงฆ์ทั่วไป และเป็นเหมือนเครื่องหมายประจำตัว เมื่อใครพูดถึงงานสอบพระอุปัชฌาย์ ก็จะนึกถึงภาพของพระเดชพระคุณเป็นอันดับแรก ในบทบาทหน้าที่ที่เข้มแข็ง กล้าหาญ เที่ยงธรรม

จุดเริ่มต้น ในปี ๒๕๓๕ หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ แล้ว ก็ได้รับมอบหมายจากสมัชชามหาคณิสสรให้เป็นผู้ดูแลเรื่องการจัดภัตตาหารถวายพระสังฆาธิการที่เข้าอบรบสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ เมื่อครั้งเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙) เจ้าคณะภาค ๗ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปัญญาบดี ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง จนถึงปี ๒๕๓๗

ในปี ๒๕๓๘ หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค ๗ แล้ว เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ได้ลาออกจากหน้าที่การควบคุมดูแลการสอบพระอุปัชฌาย์ ฯ แล้ว สมัชชามหาคณิสสร ก็ได้มอบหมายให้พระเดชพระคุณทำหน้าที่แทน

ควบคู่ไปกับการจัดภัตตาหารด้วย จึงทำให้พระเดชพระคุณได้ทำหน้าควบคุมดูแลการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง ทั้ง ๒ ส่วน นับตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ - ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์รุ่นที่ ๓๑ - ๕๑ มีพระสังฆาธิการได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ไม่น้อยกว่า ๔,๐๐๐ รูป และได้ทำหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม เรียบร้อยดีงาม วางบรรทัดฐานหลายอย่างสืบมาจนถึงปัจจุบัน

งานการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๐๓ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นอาจารย์สอนบาลีประจำสำนักเรียนวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๑๑ - ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๕๗ เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการออกข้อสอบ ยกร่าง ตรวจร่างเฉลยข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๕๗ เป็นผู้อำนวยการตรวจธรรมสนามหลวงชั้นตรี ภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๖ เป็นอาจารย์สอนบาลีประโยค ป.ธ. ๗ ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ วัดสามพระยา

พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๕๗ เป็นอาจารย์สอนบาลีประโยค ป.ธ. ๙ ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ วัดสามพระยา

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นผู้อำนวยการจัดอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๔๘ ตั้งโครงการส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลีเพื่อดำรงพุทธศาสน์ คณะสงฆ์ภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๖๑ เป็นผู้ถวายความรู้พิเศษภาคเช้ามืด แก่พระนวกะวัดปากน้ำในช่วงเข้าพรรษา

- ในสมัยก่อน พระนวกะ หรือพระบวชใหม่ ของวัดปากน้ำ ซึ่งอยู่จำพรรษาตลอดไตรมาส มีจำนวนมาก ตามปกติจะได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเป็นประจำตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี หลังจากออกพรรษาแล้ว ก็จะลาสิกขาเป็นส่วนใหญ่ หากได้มีโอกาสศึกษาอย่างเต็มที่ก็น่าจะเป็นประโยชน์ เพราะลำพังศึกษาเล่าเรียนอย่างเดียว ก็ยังอาจไม่เพียงพอ ประมาณ

ปี ๒๕๑๘ พระเดชพระคุณจึงขออนุญาตเจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เพื่อขอถวายความรู้พิเศษแก่พระนวกะ เป็นการศึกษาอบรมในภาคเช้ามืด ตั้งแต่ ๐๔.๓๐ - ๐๕.๔๕ น. โดยได้ตั้งใจดำเนินการมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปี ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระเดชพระคุณภาคภูมิใจ

งานการเผยแผ่

พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๖๑ รับผิดชอบแสดงพระธรรมเทศนาในวันอุโบสถ ทุกวัน ๘ ค่ำ

พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๕๖ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นหัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นผู้อำนวยการอบรมประชาชนประจำภาค ๗

พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต

งานสาธารณประโยชน์ : พัฒนาชาติภูมิ : วัดท่าจัด และหมู่บ้านบางพลับ

พระเดชพระคุณมีกำเนิดที่หมู่บ้านบางพลับ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และได้เริ่มเข้ามาสู่ร่มเงาพระศาสนา พร้อมทั้งได้ศึกษาพระปริยัติธรรมเบื้องต้น ณ วัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ในความดูแลของพระครูพิทักษ์สุวรรณเขต (ผาด คงฺคสุวณฺโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าจัด จึงทำให้พระเดชพระคุณมีความสำนึกถึงวัดที่เคยให้การอบรมสั่งสอนและท้องถิ่นที่เป็นแหล่งกำเนิด รวมทั้งโรงเรียนที่ได้เคยศึกษาเล่าเรียนมาในวัยเด็ก เมื่อได้พัฒนาตนสั่งสมบารมี จนเป็นที่ศรัทธาของศรัทธาสาธุชน และมีกำลังพอที่จะกลับมาตอบแทนคุณชาติภูมิได้ ก็ได้ชักชวนญาติโยมมาร่วมกันสร้างสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างถนน ประปา โรงเรียน หอสมุด พร้อมทั้งถมที่ และพัฒนาวัดท่าจัดใหม่ เกือบทั้งหมด ทั้งสร้างเสนาสนะ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม บูรณะปฏิสังขรณ์ศาลาและอุโบสถ สร้างวิหารคด สร้างพระพุทธรูปประจำวิหารคด สร้างเขื่อน สร้างกำแพง สร้างถนน เป็นต้น นับตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ เป็นต้นมาจนถึงปี ๒๕๖๓ สิ้นค่าก่อสร้างกว่า ๒๑๑ ล้านบาท ดังมีรายการสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

(๑) สร้างเมรุวัดท่าจัด รวมเป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท

(๒) สร้างถนนเข้าวัดท่าจัดและหมู่บ้านบางพลับ ตำบลบางพลับ ยาวประมาณ ๓ กิโลเมตรเศษรวม เป็นเงินทั้งสิ้น ๖,๒๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

(๓) สร้างระบบประปาขนาดใหญ่หมู่บ้านบางพลับ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

(๔) สร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดท่าจัด เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น กว้าง ๖ เมตร ยาว ๖๕ เมตร รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๗,๕๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

(๕) สร้างอาคารห้องสมุด เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น กว้าง ๖ เมตร ยาว ๔๗ เมตร, พร้อมทั้งบ้านพักครู, และโรงอาหาร โรงเรียนวัดท่าจัด รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๔,๐๗๒,๕๓๙ บาท

(๖) หาทุนทรัพย์ซื้อดินถมพื้นที่วัดท่าจัด ซึ่งเดิมเป็นที่ลุ่ม จนปัจจุบันน้ำท่วมไม่ถึง รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๗) วางผังและปรับปรุงเสนาสนะสงฆ์วัดท่าจัดใหม่ทั้งหมด เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบสวยงาม โดยจัดสร้างมณฑป ๑ หลัง ยาว ๓๐ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร, สร้างกุฏิสงฆ์เรือนไทยประยุกต์ ๑๒ หลัง และบูรณะกุฏิสงฆ์เรือนไทย ๔ หลัง รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๘) ก่อสร้างที่พักสายตรวจ (หน่วยบริการประชาชน) ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๔๐๐,๐๐๐ บาท

(๙) สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดท่าจัด เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๓ ชั้น กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๔๒ เมตร รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท

(๑๐) มอบทุนการศึกษา, ทุนอาหารกลางวัน, อุปกรณ์การเรียนการสอน, เสื้อผ้านักเรียน แก่นักเรียน เป็นประจำทุกปี รวมทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า ๗,๐๘๓,๕๐๐ บาท

(๑๑) สร้างเตียงคนป่วยประจำโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๓๐ เตียง ราคาเตียงละ ๑๕,๐๐๐ บาท รวมเป็นจำนวนเงิน ๔๕๐,๐๐๐ บาท

(๑๒) สร้างเครื่องส่องตรวจหลอดอาหาร กระเพาะอาหารและลำไส้ส่วนต้น ชนิดวีดีทัศน์ ให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๑๓) สร้างห้องไอซียู ให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ เป็นจำนวนเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท

(๑๔) แจกเครื่องยังชีพแก่ประชาชนที่ยากจนในเขตอำเภออมก๋อย, อำเภแม่แจ่ม และอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่, และประชาชนในเขตอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประจำทุกปี คิดเป็นจำนวนเงิน ๘,๙๘๐,๐๐๐ บาท

(๑๕) จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และศีลจาริณี (ชีพราหมณ์) รุ่นที่ ๑ - ๑๕ รวมเป็นจำนวน ๑๒,๓๒๕,๑๗๑ บาท

(๑๖) จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดสุพรรณบุรี แห่งที่ ๓๕ ณ วัดท่าจัด เป็นจำนวนเงิน ๓,๗๖๕,๒๖๐ บาท

(๑๗) สร้างพระพุทธรูป พระพุทธเมตตามหามุนี พร้อม พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร เป็นจำนวนเงิน ๙๐๐,๐๐๐ บาท

(๑๘) บูรณะปฏิสังขรณ์หอระฆัง วัดท่าจัด กระดี่ และย้าย เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๑๙) สร้างหอไตรกว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๑๓ เมตร พร้อมตกแต่งภายใน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒,๒๗๗,๙๗๔ บาท

(๒๐) สร้างศาลาริมน้ำ คอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๓๖ เมตร รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๘๓๕,๖๕๒ บาท

(๒๑) สร้างเขื่อนคอนกรีต ริมคลองหน้าวัด ยาว ๓๘๔ เมตร พร้อมติดตั้งรั้วแสตนเลส เป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๓๓,๓๒๑ บาท

(๒๒) บูรณะกุฏิ และ ปรับปรุงระบบไฟฟ้า เป็นจำนวนเงิน ๓,๖๒๔,๑๖๗ บาท

(๒๓) สร้างกำแพงรั้วรอบวัด ประตูทางเข้า ถนนทางเข้าวัด เป็นจำนวนเงิน ๓,๖๘๗,๑๔๙ บาท

(๒๔) บูรณปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญวัดท่าจัด กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๓๕ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๑๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๒๕) สร้างศาลาทรงแปดเหลี่ยม ประดิษฐานพระสีวลี เป็นจำนวนเงิน ๖๘๕,๗๓๑ บาท

(๒๖) บูรณะปฏิสังขรณ์อุโบสถวัดท่าจัด กว้าง ๘.๕๐ เมตร ยาว ๒๔ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๘,๒๘๐,๙๙๙ บาท

(๒๗) ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง ลายรดน้ำ ประตู หน้าต่าง ภายในอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน ๓,๓๑๐,๐๐๐ บาท

(๒๘) ก่อสร้างวิหารคด รอบอุโบสถ เป็นเงินประมาณการก่อสร้าง ๒๒,๘๒๕,๐๘๐ บาท

(๒๙) งานระบบน้ำท่อคอนกรีตขนาดใหญ่ระบายน้ำภายในวัดท่าจัด เป็นเงิน ๗๓๑,๐๐๐ บาท

(๓๐) งานปรับปรุงซ่อมทาสี เมรุ วัดท่าจัด เป็นเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท

(๓๑) งานสร้างห้องสุขา ชาย หญิง ภายในวัดท่าจัด จำนวน ๕ หลัง รวม ๓๐ ห้อง คิดเป็นเงิน ๑,๖๕๐,๐๐๐ บาท

(๓๒) งานปรับปรุงอาคารเรียนสำหรับเด็กอนุบาล ประถมศึกษา พร้อมห้องสุขา รั้ว ลานสนาม คิดเป็นเงิน ๗๑๔,๓๐๗ บาท

(๓๓) เสาไฟส่องสว่างโคมแบบปั๊ม ปตท. สูง ๘ เมตร โคมไฟฟ้าแบบ ๔ กิ่ง คิดเป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท

(๓๔) ประตูไม้สักประจำวิหารคด กว้าง ๑ เมตร สูง ๓ เมตร ๘ บาน ๔ ช่อง คิดเป็นเงิน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๓๕) ฐานพระพุทธรูปปางประจำวัน และปางพระพุทธสิหิงค์ ๗๖ ฐาน คิดเป็นเงิน ๒,๘๘๕,๐๐๐ บาท

(๓๖) พระพุทธรูปประจำวิหารคดหน้าตักกว้าง ๓๖ นิ้ว หล่อทองเหลืองปิดทอง จำนวน ๗๒ องค์ และรูปหล่อบูรพาจารย์ ๔ องค์ รวม ๗๖ องค์ คิดเป็นเงิน ๙,๘๘๐,๐๐๐ บาท

(๓๗) งานก่อสร้างถนนคอนกรีตทางเข้าอุโบสถวัดท่าจัด กว้าง ๘ เมตร ยาว ๕๐ เมตร คิดเป็นเงิน ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท

(๓๘) งานก่อสร้างโค้งหลังคาเหล็ก หน้าเมรุวัดท่าจัด พร้อมราวแสตนเลส คิดเป็นเงิน ๒,๒๕๘,๐๓๖ บาท

(๓๙) งานกระดี่ศาลาเอนกประสงค์ปรับปรุงยกระดับ ปูกระเบื้องพื้น ประตูเหล็ก หน้าต่าง คิดเป็นเงิน ๗,๑๔๑,๑๑๓ บาท

(๔๐) งานซ่อมแซมพระพุทธรูปต่าง ๆ ลงรักปิดทอง ทุกองค์ภายในวัดท่าจัด คิดเป็นเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

(๔๑) งานก่อสร้างถนนคอนกรีตภายในวัดท่าจัด พร้อมวางท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ คิดเป็นเงิน ๓,๐๘๐,๐๐๐ บาท

(๔๒) งานปรับปรุง ปูพื้นกระเบื้องรอบฌาปานสถาน เมรุ คิดเป็นเงิน ๘๒๕,๐๐๐ บาท

(๔๓) งานก่อสร้างถนนคอนกรีตทางเข้าหลังอุโบสถ กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕๐ เมตร คิดเป็นเงิน ๑,๐๕๐,๐๐๐ บาท

(๔๔) งานก่อสร้างถนนคอนกรีตหลังโรงเรียนพระปริยัติธรรม กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๒๐ เมตร คิดเป็นเงิน ๓๗๕,๐๐๐ บาท

(๔๕) งานติดตั้งเสาไฟฟ้าส่องสว่าง สูงแบบ ปตท. พร้อมโคมไฟฟ้า จำนวน ๔ กิ่ง สูง ๑๐ เมตร คิดเป็นเงิน ๑๑๐,๐๐๐ บาท

(๔๖) งานปรับปรุงกระดี่ ต่อเติม ยกสูง โรงครัวริมน้ำชายคลอง พร้อมห้องสุขา คิดเป็นเงิน ๕๕๐,๐๐๐ บาท

(๔๗) งานราวพยุงตัวแสตนเลส ห้องน้ำและทางลาด ภายในวัดท่าจัด คิดเป็นเงิน ๑๐๓,๓๐๐ บาท

(๔๘) งานตะแกรงกันนก รอบวิหารคดอุโบสถ โครงหลังคาหน้าเมรุ คิดเป็นเงิน ๓๘๒,๔๐๐ บาท

รวมงานก่อสร้างทั้งสิ้น ๒๑๑,๖๕๔,๙๙๙ บาท
(สองร้อยสิบเอ็ดล้านหกแสนห้าหมื่นสี่พันเก้าร้อยเก้าสิบเก้าบาท)

งานพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นประธานสหภูมิสงฆ์สุพรรณบุรี-กรุงเทพ ฯ

พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นกรรมการฝ่ายศาสนศึกษาของมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นกรรมการพิจารณาการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราสมบัติครบ ๖๐ ปี และงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นกรรมการพิจารณาจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นประธานคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันต-ปิฎก เพื่อจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **"พระเมธีวราภรณ์"**

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **"พระราชปริยัติกวี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี"**

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **"พระเทพสุธี ธรรมปรีชาญาณดิลก ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี"**

พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **"พระธรรมธีรราชมหามุนี คัมภีรญาณวิมล โสภณธรรมานุสิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี"**

พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัณยบัฏ ที่ **"พระวิสุทธิวงศาจารย์ ญาณทัศนวิกรม พรหมจริยาธิมุต วิสุทธิธรรมานุจารี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี"**

อาพาธและอุบัติเหตุครั้งสำคัญในชีวิต

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้เริ่มเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลกรุงเทพ อายุประมาณ ๕๐ ปลาย ๆ ด้วยโรคความดันโลหิตสูงและเบาหวาน และได้ดูแลรักษาสุขภาพอย่างดี ควบคุมอาหาร ฉันยาและพบแพทย์ตามปกติ จวบจนเมื่อเดือนมกราคม ๒๕๖๑ หมอตรวจพบว่าเส้นเลือดหัวใจตีบ ๒ เส้น จึงต้องเข้ารับการผ่าตัด โดย นพ.สมชาย ศรียศชาติ หลังจากผ่าตัด หมอก็ยังติดตามดูแลรักษาโรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และต่อมลูกหมากด้วย จนสุขภาพแข็งแรงเข้าสู่ภาวะปกติ จนสามารถปฏิบัติศาสนกิจมาได้กว่า ๒๐ ปี ถือเป็นวิกฤติครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณเดือนมิถุนายน ๒๕๔๙ พระเดชพระคุณได้เดินทางไปแจกของแก่ประชาชนในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ขณะแวะเข้าห้องสุขา ที่วัดแสนทอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ได้ประสบอุบัติเหตุ ล้มในห้องน้ำ ทำให้ไหล่หัก ต้องรักษาพยาบาลอยู่ช่วงหนึ่ง จึงเป็นปกติ

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณเดือนกรกฎาคมปี ๒๕๕๐ พระเดชพระคุณได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่ประเทศสหรัฐอเมริกา แทนเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ในขณะที่กำลังนำทำวัตรเช้าที่วัดมงคลเทพมุนี เมืองเบ็นซาเล็ม รัฐเพนซิลเวเนีย ได้มีอาการหมดสติฟุบลง และไม่รู้สึกตัวเป็นเวลาหลายชั่วโมง ต่อเมื่อได้รับการรักษาพยาบาล จึงกลับเป็นปกติ

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑ ขณะเดินทางไปในปิดงานประชุมสัมมนาสรุปผลการปฏิบัติงาน และมอบรางวัลหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ดีเด่นในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ ณ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ รถตู้ที่นั่งได้เกิดอุบัติเหตุชนกับรถกระบะ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รถเสียหาย แต่ท่านไม่ได้รับอันตรายอะไร สามารถเดินทางไปฏิบัติหน้าที่ต่อได้ ก็ถือเป็นเหตุการณ์วิกฤติอีกครั้งหนึ่งในชีวิต

อาพาธและมรณภาพ

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้เริ่มมีอาการอาพาธ เมื่อประมาณเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๑ หลังจากฉลองอายุวัฒนมงคล ๘๑ ปีแล้ว แต่ไม่ยอมไปโรงพยาบาลจวบจนวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ จึงยอมไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลกรุงเทพ ประมาณ ๒ สัปดาห์ ได้พบเชื้อมะเร็งที่ปอด ต่อมาได้ย้ายมารักษาที่โรงพยาบาลศิริราช ประมาณ ๑๐ วัน ก่อนสิ้นปีก็ได้กลับมาพักที่วัดปากน้ำ รอผลการตรวจอย่างชัดเจน ซึ่งแพทย์ได้วินิจฉัยว่าอาจอยู่ได้ไม่เกิน ๖ เดือน แต่ปัญหาใหญ่ คือ ไม่มีใครกล้าบอกให้ท่านทราบว่ามีเชื้อมะเร็ง จึงต้องหาวิธีการให้ยาเคมีบำบัดโดยที่ท่านไม่สงสัย ให้ยา ๖ ครั้ง ก็ทำให้เกิดปาฏิหาริย์สามารถปฏิบัติศาสนกิจมาได้ และได้มีโอกาสอยู่เสริมบารมีฉลองอายุวัฒนมงคล ๘๒ ปี และ ๘๓ ปี ระหว่างนั้น ก็ไม่ได้เข้าโรงพยาบาลเลย

วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓ ก็ยังสามารถเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นประธานในพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม ๓ ประโยค แก่พระภิกษุสามเณรในเขตปกครองหนเหนือ ณ วัดจองคำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ถือเป็นการไปปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองเป็นครั้งสุดท้าย

ต่อมาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ ได้ไปตรวจที่โรงพยาบาลศิริราชอีกครั้ง ซึ่งแพทย์ได้วินิจฉัยว่า คงไม่ต้องพบแพทย์อีกแล้ว จากนั้น ก็เริ่มฉันน้อยลงเป็นลำดับ ร่างกายเริ่มผอมลง จนเข้าเดือนเมษายน เริ่มมีอาการติดเตียง ไม่ออกมานั่งฉัน ท้ายสุด ก็แทบจะไม่ฉันอะไรเลย จนมีความพยายามที่จะขออนุญาตสอดสายยางให้อาหารทางจมูก

วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔ พญ.กาญจนา ชัยกิตติศิลป์ สูตินรีเวชแห่ง รพ.กรุงเทพ ซึ่งมีความเคารพนับถือและติดต่อประสานงานเรื่องการดูแลรักษาตลอดมา เห็นสมควรให้อาหารทางสายยาง เพราะเห็นท่านผอมลงมาก ฉันอาหารไม่ได้ แต่ก็ถูกดึงออกยามดึกเสมอ จึงต้องนำท่านเข้า รพ.กรุงเทพ เพื่อเจาะหน้าท้องสอดท่ออาหาร เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๔ และต้องหาบุรุษพยาบาลมาเฝ้าที่กุฏิ และเข้าออกโรงพยาบาลอีกหลายครั้ง

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๔ มีอาการไข้ขึ้นสูง จากการติดเชื้อในกระแสโลหิต เป็นผลจากการฝังท่อระบายน้ำในปอดอย่างถาวร จึงต้องเข้า รพ.กรุงเทพ แบบฉุกเฉิน หลังจากผ่าตัด ตกแต่ง ล้างแผล และเปลี่ยนท่อระบายน้ำในปอดใหม่ รอดูจนอาการปกติจึงกลับมาพักวัดปากน้ำ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๔ มีไข้ขึ้นสูงจากการติดเชื้อในกระแสโลหิตอีกครั้ง ต้องเข้าไปรับการรักษาและให้เลือด ที่ รพ.กรุงเทพ อีก ประมาณ ๒ สัปดาห์จึงกลับวัดได้

ครั้งสุดท้าย วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๔ เข้า รพ.กรุงเทพ อีกครั้ง เพราะท่อระบายน้ำในปอดหลุด เกิดการติดเชื้อหลายอย่าง อาการครั้งนี้ ค่อนข้างจะรุนแรงและทรุดลงเรื่อย ๆ แต่ก็เกิดปาฏิหาริย์ อาการดีขึ้น จนเกือบจะกลับวัดแล้ว แต่ในที่สุด ก็ฝืนชะตาชีวิตไม่ได้ คืนวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๖๔ มีเลือดออกในท้อง อาการทรุดลงตามลำดับ จนถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๒.๕๒ น. ด้วยโรคมะเร็งปอดระยะลุกลาม

สิริอายุได้ ๘๓ ปี ๑๐ เดือน ๑๙ วัน ๖๔ พรรษา

วิสุทธิเทศนา

พระธรรมเทศนา

โดย

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณมหาเถร)

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

สารบัญ

วิสุทธิเทศนา

(รวมพระธรรมเทศนาของพระวิสุทธิวงศาจารย์)

ภาคผนวก

(พระธรรมเทศนาในระหว่างการบำเพ็ญกุศล)

สุทธิธรรมกถา*
(เรื่อง ทางบริสุทธิ์)

กมฺมํ วิชฺชา จ ธมฺโม จ สีลํ ชีวิตมุตฺตมํ
เอเตน มจฺจา สุชฺฌนฺติ น โคตฺเตน ธเนน วาติ ฯ

(สํ.ส. ๑๕/๑๔๗/๔๖)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในสุทธิธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานอันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ อย่างต่อเนื่องมาเป็นลำดับ ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ต้องตามนัยพุทธภาษิตความว่า **“เมื่อมาระลึกถึงคุณธรรมความดีของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว พึงตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณาทาน”** ดังนี้

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาราษฎร์อย่างใหญ่หลวงนานัปการ ทั้งในด้านการแพทย์ การศึกษา ศาสนา และสงเคราะห์ประชาชน เป็นต้น

---

* พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๓๘ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพสุธี

ในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐถึงสองพระองค์ ก็มิได้ทรงรับพระราชภาระทางครอบครัวธรรมดา หากแต่เป็นพระราชภาระถวายพระอภิบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์ จนมีพระราชจริยาวัตรงดงามเป็นที่เคารพสักการะยิ่ง ซึ่งต้องถือเป็นพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมราชชนนีโดยแท้ เพราะมิได้ประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ปราศจากข้าราชบริพาร อีกทั้งอยู่ต่างประเทศท่ามกลางสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทั้งยังทรงขัดสน จนถึงกับต้องใช้บัตรปันส่วนซื้ออาหาร แต่ก็ทรงสามารถรักษาพระเกียรติยศ ดำรงพระองค์และอภิบาลสมเด็จพระบรมราชโอรสมาได้อย่างน่าสรรเสริญ ยากจักหาผู้ใดเสมอเหมือน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งคนไทยทุกคนถึงจะตายแล้วเกิดใหม่อีกกี่ชาติไม่อาจทดแทนได้

สมเด็จพระบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองใหญ่น้อยทั่วประเทศอยู่เสมอ ทรงได้พบเห็นความลำบากยากแค้นของผู้เป็นราษฎรธรรมดาและของผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นห่างไกล เช่น ข้าราชการ อาสาสมัคร ตำรวจทหาร เด็กไม่มีที่เรียน ไม่มีครูสอนหนังสือให้ ไม่ได้รับการอบรม บางหมู่บางเหล่าไม่รู้ภาษาไทยเลย จึงทรงพระราชทานพระราชทรัพย์และชักชวนผู้อื่นให้โดยเสด็จพระราชกุศลสร้างโรงเรียนตามชายแดนและท้องถิ่นทุรกันดารเป็นจำนวนกว่า ๒๐๐ แห่ง

และจากการที่ได้ทรงพบเห็นผู้เจ็บไข้ได้รับความทุกข์ทรมาน แล้วรักษากันไปตามยถากรรม นี่เอง เป็นมูลเหตุให้ทรงตั้ง **"หน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทรา-บรมราชชนนี"** ซึ่งปัจจุบันใช้ชื่อย่อว่า **"พอ.สว."** ทรงนำหน่วยแพทย์อาสาในพระองค์ออกไปตรวจรักษาและพระราชทานยาโดยไม่ทรงให้คิดค่าตอบแทนใด ๆ รายใดต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลก็พระราชทานพระราชานุเคราะห์โดยตลอด

หน่วยแพทย์อาสาในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว จนปัจจุบันได้จัดตั้งเป็น **"มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี"** มีพื้นที่ปฏิบัติการ ๔๘ จังหวัด มีสมาชิกอาสาสมัครรวมทั้งสิ้นกว่าหนึ่งหมื่นคน กับทั้งได้จัดตั้งให้มีข่ายสื่อสารแพทย์อาสาทางอากาศขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ อีกด้วย พระราชกรณียกิจส่วนนี้นับเป็นสิ่งที่ผูกพันกับพระองค์มาก ดังความตอนหนึ่งในพระปรารภของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในหนังสือ "สมเด็จย่าของปวงชน" ว่า *มูลนิธิ พอ.สว. นี้เป็นเสมือนเด็กที่ทรงเลี้ยงมาแต่แบเบาะ ทรงวางแผนด้วยพระองค์เองมาตลอด บางครั้งก็ทรงดีพระทัย*

เมื่อผลงานออกมาดี บางครั้งก็ทรงเป็นห่วงเมื่ออนาคตยังมองไม่เห็นชัด บัดนี้ พอ.สว. ก็บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่แม่ทุกคน ถึงแม้ว่าลูกจะเติบโตเพียงใดก็ตาม จะมีความผูกพัน ห่วงใยอยู่ตลอดไป เช่นเดียวกัน สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีก็ทรงมีความผูกพัน ห่วงใยมูลนิธิ พอ.สว. อยู่เสมอไป

มูลนิธิสำคัญอีกมูลนิธิหนึ่งที่ทรงตั้งขึ้น คือ **“มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง”** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งขึ้นด้วยทรงมีพระมหากรุณาต่อชาวเขาที่ส่วนใหญ่ทรงพบว่าลำบากยากแค้น ทำให้ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร มีการตัดไม้ทำลายป่า ปลูกพืชเสพติดที่เป็นอันตรายแก่ชาวโลก ทรงพบว่าชาวเขาเหล่านั้นล้วนมีศิลปหัตถกรรมประจำเผ่า ควรจะได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ให้เป็นอาชีพของพวกเขา แต่เนื่องจากชาวเขาเหล่านั้นขาดการศึกษา จึงถูกเอารัดเอาเปรียบไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงมีพระราชดำริด้วยพระมหากรุณาพ้นพรรณนาที่จะทรงแก้ปัญหาเหล่านี้เพื่อช่วยชาวเขาเหล่านั้น จึงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนประเดิมจัดตั้ง **“มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขาไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”** ขึ้น และต่อมาได้ทรงให้เปลี่ยนชื่อเป็น **“มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง”** มูลนิธินี้ได้ดำเนินการที่เป็นประโยชน์มากมาย อันนับว่าช่วยเสริมสร้างและพัฒนาความมั่นคงของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ต่อมาทรงขยายการดำเนินการไปยังผู้อยู่แดนทุรกันดาร โดยไม่ทรงเลือกว่าเป็นชาวเขาหรือชาวพื้นราบ ทรงมุ่งเสริมสร้างความรู้สึกว่าเขาเหล่านั้นทั้งหมดอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน

โครงการสำคัญอีกประการหนึ่งของ **“มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง”** คือ **โครงการพัฒนาดอยตุง** ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นโครงการร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชน ที่ดินของโครงการนี้ มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม เป็นทิวเขาต้นน้ำลำธารสลับซับซ้อน มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยเป็นที่อยู่และทำกินเป็นหย่อม ๆ สมเด็จบรมบพิตรผู้ทรงยิ่งด้วยพระปัญญาและพระกรุณาพระองค์นั้น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรเห็นเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ขณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคเหนือ ได้ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่บริเวณนั้นให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ เป็นสิ่งพึงทำ จึงทรงมีพระราชปรารถนาจะทรงทำ ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งในครั้งนั้นว่า **ฉันจะไปปลูกป่าดอยตุง**

จากนั้น พระองค์ ได้ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่บนดอยตุง ได้ทรงเพาะกล้าไม้ด้วยพระองค์เอง เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปลูกป่าหลายแห่ง ได้ทรงติดตามผลงาน ทรงใส่ปุ๋ย ทรงทำนุ

บำรุงรักษาด้วยพระองค์เอง ด้วยทรงมีพระราชปณิธานแรงกล้าที่จะทรงทำให้ประเทศไทยมีป่าไม้เขียวชอุ่มอุดมสมบูรณ์

และเพื่อสนองพระราชปณิธานของพระองค์นี้เอง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อทรงเจริญพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา ภาครัฐและเอกชนจึงได้ร่วมกันรณรงค์เริ่มโครงการ *"ปลูกป่า ๙๐ ล้านไร่"* เพื่อสร้างมรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้แก่อนุชนในอนาคต และเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินไทย

นอกจากนี้ เมื่อคราวสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าเสด็จพระราชดำเนินเยือนอเมริกาและยุโรป พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๐๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมราชชนนีเป็น **"ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์"** ก็ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจอย่างสมบูรณ์ ทรงลงพระนามาภิไธยประกาศกฎหมายหลายฉบับ ที่สำคัญมี พ.ร.บ. เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พ.ร.บ. ปรามการค้าประเวณี พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เป็นต้น

ในด้านการพระศาสนา ก็ทรงมีความผูกพันอยู่กับวัดมาตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ทรงเจริญธรรมและสมาธิภาวนามาตลอดพระชนม์ชีพ และเพื่อให้คำสอนของพระพุทธองค์ได้แพร่หลายไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต จัดรายการบริหารทางจิตเป็นประจำทุกเช้าวันอาทิตย์ โดยโปรดให้อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก แต่ครั้งยังทรงสมณศักดิ์พระศาสนโสภณ จัดดำเนินรายการทั้งสำหรับผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่น และเด็กเล็ก

ด้วยพระเมตตาธรรมของสมเด็จบรมบพิตรที่มีต่อพสกนิกรชาวไทยทั้งแผ่นดินประดุจสายฝนที่โปรยปรายสร้างความเย็นสุขสงบนี่เอง เมื่อข่าวการเสด็จสวรรคตของพระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักได้ปรากฏขึ้น จึงนำมาซึ่งความเศร้าโศกแก่พสกนิกรชาวไทยทุกถ้วนหน้า

สมเด็จบรมบพิตรพระองค์นั้น ทรงประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์ไว้เป็นอันมากด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างนี้ โดยไม่รู้จักเหน็ดหนื่อยพระวรกาย ก็ด้วยทรงมีน้ำพระทัยอันบริสุทธิ์สะอาด โดยอนุวัตรตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ตามนัยธรรมภาษิตในเทวปุตตสังยุต ซึ่งได้ตั้งไว้เป็นอุเทศบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า **"กมฺมํ วิชฺชา จ ธมฺโม จ"** เป็นอาทิ แปลความว่า **"นรชนทั้งหลายผู้มีอันจะพึงตาย**

เป็นสภาพ ย่อมบริสุทธิ์สะอาดได้ด้วยอำนาจกรรม ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ และด้วยการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ๑ หาใช่จะบริสุทธิ์สะอาดได้ เพราะเกิดในตระกูลสูง หรือเพราะเป็นผู้มีทรัพย์มากไม่" ดังนี้

หลักธรรมสร้างความบริสุทธิ์ ประการแรก **"กรรม"** การกระทำ หรือความประพฤติทางกายวาจาและใจ อันสัมประยุตด้วยเจตนาความตั้งใจจริง คือ ตั้งใจทำจริง ตั้งใจพูดจริง และตั้งใจคิดจริง เรียกว่ากรรม ดังพระพุทธภาษิตว่า **"เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ** *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม*" ดังนี้ (องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๔)

อันกรรมนั้นมี ๒ ประเภท คือ กรรมชั่ว เรียกว่า บาปกรรม หรืออกุศลกรรม ประการ ๑ และกรรมดี เรียกว่า บุญกรรม หรือกุศลกรรม อีกประการ ๑ หากเจตนาตั้งใจทำ ตั้งใจพูด ตั้งใจคิด สัมประยุตด้วยความโลภโกรธหลง กรรมนั้น ก็กลายเป็นกรรมชั่ว หากเจตนาตั้งใจทำพูดคิด สัมประยุตด้วยความเมตตากรุณาและกุศลสุจริต กรรมนั้น ก็จัดเป็นกรรมดี

กรรมดีและกรรมชั่ว ให้ผลแตกต่างกัน กรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์ ผู้กระทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน มีความเศร้าหม่นหมองใจเป็นกำไร ดังพระพุทธภาษิตว่า **"น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ, ยํ กตฺวา อนุตปฺปติ"** แปลความว่า *"บุคคลทำกรรมใดแล้ว เดือดร้อนใจในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ"* (สํ.ส. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

ส่วนกรรมดีให้ผลเป็นสุข ผู้กระทำกรรมดีย่อมได้รับผลเป็นความสุข เกิดความปีติปราโมทย์เอิบอิ่มใจ มีความบริสุทธิ์สะอาดเป็นกำไร ดังพระพุทธภาษิตว่า **"ตญฺจ กมฺมํ กตํ สาธุ, ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ"** ความว่า *"บุคคลกระทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง กรรมนั้นแลกระทำแล้วเป็นความดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จ"* (สํ.ส. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

ฉะนั้น กรรมดีคือบุญกุศล จึงเป็นเครื่องซักฟอกชำระล้างความชั่วความหม่นหมองทางกายวาจาและใจ กล่าวคือชำระกายให้สะอาด มีมารยาทสุภาพอ่อนโยน สงบเสงี่ยมงดงาม น่ารักน่าเคารพนับถือ, ชำระวาจาให้อ่อนหวานไพเราะเสนาะโสต ไม่กระด้างหยาบคาย มีวาจาน่ารักน่าฟัง ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ทั้งแก่ตนเองแลผู้อื่น, ฟอกใจให้หนักแน่นมั่นคง เที่ยงตรงไม่เอนเอียง ชำระใจให้สงบเยือกเย็นไม่ฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย เพราะฉะนั้น กรรมดี คือบุญกุศล จึงจัดว่าเป็นเครื่องซักฟอกชำระกายวาจาและใจ ทั้งภายในและภายนอก

ให้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากความเศร้าหมองและความชั่วทุจริต ฉะนี้

ข้อที่ ๒ "วิชชา" ความรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งเหตุและผลแห่งความดีและความชั่วนั้น ๆ เรียกว่า **วิชชา** ตรงกันข้ามกับอวิชชา ความไม่รู้แจ้งโง่เขลาเบาปัญญา อวิชชาเป็นมลทินคอยปกคลุมหุ้มห่อจิตใจให้มืดมิด ปิดบังปัญญาให้เห็นผิดเป็นชอบ ให้เห็นความชั่วเป็นความดี ให้เห็นภาวะแห่งความเศร้าหมองว่าเป็นภาวะแห่งความบริสุทธิ์สะอาด ไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงแห่งความดีและความชั่วนั้น ดังพระพุทธภาษิตว่า **"อวิชฺชา ปรมํ มลํ** *ความไม่รู้แจ้งเป็นมลทินอย่างยิ่ง"* ดังนี้ (ขุ.ธ. ๒๕/๒๘/๔๗)

ฉะนั้น วิชชา ความรู้แจ้ง จึงเป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติ เพื่อกำจัดอวิชชาความไม่รู้แจ้งให้สิ้นไป วิชชา ความรู้แจ้ง ท่านเปรียบเหมือนแสงสว่างแห่งดวงประทีป และแสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งคอยขจัดความมืดให้หมดไป ฉะนั้น วิชชาความรู้แจ้งเป็นเสมือนเครื่องประดับอันงาม สำหรับเชิดชูผู้ประดับให้มีสง่าราศี เป็นที่ยกย่องสรรเสริญเคารพกราบไหว้บูชาแห่งมหาชนทั่วไป

ข้อที่ ๓ "ธรรม" บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิชชา หากขาดธรรมะคือความประพฤติถูกต้องเที่ยงตรงคงที่เป็นเครื่องกำกับแล้ว อาจใช้วิชชาความรู้ไปในทางที่ผิด ก่อให้เกิดทุจริตความชั่วเสียหาย เป็นผลร้ายทั้งแก่ตนและผู้อื่นได้ สมด้วยเทศนานัยว่า *ความรู้ย่อมเกิดแก่คนพาล เพื่อความฉิบหายอย่างเดียว ความรู้นั้นย่อมบั่นทอนคุณงามความดีของชนพาล ทำความคิดของเขาให้วิบัติตกไป* ดังนี้

ฉะนั้น บุคคลผู้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนมามาก ถึงพร้อมด้วยวิชชา จำต้องมีธรรมะความประพฤติเที่ยงตรงเข้ากำกับ จึงจะสามารถนำวิชชามาดำเนินชีวิตประกอบกิจการให้มีประสิทธิภาพสัมฤทธิ์ผล โดยปราศจากความผิดพลาดเสียหายและความเศร้าหมองบรรลุถึงความบริสุทธิ์สะอาดได้สมดังปรารถนา

สภาวะที่ถูกต้องเที่ยงตรงดำรงทรงผู้ประพฤติปฏิบัติไว้ให้เป็นคนดี มิให้กลับกลายเป็นคนชั่ว ชื่อว่าธรรมะ ธรรมนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้เป็นอันมาก มีทั้งธรรมขั้นมูลฐาน ธรรมชั้นกลาง และธรรมชั้นสูง ทั้งนี้ เพื่อให้เหมาะสมและถูกอัธยาศัยและแก่ภูมิสติปัญญา แห่งบุคคลผู้สดับศึกษาสามารถจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติได้ เพื่อประสบผลแห่งความสุขอันเกิดแต่การประพฤติปฏิบัติ และสามารถบังเกิดผลเป็นบารมีธรรมแห่งตน ๆ แต่ในที่นี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาเฉพาะสัจจธรรม พอเป็นนิทัศนนัย

ความทำจริงพูดจริงคิดจริง ชื่อว่าสัจจะ สัจจะนั้นเป็นไปได้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเสีย แต่ในที่นี้หมายเอาเฉพาะสัจจะที่สัมปยุตด้วยญาณ คือความซื่อสัตย์ที่เป็นประโยชน์ด้วย ที่เป็นธรรมด้วย ซึ่งเป็นสัจจะของสัตบุรุษ หรือที่สัตบุรุษประพฤติมั่นคงดำรงอยู่

ความสัตย์มีประการดังกล่าวนี้ เป็นคุณธรรมจำปรารถนาในกิจทั้งปวง เพราะเป็นคุณธรรมอุปถัมภ์อุดหนุนส่งเสริมให้บุคคลผู้ประพฤติสามารถตั้งตนได้ในอิฏฐผล ทั้งในทางคดีโลกและในทางคดีธรรม นำให้เกิดเกียรติยศชื่อเสียงได้ดังประสงค์ สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า **สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ** *บุคคลจะได้เกียรติยศชื่อเสียงก็เพราะความสัตย์* ดังนี้ (สํ.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖) มีสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นอุทาหรณ์ พระองค์เสด็จออกมหาภิเนษกรมทรงแสวงหาพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่ทรงถอยหลังกลับเวียนมาสู่ความเป็นฆราวาสวิสัยอีก ทรงมีความเพียรบากบั่นมุ่งว่า **อนิวตฺติ ภวิสฺสามิ พฺรหฺมจารปรายโน** *เราจักเป็นผู้ไม่หันหลังกลับ จักเป็นผู้มีพรหมจรรย์เป็นเครื่องดำเนินไปในเบื้องหน้า* ดังนี้ ฝังแน่นอยู่ในพระหฤทัยของพระองค์ ทรงบำเพ็ญความเพียรทางจิตอย่างแน่วแน่ จนเป็นผลสำเร็จ ทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จึงทรงพระนามว่า สุคโต ผู้เสด็จไปดีแล้ว คือไม่ทรงถอยหลังกลับ บำเพ็ญพระองค์ให้เป็นผู้ควรแก่การเคารพสักการบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็ล้วนแต่เป็นสัจธรรม คือเป็นธรรมที่จริงแท้ ให้ผลแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลาย ไม่แปรผัน ถูกต้องและเที่ยงตรงตลอดกาล ทั้งอดีตปัจจุบันและอนาคต ดังพระพุทธพจน์ว่า **"สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสานํ** *ความสัตย์แท้จริงเป็นรสยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย"* (สํ.ส. ๑๕/๘๔๐/๓๑๕) บุคคลผู้ทำจริงพูดจริงและคิดจริง ถือถูกต้อง ย่อมเป็นที่รักเคารพของมหาชน ฉะนั้น สัจธรรม จึงชื่อว่าเป็นเครื่องชำระกายวาจาและใจของบุคคลผู้ถือสัจจะให้บริสุทธิ์สะอาด ประการหนึ่ง

ข้อที่ ๔ "ศีล" การรักษากายวาจาให้มีมารยาทสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ป้องกันอาจารวิบัติ มิให้เกิดโทษทางกายและวาจา ชื่อว่าศีล ศีลมีหลายประเภทมีศีล ๕ เป็นต้น ศีลทุกประเภท ย่อมรักษามารยาททางกายวาจาให้สะอาดงดงาม ห้ามปรามกิเลสอย่างหยาบ สามารถป้องกันความวิปปฏิสารเร่าร้อนใจ และนำความสุขมาให้โดยส่วนเดียว ทั้งเป็นอาภรณ์เครื่องประดับอันประเสริฐงดงาม ยิ่งกว่าเครื่องประดับอันมีค่าของชาวโลกมีเพชรพลอย สร้อยสังวาลย์เป็นต้น ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **สีลํ ยาว ชรา สาธุ** *ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา* **สุขํ ยาว ชรา สีลํ** *ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่า*

ชรา ดังนี้ (สํ.ส. ๑๕/๑๕๙/๕๐) ศีลเป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติเครื่องขัดเกลาซักฟอกกายและวาจาของบุคคล ให้สะอาดหมดจดได้ ประการหนึ่ง

ข้อที่ ๕ "ชีวิตที่สูงสุด" ชีวิตที่สูงสุดนั้น ท่านหมายเอาสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ การดำรงชีวิตอยู่ในโลก จำต้องประกอบการงาน ให้เหมาะสมแก่ฐานะกำลังสติปัญญาและความสามารถของตน ๆ เพื่อแสวงหาโภคทรัพย์เครื่องเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ประกอบการงานอันปราศจากโทษอันบัณฑิตไม่พึงติเตียน เว้นจากการงานทุจริต เว้นการแสวงหาโภคทรัพย์เครื่องเลี้ยงชีวิตโดยมิจฉาชีพ ผิดศีลธรรมมีการทำโจรกรรมเป็นต้น อันบัณฑิตรังเกียจตำหนิติเตียน เพราะการดำเนินชีวิตด้วยอเนสนาการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ไม่สมควร โดยทางทุจริตมิจฉาชีพ ชื่อว่า **ทุชีวิต** *ความเป็นอยู่ชั่ว* ชื่อว่า **โมฆชีวิต** *ความเป็นอยู่ไร้ค่าไม่มีแก่นสาร* ท่านจัดเป็นชีวิตเศร้าหมอง บัณฑิตติเตียนโดยส่วนเดียว ส่วนการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการแสวงหาโภคทรัพย์เครื่องเลี้ยงชีวิต ด้วยการประกอบการงานในทางสุจริตสัมมาอาชีวะ ไม่เบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะเหตุแห่งความเป็นอยู่ของตน ชื่อว่า **ธรรมชีวิต** *เป็นอยู่โดยธรรม* บัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นสรรเสริญว่าเป็นชีวิตประเสริฐสุด เป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติดำเนินไปสู่ความเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดโดยแท้

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่แก่ส่วนรวมเป็นอเนกอนันต์ เป็นเวลายาวนานตลอดพระชนมชีพ มีศรัทธายึดมั่นในคุณพระรัตนตรัย ตั้งมั่นในคุณธรรมความดี มีความประพฤติหนักแน่นเที่ยงตรงคงที่ มีความเมตตากรุณาประจำจิต ถึงพร้อมด้วยอาจารมรรยาทอันงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ ก่อให้เกิดความสักการบูชาเคารพกราบไหว้ของพสกนิกรชาวไทยทั่วทั้งประเทศ ดำรงชีวิตอยู่อย่างประเสริฐ มีความเป็นอยู่โดยธรรม

ด้วยเหตุนี้ สมเด็จบรมบพิตรพระองค์นั้น จึงจัดได้ว่าเป็นผู้มีกายวาจาและใจบริสุทธิ์สะอาด ด้วยอำนาจกรรมคือการกระทำ ได้แก่ความประพฤติ ด้วยอำนาจวิชชาความรู้แจ้งเหตุและผล ด้วยความประพฤติเที่ยงตรงหนักแน่นมั่นคงไม่กลับกลอก ถึงพร้อมด้วยอาจารมรรยาทอันงดงาม ไม่มีข้อบกพร่องอันบัณฑิตจะพึงนำมาตำหนิติเตียน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยคุณธรรมอย่างประเสริฐ เป็นปฏิปทาอันบัณฑิตพึงสรรเสริญโดยแท้ สมด้วยนัยธรรมภาษิตที่ได้ตั้งไว้เป็นอุเทศบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

"นรชนผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ ย่อมบริสุทธิ์สะอาดได้ ด้วยกรรมเป็นกุศล ๑

ด้วยวิชชา ความรู้แจ้ง ๑ ด้วยความประพฤติธรรม ๑ ด้วยศีลคือการรักษากายวาจาให้สะอาด ๑ และด้วยการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ๑ ใช่ว่าจะสะอาดหมดจด เพราะเกิดในตระกูลสูง หรือเพราะมีทรัพย์มากไม่ " มีอรรถาธิบายดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลิตวิบากสุขสมบัติ แด่สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมดังพระราชปณิธานอุทิศโดยฐานนิยมทุกประการ

ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จากวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จักรับพระราชทานสวดธรรมคาถา เพื่อเฉลิมพระราชศรัทธาอีกส่วนหนึ่ง ณ กาลบัดนี้

ขอถวายพระพร.

อัตถกุสลตากถา*
(เรื่อง ความฉลาดในประโยชน์)

กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ
สกฺโก อุชู จ สุหุชู จ สุวโจ จสฺส มุทุ อนติมานีติ ฯ

(ขุ.ขุ. ๒๕/๑๐/๑๓)

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในอัตถกุสลตากถา ตามนัยแห่งพระบาลีในกรณียเมตตสูตร ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญเป็นเบื้องต้นแห่งการพระราชพิธีฉัตรมงคล เฉลิมราชสมบัติสิริรัชพรรษา ในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งในศกนี้ ถือว่าเป็นวโรกาสอันสำคัญยิ่งอีกวาระหนึ่ง กล่าวคือ เป็นอภิลักขิตสมัยมหามงคลวันบรมราชาภิเษก ครบ ๕๐ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ถวายสมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ ในวโรกาสเดียวกันนี้ เช่นเดียวกับที่ทรงถือปฏิบัติในศกก่อน ๆ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี**

การที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทั้งปวงนี้ ก็เพราะพระราชหฤทัย ซึ่งประกอบด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมและพระอปจายนธรรม ในสมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ ตามวิสัยของสัตบุรุษพุทธมามกชน สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในติโรกุฑฑสูตรว่า

เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

เมื่อบุคคลมาหวนอนุสรณ์ถึงอุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตน ในหนหลัง พึงให้ทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ ได้ทรงมีพระราชคุณูปการแก่พระบรมราชวงศ์ ประเทศชาติ พระศาสนา และประชาชน เป็นอเนกประการ จะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจ ที่ทรงบำเพ็ญแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้น ล้วนเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติศาสนา และประชาชนอย่างแท้จริง กล่าวโดยปริยายอย่างหนึ่งได้ว่า เพราะทุกพระองค์ได้ทรงปฏิบัติดำเนินถูกต้องตามศาสโนวาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบกับทรงอาศัยพระคุณสมุทัยฝ่ายพระอัตถกุสลตา คือ ความเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์ เป็นอุปถัมภกปัจจัย หนุนพระราชหฤทัยให้ทรงอาจหาญในพระราชกุศลจริยาสังคหกิจ ซึ่งบัณฑิตสรรเสริญ เป็นไปเพื่อผล คือ ความสุขสวัสดี แก่ประชาชน เป็นกิจซึ่งบัณฑิตผู้ฉลาดในประโยชน์ควรกระทำ

แท้จริง **อัตถกุสลตา** ความเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์ นั้น ชื่อว่าเป็นต้นเค้าแห่งประโยชน์กิจทั้งปวง อันกิจที่เป็นประโยชน์นั้น มีมากมาย เมื่อกล่าวโดยอาการรวบยอดแล้วก็ได้แก่ กิจอันเกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่าย นั่นเอง

กิจที่เป็นประโยชน์นี้ แม้พระอริยเจ้าบรรลุบทอันระงับแล้ว ไม่มีใจเกี่ยวเกาะด้วยอำนาจความรัก ในคนและสิ่งใด ๆ ก็ยังกระทำ ไม่จำต้องกล่าวถึงโลกิยชน ซึ่งยังมีความเกี่ยวข้องด้วยปิยชนและหมู่คณะ เพราะฉะนั้น ท่านผู้ทำกิจเกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่น จึงชื่อว่าดำเนินในปฏิปทาของพระอริยเจ้า ทำชาติความเกิดของตนให้มีประโยชน์ ไม่ว่างเปล่า เข้าในบทพุทธภาษิตที่ยกย่องบุคคลเห็นปานนั้นว่า "**อโมฆํ ตสฺส ชีวิตํ** *ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นั้นไม่เปล่าจากประโยชน์*" ดังนี้ อัตถกุสลตา ความเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์ เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสนับสนุนบุคคลให้บำเพ็ญกรณียกิจ คือกิจที่มีประโยชน์ ตามจริยาวิถีของพระอริยเจ้า

ก็แต่ว่า บุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์ จะบำเพ็ญกรณียกิจได้เป็นอย่างดี ก็จำต้องมีคุณธรรมประการอื่น มีความเป็นผู้อาจหาญเป็นต้น เป็นกำลังช่วยส่งเสริมอีกชั้นหนึ่ง โดยความเป็นคุณธรรมที่เป็นบริวาร ถ้าปราศจากคุณธรรมเห็นปานนั้นเสียแล้ว การที่จะบำเพ็ญกรณียกิจให้สำเร็จด้วยดี ย่อมเป็นการยาก

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมุ่งหมายเหตุอันนี้ จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสสอนพุทธบริษัทผู้จะบำเพ็ญปฏิปทาในพระพุทธศาสนาให้บรรลุความสำเร็จ ดังพระบาลีที่รับพระราชทานยกเป็นบทอุทเทส ณ เบื้องต้นนั้นว่า

กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ
สกฺโก อุชู จ สุหุชู จ สุวโจ จสฺส มุทุ อนติมานี ฯ

แปลความว่า *“กิจอันใด ซึ่งพระอริยเจ้าบรรลุบทอันระงับ กระทำแล้ว กิจอันนั้น อันกุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ควรกระทำ, กุลบุตรนั้น ต้องเป็นคนอาจหาญ เป็นคนซื่อ เป็นคนตรงดี เป็นคนว่าง่าย เป็นคนอ่อนโยน เป็นคนไม่ดูหมิ่นผู้อื่น”* ดังนี้ ฯ

ตามนัยแห่งพุทธภาษิตนี้ กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ จำต้องมีคุณธรรมเป็นบริวาร ๖ ประการ คือ **สกฺกตฺตํ** ความเป็นผู้อาจหาญ ๑ **อุชุตา** ความเป็นคนซื่อ ๑ **สุหุชุตา** ความเป็นคนตรงดี ๑ **โสวจสฺสตา** ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ **มุทุตา** ความเป็นคนอ่อนโยน ๑ **อนติมานิตา** ความเป็นผู้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ๑

ความเป็นผู้ไม่หวาดหวั่นต่อภยันตรายใด ๆ ซึ่งจะมีมาขัดขวางทางดำเนินการของตน มุ่งผลคือความสำเร็จประโยชน์เป็นเบื้องหน้า ด้วยได้ใช้วิจารณญาณตรวจตราโดยรอบคอบแล้ว เห็นว่าไม่มีทางผิดพลาด กระทำการเด็ดขาด ด้วยน้ำใจจริง ปราศจากความลังเลสงสัย ทั้งไม่พรั่นพรึงต่อความยากลำบาก ชื่อว่า**สักกัตตะ** *ความเป็นผู้อาจหาญ ซึ่งเป็นคุณธรรมบริวาร* ประการแรก

บุคคลผู้มีคุณธรรมเห็นปานนี้ เมื่อประกอบกรณียกิจใด ๆ ไม่เลือกว่าเล็กหรือใหญ่ ย่อมสามารถให้สำเร็จได้เป็นอย่างดี หากมีหน้าที่เป็นนายของหมู่ ซึ่งจะต้องนำหมู่ไปสู่ความเจริญ ก็เป็นที่อุ่นใจในความสามารถว่า อาจผดุงให้มีความสุขความเจริญอย่างแน่นอน ไม่ต้องสงสัย เพราะเหตุนี้ บุคคลผู้อาจหาญ จึงเป็นที่นิยมของชนทั่วไป ทั้งเป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่ง ในกิจการที่สำคัญ ซึ่งหมิ่นต่ออันตราย โปราณกบัณฑิตทั้งหลายได้กล่าวสุภาษิตแสดงคุณประโยชน์ของบุคคลผู้อาจหาญไว้ว่า “**อุกฺกฏฺเฐ สูรมิจฺฉนฺติ** *ในการที่สลักสำคัญ ชนทั้งหลาย*

ย่อมต้องการคนกล้าหาญ” ดังนี้ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่า บุคคลผู้อาจหาญสามารถช่วยหมู่ให้พ้นอันตรายได้ จึงสมควรแท้ที่จะเป็นประมุขบริหารหมู่

บุคคลผู้อาจหาญนั้น เป็นผู้มีความสามารถในตนเพียงพอ ที่จะทำกิจให้สำเร็จได้ทุกอย่าง ถ้าเป็นคนซื่อ ไม่ทำการเอารัดเอาเปรียบหมู่ ย่อมเป็นที่ไว้ใจของคนทั้งหลาย ถ้าเป็นคนคดโกง ก็จะกลับเป็นภัยร้ายแรง ไม่น่าไว้วางใจ เพราะอาจใช้ความสามารถของตนไปในทางที่ผิด ทำการเอารัดเอาเปรียบหมู่ หรือคิดคดต่อมิตร ในเมื่อสบโอกาสก็ได้ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้อาจหาญ จำต้องเป็นคนซื่อ คือต้องมีอุชุตา ความเป็นคนซื่อ ซึ่งเป็นคุณธรรมบริวารประการที่ ๒

วิสัยของคนซื่อ ย่อมเป็นผู้รู้จักคุณท่าน ไม่ทำการลบหลู่ มีความจงรักภักดีในนายของตน ไม่เอาใจออกห่าง เป็นคนไม่คิดคดต่อมิตร เพราะน้ำจิตนับถือและรักใคร่ด้วยนึกถึงพระคุณและความดีที่มีต่อกัน ทั้งไม่คดโกงใคร ๆ แม้เป็นคนอื่น ซึ่งไม่มีความดีต่อกัน รวมความว่า คนซื่อนั้น ไม่เห็นแก่จะได้เฉพาะตน ย่อมเป็นคนนับถือสิทธิของชนเหล่าอื่น และไม่ละทิ้งคนอื่นเพื่อเอาตัวรอด

แต่คนซื่อนั้น อาจทำการในตำแหน่งผู้เป็นกลาง โดยไม่ยุติธรรมก็ได้ เพราะหวังจะช่วยผู้อื่นซึ่งเป็นที่นับถือหรือรักใคร่เป็นเหตุบ้าง เพราะความเอ็นดูสงสารหรือเชื่อง่ายเกินไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ จะนำให้เสื่อมความเชื่อถือของชนทั้งหลายซึ่งมีในตน เพราะฉะนั้น บุคคลผู้อาจหาญและซื่อ **จำต้องเป็นคนตรง** คือต้องมี**สุหุชุตา** *ความเป็นคนตรงดี* ซึ่งเป็นคุณธรรมบริวารประการที่ ๓ ประกอบด้วย

บุคคลผู้เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงเพราะความรัก ความชัง ความขลาด แลความงมงาย ชื่อว่า**คนตรงดี** หมายความว่า *ตรงต่อธรรม* ไม่ผิดธรรม คนในโลกมีอยู่โดยมาก ที่มักยกอัธยาศัยใจคอของตนขึ้นเปรียบเทียบกับผู้อื่นว่าเป็นเช่นเดียวกัน เช่น ถ้าตนเป็นคนซื่อตรงก็นึกว่าคนอื่นซื่อตรงเหมือนกัน ถ้าตนเป็นคนคดโกงหรือลำเอียง ก็นึกว่าคนอื่นคงคดโกงหรือลำเอียงเหมือนกัน ถ้าตนเป็นคนพูดจริง ก็นึกว่าคนอื่นคงไม่ปด ถ้าตนเป็นคนมักพูดเท็จก็นึกว่าคนอื่นคงพูดเท็จเหมือนกัน

การยกตนขึ้นเปรียบเทียบโดยนัยนี้ ไม่ถูกวิถีธรรม ใช้ไม่ได้ เพราะคนในโลก ที่เป็นคนซื่อตรงก็มี ที่เป็นคนคดโกงลำเอียงก็มี ที่เป็นคนพูดจริงก็มี ที่เป็นคนมักพูดเท็จก็มี ไม่ใช่มีแต่พวกใดพวกหนึ่งเพียงพวกเดียว *ส่วนหลักธรรมดาสามัญที่มีทั่วไป ก็คือ ความรักสุขเกลียดทุกข์ เป็นหลักที่ควรยกขึ้นเปรียบเทียบได้ ไม่มีทางผิด* ท่านผู้อาจหาญซื่อตรง เมื่อ

ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองหมู่ ได้รู้ชัดถึงอัธยาศัยแลความประพฤติของชนทั้งหลายซึ่งมีต่าง ๆ กัน และทราบหลักธรรมดาสามัญ ที่มีทั่วไปในหมู่ชน ย่อมสามารถรู้เท่าทันบุคคลทุกชนิด อาจประกอบกิจของผู้เป็นใหญ่โดยเที่ยงธรรม ผดุงหมู่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองไพบูลย์ มีชื่อเสียงเกียรติคุณ เพราะความเป็นผู้เที่ยงธรรมขจรไป เป็นที่เคารพนับถือของชนทุกชั้น

เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้ตรงดี คือมีความเที่ยงธรรม จึงชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องเจริญเกียรติยศ สมตามพระพุทธพจน์สุภาษิตของสมเด็จพระบรมศาสดาว่า

ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ
อาปูรติ ตสฺส ยโส สุกฺกปกฺเขว จนฺทิมา ฯ

(อัง.จตุกก. ๒๑/๑๘/๒๓)

ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความขลาด ความงมงาย ยศของผู้นั้นย่อมเต็มเปี่ยม เหมือนดวงจันทร์ในข้างขึ้น ฉะนั้น ฯ

ความเป็นผู้อาจหาญ เป็นคุณาลังการแต่งบุคคลให้เป็นผู้สามารถในประโยชน์กิจก็จริงแล แต่ถึงกระนั้น บุคคลผู้มีความอาจหาญนั้น ถ้าเชื่อตนเองเกินไป ก็อาจทำการพลาดพลั้ง บกพร่องไปบ้างก็ได้ เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องเป็นคนว่าง่าย คือฟังเสียงผู้อื่นบ้าง เพื่อช่วยความรอบคอบ ไม่มีทางพลาดพลั้ง แลเพื่อเป็นทางเรียบร้อยปรองดอง ในหมู่ชนผู้ร่วมการงาน

ความเป็นผู้ว่าง่าย หรือ**โสวจัสสตา** ซึ่งเป็นคุณธรรมประการที่ ๔ นี้ ดูเหมือนจะเป็นจริยาที่ผู้น้อยเท่านั้นจะพึงประพฤติ เพื่อให้ผู้ใหญ่เอ็นดูกรุณา แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ แม้ผู้เสมอกันหรือผู้ใหญ่กว่า ก็จำต้องประพฤติ เพราะเมื่อมิตรสหายหรือผู้น้อย ตักเตือนหรือทักท้วงในข้อที่ถูก ก็ควรต้องฟังและทำตาม ถ้ามิฉะนั้น จะเป็นทางเสื่อมมิตรธรรม หรือคลายความเคารพนับถือ

เพราะฉะนั้น คุณคือความเป็นผู้ว่าง่าย จึงเป็นปฏิปทาของชนทุกชั้น เป็นเครื่องป้องกันความพลั้งพลาดบกพร่อง แลรักษาความปรองดองแห่งชนผู้ร่วมหมู่

อันบุคคลผู้อาจหาญ ซื่อตรง จะเป็นผู้ว่าง่าย ก็**จำต้องเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน**ไม่แข็งกระด้าง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้มีคุณธรรมประการที่ ๕ คือ **มุทุตา** *ความเป็นคนอ่อนโยน, อีกทั้งจำต้องเป็นผู้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น* ด้วยประการใด ๆ อันเป็นคุณลักษณะของผู้ที่มี**อนติมานิตา** คือ *ความเป็นผู้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น* ซึ่งจัดเป็นคุณธรรมบริวารประการสุดท้าย

แท้จริง ความเป็นผู้อ่อนโยน ชวนให้น่ารักใคร่และนับถือของคนทั่วไป ความไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ให้ความไว้วางใจในกิจการแก่ผู้ที่สมควรให้ เป็นเครื่องรักษาน้ำใจของผู้ร่วมการงาน ให้จงรักและกลมเกลียว ไม่บาดหมาง ทั้งเป็นทางที่จะทำตนให้เจริญขึ้นโดยลำดับไม่ล้าหลัง เพราะบุคคลที่จะล้าหลังกว่าเพื่อน ก็เพราะความทนงตน ดูหมิ่นผู้อื่นว่าสู้ตนไม่ได้แล้วละความพยายามเสีย จึงไม่มีทางที่จะดียิ่งขึ้นไป

บุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์ ต้องเป็นผู้อาจหาญ ทำการเด็ดขาด จึงสามารถประกอบกรณียกิจให้สำเร็จ ต้องเป็นคนซื่อ จึงจะเป็นที่เชื่อถือไว้ใจของคนทุกชั้น ต้องเป็นคนตรงคือเที่ยงธรรม จึงจะเป็นที่นับถือยกย่องของประชุมชน ต้องเป็นคนว่าง่าย ไม่ดื้อดึง จึงจะทำอะไรไม่ผิดพลาด แลอาจรักษาความปรองดองในหมู่ชนผู้ร่วมการงานไว้ได้ ต้องเป็นคนอ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง จึงจะเป็นที่รักใคร่นับถือของชนทั่วไป ต้องเป็นคนไม่ดูหมิ่นผู้อื่นจึงจะไม่บาดหมางกับใคร ๆ และทำตนให้ดีให้เด่นขึ้นโดยลำดับ

อตฺถกุสลตา *ความเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์กิจ* ประกอบกับคุณธรรมที่เป็นบริวารคือ ความเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่ดูหมิ่นผู้ใด เป็นคุณสมุทัยส่งเสริมบุคคลให้เป็นผู้สามารถ เป็นที่ไว้ใจ เป็นที่ยกย่องนับถือของประชุมชนทุกชั้น แลรักษาความสามัคคีปรองดองในหมู่ เป็นอยู่มีประโยชน์แก่ประชุมชน เชิดชูตนให้เด่นด้วยเกียรติยศและคุณความดี

สมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นอเนกประการ จนเกิดประโยชน์สุขอย่างไพศาลแก่ปวงประชาทั่วไป ข้อนี้เป็นเครื่องสาธกได้ว่า ทุกพระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณธรรม คือ พระปรีชาญาณอันสุขุมส่วนอัตถกุสลตา กับทั้งคุณธรรมที่เป็นบริวาร คือ ความอาจหาญ ความซื่อตรงดี ความเป็นผู้ว่าง่าย ความเป็นผู้อ่อนโยน และความเป็นผู้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เป็นอย่างดี จึงเป็นที่เคารพ นอบนบ บูชา และสถิตเป็นมิ่งขวัญของอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป มีอรรถาธิบายดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ผลิตวิบากสมบัติอิฏฐวิบุลยผล เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุข แด่สมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ สมตามพระราชปณิธานอุทิศโดยฐานนิยมทุกประการ

ขออานุภาพคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และอำนาจพระราชกุศลบารมีธรรมทั้งปวง อีกทั้งสมเด็จพระบรมราชบุรพการีทุกพระองค์ ได้โปรดอภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา ให้ทรงพระเกษมสำราญ ทรงพระเจริญด้วยสรรพพรชัยมงคล เสด็จสถิตในพระสิริราชสมบัติเป็นนาถรัตน์แห่งประเทศชาติประชาไทยตลอดจิรัฏฐิติกาล

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอัตถกุสลตากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงเพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

สารธรรมกถา*
(เรื่อง แก่นธรรม)

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโนติ ฯ

(องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๖๔/๙๓)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในสารธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ **สภาการพยาบาล โดย น.ส.พรจันทร์ สุวรรณชาติ เลขาธิการ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราช ฯ ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** บำเพ็ญถวายแด่สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อันนับว่าเป็นพระราชกุศลกัลยาณวัตร ที่ได้ทรงบำเพ็ญปฏิบัติมาโดยลำดับ นับแต่วาระที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคต เป็นลำดับมา ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามวิสัยของสัปปุริสบัณฑิต เมื่อ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงพระกรุณาโปรดเก้า ฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันดังคารที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเทพสุธี**

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงทราบด้วยพระญาณวิถีทางหนึ่งทางใด ก็จะทรงอนุโมทนา และทรงพระปีติปราโมทย์ ในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมนี้ เป็นอย่างยิ่ง

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาราษฎร์อย่างใหญ่หลวงนานัปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชกรณียกิจในด้านการพัฒนาสาธารณสุขแก่ประชาชนโดยทั่วไป

สมเด็จบรมบพิตรพระองค์นั้นทรงถึงพร้อมด้วยพระราชอัจฉริยภาพในศาสตร์และศิลป์หลายด้านหลายประการ ทรงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีมีเมตตาต่อกัน พระราชภารกิจที่ทรงบำเพ็ญตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ทั้งหมดล้วนเป็นงานเพื่อสังคมสงเคราะห์ทั้งสิ้น จึงทรงได้รับน้อมเกล้าถวายพระราชสมัญญาเป็น **"พระมารดาแห่งการสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย"** และในวันที่ ๒๑ ตุลาคม ซึ่งตรงกับวันพระราชสมภพนั้น ทางราชการได้กำหนดให้เป็น **"วันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ"** มีเหตุมาจากทรงพระเดชพระคุณในทางสังคมสงเคราะห์ เริ่มแต่ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคม มูลนิธิที่ดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ การแพทย์ การสาธารณสุข การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิอานันทมหิดล องค์อุปถัมภ์มูลนิธิช่วยคนโรคเรื้อน สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย กลุ่มศึกษาพุทธศาสน์และประเพณีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ช่วยเหลือมูลนิธิและหน่วยงานต่าง ๆ

แท้จริง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเริ่มงานสังคมสงเคราะห์ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ ทรงตั้ง **"คณะเย็บผ้า"** ประกอบด้วยสมาชิกที่ทรงคุ้นเคย โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปเย็บผ้าอ้อมตามบ้านของแต่ละคน และส่งผ้าอ้อมไปยังโรงพยาบาลต่าง ๆ

ในส่วนของการสงเคราะห์ทางการแพทย์และการศึกษา ก็ทรงมุ่งเน้นให้ประชาชนในถิ่นทุรกันดารชายแดนได้รับการดูแลทางสาธารณสุขและได้รับการศึกษา ทรงส่งเสริมอบรมข้าราชบริพารและทหารชายแดนให้รู้จักคุณค่าและรักษาสภาพแวดล้อม ทรงอบรมผู้มีฐานะต่ำกว่าและขาดแคลนทรัพย์สินให้ได้รับการศึกษาและสาธารณสุข เพื่อยกระดับให้สูงขึ้น รวมถึงการรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนต่อเพื่อนร่วมชาติบ้านเมือง

การที่สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงมุ่งช่วยเหลือพสกนิกรที่เดือดร้อนอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยพระวรกายอย่างนี้ ก็เนื่องจากทรงเข้าใจสภาพชีวิตของคนจนได้ดี ดังความตอนหนึ่งในพระปรารภของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราช

นครินทร์ ในหนังสือ **"สมเด็จย่าของปวงชน"** ว่า *"เขาไม่มีอะไรเสียเลย เรานั้นมีทุกอย่าง" ประโยคนี้เป็นประโยคที่ข้าพเจ้าได้ยินหลายครั้งเมื่อตามเสด็จสมเด็จพระศรีนครินทรา-บรมราชชนนีกลับจากการเยี่ยมราษฎรในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อยู่ห่างไกล การสงสารคนจนที่ขัดสนในทุกด้าน จะเป็นอาหารการกิน ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม การศึกษา และของเล่นของเด็ก แพทย์และยาเมื่อเจ็บไข้ สมเด็จ ฯ เข้าพระทัยสภาพของคนเหล่านี้ได้ดีเพราะเกิดมาเป็นคนธรรมดาในครอบครัวที่จน ถึงแม้ว่ายังจะดีกว่าผู้ที่ไปเห็น ส่วนปัญหาการไข้เจ็บ ถึงแม้ว่าจะเห็นมารดาป่วยอยู่หลายวันและตายไป เมื่ออายุประมาณ ๙ ขวบ แต่ก็คงมาเข้าใจปัญหาเรื่องสุขภาพอย่างชัดเจนภายหลัง เมื่อแต่งงานกับสมเด็จพระบรมราชชนก ซึ่งทรงศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์และทรงค้นคว้าในด้านนี้อยู่ โดยที่แม่ได้ติดตามไปดูการสำรวจของท่านในสถานที่ต่าง ๆ การที่ภายหลังทรงหันมาเป็นแพทย์ที่มีความรับผิดชอบสูง คงมีส่วนสำคัญในการสนพระทัยเรื่องสุขภาพของประชาชน"*

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นขัตติยนารีมีพระเกียรติอันสูงศักดิ์ เป็นที่รักนับถือของพระบรมวงศานุวงศ์ และคนทั้งหลายอื่นโดยมาก ด้วยปรากฏพระคุณงามความดี ในการที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ แลทรงพระเมตตาอารียินดีทำการสงเคราะห์ เพราะทรงพระปรีชาในสังคหอุบายทั้ง ๔ ที่จะทรงบำเพ็ญให้เป็นไป ในประชุมชนทุกชั้น ตามกาลสมัยและโอกาส ฝ่ายทางการพระศาสนา ก็ทรงพระศรัทธาเลื่อมใส พอพระหฤทัยในการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร มีพระคุณปรากฏแผ่ไปในคณะสงฆ์ ดำรงฐานะควรเป็นที่นับถือนิยม เมื่อเสด็จออกในสมาคม หรือเสด็จไปข้างไหน ตรัสทักทายปราศัยแสดงพระเมตตาอารีเป็นที่จับใจของผู้ได้เฝ้า ผู้ใดมีกิจธุระขอประทานพระราชูปถัมภ์ด้วยประการใด ก็ทรงช่วยธุระของผู้นั้นให้สำเร็จด้วยประการนั้น ทรงวางพระองค์สม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ตรัสวาจาอ่อนโยน ไม่ทรงถืออิสริยยศ ทรงสนิทสนมด้วย ทรงสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจคนทั้งหลาย ให้จงรักภักดีเคารพนับถือ ทรงเป็นที่พึ่งของคนทั้งหลาย เหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงในพสุธา ตั้งลำต้นแตกสาขาผลิใบเผล็ดดอก ย่อมเป็นที่พึ่งของฝูงวิหคในป่าต่างพากันเข้าอาศัย ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ ใครต้องการผลก็บริโภค ฉะนั้น

การที่พระองค์เสด็จสรรคตไปเช่นนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดายและอาลัยอย่างยิ่ง แต่ก็เป็นการสุดวิสัย เพราะสังขารอันสังขตปัจจัยตบแต่ง ย่อมเป็นไปตามกระแสธรรมดา คือเกิดแล้วก็ดับ หาฝืนกระแสธรรมดาไปได้ไม่ การที่ดับเร็วและช้าอย่างไรไม่เป็นข้อสำคัญสำหรับท่านผู้เป็นบัณฑิต ท่านย่อมยึดเอากิจที่ทำไว้เป็นใหญ่ ผู้ใดทำชีวิตให้เป็นประโยชน์

ตนและประโยชน์ท่าน ชีวิตของผู้นั้นย่อมประเสริฐ ส่วนผู้ใดไม่ทำชีวิตให้เป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ชีวิตของผู้นั้นหาประเสริฐไม่ สมด้วยเทศนานัยพุทธภาษิตว่า

โย จ วสฺสสตํ ชีเว อปสฺสํ ธมฺมมุตฺตมํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต ธมฺมมุตฺตมํ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๘/๓๐)

ความว่า *'ผู้ใดไม่เห็นธรรมอันอุดม พึงมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ผู้ที่เห็นธรรมอันอุดม แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ยังประเสริฐกว่าผู้นั้น'* ดังนี้

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ได้ทรงทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์พระองค์เองและแก่บุคคลอื่นเป็นอเนกประการ ทรงตั้งพระองค์ไว้ชอบประกอบด้วยพระศรัทธาศีลสุตาธิคุณ เป็นเครื่องอุดหนุนพระจรรยาให้งดงามดำเนินขึ้นสู่ความเจริญโดยลำดับมา ควรแก่ปสังสนากถาของสาธุชนผู้ที่ได้หยั่งทราบทั่วกันไป ชื่อว่าทรงถือไว้ได้ซึ่งแก่นสารแห่งพระวรกายจนสุดสมัย ควรสาธกด้วยเทศนานัยพุทธภาษิตที่สมเด็จพระธรรมสามิศรสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสสรรเสริญอริยสาวิกานารี ที่เจริญด้วยคุณสมบัติเห็นปานนั้น ด้วยวจนะประพันธคาถา ซึ่งได้ตั้งไว้เป็นอุเทศบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า **สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ** เป็นอาทิ ความว่า *"สตรีผู้เจริญด้วย ศรัทธา ๑ ศีล ๑ ปัญญา ๑ จาคะ ๑ สุตะ ๑ ประกอบด้วยศีลาจารวัตร มีจริยาสมบัติคงที่ไม่แปรผัน เป็นอุบาสิกา เชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย ย่อมยึดไว้ได้ ซึ่งสาระแห่งตนในโลกนี้"* ฯ

พระพุทธภาษิตนี้ทรงแสดงว่า บุคคลจะทำตนให้เป็นแก่นสารได้ ก็ด้วยสามารถที่มาตั้งตนไว้ ในคุณธรรม ๕ ประการ มีศรัทธาเป็นต้น ความเชื่อประกอบด้วยเหตุผลในสิ่งที่ควรเชื่อ ชื่อว่า**ศรัทธา** มีวิภาคตามวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็น ๔ ประการ คือ **กัมมสัทธา** *เชื่อกรรม* **วิปากสัทธา** *เชื่อผลแห่งกรรม* **กัมมัสสกตาสัทธา** *เชื่อความที่สัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน* **ตถาคตโพธิสัทธา** *เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า*

สิ่งที่สัตว์ทำสำเร็จด้วยเจตนาเป็นประธาน ชื่อว่า**กรรม** ต่างโดยอาการที่ทำเป็นสามคือ ทำด้วยกาย เรียกว่ากายกรรม ทำด้วยวาจา เรียกว่าวจีกรรม ทำด้วยใจ เรียกว่ามโนกรรม ส่วนที่มีมูลมาแต่อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรม เป็นฝ่ายดี ส่วนที่มีมูลมาแต่โลภะ โทสะ โมหะ จัดเป็นอกุศลกรรม เป็นฝ่ายชั่ว กุศลกรรมและอกุศลกรรม ๒ ประการนี้ เป็นเหตุแห่งความสุขและความทุกข์ บุคคลจะมีความสุขและความทุกข์อย่างไรย่อมเป็นไปด้วยอำนาจกรรม ๒ ประการนี้เท่านั้น สมด้วยวจนะประพันธพุทธภาษิตว่า

อตฺตนาว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ
อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนาว วิสุชฺฌติ
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย ฯ
(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗)

ความว่า *ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะพึงทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้* ดังนี้

การหยั่งรู้ด้วยปรีชาว่าทำอย่างไรดี ทำอย่างไรไม่ดี ตลอดจนรู้ว่าเมื่อทำอย่างนี้ ๆ แล้วย่อมจะได้รับผลอย่างนั้น ๆ อนุวัตรตามมูลเหตุแล้วเชื่อลง เหมือนแพทย์ผู้หยั่งรู้สมุฏฐานข้างหน้าว่า จะให้เกิดความสำราญหรือเกิดโรคแก่ร่างกาย แล้วประกอบอุบายชักนำหรือบำบัดเสีย นี้ชื่อว่า**กัมมสัทธา** *เชื่อกรรม*

ผลของกรรม ชื่อว่า**วิบาก** วิบากนั้นย่อมมีดีมีชั่วอย่างเดียวกับกรรม กรรมดีวิบากก็ย่อมดี กรรมชั่ววิบากก็ย่อมชั่ว ความหยั่งรู้วิบากสาวเข้าไปหาต้นเหตุว่า มีมูลมาแต่กรรมอย่างนั้น ๆ เหมือนแพทย์เห็นโรคแล้ว ค้นสมุฏฐานของโรค นี้ชื่อว่า**วิปากสัทธา** *เชื่อผลแห่งกรรม*

เหล่าสัตว์ผู้เกิดมาในโลกทั้งมวล ล้วนตกอยู่ในอำนาจของกรรมทั้งสิ้น กรรมย่อมจำแนกให้เป็นผู้ประณีตและเลวทรามต่าง ๆ กัน เมื่อทำกรรมอันใดลงไปด้วยกายวาจาใจ ก็จำต้องเสวยผลของกรรมนั้น ทำดีก็ได้เสวยผลดี ทำชั่วก็ได้เสวยผลชั่ว ความหยั่งทราบดังนี้แล้วเชื่อลง ชื่อว่า**กัมมัสสกตาสัทธา** *เชื่อความที่สัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน* ความหยั่งเห็นคุณพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ แล้วน้อมใจเชื่อลงในพระคุณนั้น ๆ ชื่อว่าตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า

ศรัทธามีลักษณะและประเภทดังพรรณนามานี้ มีอยู่ในจิตของผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นมีใจคอหนักแน่นมั่นคงในกิจที่จะพึงทำ ไม่โลเลมักง่าย สามารถกำจัดเสียซึ่งอันตราย คือความไม่เชื่อถือแลความเคลือบแคลงสงสัย อันเป็นปัจจัยให้ท้อแท้ต่อกิจการ พยุงจิตให้อาจหาญมุ่งความสำเร็จแห่งการงานเป็นเบื้องหน้า เป็นปฏิปทาที่ต้องบำเพ็ญให้มีก่อน เพราะเป็นอาการบ่อเกิดแห่งคุณในเบื้องบน ดุจบันไดขั้นต้นย่อมเป็นปัจจัยแห่งบันไดขั้นสูง ฉะนั้น สมด้วยวจนะประพันธ์พุทธภาษิตว่า ***'สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ*** *ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียงคือกุศล'* (สํ.ส. ๑๕/๒๑๖/๖๑) เมื่อจะกล่าวถึงผลที่ยิ่งกว่านั้น ศรัทธาย่อมให้สำเร็จ

ประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ปลูกความโสมนัสชื่นบาน ตลอดจนข้ามพ้นสังสารวัฏ บรรลุถึงสถานที่อันเกษมสุขสวัสดิ์นิราศภัย ไกลจากกิเลสานุสัยอันเป็นศัตรู ดังกระทู้พระพุทธภาษิตว่า '**สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา** *ศรัทธาตั้งมั่นแล้วย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ*' '**สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ** *ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจของหญิงชายในโลกนี้*' '**สทฺธาย ตรติ โอฆํ** *บุคคลย่อมข้ามโอฆกันดารได้ด้วยศรัทธา*' (สํ.ส. ๑๕/๘๔๓/๓๑๕) ดังนี้ จัดเป็นอนุศาสนีประการต้น ฯ

การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ปราศจากโทษอันบัณฑิตจะพึงครหา ชื่อว่าศีล ศีลนี้เป็นเครื่องกั้นกิเลสอันผุดขึ้นทางกายและวาจา เป็นปฏิปทาของสัปปุริสชน ทำบุคคลให้มีความประพฤติประณีตสุขุมโดยลำดับ ปลูกความนิยมของบุคคลทุกชั้น เป็นมิ่งขวัญสำหรับผู้รักษา ทำให้งามสง่าไม่เลือกกาลสมัย สมด้วยนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า '**สีลํ ยาว ชรา สาธุ** *ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา*' (สํ.ส.๑๕/๑๕๙/๕๐) และนับว่าเป็นยอดของเครื่องประดับทั้งปวง โดยที่ไม่เป็นของล่วงสมัย จะประดับเมื่อใดก็งามเมื่อนั้น ทั้งประดับได้ทุกชั้น ไม่นิยมบุคคล ผิดกับเครื่องประดับที่ประชุมชนนิยมใช้ ซึ่งจะประดับให้งามได้ต้องเลือกสมัยและวัย ถ้าผิดพลาดไปก็ย่อมให้เกิดโทษ ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ประดับ นับว่าสู้ศีลไม่ได้ บุคคลผู้มีศีลย่อมทำตนให้ไกลจากอาฆาตพยาบาทวิหิงสา เป็นผู้แกล้วกล้าไม่ครั่นคร้ามในสมาคมใด ๆ มีเกียรติคุณขจรไปทั่วทิศานุทิศ เป็นที่สรรเสริญแห่งบัณฑิตชน สมเด็จพระทศพลทรงยกย่องว่าเป็นยอดแห่งคันธชาตทั้งหลาย โดยเทศนาบรรยายพุทธภาษิตว่า

จนฺทนํ ตครํ วาปิ **อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี**
เอเตสํ คนฺธชาตานํ **สีลคนฺโธ อนุตฺตโร ฯ**

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๔/๒๒)

จันทน์ก็ดี กฤษณาก็ดี อุบลก็ดี มะลิก็ดี แม้จะมีกลิ่นหอมปานใด กลิ่นแห่งศีลก็ยังหอมประเสริฐกว่าคันธชาตเหล่านี้ ศีลนี้แม้เป็นธรรมจริยาเพียงกายแลวาจา ก็เป็นปฏิปทาอบรมใจให้ดำรงอยู่ในคุณงามความดี จัดเป็นอนุศาสนีประการที่สอง ฯ

ปรีชาที่รอบรู้ ชื่อว่า**ปัญญา** คุณข้อนี้มีอยู่ในผู้ใด ย่อมเป็นปัจจัยให้ผู้นั้นรู้จักหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อม และดำเนินตนขึ้นสู่ความเจริญ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้สำเร็จบริบูรณ์ ด้วยกำลังความปรีชาสามารถ แม้จะประสบภัยที่น่าหวั่นหวาด ก็สามารถจะคิดหาอุบายป้องกันไว้ได้ มิต้องให้ตนได้รับความเดือดร้อน พึงเห็นดังอุทาหรณ์ที่ปรากฏใน

ตโยธรรมชาดกว่า เมื่อครั้งพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นวานร บิดาใช้ให้ไปเก็บดอกไม้ในสระแห่งหนึ่ง สระนั้นมีผีเสื้อรักษา ใครล่วงเข้าไปในอาณาเขต ก็จับกินเป็นอาหาร วานรนั้นไม่ผลุนผลันพลันด่วน ใคร่ครวญดูจนรอบ ตรวจดูตามขอบสระ เห็นแต่รอยลงมิได้เห็นรอยขึ้น ก็ทราบได้ด้วยปรีชาของตนว่า สระนี้มีผีเสื้อหวงแหน เราจักไม่ลงไป แต่จะเอาดอกไม้ให้ได้ เขายืนอยู่ในที่แห้งแล้วโดดไปฝั่งข้างโน้น เวลาที่โดดไปหักดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำได้สองดอก โดดกลับมาหักได้อีกสองดอก โดยนัยนี้หักดอกบัวได้เป็นกองทั้งสองฝั่ง ทั้งไม่ต้องล่วงล้ำอาณาเขตของผีเสื้อด้วย ผีเสื้อเห็นวานรมีปัญญาน่าอัศจรรย์เช่นนั้น จึงแหวกน้ำขึ้นมากล่าวเป็นคาถาชมเชยวานรว่า

ยสฺเสเต จ ตโย ธมฺมา วานรินฺท ยถา ตว
ทกฺขิยํ สูริยํ ปญฺญา ทิฏฺฐํ โส อติวตฺตติ ฯ

(ขุ.ชา. ๒๗/๕๘/๑๙)

ดูก่อนจอมวานร ผู้ใดมีธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ คือ ความขยัน ความกล้าหาญ และปัญญา อย่างท่าน ผู้นั้นย่อมล่วงข้าศึกศัตรูได้ นี้แสดงว่า ผู้มีปัญญาย่อมรู้จักรักษาตนให้รอดพ้นจากอันตรายได้เป็นอย่างดี เหตุนั้น สมเด็จพระมหามุนีบรมสุคตเจ้า จึงตรัสว่า '**ปญฺญา เอนํ ปสาสติ** *ปัญญาย่อมปกครองบุรุษไว้ได้*' ดังนี้ จัดเป็นอนุศาสนีประการที่สาม ฯ

การสละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ชื่อว่า**จาคะ** คุณข้อนี้เป็นสำคัญในอันบำบัดมัจฉริยธรรมและความโลภอันเป็นศัตรูภายในให้ห่างไกล ทำบุคคลให้เป็นผู้มีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ปลูกความสามัคคีไมตรีจิตให้สนิทสนม เป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไป สมด้วยเทศนานัยพุทธภาษิตว่า '**ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ** *ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้*' ดังนี้ (สํ.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖) จาคะนี้เป็นวิถีแห่งสัมมาปฏิบัติอันบัณฑิตพึงบำเพ็ญ โดยอนุวัตรแก่กำลังแลความสามารถของตน เป็นอุบายโกศลแห่งการบริโภคโภคสมบัติ ทั้งเป็นบรรทัดแห่งความสุขอันยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังแสดงไว้ในพระคาถาว่า

มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๑/๕๓)

ถ้าปราชญ์พึงเห็นความสุขที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะการบริจาคความสุขพอประมาณไซร้ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเช่นนั้น พึงสละความสุขพอประมาณเสีย ดังนี้ จัดเป็นอนุศาสนีประการที่สี่ ฯ

การฟังรวมทั้งการศึกษาและการอ่าน ชื่อว่าสุตะ คุณข้อนี้ เป็นสำคัญในการเพาะความคิดอ่านให้กว้างขวาง เป็นทางเจริญด้วยปัญญาความรู้และความฉลาด สามารถประกอบกิจที่เป็นสุจริตไม่มีโทษ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน เพราะอาศัยความรู้นั้นเป็นเค้ามูลเป็นการอนุกูลแก่สัมมาปฏิบัติ เมื่อจะอนุวัตรกล่าวโดยนัยสรุป ท่านแสดงผลไว้เป็น ๕ ประการ คือ ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งใดเคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด บำบัดความเคลือบแคลงสงสัยเสียได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

อันสุตะนี้ย่อมเป็นปัจจัยอย่างดีที่ช่วยสนับสนุนอันแรงกล้า ซึ่งจะชักพากุลบุตรให้ก้าวขึ้นสู่ที่สุดวาสนาของตน ตั้งแต่กาลเบื้องต้นตลอดจนที่สุดแห่งชีวิต เป็นดุจกัลยาณมิตรอันดียิ่ง เพราะให้ละสิ่งที่ควรละเจริญสิ่งที่ควรเจริญ รักษาตนให้รอดพ้นอุปัทวันตรายภัยพิบัติ สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในนครโรปมสูตรว่า "**สุตาวุโธ ภิกฺขเว อริยสาวโก อกุสลํ ปชหติ กุสลํ ภาเวติ สาวชฺชํ ปชหติ อนวชฺชํ ภาเวติ สุทฺธมตฺตานํ ปริหรติ** *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกมีสุตะเป็นอาวุธ ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละสิ่งที่เป็นโทษ เจริญสิ่งที่หาโทษมิได้ ย่อมบริหารรักษาตนให้บริสุทธิ์ได้*" ดังนี้ (องฺ.สตฺตก.๒๓/๖๔/๑๑๑) สุตะเมื่อบุคคลประกอบให้ชอบที่ ย่อมอำนวยผลดี ให้ผู้นั้นได้รับความสุขเกษมสำราญทั้งในคดีโลกทั้งในคดีธรรม ตามควรแก่ปฏิปทา นอกจากนี้ สุตะยังเป็นคุณอันสำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับบัณฑิตชน เพราะทำบุคคลให้เป็นผู้องอาจกล้าหาญในการเข้าสู่สมาคมทั่วไป จัดเข้าในอนุศาสนีข้อที่ห้า ฯ

ธรรม ๕ ประการ มีอรรถาธิบายโดยสังเขปดังที่ได้ถวายวิสัชนามานี้ จัดเป็น**สารธรรม** *คือธรรมที่เป็นแก่นสาร* ผู้ที่เจริญด้วยธรรม ๕ ประการนี้ ชื่อว่าถือไว้ได้ซึ่งแก่นแห่งตน กล่าวคือทำตนให้เป็นประโยชน์แก่โลก อย่างเดียวกับไม้มีแก่น ย่อมเป็นประโยชน์แก่ประชุมชน ฉะนั้น

แม้สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในสารธรรม ๕ ประการเหล่านี้ ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันเป็นหน้าที่ให้บริบูรณ์ทุกประการ มีพระหฤทัยปราโมทย์ด้วยกำลังพระเมตตาและพระกรุณา จัดว่าทรงทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์อันไพศาล ควรถวายปสังสนาการว่า พระองค์เป็นยอดแห่งนารีผู้เป็นบัณฑิต สมด้วยคาถาพุทธภาษิตในอุโภอัตถสูตรว่า

ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ ฯ

(สํ.ส. ๑๕/๓๘๐/๑๒๖)

ธีรชนท่านกล่าวว่าเป็นบัณฑิต เพราะมายึดไว้ได้ ซึ่งประโยชน์ ๒ ประการ คือ ประโยชน์ชาตินี้และประโยชน์ชาติหน้า ดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วยพระเมตตากรุณาแก่พสกนิกรอย่างใหญ่หลวง เมื่อมีโอกาสพอจะช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขของเขาได้ก็ไม่ทรงละเลย ด้วยพระมหากรุณาธิคุณเหล่านี้ จึงทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชนตลอดมา จึงพร้อมใจกันขานพระราชสมัญญาว่า **"สมเด็จย่า"** ซึ่งเปล่งออกจากหัวใจอันแท้จริงของคนไทยทั้งแผ่นดิน

เรื่องนี้พึงเห็นตัวอย่างในพระนางมัลลิกาเทวี พระอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศลในแคว้นโกศล มีข้อความโดยสังเขปว่า เมื่อพระนางได้ทอดพระเนตรเห็นสตรีบุรุษและสัตว์ทั้งปวง ที่พระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระราชบัญชาให้จับมามัดไว้ที่หลัก เพื่อจะฆ่าบูชายัญแก้ลางร้ายตามคำแนะนำของพราหมณ์ปุโรหิต พระนางมีพระทัยหวั่นหวาด ทรงดำริหาอุบายที่จะแก้ไขให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นพ้นจากมรณภัย จึงได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า พระองค์ทรงปรารถนาที่จะดำรงพระชนม์อยู่ยืนนาน ไฉนจึงมาหลงเชื่อถ้อยคำแห่งพราหมณ์ผู้อันธพาลหาปัญญามิได้ จะมาผลาญชีวิตมนุษย์และสัตว์เป็นอันมาก เพื่อแลกเปลี่ยนพระชนม์ของพระองค์ ดังนี้ เมื่อเหตุเกิดมี ควรแต่ที่จะเสด็จไปทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้สัพพัญญู รู้แจ้งเหตุทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน ทันใดนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงระลึกขึ้นได้ จึงรีบเสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาค ทูลเหตุตั้งแต่ต้นจนอวสาน พระผู้มีพระภาคทรงประทานพระธรรมเทศนาให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบตามเป็นจริงและรู้สึกพระองค์ในเรื่องนั้น ครั้นเสร็จจากที่เฝ้า จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้เจ้าพนักงานเปลื้องมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากพันธนาการ กลับไปสู่ถิ่นฐานบ้านเรือนแห่งตน ๆ

ชนทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อพ้นจากอันตรายแห่งชีวิต ให้มีจิตระลึกถึงพระคุณแห่งพระนางมัลลิกา จึงพากันกล่าวสรรเสริญและถวายพระพรว่า **จิรํ ชีวตุ โน อยฺยา มลฺลิกา เทวี ยํ นิสฺสาย ชีวิตํ ลภิมฺหา** *เราทั้งหลายได้ชีวิตเพราะอาศัยพระนางมัลลิกาเทวีเจ้าพระองค์ใด ขอให้พระนางมัลลิกาพระแม่เจ้าของเราพระองค์นั้น จงสถิตอยู่ยืนนานเถิด* ดังนี้

แม้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสสรรเสริญพระนางมัลลิกาในท่ามกลางธรรมสภา ชุมนุมสงฆ์ว่า **มหาปณฺฑิตา ภิกฺขเว มลฺลิกา** *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระนางมัลลิกาเป็นมหาบัณฑิต มีปัญญาใหญ่ ได้ให้ชีวิตแก่มนุษย์และสัตว์เป็นอันมาก* ดังนี้ แม้ถึงรุกขเทวดาก็ได้กล่าวสรรเสริญหญิงผู้เช่นนี้ว่า

น โส สพฺเพสุ ธาเนสุ ปุริโส โหติ ปณฺฑิโต
อิตฺถีปิ ปณฺฑิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ วิจกฺขณา ฯ

(ขุ.ชาตก. ๒๗/๑๑๔๑/๒๔๑)

"มิใช่แต่บุรุษเป็นบัณฑิตในที่ทั้งปวง แม้สตรีผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ ก็เป็นบัณฑิตในที่นั้น ๆ ได้" ดังนี้

ข้อนี้เป็นเครื่องสาธกให้เห็นผลแห่งกรุณา พระนางมัลลิกาเป็นที่รักเป็นที่นับถือแห่งชนทั้งหลาย เป็นผู้ตั้งอยู่ในมาตุสถานปานประหนึ่งว่ามารดาแห่งประชาชนในโกศลรัฐ ก็เพราะทรงตั้งอยู่ในคุณสมบัติคือพระกรุณา

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็เช่นเดียวกัน แม้จะเสด็จสวรรคตไปแล้ว ก็แต่พระวรกายเท่านั้น ส่วนพระคุณทั้งหลายที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ในสมัยที่ยังทรงพระชนม์อยู่ มิได้สูญลับตามพระวรกายของพระองค์ไปด้วย ดังในพระนิพนธ์ภาษิตว่า **"รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ** *ร่างกายของสัตว์ย่อยยับไปได้ แต่ชื่อและสกุลหาย่อยยับไปไม่"* ดังนี้ (สํ.ส. ๑๕/๒๑๐/๕๙) ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงบำเพ็ญไว้ จึงทรงเป็นที่เคารพเป็นที่รักเทิดทูนเหนือเกล้าของปวงชนชาวไทยทั้งชาติมิรู้ลืม

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บำเพ็ญนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลิตวิบากสุขสมบัติ แด่สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมดังพระราชปณิธานอุทิศโดยฐานนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสารธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี สมควรด้วยเวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร.

ขันติเมตตากถา*
(เรื่อง ขันติและเมตตาเป็นยาเสน่ห์)

ขนฺติโก เมตฺตวา ลาภี ยสสฺสี สุขสีลวา
ปิโย เทวมนุสฺสานํ มนาโป โหติ ขนฺติโกติ ฯ

(ส.ม. ๒๒๒)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชชนาพระธรรมเทศนาในขันติเมตตากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานอันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปเพื่อทรงน้อมอุทิศพระราชกุศลวิบากสมบัติถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัยกาธิราชเจ้า พร้อมทั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เนื่องในวันปิยมหาราช ๒๓ ตุลาคม ซึ่งเป็นอภิลักขิตกาลคล้ายวันสวรรคตแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงพระราชอนุสรณ์ถึงพระเมตตาคุณ พระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระบรมราชบุรพการีทั้ง ๓ พระองค์ ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยและประเทศชาติเป็นล้นพ้น เป็นการแสดงพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรมประจำพระราชหฤทัย

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๑ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเทพสุธี**

ตามหลักแห่งสาธุปฏิบัติ ซึ่งเป็นคตินิยมที่พุทธบริษัทได้ดำเนินมา ดังพุทธภาษิตที่ว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** *ความกตัญญูรู้อุปการคุณที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว มุ่งหวังทำตอบแทน เป็นภูมิแห่งสาธุชน* ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถเป็นที่ประจักษ์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้สำเร็จเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนเป็นอเนกอนันต์ นับตั้งแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกาธิราชเจ้า เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ขณะพระชนมายุ ๑๖ พรรษา จนกระทั่งเสด็จสรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองแผ่นดิน ในแนวทางแห่งสมเด็จพระบรมราชชนกให้ก้าวหน้าไปเป็นอันมากในทุกด้าน ในด้านการปกครอง ทรงแบ่งส่วนราชการการปกครองแผ่นดินจากแบบเก่าซึ่งมีอยู่ ๖ กรม มาเป็นแบบกระทรวง กรม ในปัจจุบัน ทรงแบ่งเขตการปกครองประเทศเป็นมณฑล จังหวัดเป็นต้น ทรงเปลี่ยนแปลงขนบ ธรรมเนียมประเพณีให้เหมาะแก่สมัย เช่น ยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานในเวลาเข้าเฝ้า ยกเลิกการลงโทษแบบจารีตนครบาลอันน่าสยดสยอง ทรงปรับปรุงการเก็บภาษีอากรเป็นรายได้ของแผ่นดินโดยรอบคอบเคร่งครัด ทรงบำรุงการเกษตรและคมนาคม ทรงปรับปรุงการศาลพร้อมทั้งกฎหมาย ทรงบำรุงพระศาสนาและการศึกษาโดยโปรดอาราธนาคณะสงฆ์มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการการศึกษาหัวเมือง พร้อมทั้งทรงตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดทั้งหลาย เป็นการเริ่มต้นประถมศึกษา มีพระเถระเป็นผู้อำนวยการการศึกษาประจำมณฑลนั้น ๆ ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ได้ทรงตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้น ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้า ฯ สถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามพระบรมราชปณิธาน

ในด้านการสาธารณูปโภคนั้น ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกมากมาย เช่น การไฟฟ้า การประปา การพยาบาล และการสาธารณสุข ทรงปรับปรุงการขนส่งและการสื่อสาร การไปรษณีย์ การโทรเลข การโทรศัพท์ การรถไฟ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อ เยี่ยมเยือนประชา ราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง และเพื่อให้ได้ทรงทราบถึงความเป็นอยู่

ที่แท้จริงของประชาชน บางครั้ง จึงเสด็จ ฯ โดยมิได้แสดงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ ซึ่งเรียกกันว่า "เสด็จประพาสต้น" นอกจากนี้ ยังได้เสด็จ ฯ เยือนประเทศอื่นเพื่อสมานไมตรี เช่น ได้เสด็จ ฯ ต่างประเทศทางตะวันออก อาทิ สิงคโปร์ อินเดีย เมื่อพระชนมายุยังเยาว์ และได้เสด็จ ฯ ประพาสยุโรปถึง ๒ ครั้ง ทำให้ได้ทรงทราบความเป็นไปภายในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างดี เป็นเหตุให้ทรงสามารถปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างดียิ่ง ก่อให้บังเกิดความสุข ความเจริญแก่ประเทศชาติและประชาชนในทุก ๆ ด้าน

ในด้านการนับถือศาสนา ก็ได้พระราชทานสิทธิแก่ราษฎรในการที่จะนับถือศาสนา และ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ทุกศาสนาบรรดามีในเมืองไทย ปรากฏหลักฐานในพระบรมราชโองการครั้งหนึ่งว่า *"การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการแผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนาใดถูกต้อง ก็ถือตามชอบใจของผู้นั้น ผิดถูกก็อยู่แต่ผู้ถือศาสนานั้นเอง"*

พระราชกรณียกิจยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งที่นำมากล่าวกันอยู่เสมอ คือ การเลิกทาส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การเป็นทาสทำให้พลเมืองขาดสิทธิและเสรีภาพ ทรงมีพระราชดำริว่า คนไทยทุกคนควรจะมีความเท่าเทียมกัน จึงทรงมีพระราโชบายให้เลิกทาส โดยดำเนินการเป็นขั้นตอน มิให้กระทบกระเทือนต่อเจ้าของทาสและตัวทาสเอง การเลิกทาสในประเทศอื่นนั้น เป็นเหตุให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นหลายประเทศ แต่ในประเทศไทย ได้ทรงกระทำด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงดำเนินสายกลางไม่ให้เดือดร้อนทั้งเจ้าของทาสและตัวทาสเอง โดยทรงใช้เวลาในการเลิกทาสถึง ๓๐ ปีเศษ จึงสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๘ โดยได้ทรงตราพระราชบัญญัติยกเลิกการมีทาสโดยสิ้นเชิง จนในที่สุด ไม่มีทาสเหลืออยู่เลย การนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรอย่างหาที่สุดมิได้

การปกครองโดยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ก็มิได้ทรงมีความรังเกียจ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งในที่แห่งหนึ่งว่า *"ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทั้งปวงมีกำหนดกันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐานนี้"* แต่ในขณะนั้นราษฎรยังไม่พร้อม จึงทรงปฏิบัติเร่งรัดในด้านการศึกษาของราษฎร และในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการปกครองตนเองและบ้านเมืองในสมัยเวลาต่อไป

นอกจากนั้นก็จะเห็นได้ว่า ถึงแม้พระองค์จะทรงได้ชื่อว่าเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ในทางปฏิบัติมิได้ทรงผูกขาดการใช้อำนาจไว้แต่พระองค์เดียว กลับโปรดให้มีการแต่งตั้งคณะบุคคลขึ้นเพื่อถวายความคิดเห็นแก่พระองค์ สภาการแผ่นดิน

ต่าง ๆ นี้ไม่ว่า จะเป็นองคมนตรีสภา เสนาบดีสภา และรัฐมนตรีสภา นับเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครอง แบบประชาธิปไตยที่ทรงริเริ่มขึ้น ทั้งยังเป็นการแสดงถึงน้ำพระทัยที่มุ่งหวังในประโยชน์ของประเทศชาติ โดยทรงยอมลดพระราชอิสริยยศและพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดโดยชอบธรรมที่ทรงมีอยู่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกอบพระราชภารกิจที่ก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนเป็นอเนกประการ ทรงได้รับการยอมรับจากบุคคลในวงการต่าง ๆ ว่า ทรงเป็นนักปฏิรูป นักปกครองที่ประสบความสำเร็จ ทรงเสียสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์ ทรงทุ่มเทเวลาทั้งหมดเพื่อปฏิบัติพระราชภารกิจ ทรงคำนึงถึงประโยชน์ของอาณาประชาราษฎร์ เป็นที่ตั้ง ยังผลให้ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมากยุคหนึ่ง เป็นที่รู้จักกันดีของชาวต่างประเทศ ประชาชนชาวไทยต่างจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างมาก และพร้อมใจกันถวายพระราชสมัญญานาม ว่า **"พระปิยมหาราช"** ซึ่งมีความหมายว่า *พระราชาผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นที่รักของปวงชนชาวไทย*

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นที่เคารพรักใคร่สักการะของพสกนิกรปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่านั้น ก็เพราะทรงประกอบด้วยทศพิธราชธรรมอย่างไม่บกพร่อง หากจะแยกกล่าวโดยเฉพาะก็คือทรงมีพระขันติธรรมในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่าง เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม ทั้งนี้ก็เพราะพระเมตตาธรรม และพระกรุณาธรรมประจำพระราชหฤทัยนั่นเอง พระขันติธรรมและพระเมตตาธรรมจึงเป็นคุณธรรมสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดผลตามที่ปรากฏ ข้อนี้ต้องด้วยวจนะประพันธ์ภาษิตที่ได้รับพระราชทานยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า

ขนฺติโก เมตฺตวา ลาภี ยสสฺสี สุขสีลวา
ปิโย เทวมนุสฺสานํ มนาโป โหติ ขนฺติโก ฯ

แปลความว่า *"ผู้มีขันติและเมตตา ย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ ผู้มีขันติเป็นที่รักใคร่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"* ดังนี้

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาโดยสังเขปต่อไป

ขันติ แปลว่า *ความอดทน* เป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้มีใจหนักแน่นไม่ท้อถอย เช่น อดทนต่อความตรากตรำ ได้แก่ ทนต่อความหนาว ร้อน หิว กระหาย อดทนต่อทุกขเวทนาในเวลาเกิดอาพาธภายใน หรือร่างกายได้รับบาดเจ็บเป็นต้น ไม่ทุรนทุรายจนเกินแก่เหตุ

อดกลั้นความเจ็บใจในเมื่อกระทบอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา มีคำบริภาษด่าว่าเป็นต้น แต่เมื่อจะกล่าวโดยนัยหนึ่งคงได้ความอดทน ๓ สถาน คือ อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความอยากได้ ๑ อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความคิดร้าย ๑ อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ๑ ซึ่งมีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้

ข้อว่า **อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความอยากได้** นั้น มีความว่า ความเป็นอยู่ของหมู่ชนจำเป็นจะต้องประสบอารมณ์ที่ไม่พอใจ มากบ้าง น้อยบ้าง เป็นต้นว่า หนาว ร้อน เหลือบ ยุง สัตว์เลื้อยคลาน และต้องประกอบกิจการงานด้วยกำลังกาย ใช้กำลังความคิดในกิจที่เป็นประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า ทั้งในการประกอบกุศลสัมมาปฏิบัติ มักจะมีข้อติดขัดเข้ากลุ้มรุมกางกั้นไว้ ให้รู้สึกไม่เป็นสุขปรากฏเป็นทุกข์เหลือทน เพราะกระทบอารมณ์ที่น่าปรารถนาบ้าง ไม่น่าปรารถนาบ้าง เพราะต้องเหนื่อยยากในการประกอบการงานบ้าง จึงเป็นเหตุให้อยากได้ไม่รู้จักหยุด เช่น เมื่อกระทบหนาวก็อยากได้ร้อน เมื่อกระทบร้อนก็อยากได้เย็นเป็นสัมผัส เมื่อมีความคิดติดขัดเพราะกระทำกิจการ ก็ทะเยอทะยานอยากทำงานที่เห็นว่าสะดวกใจ เมื่อได้ประสบความเหนื่อยยากเข้าก็อยากจะทำทางอื่นต่อไป ใจคนโดยมากมักเป็นเสียดังนี้ ถ้าเป็นผู้ไม่อดทนก็ต้องเป็นคนจับจด เป็นคนเกียจคร้านไม่อาจฝ่าฟัน ทำไปให้ถึงที่สุดได้ ปล่อยการงานให้คั่งค้างไว้ เริ่มทำความเพียรในเมื่อล่วงกาลล่วงสมัย ก็อาจตกอยู่ในห้วงแห่งภัยวิบัติ

บัณฑิตชนคนฉลาด เมื่อเห็นโทษในความเกียจคร้านจึงควรทนทานต่อหนาวร้อนเป็นต้น สู้ทนทำกิจที่ตนเห็นว่าเป็นประโยชน์แล้วนั้น ห้ามกันความอยากในสิ่งอื่นไว้ ยอมให้ความทุกข์ท่วมทับไปก่อน ตั้งใจอดทนมุ่งผลคือความสำเร็จเป็นที่ตั้ง เหนี่ยวรั้งใจให้อยู่ในขันติ ซึ่งเรียกว่า **วิริยะ** *คือความกล้าหาญฟันฝ่าต่ออุปสรรค* เข้ามาช่วย พร้อมด้วยปีติความอิ่มใจว่าเป็นผู้อดทน ปราบปรามโลภะและตัณหาอันพาให้เกิดความทะยานอยากให้สูญหาย ความทุกข์เพราะเหตุนั้นก็จะเสื่อมคลาย เพราะขาดความทะยานอยากเหมือนบุคคลผู้หิวกระหาย แต่ได้รับความความเพลิดเพลินในกิจธุระ ความหิวก็หาปรากฏกล้าไม่ ผู้มุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ตน พึงอดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความอยากได้ดังรับพระราชทานวิสัชนามานี้

ข้อว่า **อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความคิดร้าย** นั้น มีความว่า ก็ความทุกข์ทั้งหลายนั้น บางอย่างก็ปรากฏกล้าทางใจ เพราะได้เห็นสิ่งอันขัดต่อความประสงค์หรือความพอใจของตนบ้าง เพราะได้ฟังถ้อยคำด่าว่าเสียดสีบ้าง เพราะได้รสได้กลิ่นอันไม่น่าปรารถนา

บ้าง ได้สัมผัสหนาวร้อนบ้าง หรือนึกสิ่งใดเกิดความขัดข้องในสิ่งนั้นบ้าง เหล่านี้เป็นทางยั่วให้เกิดปฏิฆะกระทบจิตให้หงุดหงิดคิดประทุษร้ายในอารมณ์เหล่านั้น ให้เกิดพยาบาทปองร้ายล้างผลาญสัตว์และสิ่งของ คอยตั้งใจสอดส่องที่จะประทุษร้าย ถ้าหลงไปกระทำจนถึงข้อห้ามเป็นอาชญา ก็จะพาให้เสียคน โทษเหล่านี้ย่อมเกิดมีได้เพราะขาดขันติความอดใจ สาธุชนจึงควรอดทนต่อทุกข์ในส่วนนี้ ด้วยวิธีเจริญเมตตาปราณี ยินดีแต่ในสิ่งที่ได้รับ อันเป็นธรรมสำหรับปราบปรามความคิดร้าย พยายามน้อมใจหวังดีต่อผู้ที่ได้ทำความไม่พอใจให้แก่ตน สอดส่องถึงผลที่ไม่ชอบใจ แม้ปรากฏขึ้น ให้เห็นว่าอารมณ์อันไม่น่าพึงใจทั้งหลาย ย่อมเกิดมีแก่คนทุกคน แม้แต่สมเด็จพระทศพลซึ่งเป็นอัจฉริยบุคคล ก็ยังไม่พ้นถูกคนด่าคนว่า อย่าว่าแต่มนุษย์เลย โดยที่สุดแม้ดินฟ้าอากาศซึ่งหาจิตที่จะคิดเกลียดแกล้งมิได้ ก็ยังไม่พ้นที่จะถูกบ่นถูกว่า แต่ผู้อดทนหาเกิดความพิโรธยินร้ายไม่ ยิ่งอดกลั้นทนไว้ได้ก็ยิ่งไม่เกิดโทษ มีแต่จะให้คงอยู่ในประโยชน์ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ที่ตนได้ไว้ ทั้งจะเป็นที่รักใคร่พอใจของเหล่ามนุษย์ โดยที่สุดเหล่าเทวดาก็จะปกปักรักษา

ฉะนั้น บุคคลผู้อดกลั้นทนทาน ไม่แสดงวิการต่ออารมณ์นั้น ๆ เป็นอันชื่อว่าได้บำเพ็ญขันติ อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความคิดร้าย ด้วยประการฉะนี้

ข้อว่า **อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง** นั้น มีอธิบายว่า บรรดาทุกข์ดังกล่าวมาแล้วนั้น อาจเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดก็ได้ เพราะเมื่อประสบทุกข์เช่นนั้น ก็อยากคิดจะได้แต่เครื่องแก้ ไม่ทันพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าควรหรือไม่ควร หรือชอบคิดแต่เรื่องเสียหายอันใคร ๆ ได้เคยทำไว้ทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริง ยอมให้เข้าสิงอยู่ในใจ มัวหลงฝักใฝ่แต่ในเรื่องเช่นนั้น อันเป็นเหตุก่อให้เกิดทุกข์ ยั่วยวนชวนโมหะให้แก่กล้า หรือถูกความทุกข์กายอันเกิดแต่อาพาธ เจ็บ ไข้ ปวด แสบ ร้อนรน มาเบียดเบียน ตนก็หลงเพ้อเผลอสติกระสับกระส่าย ความเจ็บไม่มากมายก็เห็นเป็นรุนแรง คิดบนบานสานกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยแก้ ลืมกระแสธรรมดาที่ว่าเกิดมาแล้ว จะต้องแก่ จะต้องเจ็บ จะต้องตาย มิได้มีผู้ใดหลีกหนีกระแสธรรมดาอันนี้ได้ ควรอดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นนั้น พิจารณาให้เห็นว่าเป็นอาการอย่างหนึ่งของสังขาร ซึ่งประกอบไปด้วยเบญจขันธ์ อันมีเวทนาความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์เป็นสุขบ้าง เป็นเจ้าทุกข์อยู่ในนั้น จะห้ามกันขับไล่เสียตามความปรารถนาหาได้ไม่ ควรแต่จะอดทนประคองสติไว้ ใช้โยนิโสมนสิการตริตรองโดยอุบายที่ชอบ ประกอบให้เกิดกำลังใจจะได้ช่วยตนให้คลายทุกข์มาประสบสุข รั้งใจไม่ให้ดิ้นรน ตั้งสติพิจารณากายที่สมมติว่าเป็นของตน ให้เห็นว่าเป็นที่ตั้งแห่งกองทุกข์ถึงเพียงนี้ ควรแลหรือจะมาอาลัยยินดีเกาะ

เกี่ยวถือมั่นระลึกถึงความดีที่ได้สร้างสมไว้ในครั้งนั้น ๆ ให้ได้อัสสาทะความแช่มชื่นใจ อันจะเป็นช่องทางให้ขันติตั้งมั่น ทุกขเวทนานั้นจะไม่ครอบงำทำจิตให้หลงใหล ซึ่งเป็นเหตุให้เห็นผิดคิดพลาด นักปราชญ์จึงสอนให้อดทนต่อทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงด้วยประการฉะนี้

ขันตินี้จัดว่าเป็นธรรมอย่างประเสริฐ นับเข้าในบารมีธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทั้งเป็นราชธรรม คือเป็นธรรมของพระราชา จึงได้ความสันนิษฐานว่า บรรดาอัจฉริยมนุษย์ เช่น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์ ก็ยังต้องมีขันติเป็นเครื่องประดับสำหรับเชิดชู จึงเป็นที่สักการะบูชานับถือของชนทั้งหลาย มีพระเดชานุภาพแผ่สร้านไปไกล ก็เพราะอำนาจแห่งขันติอุปถัมภ์ อาจชักนำประชุมชนผู้มีขันติให้ตั้งมั่นในความดี ย่ำยีความติเตียนครหาและความวิวาทพยาบาทปองร้าย อันจะก่อให้เกิดทุกข์ภัยเสียได้

ผู้ปฏิบัติอดทนเป็นผู้มีขันติดังรับพระราชทานพรรณนามา เมื่อมีเมตตาสนับสนุนย่อมประคับประคองขันติให้เป็นไปด้วยดี

คำว่า **เมตตา** นั้น แปลว่า *ธรรมชาติเป็นเหตุสนิทสนม คือรักใคร่ปราศจากราคะ โดยอรรถได้แก่ปรารถนาความสุขความเจริญเพื่อผู้อื่น* อุทาหรณ์ของเมตตาประดุจมารดาบิดารักใคร่บุตร ปรารถนาความร่มเย็นแก่บุตรฉะนั้น เมตตาเป็นคุณธรรมจำต้องปรารถนาแม้ในทางโลกียวิสัย มนุษย์ทั้งหลายในโลกย่อมรวบรวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ จะอยู่โดยลำพังตนคนเดียวไม่ได้ ด้วยจำต้องอาศัยเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแทนหูแทนตา ช่วยทำกิจอันเหลือวิสัยที่คนคนเดียวจะทำได้ หรือเมื่อมีทุกข์ภัยเกิดขึ้น ก็ต้องรับรองป้องกันจนสุดสามารถ

เมื่อมนุษย์ต่างมีหน้าที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่เช่นนี้ ถ้าต่างขาดคุณสมบัติคือความเมตตาปราณีต่อกันแล้ว ความเสียหายจะบังเกิดขึ้นเป็นอเนกประการ ต่างฝ่ายต่างก็จะประพฤติเหี้ยมโหดเข้าหากัน ประหัตประหารกัน ผู้มีกำลังก็จะข่มเหงผู้อ่อนกำลัง ในหมู่ใดไม่มีเมตตาจิตต่อกันแล้ว หมู่นั้นก็เสื่อมจากความสุข ถ้าขยายเขตกว้างออกไปถึงเมืองและประเทศทั่วโลกแล้ว จักมีความเสื่อมอย่างใหญ่ แต่จะกล่าวไปใยถึงวงกว้าง แม้เพียงมารดาบิดาไม่รักใคร่เลี้ยงดูเอาใจใส่บุตร ปล่อยปละละเมินเสีย ไม่เหลียวแล อนุชนผู้เกิดสืบเนื่องก็จะประพฤติตามเช่นนั้นสืบ ๆ กันไป เท่านี้ก็ส่อความพินาศพออยู่แล้ว

เหตุนั้น เมตตาจึงนับว่าเป็นคุณอันสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งอุปถัมภ์โลกให้เจริญอยู่ ต้องด้วยธรรมภาษิตที่ว่า **โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา** ความว่า *เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก* ดังนี้

เมตตา เป็นคุณธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำผู้ปฏิบัติให้บรรลุอิฏฐวิบุลมนุญผล อีกทั้งทำบุคคลให้เป็นพรหมคือผู้ใหญ่ยิ่งด้วยคุณสมบัติ นับเข้าในส่วนหนึ่งแห่งบารมี ๓๐ ทัศ ของพระโพธิสัตว์ผู้สืบสร้างโพธิญาณ อีกทั้งเป็นราชธรรมประการหนึ่ง ซึ่งนับเข้าในส่วนแห่งอโกธะ เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการความเกษมสำราญ ไม่ประสงค์จะประสบทุกข์และเวรภัย จึงควรตั้งใจแสดงเมตตาจิตเป็นนิตย์นิรันดร์

ผู้เจริญเมตตาดีแล้ว แม้จะบังเอิญมีภัยน่าหวาดเสียวเกิดขึ้นจำเพาะหน้า ก็พาให้แคล้วคลาดพ้นไปได้ ทั้งอาจบำบัดเหตุร้ายกลายเป็นดี ความข้อนี้พึงสาธกด้วยเรื่องนางอุตตราภรรยาของเศรษฐีผู้หนึ่ง ที่ไม่มีจิตคิดร้ายต่อนางสิริมาผู้ทำร้ายตน กลับปลูกเมตตาจิตให้เกิดขึ้น ทำคุณความดีต่อผู้ประทุษร้ายตนในทันที ทำให้รอดพ้นจากภัยอันตราย กลับได้ไมตรีจิตสนิทสนมด้วย

แม้ในการปฏิบัติเพื่อบรรลุโลกุตตรธรรม สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงแนะนำให้พุทธบริษัทอบรมเมตตาจิตเป็นปฏิปทาเบื้องต้น ต้องด้วยพุทธนิพนธ์ที่ตรัสไว้ว่า

เมตฺตาวิหาริ โย ภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ สงฺขารูปสมํ สุขํ ฯ

ความว่า *ภิกษุผู้มีเมตตาจิตเป็นอารมณ์ เลื่อมใสแล้วในพระพุทธศาสนา พึงบรรลุบทอันสงบคือพระนิพพาน อันเข้าไประงับสังขาร นำมาซึ่งความสำราญ* ดังนี้

วิธีแสดงเมตตานั้นจำแนกออกเป็น ๓ โดยไตรทวาร คือ **แสดงด้วยกาย** ได้แก่เข้าไปตั้งกายกรรม ทำความอุปถัมภ์เพื่อนมนุษย์ด้วยจิตอันบริสุทธิ์มีเมตตาเป็นอารมณ์ ใช้กำลังกายช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสิ่งที่ปราศจากโทษ รับทำประโยชน์ของกันและกันให้เสร็จลงด้วยกายทวาร เช่น ช่วยพยาบาลคนป่วยไข้ ช่วยอุปถัมภ์ผู้ที่ต้องทุกข์ภัย กล่าวโดยสรุปนัย เมื่อสบสมัยควรอุปการะแก่กันได้โดยประการใด ไม่วางใจเพิกเฉยเสีย เรียกเมตตากายกรรมประการ ๑

แสดงด้วยวาจา ได้แก่ เข้าไปตั้งวจีกรรม ทำอุปการะแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยวาจา เช่น เห็นผู้อื่นประมาทประพฤติทุจริต เมื่อมีโอกาสก็ช่วยแนะนำให้กลับจิตคิดเลิกละการทำชั่ว ประพฤติตัวในทางดี ด้วยอุบายวิธี ตามสามารถที่จะแนะนำได้เป็นอาทิ เรียก เมตตาวจีกรรม ประการ ๑

แสดงด้วยใจ ได้แก่ เข้าไปตั้งมโนกรรมสัมปยุตด้วยเมตตาแผ่ไมตรีอารีต่อกัน สกัดกั้นวิหิงสาพยาบาท ซึ่งเป็นตัวอกุศลธรรมทุจริตมิให้เกิดขึ้นในใจ ความรักใคร่หวังประโยชน์

สุขแก่กันเป็นเบื้องหน้าโดยเฉพาะหรือทั่วไป เรียก เมตตามโนกรรม อย่าง ๑ เมตตามโนกรรมนี้ เป็นคุณสำคัญที่บุคคลควรอบรมให้บริบูรณ์ เพราะเป็นกุศลมูลที่จะให้เกิดเมตตากายกรรมและเมตตาวจีกรรมทั้ง ๒ ประการนั้น

ผู้มีขันติและเมตตาตามที่ได้รับพระราชทานพรรณนามาแล้วนั้น ย่อมได้ประสบอานิสงสผลเป็นอเนกประการ ได้แก่ ย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศ มีสุขเสมอ ทั้งเป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

อันคำว่า เทวดา ในข้อนี้นั้น หมายถึง เทวดาโดยอุบัติก็ได้ เทวดาโดยสมมุติก็ได้ อีกนัยหนึ่ง เทวดาหมายถึงผู้ประกอบด้วยคุณธรรมอันสูง มนุษย์หมายถึงบุคคลทั่วไป คุณธรรมอันสูงที่ทำให้มนุษย์หมายถึงเทวดาก็เช่น เทวธรรม พรหมวิหารธรรม ผู้มีขันติและมีเมตตาย่อมไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใดเลย แม้จะถูกจ้วงจาบล่วงเกิน จึงเป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของเทวดา

ดังนั้น ขันติและเมตตา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดลาภ ยศ สุข และความรักความเคารพ สมดังธรรมภาษิตเบื้องต้นที่ว่า *"ผู้มีขันติและเมตตา ย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ ผู้มีขันติ เป็นที่รักใคร่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"* ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพร้อมด้วยลาภ ยศ สุข และเป็นที่รักของชาวไทยทุกหมู่เหล่า อันเป็นผลที่แสดงว่าทรงมีพระขันติและพระเมตตาอยู่ประจำพระราชหฤทัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถิตอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนั้น และราชธรรมที่เหลืออย่างสมบูรณ์ จึงทำให้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายเป็นไปอย่างสุขุมคัมภีรภาพ ไม่กระทบกระเทือนต่อประเพณีดั้งเดิม และไม่ฝืนศรัทธาต่อประชาราษฎร์เลยแม้แต่น้อย ทรงสามารถนำประเทศชาติให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตก ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านต่างกลายเป็นประเทศที่สูญสิ้นอิสระภาพและเป็นเมืองขึ้นของชาว ตะวันตกไปแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ ก็ด้วยพระวิเทโศบายอันชาญฉลาด ที่ทรงผ่อนสั้นผ่อนยาว จึงกล่าวได้ว่า ชะตาแผ่นดินยังไม่สิ้นสูญ เราชาวไทยจึงได้พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถดั่งพระองค์ท่าน และด้วยพระราชกรณียกิจอันประกอบด้วยพระเมตตาพระกรุณา ที่ทรงไว้เพื่อความสงบร่มเย็นของพสกนิกร ก็ควรแล้วที่พระองค์ท่านจะได้รับพระราชสมัญญานามว่า **พระปิยมหาราช** *พระมหากษัตราธิราชเจ้า ผู้เป็นที่รักแห่งปวงชน* พระราชสมัญญานามนี้ ทรงได้มาด้วยน้ำใสใจจริง ของปวงประชาที่เทอดทูนเคารพสักการะในพระองค์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยบารมีธรรม อัปปมาทธรรม สัมมาปฏิบัติอย่างนี้ ฉะนั้น แม้พระองค์ท่านจะเสด็จสรรคตมาเป็นเวลานาน ถึง ๘๘ ปีแล้ว แต่พระเกียรติคุณยังปรากฏอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ จัดเข้าในคุณลักษณะที่ว่าแม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่ายังไม่ตาย สมด้วยพุทธภาษิตว่า "**อปฺปมตฺตา น มียนฺติ** *ผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย*" อุปมาเหมือน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้รูปกายของพระองค์จะดับสลายไปเป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่ธรรมกายอันอาศัยอยู่ในรูปกายนั้นหาแตกสลายไปด้วยไม่ ย่อมเชิดชูเกียรติคุณ ไม่สูญหาย ยังปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ เมื่อได้ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช พร้อมทั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ประเทศชาติ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายนี้ เป็นการทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีในสมเด็จพระบรมราชบุพการี ผู้ทรงมีพระคุณแก่ประเทศชาติ ในโอกาสอันสมควร ข้อนี้ย่อมเป็นไปเพื่อพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ

ขออำนาจพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวงนี้ จงสัมฤทธิ์เป็นอิฏฐวิบูลมนุญญผลและวิบากสุขสมบัติ แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โดยสมควรแก่คติในสัมปรายภพ สมดังพระบรมราชูทิศทุกประการ

และขออำนาจพระราชกุศลบารมีธรรมทั้งปวง ได้โปรดอภิบาลสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ พร้อมทั้งพระราชโอรสธิดา ให้ทรงพระเกษมสำราญทรงพระเจริญด้วยสรรพพรชัยมงคล เสด็จสถิตในสิริราชสมบัติเป็นนาถรัฐร่มเกล้าแห่งประเทศชาติประชาชนทุกหมู่เหล่า ตลอดจิรัฐิติกาล

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในขันติเมตตากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วยเวลา

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

อนามตธรรมกถา*
(เรื่อง คุณธรรมที่ทำให้เป็นอมตะ)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
เอตทริยา เสวนฺติ เอตํ โลกํ อนามตนฺติ ฯ

(ขุ.ชา. ๒๗/๑๘๒/๕๘)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชชนาพระธรรมเทศนาในอนามตธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศรีทักษิณานุปทานอันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปเพื่อทรงน้อม อุทิศพระราชกุศลวิบากสมบัติถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัยกาธิราชเจ้า เนื่องในวันปิยมหาราช ซึ่งเป็นอภิรักขิตกาลคล้ายวัน สวรรคต ๒๓ ตุลาคม โดยส่วนแห่งปุพพเปตพลีธรรมบรรณาการ ด้วยทรงพระราชอนุสรณ์ถึง พระเมตตาคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ที่สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้าทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยและ ประเทศชาติเป็นล้นพ้น ด้วยความสำนึกในพระคุณที่เกื้อหนุนออกมาเป็นกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรม ตามหลักแห่งสาธุปฏิบัติ ซึ่งเป็นคตินิยมที่พุทธบริษัทได้ดำเนินมา ดังพุทธภาษิตที่ว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา** *ความกตัญญูรู้อุปการคุณที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว มุ่งหวัง ทำตอบแทน เป็นภูมิแห่งสาธุชน* ดังนี้

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๖ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเทพสุธี**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถเป็นที่ประจักษ์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้สำเร็จเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และประชาชนเป็นอเนกอนันต์ นับตั้งแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ ต่อจากพระ บาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกาธิราชเจ้า เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ขณะพระชนมายุ ๑๖ พรรษา จนกระทั่งเสด็จสรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองแผ่นดิน ในแนวทางแห่งสมเด็จพระบรมราชชนกให้ก้าวหน้าไปเป็นอันมากในทุกด้าน ในด้านการปกครอง ทรงแบ่งส่วนราชการการปกครองแผ่นดินจากแบบเก่าซึ่งมีอยู่ ๖ กรม มาเป็นแบบกระทรวง กรม ในปัจจุบัน ทรงแบ่งเขตการปกครองประเทศเป็นมณฑล จังหวัดเป็นต้น ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีให้เหมาะแก่สมัย เช่น ยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานในเวลาเข้าเฝ้า ยกเลิก การลงโทษแบบจารีตนครบาลอันน่าสยดสยอง ทรงปรับปรุงการเก็บภาษีอากรเป็นรายได้ของแผ่นดินโดยรอบคอบเคร่งครัด ทรงบำรุงการเกษตรและคมนาคมเพื่ออาชีพของราษฎรกว้างขวางออกไป ทรงปรับปรุงการศาลพร้อมทั้งกฎหมาย ทรงบำรุงพระศาสนาและการศึกษา โปรดอาราธนาคณะสงฆ์มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการการศึกษาหัวเมือง ได้ทรงตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดทั้งหลายเป็นการเริ่มต้นปฐมศึกษา มีพระเถระเป็นผู้อำนวยการการศึกษาประจำมณฑลนั้น ๆ ต่อมาได้ทรงออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ได้ทรงตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้น ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้า ฯ สถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามพระบรมราชปณิธาน ในด้านการสาธารณูปโภค นั้น ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกมากที่สุด เช่น การไฟฟ้า การประปา การพยาบาล และการ สาธารณสุข ทรงปรับปรุงการขนส่งและการสื่อสาร การไปรษณีย์ การโทรเลข การโทรศัพท์ การรถไฟ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อ เยี่ยมเยือนประชาราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง และเพื่อให้ได้ทรงทราบถึงความเป็นอยู่แท้จริงของเขา บางครั้ง จึงเสด็จ ฯ โดยมิได้แสดงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ การเสด็จประพาสแบบนี้ เป็นที่รู้จักกันในนามว่า **"เสด็จประพาสต้น"** นอกจากเสด็จประพาสภายในประเทศแล้ว ยังได้ เสด็จ ฯ เยือนประเทศอื่นเพื่อสมานไมตรี ได้เสด็จ ฯ ต่างประเทศทางตะวันออก อาทิ สิงคโปร์ อินเดีย เมื่อพระชนมายุยังเยาว์ และได้เสด็จ ฯ ประพาสยุโรปถึง

๒ ครั้ง ทำให้ได้ทรงทราบ ความเป็นไปภายในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างดี จึงทรงสามารถปรับปรุงให้บังเกิดความสุข ความเจริญแก่ประเทศชาติและประชาชนในทุก ๆ ด้าน

ในด้านการนับถือศาสนา ก็ได้พระราชทานสิทธิแก่ราษฎรในการที่จะนับถือศาสนา และ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ทุกศาสนาบรรดามีในเมืองไทย ปรากฏหลักฐานในพระบรมราชโองการครั้งหนึ่งว่า *"การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการแผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนา ใดถูกต้อง ก็ถือตามชอบใจของผู้นั้น ผิดถูกก็อยู่แต่ผู้ถือศาสนานั้นเอง"*

พระราชกรณียกิจยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งที่นำมากล่าวกันอยู่เสมอ คือ การเลิกทาส การมี และการใช้ทาสนับเป็นเรื่องที่ชาวตะวันตกถือว่าป่าเถื่อนและโหดร้ายที่สุด พระองค์ท่านเองก็ทรง เห็นว่า การเป็นทาสทำให้พลเมืองขาดสิทธิและเสรีภาพ ทรงมีพระราชดำริว่าคนไทยทุกคนควร จะมีความเท่าเทียมกัน จึงทรงมีพระราโชบายให้เลิกทาส โดยดำเนินการเป็นขั้นตอน มิให้กระทบ กระเทือนต่อเจ้าของทาสและตัวทาสเอง การเลิกทาสในประเทศอื่นนั้น เป็นเหตุให้เกิดสงคราม กลางเมืองขึ้นหลายประเทศ แต่ในประเทศไทย ได้ทรงกระทำด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงดำเนิน สายกลางไม่ให้เดือดร้อนทั้งเจ้าของทาสและตัวทาสเอง โดยทรงใช้เวลาในการเลิกทาสถึง ๓๐ ปี เศษ จึงสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๘ โดยได้ทรงตราพระราชบัญญัติยกเลิกการมีทาสโดยสิ้นเชิง จนในที่สุด ไม่มีทาสเหลืออยู่เลย การนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรอย่างหาที่สุดมิได้

การปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญก็มิได้ทรงมีความรังเกียจ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งในที่ แห่งหนึ่งว่า *"ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมเดชานุภาพของ พระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทั้งปวงมีกำหนดกันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐาน นี้"* แต่ในขณะนั้นราษฎรยังไม่พร้อม จึงทรงปฏิบัติเร่งรัดในด้านการศึกษาของราษฎร และในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการปกครองตนเองและบ้านเมืองในสมัยเวลาต่อไป นอกจากนั้นก็จะเห็นได้ว่าถึงแม้พระองค์จะทรงได้ชื่อว่าเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ในทางปฏิบัติมิได้ทรงผูกขาดการใช้อำนาจไว้แต่พระองค์เดียว กลับโปรดให้มีการแต่งตั้งคณะบุคคลขึ้นเพื่อถวายความคิดเห็นแก่พระองค์ สภาการแผ่นดินต่าง ๆ นี้ไม่ว่า จะเป็นองคมนตรีสภา เสนาบดีสภา และรัฐมนตรีสภา นับเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครอง แบบประชาธิปไตยที่ทรงริเริ่มขึ้น ทั้งยังเป็นการแสดงถึงน้ำพระทัยที่มุ่งหวังในประโยชน์ของประเทศชาติ โดยทรงยอมลดพระราชอิสริยยศและพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดโดยชอบธรรมที่ทรงมีอยู่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชภารกิจที่ก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนเป็นอเนกประการ ทรงได้รับการยอมรับจากบุคคลในวงการต่าง ๆ ว่า ทรงเป็นนักปฏิรูป นักปกครองที่ประสบความสำเร็จ ทรงเสียสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์ ทรงทุ่มเทเวลาทั้งหมดเพื่อปฏิบัติพระราชภารกิจ ทรงคำนึงถึงประโยชน์ของอาณาประชาราษฎร์ เป็นที่ตั้ง ยังผลให้ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมากยุคหนึ่ง เป็นที่รู้จักกันดีของชาวต่างประเทศ ประชาชนชาวไทยต่างจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างมาก และพร้อมใจกันถวายพระราชสมัญญานาม ว่า **"พระปิยมหาราช"** ซึ่งมีความหมายว่า *พระราชาผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นที่รักของปวงชนชาวไทย* ดังนั้น เมื่อพระองค์ท่านเสด็จสวรรคต จึงนำความโศกสลดมาให้แก่พสกนิกรปวงชนชาวไทยอย่าง ใหญ่หลวงสุดคณานับ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยอัปปมาทธรรมสัมมาปฏิบัติอย่างนี้ ฉะนั้น แม้พระองค์ท่านจะเสด็จสรรคตมาเป็นเวลานานกว่า ๘๐ ปีแล้ว แต่พระเกียรติคุณยังปรากฏอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ จัดเข้าในคุณลักษณะที่ว่าแม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่ายังไม่ตาย สมด้วยพุทธภาษิตว่า **"อปฺปมตฺตา น มียนฺติ** *ผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย*" อุปมาเหมือนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้รูปกายของพระองค์จะดับสลายไปเป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่ธรรมกายอันอาศัยอยู่ในรูปกายนั้นหาแตกสลายไปด้วยไม่ ย่อมเชิดชูเกียรติคุณ ไม่สูญหาย ยังปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้ก็เพราะทรงประกอบด้วย **อนามตธรรม** คือ*ธรรมที่ไม่ตาย* ซึ่งทำให้ผู้ที่มีอยู่เป็นอมตบุคคล ตามพระพุทธภาษิตบทอุเทศแปลความว่า "**สัจจะ ๑ ธรรมะ ๑ อหิงสา** *ความไม่เบียดเบียน* ๑ **สัญญมะ** *ความระวังรักษาใจ* ๑ **ทมะ** *ความข่มใจ* ๑ *มีอยู่ในบุคคลใด คนดีคนประเสริฐทั้งหลาย ย่อมคบหาบุคคลนั้น และ***คุณธรรม ๕** *ประการนี้ เป็นธรรมที่ไม่ตาย*" ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ ทรงยกคุณธรรม ๕ ประการขึ้นแสดงว่า เป็นอนามตธรรม จักรับพระราชทาน ถวายวิสัชนาโดยสังเขปต่อไป

ข้อที่ ๑ **สัจจะ คือ ความจริง ความสัตย์** มีความหมายหลายนัย นัยแรก สัจจะ คือ ความจริงใจ หมายความว่า เมื่อประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง คนเราจะทำอะไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัยความจริงใจเป็นที่ตั้ง ถ้าขาดความจริงใจแล้ว จะประกอบการงานอะไร ก็แลเห็นความติดขัดไปต่าง ๆ ความติดขัดที่เกิดขึ้นนั้น มักเกิดขึ้นด้วยขาดความจริงใจนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้ย่อท้อถอยหลัง ถ้ามีความจริงใจอยู่แล้ว ก็ทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างในกิจที่ไม่เหลือวิสัย ถึงแม้ว่าจะมีความติดขัดอยู่บ้าง ก็จะเห็นเป็นเพียงเล็กน้อย นี้เป็นลักษณะของสัจจะ ความจริงใจ

นัยที่ ๒ **สัจจะ คือ ความซื่อตรง** หมายถึงความประพฤติตรงต่อกันตามควรแก่ฐานะของตน ๆ พระมหากษัตริย์กับพสกนิกร รัฐบาลกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ กับสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก ญาติกับญาติ มิตรกับมิตร บรรพชิตกับคฤหัสถ์ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน โดยฐานะที่เป็นผู้ใหญ่และผู้น้อย เป็นผู้ใหญ่มีเมตตากรุณา ทำความอุปการะแก่ผู้น้อย ผู้อยู่ใน ข่ายแห่งเมตตากรุณาตามหน้าที่ ตั้งอยู่ในสถานะเป็นบุรพการี เป็นผู้น้อยรู้อุปการคุณท่าน ทำ ความสนองพระคุณท่านเต็มตามหน้าที่ รู้สึกตนเป็นประดุจเป็นหนี้บุญคุณของท่าน เทอดทูนไว้ มิให้สูญ ตั้งอยู่ในสถานะเป็นกตัญญูกตเวที ความประพฤติตรงต่อหน้าที่ ควรแก่ฐานะนี้ จัดเป็น ลักษณะของสัจจะ ความซื่อตรง

นัยที่ ๓ **สัจจะ คือ การกล่าววาจาจริง** หมายถึง เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำที่สัตย์ ที่จริง เป็นหลักฐานที่เชื่อฟังได้ ไม่กล่าวเท็จเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือประโยชน์ผู้อื่น หรือเพราะเห็น แก่สินจ้างรางวัล คำที่กล่าวจริงนั้น เป็นที่นิยมชมชอบของผู้รู้ทั้งหลาย นี้เป็นลักษณะของสัจจะ วาจาจริง

นัยที่ ๔ **สัจจะ หมายถึง ความรักษาปฏิญญา** คือ ให้ปฏิญญาในกิจการงานอันเป็นธรรม ต่อท่านผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว รักษาปฏิญญานั้นไว้ให้มั่นคงไม่คลาดเคลื่อน นี้จัดเป็นสัจจะ ความซื่อตรง ต่อปฏิญญา

สัจจะ ซึ่งมีลักษณะดังพรรณนามานี้ หมายเอาเฉพาะในส่วนที่ดี มีประโยชน์และเป็นธรรม ส่วนสัจจะที่ประกอบด้วยโทษ เช่น ตั้งใจทำความชั่ว หรือรับปฏิญญาในกิจอันเป็นโทษด้วยไม่มี สติ ครั้นรู้ตัวแล้วไม่ถอนตนเสีย ขืนทำตามเลย ดังนี้ ไม่จัดเป็นสัจจะที่พึงปรารถนา เหตุนั้น ท่านผู้รู้มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น จึงกล่าวว่า " **สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา** *สัตบุรุษทั้งหลาย ตั้งอยู่แล้วในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม"* สัจจะ ต้องมีธรรมเป็นมูลฐานดังได้พรรณนามา

บุคคลผู้มีสัจจะอยู่ในน้ำใจ เปรียบเหมือนได้แก้วที่มีค่าสูง เพราะสามารถชักจูงประชุมชนให้มีความรักใคร่ เคารพ มีเกียรติคุณหอมตลบไปทั่วทุกทิศานุทิศ เหตุนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า **สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ** *บุคคลจะได้ชื่อเสียง ก็เพราะสัจจะ* ดังนี้

อนึ่ง สัจจะนี้ย่อมเป็นปัจจัยให้สำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ปลูกความชื่นบานเป็นที่จับใจของกันและกัน นับว่าเป็นรสสำคัญยิ่งกว่าสามัญรสบรรดามี รสอาหารแม้จะดีสักปานใด ก็ยังไม่เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป แม้ผู้ชอบใจก็ยังมีเวลาเบื่อไม่คงที่ ส่วนรสคือสัจจะนี้ ย่อมจับใจของคนทุกชาติทุกชั้น ยิ่งกว่านั้นยังเป็นรสที่ไม่รู้จักเบื่อหน่าย นึกขึ้นเมื่อ

ใด ย่อมทำใจให้เบิกบาน เมื่อนั้น สมด้วยวอนประพันธ์พุทธภาษิตว่า **สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสานํ** *ความสัตย์แล เป็นรส ที่ให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งกว่ารสทั้งหลาย* ดังนี้ นอกจากนี้ สัจจะยังสามารถทำบุคคลให้ เป็นผู้ตระหนักในอันประพฤติธรรมต่อไป

ข้อที่ ๒ ธรรมะ ได้แก่ คุณที่เกื้อกูล ที่เรียกว่า ดี งาม ถูกต้อง หรือชอบธรรม เหล่านี้เรียกว่า ธรรมะ ตรงกันข้ามกับอธรรม ธรรมะนี้ ก็คือกุศลธรรม อธรรม ก็คืออกุศลธรรมนั่นเอง ธรรมะ หรือกุศลธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมะที่เป็นส่วนดีส่วนชอบที่เป็นคุณเกื้อกูลนั้น มีเป็นอันมาก แต่จะยกขึ้น ถวายวิสัชชนาในที่นี้เพียงประการหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าพรหมวิหารธรรม **พรหมวิหารธรรมนั้น** คือ *ธรรมที่เป็นหลักใจหรือเป็นเครื่องอยู่ของพรหม* ซึ่งหมายถึงท่านผู้เป็นใหญ่หรือผู้ปกครองทั้งหลาย จำแนกเป็น ๔ ประการ คือ **เมตตา** *ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข* **กรุณา** *ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์* **มุทิตา** *ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี* **อุเบกขา** *ความที่วางใจเป็นกลาง* เช่นว่า ไม่ยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความวิบัติ

อนึ่ง ในพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อนี้ อุเบกขา คือ ความที่มีใจเป็นกลาง ท่านสอนให้พิจารณาปลงในกรรมว่า *"ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว"* เพราะฉะนั้น จึงแยกจิตออกจากความพัวพันเกี่ยวข้องด้วยอำนาจของความรัก หรือด้วยอำนาจของความชังในบุคคล เพ่งมาถึงกรรมที่กระทำเป็นข้อสำคัญ ก็จะทำให้จิตใจเป็นกลางขึ้นได้ เพราะว่ามามุ่งถึงกรรมที่ กระทำและปลงใจลงไปได้ เมื่อมีใจเป็นกลางได้ดังนี้แล้ว ก็จะไม่ลำเอียงด้วยอำนาจของความรัก และความชังในใคร ๆ เมื่อไม่ลำเอียงดังนี้แล้ว ก็จะใช้เมตตา กรุณา มุทิตา ไปได้ในทางที่ถูกต้อง เป็นต้นว่า เมื่อบุคคลผู้เป็นที่รักไปได้อะไรมาด้วยกรรมที่ชั่วที่ผิด แม้ว่าจะเป็นการได้ ก็จะไม่เกิดมุทิตาในบุคคลผู้เป็นที่รัก ซึ่งได้อะไรมาจากกรรมที่ชั่วที่ผิดนั้น แต่ว่าจะเกิดกรุณา คือ จะห้ามปรามมิให้บุคคลซึ่งเป็นที่รักกระทำกรรมที่ชั่วที่ผิดต่อไป มิให้บุคคลซึ่งเป็นที่รักนั้นหลงผิดไปว่า *"กรรมที่ชั่วที่ผิดนั้นดี และผลที่ได้มาจากกรรมที่ชั่วที่ผิดนั้นดี"* ดังนี้ ก็จะเป็นการใช้กรุณาตลอดถึง เมตตาคือความรักใคร่ ไปในทางที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นข้อสำคัญ ซึ่งควรจะให้มีอยู่เป็นประจำ จะไม่เกิดความลำเอียง จะเกิดความเที่ยงธรรมยุติธรรม และจะทำให้ใช้เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นไปในทางที่ถูกต้อง เหล่านี้เป็นธรรมะ ซึ่งพึงอบรมให้ตั้งขึ้นในจิตใจ

ข้อที่ ๓ **อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนกัน** ความไม่เบียดเบียนกันนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ ควรถือเป็นหลักในการปฏิบัติทั้งปวง ความวุ่นวายทั้งหลายย่อมเกิดจากหิงสา คือ

ความเบียดเบียนกัน อย่างเช่น คนในตระกูลเดียวกัน ถ้าเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน มีใจคิดที่จะทำความเดือดร้อนให้แก่กัน ในตระกูลนั้นจะหาความสงบสุขไม่ได้เลย มีแต่ความทุกข์เดือดร้อนนานาประการ หรือแม้แต่คนอยู่บ้านเดียวกัน ถ้าเบียดเบียนกัน สร้างความบาดหมางใจให้แก่กัน เช่น พี่น้องเบียดเบียนกัน ก็สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่กัน ถ้ามองให้กว้างออกไป หมู่ชนที่อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนรวมกันเป็นสังคม เบียดเบียนกันมากขึ้นเพียงใด ก็จะก่อความทุกข์ ความเดือดร้อน ความวุ่นวายขึ้นในสังคมมากขึ้นเพียงนั้น ความเบียดเบียนกันจึงนับว่าเป็นโทษอย่างหนึ่ง แต่ถ้าหากว่าใช้หลักอหิงสา คือไม่เบียดเบียนกัน ย่อมเกิดคุณประโยชน์ เพราะหลักอหิงสา ย่อมประกอบไปด้วยเมตตากรุณาเป็นต้น อันเป็นเครื่องเกื้อกูลต่าง ๆ ที่จะบังเกิดความสุข บำบัดความทุกข์ต่าง ๆ ท่านผู้ปกครองทั้งหลายย่อมมีส่วนในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์โดยตรง ก็คือ ปฏิบัติในหลักอหิงสา ไม่เบียดเบียน ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เกื้อกูล ความเบียดเบียน ด้วยเจตนาร้าย เป็นความผิดโดยตรง ไม่เป็นธรรมะ แต่เป็นอธรรม แต่ว่าการกระทำแม้ว่ามีเจตนาดี มุ่งดี มุ่งประโยชน์ ก็จะต้องพิจารณาว่าจะไม่เป็นการเบียดเบียนด้วย ดังเช่นสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งหลายที่ทางราชการปฏิบัติอยู่ แม้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์จริง ก็ต้องคำนึงว่าจะไม่เบียดเบียนราษฎร จะไม่ทำความลำบากให้ราษฎร เรียกว่าเป็นการปฏิบัติไม่เบียดเบียน เป็นอหิงสา เพราะฉะนั้น หลักอหิงสา จึงเป็นหลักสำคัญ อันควรจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งในการปกครองทั้งหลาย

ฉะนั้น การที่เราจะมีอหิงสานี้ได้ ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นพื้นฐาน เมื่อกรุณาเกิดขึ้นในจิต มีความสงสารเกรงเขาจะประสบความทุกข์ สงสารเขาเกรงเขาจะลำบากนานาประการ ก็จะเป็นเหตุ ไม่เบียดเบียนเขา แม้กรุณาจะเกิดขึ้นในจิตแล้ว แต่ก็ต้องรู้จักข่มใจในเมื่อกระทบกับอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ชอบ เพราะอารมณ์ที่ไม่ชอบนี้แหละที่จะทำให้ลืมนึกถึงกรุณาไป และเป็นชนวนที่จะก่อความเบียดเบียนกัน เพราะเราไม่ชอบเราจึงเกลียด เมื่อเราเกลียดเราก็จะก่อความ เบียดเบียน แต่ถ้าเรารู้จักข่มใจ กรุณาก็จะคงทน ดังนั้น คนจะมีอหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ต้องมีกรุณาเป็นเบื้องต้น

ข้อที่ ๔ **สัญญมะ คือ ความสำรวมระวังใจ** หมายถึง ความระวังใจในการรับอารมณ์จากภายนอก อารมณ์ต่าง ๆ ที่รับเข้ามาในตัวเรานั้น อาจจะรับเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่างเช่นเมื่อเราได้เห็นได้ยินอะไรต่าง ๆ ก็รับเข้ามา และการรับเข้ามานั้นมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกรับเข้ามาแล้วก็เป็นผลดี เป็นความดีงาม เป็นความ

เจริญก้าวหน้า ส่วนทางลบหรือทางร้ายรับเข้ามาแล้ว ก็เป็นเรื่องความเสื่อมเสีย เป็นความชั่วเสียหาย หรือบางครั้ง ของนั้นเป็นกลาง ๆ แต่ใจรับไม่ดี วิธีรับตั้งรับไม่ดี รับเข้ามาแล้วแปลความหมายไม่ดี เอามาทำให้เกิดผลเสียและเกิดอกุศลธรรมขึ้น ตรงกันข้ามกับอีกคนหนึ่งหรืออีกเวลาหนึ่ง เมื่อรู้จักฝึกตนแล้ว รับเข้ามาแล้ว ก็ทำให้เกิดผลดี เป็นเรื่องกุศลธรรม อันนี้ก็อยู่ที่การรู้จักสำรวมระวังใจของเรา เช่น มองเห็นคนประสบความทุกข์ นอนเจ็บปวดเดือดร้อนอยู่ พอเรามองเห็น นี่เรียกว่าได้รับเข้ามาแล้ว อาจจะเกิดกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมก็ได้ แล้วแต่ใจตั้งรับอย่างไร หรือมีมนสิการอย่างไร ทำในใจอย่างไร ถ้ามีมนสิการดี ทำใจโดยดีโดยแยบคาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ก็เกิดกุศลธรรม เกิดกรุณาขึ้นมา คิดสงสารอยากจะช่วยเหลือปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์ หรืออาจจะเกิดปัญญาพิจารณาตามเป็นจริงว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่แหละชีวิตโลก โลกและชีวิตเป็นอย่างนี้ เกิดความเข้าใจสัจธรรมขึ้นมา เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ เจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนเสด็จออกผนวช ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ พระองค์เห็นแล้วก็เกิดความสังเวช และก็พิจารณามองเห็น แนวการปฏิบัติที่สมควร เกิดความเบื่อหน่ายในฆราวาสวิสัย แต่ในกรณีเดียวกัน บางคนใจตั้งรับไม่ดี มีอโยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยไม่แยบคาย กลับรู้สึกรังเกียจ ขยะแขยง เกลียดชัง เกิดโทสะ เกิดความไม่พอใจ กลายเป็นอกุศลธรรมไป เพราะฉะนั้น เรื่องเดียวกัน ใจตั้งรับดีหรือไม่ดีก็มีผลดีผลเสียต่างกัน ดังนั้น จึงต้องใช้สัญญมะ ระวังใจไม่ให้รับสิ่งร้ายเข้ามาในตัวได้

ข้อที่ ๕ **ทมะ คือ ความข่มใจ** คุณข้อนี้ เป็นอุปการะสำคัญในการรักษาจิต แท้จริงจิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง ซึ่งให้สำเร็จกิจ คือความ คิดความนึก หรือความรู้สึกอารมณ์ทางทวารหก แต่เป็นนามธรรมไม่มีตัวตนสีสันวรรณสัณฐานอย่างใด อาศัยอยู่ในรูปกาย และตามปกติ ของใจมักคิดแส่ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ตามความปรารถนา ไม่เลือกว่าควรหรือไม่ควรไม่เหลียวแล ถึงโคตรชาติสกุลและวัย สุดแต่ปรารถนาอย่างไร ก็คิดไปอย่างนั้น ผลที่สุดก็นำความเดือดร้อนมาให้แก่ตนเองโดยใช่เหตุ เป็นดังนี้ ด้วยอำนาจความรัก ความชัง ความหลงอันสิงสู่อยู่ในภายในชักจูงให้เป็นไป จึงทำให้ดิ้นรนกระสับ กระส่ายอยู่เป็นนิตย์ จิตที่ดิ้นรนเช่นนี้ ย่อมนำความทุกข์มาให้เป็นอเนกประการ

เพราะฉะนั้น คนเราจะดีหรือชั่ว ข้อสำคัญก็อยู่ที่จิต ดังพระพุทธภาษิตตรัสว่า **จิตฺเตน นียติ โลโก** *โลกคือหมู่สัตว์ อันจิตย่อมนำไป* ดังนี้ การที่จะรักษาจิตมิให้วิปริตแปรผันเช่นนี้ ก็ต้องอาศัยความระวังกับความข่มทั้งสองประการตามที่กล่าวมาในเบื้องต้นสมัยใดได้ประสบกับอารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ สมัยนั้นพึงใช้สัญญมะระวังจิตไว้มิให้ความยินดี

ยินร้ายครอบงำได้ สมัยใดความยินดียินร้ายเข้าครอบงำ สมัยนั้นพึงใช้ทมะข่มไว้ มิให้ความยินดียินร้ายกำเริบขึ้นได้ เมื่อได้จัดการแก้ไขด้วยอุบายอย่างนี้แล้ว แต่นั้น จิตก็จักสงบระงับไม่ดิ้นรนกระสับกระส่าย จิตที่ข่มไว้ได้เช่นนี้ ย่อมนำความสุขมาให้เป็นผล ทำบุคคลให้มีความเยือกเย็นเป็นสุขสำราญ จะประกอบกิจการอะไร ก็เป็นไปในฝ่ายที่เป็นสุจริต เหตุนั้นสมเด็จพระธรรมสามิศรบรมศาสดา จึงตรัสว่า ***จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ*** *การฝึกฝนจิตเป็นความดี* **จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ** *จิตที่ฝึกฝนแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้* ดังนี้

คุณธรรมทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ คือ สัจจะ ธรรมะ อหิงสา สัญญมะ ทมะ เป็นธรรมะที่ ทำให้ผู้มีอยู่เป็นผู้ประเสริฐเป็นผู้เจริญ เป็นที่คบหาสมาคมกับผู้ประเสริฐผู้เจริญด้วยกัน และเป็นอมตธรรม ยังให้เกิดความดำรงอยู่ตั้งมั่นหรือมั่นคงไม่แตกสลาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถิตอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น และทศพิธราชธรรมอย่างสมบูรณ์ จึงทำให้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายเป็นไปอย่างสุขุมคัมภีรภาพ ไม่กระทบกระเทือนต่อประเพณีดั้งเดิม และไม่ฝืนศรัทธาต่อประชาราษฎร์เลยแม้แต่น้อย ทรงสามารถนำประเทศชาติให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตก ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านต่างกลายเป็นประเทศที่สูญสิ้นอิสระภาพและเป็นเมืองขึ้นของชาวตะวันตกไปแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ ก็ด้วยพระวิเทโศบายในพระองค์ ที่ทรงผ่อนสั้นผ่อนยาว จึงกล่าวได้ว่า ชะตาแผ่นดินยังไม่สิ้นสูญ เราชาวไทยจึงได้พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถดั่งพระองค์ท่าน และด้วยพระราชกรณียกิจอันประกอบด้วยพระเมตตาพระกรุณา ที่ทรงไว้เพื่อความสงบร่มเย็นของพสกนิกร ก็ควรแล้วที่พระองค์ท่านจะได้รับพระราชสมัญญานามว่า พระปิยมหาราช พระมหากษัตราธิราชเจ้า ผู้เป็นที่รักแห่งปวงชน พระราชสมัญญานามนี้ ทรงได้มาด้วยน้ำใสใจจริง ของปวงประชาที่เทอดทูนเคารพสักการะในพระองค์

ดังนั้น พระองค์ท่านแม้จะเสด็จสวรรคตไปแล้วเป็นเวลากว่า ๘๐ ปี ก็เหมือนกับยังทรง พระชนม์อยู่ ด้วยอำนาจพระคุณสมบัตินั้น ๆ เชิดชูพระเกียรติคุณไม่สูญหาย สมด้วยเทศนาบรรยาย พุทธภาษิตว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

มีความว่า *รูปกายของสัตว์ทั้งหลายย่อมย่อยยับไป ส่วนชื่อและโคตรหาย่อยยับไปด้วยไม่* ดังนี้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ เมื่อได้ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ประเทศชาติ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย นี้เป็นการทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีในอดีตพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงมีพระคุณแก่ประเทศชาติในโอกาสอันสมควร ข้อนี้ย่อมเป็นไปเพื่อพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ขออำนาจพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และขออำนาจพระราชกุศลบารมีธรรมทั้งปวง พร้อมทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดอภิบาลสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ พร้อมทั้งพระราชโอรสธิดา ให้ทรงพระเกษมสำราญ ทรงพระเจริญ ด้วยสรรพพรชัยมงคล เสด็จสถิตในสิริราชสมบัติเป็นนาถรัฐร่มเกล้าแห่งประเทศชาติประชาชน ทุกหมู่เหล่า ตลอดจิรัฐิติกาล

รับพระราชทานถวายวิสัชชนาพระธรรมเทศนาในอนามตธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วยเวลา

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พุทธานุสสติกถา*
(เรื่อง วิธีเจริญพุทธานุสสติ)

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจฺจํ พุทฺธคตาสตีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๑/๕๔)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในพุทธานุสสติกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่พระราชกุศลพุทธาภิสักการกิจ ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญในวันวิสาขปุณณมี

ก็แล เมื่อวันวิสาขปุณณมีนิยมมาถึง สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงนำพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท บำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

แต่ในบางปี ทรงมีพระราชอุตสาหวิริยะ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาในต่างจังหวัด ณ วัดใดวัดหนึ่งซึ่งมีปูชนียสถาน เพื่อให้ข้าราชการและพสกนิกรในจังหวัดนั้น ๆ ร่วมกันเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แลรับฟังพระบรมราโชวาทตามควรแก่กรณี

---

* พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๘ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชปริยัติกวี

ก็ วันวิสาขปุณณมีนั้น กล่าวคือวันเพ็ญกลางเดือน ๖ เป็นวันสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ แลเสด็จดับขันธ์ประนิพพานแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงประสูติพระรูปกายจากพระครรภ์ของพระนางเจ้าสิริมหามายา เอกอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะมหากษัตริย์แห่งกบิลพัสดุ์ราชธานี ณ ลุมพินีสถาน ในวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ทรงได้รับการขนานพระนามว่า "สิทธัตถราชกุมาร"

ครั้นพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ทรงมีพระราชหฤทัยน้อมไปในเนกขัมมปฏิบัติ จึงทรงสลัดโลกิยสุข เสด็จออกผนวชถือเพศบรรพชิต ทรงบำเพ็ญสมณกิจนานาประการ มีทุกกรกิริยาเป็นต้น เพื่อทรงแสวงหาโมกขธรรมกล่าวคือพระสัมมาสัมโพธิญาณ นับเป็นเวลานานถึง ๖ พรรษา แต่หาได้บรรลุสมพระประสงค์ไม่ จึงทรงเลิกละวิธีนั้น ๆ ครั้นถึงสมัยวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี ทรงประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์อาสน์ ณ ใต้ร่มอัสสัตถพฤกษ์โพธิมณฑล ทรงเริ่มต้นเจริญพระกรรมฐานมุ่งต่อพระสัมโพธิญาณโดยตรง ทรงตั้งสัจอาธิษฐานว่า *"ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่เสด็จลุกขึ้น พระมังสะ พระโลหิตจะแห้งเหือดไปเหลือแต่พระตจะ พระนหารุ และพระอัฐิก็ตาม"*

ในปฐมยามได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือทรงระลึกชาติในหนหลังได้ ครั้นสมัยมัชฌิมยาม ได้ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรงรู้การจุติและการเกิดของสรรพสัตว์ ในปัจฉิมยาม ได้ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือทรงกำจัดอาสวกิเลสให้สิ้นไปเป็นสมุจเฉทปหาน ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ชื่อว่าได้ทรงประสูติเป็น **"พระธรรมกาย"** ดังที่พระองค์ได้ตรัสในเวลาต่อมา ในอัคคัญญสูตร ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค แก่วาเสฏฐมานพ และภารทวาชมานพ ว่า **"ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ"** คำว่า "ธรรมกาย" นี้ เป็นชื่อของตถาคตโดยแท้

ครั้นเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ทรงอาศัยความเอ็นดูในหมู่สัตว์นิกร ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ได้เสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์เทศนาสั่งสอนทวยเทพและมนุษย์ให้ได้บรรลุมรรคผลพ้นที่จะพรรณนา จนพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงและแผ่ไพศาล ครั้นลุถึงวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี สมเด็จพระชินสีห์ทรงประชวรโรคาพาธ ทรงบรรทมเหนือแท่นพุทธไสยาสน์ ในสาลวโนทยาน แขวงกุสินารานคร ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ดังนั้น เมื่อวันวิสาขปุณณมีเวียนมาบรรจบเช่นนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึงพร้อมกันบำเพ็ญกุศลวิสาขบูชา เพื่อน้อมรำลึกถึงพุทธาธิคุณ การกระทำการบูชาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็เพื่อมีสติระลึกถึงพระคุณความดีของพระพุทธเจ้า คำว่า **"พุทธะ"** มีอรรถที่จะพึงพรรณนาได้หลายประการ หมายเอาธีรชนผู้รู้ทั่วไป เช่นในพุทธภาษิตที่ว่า "**นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ** *ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยิ่งอย่างหนึ่ง*" อีกประการหนึ่ง มีความหมายโดยเฉพาะในเมื่อคำอื่นมาประกอบเข้าข้างหน้า เช่น "**ปัจเจกพุทธ**" แปลว่า *ท่านผู้รู้เฉพาะตัว* คือตรัสรู้เฉพาะตนเท่านั้น ไม่สามารถสั่งสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ตามได้ "**สัมมาสัมพุทธ**" แปลว่า *ผู้ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง* คือตรัสรู้ด้วยพระองค์เองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ด้วย "**อนุพุทธ**" แปลว่า *ท่านผู้รู้ตาม* หมายเอาเหล่าพระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

แต่คำว่า "**พุทธะ**" ในอธิบายนี้มุ่งหมายเอาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราแท้จริง ความน้อมใจระลึกถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น โดยยึดพระคุณของพระองค์เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก หรือทำมนสิการให้เป็นอารมณ์เนืองๆ ชื่อว่า **พุทธานุสสติ** จักรับประทานพรรณนาถึงพระพุทธคุณก่อน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงบริบูรณ์ด้วยพระคุณเป็นเอนกปริยาย ทั้งที่เป็นส่วนอัตตสมบัติแลปรหิตปฏิบัติ เมื่อว่าโดยสังเขปนัยก็มี ๓ ประการ คือ พระกรุณาคุณ ๑ พระปัญญาคุณ ๑ พระวิสุทธิคุณ ๑ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีสิ้นเอนกชาติ โดยมุ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นที่ตั้ง เมื่อตรัสรู้แล้ว เสด็จเที่ยวจาริกไปในคามนิคมต่าง ๆ สั่งสอนมหาชนทุกชั้นให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ให้ละเสียจากมิจฉาปฏิบัติ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นหลักสัมมาปฏิบัติแก่ปัจฉิมชนตาชน เพื่อความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติทั่วไป

ในระหว่างบำเพ็ญพุทธกิจ แม้จะมีอุปสรรคใด ๆ มากีดขวาง ก็ทรงทำลายอุปสรรคนั้น ๆ เสียได้ด้วยพระอุตสาหะวิริยภาพ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้สมพระพุทธประสงค์ทุกประการ พระกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญโดยฐานเป็นพระพุทธเจ้าแต่ละอย่าง ๆ จัดเป็นพระกรุณาคุณ เพราะทรงกระทำโดยมุ่งหวังผลแก่ผู้อื่นเป็นเบื้องหน้า ซึ่งนับว่าเป็นพระคุณที่ฝังแน่นอยู่ในใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระองค์มีพระปรีชาเชี่ยวชาญ หยั่งทราบถึงสภาวธรรมตามเป็นจริงอย่างไร ทรงรู้ชอบไม่วิปริตผันแปรเป็นอย่างอื่น ล่วงเสียซึ่งปัญญาแห่งสรรพสัตว์ จัดเป็นพระปัญญาคุณ, พระองค์ทรงอาศัยพระปรีชาอันอุดมพิเศษนั้น สอดส่องสภาวธรรมทั้งปวง ทรงทราบความเป็นจริงในสภาวธรรมนั้นๆ ทำพระองค์ให้บริสุทธิ์จากกิเลสธรรมโดย

พระปรีชานั้น มีพระหฤทัยผ่องใสประกอบด้วยสุขวิหารธรรม จัดเป็นพระวิสุทธิคุณ

เมื่อจะกล่าวถึงอีกบรรยายหนึ่ง โดยเพ่งถึงพุทธคุณเป็นบท ๆ ตามที่แพร่หลายไปในเหล่าพุทธศาสนิกชน ก็ได้พระคุณบท ๙ ประการ ซึ่งเรียกว่า อนุสสรณปาฐะ คำสำหรับนึกหรือสาธยาย ดังปาฐะที่บัณฑิตประพันธ์ไว้ว่า **อิติปิ โส ภควา** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นอรหันต์ **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** *เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง* **วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน** *เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ* **สุคโต** *ทรงเสด็จไปดีแล้ว* *โลกวิทู ทรงรู้แจ้งโลก* **อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ** *เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษไม่มีผู้ใดเปรียบเทียบได้* **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** *เป็นศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย* **พุทฺโธ** *เป็นผู้ตื่นแล้วเบิกบานแล้ว* **ภควา** *เป็นผู้มีโชค ผู้จำแนกแจกแจงธรรม*

มีคำพรรณนาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลสธรรมปราศจากเครื่องเศร้าหมองใจ เพราะกิเลสพร้อมทั้งวาสนาทรงละได้ด้วยมรรคญาณนั้น ๆ เหตุฉะนี้พระองค์จึงมีพระหฤทัยผ่องใสสะอาด ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม แม้อิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์มากระทบจักษุเป็นต้น ก็ไม่ทรงโสมนัสและโทมนัสไปตามอารมณ์นั้น ๆ ทรงเพ่งโดยอุบัติด้วยพระฉฬังคุเบกขา

อนึ่ง สังสารจักรซึ่งมีดุมอันสำเร็จด้วยอวิชชาแลภวตัณหา มีอภิสังขารคือบุญเป็นต้นเป็นกำ มีความแก่และความตายเป็นกง ซึ่งธรรมดาสอดใส่เข้าด้วยเพลาอันสำเร็จด้วยสมุทัย พร้อมทั้งอาสวะ มาปรุงพร้อมแล้วในรถคือภพ ๓ ซึ่งเป็นไปตลอดกาลอันหาเบื้องต้นมิได้ อันพระผู้มีพระภาคนี้ ทรงประทับยืนแล้วบนแผ่นดินคือศีล ด้วยพระบาทคือความเพียร เอาพระหัตถ์คือศรัทธาจับขวานคือญาณอันทำความสิ้นไปแห่งกรรม ขจัดเสียได้แล้ว ณ โพธิมณฑล

อนึ่ง พระผู้มีพระภาค ย่อมควรซึ่งปัจจัยมีจีวรเป็นต้น แลการบูชาพิเศษ เพราะพระองค์เป็นทักขิไณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม

อนึ่ง พวกคนพาล ผู้สำคัญตัวว่าเป็นบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ จึงแอบทำความชั่วในที่ลับ เพราะกลัวเสียชื่อเสียง แต่พระผู้มีพระภาคจะทรงประกอบกรรมชั่วในกาลไหน ๆ ฉันนั้นก็หามิได้ ด้วยเหตุทั้ง ๔ ประการนี้ พระองค์จึงได้รับการถวายพระนามว่า อรหํ

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบแท้ มิได้วิปริตแปรผันแม้ผู้ปฏิบัติตามธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั้น ก็เป็นกัลยาณวัตรปฏิบัติชอบเป็นสุจริต เพราะ

ทรงละกิเลสทุจริตได้จริง พระองค์ตรัสรู้ชอบโดยนัยนี้ ไม่มีใครเป็นศาสดาสั่งสอนพระองค์ พระองค์ตรัสรู้ชอบโดยลำพังพระองค์เอง อาศัยพระคุณข้อนี้ พระองค์จึงทรงพระนามว่า **สมฺมาสมฺพุทฺโธ**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาคือความรู้พิเศษ วิชชานั้นมีประเภทต่าง ๆ กัน ๓ ก็มี ๘ ก็มี ซึ่งนับว่าเป็นวิชชาอย่างสูงในพระพุทธศาสนา แลทรงถึงพร้อมด้วยจรณะ คือปฏิปทาทางให้ได้วิชชานั้น ซึ่งมีประเภทเป็น ๑๕ ประการ มีปาฏิโมกขสังวรสำรวมในพระปาฏิโมกข์เป็นอาทิ ด้วยพระคุณข้อนี้จึงทรงพระนามว่า **วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน**

พระผู้มีพระภาคได้เสด็จอุบัติมายังโลกนี้ ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วเสด็จจาริกไป ในยังคามนิคมชนบทราชธานีน้อยใหญ่ ทรงประทานพุทธโอวาทแก่สรรพเวไนยทุกหมู่เหล่า กิจใด ๆ ซึ่งควรที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้แสวงหาประโยชน์แก่สัตว์โลกจะพึงทำด้วยความอนุเคราะห์ พระองค์ก็ได้ทรงกระทำกิจนั้น ๆ ซึ่งเป็นพุทธกิจให้สำเร็จแล้วทุกประการ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในภายหลัง เพื่อจักได้ประ-พฤติปฏิบัติตาม ให้ได้ประสบหิตานุหิตประโยชน์สุขตามสมควร จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงพระคุณโดยบรรยายมานี้ จึงทรงพระนามว่า **สุคโต**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงรู้จักโลกคือโอกาสอันได้แก่ปฐพี พร้อมด้วยสัตว์ผู้อาศัยแลสังขารอันปรุงแต่งแผ่นดิน แลสัตว์เหล่านั้น ทรงทราบถึงความเปลี่ยนแปลง โดยเป็นสภาวธรรม เจริญในกาลบางครั้ง เสื่อมในกาลบางคราว สุดแต่เหตุปัจจัย แลในหมู่สรรพสัตว์ผู้เป็นต่าง ๆ กัน โดยกรรมปรุงแต่งให้เป็นไป ด้วยพระคุณข้อนี้จึงทรงพระนามว่า **โลกวิทู**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงฝึกคนที่มีนิสัยอาจฝึกให้ดีได้ อนึ่ง เมื่อทรงฝึกนั้นหากจะเปรียบเทียบด้วยนายสารถีผู้ฝึกม้า ก็จัดว่าเป็นเยี่ยมหาผู้ใดเสมอมิได้ เพราะพระองค์ทรงฝึกได้ดีกว่าโดยที่ไม่ต้องใช้อาชญาเข้าหักหาญ ทั้งทรงรู้จักอุบายวิธีให้เหมาะแก่บุคคลนั้น ๆ แลบุคคลที่ทรงฝึกแล้ว ย่อมดีกว่าม้าที่ฝึกดีแล้วเป็นอันมาก เพราะเป็นผู้เรียบร้อยไม่ต้องกลับให้ทรงฝึกอีก พระองค์ทรงพระคุณเห็นปานนี้ จึงทรงพระนามว่า **อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงพระคุณสมบัติที่ควรเป็นศาสดาของประชาชน ได้ทรงกระทำพระกรณียกิจนั้นให้สำเร็จไปตามหน้าที่ คือทรงสั่งสอนเวไนยทั้งชั้นสูง ชั้นต่ำ ให้ได้บรรลุประโยชน์สุขโดยสมควรแก่กำลังความปฏิบัติ ด้วยพระคุณข้อนี้ จึงทรงพระนามว่า **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ตื่น คือไม่ทรงหลงงมงาย ซึ่งเปรียบด้วยการนอนหลับ ทรงทราบกาลสมัย มีพระปรีชาหยั่งรู้เหตุการณ์ที่ควรแลไม่ควร ทรงบำเพ็ญพุทธกิจให้สมแก่เหตุการณ์นั้นได้ดี โดยไม่มีความพลั้งพลาด อนึ่ง พระองค์เป็นผู้เบิกบานแล้ว คือทรงพระคุณเต็มที่ ไม่บกพร่อง ไม่มีของที่ผู้อื่นจะยกโทษขึ้นค่อนว่าได้ ทั้งได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสำเร็จแล้วตามพุทธประเพณีทุกประการ ด้วยพระคุณข้อนี้ จึงทรงพระนามว่า **พุทฺโธ**

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้มีภัคยะ คือพระคุณสมบัติอันเป็นเหตุชักจูงผู้อื่นให้เข้ามาคบหา ผู้ใดเข้ามาคบหากับพระองค์ พระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ผู้นั้นตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติแจกอรรถแจกธรรมให้เข้าใจชัด อนึ่ง จัดว่าพระองค์เป็นผู้มีโชคดี คือทรงสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เป็นหลักได้ แลในคราวที่กำลังประกาศพระศาสนา ปรากฏว่าพวกเดียรถีย์นิครนถ์คิดร้ายต่อพระองค์ แต่ก็ไม่อาจทำอันตรายได้ ทรงสั่งสอนโจรและยักษ์ผู้ร้ายกาจก็ไม่ถูกทำร้าย นำพระองค์พ้นอันตรายไปได้ทุกคราวมา พระองค์ทรงพระคุณเห็นปานนี้จึงทรงพระนามว่า **ภควา**

ก็พระคุณบท ตั้งแต่ **อรหํ** ถึง **โลกวิทู** นี้ จัดเป็นอัตตสมบัติ ทรงพระคุณส่วนพระองค์ ตั้งแต่ **อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ** ไปจนถึงพระคุณบทที่สุด จัดเป็นปรหิตปฏิบัติพระคุณเกื้อกูลแก่ผู้อื่น พระคุณทั้งสองส่วนนี้ มีในพระผู้มีพระภาคครบบริบูรณ์ทุกประการ เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงเป็นอัจฉริยมนุษย์ อนาคาริกบุรุษรัตน์ เลิศกว่าสรรพสัตว์ในไตรภพหาผู้หนึ่งผู้ใดจะเปรียบปานมิได้ ต้องด้วยบาลีพุทธภาษิตในอัคคัปปสาทสูตรว่า **ยาวตา สตฺตา** เป็นอาทิ ความว่า *"สัตว์ทั้งหลายมีประประมาณเท่าใด เป็นอบท หรือทวิบท เป็นจตุบท หรือพหุบท มีรูปหรือไม่มีรูป มีสัญญา หรือหาสัญญามิได้ หรือมีสัญญาอย่างละเอียดก็ตาม พระตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น"* ดังนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณเป็นเอนกปริยาย มีนิทัศนะเท่าที่รับพระราชทานถวายวิสัชนามาฉะนี้

สาธุชนหยั่งทราบพระพุทธคุณนั้น ๆ ด้วยน้ำใจแล้ว ระลึกถึง หรือได้ศรัทธาปสาทะในพระพุทธองค์เนือง ๆ ชื่อว่าได้เจริญพุทธานุสสติ ย่อมได้รับอานิสังสคุณเป็นเอนกคณนา กล่าวคือเป็นผู้ไม่ประมาท รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่กำลังทำและยังไม่ได้ทำ เป็นผู้ไม่ถึงความงมงาย คือตื่นอยู่เป็นนิจในเวลาประกอบกิจการ สมด้วยประพันธ์พุทธภาษิตที่เป็นนิเขปบทกถาว่า

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจฺจํ พุทฺธคตาสติ ฯ

ความว่า *ชนเหล่าใด มีสติความระลึกเป็นไปในพระพุทธเจ้าเป็นนิจ ทั้งกลางวันแลกลางคืน ชนเหล่านั้น คือสาวกของพระโคดมพุทธเจ้า ชื่อว่าตื่นด้วยดีแล้วทุกเมื่อ*

คำอธิบายตามอรรถถาว่า บุคคลที่มีสติเกิดขึ้นปรารภพระพุทธคุณ ดังกล่าวในหนหลังตลอดกาลเป็นนิจ ชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดมพุทธเจ้า เพราะเป็นผู้อยู่ใกล้ต่อการสดับ แลได้ยินได้ฟังพุทธานุศาสนี เพราะยึดพุทธานุสสติเป็นอารมณ์ ถึงจะหลับอยู่ก็ชื่อว่าตื่นด้วยดีแล้ว เหตุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสติเป็นชาครธรรม อนึ่ง ผู้สามารถเจริญพุทธานุสสติเป็นนิจได้ จะมนสิการระลึกถึงพระพุทธคุณวันหนึ่ง ๒ เวลา ๓ เวลา หรือเวลาหนึ่ง ก็ชื่อว่าตื่นด้วยดีแล้วเหมือนกัน ฯ

สรุปความว่า พุทธานุสสติ นี้ เป็นคุณสมบัติประจำพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นปัจจัยธรรม ปลุกน้ำใจให้อาจหาญร่าเริงในสัมมาปฏิบัติ ให้เห็นโทษในการประพฤติทุจจริตบาปธรรมแล้วละเว้นเสียห่างไกล เป็นปฏิปทาสนับสนุนศรัทธาปสาทะในพระบรมศาสดาให้แรงกล้าขึ้น นับว่าเป็นเหตุให้ได้อนุตตริยะอีกส่วนหนึ่ง ดังบาลีสรรเสริญไว้ว่า "**เอตทานุตฺตริยํ ภิกฺขเว ลาภานํ**" เป็นอาทิ ความว่า "*ภิกษุทั้งหลาย ลาภคือความได้ศรัทธาปสาทะในพระตถาคตนี้ เป็นลาภอย่างเยี่ยม เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงโสกปริเทวะ เพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์แลโทมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรคอันจะนำสัตว์ให้ออกไปจากทุกข์ได้ เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน*" ดังนี้ อนึ่ง ผู้เจริญพุทธานุสสติ ระลึกถึงพระพุทธคุณหมดความเคลือบแคลงในพระพุทธรัตนะ ย่อมเป็นปัจจัยให้เจริญธัมมานุสสติแลสังฆานุสสติในลำดับ ซึ่งนับว่าเป็นปฏิปทาเนื่องถึงกัน ด้วยประการฉะนี้

รับพระราชทานถวายวิสัชนาถวายพระธรรมเทศนาในพุทธานุสสติกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติกาลเพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

เถรธรรมกถา
(เรื่อง คุณธรรมของพระเถระ)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจตีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๙/๕๐)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชชนาพระธรรมเทศนาในเถรธรรมกถา ฉลองพระเดช พระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศรีทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานเพลิงศพพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ (ทอง สุวณฺณสารมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ในครั้งนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ คณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร และคณะศิษยานุศิษย์ในพระเดชพระคุณ เป็นล้นพ้น

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ นามเดิมว่า ทอง นาคประเสริฐ เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ตรงกับขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๒ (เดือนยี่) ปีมะแม ที่บ้าน

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวรญาณ (ทอง สุวณฺณสารมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ณ วัดเบญจมบพิตร เขตดุสิต กรุงเทพฯ เมื่อวันเสาร์ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๗

หมู่ที่ ๙ ตำบลบางพระ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นบุตรของ นายห้อย นาคประเสริฐ และนางเสงี่ยม นาคประเสริฐ

ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ บรรพชาเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) (ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมโกศาจารย์) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์

และได้รับการอุปสมบท ณ พระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) (ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมมุนี) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมงคลวัตรกวี (ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสรภาณกวี) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระราชเวที เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ แม้จะผ่านการเรียนทางโลกมาน้อย แต่อาศัยความเป็นผู้ฝักใฝ่ในการศึกษา เมื่อบรรพชาอุปสมบทแล้ว ก็ได้มีวิริยะอุตสาหะศึกษาพระปริยัติธรรม จนสอบได้นักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๖ ประโยค

เพราะอาศัยความรู้ที่แตกฉาน และความสามารถที่ปรากฏ จึงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เป็นลำดับมา เช่น เป็นเลขานุการสังฆนายก เป็นเจ้าคณะอำเภอบางเขน-จตุจักร เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นประธานกรรมการฝ่ายปกครองวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นเจ้าคณะเขตบางเขน-จตุจักร กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยชั้นต้น เขตบางเขน-จตุจักร เป็นเจ้าคณะเขตดุสิต เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะเขตดุสิต เป็นเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นต้น

เมื่อท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ ได้รับมอบหมายงานของคณะสงฆ์อย่างใด ก็ตั้งใจสนองงานคณะสงฆ์ด้านนั้นด้วยดี ให้งานในหน้าที่นั้น ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยไม่ติดขัด ดังเป็นที่ปรากฏชัดอยู่ในความทรงจำของผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแล้ว

ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม รูปที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ และได้ปกครองพระอารามหลวงซึ่งมีความสำคัญได้เป็นอย่างดี ด้วยวิริยอุตสาหะเอาภารธุระในการงานพระพุทธศาสนาอย่าง

ต่อเนื่อง สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ศิษยานุศิษย์ชาววัดเบญจมบพิตรทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นอย่างยิ่ง ในส่วนสมณศักดิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ **พระครูปลัดสัมพิพัฒนสุตาจารย์** ฐานานุกรมของสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม,

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระกิตติสารโสภน**

พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะปลัดขวา ในสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) ที่ **พระทักษิณคณาธิกร**

พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชกิตติเมธี**

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพกิตติมุนี**

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมกิตติเวที**

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏที่ **พระพุทธวรญาณ**

ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่รัตตัญญูภาพ สูงด้วยคุณธรรมและพรรษายุกาล เป็นผู้เพรียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ เป็นผู้สนใจใฝ่รู้ในวิชาต่าง ๆ เป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะแรงกล้า ไม่ท้อถอยเรื่องหน้าที่การงาน เป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรมสูง เป็นผู้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เป็นอันมาก จึงได้รับความเคารพนับถือบูชาเป็นอย่างมาก

ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ มีเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์เช่นนี้ เพราะมีคุณสมบัติควรแก่ความเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ประพฤติตนปฏิบัติตนเหมาะแก่ชนผู้คบหาสมาคม ไม่แสดงอาการดูหมิ่นผู้ใดแม้ด้วยวาจา มีเมตตากรุณาในคนทั่วไป มีใจประกอบด้วยยุติธรรม ไม่ลำเอียง ด้วยสามารถแห่งอคติ มีฉันทาคติเป็นต้น สังวรระวังอาจารมรรยาทให้สงบเสงี่ยมเป็นอาจิณณจริยา แม้เมื่อได้ประสพอิฏฐผลมีลาภยศเป็นต้น อันเป็นของฟูใจ ซึ่งอาจทำให้

ผู้ไร้สติแสดงอาการออกนอกหน้า ก็มิได้แสดงอาการ ให้วิปริตผิดปกติดุจผู้ไร้ปรีชาญาณ ปราบปรามทรมานใจให้คงอยู่ในอาการอันสงบ คุณธรรมของท่านที่ได้กล่าวมา เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่ผู้ประสบพบเห็นด้วยตาและหูมาแล้ว สมด้วยนัยแห่งพระคาถาพุทธภาษิตที่ได้ยกอุเทศไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า **ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ** เป็นต้น

ความว่า **สัจจะ ๑ ธรรม ๑ อหิงสา ๑ สัญญมะ ๑ ทมะ ๑ ห้าประการนี้ มีอยู่ในบุคคลผู้ใด บุคคล ผู้นั้นแล ชื่อว่าผู้มีมลทินอันคายแล้ว ผู้มีปัญญา บุคคลผู้นั้น เราตถาคตเรียกว่า เถระ** ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ ตรัสสรรเสริญคุณธรรม ๕ ประการมีสัจจะเป็นต้น ว่าเป็นคุณธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ได้นามว่าเป็นเถระ คือผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นคุณสมบัติของผู้หลักผู้ใหญ่ ก็คำว่า เถระ ซึ่งแปลว่า ผู้หลักผู้ใหญ่นั้น โดยปกติเป็นคำที่ใช้เรียกภิกษุผู้มีพรรษายุกาลตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป แต่ในพระคาถานี้ทรงหมายเอาผู้ที่มี ธรรม ๕ ประการมีสัจจะเป็นต้น ว่าเป็นเถระ ดังจะได้ถวายวิสัชนาในเถรธรรมเหล่านี้เป็นลำดับไป

ข้อที่ ๑ สัจจะ คือ ความจริง ความสัตย์ มีความหมายหลายนัย นัยแรก สัจจะ คือ ความ จริงใจ หมายความว่า เมื่อประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง คนเราจะทำอะไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัยความจริงใจเป็นที่ตั้ง ถ้าขาดความจริงใจแล้ว จะประกอบการงานอะไร ก็แลเห็นความ ติดขัดไปต่าง ๆ ความติดขัดที่เกิดขึ้นนั้น มักเกิดขึ้นด้วยขาดความจริงใจนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้ ย่อท้อถอยหลัง ถ้ามีความจริงใจอยู่แล้ว ก็ทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างในกิจที่ไม่เหลือวิสัย ถึงแม้ว่าจะ มีความติดขัดอยู่บ้าง ก็จะเห็นเป็นเพียงเล็กน้อย นี้เป็นลักษณะของสัจจะ ความจริงใจ

นัยที่ ๒ สัจจะ คือ ความซื่อตรง หมายถึงความประพฤติตรงต่อกันตามควรแก่ฐานะของตน ๆ เช่น พระมหากษัตริย์กับพสกนิกร รัฐบาลกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ กับสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก ญาติกับญาติ มิตรกับมิตร บรรพชิตกับคฤหัสถ์ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน โดยฐานะที่เป็นผู้ใหญ่และผู้น้อย เป็นผู้ใหญ่มีเมตตากรุณา ทำความอุปการะแก่ผู้น้อย ผู้อยู่ในข่ายแห่งเมตตากรุณาตามหน้าที่ ตั้งอยู่ในสถานะเป็นบุรพการี เป็นผู้น้อยรู้อุปการคุณท่าน ทำความสนองพระคุณท่านเต็มตามหน้าที่ รู้สึกตนเป็นประดุจเป็นหนี้บุญคุณของท่าน เทอดทูนไว้ มิให้สูญ ตั้งอยู่ในสถานะเป็นกตัญญูกตเวที ความประพฤติตรงต่อหน้าที่ ควรแก่ฐานะนี้ จัดเป็น ลักษณะของสัจจะ ความซื่อตรง

นัยที่ ๓ สัจจะ คือ การกล่าววาจาจริง หมายถึง เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำที่สัตย์ ที่จริง เป็นหลักฐานที่เชื่อฟังได้ ไม่กล่าวเท็จเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือประโยชน์ผู้อื่น หรือเพราะเห็น แก่สินจ้างรางวัล คำที่กล่าวจริงนั้น เป็นที่นิยมชมชอบของผู้รู้ทั้งหลาย นี้เป็นลักษณะของสัจจะ วาจาจริง

นัยที่ ๔ สัจจะ หมายถึง ความรักษาปฏิญญา คือ ให้ปฏิญญาในกิจการงานอันเป็นธรรม ต่อท่านผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว รักษาปฏิญญานั้นไว้ให้มั่นคงไม่คลาดเคลื่อน นี้จัดเป็นสัจจะ ความซื่อตรงต่อปฏิญญา

สัจจะ ซึ่งมีลักษณะดังพรรณนามานี้ หมายเอาเฉพาะในส่วนที่ดี มีประโยชน์และเป็นธรรม ส่วนสัจจะที่ประกอบด้วยโทษ เช่น ตั้งใจทำความชั่ว หรือรับปฏิญญาในกิจอันเป็นโทษด้วยไม่มีสติ ครั้นรู้ตัวแล้วไม่ถอนตนเสีย ขืนทำตามเลย ดังนี้ ไม่จัดเป็นสัจจะที่พึงปรารถนา เหตุนั้น ท่านผู้รู้มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น จึงกล่าวว่า " **สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา** *สัตบุรุษทั้งหลาย ตั้งอยู่แล้วในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม*" สัจจะ ต้องมีธรรมเป็นมูลฐานดังได้พรรณนามา

บุคคลผู้มีสัจจะอยู่ในน้ำใจ เปรียบเหมือนได้แก้วที่มีค่าสูง เพราะสามารถชักจูงประชุมชนให้มีความรักใคร่ เคารพ มีเกียรติคุณหอมตลบไปทั่วทุกทิศานุทิศ เหตุนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า **สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ** *บุคคลจะได้ชื่อเสียง ก็เพราะสัจจะ* ดังนี้

อนึ่ง สัจจะนี้ย่อมเป็นปัจจัยให้สำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ปลูกความชื่นบานเป็นที่ จับใจของกันและกัน นับว่าเป็นรสสำคัญยิ่งกว่าสามัญรสบรรดามี รสอาหารแม้จะดีสักปานใด ก็ยังไม่เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป แม้ผู้ชอบใจก็ยังมีเวลาเบื่อไม่คงที่ ส่วนรสคือสัจจะนี้ ย่อมจับใจ ของคนทุกชาติทุกชั้น ยิ่งกว่านั้นยังเป็นรสที่ไม่รู้จักเบื่อหน่าย นึกขึ้นเมื่อใด ย่อมทำใจให้เบิกบาน เมื่อนั้น สมด้วยวจนประพันธ์พุทธภาษิตว่า **สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสานํ** *ความสัตย์แล เป็นรส ที่ให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งกว่ารสทั้งหลาย* ดังนี้ นอกจากนี้ สัจจะยังสามารถทำบุคคลให้ เป็นผู้ตระหนัก ในอันประพฤติธรรมต่อไป

ข้อที่ ๒ **ธรรมะ ได้แก่ คุณที่เกื้อกูล** ที่เรียกว่า ดี งาม ถูกต้อง หรือชอบธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมะ ตรงกันข้ามกับอธรรม ธรรมะนี้ ก็คือกุศลธรรม อธรรม ก็คืออกุศลธรรมนั่นเอง ธรรมะ หรือกุศลธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมะที่เป็นส่วนดีส่วนชอบที่เป็นคุณเกื้อกูลนั้น มีเป็นอันมาก แต่จะยกขึ้น ถวายวิสัชชนาในที่นี้เพียงประการหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าพรหมวิหารธรรม พรหมวิหารธรรมนั้น คือ ธรรมที่เป็นหลักใจหรือเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ซึ่งหมายถึง

ท่านผู้เป็นใหญ่หรือผู้ปกครองทั้งหลาย จำแนกเป็น ๔ ประการ คือ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความที่วางใจเป็นกลาง เช่นว่า ไม่ยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความวิบัติ

อนึ่ง ในพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อนี้ อุเบกขา คือ ความที่มีใจเป็นกลาง ท่านสอนให้พิจารณาปลงในกรรมว่า *"ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว"* เพราะฉะนั้น จึงแยกจิตออกจากความพัวพันเกี่ยวข้องด้วยอำนาจของความรัก หรือด้วยอำนาจของความชังในบุคคล เพ่งมาถึงกรรมที่กระทำเป็นข้อสำคัญ ก็จะทำให้จิตใจเป็นกลางขึ้นได้ เพราะว่ามามุ่งถึงกรรมที่ กระทำและปลงใจลงไปได้ เมื่อมีใจเป็นกลางได้ดังนี้แล้ว ก็จะไม่ลำเอียงด้วยอำนาจของความรัก และความชังในใคร ๆ เมื่อไม่ลำเอียงดังนี้แล้ว ก็จะใช้เมตตา กรุณา มุทิตา ไปได้ในทางที่ถูกต้อง เป็นต้นว่า เมื่อบุคคลผู้เป็นที่รักไปได้อะไรมาด้วยกรรมที่ชั่วที่ผิด แม้ว่าจะเป็นการได้ ก็จะไม่เกิดมุทิตาในบุคคลผู้เป็นที่รัก ซึ่งได้อะไรมาจากกรรมที่ชั่วที่ผิดนั้น แต่ว่าจะเกิดกรุณา คือ จะห้ามปรามมิให้บุคคลซึ่งเป็นที่รักกระทำกรรมที่ชั่วที่ผิดต่อไป มิให้บุคคลซึ่งเป็นที่รักนั้นหลงผิดไปว่า "กรรมที่ชั่วที่ผิดนั้นดี และผลที่ได้มาจากกรรมที่ชั่วที่ผิดนั้นดี" ดังนี้ ก็จะเป็นการใช้กรุณาตลอดถึง เมตตาคือความรักใคร่ ไปในทางที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นข้อสำคัญ ซึ่งควรจะให้ มีอยู่เป็นประจำ จะไม่เกิดความลำเอียง จะเกิดความเที่ยงธรรมยุติธรรม และจะทำให้ใช้เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นไปในทางที่ถูกต้อง เหล่านี้เป็นธรรมะ ซึ่งพึงอบรมให้ตั้งขึ้นในจิตใจ

ข้อที่ ๓ **อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนกัน** ความไม่เบียดเบียนกันนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ ควรถือเป็นหลักในการปฏิบัติทั้งปวง ความวุ่นวายทั้งหลายย่อมเกิดจากหิงสา คือความเบียดเบียน กัน อย่างเช่น คนในตระกูลเดียวกัน ถ้าเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน มีใจคิดที่จะทำความ เดือดร้อนให้แก่กัน ในตระกูลนั้นจะหาความสงบสุขไม่ได้เลย มีแต่ความทุกข์เดือดร้อนนานา ประการ หรือแม้แต่คนอยู่บ้านเดียวกัน ถ้าเบียดเบียนกัน สร้างความบาดหมางใจให้แก่กัน เช่น พี่น้องเบียดเบียนกัน ก็สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่กัน ถ้ามองให้กว้างออกไป หมู่ชน ที่อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนรวมกันเป็นสังคม เบียดเบียนกันมากขึ้นเพียงใด ก็จะก่อความทุกข์ ความ เดือดร้อน ความวุ่นวายขึ้นในสังคมมากขึ้นเพียงนั้น ความเบียดเบียนกันจึงนับว่าเป็นโทษอย่างหนึ่ง แต่ถ้าหากว่าใช้หลักอหิงสา คือไม่เบียดเบียนกัน ย่อมเกิดคุณประโยชน์ เพราะหลักอหิงสา ย่อมประกอบไปด้วยเมตตากรุณาเป็นต้น อันเป็น

เครื่องเกื้อกูลต่าง ๆ ที่จะบังเกิดความสุข บำบัดความทุกข์ต่าง ๆ ท่านผู้ปกครองทั้งหลาย ย่อมมีส่วนในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ โดยตรง ก็คือ ปฏิบัติในหลักอหิงสา ไม่เบียดเบียน ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เกื้อกูล ความเบียดเบียน ด้วยเจตนาร้าย เป็นความผิด โดยตรง ไม่เป็นธรรมะ แต่เป็นอธรรม แต่ว่าการกระทำแม้ว่ามีเจตนาดี มุ่งดี มุ่งประโยชน์ ก็จะต้องพิจารณาว่าจะไม่เป็นการเบียดเบียนด้วย ดังเช่นสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งหลายที่ทาง ราชการปฏิบัติอยู่ แม้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์จริง ก็ต้องคำนึงว่าจะไม่เบียดเบียนราษฎร จะ ไม่ทำความลำบากให้ราษฎร เรียกว่าเป็นการปฏิบัติไม่เบียดเบียน เป็นอหิงสา เพราะฉะนั้น หลักอหิงสา จึงเป็นหลักสำคัญ อันควรจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งในการปกครอง ทั้งหลาย

ฉะนั้น การที่เราจะมีอหิงสานี้ได้ ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นพื้นฐาน เมื่อกรุณาเกิดขึ้น ในจิต มีความสงสารเกรงเขาจะประสบความทุกข์ สงสารเขาเกรงเขาจะลำบากนานาประการ ก็จะเป็นเหตุไม่เบียดเบียนเขา แม้กรุณาจะเกิดขึ้นในจิตแล้ว แต่ก็ต้องรู้จักข่มใจในเมื่อกระทบ กับอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ชอบ เพราะอารมณ์ที่ไม่ชอบนี้แหละที่จะทำให้ลืมนึกถึงกรุณา ไป และเป็นชนวน ที่จะก่อความเบียดเบียนกัน เพราะเราไม่ชอบเราจึงเกลียด เมื่อเราเกลียด เราก็จะก่อความ เบียดเบียน แต่ถ้าเรารู้จักข่มใจ กรุณาก็จะคงทน ดังนั้น คนจะมีอหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ต้องมีกรุณาเป็นเบื้องต้น

ข้อที่ ๔ **สัญญมะ คือ ความสำรวมระวังใจ** หมายถึง ความระวังใจในการรับอารมณ์ จากภายนอก อารมณ์ต่าง ๆ ที่รับเข้ามาในตัวเรานั้น อาจจะรับเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่างเช่นเมื่อเราได้เห็นได้ยินอะไรต่าง ๆ ก็รับเข้ามา และการรับเข้า มานั้นมีทั้ง ทางบวกและทางลบ ทางบวกรับเข้ามาแล้วก็เป็นผลดี เป็นความดีงาม เป็นความ เจริญก้าวหน้า ส่วนทางลบหรือทางร้ายรับเข้ามาแล้ว ก็เป็นเรื่องความเสื่อมเสีย เป็นความชั่ว เสียหาย หรือบางครั้ง ของนั้นเป็นกลาง ๆ แต่ใจรับไม่ดี วิธีรับตั้งรับไม่ดี รับเข้ามาแล้วแปล ความหมายไม่ดี เอามาทำให้เกิดผลเสียและเกิดอกุศลธรรมขึ้น ตรงกันข้ามกับอีกคนหนึ่ง หรืออีกเวลาหนึ่ง เมื่อรู้จักฝึกตนแล้ว รับเข้ามาแล้ว ก็ทำให้เกิดผลดี เป็นเรื่องกุศลธรรม อัน นี้ก็อยู่ที่การรู้จักสำรวมระวังใจของเรา เช่น มองเห็นคนประสบความทุกข์ นอนเจ็บปวดเดือด ร้อนอยู่ พอเรามองเห็น นี่เรียกว่าได้รับเข้ามาแล้ว อาจจะเกิดกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมก็ได้ แล้วแต่ใจตั้งรับอย่างไร หรือมีมนสิการอย่างไร ทำในใจอย่างไร ถ้ามีมนสิการดี ทำใจโดย ดีโดยแยบคาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ก็เกิดกุศลธรรม เกิดกรุณาขึ้นมา คิดสงสารอยากจะ

ช่วยเหลือปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์ หรืออาจจะ เกิดปัญญาพิจารณาตามเป็นจริง ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้แหละชีวิตโลก โลกและชีวิตเป็น อย่างนี้ เกิดความเข้าใจสัจธรรมขึ้นมา เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ เจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนเสด็จ ออกผนวช ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ พระองค์เห็นแล้วก็เกิดความสังเวช และก็พิจารณามองเห็น แนวการปฏิบัติที่สมควร เกิดความเบื่อหน่ายในฆราวาสวิสัย แต่ในกรณีเดียวกัน บางคนใจตั้งรับไม่ดี มีอโยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยไม่แยบคาย กลับรู้สึกรังเกียจ ขยะแขยง เกลียดชัง เกิดโทสะ เกิดความไม่พอใจ กลายเป็นอกุศลธรรมไป เพราะฉะนั้น เรื่องเดียวกัน ใจตั้งรับดีหรือไม่ดีก็มีผลดีผลเสียต่างกัน ดังนั้น จึงต้องใช้สัญญมะ ระวังใจไม่ให้รับสิ่งร้ายเข้ามาในตัวได้

ข้อที่ ๕ **ทมะ คือ ความข่มใจ** คุณข้อนี้ เป็นอุปการะสำคัญในการรักษาจิต แท้จริงจิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง ซึ่งให้สำเร็จกิจ คือความ คิดความนึก หรือความรู้สึกอารมณ์ทางทวารหก แต่เป็นนามธรรมไม่มีตัวตนสีสันวรรณสัณฐาน อย่างใด อาศัยอยู่ในรูปกาย และตามปกติ ของใจมักคิดแส่ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ตามความปรารถนา ไม่เลือกว่าควรหรือไม่ควร ไม่เหลียวแล ถึงโคตรชาติสกุลและวัย สุดแต่ปรารถนาอย่างไร ก็คิดไปอย่างนั้น ผลที่สุดก็นำความเดือดร้อนมา ให้แก่ตนเองโดยใช่เหตุ เป็นดังนี้ ด้วยอำนาจความรัก ความชัง ความหลงอันสิงสู่อยู่ในภายใน ชักจูงให้เป็นไป จึงทำให้ดิ้นรนกระสับ กระส่ายอยู่เป็นนิตย์ จิตที่ดิ้นรนเช่นนี้ ย่อมนำความทุกข์ มาให้เป็นอเนกประการ

เพราะฉะนั้น คนเราจะดีหรือชั่ว ข้อสำคัญก็อยู่ที่จิต ดังพระพุทธภาษิตตรัสว่า **จิตฺเตน นียติ โลโก** *โลกคือหมู่สัตว์ อันจิตย่อมนำไป* ดังนี้ การที่จะรักษาจิตมิให้วิปริตแปรผันเช่นนี้ก็ต้องอาศัยความระวังกับความข่มทั้งสองประการตามที่กล่าวมาในเบื้องต้น สมัยใดได้ประสบกับ อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ สมัยนั้นพึงใช้สัญญมะระวังจิตไว้มิให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ สมัยใดความยินดียินร้ายเข้าครอบงำ สมัยนั้นพึงใช้ทมะข่มไว้ มิให้ความยินดียินร้ายกำเริบขึ้นได้ เมื่อได้จัดการแก้ไขด้วยอุบายอย่างนี้แล้ว แต่นั้น จิตก็จักสงบระงับไม่ดิ้นรนกระสับกระส่าย จิตที่ข่มไว้ได้เช่นนี้ ย่อมนำความสุขมาให้เป็นผล ทำบุคคลให้มีความเยือกเย็นเป็นสุขสำราญ จะประกอบกิจการอะไร ก็เป็นไปในฝ่ายที่เป็นสุจริต เหตุนั้น สมเด็จพระธรรมสามิศรบรมศาสดา จึงตรัสว่า **จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ** *การฝึกฝนจิตเป็นความดี* **จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ** *จิตที่ฝึกฝนแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้* ดังนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ สมบูรณ์ด้วยเถรธรรมทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระมหาเถระ พระผู้ใหญ่โดยแท้จริง เป็นปูชนียบุคคลที่ควร

เคารพบูชาของศิษยานุศิษย์ทุกชั้น แม้มรณภาพไปสู่ปรโลกเบื้องหน้าแล้ว แต่ชื่อเสียงคุณงามความดียังปรากฏอยู่ สมด้วยพระพุทธดำรัสที่ว่า "**อปฺปมตฺตา น มียนฺติ** *ผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย* ดังนี้ เพราะพระเดชพระคุณ ดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ยึดมั่นเถรธรรม ไม่บกพร่อง ต้องด้วยพระคาถาอุทเทศบทในเบื้องต้นว่า "**ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ** เป็นต้น แปลความว่า "*ธรรมทั้งห้าประการ คือ สัจจะ ธรรม อหิงสา สัญญมะ ทมะ เหล่านี้ มีอยู่ในบุคคลผู้ใด บุคคลผู้นั้นแลเป็นผู้มีมลทินอันคายแล้ว เป็นคนมีปัญญา บุคคลผู้นั้น อันเราตถาคตเรียกว่า เถระ คือผู้หลักผู้ใหญ่*" มีนัยดังได้ถวายวิสัชชนามาฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรด ฯ บำเพ็ญพระราชทานแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ สุวัณณสาระมหาเถระ ในโอกาสนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลิตวิบากสุขสมบัติแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ สมตามพระราชปณิธานอุทิศโดยฐานะนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชชนาพระธรรมเทศนาในเถรธรรมกถา ขอยุติลงด้วยเวลา

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

อุปสันตเถรกถา
(เรื่อง พระมหาเถระผู้สงบระงับ)

สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน สุสมาหิโต
วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจตีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๕/๖๖)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอุปสันตเถรกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระราชทานศพเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธ-โฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ในวันนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลแด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ คณะสงฆ์วัดสุทัศนเทพวราราม และคณะศิษยานุศิษย์ในเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นล้นพ้น

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มีนามเดิมว่า วีระ ฉายา ภทฺทจารี นามสกุล รอดบำเรอ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ ๒๔๗๓ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร) ณ วัดสุทัศนเทพวราราม เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๙

ปีมะเมีย ณ บ้านป่าฝ้าย หมู่ที่ ๔ ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรของ นายลี นางมา รอดบำเรอ

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๘ ณ วัดเขาวังสะดึง ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยมี **เจ้าอธิการวงศ์ ธมฺมปาโล** วัดเกาะลอย เจ้าคณะตำบลเกาะพลับพลาเขาแร้ง **เป็นพระอุปัชฌาย์** หลังจากบรรพชาแล้ว ได้สังกัดวัดโสดาประดิษฐาราม จังหวัดราชบุรี โดยมีพระอธิการนก เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ย้ายไปศึกษาพระปริยัติธรรม ณ สำนักเรียนวัดเทพธิดา อยู่ในความปกครองของ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (พลอย ญาณสํวโร ป.ธ.๙) อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม

และได้รับการอุปสมบท ณ วัดเทพธิดาราม เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยมี พระมงคลธรรมรังสี (ปาน อินฺทโชโต) เจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม เป็นพระอุปัชฌาย์, พระราชธรรมเสนานี (ศุข สุภทฺโท) วัดมหาธาตุวรวิหาร เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระวิสุทธิโสภณ (ปลอด กมฺทุโท ป.ธ. ๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสระเกศ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนสามารถสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และย้ายมาอยู่วัดสุทัศนเทพวราราม เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๗

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นผู้มีปรีชาสามารถจึงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทางคณะสงฆ์เป็นลำดับมา เช่น เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นเจ้าคณะอำเภอพระโขนง เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นรองเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นรองเจ้าคณะภาค ๔ เป็นเจ้าคณะภาค ๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นรองแม่กองธรรมสนามหลวง และเป็นคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น

เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้รับมอบหมายงานของคณะสงฆ์อย่างใด ก็ตั้งใจสนองงานคณะสงฆ์ด้านนั้นด้วยดี ให้งานในหน้าที่นั้น ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยไม่ติดขัด ดังเป็นที่ปรากฏชัดอยู่ในความทรงจำของผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแล้ว

โดยเฉพาะเมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม พระอารามหลวง ซึ่งมีความสำคัญมากแห่งหนึ่ง ต่อจากเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เสงี่ยม จนฺทสิริ) ก็ได้ปกครองพระอารามหลวงนี้ได้เป็นอย่างดี สมพระราชประสงค์

ในด้านสมณศักดิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนาม ที่ **พระศรีวิสุทธิวงศ์**

พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนาม ที่ **พระราชเมธี**

พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนาม ที่ **พระเทพเวที**

พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนาม ที่ **พระธรรมปิฎก**

พ.ศ.๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ เจ้าคณะรอง ชั้นหิรัณยบัฏ ที่ **พระวิสุทธาธิบดี**

พ.ศ.๒๕๕๓ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์**

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่รัตตัญญูภาพ สูงด้วยคุณธรรมและพรรษายุกาล เป็นผู้เพรียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ได้บำเพ็ญศาสนกิจ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาเป็นอเนกอนันต์ ดังนั้น เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ที่ผ่านมา จึงเป็นที่เสียดายอาลัยถึงแก่ศิษยานุศิษย์และบุคคลทั่วไป

ที่เป็นเช่นนั้น เพราะเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล ผู้ควรแก่การเคารพสักการะบูชาของคนทั้งหลาย เพราะท่านได้ฝึกฝนพัฒนาตนให้พรั่งพร้อม ด้วยศีล สมาธิ และ ปัญญา เป็นเหตุให้ท่านมีกายสงบระงับจากกายทุจริต มีวาจาสงบระงับจากวจีทุจริต และมีใจสงบระงับจากมโนทุจริต สมควรได้รับการยกย่องว่า “เป็นพระมหาเถระผู้สงบระงับ” โดยแท้ เหมือนอย่างพระสันตกายเถระ ผู้มีอาการทางกายอันสงบระงับ มีมารยาทอันงาม ด้วยอุปนิสัยอันสืบเนื่องมาแต่ครั้งกำเนิดเป็นราชสีห์ ธรรมดาของราชสีห์นั้น เมื่อจะนอน ก็กำหนดอาการของกาย ครั้นตื่นขึ้น รู้ว่าอาการนั้นวิปริตไปในเวลาหลับ ก็ตักเตือนตนว่า อันนี้ไม่สมควรแก่เรา แล้วนอนอดอาหารเป็นการทรมานตน แต่เมื่อเห็นอาการกายยังเรียบร้อย คงที่อยู่อย่างเดิม ไม่วิปริต ก็จะลุกขึ้นเปล่งสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วจึงเที่ยวไปหาอาหารได้ ภิกษุทั้งหลายได้เห็นกายสมาจารของท่านงดงามเรียบร้อย จึงกราบทูลแด่พระบรมศาสดา พระองค์จึงตรัสสอนพระภิกษุทั้งหลาย ให้เอาอย่างพระสันตกายเถระ แล้วจึงตรัสยกย่อง สมด้วยนัยแห่งพระคาถาพุทธภาษิตที่ได้ยกอุเทศไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า **สนฺตกาโย สนฺตวาโจ** เป็นต้น

แปลความว่า *ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ ผู้มั่นคงดีแล้ว มีโลกามิสอันคายเสียแล้ว เราตถาคตเรียกว่า ผู้สงบระงับ* ดังนี้ มีอรรถาธิบายดังจะถวายวิสัชนาต่อไป

คำว่า **กาย** ในที่นี้ หมายถึงกายกรรม คือการทำด้วยกาย ไม่ได้หมายถึงอวัยวะมีมือเท้าเป็นต้น แต่ประสงค์เอาการกระทำของอวัยวะเหล่านั้น การกระทำนั้น ถ้าเป็นไปในทางทุจริต คือเบียดเบียนร่างกายและชีวิต ซึ่งเรียกว่าปาณาติบาต เบียดเบียนทรัพย์สมบัติซึ่งเรียกว่าอทินนาทาน เบียดเบียนกันในทางกาม ซึ่งเรียกว่ากาเมสุมิจฉาจาร ชื่อว่าไม่สงบระงับ ถ้าเป็นไปในทางสุจริต คือเว้นจากเบียดเบียนร่างกายและชีวิต เว้นจากเบียดเบียนทรัพย์สมบัติ เว้นจากเบียดเบียนกันในทางกาม และประกอบด้วยเมตตากรุณา มีช่วยชีวิตผู้ตกอยู่ในอันตราย เกื้อหนุนด้วยทรัพย์แก่ผู้ขาดแคลนเป็นต้น ชื่อว่าสงบระงับ จัดเป็นกายสุจริต แท้จริงสรรพสัตว์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ในร่างกายและชีวิต สะดุ้งหวาดเสียวต่ออาชญาและกลัวแต่มรณภัยทุกถ้วนหน้า ไม่อยากให้ใครมาประทุษร้ายเบียดเบียนด้วยประการใด ๆ ต้องด้วยนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า

"สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน" ความว่า *สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมสะดุ้งหวาดเสียวต่ออาชญา ย่อมกลัวแต่มรณภัย* ดังนี้ อนึ่ง ย่อมรักใคร่ในทรัพย์สมบัติของตน ไม่อยากให้ใครมาฉกลักแย่งชิง หรือถือเอาด้วยอาการใด ๆ แม้ในทางประเวณีก็เช่นเดียวกัน ไม่อยากให้ใครมาล่วงกรรมสิทธิ์ พาลชนผู้อันกิเลสเข้าครอบงำมุ่งประโยชน์ตนเป็นใหญ่ ประพฤติทุจริต คือปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร หาได้คำนึงถึงทุกข์ร้อนและความเสื่อมเสียของผู้อื่นไม่ ส่วนกัลยาณชนย่อมปลีกตนออกห่างจากทุจริตเหล่านั้น **ชื่อว่าผู้มีกายสงบแล้ว** เพราะระงับจากกายทุจริต ๓ ประการ ด้วยประการดังนี้

คำว่า **วาจา** หมายถึงถ้อยคำที่เปล่งออก **ถ้าเป็นไปในทางทุจริต** คือเป็นคำเท็จล่อลวงตัดรอนประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งเรียกว่ามุสาวาท เป็นคำส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกันซึ่งเรียกว่าปิสุณวาจา เป็นคำหยาบคาย ทำความเจ็บใจให้เกิดแก่ผู้สดับ ซึ่งเรียกว่าผรุสวาจาเป็นคำเพ้อเจ้อไม่มีสาระ ซึ่งเรียกว่าสัมผัปปลาป ชื่อว่าไม่สงบระงับ จัดเป็นวจีทุจริต ถ้าเป็นไปในทางสุจริต คือเป็นคำสัตย์คำจริง เป็นคำสมานไมตรี ทำให้เกิดสามัคคีธรรมในหมู่ชนนั้น ๆ เป็นคำอ่อนหวานทำความชื่นบานให้เกิดแก่ผู้สดับ เป็นคำประกอบด้วยประโยชน์เป็นไปในทางแนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดีความงาม ชื่อว่าสงบระงับ จัดเป็นวจีสุจริต อันวาจาที่เป็นทุจริต ย่อมนำมาซึ่งอนิฏฐผลแก่บุคคลผู้ประกอบเป็นเอนกประการ มีอาทิ คือเป็นทางเสื่อมเสียชื่อเสียงไม่มีใครเชื่อถือ เป็นที่น่ารังเกียจของคนทั่วไป เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสอนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในองคคุณ คือสัมมาวาจา ดังพระพุทธภาษิตว่า

"กลฺยาณิเมว มุญฺเจยฺย น หิ มุญฺเจยฺย ปาปิกํ
โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ มุตฺวา ตปติ ปาปิกํ"

ความว่า *บุคคลพึงเปล่งวาจางาม ไม่พึงเปล่งวาจาชั่ว การเปล่งวาจางามยังประโยชน์ให้สำเร็จ บุคคลย่อมเดือดร้อนเพราะเปล่งวาจาชั่ว* ดังนี้ กัลยาณชนผู้เห็นโทษแห่งวจีทุจริต ย่อมประกอบแต่วจีกรรมอันเป็นสุจริต อันจะยังผลคือเกียรติคุณความดี ความสุขกายสุขใจให้เกิดขึ้น **ชื่อว่าผู้มีวาจาสงบแล้ว** เพราะระงับจากวจีทุจริต ๔ ประการ ด้วยประการดังนี้

คำว่า **ใจ** หมายถึงความคิดอ่าน **ถ้าเป็นไปในทางทุจริต** คือคิดอยากได้สิ่งของ ๆ ผู้อื่นด้วยอาการเพ่งเล็ง ซึ่งเรียกว่าอภิชฌา คิดปองร้ายผู้อื่น ซึ่งเรียกว่าพยาบาท คิดผิดจากคลองธรรมคือเห็นผิดเป็นชอบ เช่นเห็นบุญเป็นบาป เห็นบาปเป็นบุญ เห็นว่าบาปบุญไม่มี ซึ่งเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ **ชื่อว่าไม่สงบระงับ จัดเป็นมโนทุจริต ถ้าเป็นไปในทางสุจริต** คือคิดเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นด้วยอัธยาศัยโอบอ้อมอารี คิดเห็นสุขทุกข์ของผู้อื่น ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาความสุขแก่ผู้อื่น คิดถูกตามคลองธรรมมีเห็นว่าสัตว์จะได้ดีหรือชั่ว เพราะอำนาจกรรมที่ดีแลชั่วตบแต่งให้เป็นต้น **ชื่อว่าสงบระงับ จัดเป็นมโนสุจริต**

แท้จริง ใจที่ชั่วร้ายประกอบด้วยโทษ ๓ ประการเหล่านั้น ย่อมไม่ร้ายแต่เพียงนั้น ทำอะไรก็เป็นกายทุจริต พึงเห็นเช่นบุคคลผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตประทุษร้ายร่างกาย เบียดเบียนคนและสัตว์ให้ได้รับความลำบาก ทำการฉกลักปล้นสะดม เพราะใจชั่วร้ายประกอบด้วยอกุศลโทษ คือความโลภบ้าง ความโกรธเคืองปราศจากเมตตาปราณีบ้าง จะพูดอะไรก็เป็นวจีทุจริต พึงเห็นเช่นบุคคลผู้กล่าวมุสาวาท เพราะใจร้ายประกอบด้วยอกุศลโทษมีโลภเป็นต้น กล่าวส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกัน เพราะใจริษยา กล่าวคำหยาบคาย เพราะน้ำใจหยาบช้ามีโกรธขึ้งเป็นต้น พูดเพ้อเจ้อเพราะนำใจโลเลฟุ้งซ่าน โดยเหตุนี้ ทุจริตทั้งสิ้นจึงอยู่ที่ใจ คือเมื่อใจร้าย ทำอะไรก็เป็นกายทุจริต พูดอะไรก็เป็นวจีทุจริต เมื่อไม่ทำไม่พูดก็ตกอยู่ในเกณฑ์ของมโนทุจริตคิดอยู่แต่ในใจ ทุกข์อันเป็นผลของทุจริตก็ตามเผาผลาญบุคคลผู้มีใจอันชั่วร้ายเช่นนั้นเป็นนิตยกาล สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า

"มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมนฺเวติ จกฺกํว วหโต ปทํ"

ความว่า *ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นประธาน มีใจเป็นใหญ่ เสร็จมาแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พูดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม เพราะเหตุแห่งทุจริตนั้น ทุกข์ย่อมไปตามเขา เหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากไปฉะนั้น* ดังนี้ เมื่อใจเป็นสุจริต จะทำอะไรก็เป็นกายสุจริต ประกอบด้วยเมตตากายกรรม แสดงอัธยาศัยโอบอ้อมอารี หวังประโยชน์สุขแก่ประชุมชน ไม่มุ่งหวังแต่ประโยชน์ตนถ่ายเดียว แม้เป็นประโยชน์ตนโดยตรง ถ้าเป็นไปเพื่อทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้ว ก็ไม่พอใจกระทำ จะพูดอะไรก็เป็นวจีสุจริต ประกอบด้วยเมตตาวจีกรรม ทำประโยชน์แก่ผู้สดับเพราะรับรสวาจาของตน มีน้ำใจเป็นบุญกุศล ไม่เป็นไปเพื่อนำทุกข์มาแก่ตนแลผู้อื่น แม้ไม่ทำไม่พูด น้ำใจก็แช่มชื่นผ่องใส ไม่คิดประทุษร้ายใครให้ได้รับความลำบาก ความสุขอันเป็นผลของสุจริต ก็ตามสนองบุคคลผู้มีใจดีเช่นนั้น เหมือนเงาตามตัวอยู่เนืองนิตย์ สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมนฺเวติ ฉายาว อนุปายินี

ความว่า *ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นประธาน มีใจเป็นใหญ่ เสร็จมาแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม เพราะเหตุแห่งสุจริตนั้น สุขย่อมไปตามเขา เหมือนเงาตามตัวฉะนั้น* ดังนี้ กัลยาณชนตั้งตนอยู่ในมโนสุจริตมีไม่โลภเป็นต้น **ชื่อว่าผู้มีใจสงบแล้ว** เพราะระงับจากมโนทุจริตนั้น ด้วยประการดังนี้

กัลยาณชนผู้มั่นอยู่ในสุจริต ๓ ประการดังบรรยายมา ชื่อว่า **สุสมาหิโต** *ผู้ตั้งมั่นดีแล้ว*ท่านผู้เช่นนี้ย่อมมีความสุขกายสำราญใจห่างจากภัยที่จะพึงได้รับแต่อันธพาลชน เป็นที่สรรเสริญของกัลยาณบัณฑิต แม้ละโลกนี้ไป ด้วยอัธยาศัยสุจริตธรรมอำนวยผล ย่อมประสบแต่ความสุขเสมอไป สมด้วยเทศนานัยพุทธภาษิตว่า

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

ความว่า *ผู้ใดเป็นผู้ประพฤติธรรม ด้วยกายวาจาใจ ในโลกนี้ ย่อมมีผู้สรรเสริญผู้นั้น ครั้นละโลกนี้ไป ย่อมบันเทิงในสวรรค์* ดังนี้ เมื่อจะชี้ผลที่บุคคลได้รับ เพราะมาตั้งมั่นในสุจริตธรรม โดยตรงก็คือความสงบ ซึ่งเรียกว่าสันติสุข เป็นความสุขที่เลิศกว่าความสุขทั้งปวง คือสุขเพราะได้รับลาภยศและสรรเสริญ สุขเพราะได้ชัยชนะในการแข่งขันกันเป็นต้น เพราะว่าสุขเหล่านี้ย่อมเจือด้วยทุกข์และประกอบด้วยเวร ส่วนสุขที่เกิดแต่ความสงบ

นั้น ที่เป็นภายนอกมีอาทิคือ ความเป็นไมตรีในระหว่างกันและกัน ต่างรักษากายสมาจาร วจีสมาจาร เรียบร้อย ที่เป็นภายในมีอาทิคือ นึกถึงความไม่มีเวรไม่มีภัยกับผู้อื่น เป็นความสุขอย่างแช่มชื่นสดใส

แต่เมื่อจะประสงค์ความสงบสุขที่แท้จริง ที่ได้แก่ความสุขเกิดจากการสงบจากกิเลสอย่างสุขุม จำต้องละโลกามิสเสีย ได้ในพุทธภาษิตว่า **"โลกามิสํ ปชเห สนฺติเปกฺโข"** *ผู้มุ่งความสงบพึงละโลกามิสเสีย* โลกามิสนั้น ได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ กามคุณ ๕ นี้ ย่อมล่อให้สัตว์ติดอยู่ในโลก เมื่อกัลยาณชนมาทำใจไม่ให้เกาะเกี่ยวในกามคุณ ๕ ชื่อว่า **"วนฺตโลกามิโส"** *ผู้มีโลกามิสอันคายแล้ว* ย่อมได้รับความสุขอันยอดเยี่ยม เป็นนิรามิสสุข คือสุขที่ไม่เจือด้วยทุกข์ เป็นผู้ถึงความบริสุทธิ์สงบจากกิเลสทั้งปวง สันติสุขเป็นสุขอันแจ่มใสสนิทเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ว่า **"นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ"** *สุขอื่นจากความสงบไม่มี* และสอนชักนำพุทธบริษัทในอันปฏิบัติเพื่อสันติสุข ด้วยพระพุทธพจน์ว่า **"สนฺติมคฺคเมว พฺรูเหยฺย"** *พึงเพิ่มพูนทางแห่งสันติ* ดังนี้ ท่านผู้บรรลุสันติธรรมเช่นนั้น ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้สงบระงับ เพราะระงับจากราคาทิกิเลส ด้วยประการดังนี้

เพราะฉะนั้น ผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ ไม่ติดอยู่ในโลกามิส เป็นผู้ที่กัลยาณบัณฑิต มีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ยกย่องสรรเสริญเป็นเนตติแบบแผนอันกุลบุตรผู้มุ่งประโยชน์จะพึงดำเนินตาม ด้วยประการดังนี้

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร) เป็นผู้มีปฏิปทาจริยาวัตรดังกล่าวพร้อมมูล กล่าวคือ มีกิริยาทางกายนุ่มนวลเรียบร้อย น่าศรัทธาเลื่อมใส มีคำพูดไพเราะเสนาะโสต ชวนให้ผู้ฟังแช่มชื่นเบิกบานสำราญใจ มีจิตเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอย่างเต็มใจ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว สำรวมระวังไม่ให้สิ่งยั่วยวนใจมาครอบงำได้ แสดงให้เห็นว่า ท่าน เป็นผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ ตั้งมั่นในศาสนธรรมของพระพุทธองค์ ไม่หวั่นไหวเพราะอิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ ไม่ติดในโลกามิส จึงเป็นพระเถระผู้มีความสงบระงับ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพบูชาของศิษยานุศิษย์และสาธุชนทั่วไป ต้องด้วยพระคาถาอุทเทศบทในเบื้องต้นว่า **สนฺตกาโย สนฺตวาโจ** เป็นต้น

แปลความว่า *ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ ผู้มั่นคงดีแล้ว มีโลกามิสอันคายเสียแล้ว เราตถาคตเรียกว่า ผู้สงบระงับ* มีนัยดังได้ถวายวิสัชชนามาฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้บำเพ็ญพระราชทานแด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ในโอกาสนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลิตวิบากสุขสมบัติแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมตามพระราชปณิธานอุทิศโดยฐานะนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอุปสันตเถรกถา ขอยุติลงด้วยเวลา

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

เสฏฐชีวิตกถา *
(เรื่อง ชีวิตที่ประเสริฐที่สุด)

โย จ วสฺสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยนฺติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๘/๓๐)

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในเสฏฐชีวิตกถา กล่าวพรรณนาถึงชีวิตที่ประเสริฐสุด เพื่อเป็นเครื่องประคับประคองฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี เพิ่มพูนกุศลบุญราศี ส่วนทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งคณะสงฆ์คณะศิษย์วัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนดิลก เจ้าคณะภาค ๔ เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น เป็นประธาน พร้อมด้วยท่านที่เคารพนับถือ ได้มีสมานฉันท์ร่วมใจกันจัดบำเพ็ญให้เป็นไป เพื่ออุทิศถวายแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสฺสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และอดีตเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามทุกรูป โดยได้ดำเนินการติดต่อกันมาเป็นประจำ ด้วยความเคารพและความกตัญญูกตเวทีเป็นที่ตั้ง

ด้วยว่า วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน เป็นดิถีคล้ายวันสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสฺสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช คณะสงฆ์คณะศิษย์

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดงในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และอดีตเจ้าอาวาส ณ วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

วัดสุทัศนเทพวราราม จึงถือเป็นนิมิตมงคลกำหนดให้เป็นวันบำเพ็ญกุศลบุญราศีปุพพเปตพลีทักษิณานุปทาน เพื่ออุทิศถวายแด่บุรพการีทุกพระองค์นั้นเป็นประจำทุกปีมา

แท้จริง สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น และอดีตเจ้าอาวาสทุกรูปแห่งพระอารามนี้ ล้วนแต่มีคุณูปการแก่พระอารามและศิษยานุศิษย์ตลอดถึงพระศาสนาอย่างเป็นอเนกอนันต์ ปฏิปทาจริยาวัตรของสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นและอดีตเจ้าอาวาสทุกรูป ล้วนเป็นปัจจัยเป็นแบบอย่างและแบบฉบับแก่ปัจฉิมาชนตาชนรุ่นหลังได้ดำเนินรอยตาม ปฏิปทาของท่านเหล่านั้นที่แสดงออกในรูปของการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นส่วนตัวก็ดี ในรูปของการเสียสละสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์แก่ศิษยานุศิษย์ก็ดี ในรูปของการปฏิบัติตามเพื่อเป็นตัวอย่างแก่สัทธิวิหาริกอันเตวาสิกก็ดี ล้วนเป็นปฏิปทาที่เกาะกินใจในความรู้สึกของสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกทั้งปวง และพร้อมจะดำเนินตามด้วยความเต็มใจ

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น และอดีตเจ้าอาวาสทุกรูป จึงล้วนทรงคุณสมบัติอันประเสริฐ สมควรจะเทิดไว้ในฐานะอันสูงส่งและดำรงอยู่ชั่วกาลนาน สมควรแก่ความเป็นปูชนียภาชนะ สำหรับรองรับคารวะอปจายนกรรมแห่งชุมชนทุกประการ ที่เป็นเช่นนั้นได้เพราะได้เห็นแจ้งชัดในพุทธธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะรู้แจ้งเห็นจริงในความเกิดและความดับแห่งสังขารทั้งมวล อันเป็นเหตุให้ดำรงตนด้วยอัปปมาทธรรมสัมมาปฏิบัติ ชีวิตของท่านผู้มีลักษณะเช่นนี้ ย่อมเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด ตรงกันข้ามกับคนที่ไม่เห็นธรรมะ ไม่เห็นความเกิดและความดับแห่งสิ่งต่าง ๆ ย่อมเป็นผู้หลงอยู่โดยไม่รู้สึกตัว สำคัญผิดว่าสิ่งต่าง ๆ เที่ยงแท้ คงเป็นอยู่เช่นนั้นตลอดกาล ซึ่งเป็นมูลฐานแห่งความประมาท เป็นเหตุทำชีวิตให้ไร้ค่าปราศจากประโยชน์ แต่คนผู้มีปัญญาเห็นสิ่งเหล่านั้นโดยประจักษ์ชัดด้วยปัญญา อบรมความไม่ประมาทให้ไพบูลย์ ย่อมทำชีวิตให้มีคุณค่าประเสริฐกว่ากันโดยแน่แท้ สมด้วยพุทธภาษิตที่อัญเชิญเป็นนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **โย จ วสฺสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ** เป็นต้น

แปลความว่า *บุคคลผู้เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ยังประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่เห็นความเกิดและความดับ ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี* ดังนี้ ซึ่งจะได้วิสัชชนาพอสมควรแก่เวลา

อันธรรมดา ความเกิดและความดับนั้น ย่อมมีประจำสำหรับสังขารทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นกาลไหน ๆ ตามธรรมดา สังขารท่านจำแนกไว้เป็น ๒ ประการ คือ สังขารที่มีใจครอง เรียกว่า **อุปาทินนกสังขาร**ประการ ๑ *สังขารที่หาวิญญาณครองมิได้* เรียกว่า **อนุปาทินนก-**

สังขาร ประการ ๑ **อุปาทินนกสังขาร** หมายถึง *สัตว์หรือมนุษย์ผู้เป็นอยู่ ซึ่งยังมีอาการเคลื่อนไหวไปมาได้* ชนผู้เกิดมาแล้วทั้งหมดมีจำนวนมากน้อยเท่าใด ความเสื่อมหรือความดับอันเป็นอุปสรรคแก่ความเป็นอยู่ ก็ติดตามมามีจำนวนเท่านั้นเหมือนกัน เบียดเบียนความเป็นอยู่ให้มีภาวะอันไม่คงที่ มีอาการยักย้ายไปตามวัยและสังขาร จะให้คงอยู่ตามประสงค์หาได้ไม่ กาลเวลาล่วงเลยไปมากเท่าใด ชั้นแห่งวัยก็หมดไปเปลืองไปเท่านั้น สมด้วยประพันธภาษิตว่า

อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย
วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ

ความว่า *กาลเวลาย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป* ดังนี้ อันระยะกาลเวลาในระหว่างเกิดและดับนั้น ท่านแบ่งเป็น ๓ วัย วัยต้นเรียกว่า **ปฐมวัย** วัยกลางเรียกว่า **มัชฌิมวัย** วัยสุดท้ายเรียกว่า **ปัจฉิมวัย** ความเปลี่ยนแปลงแห่งสังขารร่างกายย่อมล่วงมาโดยลำดับ นับแต่วันเกิดมาจนถึงอายุ ๒๕ ปีบริบูรณ์ ในช่วงนี้ท่านเรียกว่าปฐมวัย ต่อแต่นั้นมาจนถึงอายุ ๕๐ ปี ในช่วงนี้เรียกว่ามัชฌิมวัย ความหมุนแปรจาก ๕๐ ปีขึ้นไปโดยลำดับจนถึง ๗๕ ปี ในวัยนี้เรียกว่าปัจฉิมวัย เป็นวัยสุดท้าย ตกอยู่ในวัยชรา ต่อแต่นั้นชีวิตคือความเป็นอยู่ ก็ค่อยชำรุดทรุดโทรมลงโดยลำดับ นับแต่จะแตกดับทำลายไปเป็นเบื้องหน้า ไม่มีใครจะได้รับยกเว้นเป็นพิเศษแม้แต่คนเดียว ทั้งในอดีตที่ล่วงมาแล้ว ทั้งในปัจจุบันซึ่งเป็นอยู่ในกาลบัดนี้ และในอนาคตซึ่งยังไม่มาถึง คงได้รับส่วนเท่ากันไม่ลักลั่น ความเสื่อมหรือความดับ ย่อมมีมาสำหรับอุปาทินนกสังขาร ดังพรรณนามานี้ สมด้วยพระพุทธดำรัสที่ว่า “**ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** *สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมด มีความดับไปเป็นธรรมดา*” ดังนี้

ส่วน**อนุปาทินนกสังขาร** หมายถึง *สังขารที่ไม่มีใจครองโดยตรง* ได้แก่วัตถุที่ติดอยู่กับที่ เช่น ต้นไม้และภูเขาเป็นต้น รวมทั้งวัตถุเครื่องใช้ไม้สอยที่บุคคลปรุงขึ้นจากสัมภาระต่าง ๆ มีรถ เรือน เป็นต้น อวิญญาณกวัตถุเหล่านี้ ก็มีความยักย้ายไม่คงเดิม เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับเหมือนกัน ความเจริญขึ้นก็ดี การวิปริตจากภาวะเดิมก็ดี เรียกว่าความเปลี่ยนแปลง บ้านเรือนเคหะสถาน ซึ่งบุคคลปลูกขึ้นแล้วใหม่ ๆ ย่อมมีความงดงามสะอาดตา ครั้นต่อมาภายหลังย่อมเกิดความคร่ำคร่าชำรุดทรุดโทรมลง กำจัดความสวยงามให้หมดไปเป็นลำดับ จนถึงกับแตกสลายไปเป็นที่สุด วัตถุที่หาวิญญาณครองไม่ได้ซึ่งมีอยู่สำหรับโลกย่อมเป็นไปเช่นนี้ทั้งหมด ความเสื่อมไป ความแตกสลายหรือความดับ ย่อมมีประจำสำหรับอนุปาทินนกสังขารไม่มีลักลั่น ดังพรรณนามาฉะนี้

สังขารทั้ง ๒ ประเภทดังที่กล่าวมานี้ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปไม่มีวันหยุด พุทธาทิบัณฑิตจึงขนานนามความเปลี่ยนแปลงชนิดนี้ว่า **อนิจจตา** *ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร* เมื่อสังขารซึ่งเป็นปัจจัย มีความไม่เที่ยงอยู่ตามสภาวะของตนแล้ว ผลแห่งสังขารนั้น ก็คงมีอันเปลี่ยนแปลงไม่คงที่เช่นเดียวกัน การหาความเที่ยงคือความยั่งยืนมั่นคงของสังขาร ย่อมเป็นเหตุเกินวิสัยเกินความสามารถ เหมือนร่องรอยของสัตว์ในอากาศ ไม่สามารถจะค้นหาให้เห็นได้ด้วยมังสะจักษุ หรือแม้โดยประการอื่น ๆ ฉะนั้น สมด้วยประพันธภาษิตว่า **สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ** *สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง* ดังนี้ ผู้ที่ไม่รู้เท่าทัน ไม่เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง จึงเข้าไปยึดถือด้วยอำนาจความกำหนัดรักใคร่ ที่เรียกว่ากามุปาทานบ้าง ด้วยความเห็นผิดซึ่งเรียกว่าทิฏฐุปาทานบ้าง ด้วยความสงสัยไม่แน่ใจ ซึ่งเรียกว่าสีลัพพตุปาทานบ้าง ด้วยความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน ซึ่งเรียกว่า อัตตวาทุปาทานบ้าง ในเมื่อความเปลี่ยนแปลงแห่งสังขารเหล่านี้ยังไม่ปรากฏแก่ใจ ก็ดูเหมือนยังไม่มีโทษภัยแก่ตน ต่อเมื่อความเปลี่ยนแปลงนั้นปรากฏขึ้นโดยแจ่มแจ้ง เช่น เกิดวิปโยคพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก หรือประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่พอใจ ย่อมนำให้ได้ประสบความทุกข์ระทมจิต สมด้วยพุทธภาษิตว่า **สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา** *สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง* ดังนี้

บุคคลผู้ไม่คำนึงถึงความเสื่อมหรือความดับ อันมีมาสำหรับความเกิดดังพรรณนามาแล้วนั้น จะพึงประมาทหลงละเลิงในโลกธรรมส่วนที่น่าปรารถนา คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในกามคุณารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และในอิฏฐารมณ์อย่างอื่นอีกมี รูปสมบัติ วัยสมบัติ และคุณสมบัติเป็นต้น เพลิดเพลินอยู่โดยไม่รู้สึกตัว ได้ชื่อว่าปล่อยตัวให้ตกอยู่ในที่ล้อมของมรณะเสนา เหล่าเสนาของพญามัจจุราช ความเป็นอยู่ที่เจริญมาก็ได้ชื่อว่าไม่เจริญมาด้วยประโยชน์ คืนวันที่ล่วงไปก็ได้ชื่อว่าล่วงไปมาก แต่คืนและวันชั้นแห่งวัยที่ละลำดับไปแล้วนั้น ก็ได้ชื่อว่าละไปเสียโดยเปล่าประโยชน์ เพราะอาศัยความไม่เห็นความเสื่อมหรือความดับ ซึ่งมีประจำอยู่กับความเกิด ที่เรียกว่าความแปรไปแห่งสังขาร บุคคลผู้มีลักษณะเช่นนั้น ถึงแม้เป็นผู้มีความเป็นอยู่ตลอดกาลยืดยาวนาน ก็ยังประโยชน์ให้ไพศาลแก่ตนและบุคคลผู้อื่นไม่ได้

ส่วนบัณฑิตผู้มีปัญญา มาเห็นความเปลี่ยนแปลงแห่งสังขารดังพรรณนามาแล้วนั้น เกิดความสำคัญหวนระลึกถึงอัตภาพร่างกายของตน เป็นอุปมาว่าคงถึงความสิ้นความเสื่อมหรือความดับไปเช่นนั้นเหมือนกัน แล้วกำจัดความประมาทและความเกียจคร้านที่มีอยู่ให้เสื่อมสูญ ประกอบความเพียรเครื่องก้าวไปสู่คุณเบื้องหน้า การเห็นความเสื่อมหรือความดับ

ที่ปรากฏแก่ตนโดยเฉพาะก็ดี ปรากฏแก่คนอื่นก็ดี ที่เรียกว่าอนิจจตา หากเป็นความเห็นที่สัมปยุตด้วยญาณ อาจยังจิตให้เกิดสังเวชสลด นำให้คลายกำหนัดพอใจในอารมณ์อันน่าปรารถนา และไม่ขัดเคืองในอารมณ์อันไม่น่าพอใจ ความเห็นเช่นนี้หากมีประจำจิต จักเป็นอุบายปลอบจิตให้ดำเนินถูกทาง ก้าวเข้าหาความบริสุทธิ์ตามลำดับ

สาธุชนผู้มีปัญญา เมื่อเห็นอสารธรรมโดยประจักษ์แล้ว ย่อมเป็นผู้มั่นอยู่ในศีล การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย สำรวมกายไม่ให้วิการในทางทุจริต รักษาวาจาให้สนิทมั่นในความสัตย์ ที่จัดเป็นสีลวิสุทธิ ความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ย่อมเป็นเหตุให้ปราศจากความเดือดร้อนใจ มีความชุ่มชื่นในจิตเป็นผล ทำใจให้มีความมั่นคง ในการงานที่ชอบ ที่เรียกว่าจิตตวิสุทธิ ผู้มีจิตตั้งมั่นดี ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิจารณ์และความถี่ถ้วนในธรรมที่เป็นสุจริตโดยหนักแน่น พิจารณาเห็นนามรูปโดยลักษณะ ๓ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ที่เรียกว่าทิฏฐิวิสุทธิ ทิฏฐิคือความเห็นเป็นของสำคัญมาก หากความเห็นเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ดีแล้วเช่นนั้น จักเป็นเครื่องส่องให้เห็นที่กำหนดจับปัจจัยแห่งนามรูปได้โดยชัดเจนว่า เพราะอะไรเกิดขึ้น นามรูปจึงเกิด เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ จนหายสงสัยในส่วนที่เป็นอดีต อนาคตปัจจุบัน เรียกว่ากังขาวิตรณวิสุทธิ ความเป็นผู้ไม่สงสัยในปัจจัยแห่งนามรูปทั้ง ๓ กาล ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักทางที่ควรดำเนินและควรเว้น ไม่เอนเอียงในปฏิปทาฝ่ายผิด เรียกว่ามัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ การเห็นชาติ ความเกิด ชราความแก่ มรณะความตายด้วยอุบายต่าง ๆ มีคำนึงถึงความเกิด ความดับ จนอาการของความเกิดและความดับเป็นต้น ปรากฏมีอาการต่าง ๆ อย่างในวิปัสสนาญาณ เรียกว่าปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ แต่นั้นจะเกิดปัจจเวกขณญาณพิจารณาเห็นมรรคผลและกิเลสที่ตนละได้แล้ว และที่ยังเหลืออยู่ได้ตลอด เรียกว่าญาณทัสสนวิสุทธิ วิสุทธิ ๗ ประการ ดังพรรณนามานี้ ย่อมเป็นปฏิปทาของผู้ที่เห็นความเสื่อมสิ้นหรือความดับ ซึ่งมีประจำอยู่กับความเกิด เป็นปฏิปทาให้ถึงความบริสุทธิ์แต่ละอย่าง ๆ สามารถให้ผู้ปฏิบัติบรรลุสุขประโยชน์ตามลำดับ ตั้งแต่ตนเองและบุคคลอื่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หากสาธุชนบำเพ็ญกระทำให้มากเต็มที่ก็จักได้บรรลุอิฏฐสุขอันไพบูลย์ ซึ่งเรียกว่าพระนิพพาน

ดังเรื่องนางปฏาจาราเถรี พระเถรีรูปนี้เป็นธิดาของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี นางได้ประสบมหาวิปโยคอันสาหัส คือ สามีถูกงูกัดตาย บุตรคนโตตกน้ำตาย บุตรคนเล็กถูกเหยี่ยวเฉี่ยวเอาไป บิดามารดาและพี่ชายถูกเรือนพังทับตาย นางก็โทมนัสหมดสติ กลายเป็นคนวิกลจริต เปลือยกายไม่มีผ้านุ่งห่ม เดินบ่นเพ้อแต่ผู้เดียว เข้าไปในวัดพระเชตวัน ในขณะที่พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมเทศนาอยู่ในท่ามกลางบริษัท เมื่อพระองค์ ได้ทอดพระเนตร

เห็น จึงทรงเตือนให้นางกลับมีสติ แล้วทรงเทศนาโปรดให้นางดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล จากนั้น นางได้ไปบรรพชาอุปสมบทอยู่ในสำนักนางภิกษุณี

วันหนึ่ง นางกำลังเอาขันตักน้ำล้างเท้า เมื่อเทน้ำลง น้ำได้ไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วก็หยุด ครั้งที่ ๒ น้ำที่นางเทลง ได้ไหลไปไกลกว่านั้น ครั้งที่ ๓ น้ำที่เทลง ได้ไหลไปไกลกว่าเดิมอีก นางกำหนดเอาน้ำนั้นเป็นอารมณ์ เปรียบเทียบกับวัยทั้ง ๓ ด้วยการพิจารณาว่า สัตว์เหล่านี้ทั้งมวล ตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรก, ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๒ ซึ่งไหลไปไกลกว่านั้น, ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๓ ซึ่งไหลไปไกลกว่านั้นอีก พระบรมศาสดาซึ่งประทับอยู่ในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไปเป็นดังประทับยืนตรัสอยู่เฉพาะหน้าของนาง ตรัสรับรองว่า *"ดูก่อนปฏาจารา ข้อนั้นเป็นอย่างนั้นจริง ด้วยว่า ความเป็นอยู่วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดี ของบุคคลผู้เห็นความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งเบญจขันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของบุคคลผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความความดับแห่งเบญจขันธ์"* ดังนี้ เมื่อนางได้พิจารณาตาม จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะแล้วบรรลุอรหัตตผล นี่เป็นผลแห่งการเห็นความเกิดและความดับแห่งสังขาร

จึงเป็นการสมควรแท้ ที่ผู้จำนงต่อสุขสมบัติอันไพศาล จะพึงคำนึงถึงความเสื่อมหรือความดับแห่งสังขารด้วยวิปัสสนานัย ดังพรรณนามาแล้วด้วยความไม่ประมาท แม้สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ได้ตรัสปัจฉิมพุทธโอวาทไว้ว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** *สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา* ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ดังนี้

บุคคลใด ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการเห็นแจ้งในความเสื่อมหรือความดับ สำหรับความเกิด ที่เรียกว่าความแปรไปแห่งสังขารร่างกาย แล้วเป็นผู้ไม่ประมาทในความเป็นอยู่ของตน เร่งรีบทำประโยชน์ให้ไพศาลแก่ตนเองและบุคคลอื่นอย่างเต็มที่ บุคคลนั้น ถึงแม้เป็นอยู่เพียงเล็กน้อยไม่นานวัน ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่รู้อะไร ซึ่งเป็นอยู่ตั้งร้อยปี หากเป็นผู้มีอายุยืนยาวนาน ก็ยิ่งเพิ่มประโยชน์ของตนและคนอื่นอย่างไพศาล

เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสฺสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช และอดีตเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามทุกรูป ได้ประจักษ์ชัดในความเกิดและความดับของสิ่งทั้งปวง ตามพุทธโอวาท จึงดำรงตนด้วยความไม่ประมาท อันเป็นเหตุให้มีปฏิปทาจริยาวัตรงดงาม และตั้งใจเสียสละบำเพ็ญศาสนกิจ สาธารณประโยชน์ พร้อมทั้งพัฒนาพระอารามให้สง่างามสมเป็นพระอารามที่มีความสำคัญ จึงควรแก่การเคารพบูชาของคณะสงฆ์และ

คณะศิษย์โดยทั่วไป ชีวิตของบุคคลเช่นนี้ จึงนับเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด สมดังพระบาลีนิกเขปบทว่า **โย จ วสฺสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ** เป็นต้น ความว่า *บุคคลผู้เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ยังประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่เห็นความเกิดและความดับ ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี* ดังนี้ ดังได้วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติที่คณะสงฆ์วัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนดิลก เจ้าคณะภาค ๔ เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้นเป็นประธาน ได้บำเพ็ญอุทิศแล้วนี้ ขออองเป็นพลวปัจจัยมีผลสัมฤทธิ์เป็นวิปากสุขอันเป็นทิพย์ สำเร็จแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสฺสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และอดีตเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามทุกรูปทุกองค์ สมประสงค์ตามมโนปณิธานอุทิศตลอดจิรัฏฐิติกาล รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในเสฏฐชีวิตกถา โดยสังเขปดังประสงค์ ยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปัจฉิมวาจากถา
(เรื่อง ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า)

วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ฯ

(ที.มหา. ๑๐/๑๐๗/๑๔๑)

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในปัจฉิมวาจากถา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อันเป็นการอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ที่คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีพระเทพวีราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นต้น เป็นประธาน พร้อมด้วยศรัทธาสาธุชนวัดพระเชตุพน ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญให้เป็นไป เพื่ออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เนื่องในโอกาสครบรอบวันสวรรคต ๒๐๙ ปี ด้วยน้ำใจอันประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามปฏิปทาแห่งสัปปุริสชนทั้งหลาย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระองค์นั้น ทรงมีพระนามเดิมว่า ทองด้วง เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งอาณาจักรอยุธยา พระองค์เป็นบุตรคนที่ ๔ ของพระอักษรสุนทรศาสตร์ (ทองดี) ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก กับพระอัครชายา (หยก) เมื่อเจริญวัยขึ้นได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ วัดพระเชตุพน ฯ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๑

(ต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร) ครั้นพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา ก็เสด็จออกผนวชเป็นภิกษุอยู่วัดมหาทลาย ๑ พรรษา แล้วลาผนวชเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงในสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรดังเดิม เมื่อพระชนมายุได้ ๒๕ พรรษา พระองค์เสด็จออกไปรับราชการที่เมืองราชบุรีในตำแหน่ง **"หลวงยกกระบัตร"** ในแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อัมรินทร์ และได้สมรสกับคุณนาค (ภายหลังได้รับการสถาปนาที่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) ธิดาในตระกูลเศรษฐีมอญที่มีรกรากอยู่ที่บ้านอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม

ทรงปฏิบัติราชการที่เมืองราชบุรีจนกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าได้ ๑ ปี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้เข้ามารับราชการในกรุงธนบุรีในตำแหน่ง**พระราชวรินทร์** ในกรมพระตำรวจหลวง ทรงเป็นกำลังสำคัญในการกอบกู้บ้านเมืองและทำศึกสงครามมากมาย จนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น**พระยาอภัยรณฤทธิ์** **พระยายมราช** **เจ้าพระยาจักรี** และ**สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** ตามลำดับ

เมื่อถึงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ราวปี พ.ศ. ๒๓๒๔ ขณะสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการทัพอยู่ที่เขมร ได้เกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนอย่างมาก สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงยกทัพกลับกรุงธนบุรีทันที และปราบปรามฝ่ายกบฏได้สำเร็จ เมื่อปราบปรามฝ่ายกบฏได้สำเร็จแล้ว ราษฎรและข้าราชการจึงได้อัญเชิญพระองค์ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ นับเป็นองค์**ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี** ขณะที่มีพระชนมายุได้ ๔๖ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงอยู่ในสิริราชสมบัตินาน ๒๗ ปีเศษ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ.๒๓๕๒ รวมพระชนมายุได้ ๗๔ พรรษา พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระอัจฉริยภาพรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการสงคราม ศาสนา การปกครองและศิลปวัฒนธรรม ทรงเป็นผู้ก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีใหม่ และฟื้นฟูบ้านเมืองในทุกด้านให้มีความรุ่งเรืองสง่างามเทียบเท่ากับกรุงศรีอยุธยาราชธานีเก่า ซึ่งนับว่าเป็นความยากลำบากอย่างมาก แต่พระองค์ก็ทำจนสำเร็จ

พระราชกรณียกิจสำคัญที่มีต่อการสร้างสรรค์ชาติไทยสามารถสรุปได้ดังนี้ ในด้าน**การเมืองการปกครอง** ทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีและกรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นราชธานีแห่งใหม่ โดยทรงย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร โปรดเกล้า ฯ ให้ชำระ

กฎหมายให้ถูกต้องยุติธรรม เรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง" ทรงให้ขุดคลองรอบกรุง ทำให้กรุงรัตนโกสินทร์เป็นเหมือนเกาะที่มีแม่น้ำล้อมรอบเหมือนกับกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งสร้างกำแพงพระนครและป้อมปราการไว้โดยรอบ ทรงเป็นจอมทัพในการทำสงครามกับรัฐเพื่อนบ้าน สงครามครั้งสำคัญ คือ สงครามเก้าทัพกับพม่า

ใน**ด้านเศรษฐกิจ** ในตอนต้นรัชกาลที่ ๑ เศรษฐกิจยังไม่ดีเพราะมีการทำสงครามกับพม่าหลายครั้ง การติดต่อค้าขายกับต่างประเทศก็ลดลงมาก แต่ในปลายรัชกาลบ้านเมืองปลอดภัยจากสงคราม ทำให้ประชาชนมีเวลาประกอบอาชีพ ส่วนการค้าขายกับจีนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มีเงินใช้จ่ายในการทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างพระนคร สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด รวมทั้งสั่งซื้อและสร้างอาวุธเพื่อใช้ป้องกันพระราชอาณาเขต ทำให้บ้านเมืองและราษฎรเกิดความมั่นคงและมั่งคั่ง

ใน**ด้านสังคมและวัฒนธรรม** โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระราชวังและวัดให้มีรูปแบบเหมือนสมัยอยุธยา เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ราษฎรให้เสมือนอยู่ในสมัยอยุธยาเมื่อครั้งบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เช่น โปรดเกล้า ฯ ให้ลอกแบบพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทขึ้นมาใหม่และพระราชทานนามว่า "พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท" รวมทั้งโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้วไว้ในเขตพระบรมมหาราชวังเพื่อใช้ในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยอยุธยา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการออกแบบกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ในพระธรรมวินัย โปรดเกล้า ฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างวัดและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศ วัดระฆังโฆสิตาราม วัดสุวรรณดาราราม ตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่ถูกทิ้งร้างตามหัวเมือง ต่าง ๆ แล้วนำมาประดิษฐานไว้ตามวัดวาอารามที่สร้างขึ้นใหม่ ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีและประเพณีสำคัญสมัยอยุธยา เช่น จัดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีสมโภชพระนคร แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงของการกอบกู้ราชธานีขึ้นมาใหม่ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับราษฎรและเป็นการรักษาพระราชพิธีโบราณ

ขอยกพระราชกรณียกิจเฉพาะในส่วนของพระอารามแห่งนี้สักเล็กน้อย วัดพระเชตุพน ฯ นั้น เดิมชื่อว่า "วัดโพธาราม" เป็นวัดโบราณเก่าแก่ที่ราษฎรสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แม้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นหลังจากปีพุทธศักราช ๒๒๓๑ ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นเสวยราชสมบัติ และได้ย้ายเมืองหลวงมายังฝั่งพระนคร มีการสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นใหม่ จึงทรงโปรดเกล้า ฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธารามที่อยู่ในบริเวณเดียวกันไปด้วย และให้สถาปนาวัดโพธารามเป็นวัดหลวงข้างพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง แบ่งเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสแยกจากกันไว้อย่างชัดเจน มีหลักฐานปรากฏใน 'ศิลาจารึกวัดโพธิ์' ไว้ว่า หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาพระบรมมหาราชวังแล้ว ทรงพระราชดำริว่า "มีวัดเก่าแก่ขนาบพระบรมมหาราชวัง ๒ วัด **ด้านเหนือ คือ วัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ส่วนด้านใต้ คือ วัดโพธาราม** จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางเจ้าทรงกรม ช่างสิบหมู่ฝีมือเยี่ยม มาร่วมอำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อสถาปนาให้เป็นวัดหลวง

โดยเริ่มการบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๑ ใช้เวลาถึง ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วัน จึงแล้วเสร็จและโปรดเกล้าฯ ให้มีการเฉลิมฉลอง แล้วพระราชทานนาม "วัดโพธาราม" ใหม่ว่า **"วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส"** ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนท้ายนามวัดเป็น **"วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม"**

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครองราชสมบัติได้ ๒๗ ปีเศษ ตั้งแต่ทรงมีพระชนมายุได้ ๔๗ พรรษา ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ ขณะทรงพระชนมายุได้ ๗๔ พรรษา ตลอดรัชกาล ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอเนกประการ

ดังนั้น การสวรรคตของพระองค์ จึงนำมาซึ่งความโศกเศร้าอาลัยแก่พสกนิกรอย่างทั่วหน้า แม้จะเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการให้เกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงกฎธรรมดาของชีวิตไปได้ นั่นคือ มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนไปในท่ามกลาง มีความแตกสลายไปในที่สุด เข้าในหลักที่ว่า **"ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** *สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมด ล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา"* พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตระหนักในความจริงข้อนี้ จึงดำรงพระชนม์ชีพอย่างมีสติ อันเป็นลักษณะของคนที่ไม่ประมาท โดยทรงถือปฏิบัติพระองค์ตามปัจฉิมโอวาท ที่พระสัมมาสัมพุทธจ้าทรงแสดงไว้ ดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** แปลความว่า *สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด* ดังนี้

พระพุทธดำรัสบทนี้ เป็นปัจฉิมโอวาท คือ คำสอนสุดท้ายก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดยตรัสเตือนให้พิจารณาถึงสังขารร่างกายของเราทุกคน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และแตกสลายไปเป็นธรรมดา ดังนั้น จึงไม่ควรดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ซึ่งจะได้อรรถาธิบายพอสมควรแก่เวลา

อัปปมาทะ หรือ*ความไม่ประมาท*นั้น ได้แก่ ความไม่เลินเล่อทอดธุระในสิ่งที่ควรละและสิ่งที่ควรเจริญ บุคคลผู้ดำเนินในบุญกิริยา ต้องอาศัยความไม่ประมาท ในอันละและเจริญทุกประการไป เพราะฉะนั้น บุญจึงรวมอยู่ในความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ ทั้งโดยปริยายเบื้องต่ำ ทั้งโดยปริยายเบื้องสูง ปริยายเบื้องต่ำนั้น ได้แก่ ความไม่ประมาทในการละกายทุจริต กระทำกายสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละวจีทุจริต ทำวจีสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละมโนทุจริต ทำมโนสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละความเห็นผิด ทำความเห็นถูกให้บังเกิดมี ๑ ความไม่ประมาทโดยปริยายนี้ นับว่าเป็นปริยายเบื้องต่ำ ก็เพราะเป็นธรรมที่จะพึงประพฤติปฏิบัติทั่วไปในชนทั้งปวง

ส่วนความไม่ประมาท โดยปริยายเบื้องสูงนั้น ได้แก่ ความไม่ประมาทในการรักษาจิตไม่ให้กำหนัดยินดี ในเวลาที่น่ากำหนัดยินดี ๑ ไม่ให้โกรธเคืองประทุษร้าย ในเวลาที่น่าโกรธเคืองประทุษร้าย ๑ ไม่ให้หลง ในเวลาที่น่าหลง ๑ ไม่ให้มัวเมา ในเวลาที่น่ามัวเมา ๑ ความไม่ประมาทโดยปริยายนี้ นับเป็นปริยายเบื้องสูง ก็เพราะเป็นธรรมอันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน เพราะพระนิพพาน ชื่อว่า **ราคกฺขโย** *เป็นที่สิ้นไปแห่งราคะ* **โทสกฺขโย** *เป็นที่สิ้นไปแห่งโทสะ* **โมหกฺขโย** *เป็นที่สิ้นไปแห่งโมหะ* **มทนิมฺมทโน** *เป็นที่บรรเทาเสียซึ่งความมัวเมา* ฉะนี้ ฯ

ความไม่ประมาทนี้ จะเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยได้เห็นตัวอย่างแห่งความสิ้นความเสื่อม เช่น บุคคลได้เห็นความสิ้นความเสื่อมแห่งทรัพย์ ย่อมเป็นเหตุให้ไม่ประมาทในการแสวงหาทรัพย์ ในการบริหารทรัพย์ ในการผ่อนปรนจับจ่ายทรัพย์ เมื่อได้เห็นความสิ้นความเสื่อมแห่งยศ ย่อมเป็นเหตุให้ระวังรักษากิจการงานหน้าที่ของตน ไม่เลินเล่อเผลอไผลโดยประการต่าง ๆ เมื่อบุคคลมารำพึงถึงความสิ้นความเสื่อมแห่งสังขารของตนว่า แก่เฒ่าชราทุพพลภาพแล้ว ทั้งโรคาพยาธิก็รบกวนประจำอยู่ ใกล้ต่อความตาย ต่อแต่นั้น ก็จะไม่ประมาท รีบขวนขวายในทางบุญกุศลจริยา ตามที่ตนเห็นว่าจะเป็นที่พึ่งของตนได้ ฉะนี้ การเห็นตัวอย่างแห่งความสิ้นก็ดี รำพึงถึงความเสื่อมสิ้นก็ดี เป็นเครื่องเตือนใจให้บังเกิดอัปปมาทธรรมได้ฉะนี้ เหตุดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงแนะนำไม่ให้ประมาท จึง

ทรงยกความสิ้นความเสื่อมแห่งสังขารขึ้นก่อนว่า **วยธมฺมา สงฺขารา** *สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา* แล้วตรัสเตือนเป็นลำดับมาว่า **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** *ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด* ดังนี้

อันธรรมดา**สังขาร** หรือ *ร่างกาย* นั้น หมายถึง สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น มี ๒ ประการ คือ **อุปาทินนกสังขาร** *สังขารที่มีวิญญาณครอง* เช่น คนและสัตว์ทั้งหลายอย่าง ๑ **อนุปาทินนกสังขาร** *สังขารที่ไม่มีวิญญาณครอง* เช่น ภูเขา บ้านเรือน และสรรพวัตถุบรรดามีในโลกนี้อีกอย่าง ๑ สังขารทั้งหลายตามที่กล่าวมา ไม่ว่าจะมีวิญญาณหรือไม่มีวิญญาณ ก็ต้องมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเฉกเช่นเดียวกัน เพราะสังขาร ตกอยู่ภายใต้อำนาจของไตรลักษณ์ คือ ลักษณะประจำของสิ่งทั้งปวง ๓ ประการ ได้แก่ **อนิจจตา** *ความไม่เที่ยง* คือ มีการแปรผันเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิตย์ ๑ **ทุกขตา** *ความเป็นทุกข์* คือ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ตลอดไป ๑ **อนัตตตา** *ความไม่มีตัวตน*คือ ไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับบัญชาได้ ๑ ในธรรมนิยามสูตรกล่าวว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ไตรลักษณ์ ๓ ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตานี้ ก็มีอยู่แล้วประจำโลก พระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบ แล้วนำมาเผยแพร่แสดงให้รู้เท่านั้น ไม่ใช่ธรรมที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นเองแต่ประการใด

อีกนัยหนึ่ง เพื่อเป็นเหตุให้เกิดอัปปมาทะ พระพุทธองค์ได้ตรัส**อภิณหปัจจเวกขณ์** คือ*ข้อที่ควรพิจารณาเป็นประจำ* ไว้ในฐานสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า "*ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ อันสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ คือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑* ดังนี้

ข้อแรก **ที่ทรงเตือนให้พิจารณาถึงความแก่** เพราะทรงเห็นว่า ความเมาในความเป็นหนุ่มสาว ย่อมเป็นเหตุให้ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา หรือใจ เมื่อพิจารณาถึงความแก่อยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้

ข้อที่ ๒ **ที่ทรงเตือนให้พิจารณาถึงความเจ็บ** เพราะทรงเห็นว่า ความเมาในความไม่มีโรค ย่อมเป็นเหตุให้ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา หรือใจ เมื่อพิจารณาถึงความเจ็บป่วยอยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในความไม่มีโรคนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้

ข้อที่ ๓ ที่**ทรงเตือนให้พิจารณาถึงความตาย** เพราะทรงเห็นว่า ความเมาในชีวิต ย่อมเป็นเหตุให้ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา หรือใจ เมื่อพิจารณาถึงความตายอยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้

ข้อที่ ๔ ที่**ทรงเตือนให้พิจารณาถึงความพลัดพราก** เพราะทรงเห็นว่า ความพอใจ รักใคร่ในของรัก หรือสิ่งที่รัก ย่อมเป็นเหตุให้ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา หรือใจ เมื่อพิจารณาถึงความพลัดพรากจากของรักหรือสิ่งที่รักอยู่เนือง ๆ ย่อมละความพอใจ รักใคร่ในของรักนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้

ข้อที่ ๕ ที่**ทรงเตือนให้พิจารณาถึงกรรม** เพราะทรงเห็นว่า สัตว์ทั้งหลาย ย่อมประพฤติชั่วทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง เมื่อพิจารณาถึงกรรมอยู่เนือง ๆ ย่อมละความประพฤติชั่วนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในอภิณหปัจจเวกขณ์ทั้ง ๕ นี้ อย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะตัดความประมาทมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว ความมัวเมาในความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ความมัวเมาในชีวิต และเป็นอุบายที่จะได้ตระเตรียมตน บำเพ็ญกุศลสุจริตส่วนที่เป็นภาวนากิจ พร้อมทั้งละทุจริตส่วนที่เป็นปหานกิจเสีย อภิณหปัจจเวกขณ์ทั้ง ๕ นี้ จึงเป็นอุปการะให้เห็นความสิ้นความเสื่อม เป็นเหตุแห่งอัปปมาทธรรม ความไม่ประมาท

ดังเรื่องเรื่องโฆสกเศรษฐีเป็นตัวอย่าง โฆสกเศรษฐีนั้นเป็นมหาเศรษฐีแห่งกรุงโกสัมพีแคว้นวังสะ เป็นผู้สร้างโฆสิตารามถวายพระบรมศาสดา มหาเศรษฐีผู้นี้ มีชีวิตพลิกผันมาหลายชาติ ในชาติปัจจุบันก็เฉียดตายหลายครั้งตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะมีวิบากจากอกุศลกรรมความชั่วเก่าตามมาส่งผล แต่ในที่สุดเมื่อวิบากจากกุศลกรรมความดีส่งผลบ้าง ก็ได้รับตำแหน่งเป็นมหาเศรษฐี ต่อมาภายหลัง ได้ทราบความจริงว่าเศรษฐีชาวกรุงโกสัมพี บิดาบุญธรรม พยายามฆ่าตนเองมาแล้วหลายครั้งตั้งแต่ยังเป็นทารก ใช้ทรัพย์ไปมากมายแต่ก็ไม่สามารถฆ่าตนได้ ก็เกิดความสังเวชสลดใจในชะตาชีวิตของตนเอง จึงคิดว่า เราทำกรรมหนักไว้หนอจึงได้ผลเช่นนี้ ดังนั้น จึงไม่ควรจะดำรงชีวิตด้วยความประมาท ต่อจากนี้ไป เราจะเป็นผู้ไม่ประมาทอีก คิดดังนั้นแล้ว จึงให้ตั้งโรงทาน สละทรัพย์วันละพันเพื่อสงเคราะห์คนเดินทางไกลและคนกำพร้า มอบหมายให้นายมิตตะ เป็นผู้ดูแลโรงทาน อีกทั้งยังถวายภัตแด่พระดาบส ๕๐๐ รูป ในป่าหิมพานต์ใกล้กรุงโกสัมพีเป็นประจำ และต่อมา อาศัยการแนะนำของดาบส จึงทำให้ได้มีโอกาสฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้สร้างวัดโฆสิตารามถวายไว้ในพระพุทธศาสนา นี่คือตัวอย่างของคนที่ไม่ประมาท

ดังนั้น ความไม่ประมาท จึงเป็นต้นเหตุแห่งความดี หรือความเจริญทั้งหลาย ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในเอกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรม ความดีที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรม ความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาท, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลไม่ประมาทแล้ว กุศลธรรม ความดี ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมความชั่ว ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป ฯ"*

ส่วนความประมาท เป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้าย หรือความเสื่อมทั้งหลาย ดังที่ตรัสไว้ในเอกนิบาต เช่นเดียวกันว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรม ความชั่ว ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้กุศลธรรมความดีที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความประมาท, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลประมาทแล้ว อกุศลธรรม ความชั่ว ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และกุศลธรรม ความดี ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป"* ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงดำรงพระชนม์ชีพด้วยอัปปมาทธรรม ความไม่ประมาทอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พสกนิกรชาวสยาม และพระพุทธศาสนาอย่างไพศาล ดังนั้น แม้พระองค์จะเสด็จสวรรคตเป็นเวลา ๒๐๙ ปีแล้ว แต่ก็ยังอยู่ในใจของพสกนิกรชาวไทยตราบนานเท่านานประดุจยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ฉะนั้น เพราะบุคคลผู้ไม่ประมาทนั้น แม้จะล่วงลับดับชีพแล้วก็ดับเพียงรูปกายเท่านั้น แต่คุณงามความดี ชื่อเสียงเกียรติคุณ ยังคงปรากฏอยู่ เป็นอมตะตายแล้วก็เหมือนยังไม่ตาย ทั้งหมดทั้งมวล เพราะทรงปฏิบัติพระองค์ตามพุทธโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมดังพระบาลีอุทเทศบทเบื้องต้นว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** *สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด* ดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ที่คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน ฯ ซึ่งมีพระเทพวีราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น เป็นประธาน พร้อมด้วยศรัทธาสาธุชนวัดพระเชตุพน ได้บำเพ็ญให้เป็นไปเพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในครั้งนี้ ขอจงสัมฤทธิ์เป็นวิบากสุขสมบัติ แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยสมควรแก่คติในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในปัจฉิมวาจากถา ฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปิยธรรมกถา
(เรื่อง ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเคารพรัก)

สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทินํ
อตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ ตญฺชโน กุรุเต ปิยนฺติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในปิยธรรมกถา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อันเป็นการอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลบุญราศีปุพพเปตพลีทักษิณานุปทาน ที่คณะสงฆ์วัดปทุมคงคา ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระพรหมเสนาบดี เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เจ้าคณะภาค ๗ ประธานขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นประธาน ได้มีสมานฉันท์พร้อมใจกันบำเพ็ญให้เป็นไป เพื่ออุทิศถวาย เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิท เขมจารีมหาเถร) และอดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคาทุกรูป ด้วยน้ำใจอันประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรมอันงาม

ด้วยว่าวันที่ ๒๓ ตุลาคม เป็นดิถีคล้ายวันมรณภาพของเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิท เขมจารีมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา อดีตเจ้าคณะภาค ๑ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งได้ปริวัตน์เวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๒๖ บรรดาคณะสงฆ์และ

---

* พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) แสดงในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิท เขมจารีมหาเถร) ณ วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐

คณะศิษย์ จึงถือเป็นมงคลกำหนดให้เป็นวันบำเพ็ญกุศลบุญราศีปุพพเปตพลีทักษิณานุปทาน เพื่ออุทิศถวายเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และอดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เป็นประจำทุกปีมา

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี มีนามเดิมว่า สนิธ ฉายา เขมจารี นามสกุล ทั่งจันทร์ เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ตรงกับวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ ณ บ้านเบิกไพร ตำบลเบิกไพร อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โยมบิดาชื่อ ผล ทั่งจันทร์ โยมมารดาชื่อ หลวน นามสกุลเดิม ผลาภิรมย์

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้เริ่มการศึกษาที่โรงเรียนบุรคามบำรุง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ โยมยายได้นำท่านมาฝากกับพระวิเชียรธรรมคุณาธาร (ยัง ปุญฺญวฑฺฒโน) วัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม ขณะยังเป็นมหาเปรียญ เพื่อให้ศึกษาพระปริยัติธรรม

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลู ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺตมหาเถร) วัดพระเชตุพนฯ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์

และได้การอุปสมบท ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อวันเสาร์ที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะแม โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสรมหาเถร) วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพิศาลสรกิจ (ฟัก ปุญฺญสิริ) วัดทำเลไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺตมหาเถร) วัดพระเชตุพนฯ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังได้รับการบรรพชาอุปสมบท เจ้าประคุณสมเด็จฯ ก็ตั้งใจศึกพระปริยัติธรรมอย่างเต็มที่จนสามารถสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ โดยสอบนักธรรมชั้นตรีถึงเปรียญธรรม ๘ ประโยค ได้ในสำนักเรียนวัดพระเชตุพนฯ ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยคสอบได้ที่สำนักศาสนศึกษาวัดเพชรสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นผู้มีปรีชาสามารถจึงได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทางคณะสงฆ์เป็นลำดับมา โดยหลังจากสอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค เมื่อปี ๒๔๗๖ แล้ว ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านโป่งและเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ต่อมา

อีก ๑๒ ปี ในปี ๒๔๙๑ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม และเจ้าอาวาสวัดเพชรสมุทร เป็นลำดับมา

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เมื่อพระเทพปริยัติ (ดำ อาภารํสี) เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคาถึงแก่มรณภาพ ก็ได้รับพระบัญชาให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคาสืบแทน และสามารถปกครองดูแลพัฒนาวัดปทุมคงคา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เจริญรุ่งเรืองทั้งด้านศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล และศาสนธรรม จนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไป นอกจากนั้น ยังได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอื่น ๆ อีก เช่น เป็นเจ้าคณะตรวจการณ์ผู้ช่วยภาค ๗ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เป็นเจ้าคณะภาค ๑ เป็นต้น เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้รับมอบหมายงานของคณะสงฆ์อย่างใด ก็ตั้งใจสนองงานคณะสงฆ์ด้านนั้นด้วยดี ให้งานในหน้าที่นั้น ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

เพราะอาศัยผลงานดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้เจริญด้วยสมณศักดิ์เป็นลำดับมา โดยได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ดังนี้

พ.ศ.๒๔๙๑ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนาม ที่ **พระกวีวงศ์**

พ.ศ.๒๔๙๕ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามเดิม

พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนาม ที่ **พระเทพเวที**

พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนาม ที่ **พระธรรมปิฎก**

พ.ศ.๒๕๑๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ เจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏ ที่ **พระธรรมวโรดม**

พ.ศ.๒๕๒๘ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **"สมเด็จพระธีรญาณมุนี"**

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่รัตตัญญูภาพ สูงด้วยคุณธรรมและพรรษายุกาล เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ได้บำเพ็ญศาสนกิจ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาเป็นอเนกอนันต์ ดังนั้น เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๔ จึงเป็นที่เสียดายอาลัยถึงแก่ศิษยานุศิษย์และบุคคลทั่วไป สิริอายุได้ ๘๑ ปี พรรษา ๖๐

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพรัก นับถือบูชา ของศิษยานุศิษย์และคนทั่วไป เพราะสมบูรณ์ไปด้วยศีลาจารวัตรที่งดงาม มีความเห็นที่เป็นสัมมาทิฏฐิ ดำรงมั่นในคุณความดี มีคำพูดที่เป็นสุจริต อีกทั้งพยายามทำหน้าที่ของตนอย่างเรียบร้อยดีงาม สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ได้ยกเป็นอุเทศบทในเบื้องต้นว่า **สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ** เป็นต้น แปลความว่า *"ประชาชน ย่อมเคารพรักบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัสสนะ ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้กล่าวคำสัตย์ ผู้ทำกิจตามหน้าที่ของตน"* ดังนี้

ในพระพุทธภาษิตบทนี้ ทรงแสดงคุณสมบัติของบุคคลซึ่งจะเป็นที่รักใคร่ของประชาชน ที่เรียกว่า **ปิยธรรม** โดยจำแนกตามคุณบทเป็นคุณธรรม ๕ ประการ คือ **สีลสัมปทา** *ความสมบูรณ์ด้วยศีล คือความประพฤติดี* ๑ **ทัสสนสัมปทา** *ความสมบูรณ์ด้วยทัสสนะ คือความเห็นชอบ* ๑ **ธัมมัฏฐิติ** *ความตั้งอยู่ในธรรม* ๑ **สัจจวาทิตา** *ความเป็นผู้มีวาจาเที่ยงตรง* ๑ **อัตตกัมมการิตา** *การทำกิจตามหน้าที่* ๑ ดังจักได้อรรถาธิบายโดยสังเขปต่อไป

ปิยธรรมข้อที่ ๑ ได้แก่ สีลสัมปทา ความสมบูรณ์ด้วยศีล การละชั่ว ประพฤติดีทางกายวาจา ตลอดถึงละอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ อันเป็นส่วนหยาบทางใจ และประพฤติกายวาจาเรียบร้อย ตามสัปปุริสภูมิ เรียกว่า **ศีล** คุณข้อนี้มีความสะอาดกาย วาจาเป็นนิมิต คือย่อมปรากฏถึงความนับว่าศีล โดยอาการแห่งความสะอาดนั้น มีหิริโอตตัปปะเป็นเครื่องเกื้อหนุน เพราะเมื่อหิริโอตตัปปะมีอยู่ ศีลจึงจะเกิดและตั้งอยู่ได้ เมื่อหิริโอตตัปปะไม่มี ศีลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ จึงนับว่าเป็นสหายธรรมที่สนิทสนมกัน เป็นคุณชำระมลทินของผู้ประพฤติทำให้บริสุทธิ์ผ่องใส ยังความกระวนกระวายให้สงบระงับ ถึงความเป็นคันธชาติอย่างอุกฤษฏ์ฟุ้งไปได้ทั้งตามลมและทวนลม เป็นเครื่องประดับอย่างงามของผู้ประพฤติ **ผู้ที่ตั้งอยู่ในสีลวิบัติ หรือคนทุศีล ท่านกล่าวว่า เป็นผู้มัวหมองโดยความประพฤติ** แม้จะมีรูปงามและมีวิชาความรู้ มีทรัพย์สมบัติ มียศศักดิ์ ก็แก้ไม่ได้ เหมือนดอกไม้ที่มีสีงามแต่กลิ่นเหม็น ใครเห็นก็พอใจ แต่พอเข้าใกล้ได้กลิ่นก็สิ้นอาลัย ข้อนี้ฉันใด ข้ออุปมัยก็ฉันนั้น ฯ ส่วน**ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล**ดังกล่าวมา ท่านกล่าวว่า **เป็นผู้ผ่องแผ้วโดยความประพฤติ** แม้จะขาดแคลนทางรูปสมบัติ โภคสมบัติ อิสสริยสมบัติ ก็มีจริยาเป็นเครื่องประดับ นับว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นที่สรรเสริญแห่งบัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เหมือนดอกไม้ที่ไม่วิจิตรงดงามแต่กลิ่นหอม แม้แรกเห็นจะไม่เป็นที่พอใจ แต่พอเข้าใกล้ได้กลิ่นก็สิ้นรังเกียจ กลับนิยมอยากได้ไว้ส่งกลิ่น ข้อนี้ฉันใด ข้ออุปมัยก็ฉันนั้น ฯ ถ้าสมบูรณ์ทั้ง ๒ อย่าง ก็นับว่าบริบูรณ์ทั้งโลกทั้งธรรม ดุจดอกไม้มีสีงามและกลิ่นก็หอม เป็นที่

ต้องตาต้องใจของบุคคลทั่วไปฉะนั้น สีลสมบัติเป็นคุณเชิดชูเกียรติคุณและบำรุงความชื่นบานเป็นนิตย์ สำเร็จด้วยทัสสนะเป็นสมุฏฐาน

ปิยธรรมข้อที่ ๒ ได้แก่ ทัสสนสัมปทา ความสมบูรณ์ด้วยทัสสนะ *ความเห็นชอบ* เรียกว่า ทัสสนะ คุณข้อนี้จัดเป็นหลักสำคัญแห่งความปฏิบัติ เพราะความประพฤติจะถูกหรือผิด ก็เพราะความเห็น ถ้าเห็นชอบ ความประพฤติก็ถูกทาง ถ้าเห็นผิด ความประพฤติก็ผิดทาง ในองค์แห่งมรรค ๘ ประการ จึงทรงยกสัมมาทิฏฐิไว้ในเบื้องต้น เมื่อเห็นถูก ความดำริ การพูด การทำ การเลี้ยงชีพ ความเพียร ความนึก ความตั้งใจ ก็ถูกตาม เมื่อเห็นผิด ก็ผิดไปตามกัน เพราะฉะนั้น จึงจัดเป็นคุณสำคัญ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงบำเพ็ญทุกกริยาอยู่ถึง ๖ ปี ไม่ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เพราะความเห็นยังไม่ถูกทาง ต่อเมื่อความเห็นเป็นสัมมาทัสสนะจึงได้บรรลุสมพระประสงค์ แม้พระสาวกก็เช่นเดียวกัน อย่างพระปัญจวัคคีย์เป็นต้น ล้วนอบรมสมาธิภาวนาเป็นพื้นฐานมาก่อน ต่อเมื่อได้สมาคมกับสมเด็จพระบรมศาสดา บำรุงปัญญาเป็นสัมมาทัสสนะ ความเห็นที่ถูกทาง จึงได้บรรลุผลอันเป็นที่สุดแห่งความปฏิบัติได้ ทางคดีโลกก็เช่นเดียวกัน ผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในโลก ก็เพราะความเห็นที่ถูกทางเป็นเค้ามูล ผู้ที่มีความเห็นแชเชือนไม่ถูกทาง ย่อมอับปางไม่สามารถจะตั้งตนได้ แต่ความเห็นนั้นจะเป็นคุณที่ถูกทางได้ ต้องอาศัยธรรมเป็นหลัก

ปิยธรรมข้อที่ ๓ ได้แก่ ธัมมัฏฐิติ ความตั้งอยู่ในธรรม ธรรมนั้น มีความหมายที่จะพึงพรรณนาได้หลายสถาน ในที่นี้ ได้แก่ **นิสัมมการิตา** *ความใคร่ครวญเสียก่อนจึงทำ* ผู้ที่ตั้งอยู่ในคุณข้อนี้ชื่อว่า **ธมฺมฏฺโฐ** *ผู้ตั้งอยู่ในธรรม* ดังวจนประพันธ์พุทธภาษิตว่า

น เตน โหติ ธมฺมฏฺโฐ　　เยนตฺถํ สหสา นเย
โย จ อตฺถํ อนตฺถญฺจ　　อุโภ นิจฺเฉยฺย ปณฺฑิโต
อสาหเสน ธมฺเมน　　สเมน นยตี ปเร
ธมฺมสฺส คุตฺโต เมธาวี　　ธมฺมฏฺโฐติ ปวุจฺจติ

ความว่า *บุคคลไม่ชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรม โดยเหตุที่นำอรรถคดีไปโดยหุนหันพลันด่วน ผู้ใดเป็นบัณฑิต ดำเนินในกรณียกิจด้วยปรีชา ใคร่ครวญพิจารณาความจริงและไม่จริงทั้ง ๒ ประการให้แน่ตระหนัก นำคนอื่นไปโดยธรรมสม่ำเสมอไม่ผิดพลาด เป็นผู้ปกครองธรรม มีปัญญาเฉียบแหลม เรากล่าวว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม* ดังนี้ ฯ

ในพระคาถานี้ ทรงยกย่องบัณฑิตผู้ประกอบด้วยวิจารณญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ สามารถปกครองประชาชนสม่ำเสมอ ประพฤติตนเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงด้วยความพอใจ

ในฝ่ายที่ตนรักใคร่ ไม่ประทุษร้ายในฝ่ายที่ตนไม่พอใจ ไม่กลัวเกรงภยันตรายที่จะถึงแก่ตน เพราะเหตุนั้น ไม่งมงายเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ประกอบกิจการด้วยวิจารณญาณอันสุขุม ว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม สำเร็จด้วยความใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ คุณข้อนี้จัดเป็นหลักสำคัญ ทั้งคดีโลกทั้งคดีธรรม ยิ่งเป็นคนชั้นสูงขึ้นไปเพียงใด ก็ยิ่งสำคัญขึ้นไปเพียงนั้น เหตุนี้ สมเด็จพระชินสีห์บรมศาสดา จึงตรัสพระธรรมเทศนาแก่ท่านสีหเสนาบดี ในที่สุดตรัสเตือนว่า **อนุวิจฺจการํ โข สีห กโรหิ** *ดูก่อนสีหะ ท่านจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ* **อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหติ** *ความใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ ย่อมเป็นความดีของมนุษย์ที่มีชื่อเสียงปรากฏ เช่นท่าน* ดังนี้ บุคคลผู้มีคุณข้อนี้ประจำใจ ย่อมเป็นเหตุหนุนให้มีคุณธรรมอีก ๒ ข้อ **เบื้องปลาย คือกล่าวแต่คำสัตย์จริง** และปฏิบัติกิจตามหน้าที่ของตน ยังผลแห่งความปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

ปิยธรรมข้อที่ ๔ ได้แก่ สัจจวาทิตา ความเป็นผู้มีวาจาเที่ยงตรง การกล่าวคำสัตย์ สัจจวาทิตา หรือ **สัจจวาทะ** ในที่นี้ขอยกแสดงความหมายเป็น ๒ นัย นัยที่ ๑ หมายถึง การกล่าววาจาจริง ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำที่สัตย์ ที่จริง เป็นหลักฐานที่เชื่อฟังได้ ไม่กล่าวเท็จเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือประโยชน์ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่สินจ้างรางวัล คำที่กล่าวจริงนั้น เป็นที่นิยมชมชอบของผู้รู้ทั้งหลาย

อีกนัยหนึ่ง สัจจวาทิตา หรือ สัจจวาทะ อาจหมายถึง การบอก การสอน การแสดงสัจจะ คือ หลักความจริงของชีวิต หรือความจริงของโลก ให้คนทั้งหลายได้รู้แจ้ง เห็นจริงในธรรมดาของชีวิตว่า ทุกคนต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของความแก่ ความเจ็บ ความตาย ไม่สามารถจะหนีพ้นได้ หรือให้คนทั้งหลายได้รู้ธรรมดาของโลกว่า ทุกคนตกอยู่ภายใต้อำนาจของโลกธรรม คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตไม่ให้เศร้าโศกเสียใจ หรือลุ่มหลงมัวเมาจนเกินไป ในเมื่อประสบกับเหตุการณ์เหล่านั้น บุคคลผู้แนะนำ พร่ำสอน ชี้แนะแนวทางอย่างนี้ ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ ควรแก่การเคารพบูชาของศิษยานุศิษย์ สมดังพุทธภาษิตว่า

ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ
สกฺกจฺจํ ตํ นมสฺเสยฺย อคฺคิหุตฺตํว พฺราหฺมโณ ฯ

แปลว่า *บุคคลพึงรู้แจ้งธรรม อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว จากอาจารย์ใด พึงนอบน้อมอาจารย์นั้น โดยเคารพ เหมือนพราหมณ์น้อมน้อมการบูชาไฟ* ฉะนั้น ฯ

ปิยธรรมข้อที่ ๕ ได้แก่ อัตตกัมมการิตา การทำงานของตน หรือการทำกิจตามหน้าที่ เราทุกคน ไม่ว่าอยู่ในฐานะไหน ย่อมมีหน้าที่จะพึงทำด้วยกันทั้งนั้น ทั้งทางคดีโลก ทั้งทางคดีธรรม โดยแยกเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติบ้าง หน้าที่โดยการแต่งตั้งบ้าง สำหรับหน้าที่ตามธรรมชาตินั้น ได้แก่ หน้าที่ของพ่อแม่ หน้าที่ของลูก หน้าที่ของมิตรสหาย หน้าที่ของประชาชน หน้าที่ของพระสงฆ์ เป็นต้น ส่วนหน้าที่โดยการแต่งตั้งนั้น ในฝ่ายอาณาจักร เช่น หน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่าง ๆ ในฝ่ายพุทธจักร เช่น หน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ชั้นต่าง ๆ บุคคลใดทำหน้าที่ของตนดังกล่าวมาให้สำเร็จอย่างเรียบร้อยดีงาม เป็นสุจริต เกิดประโยชน์ตามเป้าหมายของงานนั้น ๆ โดยทำถูกหน้าที่ ไม่ทำผิดหน้าที่ของตน บุคคลนั้น ชื่อว่า **อัตตกัมมการี** *ผู้ทำการงานของตน* หรือผู้ทำกิจตามหน้าที่ ปฏิปทาของบุคคลเช่นนี้ ชื่อว่า **อัตตกัมมการิตา** *ความทำกิจตามหน้าที่* เป็นปิยธรรมอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือของคนทั้งหลาย

ปิยธรรมทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ คือ **สีลสัมปทา** *ความสมบูรณ์ด้วยศีล คือความประพฤติดี ๑* **ทัสสนสัมปทา** *ความสมบูรณ์ด้วยทัสสนะ คือความเห็นชอบ ๑* **ธัมมัฏฐิติ** *ความตั้งอยู่ในธรรม ๑* **สัจจวาทิตา** *ความเป็นผู้มีวาจาเที่ยงตรง ๑* **อัตตกัมมการิตา** *ความทำกิจตามหน้าที่ ๑* มีบุคคลใด บุคคลนั้น ย่อมเป็นที่เคารพรักนับถือบูชาของประชาชนทั่วไป

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี สมบูรณ์ไปด้วยปิยธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ กล่าวคือ มีศีลสะอาดบริสุทธิ์ จึงเป็นเหตุให้ท่านมีกาย วาจาเรียบร้อย มีความเห็นถูกต้อง จึงเป็นเครื่องนำทางให้ประพฤติปฏิบัติตนในสุปฏิบัติ ตั้งมั่นในคุณธรรมความดีงาม พูดคำสัตย์ แสดงสิ่งที่เป็นสัจธรรม อีกทั้งได้ปฏิบัติหน้าที่ส่วนตนและส่วนรวมอย่างเรียบร้อยดีงาม ทั้งหมดนี้จึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้ท่านเป็นที่เคารพนับถือบูชาของศิษยานุศิษย์และสาธุชนทั่วไป สมดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ** เป็นต้น แปลความว่า *"ประชาชน ย่อมเคารพรักบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัสสนะ ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้กล่าวคำสัตย์ ผู้ทำกิจตามหน้าที่ของตน"* ดังนี้ มีนัยดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีปุพพเปตพลีทักษิณานุปทาน ที่คณะสงฆ์วัดปทุมคงคา ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระพรหมเสนาบดี เจ้าคณะภาค ๗ เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เป็นประธาน พร้อมด้วยศรัทธาสาธุชนวัดปทุมคงคา ได้บำเพ็ญให้เป็นไปเพื่ออุทิศถวายเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิท เขมจารีมหาเถร) และอดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา

เป็นปีที่ ๒๖ ในครั้งนี้ ขออวยสัมฤทธิ์เป็นอิฏฐวิบูลมนุญญผลและวิบากสุขสมบัติ แด่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และอดีตเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคาทุกรูป โดยสมควรแก่คติในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในปิยธรรมกถา ฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อัตตทีปกถา*
(เรื่อง ที่พึ่งของตน)

อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาติ ฯ

(สํ.ม. ๑๙/๗๑๑/๒๐๕)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา แก้ด้วยเรื่อง อตฺตทีปกถา พรรณนาด้วยเรื่องมีตนเป็นเกาะ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ประชุมชนในยุคโน้นแล้วนำสืบ ๆ ต่อกันมาโดยบุรพาจารย์ จนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ ซึ่งจะได้อาศัยพระพุทธวจนะที่ยกมา ณ เบื้องต้นนั้น โดยอิงอาศัยอรรถกถาธิบาย และมัตยาธิบาย แสดงเป็นวิตถารนัย พอสมควรแก่เวลาที่กำหนดไว้ ขอสาธุชนพึงตั้งสมันนาหารจิต ฟังธรรมภาษิตที่จะแสดงต่อไป โดยสัจจะเคารพ เทอญ.

อันคนเราเกิดมาในโลกนี้ ไม่มีใครเลยที่จะไม่ได้รับความทุกข์ มีพุทธภาษิต ในสคาถวรรค สังยุตตนิกายข้อหนึ่งว่า “**ทุกฺเข โลโก ปติฏฺฐิโต** *สัตว์โลกตั้งอยู่ในกองทุกข์*” แท้จริง แม้ความเกิดนั่นเอง ท่านก็จัดเป็นทุกข์อย่างหนึ่งอยู่แล้ว ด้วยบาลีทุกขสัจจ์ว่า “**ชาติปิ ทุกฺขา** *แม้การเกิดก็เป็นทุกข์*” ฉะนี้ อันความทุกข์ไม่เป็นสิ่งที่เจริญใจ จึงไม่มีใครปรารถนา

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันพุธที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๙ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเทพสุธี**

แต่ถึงไม่ปรารถนา ก็จำต้องได้รับ ไม่มีทางจะหลีกได้ ทุกข์จึงจัดเป็นภัย คือน่ากลัว หากจะประมวลความกลัวของสัตว์โลกอันมีประการต่าง ๆ ทั้งหมด กล่าวโดยย่นย่อ ก็คงได้หัวข้ออยู่ว่า กลัวทุกข์เท่านั้น กลัวอะไร ๆ ก็คือกลัวทุกข์นั่นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก้ปัญหาอชิตมาณพว่า "**ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ** *ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลก*" เพราะเช่นนี้ คนเกิดมาในโลกจึงเหมือนตกอยู่ในกลางมหาสมุทร อันคนตกอยู่ในมหาสมุทร ถ้าไม่ได้เครื่องชูชีพ หรือไม่ได้พบเกาะเป็นที่พึ่งพำนักอาศัย ก็พึงกล่าวได้ว่าผู้นั้นต้องตาย หรือลำบากแทบตาย ฉันใด คนเกิดมาในโลกนี้ ก็ฉันนั้น ถ้าไม่มีที่พึ่งพำนักอาศัย ก็พึงกล่าวได้ว่า ผู้นั้นต้องทุกข์ถึงตาย หรือทุกข์อย่างสาหัส พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสไว้ว่า "**สนาถา ภิกฺขเว วิหรถ มา อนาถา** *ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่งอยู่ อย่าเป็นเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่* **ทุกฺขํ อนาโถ วิหรติ** *เพราะว่าผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เป็นทุกข์*" ฯ

คนเกิดมา ซึ่งไม่ได้พึ่งอะไร หรือไม่มีอะไรเป็นที่พึ่งเลย ตั้งแต่เบื้องต้นจนที่สุดแห่งชีวิตย่อมไม่มี เบื้องต้นก็ต้องพึ่งอาศัยมารดาบิดา ต่อมาก็พึ่งพี่เลี้ยงนางนมในการบริบาล พึ่งครูอาจารย์ในศิลปวิทยา มีธุระเหลือบ่ากว่าแรงตน ก็ต้องพึ่งมิตรสหาย พึ่งเจ้าพึ่งนายป้องกันข้าศึกศัตรู ที่สุดเมื่อชราแลอาพาธ ก็ต้องพึ่งบุตรธิดาและแพทย์เป็นต้น ในฝ่ายบรรพชิต ก็ต้องพึ่งพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นต้น โดยสภาวธรรม ก็ต้องพึ่งดิน น้ำ ไฟ ลม ถ้าดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่สะอาด หรือมีมลพิษภาวะมาก ก็ทำให้คนเรา ได้ที่พึ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย ก็ย่อมเป็นอายตนะบ่อเกิดโรคภัยนานาชนิด คนบางคนพอมีทุกข์เกิดขึ้นมา ก็พึ่งสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น ภูเขา ต้นไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา ผีสางนางไม้ ที่ทำลงไปเช่นนี้ เพื่อต้องการจะพ้นจากทุกข์ ต้องดิ้นรนหาที่พึ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อถือของตน

เพราะฉะนั้น ที่พึ่งมีมากมาย พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสห้าม แต่ไม่ทรงส่งเสริม ในที่พึ่งบางอย่าง พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงทราบความข้อนี้อยู่ เหตุไฉนจึงยังตรัสสอนให้มีที่พึ่งอะไรอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ อรรถาธิบายก็พึงมีว่า มารดาบิดาเป็นต้นนั้นเป็นที่พึ่งได้จริง แต่จัดเป็นที่พึ่งภายนอก เป็นที่พึ่งได้ชั่วคราว และได้บางอย่าง ทั้งไม่แน่นอน เช่นว่า มารดาที่ยากจน เพียงจะยังชีพของตนให้เป็นไปก็ทั้งยาก มารดาบิดาที่ประพฤติเลวทรามเสียหายเป็นเหตุทำลายวงศ์ตระกูลทรัพย์สมบัติ เพียงจะรักษาตนเองไม่ให้ล่มจมป่นปี้ก็ไม่ได้แล้วจักเป็นที่พึ่งของบุตรธิดาได้อย่างไร หากเป็นมารดาบิดาที่ดีมีหลักฐานพอพึ่งได้ ก็ได้ชั่วชีวิตของท่าน ท่านตายไปแล้วก็พึ่งไม่ได้ อนึ่ง แม้ในส่วนที่พึ่งได้ ก็ย่อมได้แต่ที่เป็นวิสัย เช่น เลี้ยงดู แลให้ทรัพย์สมบัติใช้สอย หรือให้เป็นมรดก ที่นอกเหนือวิสัยก็พึ่งท่านไม่ได้ ไม่มีมารดา

บิดาไหน จะป้องกันบุตรธิดาไว้ไม่ให้แก่เจ็บตาย ไม่ให้ได้รับผลร้ายแห่งความประพฤติชั่ว ไม่มีมารดาบิดาคนไหนจะปั้นบุตรธิดาให้เป็นคนดีได้ ถ้าเขาไม่ประพฤติด้วยตัวเอง แม้ในครูอาจารย์เป็นต้น ก็พึงทราบโดยนัยนี้

เพราะฉะนั้น ข้อซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้มีที่พึ่งอยู่นั้น จึงเป็นอันไม่ได้ทรงหมายถึงที่พึ่งภายนอกเหล่านี้ ที่แท้นั้น ทรงพระประสงค์เอาที่พึ่งภายใน อันเป็นที่พึ่งแน่นอนเป็นนิตย์ด้วยประการทั้งปวง ก็เมื่อมารดาบิดาเป็นต้น จัดเป็นที่พึ่งภายนอกอันไม่ประสงค์ในที่นี้แล้ว ก็ไม่มีอะไรเหลือเป็นที่พึ่งภายในนอกจากตน ข้อนี้สมด้วยพระพุทธนิพนธ์ว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** *ตนแลเป็นที่พึ่งของตน*" แท้จริง ตนจัดว่าเป็นที่พึ่งภายใน เพราะอาจเป็นที่พึ่งได้แน่นอนเสมอไปทุกสมัยทุกประการ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงโปรดประทานพระโอวาทเนื่องด้วยการพึ่งตนไว้ ในพระบาลีประเทศมากแห่ง เช่น พระบาลีที่เป็นกระทู้ ในเบื้องต้นแห่งกถามรรคนี้ เป็นอานันทานุสาสนี คือตรัสสอนพระอานนท์ ผู้ได้ทราบข่าวปรินิพพานแห่งพระสารีบุตรแล้วเกิดความตื่นตัน ชั้นต้น ตรัสถามเป็นอนุสาสโนบายว่า พระสารีบุตร พาพระธรรมขันธ์ปรินิพพานไปเสียด้วยหรือ พระอานนท์กราบทูลว่า หามิได้ แต่ระลึกถึงอุปการคุณของท่าน เมื่อท่านยังดำรงชีพอยู่ ได้เป็นครูอาจารย์ เป็นที่พึ่งอาศัยแห่งสหธรรมิก ในทางธรรมวิทยาสัมมาปฏิบัติ ทรงโอวาทต่อไปว่า ตถาคตได้ตรัสบอกแต่ไหน ๆ มาแล้วมิใช่หรือว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมแตกดับเป็นธรรมดา จะปรารถนาไม่ให้สิ่งที่เกิดแล้วแตกดับไป จะได้สมประสงค์ที่ไหน ในที่สุดตรัสสอนให้ทำตนเป็นที่พึ่งของตน โดยอธิบายว่า การพึ่งคนอื่นสิ่งอื่น แม้จะดีอย่างไร ก็ได้ชั่วครั้งชั่วคราวเช่นนี้ ด้วยพระบาลีที่เป็นกระทู้นั้นว่า "**อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา** *ท่านทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นสรณะ อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะอยู่* ฉะนี้ ฯ

พระบาลีที่ตรัสสอนให้มีตนเป็นที่พึ่งนี้ เพ่งเพียงพยัญชนะย่อมขัดกับข้อที่ให้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง อนึ่ง ดูเป็นการลบล้างคนอื่นสิ่งอื่นทั้งหมด ว่า เป็นที่พึ่งไม่ได้ หรือไม่ได้เป็นที่พึ่งเลย แต่แท้ที่จริง ก็ย่อมต้องพึ่งกันและกันอยู่ทั้งนั้น ประหนึ่งสอนให้ลบหลู่ผู้มีคุณแลให้กระด้างดื้อถือตน ฉะนั้น แต่เมื่อเพ่งถึงอรรถรสแล้วไม่ขัดกันเลย แลหาเป็นอย่างที่ว่ามานั้นไม่ อันคนหรือสิ่งซึ่งจะเป็นที่พึ่งได้นั้น ย่อมต้องประกอบด้วยคุณความดีมีหลักฐาน ถ้าไร้คุณความดี ไม่มีหลักฐาน หาเป็นที่พึ่งได้ไม่ ฉันใด ตนซึ่งจะเป็นที่พึ่งของตนได้ ก็ต้องเป็นตนที่ประกอบด้วยคุณความดี แลตนจะพึ่งคนอื่นได้ ก็ด้วยความดีของตนฉันนั้นเหมือนกัน ถ้าตนปราศจากคุณความดี ก็เป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ คนอื่นจะเป็นที่พึ่งได้อย่างไรเล่า พระ

ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **โก หิ นาโถ ปโร สิยา** *คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้* จึงเป็นอันได้สันนิษฐานว่า คุณความดีเท่านั้น เป็นหัวใจแห่งการพึ่ง จะเป็นพึ่งตนหรือพึ่งคนอื่นก็ตาม ก็พระรัตนตรัยเป็นวัตถุ คือ เป็นหลักแห่งคุณความดีทั้งหลาย คนดีหรือคนผู้ขวนขวายเพื่อเป็นคนดี จึงได้ถึงเป็นสรณะ แลก็เพราะเหตุนั้น พระรัตนตรัย จึงเป็นสรณะได้ แต่สำหรับคนดีหรือคนผู้ขวนขวายเพื่อเป็นคนดี หาเป็นสรณะของคนไม่ดีไม่ ถ้าพระรัตนตรัยเป็นสรณะของคนไม่ดีด้วยไซร้ ก็จะมีใครต้องได้รับผลร้ายแห่งความประพฤติชั่วเล่า เพราะเช่นนี้แล คำว่า **พึ่งตน** กับคำว่า **พึ่งพระรัตนตรัย** จึงไม่ขัดกัน แลการสอนให้พึ่งตน จึงไม่ใช่สอนให้เป็นคนกระด้างลบล้างคุณท่านผู้มีคุณ แม้ในที่พึ่งอื่นมีมารดาบิดาเป็นต้น ก็พึงทราบโดยนัยนี้

การพึ่งตนนั้น มิได้ประสงค์ว่าพึ่งสรีระร่างกาย เพราะสรีระร่างกายเป็นแต่เครื่องอาศัยชั่วคราว ไม่เป็นแก่นสารยั่งยืนถึงไหน อนึ่งได้กล่าวแล้วว่า หัวใจแห่งการพึ่งอยู่ที่คุณความดี ในพระบาลีที่เป็นกระทู้ จึงมีท่อนที่สองไขความต่อไปว่า "**ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา** *มีธรรมะเป็นเกาะ มีธรรมะเป็นสรณะ อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะ*" ฯ อันธรรมะเป็นของมีแก่นสารหากาลกำหนดไม่ได้ จึงชื่อว่า **อกาลิโก** *เป็นของดีมีหลักฐานควรจะอ้างอิงชี้ชวนให้มาชมได้* จึงชื่อว่า **เอหิปสฺสิโก** *ในโลกไม่มีอะไรสงบเย็นเท่าธรรมะ* ควรจะนำมาสู่ตน หรือน้อมตนไปในธรรมะนั้น *เพื่อระงับร้อน แลความเย็นสงบ* จึงชื่อว่า **โอปนยิโก** ดังนี้ ธรรมะจึงเป็นที่พึ่งอย่างประเสริฐ ฯ

หากจะมีคำถามว่า เมื่อความสำคัญในอันเป็นที่พึ่งอยู่ที่ธรรมะแล้ว จะกล่าวการพึ่งตนไว้ทำอะไร พึงแก้ว่า ธรรมะเป็นสำคัญก็จริง แต่ธรรมะที่อยู่ตามลำพังธรรมะ ย่อมไม่สำเร็จเป็นที่พึ่งอันใดได้ ต่อบุคคลบำเพ็ญธรรมะนั้นให้มีขึ้นในตน จึงสำเร็จเป็นที่พึ่งได้ คงต้องอาศัยตนเป็นพึ่งอยู่นั่นเอง เปรียบเหมือนร่ม ที่อยู่ตามลำพัง หาสำเร็จประโยชน์ตามหน้าที่ไม่ ต่อบุคคลนำมากางขึ้น จึงสำเร็จประโยชน์ในอันบังแดดแลฝนได้ฉันนั้น เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสทั้งพึ่งตนพึ่งธรรมะ เพื่อให้ความยันกันแลกันไม่ผันแปรวิปริตไปจากพระพุทธประสงค์

มีพระพุทธภาษิตว่า **อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สํสาโร** *ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีที่สุดอันใคร ๆ ตามค้นไปแล้วก็ไม่พบแล้ว* ฉะนี้ สังสารวัฏ จึงเป็นมหาสมุทร ยิ่งกว่ามหาสมุทรทั้งมวล ปวงประชาผู้เกิดมาด้วยอำนาจสังสารวัฏ จึงเหมือนมาตกอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรอันกว้างขวางลึกซึ้งสุดคณนา สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนเวไนยให้มีเกาะมีสรณะ คำว่าให้มีเกาะ คือให้มีที่พำนักเป็นหลักแหล่ง ไม่ต้องเร่ร่อนล่องลอยระเหระหน คำว่า **สรณะ**

แปลโดยมากว่า *ที่พึ่งที่ระลึก* แต่ในที่นี้ประสงค์ความว่า ที่อาศัยไป อธิบายว่า เมื่อยังไม่ได้ที่พำนักเช่นนั้น จำจะต้องล่องลอยไป ก็ให้มีสิ่งเป็นที่อาศัยเกาะยึด พอซลอตนไปกว่าจะได้เกาะเป็นที่พำนัก สรณะในที่นี้ จึงเปรียบได้กับเรือหรือเครื่องชูชีพ อันเป็นเครื่องอาศัยไป ในพระธรรมวินัย เกาะ ได้แก่ วิมุตฺติ เพราะอรรถว่าพ้นจากสังสารสาคร สรณะได้แก่ธัมมปฏิบัตินั้น ๆ เพราะเป็นเครื่องอาศัยไปในสังสารสาครนั้น บุคคลอาศัยธัมมปฏิบัติแล้วจักไม่ล่มจมเสียในระหว่าง พยายามไปจักถึงเกาะคือวิมุตติได้ในที่สุด โดยอธิบายนี้ เป็นอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนเป็นสองสถาน คือข้อให้มีเกาะนั้น สำหรับเวไนยผู้มีอุปนิสัยสามารถถึงที่สุด ส่วนข้อให้มีสรณะ สำหรับเวไนยผู้มีอุปนิสัยอ่อน ยังจะต้องเร่ร่อนเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

อันเกาะแลสรณะคือธรรมดังที่กล่าวมานั้น เป็นสิ่งสร้างขึ้นได้ แลก็สร้างให้มีขึ้นได้ด้วยธัมมปฏิบัตินั่นเอง ธัมมปฏิบัติที่พระผู้มีพระเจ้าตรัสไว้ทั้งมวล ล้วนเป็นอุปการะในอันสร้างสรณะสร้างเกาะ ที่ตรัสเกาะโดยตรงก็มี ดังพระบาลีคาถาบทหนึ่งว่า

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

แปลว่า "*ปราชญ์พึงสร้างเกาะ ซึ่งโอฆะท่วมไม่ได้ ด้วยธรรมะ ๔ ข้อ คือ* ***อุฏฐานะ*** *ความหมั่น ๑* ***อัปปมาทะ*** *ความไม่มัวเมา ๑* ***สัญญมะ*** *ความสำรวมระวัง ๑* ***ทมะ*** *ความปราบปรามตน ๑ ธรรมะ ๔ ข้อนี้ ถ้ากระจายออกไป ก็ได้องค์มรรคครบทั้ง ๘ คือ* ***อุฏฐานะ*** *ได้แก่ สัมมาวายามะ* ***อัปปมาทะ*** *ได้แก่ สัมมาสติ* ***สัญญมะ*** *ส่วนสำรวมใจ ได้แก่ สัมมาสมาธิ ส่วนสำรวมกายวาจา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ รวมสัมมาอาชีวะเข้าด้วย ทมะ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ*" ฯ

แต่ในที่มาแห่งพระบาลีที่เป็นกระทู้แห่งกถานี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสสอนให้บำเพ็ญสติปัฏฐาน คือตั้งสติกำหนดพิจารณาดูร่างกาย ๑ เวทนา ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ๑ จิต ๑ ธรรม คือ เจตสิกธรรม ๑ ให้รู้ตามเป็นอย่างไร ดังท่านแสดงไว้โดยพิสดารในมหาสติปัฏฐานสูตร จบลงด้วยพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไปแห่งกาย เวทนา จิต แลธรรมนั้น อันประกาศความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ๆ ถอนนิสสัยความแอบอิง แลอุปาทานความยึดถือโดยสถาน ๓ คือ ถือว่า ตนเป็นเจ้าของวัตถุทั้ง ๔ นั้น หรือว่าตนเป็นวัตถุทั้ง ๔ นั้น หรือว่าวัตถุทั้ง ๔ นั้นอยู่ในบังคับของตน แต่นั้นจะกำจัดอภิชฌา ความกระหยิ่มยินดีในวัตถุทั้ง ๔ อันเป็นที่พอใจ

แลโทมนัสในเพราะวัตถุทั้ง ๔ นั้น อันเป็นที่ไม่พอใจเสียได้ เป็นผู้ไม่หวั่นไหวขึ้นลง คงที่อยู่ทุกสมัย ฯ

กิเลสอันท่วมใจสัตว์ เรียกว่า โอฆะ เป็นดุจห้วงน้ำ มีอภิชฌาโทมนัสเป็นดุจคลื่น ผู้ที่โอฆะท่วมใจแล้ว ย่อมถูกคลื่นคืออภิชฌาโทมนัสซัดให้กระเพื่อมขึ้นลงล่องลอยไป ไม่ระงับอยู่ได้ตามปกติวิสัยตน ต้องหมองหม่นเดือดร้อนระทมทุกข์มีประการต่าง ๆ เหมือนอย่างคนที่ถูกน้ำท่วม อันกระแสน้ำพัดไป ฉะนั้น สาธุชนอาศัยสติปัฏฐานภาวนา แล้วสามารถข้ามโอฆะนั้นได้ โดยนัยที่แสดงมา ท้าวสหัมบดีพรหมจึงกล่าวชมพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้ทรงทราบสติปัฏฐาน แลสรรเสริญสติปัฏฐานว่าเป็นทางข้ามโอฆะได้ ในที่เฉพาะพระพักตร์พระบรมศาสดา ด้วยนิพนธ์คาถาอินทรวิเชียรฉันท์ว่า

เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี
มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี
เอเตน มคฺเคน ตรึสุ ปุพฺเพ
ตริสฺสเร เอว ตรนฺติ โอฆํ ฯ

(สํ.ม. ๑๙/๗๕๗/๒๒๔)

"พระพุทธเจ้าผู้มีปกติทรงเห็นธรรมที่สิ้นสุดแห่งชาติ ทรงอนุเคราะห์เวไนยด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์เกื้อกูล ย่อมทรงทราบสติปัฏฐานธรรมนั้นว่าเป็นเอกายนมรรค ทางไปอย่างเอก บัณฑิตทั้งหลายข้ามโอฆะได้ในกาลก่อนก็ดี จักข้ามในกาลข้างหน้าก็ดี ข้ามอยู่บัดนี้ก็ดี ด้วยเอกายนมรรคนั้นทางเดียว" ฯ

เพราะเช่นนี้ แม้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ตรัสว่า **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา** *สติปัฏฐานภาวนาเป็นไปเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย* **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย** *เพื่อล่วงลับแห่งโสกและปริเทวะ* **ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย** *เพื่อดับหายแห่งทุกข์และโทมนัส* **ญายสฺส อธิคมาย** *เพื่อลุถึงธรรมที่ถูกต้อง* *นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง*

เมื่อพระผู้มีพระเจ้าตรัสสอนให้บำเพ็ญสติปัฏฐานอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสเป็นปฏินิทเทศว่า **"เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณ** *อย่างนี้แลอานนท์ ภิกษุ ชื่อว่ามีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ ด้วยประการฉะนี้"* ฯ

ควรที่สาธุชนผู้หวังจะบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยธรรมปฏิบัติซึ่งจัดเป็นการบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง อุตสาหปฏิบัติตามพระโอวาท ด้วยสามารถทำตนให้เป็นเกาะเป็นสรณะของตนด้วยธรรม จะได้เป็นผู้ชื่อว่า*มีตนเป็นหลักฐาน มีกำลังพอต้านทานคลื่น* คือ **อภิชฌาโทมนัส** รอดจากวัฏฏมูลกทุกข์สังสารภัย บรรลุเกาะหรือฟากฝั่งอันเกษมสวัสดี หากอุปนิสัยอินทรีย์สามารถ ยังไม่อาจบรรลุธรรมที่สิ้นทุกข์ในปัจจุบัน ก็ยังได้สรณะนั้นเป็นเครื่องอุ่นใจในสังสารวัฏฏ์โอฆกันดาร จะเป็นผู้ถึงสถานอันไม่ต่ำทรามในปราปรภพ มีแต่จะได้ประสบความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทศนากัณฑ์นี้จะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อสาธุชนลงมือปฏิบัติ ถ้าฟังอย่างเดียวไม่ลงมือปฏิบัติก็หาประโยชน์มิได้ทั้งผู้แสดงและผู้สดับ โดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

วิปัลลาสกถา*
(เรื่อง ความเห็นที่คลาดเคลื่อน)

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สญฺญวิปลฺลาสา จิตฺตวิปลฺลาสา ทิฏฺฐิวิปลฺลาสา กตเม จตฺตาโร อนิจฺเจ ภิกฺขเว นิจฺจนฺติ สญฺญาวิปลฺลาโส จิตฺตวิปลฺลาโส ทิฏฺฐิวิปลฺลาโสติ ฯ

องฺ.จตุกก. ๒๑/๔๙/๖๖

ณ บัดนี้ จะได้แสดงธรรมีกถา พรรณนาศาสนธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในหัวข้อว่าด้วยวิปัลลาสสูตร ซึ่งพระองค์ทรงเทศนาโปรดแก่บริษัทสี่มีภิกษุบริษัทเป็นต้น ทรงวางหลักเนตติแบบแผนตำรับตำราไว้ให้เป็นตัวอย่างอันดี แก่ชุมชนในยุคโน้นตลอดมาจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เราท่านทั้งหลายผู้เกิดมาประสบพบพระพุทธศาสนาก็ควรจะได้สวนาการพระธรรมเทศนานั้นในบัดนี้

ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นเป็นอุเทศ ข้อกำหนดในการเทศนานั้นว่า **"จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สญฺญาวิปลฺลาสา จิตฺตวิปลฺลาสา ทิฏฺฐิวิปลฺลาสา"** เป็นอาทิ แปลความเป็นสยามภาษาว่า "*ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัญญาวิปัลลาส จิตตวิปัลลาส ทิฐิวิปัลลาส ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน คือ สัญญาวิปัลลาส จิตวิปัลลาส ทิฐิวิปัลลาส ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑*

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันเสาร์ที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๒๖ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเมธีวราภรณ์**

ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ ในสิ่งที่ไม่ใช่ตนว่าเป็นตน ๑ ในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ๑ สัญญาวิปัลลาส จิตวิปัลลาส ทิฐิวิปัลลาส ๔ ประการนี้แล" ฯ

อันความเข้าใจผิด ความคิดผิด หรืออันความเห็นวิปริตผิดจากความเป็นจริง ย่อมทำประโยชน์ให้เสีย เช่นเดียวกับการเดินทาง ระยะทางที่จะไปนั้น จะใกล้หรือไกลก็ตาม ก็คงอยู่เท่านั้นเอง หายืดยาวหรือย่นสั้นเข้ามาไม่ เมื่อเข้าใจถูกก็ไปได้ถูก ด้วยไม่ต้องเสียเวลาในการเดินทาง ถ้าเข้าใจผิดก็ไปผิด ทำให้เปลืองเวลาเปล่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงสอนให้สัตว์ได้ปัญญาเข้าใจถูก จึงมีผู้สรรเสริญว่า เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดเผยของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ ส่องทางให้แก่คนหลง หรือส่องไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาได้เห็นแสงสว่าง

ลักษณะ ๓ ประการ ซึ่งเรียกว่า **"ไตรลักษณ์"** นั้น เฉพาะอนิจจลักษณะยังมีผู้พิจารณาเห็นบ้าง ความข้อนี้ขอสาธกด้วยอรกสูตร ในคัมภีร์สัตตกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า **"ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว อรโก นาม สตฺถา อโหสิ ติตฺถกโร กาเมสุ วีตราโค"** เป็นต้น *"ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนี้ได้เคยมีมาแล้ว มีศาสดาเจ้าลัทธิผู้หนึ่งชื่ออรกะ เป็นคนปราศจากกำหนัดในกามคุณ อรกศาสดานั้น แสดงธรรมแก่สาวกว่า อันชีวิตของมนุษย์นั้นน้อยนิดเดียวพลันจะดับ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ควรรู้สึกด้วยปัญญา ควรบำเพ็ญกุศล ควรประพฤติพรตพรหมจรรย์ เกิดแล้วจะไม่ตายไม่มี เพราะชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนหยาดน้ำค้างที่ปลายใบหญ้า เมื่อพระอาทิตย์อุทัยต้องไอร้อน ก็พลันที่จะเหือดแห้งไป ไม่ตั้งอยู่นานฉันใด ชีวิตของมนุษย์ก็ฉันนั้น เมื่อชาติมีแล้ว ก็มีชรา พยาธิ มรณะ คอยรุมเผา ไม่ให้เป็นไปนานพลันดับสูญไป ไม่ทันไร เกิดแล้วก็แก่เฒ่าเจ็บตาย ยังไม่ทันถึงร้อยปี"*

อนึ่ง **ชีวิตของมนุษย์เหมือนไม้ขีดลงในน้ำ** ธรรมดาน้ำนั้นเป็นของไม่แยกจากกันเมื่อบุคคลเอาไม้ขีดให้แยกจากกัน พอไม่มีไม้คั่น น้ำก็กลับเข้าหากันอีก รอยปรากฏชั่วเวลาไม้กำลังขีดลง ฉันใด ชีวิตนี้ก็ฉันนั้น ยังเป็นไปได้ก็เพราะปัจจัยอุดหนุน หมดปัจจัยแล้วก็หมดกัน

อนึ่ง **ชีวิตมนุษย์เหมือนลำธารอันไหลจากภูเขา** ธรรมดากระแสน้ำในลำธารไหลไปไกล กำลังเชี่ยว นำเอาสิ่งที่อาจนำไปได้ไม่หยุดสักขณะ มีแต่จะไหลไปอย่างเดียว ฉันใด วันคืนล่วงไป ๆ ก็นำเอาชีวิตล่วงตามไปด้วย ไม่มีพักสักขณะ มีแต่จะรุดไปส่วนเดียว ฉันนั้น

ชีวิตมนุษย์เหมือนก้อนเขฬะ ธรรมดาบุรุษมีกำลัง จะถ่มก้อนเขฬะที่ปลายลิ้นโดยไม่ยาก ฉันใด ชีวิตนี้ก็เป็นของจะดับง่ายฉันนั้น

อีกประการหนึ่ง **ชีวิตมนุษย์เหมือนชิ้นเนื้อนาบไฟ** ธรรมดาชิ้นเนื้อที่บุคคลเอาใส่ลงในกะทะเหล็กอันร้อนตลอดวันยังค่ำ ย่อมจะพลันไหม้ไม่ตั้งอยู่นานฉันใด ชีวิตนี้ก็ต้องเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์เผาผลาญให้เหี้ยมเกรียม ไม่ทันอยู่ได้นานฉันนั้น

และอีกประการหนึ่ง **ชีวิตมนุษย์เหมือนโคที่เขาจะฆ่า** ต้องนำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าเดินไป ความตายก็ใกล้เข้ามาเท่านั้น ชีวิตนี้ วันคืนล่วงไปเท่าใด ก็ใกล้ความตายเข้าไปเท่านั้น

คำว่า **"วิปัลลาส"** หรือ **"พิปลาส"** ในหัวข้อเทศนานี้ แปลว่า กิริยาที่ถือโดยอาการวิปริต ผิดจากความเป็นจริง เรียกชื่อต่างกันด้วยอำนาจจิตและเจตสิกซึ่งวิปริตไป *วิปัลลาสด้วยอำนาจสำคัญผิด*เรียก**สัญญาวิปัลลาส** *วิปัลลาสด้วยอำนาจคิดผิด* เรียก**จิตตวิปัลลาส** *วิปัลลาสด้วยอำนาจเห็นผิด* เรียก**ทิฐิวิปัลลาส** กล่าวด้วยสามารถวัตถุเป็นที่ตั้งเป็น ๔ ประการ คือ วิปัลลาสในของไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ วิปัลลาสในของที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ วิปัลลาสในของที่ไม่ใช่ตนว่าเป็นตน ๑ วิปัลลาสในของที่ไม่งามว่างาม ๑ ในเทศนากัณฑ์นี้ จะอธิบายเฉพาะวิปัลลาสในของที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยงเท่านั้น

สังขารทั้งหลายทั้งปวง *ทั้งส่วนที่มีวิญญาณครองประกอบด้วยความรู้สึกนึกคิด* ซึ่งเรียกว่า **อุปาทินนกสังขาร** *ทั้งส่วนที่หาวิญญาณครองมิได้ ไม่ประกอบด้วยความรู้สึกนึกคิด*ซึ่งเรียกว่า **อนุปาทินนกสังขาร** ได้ชื่อว่าของไม่เที่ยง เพราะมีความเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น มีความแปรปรวนไปเป็นท่ามกลาง มีความแตกสลายเป็นที่สุด ความจริงสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น เมื่อยังตั้งอยู่ ก็มีความแปรปรวนไปโดยลำดับกาล พึงเห็นในอุปาทินนกสังขารที่นับว่ามนุษย์ จำเดิมแต่เกิดแล้วก็แปรไปเสมอ เป็นเด็กอ่อน เด็กเล็ก เด็กใหญ่ หนุ่มสาว แก่เฒ่าชรา ถึงสัตว์เดียรฉานก็เหมือนกัน ถึงอนุปาทินนกสังขารก็เช่นกัน เช่น ดอกไม้ เริ่มแรกอ่อน ตูม แย้ม บาน แล้วโรย ผลไม้ก็เช่นกัน

ในกาลใด อายุไออุ่นและวิญญาณละกายนี้เสีย ในกาลนั้น กายนี้ย่อมนอนทอดหาสาระมิได้ ชีวิตและสังขารเป็นของไม่ยั่งยืน ไม่มีแก่นสาร เพราะตั้งขึ้นด้วยความประชุมพร้อมแห่งปัจจัยอันหาสาระมิได้ เมื่อเหตุเป็นธรรมชาติไม่คงทน ผลก็ไม่ยั่งยืน สังขารและชีวิตนี้มีธาตุทั้งหลายเป็นสมุฏฐาน อันธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นต้นประชุมกันปรุงแต่งขึ้น สำเร็จเป็นกองเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

รูปนั้นได้แก่ความประชุมพร้อมแห่งธาตุทั้ง ๔ มีลักษณะอันจะย่อยยับไป เพราะวิโรธิปัจจัยมีหนาวและร้อนเป็นต้น เวทนานั้นได้แก่ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่มากระทบเข้า ว่าเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ สัญญานั้นได้แก่ความจำได้หมายรู้อารมณ์ที่มากระทบ

ใจ หรือเกิดขึ้นที่ใจ จะเป็นส่วนดีหรือชั่ว หรือไม่ดีไม่ชั่วก็ตาม สังขารคือสภาพที่ปรุงใจให้ดีหรือเลว หรือไม่ดีไม่เลว วิญญาณได้แก่ความรู้อารมณ์ ในเวลาเมื่ออารมณ์ต่าง ๆ มากระทบกระทั่ง ขันธ์ทั้ง ๕ กองนี้รวมเรียกว่า **"นามรูป"** คือสิ่งที่ปรากฏแก่ตา และสภาวะสักว่าชื่อ หรือเรียกว่า **"รูปธรรมนามธรรม"** คือธรรมที่ปรากฏเป็นรูปร่าง และธรรมสักว่าชื่อ

รูปก็ตาม นามก็ตาม เป็นธรรมไม่มีสาระ เป็นไปชั่วขณะไม่ตั้งอยู่นาน ต้องด้วยพระพุทธบรรหารที่พระบรมศาสดาจารย์ ทรงแสดงเป็นข้ออุปมาไว้ อันมาในขันธกวรรคแห่งสังยุตตนิกายว่า *"สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงรูปเปรียบด้วยก้อนแห่งฟองน้ำ เวทนาเปรียบด้วยต่อมน้ำ สัญญาเปรียบด้วยพยับแดด สังขารเปรียบด้วยต้นกล้วย อนึ่ง วิญญาณเปรียบด้วยมายา"* ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงความไม่ยั่งยืนแห่งเบญจขันธ์ด้วยอุปมา ๕ ข้อ คือทรงแสดงว่า **รูปเหมือนฟองแห่งก้อนน้ำ** ธรรมดาฟองน้ำทั้งน้อยทั้งใหญ่อันไหลมาตามกระแสน้ำ เมื่อบุคคลเข้าไปเพ่งพิจารณาอยู่ ย่อมเป็นของว่างเปล่าหาสาระมิได้ บังเกิดขึ้นแล้วก็แตกไปฉันใด รูปนี้ก็หาสาระมิได้ เพราะไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มีสิ่งใดในตนซึ่งจะเป็นของมั่นคงถาวรฉันนั้น

เวทนาเปรียบเหมือนต่อมน้ำ ธรรมดาต่อมน้ำอันตั้งขึ้นเพราะฝนเมล็ดใหญ่ ตกกระทบพื้นโดยกำลังแรง เป็นของทุรพล จะถือเอาเป็นเครื่องอุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมิได้ ตั้งขึ้นแล้วก็แตกไปฉันใด เวทนาความเสวยอารมณ์ก็เป็นของทุรพล ไม่อาจเข้าไปยึดถือว่าเป็นของเที่ยงยั่งยืนได้ เกิดขึ้นแล้วก็ระงับไปฉันนั้น

สัญญาอุปมาเหมือนพยับแดด ธรรมดาพยับแดดอันตั้งขึ้นในเวลาเที่ยง ย่อมปรากฏเหมือนมีรูปควรจะเข้าไปจับต้องได้ แต่เมื่อบุคคลเข้าไปใกล้เพ่งพิจารณาอยู่ ย่อมอันตรายไป ไม่ปรากฏฉันใด สัญญาความจำได้หมายรู้อารมณ์ก็เป็นของไม่ยั่งยืน กำหนดรู้แล้วก็หลงลืม เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไปฉันนั้น

สังขารอุปมาเหมือนต้นกล้วย ธรรมดาต้นกล้วยเป็นไม้ล้มลุก ไม่มีแก่น บุคคลไม่อาจนำไปใช้เป็นทัพพสัมภาระอันมั่นคงอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เกิดขึ้นชั่วคราวแล้วก็ย่อยยับไปฉันใด สังขารคืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ เกิดขึ้นชั่วคราวแล้วก็ดับไปไม่ตั้งอยู่ได้นานฉันนั้น

วิญญาณเปรียบด้วยมายา มายานั้นย่อมล่อลวงมหาชน เป็นสิ่งที่บุคคลไม่อาจเข้าไปกำหนดแน่นอนได้ฉันใด วิญญาณความคิดความรู้สึกของบุคคลก็กวัดแกว่งไม่คงที่ถาวรฉันนั้น ขันธ์ทั้ง ๕ กองนี้มีคติไม่ยั่งยืน หาสาระมิได้ดังกล่าวมานี้

สัตว์ทั้งปวง ได้ชื่อว่ามีชีวิตเป็นอยู่ ก็เพราะรูปธรรมนามธรรมเกิดสืบต่อของเก่าที่สิ้นไปนั้น สมัยใดรูปธรรมนามธรรมไม่สืบต่อกัน สมัยนั้น สัตว์นั้นก็ได้ชื่อว่าตาย เมื่อสังขารทั้งหลายเป็นอยู่อย่างนี้ ก็ยังมีบุคคลผู้ไม่ได้สดับธรรมของสัตบุรุษ หวังหาความเที่ยงแท้ถาวรในสังขารทั้งหลาย มัวประมาทละเลิงหลง มิได้คิดถึงอนิจจธรรมเป็นอารมณ์ สมควรจัดว่า *วิปัลลาสในของที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง* ความข้อนี้ถึงสาธกด้วยเรื่องที่มาในเทวตาสังยุตต์ ในคัมภีร์สังยุตตนิกายสคาถวรรคว่า

มีเหล่าเทวดาในชั้นดาวดึงส์มีหมู่นางเทพอัปสรเป็นบริวารห้อมล้อมบำเรอให้อิ่มเอิบพรั่งพร้อมด้วยเบญจกามคุณ เที่ยวเพลิดเพลินอยู่ในสวนนันทวันอันเป็นที่ประพาสเล่นแห่งหมู่เทวดา เธอเปล่งวาจาออกมาในเวลานั้นว่า "ผู้ใดไม่ได้เห็นนันทวัน อันเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ผู้มียศ ผู้นั้นยังไม่เคยพบสุขเลย" เทวดาอีกองค์หนึ่งกล่าวตอบเทวดาองค์นั้นว่า "เทวดาเขลา เธอหารู้ตามคำของพระอรหันต์ไม่ ท่านกล่าวว่า **อนิจฺจา วต สงฺขารา** สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง **อุปฺปาทวยธมฺมิโน** *เพราะมีความเกิดขึ้นแลเสื่อมไปเป็นธรรมดา* **อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ** *เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป* **เตสํ วูปสโม สุโข** *ความสงบแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเป็นสุข*" เรื่องนี้สาธกให้เห็นว่า ผู้ไม่คิดถึงอนิจจธรรม ย่อมประมาทมัวเมาเช่นไร

สัตว์โลกผู้ยังไม่ได้ปัญญาเห็นวิเศษในอนิจจลักษณะ โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมมีความสำคัญผิดคิดเห็นเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลไป จึงถือเราถือเขาด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฐิอันแรงกล้า พยายามหาประโยชน์ส่วนตัว ตัดรอนประโยชน์ของผู้อื่นด้วยโลภเจตนา แต่นั้นก็เกิดอาฆาตก่อวิวาทประทุษร้ายกันด้วยโทสะเจตนา ดำเนินในทางผิด เป็นมิจฉาปฏิบัติ จะทำอะไรพูดอะไรคิดอะไร ก็ล้วนแต่วิปริตไปด้วยโมหเจตนา สัตว์จำพวกนี้ได้ชื่อว่าผู้หลง

เมื่อท่านสาธุชนทั้งหลายได้สดับพระธรรมเทศนาในวิปัลลาสกถา ในวิปัลลาสสูตรดังที่แสดงมาแล้ว ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองถึงเหตุและผลตามความเป็นจริง ก็จะขจัดความหลงสำคัญผิด คิดผิด และเห็นผิด ในของที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยงลงเสียได้ จะได้ปรับความเห็นให้ตรงต่อสภาพความเป็นจริง แล้วตั้งอยู่ในความไม่ประมาท จะก่อให้เกิดคุณธรรมความดีเป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม ทั้งปัจจุบันและสัมปรายภพ

พระธรรมเทศนาที่แสดงมาพอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่สาธุชนทั้งหลายผู้ฟังโดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

มาฆปูชากถา
(เรื่อง วันมาฆบูชา)

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๙)

ณ บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในมาฆปูชากถา กล่าวพรรณนาถึงการบูชาในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ตามนัยแห่งพระบาลีในทีฆนิกาย มหาวรรค เพื่อเป็นเครื่องประดับประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี เพิ่มพูนกุศลบุญราศีแก่ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

ความสำคัญของวันมาฆบูชา

ด้วยว่าวันนี้เป็นวันมาฆบูชา เพ็ญกลางเดือน๓ซึ่งเป็นวันสำคัญวันหนึ่งทางพุทธศาสนาที่ชาวพุทธโดยทั่วไปนิยมประกอบการบูชาเป็นกรณีพิเศษ เพื่อน้อมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การบูชาที่ทำเป็นพิเศษนั้น ก็คือ **การเวียนเทียน** *ซึ่งได้แก่การถือดอกไม้ธูปเทียนเดินประทักษิณหรือเดินเวียนขวารอบสิ่ง*

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พุทธมณฑล อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่เคารพบูชา เช่น อุโบสถ หรือเจดีย์ พร้อมกับส่งใจระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย โดยในรอบแรกระลึกถึงพระพุทธคุณว่า **"อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ"** เป็นต้น รอบที่ ๒ ระลึกถึงพระธรรมคุณว่า **"สฺวากขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก"** เป็นต้น รอบที่ ๓ ให้ระลึกถึงพระสังฆคุณว่า **"สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ"** เป็นต้น

แท้จริง การเวียนเทียนในลักษณะนี้ มิได้มีโดยทั่วไป แต่มีเฉพาะในวันสำคัญพิเศษเท่านั้น อย่างเช่นในประเทศไทย จะนิยมเวียนเทียน ๔ วันในรอบ ๑ ปี คือ วันมาฆบูชา ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ วันอัฏฐมีบูชา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำเดือน ๖ และวันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ วันมาฆบูชานี้จึงเป็น ๑ ในวันสำคัญดังกล่าว

คำว่า **"มาฆบูชา"** นั้น มีชื่อเต็มว่า **"มาฆปุณณมีบูชา"** คือ *การบูชาในวันเพ็ญเดือนมาฆะ* หรือกลางเดือน ๓ ความสำคัญของวันมาฆบูชานี้ ก็สืบเนื่องจากเหตุการณ์หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วได้ ๙ เดือน ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี หรือนับย้อนไปประมาณ ๒,๖๐๕ ปี ในครั้งนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาในระยะแรก และทรงนำพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่จิตใจของชาวเมืองราชคฤห์ เป็นเหตุให้พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแห่งแคว้นมคธ เกิดศรัทธาเลื่อมใสอย่างมั่นคง จึงทรงถวายพระเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์จึงทรงใช้พระเวฬุวันเป็นศูนย์กลางในการประกาศศาสนาอย่างเป็นทางการ จนมีผู้คนศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก จวบจนถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ก็เกิดปรากฏการณ์สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันเพ็ญดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์
๒. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย
๓. พระสงฆ์ที่มาประชุมนั้นล้วนได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ ได้รับการบวชจากพระพุทธเจ้าโดยตรง
๔. ท่านเหล่านั้น เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

จึงมีบางท่านเรียกวันนี้อีกอย่างหนึ่งว่า **"วันจาตุรงคสันนิบาต** *คือ วันที่มีการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ"*

พระพุทธองค์ทรงเห็นปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงถือโอกาสแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธ ศาสนา เพื่อให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้ประกาศศาสนาในระยะแรก ได้เข้าใจลักษณะและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องเป็นแนวเดียวกัน

ในโอวาทปาฏิโมกข์ นั้น มีข้อความเป็น ๓ ตอน **ตอนที่ ๑ แสดงถึงลักษณะของพระพุทธศาสนา** ดังพระบาลีว่า

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต ฯ

แปลความว่า *ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง, พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยอดเยี่ยม, ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต, ผู้เบียดเบียนคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ*

จากพระพุทธดำรัสตอนที่ ๑ นี้ ทรงแสดงถึงลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่ต่างจากลัทธิหรือศาสนาเดิมที่มีอยู่ ซึ่งเป็นจุดที่จะทำให้คนทั่วไปได้รู้จักพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง มิฉะนั้น อาจจะเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าไปปะปนกับคำสอนในลัทธิอื่น ๆ ได้

คำสอนข้อแรกที่ตรัสว่า **ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา** *ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง* นั้น มุ่งแสดงถึงลักษณะของตบะในพระพุทธศาสนา เพราะในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นนั้น ข้อปฏิบัติสำคัญในศาสนาอื่น ๆ ก็คือ ชอบบำเพ็ญตบะ เพราะถือกันว่าจะเป็นทางที่จะทำให้บรรลุความบริสุทธิ์หลุดพ้น ถึงจุดหมายของศาสนา ส่วนมากก็จะใช้วิธีการทรมานร่างกายของตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น อดข้าว กลั้นลมหายใจ

แต่พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การบำเพ็ญตบะทรมานร่างกาย ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น ที่จะเข้าถึงจุดหมายของศาสนา จึงตรัสอย่างชัดเจนว่า **ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา** ความอดทน คือ การอดได้ ทนได้นี่แหละ เป็นตบะอย่างยิ่ง ตบะไม่ใช่อยู่ที่การทรมานร่างกาย แต่อยู่ที่ขันติ คือความอดทน โดยใช้สติปัญญา ทำความเพียรด้วยความเข้มแข็งในจิตใจ โดยมุ่งมั่นที่จะทำการนั้นให้สำเร็จด้วยความอดทน อย่างนี้จึงจะเป็นตบะจริง

จากนั้น ก็ตรัสถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาว่า **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** *พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยอดเยี่ยม* คือนิพพานเป็นธรรมอันสูงสุด เป็นการแสดงจุดหมายของพระพุทธศาสนาว่า ได้แก่พระนิพพาน ไม่ใช่เพียงแค่สวรรค์หรือพรหมโลก

ต่อจากนั้น ทรงแสดงลักษณะของนักบวชในพระพุทธศาสนาว่า คนที่เป็นนักบวช คือบรรพชิต หรือสมณะ ต้องไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องเป็นแบบอย่างของการนำสังคมไปสู่สันติ นี้เป็นใจความในโอวาทปาฏิโมกข์ตอนแรก

โอวาทปาฏิโมกข์**ตอนที่ ๒ ทรงแสดงหลักคำสอนขั้นปฏิบัติการของพระพุทธศาสนา** ดังพระบาลีที่ได้ยกเป็นนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ

แปลความว่า *การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การทำความดีให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย*

พระพุทธดำรัสนี้ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป และจะได้ขยายความในภายหลัง

โอวาทปาฏิโมกข์**ตอนที่ ๓ ทรงแสดงถึงคุณสมบัติของผู้เผยแผ่พระศาสนา** ดังพระบาลีว่า

อนูปวาโท อนูปฆาโต ปาติโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปนฺตญฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํฯ

แปลความว่า *การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร ๑ ที่นั่งนอนอันสงัด ๑ ความเพียรในอธิจิต ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย*

คำสอนนี้ เป็นหลักสำหรับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาว่า ต้องไม่กล่าวร้ายใคร ไม่ทำร้ายใคร ต้องสำรวมตนในปาฏิโมกข์ ต้องรู้จักประมาณในอาหาร ต้องรู้จักอยู่ในที่นั่งที่นอนอันสงัด ต้องใส่ใจในการฝึกฝนจิตใจให้ยิ่งขึ้นไป

ทั้งหมดนี้ เป็นใจความโอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระสงฆ์ในครั้งนั้น เป็นเหตุให้พระสงฆ์สาวกได้ยึดเป็นแนวทางในการประกาศศาสนาอย่างถูกต้อง ไม่ใช่

ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างสอน แต่ทำในแนวทางเดียวกัน สอนในแนวทางเดียวกัน จนทำให้พระพุทธศาสนายืนยาวมาจนถึงทุกวันนี้

ดังนั้น วันเพ็ญเดือน ๓ นี้ จึงมีความสำคัญควรแก่การบำเพ็ญบุญกุศลและประกอบการบูชาเป็นพิเศษ ถวายเป็นพุทธบูชา

แท้จริง การบูชามี ๒ อย่าง คือ

(๑) อามิสบูชา การบูชาด้วยอามิส คือ ด้วยสิ่งของมีดอกไม้ ของหอม อาหาร และวัตถุอื่นๆ

(๒) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ คือ ประพฤติตามหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา, หรือการบูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม

ในการบูชา ๒ อย่างนี้ ทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชาว่าเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ดังนั้นจึงเชิญชวนท่านทั้งหลายให้ทำปฏิบัติบูชาอีกส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากการทำอามิสบูชา ก็คือการปฏิบัติตามหลักคำสอนในโอวาทปาฏิโมกข์ในตอนที่ ๒ ที่แสดงถึงหลักปฏิบัติ ๓ ประการคือ

(๑) **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** *การไม่ทำบาปหรือความชั่วทั้งปวง*

(๒) **กุสลสฺสูปสมฺปทา** *การทำกุศลหรือความดีให้ถึงพร้อม*

(๓) **สจิตฺตปริโยทปนํ** *การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส*

ทั้ง ๓ ข้อนี้ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าพระองค์ไหนมาตรัสรู้ก็จะสอนอย่างนี้เช่นเดียวกัน ดังที่ตรัสย้ำในตอนท้ายว่า "**เอตํ พุทฺธาน สาสนํ** *นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย*"

ไม่ทำความชั่ว

โอวาทประการที่ ๑ ไม่ทำบาปหรือความชั่วทั้งปวง ขึ้นชื่อว่าบาปหรือความชั่วนั้นย่อมเกิดได้ทั้งทางกาย ทางวาจา หรือใจ โดยที่แท้ แม้จะเกิดมาจากทางไหนก็ตาม ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ควรกำจัดหรือละเว้นทั้งสิ้น

ทำไม ? เราต้องละเว้นบาป ความชั่ว หรือกำจัดความชั่วที่มีอยู่ในตัวเราให้หมดไป เพราะบาปเป็นต้นเหตุของความทุกข์ทั้งมวล ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "**ทุกฺโข ปาปสฺส อุจฺจโย** *การสั่งสมบาป นำทุกข์มาให้*" เมื่อไม่อยากพบทุกข์ ก็ต้องเลี่ยงความชั่วทั้งมวลตัดเหตุได้ ผลก็ย่อมไม่เกิด

ในความเป็นจริง ทำไม จึงมีคนทำความชั่วกันมากมาย ทั้งที่อยากสุข ไม่อยากทุกข์ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเขาขาดปัญญารู้เท่าทันความจริง คิดว่าสิ่งที่ตนทำ ก่อให้เกิดความสุข เช่น ลักขโมยหรือทุจริต เมื่อได้เงินมาจะทำให้มีความสุข ไม่ได้มองให้ไกลว่าเมื่อถูกจับ ชีวิตจะเป็นอย่างไร จะสุขหรือทุกข์ หรือคนด่ากัน ก็เพราะคิดว่าด่าแล้วมันมีความสุข แต่ไม่มองให้ไกลว่า หากคนถูกเราด่า เขาโกรธแล้วตอบโต้ เราจะเป็นอย่างไร จะสุขหรือทุกข์

ดังนั้น ความชั่วทุกอย่าง ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นสิ่งที่เราควรละเว้น ไม่ทำตัวให้แปดเปื้อน หากมีแล้ว ก็พยายามกำจัดให้หมดไป เหมือนการชำระล้างสิ่งสกปรกให้หมดไปจากตัวเรา การรักษาศีล ก็เป็นเหตุให้คนไม่ทำชั่วได้ ดังนั้น จึงเชิญชวนให้ชาวพุทธยึดมั่นในศีล ๕ คือไม่ทำร้ายเบียดเบียนใคร ไม่ทุจริตฉ้อโกง ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ ไม่เสพสิ่งเสพย์ติดให้โทษ

ฉะนั้น ความชั่วแม้จะน้อยหรือมาก ก็ควรพยายามกำจัดให้หมดไป อีกทั้งไม่ให้โอกาสความชั่วใหม่เกิดขึ้นอีก อย่าคิดว่าบาปนั้นเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย พระพุทธองค์จึงทรงเตือนว่า "**มาวมญฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ** *อย่าดูหมิ่นบาปกรรม ว่ามีน้อย จักไม่มาถึง*" หรือที่ท่านผูกเป็นคำกลอนว่า

อย่าดูหมิ่นบาปกรรมว่าทำน้อย จะไม่ต้อยตามต้องสนองผล
แม้ตุ่มน้ำที่เปิดหงายรับสายชล ย่อมเต็มล้นด้วยอุทกที่ตกลง
อันคนโง่สั่งสมบ่มบาปบ่อย ทีละน้อยทำไปด้วยใจหลง
ย่อมเต็มด้วยบาปนั้นเป็นมั่นคง บาปย่อมส่งสู่นรกหมกไหม้เอย ฯ

ดังนั้น จึงไม่ควรชะล่าใจว่าเป็นสิ่งเล็กน้อย อย่างเช่นเรื่องพระยานาคเอรกปัต เดิมทีในสมัยพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ พระยานาคนี้เป็นภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งบำเพ็ญสมณธรรมมาเป็นเวลาช้านาน แต่ไปเผลอต้องอาบัติเล็กน้อย แล้วไม่แสดงอาบัติเพราะคิดว่าเป็นโทษเล็กน้อย แต่ในเวลาใกล้มรณภาพ ก็เกิดทุกขเวทนา เพราะผลแห่งบาปนั้น แม้อยากแสดงอาบัติ แต่ก็หาเพื่อนภิกษุไม่ได้ เพราะอยู่ในป่า จึงเกิดความเดือดร้อนใจว่าตนมีศีลไม่บริสุทธิ์ ได้มรณภาพไปในขณะที่ใจเศร้าหมองด้วยบาป จึงไปเกิดเป็นพระยานาคเอรกปัต ตัดช่องทางที่จะได้บรรลุมรรคผลที่คนสามัญทั่วไปจะพึงได้

ทำความดีให้ถึงพร้อม

โอวาทประการที่ ๒ ทำกุศลหรือความดีให้ถึงพร้อม ทำไม ? เราต้องสร้างกุศลหรือความดี ที่เป็นเช่นนั้น เพราะความดีเป็นต้นเหตุของความสุข ดังพระบาลีว่า "**สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย** *การสั่งสมบุญ นำความสุขมาให้*" อันความสุขเป็นยอดปรารถนาของเราทุกคน เมื่ออยากได้สุข ก็ต้องสร้างเหตุแห่งสุข ก็คือความดี

เมื่อปิดทางแห่งทุกข์ คือไม่ทำชั่วแล้ว ก็ต้องสร้างทางแห่งความสุขคือทำความดี เปรียบเหมือนร่างกายของคนเรานั้น เมื่อไม่ทำให้สกปรกหรือกำจัดความสกปรกหมดไปแล้ว ก็ต้องตบแต่งให้เกิดความสวยงาม

ความดีนั้นจะมีได้ ก็เพราะทำ ถ้าไม่ทำก็เกิดไม่ได้ เช่น เมื่อเราไม่ทำชั่วด้วยการไม่เบียนคนอื่นแล้ว เราก็ต้องสร้างความดีด้วยการมีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นให้ได้รับความสุขหมดทุกข์ เมื่อเราไม่ทำความชั่วด้วยการไม่ทุจริตฉ้อโกงแล้ว ก็ต้องสร้างความดีด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิดศีลธรรม เมื่อเราไม่ทำชั่วด้วยการไม่ประพฤติผิดในกามแล้ว เราก็ต้องสร้างความดีด้วยความยินดีในคู่ครองของตน สำรวมระวังในเรื่องความรักความใคร่ เมื่อเราไม่ทำชั่วด้วยการไม่หลอกลวงกล่าวเท็จแล้ว ก็ต้องสร้างความดีด้วยการรักษาคำพูดที่จริง พูดเรื่องที่ดี พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี เมื่อเราไม่ทำชั่วด้วยการไม่เสพสิ่งเสพย์ติดให้โทษแล้ว ก็ต้องรักษาสติสัมปชัญญะของเราให้สมบูรณ์ เพื่อไม่ให้ความชั่วเข้ามาในตัวเรา และเพื่อให้คุณความดีอื่น ๆ เกิดขึ้น

ดังนั้น บุญกุศลหรือคุณงามความดีอะไรที่จะพึงทำได้ ไม่ว่าจะให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา แม้จะเพียงเล็กน้อย ก็ต้องรีบขวนขวายทำ อย่าได้นอนใจคิดแต่จะรอทำบุญใหญ่กุศลใหญ่เท่านั้น เพราะชีวิตของคนเราไม่แน่นอน พระพุทธองค์จึงทรงเตือนว่า "**มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ** *อย่าดูหมิ่นบุญกรรม ว่ามีน้อย จักไม่มาถึง*"

การทำใจให้ผ่องใส

โอวาทประการที่ ๓ ทำใจของตนให้ผ่องใส ทำไม ? พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ทำจิตใจให้ผ่องใส ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ การจะไม่ทำความชั่ว การจะสร้างความดี ก็เกิดมาจากใจนี่เอง ในตัวตนของคนเรานี้ มีส่วนประกอบสำคัญอยู่ ๒ ส่วน คือ กายกับ ใจ กายกับใจนี้ ย่อมมีความสำคัญด้วยกัน หากมีกาย แต่ไม่มีใจ ก็เป็นเพียงซากศพ

หรือมีแต่ใจ แต่ไม่มีกาย ก็เป็นเพียงวิญญาณ ดังนั้น จึงต้องประกอบทั้ง ๒ ส่วน จึงเป็นตัวตนได้ แต่หากจะเทียบทั้ง ๒ ส่วนนี้ ใจ ย่อมมีความสำคัญกว่า อย่างที่ท่านว่า **"ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว"** ใจเป็นตัวบังคับ บัญชากายให้ทำอะไรต่าง ๆ ตามอำนาจที่สั่ง ใจเป็นใหญ่ใจเป็นประธาน ใจจึงเป็นผู้นำของคน อย่างแท้จริง ในคราวหนึ่ง มีเทวดาทูลถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า "โลกอันอะไรหนอย่อมนำไป ? โลกอันอะไรหนอย่อมเสือกไสไป ? สัตว์โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร ?"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า **จิตฺเตน นียติ โลโก** *โลกอันจิตย่อมนำไป* **จิตฺเตน ปริกิสฺสติ** *โลกอันจิตย่อมเสือกไสไป* **จิตฺตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคู** สัตว์โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอย่างหนึ่งคือจิต"

จากพระพุทธดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่า จิตหรือใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง อาจนำไปดีหรือนำไปร้ายก็ได้ เมื่อนำไปดี ย่อมก่อให้เกิดความสุขความเจริญ แต่หากนำไปไม่ดี ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำอย่างไร จึงจะให้มันนำไปดี คำตอบก็คือต้องทำจิตให้ผ่องใส

อันธรรมดาใจของคนเรานั้นมันผ่องใส แต่มาขุ่นมัวไปเพราะสิ่งเศร้าหมองต่าง ๆ คือกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง กิเลสเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำลายความสอาดความสงบ ในใจของเรา ก่อให้เกิดความทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ ท่านจึงบอกว่า **"จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา** *เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นอันหวังได้"* ดังนั้นพระพุทธองค์เมื่อทรงค้นพบวิธีการที่จะหยุดยั้งกิเลสเหล่านี้ จึงทรงตรัสสอนว่า ให้ชำระจิตใจให้ผ่องใส เพราะใจที่ผ่องใสนั้น เป็นใจที่มีปัญญา สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องชัดเจน เช่นเดียวกับน้ำในตุ่ม หากขุ่นมัว มีตะกอนฟุ้ง ก็ไม่สามารถเห็นก้นตุ่มได้

การชำระจิตนั้น จึงแยกเป็นสองวิธี คือชำระจิตที่ฟุ้งซ่านไปรับอารมณ์ต่าง ๆ ทำให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว ด้วยนึกถึงอารมณ์อะไรที่ดีที่ชอบ เช่นนึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าแล้วก็นำเข้ามาบริกรรมนึกอยู่ในใจ ทำให้จิตแน่วแน่ มีอารมณ์คือที่ยึดที่เหนี่ยวเป็นอันเดียวไม่ฟุ้งออกไปรับอารมณ์ต่าง ๆ เป็นสมถะหรือสมาธิ อย่างหนึ่ง, ชำระด้วยการพิจารณาให้เห็นตามเป็นจริงในรูปนาม ขันธ์ ๕ ว่าเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ ทนได้ยาก (ทุกขัง) เป็นสภาวะที่ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เราเขา บังคับบัญชาไม่ได้ (อนัตตา) จนคลายความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นวิปัสสนา อีกอย่างหนึ่ง

ท่านแสดงว่าจิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว ย่อมผ่องใสรุ่งเรืองสว่างเหมือนดังเปลวไฟที่ไม่ถูกลมพัด ก็มีรัศมีสว่างรุ่งเรือง จึงเป็นดวงจิตที่จะสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีงาม และนำไปสู่ชีวิตที่ประเสริฐ ดังพระบาลีว่า **"จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา** *เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้"* เหมือนอย่างมัฏฐกุณฑลีมาณพ บุตรชายอทินนปุพพกะพราหมณ์ ในเมืองสาวัตถี ตลอดชีวิตไม่มีโอกาสทำบุญ เพราะพ่อเป็นคนตระหนี่จัด บั้นปลายชีวิต เมื่อป่วยหนัก พระพุทธองค์เสด็จไปโปรด ไม่มีแรงแม้แต่จะยกมือขึ้นแสดงความเคารพ จึงน้อมใจถึงพระพุทธคุณเป็นสรณะ แล้วดับจิตไปด้วยใจที่ผ่องใสจึงเป็นเหตุให้บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นี่เป็นตัวอย่างของการทำใจให้ผ่องใส

ดังนั้น เมื่อวันมาฆบูชาเวียนมาอีกครั้งหนึ่ง จึงขอเชิญชวนให้ท่านสาธุชนทั้งหลายได้น้อมใจบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการทำบุญตักบาตร ถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ซึ่งจัดเป็นปฏิบัติบูชา ตามพุทธโอวาททั้ง ๓ ข้อ ดังกล่าว คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้สอาดผ่องใส ก็ย่อมจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเองอย่างแน่นอน สมดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ เป็นต้น แปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การทำความดีให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" ดังนี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **รตนตฺยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ **ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา** *ขอท่านทั้งหลายที่ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จึงนิราศปราศจากทุกข์* **ภยปฺปตฺตา จ นิพฺภยา** *ขอท่านทั้งหลายที่ถึงแล้วซึ่งภัย จงนิราศปราศจากภัย* **โสกปฺปตฺตา จ นิสฺโสกา** *ขอท่านทั้งหลายที่ถึงแล้วซึ่งโศก จงนิราศปราศจากโศก* **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โว** *ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยถ้วนหน้า* รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในมาฆบูชากถา กล่าวพรรณนาถึงการบูชาในวันเพ็ญเดือนมาฆะ มาพอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อภิปูชากถา
(เรื่อง การบูชาที่ยิ่งใหญ่)

ปูชารเห ปูชยโต พุทฺเธ ยทิว สาวเก
ปปญฺจสมติกฺกนฺเต ติณฺณโสกปริทฺทเว
เต ตาทิเส ปูชยโต นิพฺพุเต อกุโตภเย
น สกฺกา ปุญฺญํ สงฺขาตุํ อิเมตฺตมปิ เกนจีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๔๑)

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในอภิปูชากถา พรรณนาถึงการบูชาที่ยิ่งใหญ่ เพื่อเป็นเครื่องประดับประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่กุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ที่พุทธบริษัทได้พร้อมใจกันจัดบำเพ็ญให้เป็นไปในวันวิสาขปุณณมีนี้

ด้วยว่า วันนี้ เป็นวันวิสาขบูชา หรือวิสาขปุณณมี หมายถึงวันเพ็ญกลางเดือน ๖ ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญสากลของโลก เมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึง ชาวพุทธทั่วโลก จึงได้ประกอบกุศลพิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นการน้อมระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงเมตตาประกาศศาสนธรรมคำสอน ซึ่งเป็นสัจธรรมที่จริงแท้ไม่แปรผัน ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยชาติจนถึงทุกวันนี้

ก็ วันวิสาขปุณณมีนั้น เป็นวันสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ แลเสด็จดับขันธ์ประนิพพานแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดา

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พุทธมณฑล อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงประสูติพระรูปกายจากพระครรภ์ของพระนางเจ้าสิริมหามายา เอกอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะมหากษัตริย์แห่งกบิลพัสดุ์ราชธานี ณ ลุมพินีสถาน ในวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ทรงได้รับการขนานพระนามว่า **"สิทธัตถราชกุมาร"**

ครั้นพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ทรงมีพระราชหฤทัยน้อมไปในเนกขัมมปฏิบัติ จึงทรงสลัดโลกิยสุข เสด็จออกผนวชถือเพศบรรพชิต ทรงบำเพ็ญสมณกิจนานาประการมีทุกกรกิริยาเป็นต้น เพื่อทรงแสวงหาโมกขธรรมกล่าวคือพระสัมมาสัมโพธิญาณ นับเป็นเวลานานถึง ๖ พรรษา แต่หาได้บรรลุสมพระประสงค์ไม่ จึงทรงเลิกละวิธีนั้นๆ ครั้นถึงสมัยวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี ทรงประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์อาสน์ ณ ใต้ร่มอัสสัตถพฤกษ์โพธิมณฑล ทรงเริ่มต้นเจริญพระกรรมฐานมุ่งต่อพระสัมโพธิญาณโดยตรง ทรงตั้งสัจจาธิษฐานว่า **"ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่เสด็จลุกขึ้น พระมังสะ พระโลหิตจะแห้งเหือดไปเหลือแต่พระตจะ พระนหารุ และพระอัฐิก็ตาม"**

ในปฐมยามได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือทรงระลึกชาติในหนหลังได้ ครั้นสมัยมัชฌิมยาม ได้ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรงรู้การจุติและการเกิดของสรรพสัตว์ ในปัจฉิมยาม ได้ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือทรงกำจัดอาสวกิเลสให้สิ้นไปเป็นสมุจเฉทปหาน ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ

ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว ทรงอาศัยความเอ็นดูในหมู่สัตว์นิกร ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ได้เสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์เทศนาสั่งสอนทวยเทพและมนุษย์ให้ได้บรรลุมรรคผลพ้นที่จะพรรณนา จนพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงและแผ่ไพศาล ครั้นลุถึงวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี สมเด็จพระชินสีห์ทรงประชวรโรคาพาธ ทรงบรรทมเหนือแท่นพุทธไสยาสน์ ในสาลวโนทยาน แขวงกุสินารานคร ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ดังนั้น เมื่อวันวิสาขปุณณมีเวียนมาบรรจบเช่นนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึงพร้อมกันบำเพ็ญกุศลวิสาขบูชา เพื่อน้อมรำลึกถึงพุทธาธิคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงบริบูรณ์เป็นเอนกปริยาย ทั้งที่เป็นส่วนอัตตสมบัติแลปรหิตปฏิบัติ เมื่อว่าโดยสังเขปนัยก็มี ๓ ประการ คือ พระกรุณาคุณ ๑ พระปัญญาคุณ ๑ พระวิสุทธิคุณ ๑ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีสิ้นเอนกชาติ โดยมุ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นที่ตั้ง เมื่อตรัสรู้แล้ว เสด็จเที่ยวจาริก

ไปในคามนิคมต่าง ๆ สั่งสอนมหาชนทุกชั้นให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ให้ละเสียจากมิจฉาปฏิบัติ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นหลักสัมมาปฏิบัติแก่ปัจฉิมาชนตาชน เพื่อความสุข ความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติทั่วไป

การกระทำการบูชาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็เพื่อมีสติระลึกถึงพระคุณ ความดีของพระพุทธองค์ โดยยึดพระคุณของพระองค์เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก การบูชาบุคคล สำคัญเช่นนี้ ย่อมเป็นมงคลแก่ชีวิตอย่างสูงสุด เป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ยากที่จะพรรณนาได้ ดัง พระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **ปูชารเห ปูชยโต พุทฺเธ ยทิว สาวเก** เป็นต้น

แปลความว่า *"ใคร ๆ ไม่สามารถจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือ พระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวกทั้งหลาย ผู้ก้าวล่วงปปัญจธรรมคือธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ข้ามพ้นความเศร้าโศกและความคร่ำครวญได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับสนิทแล้ว ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ ว่า บุญนี้ มีประมาณเท่านี้"* ดังนี้

ตามพระบาลีบทนี้ ทรงแสดงถึงการทำสักการะบูชาต่อปูชนียบุคคล คือบุคคลผู้ควร บูชา ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้า หรือพระสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมมีผลานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะท่านเหล่านั้น พรั่งพร้อมด้วยคุณสมบัติของคนที่ควรบูชา

การบูชา คือ การยกย่อง เชิดชู เลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจ จริงใจไม่เสแสร้งแกล้ง ทำ หมายถึง กิริยาอาการสุภาพ ที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงต่อ หน้า เป็นการแสดงให้ท่านทราบว่าเรามีความเคารพและตระหนักในคุณธรรมความดีที่มีอยู่ใน ตัวของท่านอย่างจริงใจ การแสดงลับหลัง เป็นการเตือนใจตัวเราเอง ให้ผูกใจไว้กับคุณธรรม อันสูงส่งของท่าน ก่อให้เกิดความรู้สึกอยากกระทำตาม ใจเราจะได้ยกสูงขึ้นเสมอ ๆ ไม่ไหลไป ในทางชั่วร้าย

การที่พุทธศาสนิกชนแสดงความเคารพ กราบไหว้ ให้ความยำเกรงต่อองค์พระบรม ศาสดาผู้ก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนา ต่อพระธรรมคำทรงสอนอันประเสริฐ และต่อพระ สงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เรียกว่า **"การบูชาพระรัตนตรัย"** โดยกินความหมายรวมถึง การให้ความตระหนัก การให้ความสำคัญ การใส่ใจให้ความเอื้อเฟื้อ การอุปถัมภ์คุ้มครองหรือ การสนับสนุนอื่น ๆ อีกด้วย

หลักการบูชาในพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ "อามิสบูชา" กับ "ธรรมบูชา" **อามิสบูชา** หมายถึง การบูชาด้วยเครื่องสักการะที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น การถวายดอกไม้ธูป เทียน เป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย การถวายเครื่องไทยธรรมหรือปัจจัย ๔ เป็นการ

อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ หรือแม้การที่พุทธศาสนิกชนได้จัดสร้างถาวรวัตถุเป็นพุทธศาสนสถาน เช่น สร้างพระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ เป็นต้น ก็นับว่าเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสเหมือนกัน

ธรรมบูชา หมายถึง การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม หรือที่เรียกว่า ปฏิบัติบูชา คือ การประพฤติธรรมด้วยความตระหนักเอื้อเฟื้อในพระสัทธรรมคำสอนและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด รวมถึง การฟังหรือศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วประพฤติปฏิบัติตาม

ในบูชาทั้ง ๒ อย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญธรรมบูชาหรือปฏิบัติบูชาว่าเลิศประเสริฐ ด้วยสามารถที่จะรักษาพระสัทธรรมหรือดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้นานยิ่งกว่าอามิสบูชา ถือว่าเป็นการบูชาพระองค์โดยตรง ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสรับรองไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ความว่า *"ภิกษุทั้งหลาย การบูชามีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา ๑ ธรรมบูชา ๑ บรรดาการบูชา ๒ อย่างนี้ ธรรมบูชาจัดเป็นเลิศ"*

และที่ตรัสกับพระอานนท์ เมื่อใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค ความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ตถาคตจะชื่อว่าเป็นผู้ที่บริษัทสักการะเคารพนับถือ บูชา หรือนอบน้อมแล้วด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้ก็หามิได้ อานนท์ ผู้ใดแล จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ ผู้นั้น ย่อมชื่อว่าสักการะเคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะเหตุนั้น อานนท์ พวกเธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม* ดังนี้

การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ จึงถือว่าเป็นการบูชาอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด คนที่ปฏิบัติอย่างนี้ นอกจากได้ชื่อว่าบูชาด้วยวิธีการที่ที่สุดแล้ว ก็ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นคนไม่ประมาท ซึ่งหมายถึงคนที่มีอัปปมาทธรรมคือความไม่ประมาทเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อย่างสัปปุริสชนคนดีทั้งหลาย

ความไม่ประมาท นั้น คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือมีสติคอยกำกับจิตใจในการดำเนินชีวิต ความไม่ประมาท เป็นเหตุให้กุศลความดีเกิด อกุศลความชั่วเสื่อม ดังพุทธดำรัสว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่จะเป็นเหตุให้กุศลธรรม ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาท"*

ดังนั้น คนที่ต้องการจะบูชาพระพุทธองค์ด้วยธรรมบูชา จึงต้องไม่ประมาท เร่งสร้างความเพียรตาม สำหรับความเพียรที่พึงสร้างให้เกิดมีนั้น **ใช้หลักเพียร ๔ ป. คือ ป้อง ปราบ ปลูก ปก**

๑. ป้อง คือ ป้องกัน ได้แก่ ป้องกันไม่ให้บาปใหม่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า **สังวรปธาน**

๒. ปราบ คือ ปราบปราม ไดแก่ กำจัด หรือลดละเลิกบาปที่มีแล้ว ให้บางเบาหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป ที่เรียกว่า **ปหานปธาน**

๓. ปลูก คือ สร้างสมบุญความดีใหม่ให้เกิดมีขึ้น ที่เรียกว่า **ภาวนาปธาน**

๔. ปก คือ ปกปักรักษา ได้แก่ รักษาคุณความดีที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมไป ที่เรียกว่า **อนุรักขณาปธาน**

ประการที่ ๑ **เพียรป้องกัน** หรือ **สังวรปธาน** เพียรระวัง หรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น หมายถึง การระวังอกุศล คือกิเลสที่ยังไม่เกิดขึ้นอย่าให้เกิดขึ้น การระวังหรือป้องกันนั้น ต้องใช้อินทรียสังวร สำรวมอินทรีย์ ได้แก่ สำรวมตาในเวลาดูเวลาเห็น สำรวมหูในเวลาฟังเวลาได้ยิน สำรวมจมูกในเวลาดมเวลาได้กลิ่น สำรวมลิ้นในเวลาลิ้มรสเวลากิน สำรวมกายในเวลาแตะต้องเวลาถูกกระทบ และสำรวมใจในเวลานึกคิด การสำรวมนั้น คือ เลือกดู เลือกฟัง เลือกสูดดม เลือกลิ้ม เลือกถูกต้อง และเลือกนึกคิด เฉพาะในเรื่องที่จะไม่ก่อให้เกิดความยินดี หรือ ความยินร้าย ถ้าเลือกไม่ได้ ก็พยายามสำรวมระวังใจเมื่อได้เห็น ได้ฟัง ได้สูดดม ได้ลิ้มรส ได้ถูกต้อง และได้นึกคิดอย่าให้เกิดกิเลสขึ้นในใจ

เครื่องมือที่จะใช้เป็นตัวป้องกันหรือระวังใจ ก็คือ สติ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตอบคำถามของ อชิตมาณพ ศิษย์พราหมณ์พาวรีว่า **สติ เตสํ นิวารณํ** *สติเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย* ดังนั้น สติจึงคอยกั้นกระแสกิเลสทั้งหลายไม่ให้เข้ามาสู่จิตใจของเรา เมื่อใจไม่ถูกกระแสกิเลสครอบงำ การทำชั่วทางกาย การทำชั่วทางวาจา หรือทำชั่วทางใจ ก็ไม่เกิดขึ้น

ดังนั้น คนมีปัญญาทั้งหลาย เมื่อเห็นเหตุที่อาจก่อให้เกิดความชั่ว ก็จะป้องกัน หรือหาทาง เว้นเสียให้ห่างไกล เพราะรู้ชัดว่าความชั่วให้ผลเป็นความทุกข์เดือดร้อน

ประการที่ ๒ คือ **เพียรกำจัด เพียรละ เพียรปราบปราม หรือปหานปธาน** คือ เพียรลด ละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ถ้าพบว่าได้มีกิเลส เช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นในใจตนอยู่แล้ว ก็ให้พยายามละเสีย ด้วยการปฏิบัติธรรมะอันเป็นฝ่ายตรงข้ามกับกิเลสนั้น ๆ

ความจริง คนเราทุกคน หากยังไม่พ้นจากอาสวกิเลส ย่อมมีโอกาสที่จะทำบาปความชั่วทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง มากบ้าง น้อยบ้าง ความชั่วนั้น หากไม่รู้จักขัดเกลาให้เบาบาง หรือให้น้อยลง ย่อมเพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้น เพียรกำจัด จึงเป็นงานอีกอย่างหนึ่งที่คนฉลาดจะพึงทำ

ดังนั้น บาปอกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ก็ไม่ควรมองข้าม ควรเร่งกำจัดขัดเกลาให้หมดไป พระพุทธองค์จึงทรงเตือนไว้ว่า **มาวมญฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ** *อย่าดูหมิ่นบาปว่า มีประมาณน้อย จักไม่มาถึง* เมื่อได้ป้องกัน กำจัดหรือชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ แล้ว ก็ต้องสร้างความเพียรประการต่อไป

ประการที่ ๓ **เพียรปลูก เพียรเจริญ หรือภาวนาปธาน** คือ เพียรทำความดีที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี พูดง่าย ๆ ก็คือ เพียรสร้างความดีที่ยังไม่มี ให้มีขึ้น การที่เราจะสร้างความดีได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงนั้น ต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวนำ ปัญญาเป็นตัวหนุน ดังพระบาลีว่า **สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ** *ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียงคือกุศล*

คนจะสร้างที่พึ่งคือคุณงามความดี ก็ต้องอาศัยศรัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญานี้แล อย่างเช่น คนจะให้ทาน จะรักษาศีล จะเจริญภาวนา ก็เพราะมีศรัทธา โดยแยกเป็น กรรมสัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แต่บุญกุศลคุณงามความดีนั้น ก็ต้องค่อยสั่งสมให้เกิดมีทีละเล็กละน้อย พระพุทธองค์จึงตรัสว่า **มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ** *อย่าดูหมิ่นบุญว่า มีประมาณน้อย จักไม่มาถึง*

อย่างเช่น มัฏฐกุณฑลีมาณพ บุตรชายของอทินนปุพพกพราหมณ์ พราหมณ์คนนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ นอกจากนี้ ยังเป็นคนตระหนี่อย่างหนัก แม้ลูกชายคือมัฏฐกุณฑลี จะเจ็บป่วยก็ไม่พาไปหาหมอ เพราะกลัวเสียทรัพย์ ใช้วิธีสอบถามสรรพคุณยาแล้วเอามาปรุงรักษาลูกชายเอง โรคก็ไม่หาย กลับทรุดหนักจนหมดทางเยียวรักษา จึงจำใจพาลูกชายไปหาหมอ แต่หมอทุกคนต่างปฏิเสธที่จะรับรักษา พราหมณ์จึงพาลูกชายกลับบ้าน แต่หากจะให้นอนภายในเรือน ก็กลัวญาติมิตรที่มาเยี่ยมจะเห็นสมบัติของตัวเอง จึงให้นอนที่ระเบียงภายนอก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอาศัยพระมหากรุณาเห็นโอกาสที่จะโปรดมัฏฐกุณฑลีก่อนตาย จึงเสด็จไปหน้าประตูบ้านพราหมณ์ แล้วเปล่งพระฉัพพรรณรังสีให้มาณพได้เห็น เมื่อได้เห็นก็เกิดความสงสัยว่าเป็นแสงอะไร จึงเหลือบตามอง ได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงคิดว่า เพราะอาศัยพ่อที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ จึงไม่มีโอกาสที่จะได้เฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่มีโอกาส

ให้ทาน รักษาศีล หรือฟังธรรมได้ ขณะนี้ แม้ได้พบ แม้เพียงมือก็ไม่สามารถจะยกแสดงความเคารพได้ จึงน้อมใจนึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ พร้อมกันนั้น จิตก็ดับ ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นี่เป็นตัวอย่างของการสร้างความดี แม้จะในวาระสุดท้ายก็ตาม เพราะฉะนั้น คนที่ยังมีกำลังวังชา ยังมีลมหายใจ จึงต้องรีบสร้างโดยเร็ว เมื่อความดีเกิดแล้วก็ต้องสร้างความเพียรประการสุดท้าย

ประการสุดท้าย **เพียรรักษา หรือ อนุรักขนาปธาน** คือ เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ การสร้างให้เกิดให้มี เป็นเรื่องยาก แต่การที่จะรักษาสิ่งเหล่านั้นให้คงอยู่ เป็นเรื่องยากกว่า เพราะฉะนั้น การระวังความชั่ว การละความชั่ว ต้องทำจนติดเป็นนิสัย การสร้างความดี ต้องทำจนติดเป็นนิสัย เช่นเดียวกัน จึงจะสามารถรักษาความดีให้คงอยู่ได้ตลอดไป เช่น คนเคยให้ทาน เคยรักษาศีล เคยสวดมนต์ภาวนา ก็ต้องพยายามรักษาความดีส่วนนี้ไว้ให้สม่ำเสมอ เหมือนเกลือรักษาความเค็ม อย่างเช่นท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี แม้คราวหนึ่ง ฐานะจะย่ำแย่ลงไป แต่ท่านก็ยังยึดมั่นในการถวายทานแก่พระสงฆ์ ไม่ท้อถอย เป็นการรักษาความดีอย่างต่อเนื่อง

ความเพียรดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่เราทุกคนควรกระทำ เพราะคุณค่าของชีวิตเรานั้นอยู่ที่ความเพียร ความดี คนที่มีชีวิตด้วยความเพียรอย่างนี้ จัดว่าเป็นคนมีชีวิตไม่ไร้ประโยชน์ มีชีวิตไม่ว่างเปล่า แต่มีชีวิตที่ประเสริฐดีงาม เพราะค่าของสัตว์อยู่ที่ร่างกาย ค่าของหญิงชายอยู่ที่คุณความดี

บุคคลใดมีความเพียรทั้งสี่ประการนี้ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือว่าได้บูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสอน ถือเป็นการบูชาที่ยิ่งใหญ่ ย่อมได้รับผลเป็นความสุขความเจริญ ดังพระบาลีนิเขปบทว่า **ปูชารเห ปูชยโต พุทฺเธ ยทิว สาวเก** เป็นต้น

แปลความว่า *“ใคร ๆ ไม่สามารถจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือ พระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวกทั้งหลาย ผู้ก้าวล่วงปปัญจธรรมคือธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ข้ามพ้นความเศร้าโศกและความคร่ำครวญได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับสนิทแล้ว ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ ว่า บุญนี้ มีประมาณเท่านี้”* ดังนี้

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอภิปูชากถา พอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติคงไว้แต่เพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

สัปปุริสธรรมกถา
(เรื่อง ธรรมของสัตบุรุษ)

ชีรนฺติ ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ
สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺตีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๑/๓๕)

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในสัปปุริสธรรมกถา พรรณนาถึงธรรมะของสัตบุรุษหรือคนดี เพื่อเป็นเครื่องประดับประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่กุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ที่พุทธบริษัทได้พร้อมใจกันจัดบำเพ็ญให้เป็นไปในวันวิสาขปุณณมีนี้

ด้วยว่า วันนี้ เป็นวันวิสาขบูชา หรือวิสาขปุณณมี หมายถึงวันเพ็ญกลางเดือน ๖ ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญสากลของโลก เมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึง ชาวพุทธทั่วโลก จึงได้ประกอบกุศลพิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นการน้อมระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงเมตตาประกาศศาสนธรรมคำสอน ซึ่งเป็นสัจธรรมที่จริงแท้ไม่แปรผัน ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยชาติจนถึงทุกวันนี้

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พุทธมณฑล อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑

ก็ วันวิสาขปุณณมีนั้น เป็นวันสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ แลเสด็จดับขันธ์ประนิพพานแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงประสูติพระรูปกายจากพระครรภ์ ของพระนางเจ้าสิริมหามายา เอกอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะมหากษัตริย์แห่งกบิลพัสดุ์ ราชธานี ณ ลุมพินีสถาน ในวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ทรงได้ รับการขนานพระนามว่า "สิทธัตถราชกุมาร"

ครั้นพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ทรงมีพระราชหฤทัยน้อมไปในเนกขัมมปฏิบัติ จึง ทรงสลัดโลกิยสุข เสด็จออกผนวชถือเพศบรรพชิต ทรงบำเพ็ญสมณกิจนานาประการมีทุกกร กิริยาเป็นต้น เพื่อทรงแสวงหาโมกขธรรมกล่าวคือพระสัมมาสัมโพธิญาณ นับเป็นเวลานาน ถึง ๖ พรรษา แต่หาได้บรรลุสมพระประสงค์ไม่ จึงทรงเลิกละวิธีนั้นๆ ครั้นถึงสมัยวันวิสาข-ปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี ทรงประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์อาสน์ ณ ใต้ร่มอัสสัตถพฤกษ์โพธิมณฑล ทรงเริ่มต้นเจริญพระกรรมฐานมุ่งต่อพระสัมโพธิญาณโดยตรง ทรงตั้งสัจจาธิษฐานว่า *"ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่เสด็จลุกขึ้น พระมังสะ พระโลหิตจะแห้งเหือดไปเหลือแต่พระตจะ พระนหารุ และพระอัฐิก็ตาม"*

ในปฐมยามได้ทรงบรรลุ**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** *คือทรงระลึกชาติในหนหลังได้* ครั้นสมัยมัชฌิมยาม ได้ทรงบรรลุ**จุตูปปาตญาณ** *คือทรงรู้การจุติและการเกิดของสรรพสัตว์*ใน ปัจฉิมยาม ได้ทรงบรรลุ**อาสวักขยญาณ** *คือทรงกำจัดอาสวกิเลสให้สิ้นไปเป็นสมุจเฉทปหาน* ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ

ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว ทรงอาศัยความเอ็นดูในหมู่สัตว์นิกร ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยม ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ได้เสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์เทศนาสั่งสอนทวยเทพและมนุษย์ให้ ได้บรรลุมรรคผลพ้นที่จะพรรณนา จนพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงและแผ่ไพศาล ครั้น ลุถึงวันวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี สมเด็จพระชินสีห์ทรงประชวร โรคาพาธ ทรงบรรทมเหนือแท่นพุทธไสยาสน์ ในสาลวโนทยาน แขวงกุสินารานคร ก็ได้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ดังนั้น เมื่อวันวิสาขปุณณมีเวียนมาบรรจบเช่นนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึง พร้อมกันบำเพ็ญกุศลวิสาขบูชา เพื่อน้อมรำลึกถึงพุทธาธิคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่ง ทรงบริบูรณ์เป็นอเนกปริยาย ทั้งที่เป็นส่วนอัตตสมบัติแลปรหิตปฏิบัติ ซึ่งเมื่อว่าโดยสังเขปก็ มี ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ ๑ พระวิสุทธิคุณ ๑ พระกรุณาคุณ ๑

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น แม้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วเป็นเวลา ๒๕๖๑ ปี ตามธรรมดาแห่งสภาวสังขาร แต่พระเกียรติคุณความดีของพระองค์ยังหาอันตรธานเสื่อมศูนย์ไปไม่ ยังคงฝังอยู่ในใจของพุทธสาสนิกชนทั่วโลกมาเป็นเวลาช้านาน เพราะว่าพระเกียรติคุณความดีนั้น ๆ รวมทั้งพุทธธรรมคำสอนของพระองค์ ไม่มีอาการเข้าถึงชราหรือเสื่อมสลายดุจสังขารเช่นนั้น ดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **ชีรนฺติ ราชรถา สุจิตฺตา** เป็นต้น

แปลความว่า *"ราชรถอันวิจิตรตระการตา ยังคร่ำคร่าได้ และแม้ร่างกาย ก็ยังเข้าถึงชราได้โดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ หาเข้าถึงความคร่ำคร่าไม่ สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นรู้กันได้"* ดังนี้

อธิบายความว่า ราชรถพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นอนุปาทินนกสังขาร สังขารอันหาวิญญาณครองมิได้ ซึ่งนายช่างผู้ฉลาดจัดทำด้วยความประณีต แล้วตกแต่งให้วิจิตรงดงาม และมีคนทำความรักษาเป็นอย่างดี ครั้นใช้ไป ๆ ก็เก่าคร่ำคร่าลงทุกที เครื่องประดับประดาก็หม่นหมองไม่ผ่องใส ส่วนประกอบของรถก็โยกคลอนง่อนแง่น ฉันใด แม้สรีระร่างกาย ซึ่งเป็นฝ่ายอุปาทินนกสังขาร สังขารที่มีวิญญาณครอง อันกุศลและอกุศลตามสนอง ตกแต่งให้เกิด ณ ภพน้อยภพใหญ่ ต่างโดยเพศพรรณมีประการใด ๆ ก็ดี องคาพยพนั้นจักไม่คงที่ ย่อมแปรผันเสื่อมทรามชำรุดทรุดโทรมไป ฉันนั้น

ส่วนคุณธรรมความดี ของสัตบุรุษ คือ คนดี ผู้มีกายวาจาใจ สงบระงับ ย่อมไม่ปรวนแปรและชำรุดทรุดโทรมไป ฯ ความประพฤติกาย วาจา ใจ สงบเสงี่ยมสุภาพ เรียบร้อยดีงาม และความประพฤติอันชักนำให้เป็นผู้เช่นนั้น ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษโดยแท้ ฯ กล่าวโดยประเภท ธรรมของสัตบุรุษ หรืออาจเรียกได้ว่า สัปปุริสธรรม มีอเนกปริยาย ในที่นี้ จักแสดงปริยายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ธรรม ๗ ประการ ธรรม ๗ ประการนี้ คือ ศรัทธา ๑ หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑ พาหุสัจจะ ๑ วิริยะ ๑ สติ ๑ ปัญญา ๑

ประการแรก **ศรัทธา** ๆ นั้น คือ *ความเชื่อ เป็นความเชื่ออย่างมีเหตุมีผล* เช่น เชื่อในกรรมคือการกระทำและผลของกรรมโดยสนิทใจ คือ พิจารณาเห็นว่า บุคคลทำความดีความชั่วไว้อย่างไร ก็จักเป็นผู้รับผลของการทำดีทำชั่วนั้น ความเชื่อประกอบด้วยปัญญา พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง อย่างนี้ชื่อว่า ศรัทธา ศรัทธานี้ มีอยู่ในผู้ใด ย่อมยังผู้นั้นให้ประพฤติความดีมั่นคง ถ้าไม่มีศรัทธาประจำในใจ ความประพฤติก็อาจผันแปรเปลี่ยนแปลงไป เพราะเหตุการณ์นั้น ๆ เข้ามายั่วยวนใจให้ลังเล หรือคุกคามทำใจให้ครั่นคร้ามไม่กล้าประพฤติความดี

เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เป็นอันไม่ได้บรรลุผลในข้างหน้า เพราะเหตุนี้ จึงมีพุทธภาษิตสรรเสริญไว้ว่า **"สทฺธา ทุติยา ปุริสสฺส โหติ** *ศรัทธาเป็นเพื่อนสองของบุรุษ*" **"สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา** *ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จได้*" ดังนี้ ฯ

ประการที่สอง **หิริ** ฯ นั้น คือ ความละอายแก่ใจไม่กล้าทำบาป มีความกระดากขวยเขินในจิต ไม่อาจประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เป็นนิสสัยติดสันดาน เปรียบปรานบุคคลที่ตั้งอยู่ในปฐมวัย กำลังรักสวยรักงาม อาบน้ำชำระร่างกายผ่องใสเป็นอันดีแล้ว ย่อมมีความเบื่อหน่ายแสยงขนต่อสิ่งโสโครกซึ่งจะมาตกต้องกาย ฉะนั้น ความละอายกระดากใจไม่อาจทำผิดอย่างนี้ ชื่อว่าหิริ ฯ

ประการที่สาม **โอตตัปปะ** ฯ นั้น คือความเกรงกลัวต่อความผิดธรรม มีความสะดุ้งหวาดหวั่นต่อผลของอกุศลกรรมในเบื้องหน้า โดยพิจารณาเห็นว่า สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน จักเป็นผู้รับผลที่กรรมจะมอบให้ ใครทำกรรมดีหรือชั่วไว้ ก็จักเป็นผู้รับผลของกรรมที่ทำนั้น มีความเห็นอย่างนี้แล้ว สะดุ้งกลัวต่อความผิด ไม่กล้าทำทุจริตแม้เล็กน้อยได้ อุปไมยดุจบุคคลผู้รักชีวิต หวาดกลัวต่ออสรพิษ แม้ตัวเล็กก็ไม่กล้าเข้าใกล้ ฉะนั้น ความสะดุ้งกลัวต่อโทษของความประพฤติผิดอย่างนี้ ชื่อว่าโอตตัปปะ ฯ หิริและโอตตัปปะ สองประการนี้ มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญว่า เป็นธรรมอันผ่องแผ้วและรักษาสัตว์โลกไว้เป็นอันดี คุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เมื่อเกิดมีในสันดานของผู้ใด ย่อมเป็นคุณหนุนผู้นั้น ให้ประพฤติกาย วาจา ใจ ในทางบริสุทธิ์ ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้ง และคุ้มครองผู้นั้นไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ในหมู่ใดสมาคมใด ชนทั้งหลายมีหิริโอตตัปปะมากด้วยกัน หมู่นั้นสมาคมนั้น ย่อมมีแต่ความสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสุข เพราะไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ต้องตามพจนประพันธ์มหาสมณภาษิตว่า **"หิริ โอตฺตปฺปิยญฺเญว โลกํ ปาเลติ สาธุกํ** หิริ คือความละอายแก่ใจ และโอตตัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาป ย่อมรักษาโลกไว้เป็นอันดี" ดังนี้ ฯ

ประการที่สี่ **พาหุสัจจะ** ฯ นั้น คือ ความได้ยินได้ฟังมาก ความได้ศึกษาเล่าเรียนมาก จำทรงธรรมไว้ได้มาก รู้จักผิดรู้จักชอบ รู้จักได้รู้จักเสีย รู้จักบาปรู้จักบุญ ฯ คุณข้อนี้เป็นทางดำเนินแห่งความประพฤติของบุคคลให้ได้บรรลุผลที่ดี ดุจไม้บรรทัดสำหรับตีเส้นให้ตรง ฉะนั้น ถ้าหากว่าความรู้ความเข้าใจไม่มี เพราะขาดจากความได้ยินได้ฟัง และไม่ได้เล่าเรียนศึกษา ก็ยากที่จะประพฤติกาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องได้ เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงยกพาหุสัจจะข้อนี้ว่าเป็นนาถกรณธรรม คือหลักธรรมอันทำที่พึ่งของบุคคลประการหนึ่ง ในจำนวนนาถกรณธรรม ๑๐ ประการ ฯ

ประการที่ห้า **วิริยะ** ๆ นั้น คือความเพียรอันทำให้แกล้วกล้าอาจหาญ ในที่จะระมัดระวังและละเว้นความชั่วต่าง ๆ ในที่จะกระทำและรักษาความดีนั้น ๆ คุณข้อนี้ เป็นเหตุยังบุคคลให้ล่วงพ้นจากทุกข์ได้ บุคคลใดไร้จากความเพียรพยายามบากบั่น บุคคลนั้นไม่ได้ประสบซึ่งความสุข ย่อมตกอยู่ในความทุกข์ยากเสมอไป กิจการใด ๆ เป็นส่วนโลก ที่บุคคลประกอบการหาเลี้ยงชีวิต ตลอดถึงการทำกิจซึ่งนับว่าเป็นทางแสวงหาผล คือ ลาภ ยศ ในปัจจุบันโดยชอบธรรม กิจการนั้น ๆ บุคคลต้องอาศัยความเพียรช่วยอุปถัมภ์จึงจะทำสำเร็จ ได้รับผลที่มุ่งหมายตามประสงค์ ตรงกับสุภาษิตพุทธนิพนธ์ว่า **"ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ** *บุคคลผู้มีกิจธุระตั้งอุตสาหะทำให้สมควร คือให้ต้องตามกาละเทศะโดยปกติตน ย่อมจะได้ทรัพย์มาเป็นผลแห่งความประกอบชอบ* ดังนี้ และบาลีที่มาในธรรมบทขุททกนิกายว่า

"อุฏฺฐานวโต สติมโต
สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน
อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ"

ความว่า *"ยศคือความเป็นใหญ่ในหมู่ชนนั้น ๆ ย่อมเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปแก่บุคคลผู้มีความเพียร หมั่นประกอบกิจที่ควรทำ มีสติประกอบกิจ หาความผิดมิได้ ตริตรองเสียก่อนแล้วจึงทำ คอยระวังกาย วาจา ใจ เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม ไม่เป็นคนประมาทอยู่ปราศจากสติ"* ดังนี้ ฯ

แม้การที่จะปฏิบัติกำจัดกิเลส เพื่อข้ามพ้นจากชาติ ชราพยาธิ มรณะ บรรลุมรรคผลนิพพาน ก็ต้องอาศัยความเพียรช่วยอุปถัมภ์ จึงจะสำเร็จลุล่วงได้ เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคบรมศาสดา จึงตรัสสอนไว้ว่า **"วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** *หมู่สัตว์ย่อมล่วงทุกข์ไปได้เพราะความเพียร*" ดังนี้ ฯ

ประการที่หก **สติ** ๆ นั้น คือ ความระลึกได้ในเมื่อจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร บุคคลถ้าไม่มีสติกำกับใจ กิจที่พึงกระทำหรือถ้อยคำที่พูดก็มักเป็นไปผิด ๆ พลาด ๆ แม้ความนึกความคิดก็ใช้ไม่ได้ ย่อมดิ้นรนซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ ยังไม่หยุด ดุจรถที่แล่นไปไม่มีนายสารถีกำกับ ฉะนั้น สตินี้เป็นสิ่งสำคัญทั้งทางโลกทั้งทางธรรมทุกอย่างไป ดุจนัยพระมหาสมณนิพนธ์ภาษิตว่า **"สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา** *สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง*" ดังนี้ ฯ

ประการสุดท้าย **ปัญญา** ๆ นั้น คือความรู้เหตุผลนั้น ๆ โดยถ่องแท้ ชนทั้งหลายผู้เกิดมาในโลก ชื่อว่าตกอยู่ในกระแสของธรรมดา ถ้าไร้ปัญญาความรอบรู้เข้าใจในเหตุผลก็ไม่สามารถจะหลีกพ้นจากวิบัติ และไม่ได้บรรลุความสวัสดี เมื่อมีปัญญารู้เท่าทันในเหตุผลนั้น ๆ ได้เพียงใด ก็สามารถจะหลีกพ้นไปได้จากวิบัติ และได้บรรลุความสวัสดีเพียงนั้น ปัญญานี้ เป็นคุณชาติอันสำคัญของบุคคล คือทำให้ได้ประสบอิฏฐผลที่ปรารถนา ยังความยินดีปรีดาให้เกิด ไม่มีสิ่งใดจะประเสริฐยิ่งไปกว่า มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญไว้ว่า "**ปญฺญา นรานํ รตนํ** *ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน*" และปัญญานี้ ทำให้บุคคลบริสุทธิ์ผุดผ่อง พ้นจากมลทินเครื่องหม่นหมองในกาย วาจา จิต มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญไว้ว่า "**ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ** *คนบริสุทธิ์ได้เพราะปัญญา*" ดังนี้ ปัญญานี้ เป็นธรรมชาติยังคุณประโยชน์ให้เกิดแก่บุคคลทั้งทางโลกและทางธรรม แม้ทั้งส่วนต่ำและส่วนสูงทุกประการ ฯ

ธรรม ๗ ประการ ดังพรรณนามานี้ มีในบุคคลผู้เป็นสัตบุรุษ จึงได้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ ต่างมีอุปการะให้ประพฤติเป็นคนสงบเสงี่ยมสุภาพเรียบร้อยเสมอไป บุคคลใดได้ประกอบสั่งสมไว้ในเมื่อยังมีชีวิต หากบุคคลนั้นดับจิตล่วงลับไปสู่โลกอื่น คนก็ยังนิยมชมชื่นต่อคุณธรรมความดีที่ได้ประพฤตินั้น ย่อมพากันสรรเสริญว่า ท่านผู้นั้นเป็นคนดี มีศรัทธา มีหิริโอตตัปปะ เป็นพหูสูต มีวิริยะบากบั่น และมีสติปัญญามั่นคงฉะนี้ จึงนับว่าเป็นเกียรติคุณความดีปรากฏอยู่นาน ไม่รู้จักอันตรธานเสื่อมทรามไป เพราะฉะนั้น ธรรมของสัตบุรุษ จึงชื่อว่าไม่เข้าถึงซึ่งชราชำรุดทรุดโทรมเสื่อมทรามไป ย่อมถึงซึ่งความดำรงคงทน และจักอำนวยอิฏฐผลให้แก่ผู้ประพฤตินั้นจนสุดวิสัย อันความแตกต่างระหว่างสังขารและธรรมของสัตบุรุษนี้ บัณฑิตกับบัณฑิตเท่านั้นจึงจะเข้าใจได้ ผู้ไร้ปัญญาหาเข้าใจไม่

หากบุคคลใดปฏิบัติตามหลักธรรมของสัตบุรุษดังกล่าวนี้ ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือว่าได้บูชาองค์สมเด็จพระสัมมา*สัมพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสอน ถือเป็นการบูชาที่ยิ่งใหญ่ ย่อมได้รับผลเป็นความสุขความเจริญ*

ในวันวิสาขบูชานี้ จึงขอเชิญชวนสาธุชนให้ทำการบูชาที่ยิ่งใหญ่ คือ ปฏิบัติบูชา ด้วยการประพฤติตามหลักธรรมของสัตบุรุษ หรือหลักคำสอนของพระพุทธองค์ โดยงดเว้นจากทำความชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดีงามต่าง ๆ บำเพ็ญแต่สิ่งที่ดีงามหรือสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และบ้านเมือง พร้อมกันนี้ ก็ชำระจิตใจให้สะอาดผ่องใส โดยยึดพระคุณของพระพุทธองค์เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก การบูชาเช่นนี้ ย่อมเป็นมงคลแก่ชีวิตอย่างสูงสุด เป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ยากที่จะพรรณนาได้

ดังที่ตรัสกับพระอานนท์ เมื่อใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า "ดูก่อนอานนท์ ตถาคตจะชื่อว่าเป็นผู้ที่บริษัทสักการะเคารพ นับถือ บูชา หรือนอบน้อมแล้วด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้ก็หามิได้ อานนท์ ผู้ใดแล จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ ผู้นั้น ย่อมชื่อว่าสักการะเคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะเหตุนั้น อานนท์ พวกเธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม" ดังนี้

เพราะฉะนั้น เมื่อเราพิจารณาถึงสังขารร่างกายที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ก็ไม่ควรประมาทในชีวิต ควรถือปฏิบัติหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นสัจธรรม คงที่ ไม่ล้าสมัย นอกจากจะได้ชื่อว่า ได้ประกอบการบูชาเป็นพุทธบูชาที่ยิ่งใหญ่แล้ว ยังได้รับผลเป็นความสุขความเจริญตลอดไป ดังพระบาลีนิเขปบทว่า **ชีรนฺติ ราชรถา สุจิตฺตา** เป็นต้น

แปลความว่า *"ราชรถอันวิจิตรตระการตา ยังคร่ำคร่าได้ และแม้ร่างกาย ก็ยังเข้าถึงชราได้โดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ หาเข้าถึงความคร่ำคร่าไม่ สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นรู้กันได้"* ดังนี้

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในสัปปุริสธรรมกถา พอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติคงไว้แต่เพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อนามตธรรมกถา

(เรื่อง ธรรมที่เป็นอมตะ)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
เอตทริยา เสวนฺติ เอตํ โลเก อนามตนฺติ ฯ

(ขุ.ชา. ๒๗/๑๘๒/๕๘)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอนามตธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าบำเพ็ญพระราชอุทิศถวาย สมเด็จพระญาณสังวร (สุวัฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในสัตตมวารนับแต่กาลที่ได้สิ้นพระชนม์เป็นต้นมา ด้วยอำนาจพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร พระองค์นั้นทรงมีพระนามเดิมว่าเจริญ นามสกุล คชวัตร ทรงมีพระชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อวันศุกร์ที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ขณะมีพระชันษา ๑๔ ปี ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชันษาครบ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** รับพระราชทานถวาย ในการทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร ถวายพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันพุธที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖

อุปสมบท ทรงได้รับการอุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตลอดมาจนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มาโดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ **พระโศภณคณาภรณ์** ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวราภรณ์** ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ **พระสาสนโสภณ** ทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระญาณสังวร** และทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามที่ **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๒ **นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์** และสิ้นพระชนม์ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ขณะที่ทรงเจริญพระชันษา ๑๐๐ ปี ถือเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มีพระชันษามากกว่าสมเด็จพระสังฆราชของไทยทุกพระองค์ในอดีต

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอัธยาศัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรียญ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่าง ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และ สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ จึงทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่ด้วยการอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ ทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนะกว้างขวาง ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ได้ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาแต่ต้น ทรงริเริ่มให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทยที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรกที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเป็นอเนกประการ ทรงเป็นนักวิชาการและนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษจำนวนกว่า ๑๐๐ เรื่อง ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถและคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดถึงพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ จึงได้

ทูลถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติหลายสาขา

นอกจากนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ยังได้ทรงปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวช เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ พร้อมทั้งทรงถวายความรู้ในพระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาแห่งการทรงผนวช และทรงเป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา ประเทศชาติ และประชาชน เป็นอเนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระรัตตัญญูที่ทรงเพียบพร้อมด้วยอัตตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ และทรงเป็นครุฐานียบุคคลของชาติ ทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร การสิ้นพระชนม์ของพระองค์ท่าน นับเป็นความสูญเสียครั้งสำคัญอีกวาระหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร พระองค์นั้น แม้จะสิ้นพระชนม์ไปแล้ว แต่พระเกียรติคุณจะยังปรากฏอยู่ตราบนานเท่านาน ไม่สูญหายแต่ประการใด ทั้งนี้ ก็เพราะทรงประกอบด้วยศีลาจารวัตรที่งดงาม ทรงสมบูรณ์ด้วยอนามตธรรม คือธรรมะที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเป็นอมตบุคคล คือไม่ตายไปจากความทรงจำของคนทั้งหลาย สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ได้ยกเป็นอุเทศบทในเบื้องต้นว่า **ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ** เป็นต้น แปลความว่า *"**สัจจะ** ความจริงใจ ๑ **ธรรมะ** ความดีงาม ๑ **อหิงสา** ความไม่เบียดเบียน ๑ **สัญญมะ** ความระวังรักษาใจ ๑ **ทมะ** ความข่มใจ ๑ มีอยู่ในบุคคลใด คนดีคนประเสริฐทั้งหลายย่อมคบหาบุคคลนั้น และคุณธรรม ๕ ประการนี้ เป็นธรรมที่ไม่ตาย ในโลก"* ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ ทรงยกคุณธรรม ๕ ประการขึ้นแสดงว่า เป็นอนามตธรรม จักได้ถวายวิสัชนาโดยสังเขปต่อไป

ประการแรก **สัจจะ** แปลว่า *ความจริงใจ* คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง โดยความหมาย ก็คือ ความตั้งใจจริง นั่นเอง แม้การพูดจริง ก็นับว่าเป็นสัจจะด้วย คนเราจะทำอะไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัยความจริงใจเป็นที่ตั้ง ถ้าขาดความจริงใจแล้ว จะประกอบการงานอะไร ก็แลเห็นความติดขัดไปต่าง ๆ คือ ติดขัดอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ความติดขัดที่เกิดขึ้นนั้น มักเกิดขึ้นเพราะขาดความจริงใจนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้ย่อท้อถอยหลัง ถ้ามีความจริงใจอยู่แล้ว ก็สามารถทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างในกิจที่ไม่เหลือวิสัย ถึงแม้ว่าจะมีความ

ติดขัดอยู่บ้าง ก็จะเห็นเป็นเพียงเล็กน้อย

สัจจะ เป็นเหตุให้สำเร็จผลได้ดังประสงค์ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องเลือกใช้ในทางที่สมควร เพราะความจริงใจ เป็นกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว ถ้าใช้ถูกจึงจะให้คุณ ถ้าใช้ผิดก็ให้โทษ เช่น ตั้งใจทำความชั่ว ถ้าทำจริงเช่นนี้ ก็ใช้ไม่ได้ ต่อเมื่อตั้งใจทำความดี ถ้าทำจริงเช่นนั้นจึงอาจให้สำเร็จประโยชน์ได้ผลดีสมความมุ่งหมาย สัจจะ จึงหมายเอาเฉพาะในส่วนที่ดีมีประโยชน์และเป็นธรรม สมดังพุทธภาษิตว่า "**สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา** *สัตบุรุษทั้งหลาย ตั้งอยู่แล้วในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม*" อธิบายว่า สัจจะถึงเป็นประโยชน์ แต่ผิดธรรมก็ใช้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ตั้งอยู่ในสัจจะ ควรเลือกปฏิบัติแต่ในทางที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม สัจจะ จึงต้องมีธรรมเป็นมูลฐาน นอกจากนี้ สัจจะยังสามารถทำบุคคลให้ เป็นผู้ตระหนักในอันประพฤติธรรมต่อไป

ประการที่ ๒ **ธรรมะ ได้แก่ ความดีงาม ความถูกต้อง หรือความประพฤติชอบ** ความดีงามเป็นต้นเหล่านี้ เรียกว่า ธรรมะ ตรงกันข้ามกับอธรรม ธรรมะนี้ ก็คือกุศลธรรม อธรรม ก็คืออกุศลธรรมนั่นเอง ธรรมะ หรือกุศลธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมะที่เป็นส่วนดีส่วนชอบที่เป็นคุณเกื้อกูลนั้น มีเป็นอันมาก แต่จะยกขึ้นวิสัชนาเป็นตัวอย่างประการหนึ่ง คือ พรหมวิหารธรรม **พรหมวิหารธรรมนั้น** คือ *ธรรมที่เป็นหลักใจหรือเป็นเครื่องอยู่ของพรหม* ซึ่งหมายถึง ท่านผู้เป็นใหญ่หรือผู้ปกครองทั้งหลาย หากบุคคลใดยึดมั่นในคุณธรรมธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็นที่เคารพนับถือของผู้น้อย หรือผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นเหตุให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คุณธรรมเหล่านั้น จำแนกเป็น ๔ ประการ คือ **เมตตา** *ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข ๑* **กรุณา** *ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ๑* **มุทิตา** *ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ๑* **อุเบกขา** *ความที่วางใจเป็นกลาง เช่นว่า ไม่ยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความวิบัติ ๑*

อนึ่ง ในพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อนี้ อุเบกขา คือ ความที่มีใจเป็นกลาง ท่านสอนให้พิจารณา ในกฎแห่งกรรมว่า **"ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว"** จึงแยกจิตออกจากความเกี่ยวข้องด้วยอำนาจของความรัก หรือความชังในบุคคล เพ่งถึงกรรมที่กระทำเป็นข้อสำคัญ ก็จะทำให้จิตใจเป็นกลางขึ้นได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะไม่ลำเอียงด้วยอำนาจของความรัก และความชังในใคร ๆ เมื่อไม่ลำเอียงดังนี้แล้ว ก็จะใช้เมตตา กรุณา มุทิตา ไปได้ในทางที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นข้อสำคัญ ซึ่งควรจะประพฤติให้มีอยู่เป็นประจำ ก็จะ

ทำให้เกิดความเที่ยงธรรมยุติธรรม ไม่เกิดความลำเอียง และจะทำให้ใช้เมตตา กรุณา มุทิตา ไปในทางที่ถูกต้อง เหล่านี้เป็นธรรมะ ซึ่งพึงอบรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ จัดเป็นอนามตธรรม ประการที่ ๒

ประการที่ ๓ **อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนกัน** ความไม่เบียดเบียนกันนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ควรถือเป็นหลักในการปฏิบัติทั้งปวง ความวุ่นวายทั้งหลายย่อมเกิดจากความเบียดเบียนกัน อย่างเช่น คนในบ้านเดียวกัน ถ้าเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน มีใจคิดที่จะทำความเดือดร้อนให้แก่กัน ในบ้านนั้นจะหาความสงบสุขไม่ได้เลย มีแต่ความทุกข์เดือดร้อนนานาประการ ถ้ามองให้กว้างออกไป หมู่ชน ที่อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนรวมกันเป็นสังคม เบียดเบียนกันมากขึ้นเพียงใด ก็จะก่อความทุกข์ ความเดือดร้อน ความวุ่นวายขึ้นในสังคมมากขึ้นเพียงนั้น ความเบียดเบียนกันจึงนับว่าเป็นโทษอย่างหนึ่ง แต่ถ้าหากว่าใช้หลักอหิงสา คือไม่เบียดเบียนกัน ย่อมเกิดคุณประโยชน์ เพราะหลักอหิงสา ย่อมประกอบไปด้วยเมตตา กรุณาเป็นต้น อันเป็นเครื่องเกื้อกูลต่าง ๆ ที่จะบังเกิดความสุข บำบัดความทุกข์ต่าง ๆ หลักอหิงสา จึงเป็นหลักสำคัญ อันควรจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งในการปกครองทั้งหลาย

แต่ว่าการที่เราจะมีอหิงสานี้ได้ ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นพื้นฐาน เมื่อกรุณาเกิดขึ้นในจิต มีความสงสารเกรงเขาจะประสบความทุกข์ สงสารเขาเกรงเขาจะลำบากนานาประการ ก็จะเป็นเหตุ ไม่เบียดเบียนเขา แม้กรุณาจะเกิดขึ้นในจิตแล้ว แต่ก็ต้องรู้จักข่มใจในเมื่อกระทบกับอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ชอบ เพราะอารมณ์ที่ไม่ชอบนี้แหละที่จะทำให้ลืมนึกถึงกรุณาไป และเป็นชนวน ที่จะก่อความเบียดเบียนกัน เพราะเราไม่ชอบเราจึงเกลียด เมื่อเราเกลียด เราก็จะก่อความ เบียดเบียน แต่ถ้าเรารู้จักข่มใจ กรุณาก็จะคงทน ดังนั้น คนจะมีอหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ต้องมีกรุณาเป็นเบื้องต้น

ประการที่ ๔ **สัญญมะ คือ ความสำรวมระวังใจ** หมายถึง การใช้สติระวังใจในการรับอารมณ์จากภายนอก อารมณ์ต่าง ๆ ที่รับเข้ามานั้น อาจจะมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจก็ได้ แต่การรับเข้ามานั้นมีทั้งทางบวกและทางลบ หากรับเข้ามาแล้วแปลความหมายไม่ดี ก็กลายเป็นทางลบ ทำให้เกิดผลเสียและเกิดอกุศลธรรมขึ้น ตรงกันข้าม หากรับเข้ามาแล้ว รู้จักใช้ปัญญาแปลความหมายในทางที่ดี ก็กลายเป็นบวก ทำให้เกิดผลดี เป็นเรื่องกุศลธรรม อันนี้ก็อยู่ที่การรู้จักสำรวมระวังใจของเรา เช่น มองเห็นคนประสบความทุกข์ นอนเจ็บปวดเดือดร้อนอยู่ พอเรามองเห็น นี่เรียกว่าได้รับเข้ามาแล้ว อาจจะ

เกิดกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมก็ได้ แล้วแต่ใจตั้งรับอย่างไร หรือมีมนสิการอย่างไร ทำในใจอย่างไร ถ้ามีมนสิการดี ทำใจโดยดีโดยแยบคาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ก็เกิดกุศลธรรม เกิดกรุณาขึ้นมา คิดสงสารอยากจะช่วยเหลือปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์ หรืออาจจะใช้ปัญญาพิจารณาตามเป็นจริง แล้วเกิดความเข้าใจสัจธรรมขึ้นมา

เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ หรือเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนเสด็จออกผนวช ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ ครั้นทรงเห็นแล้วก็เกิดความสังเวช และก็พิจารณามองเห็น แนวการปฏิบัติที่สมควร จึงทรงเกิดความเบื่อหน่ายในฆราวาสวิสัย และน้อมพระทัยไปในบรรพชา แสวงหาทางพ้นทุกข์ แต่ในกรณีเดียวกัน บางคนใจตั้งรับไม่ดี ไม่มีโยนิโสมนสิการ คือ ทำในใจหรือพิจารณาโดยไม่แยบคาย กลับรู้สึกรังเกียจ ขยะแขยง เกลียดชัง เกิดโทสะ เกิดความไม่พอใจ กลายเป็นอกุศลธรรมไป เพราะฉะนั้น ในเรื่องเดียวกัน ถ้าใจตั้งรับดีหรือไม่ดี ก็มีผลดีผลเสียต่างกัน ดังนั้น จึงต้องใช้สัญญมะ ระวังใจไม่ให้รับสิ่งร้ายเข้ามาในตัวได้

ประการที่ ๕ **ทมะ คือ ความข่มใจ** คุณข้อนี้ เป็นอุปการะสำคัญในการรักษาจิตแท้จริง จิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง ซึ่งให้สำเร็จกิจ คือความคิด ความนึก หรือความรู้สึกอารมณ์ทางทวารหก แต่เป็นนามธรรมไม่มีตัวตนสีสันวรรณะสัณฐาน อย่างใด อาศัยอยู่ในรูปกาย และตามปกติของใจมักคิดแส่ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ตามความปรารถนา ไม่เลือกว่าควร หรือไม่ควร ไม่คำนึงถึงโคตรชาติสกุลและวัย สุดแต่ปรารถนาอย่างไร ก็คิดไปอย่างนั้น ผลที่สุดก็นำความเดือดร้อนมาให้แก่ตนเองโดยใช่เหตุ ที่เป็นดังนี้ ด้วยอำนาจความรัก ความชัง ความหลง อันสิงสู่อยู่ในภายใน ชักจูงให้เป็นไป จึงทำให้ดิ้นรนกระสับกระส่ายอยู่เป็นนิตย์ จิตที่ดิ้นรนเช่นนี้ ย่อมนำความทุกข์มาให้เป็นอเนกประการ

การที่จะรักษาจิตมิให้วิปริตแปรผันเช่นนี้ ก็ต้อง อาศัยความระวังกับความข่มทั้งสองประการตามที่ถวายวิสัชนามาในเบื้องต้น สมัยใดได้ประสบกับอารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ สมัยนั้นพึงใช้สัญญมะระวังจิตไว้มิให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ สมัยใดความยินดียินร้ายเข้าครอบงำ สมัยนั้น พึงใช้ทมะข่มไว้ มิให้ความยินดียินร้ายกำเริบขึ้นได้ เมื่อได้จัดการแก้ไขด้วยอุบายอย่างนี้แล้ว แต่นั้น จิตก็จักสงบระงับไม่ดิ้นรนกระสับกระส่าย จิตที่ข่มไว้ได้เช่นนี้ ย่อมนำความสุขมาให้เป็นผล ทำบุคคลให้มีความเยือกเย็นเป็นสุขสำราญ จะประกอบกิจการอะไรก็เป็นไปในฝ่ายที่เป็นสุจริต เหตุนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า **จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ** *การฝึกฝนจิตเป็นความดี* **จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ** *จิตที่ฝึกฝนแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้* ดังนี้ จัดเป็นอนามตธรรมประการที่ ๕

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงสมบูรณ์อนามตธรรมทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ คือ ทรงมีสัจจะ ทรงยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ทรงมีพระเมตตากรุณาไม่เคยเบียดเบียนใคร ทรงมีพระทัยสงบและผ่องใส ด้วยอำนาจสัญญมะ และทมะ จึงทรงดำรงในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพบูชาของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนั้น แม้พระองค์ท่านจะสิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระเกียรติคุณและคุณงามความดีก็ยังคงอยู่ สมด้วยพระคาถาอุทเทศบทในเบื้องต้นว่า *"**สัจจะ** ความจริงใจ ๑ **ธรรมะ** ความดีงาม ๑ **อหิงสา** ความไม่เบียดเบียน ๑ **สัญญมะ** ความระวังรักษาใจ ๑ **ทมะ** ความข่มใจ ๑ มีอยู่ในบุคคลใด คนดีคนประเสริฐทั้งหลาย ย่อมคบหาบุคคลนั้น และคุณธรรม ๕ ประการนี้ เป็นธรรมที่ไม่ตาย ในโลก"* ดังนี้ มีนัยดังได้ถวายวิสัชนามาฉะนี้

ด้วยอำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทานนี้ ขอจงเป็นผลสัมฤทธิ์ ผลิตวิบากสมบัติอิฏฐวิบุลยผล แด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์นั้น ในสัมปรายภพ สมตามพระราชปณิธานอุทิศ โดยฐานนิยมทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จตุรวรรค จะรับพระราชทานสวดธรรมคาถาฉลองพระเดชพระคุณสืบต่อไป ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

เถรธรรมกถา*
(เรื่อง คุณธรรมของพระเถระ)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจตีติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๙/๕๐)

ณ บัดนี้ จะรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในเถรธรรมกถา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อนุโมทนากุศลบุญญราศรี ที่คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพวรมุนี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฯ เป็นประธาน ได้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายเป็นธรรมพลีอุฬารบูชา แด่พระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ปุณณสิริมหาเถร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เนื่องในวาระกำหนดคล้ายวันสิ้นพระชนม์ ซึ่งได้ปริวัตน์เวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๒๑ โดยสุริยคติกาล ณ วันนี้ ด้วยกตัญญูกตเวทิตาภาพอันซาบซึ้งอยู่ในใจ โดยวิสัยแห่งสัมมาทิฏฐิกบัณฑิต ผู้นับถือพระพุทธศาสนา

พระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถเป็นที่เลื่อมใสของ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถร ณ วัดพระเชตุพน ฯ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๓๗ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเทพสุธี**

ปวงชนชาวไทยทั่วไป ต่างยกย่องพระองค์ท่านอย่างมากในด้านเมตตาธรรม น้ำพระทัยของพระองค์นั้น เป็นที่กล่าวขวัญกันไม่เฉพาะแต่ในวงษานุศิษย์เท่านั้น แม้พุทธศาสนิกชนทั่วไปรวมทั้งสื่อมวลชนก็ให้การรับรองว่า พระองค์มีเมตตาจิตสูง ทรงห่วงใยเอาพระทัยใส่และให้ความรักใคร่เสมอหน้า เปรียบประดุจบุตรในอุทรก็ไม่ปาน

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น ทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงศีลาจารวัตรเหมาะแก่สังคม มีอากัปกิริยานุ่มนวลจูงใจคนให้เคารพนับถือและเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นอันดี มีโอภาปราศัยเหมาะแก่บุคคลทุกจำพวก ทรงมีพระอัธยาศัยเยือกเย็น มีพระอารมณ์แจ่มใสอยู่เป็นนิตย์ ทรงรักเหตุผลและสัจจะมาก นอกจากนี้แล้ว เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระองค์ท่านทรงมีน้ำพระทัยกว้างขวาง เปรียบดังห้วงมหาสมุทรก็ไม่ปาน ไม่ว่าใครจะทำงานสาธารณประโยชน์ประเภทใด มาขอให้พระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์ หรือเป็นประธาน พระองค์ไม่ทรงขัด แม้ผู้นั้นจะเป็นชั้นผู้น้อยด้อยยศศักดิ์ก็ตาม

ด้วยพระอัธยาศัยที่ทรงเอื้ออารีเป็นปกตินิสัย เพราะทรงประกอบด้วยพระเมตตาคุณและพระกรุณาคุณนี้เอง มวลศิษย์จึงขนานพระนามถวายพระองค์ด้วยความเคารพรักว่า **"สมเด็จป๋า"** หรือบางครั้งก็ใช้คำว่า "ป๋า" ก็มี ต่อมาได้ขยายวงกว้างออกไปจนถึงพุทธศาสนิกชน และสื่อมวลชนโดยทั่วไป

สมเด็จป๋าได้ทรงประกอบกรณียกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรอย่างไพศาล กล่าวโดยเฉพาะในประการที่สำคัญ คือ ในด้านการศึกษา ทรงเอาพระทัยใส่และสนพระทัยเป็นพิเศษ พร้อมทั้งให้การส่งเสริมสนับสนุน ด้วยพระปฏิปทาใฝ่ในการศึกษานี้เอง ความได้ทราบถึงพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นประธานจัดสร้างโรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐ์ ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อสงเคราะห์เด็กยากจนและอนาถา

ในด้านการปกครองพระอาราม ตั้งแต่ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฯ มาก็ได้เอาใจใส่บูรณะปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมถาวรวัตถุ ปูชนียสถานและเสนาสนะสงฆ์ ซึ่งชำรุดทรุดโทรม ให้กลับคืนดีมีสภาพมั่นคงถาวรและสะอาดเรียบร้อยขึ้นเป็นอันมาก กับได้ส่งเสริมในการศึกษาอบรมของพระภิกษุสามเณรในพระอารามเป็นอย่างดีตลอดมา ได้ทรงก่อตั้ง **"ศึกษานิธิ"** ขึ้นเป็นมูลนิธิส่งเสริมการศึกษา และในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้เริ่มตั้งมูลนิธิชื่อว่า **"ทุนพระพุทธยอดฟ้า"** ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเป็นทุนในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ฯ ขึ้นไว้อีกด้วย

ในด้านสาธารณสุข ก็ทรงสนพระทัยไม่น้อย จะเห็นได้จากการที่ทรงสละปัจจัยส่วนพระองค์ และชักชวนมวลศิษย์ของพระองค์ให้ร่วมกันสร้างโรงพยาบาลขนาดใหญ่ ที่อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพระชาติภูมิของพระองค์ ให้ชื่อว่า **'โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗'** เป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่ทันสมัย ซึ่งได้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมหาศาล

สมเด็จป๋า เป็นพระมหาเถระที่ทันสมัย สันทัดในการประพันธ์เป็นอย่างดี ปรากฏว่าพระองค์สนใจในการเขียนและงานประพันธ์ ชอบอ่านและสะสมหนังสือต่าง ๆ มาแต่เป็นสามเณร ได้เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์เดลิเมล์รายวันเป็นประจำ ได้ใช้นามปากกาว่า **'ป. ปุณฺณสิริ'** ซึ่งเป็นพระนามและฉายาของพระองค์ท่าน นอกจากนี้ได้ทรงนิพนธ์หนังสืออีกหลายเล่ม โดยใช้นามปากกว่า **"สันติวัน"** บ้าง **"ศรีวัน"** บ้าง ด้วยลีลาการนิพนธ์และการใช้สำนวนชวนอ่าน จึงปรากฏว่าเป็นที่นิยม และกล่าวขวัญกันทั่วไปในบรรดาหนอนหนังสือทั้งหลาย

โดยนัยดังแสดงมาเพียงเล็กน้อยนี้ ชี้ให้เห็นถึงพระคุณสมบัติของพระองค์ว่ามีเป็นเอนกประการ ทั้งที่เป็นพระคุณส่วนอัตตสมบัติ และพระคุณส่วนปรหิตปฏิบัติ

สมเด็จป๋า ทรงประชวรด้วยโรคมะเร็ง ได้เสด็จเข้ารับถวายการรักษา ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ และสิ้นพระชนม์ลงเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๑๖ พระชนมายุ ๗๗ พรรษา ๕๖ ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ๑ ปี ๔ เดือน ๑๗ วัน

สมเด็จป๋า แม้ว่าจะสิ้นพระชนม์ไปนานแล้วก็ตาม แต่พระคุณนั้นยังประจักษ์อยู่ทุกเมื่อเสมอมา คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน ฯ ซึ่งมีอัธยาศัยน้อมไปในกตัญญูกตเวทิตาธรรม จึงพร้อมกันเป็นสามัคคีธรรมบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย เพราะมาน้อมรำลึกถึงคุณสมบัติของพระองค์ท่าน ผู้มีคุณสมบัติควรแก่ความเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ประพฤติตนปฏิบัติตนเหมาะแก่ชนผู้คบหาสมาคม ไม่แสดงอาการดูหมิ่นผู้ใต้บังคับบัญชาแม้ด้วยวาจา มีเมตตากรุณาในผู้ใต้บังคับบัญชาทั่วไป มีใจประกอบด้วยยุติธรรม ไม่ลำเอียง ด้วยสามารถแห่งอคติ มีฉันทาคติเป็นต้น สังวรระวังอากัปปาจารมรรยาทให้สงบเสงี่ยมเป็นอาจิณณจริยา แม้เมื่อได้ประสบอิฏฐผลมีลาภยศเป็นต้น อันเป็นของฟูใจ ทำให้ผู้ไร้สติแสดงอาการออกนอกหน้า ก็มิได้แสดงอาการ ให้วิปริตผิดปกติดุจผู้ไร้ปรีชาญาณ ปราบปรามทรมานใจให้คงอยู่ในอาการอันสงบ คุณธรรมของพระองค์ท่านที่ได้กล่าวมา เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่ผู้ประสพพบเห็นด้วยตาและหู

มาแล้ว สมด้วยนัยแห่งพระคาถาพุทธภาษิตที่ได้ยกอุเทศไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจติ.

ความว่า *สัจจะ ๑ ธรรม ๑ อหิงสา ๑ สัญญมะ ๑ ทมะ ๑ ห้าประการนี้ มีอยู่ในบุคคลผู้ใด บุคคล ผู้นั้นแล ชื่อว่าผู้มีมลทินอันคายแล้ว ผู้มีปัญญา บุคคลผู้นั้น เราตถาคตเรียกว่า เถระ* ดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ ตรัสสรรเสริญคุณธรรม ๕ ประการมีสัจจะเป็นต้น ว่าเป็นธรรมทำให้บุคคล ที่มีเป็นเถระ คือผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นธรรมที่เป็นคุณาลังการของผู้หลักผู้ใหญ่ ก็คำว่า **เถระ** ซึ่งแปลว่า *ผู้หลักผู้ใหญ่นั้น* โดยปกติเป็นคำที่ใช้เรียกภิกษุผู้มีพรรษายุกาลตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป และประกอบด้วย องค์สมบัติที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำหนดไว้ในฝ่ายพระวินัย เพิ่มขึ้นจากองค์สมบัติ ของมัชฌิมะภิกษุผู้นิสสัยมุตตกะอีก ๒ หมวด มีอาจพยาบาลสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกผู้อาพาธด้วยตนเอง เป็นอาทิ ภิกษุผู้ประกอบพร้อมด้วยลักษณะที่ทรงกำหนดไว้เช่นนี้นับเข้าในประเภทชาติเถระผู้หลักผู้ใหญ่โดยพรรษายุกาล ในที่บางแห่งใช้เรียกผู้ทรงคุณวิเศษชั้นสูง แม้ที่เป็นคฤหัสถ์ ดังพระพาพิยทารุจีริยเถระ ซึ่งเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ขิปปาภิญญา ซึ่งมิได้บรรพชาอุปสมบท ท่านได้จัดไว้ใน จำนวนพระมหาเถระ ๘๐ รูป เป็นอุทาหรณ์ แลย่อมปรากฏในเรื่องภิกษุทั้งหลาย แม้ที่เป็นนวกะ ผู้บวชใหม่ แต่พอได้สำเร็จอุปริมมัคค์ ท่านก็ยกโวหารเรียกว่า เถระ ทันที เช่นนี้ นับเข้าในสมมติเถระ ผู้หลักผู้ใหญ่โดยสมมติ หรือธรรมเถระ ผู้หลักผู้ใหญ่โดยธรรม แต่ในพระคาถานี้ทรงหมายเอาผู้ที่มี ธรรม ๕ ประการมีสัจจะเป็นต้น ว่าเป็นเถระ ถ้าเพ่งโดยสุตตุปปัตติ เหตุเกิดแห่งสูตร ก็หมายเอา ผู้หลักผู้ใหญ่โดยคุณวิเศษชั้นสูง เพราะพระคาถานี้ทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยะเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์ ถ้าเพ่งตามกระแสพุทธฎีกา ดูเหมือนจะไม่จำกัดเพศและวัย เพราะคำว่า เถระ เป็นไวพจน์ของคำว่า มหัลลกะ วุฑฒะ ชิณณะ และชิณณกะ ซึ่งเป็นคำหมายความถึงผู้เฒ่าผู้ใหญ่ สามัญทั่วไป สรุปความที่กล่าวมา เมื่อสันนิษฐานตามเรื่องพระพาหิยะ แลตามกระแสพุทธฎีกา ในพระคาถาอุทเทสนี้ นำให้ลงสันนิษฐานโดยอนุมานว่า คำว่า เถระ นั้น อาจหมายได้ทั่วไป ไม่นิยมวัย และเพศ เพ่งเอาแต่ธรรมเป็นที่ตั้ง อนึ่ง ในเถรธรรม ๕ ประการในพระคาถานี้เล่า มีอาคตสถานที่มา ในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง ท่านแสดงอรรถาธิบายไว้ โดยอุกกฤษฎนัยบ้าง โดยเหฏฐิมนัยบ้าง อนุวรรตตามเหตุนั้น ๆ ในที่นี้จะแสดงโดยประสงค์อนุรูปแก่ความเป็นเถระธรรมสาธารณปฏิบัติต่อไป

(๑) ความทำจริง พูดจริง คิดจริง ชื่อว่า สัจจะ สัจจะนี้อาจเป็นไปทั้งข้างดีและข้างเสีย แต่ในที่นี้ หมายเอาความสัตย์ที่เป็นประโยชน์ด้วย เป็นธรรมด้วย ซึ่งเป็นของสัตบุรุษ หรือที่สัตบุรุษตั้งอยู่ ดังในภาษิตว่า **สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา** *สัตบุรุษทั้งหลายตั้งมั่นแล้ว ในความสัตย์ที่เป็นประโยชน์ด้วย ที่เป็นธรรมด้วย* ดังนี้ ความสัตย์มีประการดังกล่าวนี้ เป็นคุณธรรม จำปรารถนาในกิจทั้งปวง เพราะเป็นธรรมอุปถัมภ์บุคคลให้ตั้งตนได้ในอิฏฐผล ทั้งในคดีโลก ทั้งในคดีธรรม นำให้เกิดชื่อเสียงเกียรติคุณ ไม่สิ้นสุด สมด้วยพุทธภาษิตในสคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า **สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ** *คนได้ชื่อเสียง เพราะความสัตย์* ฉะนี้ มีอุทาหรณ์เช่นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เสด็จออกมหาภิเนษกรมบรรพชา แสวงหาพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่ถอยหลังปริวัตร เวียนมาสู่กามากรสถานอีก ทรงบากบั่นมุ่งหมายว่า **อนิวตฺติ ภวิสฺสามิ พฺรหฺมเจรปรายโน** *เราจักเป็นผู้ไม่กลับ มีพรหมจรรย์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า* ดังนี้ ฝังแน่นอยู่ในพระหฤทัย ทรงประพฤติไป จนเป็นผลสำเร็จ จึงทรงพระนามว่า **สุคโต** *ผู้เสด็จไปดีแล้ว* คือ ไม่ถอยหลัง ยังพระองค์ให้เป็นผู้ ควรแก่ความเคารพบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งมวล ทั้งพระธรรมคำสอนของพระองค์เล่า ก็ล้วนแต่ เป็นธรรมที่เป็นจริงที่แท้ แสดงปฏิปทาตรงต่อผลที่มุ่งหมาย เป็นธรรมที่เสมอต้นเสมอปลายไม่แปรผัน ถูกต้องใช้ได้ทั้งในปัจจุบันอดีตอนาคต ต้องด้วยพุทธพจน์อันมาในสคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า **สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสานํ** *ความสัตย์แท้จริงเป็นรสยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย* **สจฺจํ เว อมตา วาจา** *ความสัตย์แลเป็นวาจาไม่ตาย* ดังนี้ ผู้ที่ทำจริง พูดจริง คิดจริง ย่อมเป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น ดังกล่าวมาฉะนั้น จึงจัดเป็นเถรธรรมประการหนึ่ง

(๒) คำว่า **"ธรรม"** นั้น เป็นคำใช้ครอบทั่วไปทั้งในสภาวะที่ดี สภาวะที่ชั่ว แลที่เป็นกลาง ๆ แต่ในที่นี้ หมายเอาสภาวะที่ดี แม้คุณอีก ๔ ประการในที่นี้ ก็จัดเป็นธรรมแต่ละอย่าง ๆ แต่เมื่อคำว่า ธรรม มาจัดเป็นประการหนึ่งเช่นนี้ จะต้องมีความหมายถึงคุณอย่างอื่น ในที่นี้จะยกยุตติธรรมขึ้นแสดง อนุรูปแก่ความเป็นเถรธรรมสืบต่อไป ความประพฤติชอบแก่ระบอบแบบแผน เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ด้วยอำนาจอคติทั้ง ๔ มีฉันทาคติเป็นต้น ชื่อว่า ยุตติธรรม ผู้ที่ตั้งอยู่ในคุณข้อนี้ ย่อมจะเจริญ ด้วยยศศักดิ์ ดุจพระจันทร์ในสุกกปักษ์ข้างขึ้นฉะนั้น ดังวอนประพันธ์สรรเสริญไว้ว่า

ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ
อาปูรติ ตสฺส ยโส สุกฺกปกฺเขว จนฺทิมา ฯ

ความว่า *ผู้ใดไม่ประพฤติลำเอียงหลีกเลี่ยงยุตติธรรม เพราะอคติทั้ง ๔ คือ **ฉันทาคติ** ลำเอียง เพราะรัก **โทสาคติ** ลำเอียงเพราะโกรธ **ภยาคติ** ลำเอียงเพราะกลัว **โมหาคติ** ลำเอียงเพราะหลง ยศศักดิ์ย่อมเต็มขึ้นแก่ผู้นั้น ดุจพระจันทร์ในสุกกปักษ์ฉะนั้น*

ส่วนผู้ที่ประพฤติตรงกันข้าม ย่อมจะเสื่อมทรามจากยศศักดิ์ เหมือนพระจันทร์ในกัณหปักต์ข้างแรม ความประพฤติยึดยุตติธรรม ไม่ลำเอียง เป็นหลักอันสำคัญของท่านผู้เป็นใหญ่เป็นประธานแห่งหมู่ ถ้าท่านผู้เป็นใหญ่เป็นประธานมาประพฤติมั่น อยู่ในคุณธรรมอันเป็นอลังการนี้ ย่อมอาจควบคุมหมู่ให้ตั้งอยู่ในสามัคคีธรรม รักษาสันติสุขให้เป็นไป ฉะนั้นจึงจัดเป็นเถรธรรมประการหนึ่ง

(๓) *ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นให้ลำบาก* โดยมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม มี เมตตาเป็นต้น ชื่อว่า **อหิงสา** อันธรรมดาผู้ใหญ่ย่อมมีจิตเมตตาประรถนาให้ผู้น้อยมีความสุข ความเจริญ เมื่อผู้น้อยประสบภัยได้ทุกข์ฉุกเฉิน ก็มีจิตหวั่นด้วยความเอ็นดูกรุณาปรารถนา จะปลดเปลื้องให้พ้นจากทุกข์ ไม่เพิกเฉยในเมื่อมีทางจะช่วย เมื่อผู้น้อยเจริญด้วยลาภยศ ก็พลอยมีมุทิตาจิตบันเทิง ในคราวที่ผู้น้อยมีความสุขความเจริญเป็นปกติเรียบร้อยจึงวางอุเบกขา ไม่คิดริษยาหรือเบียดเบียนผู้น้อยให้ลำบาก ผู้ใหญ่มาตั้งอยู่ในคุณธรรมดังนี้ย่อมจะเป็นที่นิยมนับถือ ของผู้น้อยหรือประชาชนทั่วไป ความนิยมนั้นเป็นตัวอำนาจ ผู้มีอำนาจย่อมมีผู้ยำเกรงเคารพนับถือ ยกย่องให้เป็นใหญ่เป็นประธาน ประพฤติตามโอวาทแลคำสั่ง มีไมตรีจิตสนิทสนมนับถือ โดยปราศจาก รังเกียจ เต็มด้วยฉันทะอัธยาศัย ต้องตามนิพนธ์ภาษิตในสคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า **วโส อิสฺสริยํ โลเก** *อำนาจย่อมเป็นใหญ่ในโลก* ดังนี้ อหึงสา ความไม่เบียดเบียน เป็นคุณธรรมนำให้เกิด ความเคารพนับถือแห่งผู้น้อยดังกล่าวมา จึงจัดเป็นเถรธรรมประการหนึ่ง

(๔) *ความสำรวมระวังตนให้พ้นจากโทษที่บัณฑิตพึงติเตียน* ชื่อว่า **สัญญมะ** ในข้อนี้ใขความ ต่างๆ กัน บางแห่งแสดงด้วยศีล บางแห่งแสดงด้วยอินทรียสังวร บางแห่งแสดงด้วยสมาธิจิต แต่เมื่อ สรุปกล่าว การที่สำรวมระวังจากคารัยหกรรม การงานที่บัณฑิตติเตียน หรือสาวัชชกรรม การงาน ที่มีโทษ ด้วยศีลสังวรก็ดี ด้วยอินทรีย์สังวรก็ดี ด้วยสมาธิจิตก็ดี ชื่อว่า สัญญมะ คุณข้อนี้ก็เป็นธรรม สำคัญสำหรับผู้ใหญ่ด้วยประการหนึ่ง อันธรรมดาผู้ใหญ่ ถ้าไม่สำรวมระวังตนในกิจการ ประกอบ แต่กรรมที่เป็นโทษ ก็ไม่เป็นที่เคารพนับถือเป็นทางทำให้ผู้น้อยดูหมิ่นดูแคลน สิ้นความเคารพยำเกรง เพราะฉะนั้น เป็นผู้หลักผู้ใหญ่จึงจำต้องสำรวมระวังตนให้พ้นจากมลทินโทษที่ปราชญ์จะพึงครหา ด้วยศีลสังวร หรืออินทรีย์

สังวร หรือสมาธิจิตมีประการดังกล่าวแล้ว ให้เป็น **สญฺญตตฺโต** *ผู้มีตนอันสำรวมแล้ว* แลเมื่อสำรวมอยู่อย่างนี้ ความชั่วก็ไม่ได้ช่องที่จะเกิดขึ้น ดังภาษิตว่า **สญฺญมโต เวรํ น จียติ** *ผู้ระวังอยู่ ย่อมไม่ก่อเวรขึ้น* ดังนี้ แต่นั้นจึงจะประสบผลทำตนให้เป็นที่เคารพ ยำเกรงของผู้น้อย อาจปกครองควบคุมว่ากล่าวผู้อื่นได้เต็มปาก ฉะนั้น สัญญมะ ท่านจึงจัดเป็น เถรธรรมประการหนึ่ง

(๕) *ความข่ม ความปราบปราม หรือ ความฝึกฝนทรมานตน ให้เสื่อมจากพยศอันร้าย* ชื่อว่า **ทมะ** ในข้อนี้ท่านก็ใชความต่าง ๆ กัน บางแห่งแสดงด้วยอินทรีย์สังวร บางแห่งแสดงด้วยวิปัสสนาปัญญา แต่เมื่อสรุปกล่าว การข่มขี่ปราบปราม หรือการฝึกฝนทรมานตนจากความกำเริบอันเนื่องมา แต่สังกิเลสธรรม คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือที่เนื่องมาแต่โลกธรรมมีลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น ด้วยอินทรีย์สังวรก็ดี ด้วยวิปัสสนาปัญญาก็ดี ชื่อว่า ทมะ คุณข้อนี้ก็เป็นสำคัญสำหรับผู้หลักผู้ใหญ่ อีกประการหนึ่งด้วย เหตุว่าผู้ซึ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ถ้าไร้คุณธรรมข้อนี้เสีย ในคราวที่ถูกกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ยั่วยวนหรือคุกคาม ก็จักเป็นไปในอำนาจของกิเลสนั้น ๆ แลอาจประพฤติ ความเสียหายได้หลายประการ ถึงลืมภูมิฐานสกุลชาติ และขาดความละอาย กลายเป็นผู้ที่ไม่พึง เป็นที่เคารพยำเกรงของประชาชน ในคราวที่ประสบโลกธรรมทั้งส่วนอิฏฐานิฏฐารมณ์ ก็จักข่มใจ ไว้ไม่อยู่ จักแสดงความลิงโลดทะยานใจ หรือระทมรันทดจนหมดสติ ซึ่งล้วนแต่เป็นการเสียภูมิ ของผู้ใหญ่ ถ้ามีคุณข้อนี้ประจำใจก็จักไม่หวั่นไหว จนเสียหลัก ถึงหากจะเป็นไปบ้างก็บางเบา เข้าในความประพันธ์ว่า *ดังพฤกษาต้องวายุพัดโบก เขยื้อนโยกก็แต่กิ่งไม่ทิ้งที่* แลสมด้วยพระบาลีว่า **สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน น อุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ** *บัณฑิตทั้งหลาย อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง*

เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทาปสํสาสุ น สมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตา ฯ

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหว ในเพราะนินทาแลสรรเสริญ ดุจภูเขาหินเป็นแท่งทึบ ไม่หวั่นไหวไปตามลม ฉะนั้น

ทั้งนี้ก็ด้วยมีทมะธรรมประจำใจ รู้จักข่มในสมัยเช่นนั้น ฉะนั้น จึงจัดเป็นเถรธรรมประการหนึ่ง

ธรรมทั้งห้าประการ คือ สัจจะ ธรรม อหิงสา สัญญมะ ทมะ เหล่านี้ มีพร้อมมูลบริบูรณ์ ในผู้ใด ผู้นั้นแลเป็นผู้มีมลทินอันคายแล้ว เป็นคนมีปัญญา ผู้นั้น อันพระตถาคตเจ้าทรงเรียกว่า เถระ คือผู้หลักผู้ใหญ่ มีนัยดังได้แสดงมาฉะนี้

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถร พระองค์นั้น มีชีวประวัติลุล่วงมาโดยสวัสดี ตั้งแต่แรกประสูติ จนถึงสิ้นพระชนม์ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่เคารพบูชาของคณานิกรชนทุกชั้น แม้สิ้นพระชนม์ ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้าแล้ว ก็ยังไม่แคล้วที่จะต้องรับสักการะบูชาของผู้ที่นับถือ ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเหตุที่พระองค์ สมบูรณ์ด้วยเถรธรรม คือ ธรรมของผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่บกพร่อง ไม่มีช่องที่ปราชญ์จะพึงครหา ต้องด้วยพระคาถาสรรเสริญผู้เช่นนั้นว่า

ธมฺมฏฺฐํ สีลสมฺปนฺนํ สจฺจวาทึ หิรีมนํ
นิกฺขํ ชมฺโพนทสฺเสว โก ตํ นินฺทิตุมรหติ
เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต ฯ

ใครเล่าจะควรนินทาท่านผู้นั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติกล่าวคำสัตย์ มีหิริ อยู่ในใจ ไร้โทษดุจแท่งทองชมพูนุท แม้เทวดาก็ย่อมชม แม้พรหมก็ย่อมสรรเสริญด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเณน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะท่านเจ้าภาพ ได้มีฉันทะพร้อมกันมาบำเพ็ญกุศลถวายนี้ จงสำเร็จเป็นวิบากทิพยสมบัติแด่พระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ปุณฺณสิริมหาเถร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในสัมปรายภพ ตามเจตนาปรารภของคณะเจ้าภาพ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในเถรธรรมกถา ขอยุติลง

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

กุญชโรปมากถา*
(เรื่อง คนไม่ติดหล่ม)

อปฺปมาทรตา โหถ สจิตฺตมนุรกฺขถ
ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานํ ปงฺเก สนฺโน กุญฺชโรติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๓/๕๘)

ณ บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในกุญชโรปมากถา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วนำสืบ ๆ กันมาโดยบุรพาจารย์ จนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เพื่อเป็นการเตือนสติและเพิ่มศรัทธาปสาทะ ประดับปัญญาบารมีแก่พุทธบริษัท จะได้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ต่อสัมมาปฏิบัติ พอสมควรแก่เวลา

ดำเนินความว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสนิพนธคาถาบทหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในธรรมบทขุททกนิกาย บรรยายธรรมเป็น ๓ ข้อ

ข้อที่ ๑ ว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในอัปปมาทะ มีคำบาลีว่า อปฺปมาทรตา โหถ

ข้อที่ ๒ ว่า ท่านทั้งหลายจงตามรักษาจิตของท่าน มีคำบาลีว่า สจิตฺตมนุรกฺขถ

ข้อที่ ๓ ว่า ท่านทั้งหลายจงถอนตนเองขึ้นจากหล่มที่ถอนได้ยาก ดังช้างถอนตัวเองขึ้นจากหล่ม ฉะนั้น มีคำบาลีว่า **ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานํ ปงฺเก สนฺโน กุญฺชโร**

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

ใจความแห่งพุทธคาถาโดยสังเขปเพียงเท่านี้ ต่อแต่นี้ จะได้อรรถาธิบายขยายความพอเป็นวิตถารนัยแห่งพุทธคาถานี้

ข้อที่หนึ่งว่า **ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในอัปปมาทะ** นั้น ความว่า ความไม่มีสติควบคุมจิตใจ ชื่อ ความประมาท มีความมัวเมาในอารมณ์อันเป็นข้าศึกต่ออกุศลเป็นลักษณะ มักให้กระหยิ่มใจว่าตนมีอายุน้อย จัดว่าเมาในวัย ชักให้ไม่คำนึงถึงกาลไกล เอาใจจดจ่อง่วนอยู่แต่ในเรื่องอันเลื่อนลอย ซึ่งคล้ายเรื่องในความฝัน อันไม่เกื้อกูลแก่ความสุขที่แท้จริงในปัจจุบันและอนาคต มักไว้ใจตนว่ายังสุขสบายอยู่ ร่างกายบริบูรณ์สมบูรณ์ จัดเข้าในความเมาว่าไม่มีโรค ชักให้ไม่ใส่ใจในการแพทย์

แท้จริง ความเป็นอยู่ตลอดชาติ จะปราศจากโรคาพยาธินั้นยากจริง นับว่าดียิ่งก็เพียงมีโรคน้อย โรคนั้นเล่า บางอย่างไม่รักษาก็หาย รักษาก็หาย บางอย่างไม่รักษาไม่หาย รักษาจึงหาย บางอย่างไม่รักษาก็ไม่หาย รักษาก็ไม่หาย มักสำคัญตนว่ายังแข็งแรง ยังจะอยู่ไปได้อีกเท่านั้นปีเท่านี้ปี จัดเข้าในความเมาในชีวิต แต่แล้วก็ไพล่เอาเวลาอันน้อยนั้น ไปใช้ในเรื่องอันเลื่อนลอยอีก อันบุคคลผู้ประมาทมีลักษณะดังนี้

ประโยชน์คุณความดีที่รวมอยู่ในบุญกุศล อันจะเป็นเครื่องช่วยตนให้พ้นจากทุกข์ภัยพิบัติ ซึ่งมนุษยชนจะพึงได้ตามฐานะ ตนก็คลาดแคล้วเสียทุกอย่าง ไม่สมควรเป็นที่รองรับบุญกุศล อย่างนี้ก็พอประมาณ ซ้ำกลับหาญูสร้างสมความชั่ว ซึ่งรวมอยู่ในบาปนานัปประการอันเป็นเครื่องผลาญตนเอง สร้างบาปกรรมด้วยความแช่มชื่น ดุจกลืนน้ำหวาน เมื่อผลของความชั่วนั้นตามมาทัน บางคนก็พอสำนึกตนได้บ้าง แต่แล้วก็ไม่เข็ดขยาด บางคนก็กลับอ้างเอาเหตุอื่น ๆ มาผสม ยิ่งทำให้จมอยู่เป็นปาปชน ไม่ถึงความเป็นกัลยาณชนขึ้นได้ เรื่องชั่วช้าลามกทั้งสิ้น ไม่มีอะไรที่เขาจะทำไม่ได้ แม้ยังมีชีวิตก็ไม่ผิดกับคนตาย เพราะไม่มีอะไรดีสักอย่าง หรือจะว่าคนตายยังดีกว่าก็ได้ เพราะคนตายไม่ทำร้ายใคร ๆ เหมือนอย่างนี้ คนอย่างนี้ตายเสียดีมีประโยชน์ เท่ากับตัดโอกาสจะก่อโทษเสียได้ตอนหนึ่ง

อนึ่ง ผู้มีความประมาทเป็นเจ้าเรือน ชักให้สำคัญตนว่าเป็นดี วิเศษ ถูกไปหมด ใครเล่าจะเป็นผู้ให้สติได้ จะกลายเป็นทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ได้บาป ท่านย่อมรู้ว่าผู้ใดเป็นพาล แต่กลับสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต คนชนิดนั้นแล คงเป็นพาลอยู่นั่นเอง จัดเป็นปทปรมะ แม้พระสยัมภูก็ดูไม่ไหว คติของเขาเล่าก็เอากำหนดไม่ได้ว่า จะไปดีได้ต่อเมื่อไร กำหนดได้แต่เพียงว่า ถ้าขืนทำตัวอยู่อย่างนี้ ก็ต้องป่นปี้ย่อยยับไปทุก ๆ ชาติ

ความประมาทร้ายกาจอย่างนี้ ไม่มีอะไรที่จะร้ายไปกว่าแล้ว ถ้าความประมาทนั้นอ่อน ก็พอผ่อนปรนแก้ไข เพราะตัวผู้ประมาทยังมีโอกาสบ้าง ที่ส่างจากความประมาทเช่นนั้น เมื่อมีผู้ให้สติก็พอดำริสำนึกตัวได้ ท่านผู้ใดเป็นพาล และรู้ตัวว่าเป็นพาล ผู้นั้นย่อมเป็นบัณฑิตได้

อัปปมาทะ *คือ ความไม่ประมาท* ได้แก่ ความเป็นผู้มีสติอยู่เสมอ ไม่เผลอเลอซล่าใจ ไม่ไว้ใจในวัย ในความเป็นอยู่ ในชีวิต ความไม่ประมาทนั้นเอง จะตักเตือนให้บริหารร่างกายเพื่อป้องกันโรคาพยาธิ เพื่อเป็นโอกาสแก่การงาน และจะทำให้เกิดอุฏฐานสัมปทาเป็นต้น อันเป็นเหตุให้เกิดผลประโยชน์คุณความดีในปัจจุบันชาติ ทั้งอาจให้เกิดสัทธาสัมปทาเป็นต้น อันเป็นเหตุให้เกิดผลประโยชน์คุณความดีในอนาคต

รวมความว่า ผู้ไม่ประมาท จะอยู่ในโลกนี้ก็มีความเจริญมากด้วยบุญพูนสุขไม่ตกต่ำ ยามจะตายก็หายใจคล่อง เพราะไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลังมากนัก เหตุได้ทำกิจพึงทำไว้เสียเสร็จแล้ว ไปปรโลกแล้วก็ย่อมบันเทิงใจ ใช่แต่เท่านั้น ผู้ไม่ประมาทอาจถึงอมตะมหานิพพาน เพราะมีความไม่ประมาทเป็นบาทมูล ท่านย่อมว่า ความไม่ประมาท เป็นทางถึงอมตะ รวมความว่าประโยชน์ทั้ง ๓ อย่าง คือ ในชาตินี้ ในอนาคต และปรมัตถ์ อยู่ในเนื้อหาคือความไม่ประมาททั้งสิ้น สมเด็จพระทศพลทรงเห็นผลเช่นนี้ จึงมีพระดำรัสตรัสว่า *ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในอัปปมาทะ* ดังบาทพระคาถาที่หนึ่งนั้น

อันบุคคลผู้ไม่ประมาท เท่ากับคนที่ตื่นแล้ว ต่อจากนั้นมีกิจอะไรก็ควรทำต่อไป อนึ่ง ความไม่ประมาทนั้น เท่ากับความรู้สึกตนอันจะเป็นขั้นต้นของการทำต่อไป ประโยชน์คุณความดีซึ่งรวมอยู่ในบุญกุศลนั้น มิได้สำเร็จเพียงชั้นความไม่ประมาทเท่านั้น ความไม่ประมาทเป็นแต่ผู้คอยตักเตือนให้สติ ในเมื่อเพลี่ยงพล้ำเฉยเมยเสีย เหมือนมารดาบิดาคอยเตือนสติให้แก่บุตร ฉะนั้น ต่อไปต้องใช้คุณธรรมอื่น ๆ อีก เช่นความพอใจในการทำ กล้าหาญในการทำ เอาจิตฝักใฝ่ในการทำ ใคร่ครวญสอบสวนในการทำ คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า อิทธิบาท เพราะสามารถทำให้ผู้ที่เจริญไว้มีฤทธิ์ทำกิจได้สำเร็จ แต่คุณธรรมเหล่านี้เกิดกับจิต ต้องคิดทำจิตให้เป็นกัมมนียะ ควรแก่ธุระการงานก่อน แล้วจึงทำการงานต่อไปได้

ก็การทำความไม่ประมาทให้เกิดขึ้นนั้น เหมือนปลุกทหารให้แกล้วกล้า การรักษาจิตเหมือนฝึกหัดให้ทหารชำนาญเพลงอาวุธยุทธวิธีแล้วจะได้ต่อตีข้าศึก คือการทำการงานให้ผ่านพ้นอุปสรรคน้อยใหญ่ต่อไปข้างหน้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรักษาพระมนัสของพระองค์ได้แล้วเป็นอย่างดี จนได้พระสมัญญาว่า ตาทิ คือ ผู้คงที่ จึงตรัสอนุศาสนีว่า ท่านทั้งหลายจงตามรักษารักษาจิตของท่าน ดังบาทพระคาถาที่ ๒ นั้น

คำว่า จิต นี้ ได้แก่ธรรมชาติชนิดหนึ่ง สิงอยู่ในอัตภาพนี้ แต่ไม่เห็นได้ด้วยตา มีหน้าที่เป็นผู้คิดนึก เป็นนายกปกครองอัตภาพอยู่โดยรอบ ผิดชอบทุกชนิด จิตเป็นผู้รับบงการบังคับอัตภาพให้ทำการ โวหารยักเยื้องเรียกว่า "จิต" ว่า "ใจ" ว่า "วิญญาณ" ว่า "ตน" หลายสำนวนล้วนหมายความไปทางเดียวกันทั้งนั้น

อันจิตนี้ บางทีก็เป็นพรหม บางครั้งก็เป็นเทวดา บางเวลาก็เป็นมาร บางกาลก็เป็นยักษ์ ที่ใดจิตมีพรหมวิหาร ที่นั้นก็เป็นพรหม ครั้งใดจิตมีเทวธรรม ครั้งนั้นก็เป็นเทวดา เวลาใดจิตมีหิงสาพยาบาท เวลานั้นก็เป็นมาร กาลใดจิตมีโทสะโทษ กาลนั้นก็เป็นยักษ์

อนึ่ง จิตเปลี่ยนอาการตัวเองได้ไว จะเห็นได้ง่าย ๆ เมื่อกำลังฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดต่อใครผู้หนึ่ง หน้าบึ้งขึ้งเคียดอยู่ พอสบหน้าผู้ที่ถูกใจ กลายเป็นยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาเสียงอ่อนอ่อยลง ที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ เพราะหมุนไปตามอารมณ์ คือ เรื่องที่มาถึงตัว บางเรื่องยั่วให้รัก บางเรื่องชักให้โกรธ บางเรื่องให้พิศวงงงงวย เรื่องเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญ ทำจิตให้วิปริต แล้วทำกิจผิดธรรมผิดวินัย ผิดกฎหมายบ้านเมือง คดีที่ขึ้นสู่โรงศาลล้วนประจานเรื่องพรรค์นี้ทั้งสิ้น

ทั้งนี้และทั้งนั้น ข้อที่สำคัญก็คือจิตนี่เอง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นิพพาน สวรรค์ ก็อยู่ที่จิต เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ทุกข์ นินทา นรก การเวียนวน คือ สังสารวัฏ ก็อยู่ที่จิต คนที่มีชีวิตอยู่ก็เพราะจิต สิ้นชีวิตก็เพราะจิต จิตจึงเป็นที่ได้ที่เสีย แลมีอยู่ดวงเดียวเท่านั้น

ที่พูดกันว่า จิตดวงหนึ่งดับแล้ว อีกดวงหนึ่งจะเกิดขึ้นนั้น ไม่ได้ให้สำคัญว่ามีอยู่ตั้งหลายดวง เมื่อทำการกับอะไรครั้งหนึ่ง เรียกว่าดวงหนึ่ง เลิกจากสิ่งนั้นไปทำกับอะไรอื่นอีก ก็เรียกว่าดวงหนึ่ง แต่เพราะระยะที่จากเกิดกับสิ่งหนึ่งแล้วย้ายไปอยู่กับอีกสิ่งหนึ่งมีระยะไววับจับตามแทบไม่ทัน รู้สึกพัลวันกันไป คล้ายกับว่ามีอยู่ตั้งหลายดวง นอกจากจิตแล้วไม่มีอะไร เมื่อไม่รักษาจิตไว้ให้ได้ อะไร ๆ อื่น ๆ ก็ชื่อว่าไม่รักษา เมื่อรักษาจิตไว้ได้ก็ชื่อว่ารักษาสิ่งอื่น ๆ ด้วย

การทำจิตให้เป็นกัมมนียะ ควรแก่ธุระการงานทุกเวลา ชื่อว่ารักษาจิต คือไม่ให้กำเริบเสิบสาน ไม่ให้มีอาการตื่นเต้น ไม่ให้เสียขวัญ เมื่อพบเรื่องอันชักให้เป็นเช่นนั้น ทำให้มั่นคงเด็ดเดี่ยว มีเฉลียวฉลาดในตัว ทำได้ดังนี้แล้ว จึงจะควรแก่การงาน

แม้ที่จะต้องคิดอ่านด้วยอาการอันสุขุม ผู้มีจิตกำเริบเสิบสาน มีอาการตื่นเต้นเสียขวัญ จะทำการงานแม้หยาบ ๆ ก็ไม่อาจทำได้ จะกล่าวไปใยถึงการงานที่ละเอียดเล่า ไม่

จำต้องกล่าวถึงการงานที่ละเอียดทางใจ ซึ่งต้องใช้ความคิดเป็นเบื้องหน้า จะรักษาอย่างไร ด้วยวิธีไหน รักษาอย่างที่จิตจะไม่วิปริตได้ ด้วยวิธีคือ *ความสำรวม* ซึ่งเรียกว่า **สัญญมะ** หรือ*ความอดใจ* คือ **ขันติ** ให้เป็นดุจเครื่องตั้งที่จัดเข้าระเบียบ แลดูเรียบร้อยงามตา *ถ้ายังไม่โอนอ่อน ต้องทำการทรมาน* ซึ่งเรียกว่า **ทมะ** *ถ้าหงอยเหงาโผเผ ดุจคนมีแรงน้อย ต้องคอยพยุงให้มีแรง* ซึ่งเรียกว่า **ปัคคหะ**

ถ้าเห็นว่าตรงทางแล้ว ให้ส่งเสริม จิตที่ไม่มีความกำเริบเสิบสาน ไม่มีอาการตื่นเต้น มีขวัญดีเยือกเย็น ก็เป็นกัมมนียะ ควรแก่ธุระการงานทุกอย่าง มีอะไรบ้างเล่าที่จะทำต่อไป ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า ข้อที่สำคัญ ก็คือจิตนี่เอง ทุกสิ่งทุกอย่างก็มารวมที่จิต เพราะฉะนั้น เรื่องที่จะทำต่อไป ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตอีก ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบาทพระคาถาที่ ๓ พร้อมทั้งอุปมาในบาทพระคาถาที่ ๔ ว่า ท่านทั้งหลายจงถอนตนขึ้นจากหล่มที่ถอนได้ยาก ดังช้างถอนตัวเองขึ้นจากหล่มฉะนั้น นี่แลคือเรื่องจิตที่จะต้องคิดทำต่อไป

เรื่องอันล่อใจให้อาลัยครุ่นอยู่ ให้ลังเลสงสัยอยู่ ซึ่งรวมอยู่ในกิเลส ชื่อว่า หล่ม แม้เรื่องทำให้ขัดข้องไม่คล่องใจ ซึ่งรวมอยู่ในอุปสรรค ก็ชื่อว่าหล่ม ศัพท์นิยมในบาลีมีว่า **ทุคคะ** แปลว่า *ที่ที่ไปยาก* ผู้มีเรื่องอย่างนี้อยู่ในใจ ชื่อว่า ตกหล่ม เพราะจะทำการที่มุ่งจะทำให้ตลอดไปไม่ได้ ให้มัวอาลัยเสียดาย ไม่อาจจะตัดใจได้ แม้จะทำก็ทำด้วยอาการจับจด ซึ่งเป็นกิริยาของคนที่ห่วง ให้ขุ่นอยู่ในเมื่อกระทบเรื่องไม่เป็นที่พอใจเข้า เช่น คำกล่าวร้ายหมายขวัญ นำมานึก นำมาคิด ไม่มีจิตใจที่จะดำริเรื่องของตน แม้จะทำก็ทำด้วยอาการหวัด ๆ ซึ่งเป็นกิริยาของคนมีความขุ่นอยู่ในใจ ให้สงสัยแคลงใจว่า จะได้หรือไม่ได้ จะถูกหรือไม่ถูก จะจริงหรือไม่จริง กริ่งใจนั่งนึกนอนนึกอยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า เข้ากับคำว่า **กถํกถี** คือ *คนสงสัย* เลยไม่ต้องทำอะไรกัน ถึงจะทำก็ทำด้วยอาการเหนื่อยชา ซึ่งเป็นกิริยาของคนสงสัย ขณะทำการงาน ไปพบเรื่องขัดข้องไม่คล่องใจ ซึ่งเป็นชนิดของกิจการงาน ชักให้เกียจคร้านท้อใจตันใจ

ทรัพย์สมบัติ คุณสมบัติ ที่ยังไม่เกิด ก็ไม่มีทางได้เกิด ของมีอยู่แต่เดิมนั้นเล่า เมื่อไม่ส่งเสริมเพิ่มเติม ก็ค่อย ๆ หมดลดลง เพราะทำให้จิตติดตรึงอยู่อย่างนี้ จึงได้เรียกว่าหล่ม แลเป็นหล่มของตนคือ 'ใจ' เหมือนเลนตมที่เป็นหล่มปลัก สัตว์หรือคนตกลงไปในนั้น จะยันเท้าก้าวเดินก็แสนยาก หากกำลังน้อย ก็ต้องติดอยู่อย่างนั้นนั่นเอง แต่หล่มอย่างนี้เห็นได้ง่าย ส่วนหล่มใจเห็นได้ยาก เพราะไม่รู้สึกว่าเป็นหล่ม แลเป็นหล่มกว้างยาวลึกไม่มีที่สุด มนุษย์ทั้งโลกตกแล้วก็ไม่เต็ม

การถอนตนจากหล่มนี้ ต้องอาศัยความไม่ประมาทในข้อนี้ ๑ กับจิตอันเป็นกัมมนียะในข้อที่ ๒ รวมเป็น ๒ แรง ดุจงาคู่ของช้าง แลให้สำนึกโทษของหล่มเป็นอีกแรงหนึ่ง ดุจงวงของช้าง แต่นั้นให้ใช้อิทธิบาท ๔ ดุจเท้าของช้าง รวมทั้งหมดเป็น ๗ แรงด้วยกัน หน่วงน้าวก้าวยันก็พลันพ้นจากอาลัย คือความขุ่นใจ ความลังเลสงสัย แลอุปสรรคอันเป็นตัวหล่มได้ แล้วขึ้นสู่ตลิ่ง คือความเป็นผู้ไม่มีเรื่องเครื่องตรึงตราเกี่ยวพันใจ เป็นอิสระแก่ตัว แต่นั้นมีกิจอะไรอีก ก็ทำได้ตลอดปลอดโปร่ง เหมือนช้างติดหล่มไม่นิ่งนอนใจ ใช้งวง งา เท้าทั้ง ๔ หน่วงน้าวก้าวยันขึ้นสู่ตลิ่งได้ ไม่เป็นอันตราย แล้วเที่ยวไปได้ตามชอบใจ ฉะนั้น

แสดงพระธรรมเทศนามา พอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปริสสูตร*
(เรื่อง จิตที่เป็นสมาธิ)

สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยตีติ ฯ

(ที.ปา. ๑๑/๓๐๒/๒๕๔)

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมีกถา พรรณนาธรรมะ แก้ด้วยปริสสูตร พรรณนาข้อความว่า **"ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น"** ซึ่งพระองค์ทรงประทานเทศนาแก่บริษัท ๔ มีภิกษุบริษัทเป็นต้น พระทศพลทรงวางหลักเนตติแบบแผนตำรับตำราไว้ ให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชาชนในยุคโน้น ตลอดมาจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เราท่านทั้งหลายผู้เกิดมาประสบพบพระพุทธศาสนา ก็ควรจะได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นในบัดนี้

ตามวาระหัวข้อพระบาลีที่ยกขึ้นเป็นหัวข้อกำหนดว่า **"สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ** *ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น"* คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ ต่อไปนี้จะได้อธิบายขยายความโดยมัตยาธิบายสืบต่อไป

อันตามธรรมดา บุคคลผู้จะมีความสุขได้ หรือจะถึงซึ่งความสุขได้นั้น ก็จำจะต้องทราบเหตุที่ทำให้เกิดความสุข แล้วปรารภกระทำเหตุเหล่านั้นเสียก่อน เมื่อทำเหตุให้เกิดสุขลงไปแล้ว เมื่อนั้นตนจึงจะมีความสุขหรือถึงซึ่งความสุขในภายหลัง

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๒๐ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระเมธีวราภรณ์**

อันเหตุที่ก่อให้เกิดสุขนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากมาย เช่น หมู่ คณะ หรือบริษัท จะถึงซึ่งความสุข ก็เพราะมีความพร้อมเพรียงเกิดขึ้นในหมู่ คณะ บริษัทนั้นๆ **'สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี** *ความพร้อมเพรียงของหมู่พาให้เกิดสุข'* มีพระบาลีรับรองไว้ดังนี้ หมู่จะพร้อมเพรียงกันได้ก็เพราะทำเหตุให้เสมอกัน คือ **สีลสามญฺญตา** *ต้องมีความทัดเทียมเสมอภาคกันในเรื่องการรักษาศีล* **ทิฏฺฐิสามญฺญตา** *ต้องมีความทัดเทียมเสมอภาคกันในเรื่องของความเห็น*

ความเห็นตัวนี้มิได้อิงอาศัย**มานะ** *ความถือตัว* **ถัมภะ** *ความถือรั้นเพื่อเอาชนะ* ความเห็นในที่นี้ หมายเอาตัวปัญญา ความรอบรู้ รู้ลึกซึ้ง หยั่งลงสู่ทาสแท้แห่งความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ เป็นคนมีสีลาจารวัตร ซึ่งจะกล่าวโทษติเตียนกันและกันไม่ได้ มีความเห็นอาศัยปัญญารู้ตามสภาวะความเป็นจริง ด้วยเหตุเพียง ๒ ประการนี้ ก็ทำให้หมู่มีสุขได้

พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่ทรงอุบัติขึ้นมา ก็พาเอาความสุขมาให้แก่ชาวโลกด้วยดังพระบาลีว่า **"สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท** *การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าเป็นเหตุนำสุขมาให้"* เพราะพระองค์ทรงรู้หลักของความเป็นจริง แล้วทรงสั่งสอนให้เหล่าสาวกประพฤติปฏิบัติตาม สาวกของพระองค์เมื่อปฏิบัติตามโอวาทคำสอน ก็ย่อมจะถึงความสุขได้ เว้นแต่ว่าเราท่านทั้งหลายทำตัวเราให้ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าหรือไม่

การทำตนให้ใกล้พระองค์นั้น ก็คือ น้อมตนเข้าไปหาโอวาทคำสอน หรือน้อมศาสนาคำสอนของพระองค์เข้ามาสู่ตน ผู้ทำเช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่าเกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วก็ได้พบพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังพระบาลีว่า **"โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ** *ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราผู้ตถาคต"* เมื่อเราปฏิบัติตามนัยนี้ ก็ได้ชื่อว่าปรารภเหตุแห่งความสุขอีกประการหนึ่ง

การได้สดับตรับฟังธรรมของสัตบุรุษ คือ **ปริยัติ** *อันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน* **ปฏิบัติ** *การประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม* **ปฏิเวธ** *การได้บรรลุธรรมที่ปฏิบัตินั้น ๆ ทั้งฝ่ายโลกิยะและโลกุตตระ ก็เป็นเหตุให้เกิดความสุขได้* ดังพระบาลีว่า **"สุขา สทฺธมฺมเทสนา** *การแสดงธรรมก่อให้เกิดสุข"* เพราะธรรมะแต่ละวรรคละตอน ก่อให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีอันไม่ตกต่ำ นำให้ถึงซึ่งความสุขความเจริญ เพราะเมื่อได้แสดงหรือฟังแล้ว ก็ก่อให้เกิดปัญญาได้ ดังพระบาลีว่า **"สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ** *เมื่อฟังด้วยดีโดยละมานะทิฐิของตนเสีย ย่อมก่อให้เกิดปัญญา"*

อันตัวปัญญานี้ เปรียบประดุจประทีปเครื่องส่องแสง กำจัดทำลายความมืดคือโมหะและอวิชชาเสียได้ เมื่อคนทำลายความมืดคือโมหะและอวิชชาเสียได้ ย่อมจะเดินไปถูกทาง

ไม่ผิดพลาด ก่อแต่บุญกุศลซึ่งเป็นเหตุแห่งความสุขนั้นเอง เปรียบเหมือนคนตาดี ย่อมจะเดินทางไม่ลำบาก เพราะหลีกเลี่ยงทางอันตรายเสียได้ โดยไม่เดินไปสู่ทางขลุขละ มีหล่ม ตม คูถ มูตร ขวาก หนาม เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคนตาบอด ย่อมจะเดินไม่ตรงทาง และพบกับอันตรายเสมอ ซึ่งก็เหมือนกับคนที่ไม่สร้างการฟังอันจะก่อให้เกิดปัญญาขึ้น ย่อมจะฝ่าอุปสรรคแห่งชีวิต บางคราวก็ทำบุญ บางคราวก็ทำบาป ข้อนี้ก็เป็นเหตุก่อให้เกิดความสุขอีกประการหนึ่ง

'**อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก** *ความไม่เบียดเบียนกันก่อให้เกิดสุขในโลก*' ข้อนี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่จะทำให้คนเรามีความสุข หรือถึงความสุขได้

การไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลกนั้น เป็นไฉน ? คือ ตนเองไม่เบียดเบียนตนเอง ด้วยกายคือการกระทำ ด้วยวาจาคือการพูด ด้วยใจคือการนึกคิด และก็ไม่เบียดเบียนคนอื่น โดยทำนองเดียวกัน และก็ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองทั้งบุคคลอื่น เพียงแค่นี้ทั้งตนเองและผู้อื่นที่ไม่ถูกเบียดเบียน ก็มีความสุขแล้ว

การเบียดเบียนกันและกันเป็นทุกข์ในโลก ไม่ใช่ความสุข บัดนี้ โลกกำลังเบียดเบียนอยู่ เดิมทีก็ออกมาจากตัวของเราเองนั่นแหละ ไม่ใช่มาจากไหน ถ้าว่าตนไม่คิดเบียดเบียนแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนจะมีมาแต่ไหน ความเบียดเบียนกันนี้ โดยข้อเค้าสำเนาความ ก็เกิดขึ้นเพียงตัวเรากับบุคคลอื่นสองคนเท่านั้น

ในโลกคือหมู่สัตว์ อันประกอบไปด้วยโอกาสโลก คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และขันธโลก คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อมีเกิดขึ้นในโลกแล้ว ก็เกิดเบียดเบียนกันและกัน มนุษย์หมู่ใดในโลก อยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่ง ถ้าไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ย่อมมีความสุขแท้ ถ้าเกิดเบียดเบียนกันขึ้น ก็ไม่เฉพาะสองประเทศเท่านั้นที่เดือดร้อนเป็นทุกข์ ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงก็พลอยเป็นทุกข์ เดือดร้อนไปด้วย ดังที่มีตัวอย่างมาแล้วในอดีต

และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ขณะที่สงครามกำลังเป็นไปหรือสงบลงแล้วก็ตาม ข้าวของก็เกิดแพง เครื่องอุปโภคบริโภคเกิดขาดแคลนไม่พอกินพอใช้ บางประเทศประสบกับความทุกข์เดือดร้อนถึงกับล้มตายไปก็มี ถ้าจะว่ากันให้แคบลงมา ตั้งแต่สกุล ๆ เดียว มีพ่อแม่ ลูกหญิงลูกชาย ซึ่งอยู่ในบ้านเดียวกัน ถ้าพ่อไม่เบียดเบียนแม่ แม่ไม่เบียดเบียนพ่อ หรือลูกหญิงชายต่างไม่เบียดเบียนกัน มีเมตตาปราณี รักใคร่ สนิทสนมกลมเกลียวในกันและกัน

ดังนี้แล้ว ครอบครัวนั้นก็จะได้รับแต่ความสุขความเจริญเป็นเบื้องหน้า ความทุกข์เดือนร้อน ความเสื่อม หามีไม่

ถ้าจะได้รับความทุกข์เดือดร้อน ความเสื่อมทรามแตกแยก ก็เพราะพ่อแม่เกิดเบียดเบียนกันขึ้นก่อน เป็นอุทาหรณ์ตัวอย่างให้ลูกเอาอย่าง เมื่อเบียดเบียนกันแรงหนักเข้าถึงตบตีให้ประหัตประหาร หนักมือไปกว่านั้นเกิดแตกแยกจากกัน อยู่ด้วยกันไม่ได้ อยู่ร่วมกันก็ตีกันเท่านั้น เพราะทำ พูด คิด ไม่ลงรอยกันเสียแล้ว นี่แหละความเบียดเบียนสำคัญนัก ถ้าเลิกเบียดเบียนกันได้ ตระกูลหนึ่งครอบครัวหนึ่งก็ไม่ต้องแตกแยกกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นพวกเป็นหมู่ อยู่กันอย่างสมัครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขยายส่วนกว้างออกไปมากกว่าตระกูล ๆ หนึ่ง จนเป็นประเทศ ทวีป และเป็นโลก ถ้าไม่เบียดเบียนกันแล้วก็จะได้รับความเจริญรุ่งเรืองเกิดความสงบสุขอย่างแน่นอน ไม่ต้องมีตำรวจเฝ้า ไม่ต้องมีใครรักษา ไม่ต้องมีศาล ไม่ต้องมีตุลาการ

การที่จะไม่เบียดเบียนในกันและกันได้เช่นนี้ ก็ต้องอาศัยพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขของชาวโลก เป็นประมุข เป็นที่พึ่งของชาวพุทธ เพราะพระองค์ทรงรู้จักหนทางเป็นที่ตั้งของความเสื่อม เป็นที่ตั้งของความเจริญ รู้ทางร่มเย็นเป็นสุข รู้ทางเดือดร้อนเป็นทุกข์ พระองค์ทรงรู้ทุกอย่าง

ระยะแรก เมื่อโลกมีมนุษย์ยังน้อยอยู่ พวกมนุษย์ก็มีใจสะอาดบริสุทธิ์ ไม่รู้จักเบียดเบียนกัน เมื่อมนุษย์มากขึ้น ๆ การเป็นอยู่ลำบากขึ้น ห่างเหินคุณธรรม ก็เริ่มเบียดเบียนกัน ใกล้เคียงกันก็ทะเลาะบาดหมางให้ประหัตประหารกันด้วยกายบ้าง วาจาบ้าง ใจบ้าง เมื่อนั้นโลกก็ได้รับความเดือดร้อน เมื่อรวมกันมากเข้า ก็แก่งแย่งกันทำมาหากิน ฉกชิงวิ่งราวหลอกลวง

ต่อมาพวกมนุษย์มีความกำหนัดยินดีกันเกินไป ประทุษร้ายสับสนกันไม่ว่าลูกใครเมียใคร ถือเอาตามความชอบใจของตน หนักเข้าก็เกิดเป็นคนขี้ปดมดเท็จ หาวาจาที่จริงต่อกันไม่มีแล้ว มีแต่คำสับปรับตลบตะแลง ครั้นมีความทุกข์หรือมีความสนุกสนานเบิกบานใจพากันดื่มสุราเมรัย น้ำดองของเมา เมื่อขาดสติสัมปชัญญะเพราะน้ำเมาเข้าย้อมใจ ก็พากันทำลายศีลธรรม ตลอดถึงกฎหมายของบ้านเมือง เมื่อมีเหตุการณ์ดังว่ามาข้างต้นทั้ง ๕ ข้อนี้ โลกก็จะมีแต่ความทุกข์เดือดร้อน หาความสุขไม่ได้

แต่ถ้ามนุษย์เราพากันสมาทานธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น งดเว้นไม่กระทำตรงกันข้าม รวมความว่า ถ้าทุกคนมีศีล ๕ ข้อด้วยกันทุกคน โลกก็จะได้รับความร่มเย็นเป็นสุข อันนี้

พระพุทธองค์ทรงวางหลักให้เราท่านปฏิบัติกัน เราเลิกเบียดเบียนกันเมื่อใด เมื่อนั้นได้ชื่อว่าเป็นสุขในโลก

อนึ่ง ศีลนี้ จะเป็นศีล ๕ ข้อ ๘ ข้อ ๑๐ ข้อ ๒๒๗ ข้อก็ตาม ซึ่งจำนวนนี้อาจจะแตกต่างกันออกไปก็ตาม แต่ในความหมายแล้ว ศีลนั้นก็มีความหมายไปในทำนองเดียวกันทั้งนั้น ศีลนั้นเป็นอุบายเครื่องป้องกันและกำจัดอัชฌาจาร ความประพฤติเลวทราม ไม่ดีไม่งามทั้งทางกายวาจาและใจให้หมดไป เป็นเกราะกำบังป้องกันกำกับกาย วาจา ใจ ไม่ให้จุ้นจ้านทำให้กาย วาจา ใจ มีระเบียบ

เปรียบเสมือนนายมาลาการ ช่างจัดดอกไม้ผู้ฉลาด เอาดอกไม้ต่างสีสรรมาประดับจัดให้มีระเบียบแล้ว ดอกไม้นั้น เมื่อยังไม่ถูกจัด ย่อมแลดูไม่สวยงาม แต่เมื่อนายช่างผู้ฉลาดได้จัดให้เข้าที่แล้ว ย่อมแลดูสวยงามเป็นระเบียบ ศีลนี้ก็เหมือนกัน ย่อมทำกาย วาจา ให้มีระเบียบ ทำให้เกิดความสงบระงับความชั่วทางกาย วาจา และใจได้

คนเรานั้นจะทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นสมาธิได้ ก็ต้องอาศัยศีลนี้เป็นบาทเบื้องต้นท่านเปรียบศีลเอาไว้เหมือนพื้นแผ่นดิน อันบุรุษผู้จะยืนให้มั่นคงและปลอดอันตราย ก็ต้องปรับพื้นที่นั้นให้แน่นและไม่รกด้วยพืชพันธุ์ต่าง ๆ ฉันใด ผู้ปรารถนาจะทำใจของตนให้ตั้งมั่นก็ต้องยืนอยู่บนแผ่นดินคือศีล ที่ตนชำระ สำรวมระวังไม่ให้ขาด ไม่ให้ด่างพร้อยดีแล้ว เมื่อใดพิจารณาถึงศีลของตน ใจก็ผ่องแผ้ว ย่อมปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ ผู้มีใจประกอบด้วยปีติกายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบย่อมเสวยสุข ผู้มีสุข ใจย่อมตั้งมั่น

ต่อจากนั้น เอาดาบคือความเพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เพียรพยายามทำบุญกุศลให้เกิดขึ้น และเพียรพยายามรักษาคุณความดีที่ตนทำให้มีให้เกิดขึ้นนั้นไว้ ตัดรกชัฏป่าชัฏคือกิเลส เครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ มีโลภ โกรธหลง เป็นต้น ให้เบาบางหรือหมดไป ที่หิน คือสมาธิ

เมื่อบุคคลทราบเหตุแห่งความสุขดังกล่าวมาแล้ว ก็ทำตนไปตามเหตุนั้น ก็จะประสบกับความสุข เมื่อมีความสุขแล้ว กายและใจของผู้นั้นก็จะคล่องแคล่ว นุ่มนวล ควรแก่การงานทางใจต่อไป ซึ่งก็ได้แก่จิตของผู้นั้นถึงสุขแล้ว ย่อมจะเป็นสมาธิตั้งมั่นในที่สุด

พระธรรมเทศนาที่ได้แสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมัตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ชนสูตรที่ ๑*
(เรื่อง ชรามรณะมหันตภัยของมนุษย์)

อุปนียติ ชีวิตมปฺปายุ
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานีติ ฯ

(สํ.ส. ๑๕/๗/๓)

ณ บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาอันมาในชนสูตรที่ ๑ แห่งติกนิบาต อังคุตตรนิกาย เพื่อเป็นเครื่องประเทืองปัญญาแลส่งเสริมอัปปมาทธรรมแก่สาธุชนทั้งหลายผู้ขวนขวายในการสดับ พอสมแก่เวลา

พระธรรมเทศนาที่จะแสดง ณ บัดนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงปรารภพราหมณ์เฒ่า ๒ คน ผู้มีอายุโดยกำเนิดนับได้ ๑๒๐ ปี ผู้เข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องราวความเป็นมาของตนว่า ในชีวิตของตนที่ล่วงมาแล้ว ไม่ได้สร้างความดี มิได้สร้างกุศล มิได้ทำกรรมอันเป็นที่ต้านทานความขลาดไว้ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมโปรดแก่พราหมณ์ทั้ง ๒ นั้น

ดังพุทธนิพนธ์คาถาที่ได้ยกไว้เป็นบทนิกเขปนั้นว่า **"อุปนียติ ชีวิตมปฺปายุ** *ชีวิตแลอายุอันน้อยย่อมถูกชรานำเข้าไป (สู่มรณะ)* **ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา** *เมื่อถูกชรานำ*

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๖ ในสมัยเป็น **พระมหาวิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙**

เข้าไปแล้ว ความต่อสู้ต้านทานย่อมไม่มี **เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน** *ผู้มีปัญญาเมื่อพิจารณาเห็นข้อนั้นว่าเป็นภัยที่น่ากลัวในเพราะมรณะ* **ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ** *พึงกระทำบุญทั้งหลายอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข*" ดังนี้

มีอรรถาธิบายว่า อันผู้อุบัติมาในโลกสันนิวาสนี้ ย่อมชื่อว่าเป็นผู้ตกอยู่ในวิสัยแห่งคติธรรมดาด้วยกันทั้งนั้น กล่าวคือเมื่อมีเกิดมาเป็นเบื้องต้นแล้วก็ต้องมีตายเป็นที่สุด และในระหว่างที่ยังเป็นไปอยู่ ความแก่และความเจ็บไข้ได้ทุกข์ ก็รุมรันเบียดเบียนมิได้ว่างเว้น ที่ยังคงเป็นอยู่ได้ก็เพราะเหตุปัจจัยเครื่องสืบต่อยังมีอยู่ เมื่อใดเหตุปัจจัยมาสิ้นลง เมื่อนั้นความแตกสลายย่อมปรากฏ ข้อที่สมมติเรียกว่าสัตว์บุคคล เมื่อสิ้นเชื้อแล้ว ย่อมถึงความดับกลายเป็นเถ้าหรือถ่านไป ฉะนั้น

อันเหตุปัจจัยที่ทำให้สรีระร่างกายของสัตว์ทั้งหลายดำรงเป็นอยู่ได้ โดยตรงก็คือความพร้อมมูลแห่งธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อาศัยปัจจัยภายนอก คือ ผ้านุ่งห่ม อาหารการบริโภค ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรคภัยไข้เจ็บ เป็นเครื่องสนับสนุน เมื่อขาดปัจจัยหรือแม้ธาตุทั้ง ๔ ไม่ทำการตามหน้าที่ สรีระร่างกายย่อมแตกสลายไปไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้

จะอย่างไรก็ตาม อันสรีระร่างกายที่มีขึ้นเป็นขึ้นแล้ว ซึ่งจะให้ยืนยงคงอยู่ตลอดไปไม่เป็นวิสัยอันใคร ๆ จะพึงปรารถนาได้ตามใจหวัง **มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ** *เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด* และในเวลาก่อนแต่มรณะยังไม่มาถึง ความแก่ที่ตรงกับศัพท์ว่า "ชรา" ก็ยังติดตามมิได้ว่างเว้น พึงเห็นคนผู้เกิดมา เบื้องต้นก็เป็นเด็กเล็ก แล้วก็เป็นเด็กใหญ่ จนเป็นหนุ่มเป็นสาวเป็นเฒ่าเป็นแก่ ความแปรไปโดยลำดับเช่นนี้ เป็นลักษณะของชรา แต่สามัญชนโดยมากมักเห็นชราด้วยอาการที่ผมหงอกฟันหักเป็นต้น อันที่จริงพอเกิดขึ้นมา ชราก็ติดตามมาทุกตัวคน ซึ่งจะล่วงพ้นไปได้เป็นไม่มี แม้ชีวิตเป็นอยู่เพียงวันเดียวก็ยังได้ชื่อว่าถึงความแก่ทุกขณะที่ผ่านไปโดยศาสนโวหาร

ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงสั่งสอนให้เวไนยนิกรคฤหัสถ์บรรพชิตชายหญิง พิจารณาเนือง ๆ ทุก ๆ วันว่า '**ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต** *เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้*' ดังนี้ เมื่อชีวิตคือความเป็นอยู่ถูกชราครอบงำนำเข้าไปอยู่เสมอ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงด้วยอุบายใด ๆ เช่นนี้ ไม่ช้าก็เร็วมิวันใดก็วันหนึ่งต้องถึงด่านที่สุดคือมรณะ เป็นแน่แท้ ฉันเดียวกับนายโคบาลผู้ต้อนโคไปสู่ที่โคจร เบื้องต้นก็ยังอยู่ไกล แต่เมื่อต้อนไป ๆ ก็ใกล้เข้า ๆ โดยลำดับ "**ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ** *นาย*

โคบาลผู้รักษาโคย่อมต้อนฝูงโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันใด **เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินํ** *ความแก่และความตายย่อมขับต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉันนั้น*" ดังนี้

โดยอธิบายว่า ความแก่แลความตายเป็นเหมือนผู้รักษาโค ชีวิตอินทรีย์เป็นประดุจหมู่โค มรณะเป็นประหนึ่งโคจรภูมิ ชาติคือความเกิด ย่อมส่งชีวิตอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายไปสู่สำนักชราเป็นเบื้องต้นก่อน แต่นั้นชราจึงส่งไปสู่สำนักพยาธิ พยาธิส่งไปสำนักมรณะเป็นลำดับ เมื่อชีวิตถูกชรารุกต้อนนำเข้าไปอยู่ อายุก็เป็นของน้อยใกล้แต่จะหมดสิ้นไป ทั้งไม่มีนิมิตเครื่องหมาย ทราบไม่ได้ว่า มรณะจะมาเมื่อไร ชั่วเวลาที่เป็นไปอยู่ก็ต้องอาศัยความทนุบำรุงโดยประการไม่น้อย แม้อย่างนั้น ทุกข์มีอย่างเป็นอันมาก ทั้งทุกข์ประจำแลทุกข์จรย่อมเบียดเบียนบีบคั้นอยู่เสมอ เป็นเช่นนี้ทุกรูปทุกนาม มิได้รับยกเว้นเป็นพิเศษโดยประการไร ๆ เลยแม้แต่สักคนเดียว สมตามนิพนธ์คาถาว่า

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สํยุตฺตํ ฯ

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗)

แปลว่า *ชีวิตคือความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย ใคร ๆ รู้ไม่ได้ ทั้งฝืดเคือง ทั้งนิดหน่อย ซ้ำประกอบด้วยทุกข์* ดังนี้

ความแห่งคาถานี้เป็นอันแสดงลักษณะแห่งเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่สมมติว่าเป็นสัตว์บุคคลโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจตา** *ความเป็นของไม่เที่ยง เพราะต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปเสมอ ไม่คงที่* **ทุกฺขตา** *ความเป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ได้ยาก* **อนตฺตตา** *ความเป็นของไม่ใช่ตน* เพราะไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ถึงคราวจะเป็นไปอย่างไรก็เป็นไปอย่างนั้น ข้อนี้เป็นธรรมดา

เหตุดังนั้น ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่ถูกชราทุกข์ครอบงำนำเข้าไป อายุจึงจัดว่าเป็นของน้อย พลันแต่จะถึงซึ่งที่สุดคือมรณะ และเมื่อชราขับต้อนนำไปเช่นนั้น ความป้องกันต้านทานย่อมไม่มีโดยประการทั้งปวง ตนของตนเองก็ไม่มีอุบายถ่ายถอนต่อสู้ ปิยชนมีบิดามารดาเป็นต้น ก็หมดหนทางที่จะพึงช่วยเหลือ ต้องปล่อยให้ชราครอบงำนำไปสู่มรณะทุกขณะจิต สมด้วยพุทธภาษิตว่า

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น ปิตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๓)

แปลว่า *เมื่อบุคคลผู้ถูกมัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดคือความตายครอบงำแล้ว บุตร บิดา พวกพ้อง ย่อมไม่มีเพื่อเป็นที่ต่อต้าน ความเป็นผู้ต่อต้านในญาติทั้งหลายก็ไม่มี ดังนี้*

จริงอย่างนั้น อันมนุษย์นิกรโดยที่สุดแม้สัตว์เดียรฉาน ย่อมกลัวต่อความตาย ไม่ต้องการความคร่ำคร่าทรุดโทรมและเจ็บไข้ได้ทุกข์ทั้งนั้น ถ้ามีอันจะต่อสู้ต้านทานป้องกันได้ใครเล่าจะยอมแก่ยอมเจ็บยอมตาย คงจะหาอุบายถ่ายถอนเพื่อหลีกจากความเป็นเช่นนั้นทุกถ้วนหน้า แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ แม้จะป้องกันก็มิได้ จะแก้ไขก็ไม่มีหนทาง นอกจากจะปล่อยให้เป็นกลางแล้วแต่เรื่องของธรรมดา ถึงคราวจะเป็นไปอย่างไร ก็ต้องยอมให้เป็นไปอย่างนั้น ทางที่ดีแม้จะทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน กล่าวคือขวนขวายแสวงหาคุณความดีให้มีขึ้นที่ตนเท่านั้น อันจะมัวมุ่งป้องกันย่อมเป็นการฝืนธรรมดา ใช่ปฏิปทาของนักปราชญ์ แม้ขืนทำก็ไม่สามารถให้สำเร็จดังมุ่งหวัง เหตุดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า **น สนฺติ ตาณา** *ความต้านทานไม่มี* สมเด็จพระมหามุนีทรงเห็นความข้อนี้โดยประจักษ์ชัด จึงได้ตรัสเป็นอุปมาอุปไมยด้วยพระคาถาว่า

ยถาปิ เสลา วิปุลา นภํ อาหจฺจ ปพฺพตา เป็นต้น

แปลความว่า *ภูเขาศิลาอันไพบูลย์สูงจดขอบฟ้า กลิ้งบดสัตว์มาโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้ฉันใด*

เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน

ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำย่ำยีสัตว์ทั้งหลาย ฉันนั้น ไม่เลือกหน้าว่าจะเป็นใคร เป็นกษัตริย์ก็ตาม เป็นพราหมณ์ก็ตาม เป็นพลเรือนก็ตาม เป็นไพร่ก็ตาม เป็นพันทางก็ตาม เป็นกุลีเทอยากเยื่อก็ตาม มิได้เว้นสิ่งไร ๆ ไว้ ย่อมครอบงำสิ้นทั้งหมดทีเดียว ภูมิแห่งช้างทั้งหลายย่อมไม่มีในชราและมรณะนั้น ภูมิแห่งรถและคนเดินเท้าก็ย่อมไม่มี อนึ่ง ใคร ๆ ไม่สามารถเพื่อจะเอาชัยชนะชราและมรณะนั้นได้ด้วยการสู้รบ ด้วยเวทมนต์ หรือด้วยทรัพย์ ดังนี้ (สํ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

ชราและมัจจุมีอำนาจมากดังแสดงมาโดยลำดับนี้ สมเด็จพระชินสีห์จึงตรัสว่า **อุปนียติ ชีวิตมปฺปายุ** *ชีวิตแลอายุอันน้อยอันชรานำเข้าไปอยู่* **ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา** *เมื่อถูกชรานำเข้าไปแล้ว ความป้องกันต้านทานย่อมไม่มี* ดังนี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นตรัสสองบาทพระคาถาเบื้องต้นแล้ว เพื่อให้พราหมณ์ทั้งสองเกิดความสังเวช เพราะเป็นไตรลักษณ์แห่งเบญจขันธ์ ฉะนี้แล้ว เพื่อปลูกศรัทธาปสาทะให้เกิดอุตสาหะในการบำเพ็ญกุศลต่อไป จึงได้ตรัสสองบาทพระคาถาเบื้องปลายว่า

"เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน *ผู้มีปัญญาเมื่อพิจารณาเห็นข้อนั้นว่าเป็นภัยที่น่ากลัวในเพราะมรณะ* **ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ** พึงกระทำบุญทั้งหลายอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข" ดังนี้

มีพรรณนาว่า คำว่า **"บุญ"** โดยเหตุเป็นชื่อแห่งความประพฤติดีที่เป็นเครื่องชำระล้างความชั่วจากสันดาน โดยผลเป็นชื่อแห่งความสุข ได้ในพระบาลีว่า **"มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตฺถ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย **สุขสฺเสตํ ภิกฺขเว อธิวจนํ ยทิทํ ปุญฺญานิ** ภิกษุทั้งหลาย คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อแห่งความสุขสำราญ อย่างนี้

อุบายวิธีที่จะสร้างสมบุญนั้นมีนัยเป็นอันมาก โดยบรรยายหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้มี ๑๐ ประการ เรียกชื่อโดยศาสนโวหารว่า **บุญญกิริยาวัตถุ** แปลว่า **สิ่งหรือเรื่องเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ** คือ **ทาน** การบริจาคทรัพย์สิ่งของเพื่อสำเร็จประโยชน์แก่ผู้รับ โดยฐานอนุเคราะห์หรือบูชาคุณหรือเกื้อกูลในกรณียะนั้น ๆ เป็นเครื่องกำจัดโลภะ ๑ **ศีล** การรักษากายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ประทุษร้ายกำเริบผิดปกติ เป็นเครื่องกำจัดโทสะ ๑ **ภาวนา** การทำจิตให้สงบแลอบรมปัญญาให้เฉียบแหลมเห็นแจ้งตามเป็นจริง เป็นเครื่องกำจัดโมหะ ๑ **อปจายนะ** แสดงความอ่อนน้อมเคารพต่อบุคคลผู้เจริญกว่า โดยชาติ โดยวัย โดยคุณ เป็นเครื่องกำจัดถัมภะ ความกระด้าง มานะ ความถือตัว อติมานะ ความดูหมิ่นผู้อื่น ๑ **เวยยาวัจจะ** ขวนขวายช่วยทำกิจธุระของผู้อื่นที่ควรช่วยควรทำ เป็นเครื่องกำจัดความเกียจคร้าน ความดูดาย ๑ **ปัตติทาน** ทำบุญกุศลแล้วแผ่ส่วนบุญให้ผู้อื่น เป็นเครื่องกำจัดอรติ ความไม่ยินดี และความตระหนี่คุณความดีต่อผู้อื่น ๑ **ปัตตานุโมทนา** ความพลอยยินดีส่วนบุญที่ผู้อื่นให้ เป็นเครื่องกำจัดความริษยาต่อความดีของผู้อื่น ๑ **ธัมมัสสวนะ** การฟังธรรมหรือรับโอวาทของนักปราชญ์โดยเคารพ เป็นเครื่องกำจัดความไม่รู้ ๑ **ธัมมเทสนา** การแสดงธรรมแนะนำผู้อื่นทั้งในคดีโลกทั้งในคดีธรรม เป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่ธรรมหรือการปิดบังความรู้ ๑ **ทิฏฐุชุกรรม** ทำความเห็นให้ตรงตามคลองธรรม เป็นเครื่องกำจัดความเห็นผิด ๑

บุญญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ แต่ละอย่างล้วนเป็นเครื่องชำระล้างกำจัดสียซึ่งความชั่วเครื่องเศร้าหมอง เพราะเหตุดังนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นบุญกุศล สาธุชนมาบำเพ็ญให้เกิดมีขึ้นในตนให้บริบูรณ์หรือแม้แต่บางประการ ย่อมได้รับความสุขสำราญเป็นอานิสงสผล เพราะบุญกุศลที่บำเพ็ญแล้วนั้น ย่อมเป็นประหนึ่งกัลยาณมิตรคอยติดตามไปในที่ทุกสถาน อันพิเศษไพศาลกว่าทรัพย์ภายนอกมีเงินทองเป็นต้น อันมีจลาจลวิบัติผันแปรไม่คงที่ ส่วนบุญฤทธิ์ที่

บุคคลสั่งสมอบรมให้เกิดขึ้นในสันดาน ย่อมไม่อันตรธานเสื่อมสูญ ผู้อื่นจะมาฉกชิงแย่งเอาไปมิได้ ผู้ใดทำก็ย่อมเป็นของผู้นั้น

เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนไม่ให้ดูหมิ่นบุญกุศล โดยพุทธนิพนธ์คาถาว่า **"มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส"** เป็นต้น ความว่า *"บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่าบุญนี้มีประมาณน้อยจักไม่ให้ผล แม้ภาชนะมีโอ่งอ่างเป็นต้น ที่เปิดปากตั้งไว้รองรับน้ำฝนทีละหยาดสองหยาดอาจเต็มได้ ธีรชนผู้สั่งสมบุญไว้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็มไปด้วยบุญ* ดังนี้ และทรงสั่งสอนให้ปลุกฉันทรุจิในการทำบุญว่า **"ปุญฺญญฺเจ ปุริโส กยิรา"** เป็นอาทิ *"ถ้าบุคคลทำบุญ พึงทำบุญนั้นเนือง ๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการก่อสร้างสั่งสมบุญเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข"* ดังนี้

นรชาติหญิงชายผู้ประกอบด้วยบุญ มีบุญอันได้ทำไว้แล้ว ย่อมผ่องแผ้วเบิกบานในที่ทั่วไป ในโลกนี้บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้น ครั้นละโลกนี้ไปแล้ว ก็ย่อมบรรเทิงในสวรรค์ เป็นอันว่าได้ที่พึ่งสำหรับตนเป็นอย่างดี บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า ด้วยประการฉะนี้

พระธรรมเทศนาที่รับทานแสดงมา ก็สมควรด้วยเวลาเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

สมถกัมมัฏฐานกถา*
(เรื่อง วิธีเจริญกัมมัฏฐาน)

เทฺวเม ภิกฺขเว ธมฺมา วิชฺชาภาคิยา, กตเม เทฺว สมโถ จ วิปสฺสนา จ, สมโถ ภาวิโต กิมตฺถมนุโภติ, จิตฺตํ ภาวิยติ, จิตฺตํ ภาวิตํ กิมตฺถมนุโภติ, โย ราโค โส ปหียติ, วิปสฺสนา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ, ปญฺญา ภาวิยติ, ปญฺญา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ, ยา อวิชฺชา สา ปหียตีติ ฯ

(อัง.ทุก. ๒๐/๒๗๕-๒๗๖/๗๗-๗๘)

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมีกถา ว่าด้วยสมถกัมมัฏฐานกถา การกล่าวพรรณนาถึงสมถกัมมัฏฐาน ซึ่งมีข้อความตามวาระพระบาลี ซึ่งยกเป็นอุทเทศข้อกำหนดเทศนาในเบื้องต้นนั้นว่า "**เทฺวเม ภิกฺขเว ธมฺมา วิชฺชาภาคิยา** *ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นไปในส่วนแห่งวิชชา มี ๒ อย่าง* **กตเม เทฺว** *๒ อย่างอะไรบ้าง* **สมโถ จ** **สมถะ** *ความสงบระงับอย่างหนึ่ง* **วิปสฺสนา จ** *วิปัสสนา ความเห็นแจ้งอย่างหนึ่ง*

สมโถ ภาวิโต กิมตฺถมนุโภติ *สมถะเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร* **จิตฺตํ ภาวิยติ** *ต้องการให้จิตเป็นขึ้น* **จิตฺตํ ภาวิตํ กิมตฺถมนุโภติ** *จิตเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร* **โย ราโค โส ปหียติ** ความกำหนัดยินดีอันใดที่มีอยู่ในจิต ความกำหนัดยินดีอันนั้น ก็หมดไปด้วยสมถะความสงบระงับ

---

* พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) เรียบเรียง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๐ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชปริยัติกวี

วิปสฺสนา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ *วิปัสสนา เป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร* **ปญฺญา ภาวิยติ** *ต้องการทำปัญญาให้เป็นขึ้น* **ปญฺญา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ** *ปัญญาเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร* **ยา อวิชฺชา สา ปหียติ** *ความไม่รู้จริงอันใดที่มีอยู่ในจิตใจ ความไม่รู้จริงอันนั้นหมดไปด้วยความเห็นแจ้งคือวิปัสสนา*

ทางพระพุทธศาสนามีวิชชาทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นข้อสำคัญนัก ในที่นี้จักแสดงเฉพาะสมถะเท่านั้น สมถะเป็นวิชชาเบื้องต้น พุทธศาสนิกชนต้องเอาใจใส่ แปลความว่า **'สงบระงับใจ'** สมถะนี้เป็นธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพยิ่งนัก สมถะนี้ เบื้องต้นต้องยึดหลักทฤษฎีคือปริยัติศึกษาให้เข้าใจชัดแจ้งเสียก่อน ต่อจากนั้นเริ่มลงมือปฏิบัติแล้วจะเกิดเป็นปฏิเวธ ได้รับผลของการปฏิบัติ เปรียบเสมือนการจะปรุงน้ำพริกสักหนึ่งถ้วย เพื่อทานให้มีรสอร่อย ต้องรู้จักสูตรในการปรุงว่า ต้องการพริกเท่าไร กะปิเท่าไร กระเทียมเท่าไร มะนาวเท่าไร เกลือหรือน้ำปลาเท่าไร โขลกละเอียดหรือไม่ละเอียดอย่างไร แล้วลองชิมดูจึงจะรู้ว่า เราชอบรสเปรี้ยว เค็ม มัน อย่างไร ในการปรุงอาหารชนิดอื่นๆ ก็เหมือนกัน ฉันใด ในการฝึกสมถะนี้ เราต้องเรียนรู้แนวทางของการปฏิบัติ คือศึกษาปริยัติเสียก่อนว่า เราจะดำเนินการโดยวิธีใด

ในขั้นต้น ต้องศึกษาอัธยาศัยคือจริต หรือปรกติ หรือความพอกพูนซึ่งตัวเราเองย่อมรู้ด้วยตัวเองว่า เรามีความประพฤติหนักไปในทางไหน เช่น ถ้าเป็นคนราคจริต ก็ชอบรักสวยรักงาม รักความสะอาดเป็นต้น ถ้าเป็นคน**โทสจริต** ก็เป็นคนดุร้าย หยาบคาย หุนหันพลันแล่น **โมหจริต** เป็นคนชอบเซอะหลงงมงายไร้เหตุผล ส่วนคนแส่รู้ สอดรู้ ชอบรู้ ประเภทนี้เป็นคน**พุทธิจริต** คนไม่มักให้ ไม่ดุร้าย เชื่อถือโดยปราศจากการไตร่ตรองด้วยปัญญาหาความจริง ความถูกต้อง ความเป็นไปได้ เป็นพวก**สัทธาจริต** ผู้มากไปด้วยความกังวลคิดหนักไปในทางกาม ความใคร่ เบียดเบียน จองล้างจองผลาญ เป็นพวก**วิตกจริต**

เมื่อเราทราบความประพฤติที่เป็นไปด้วยส่วนมากของเราแล้วว่า เรามีความประพฤติเช่นไร เราต้องหาอารมณ์ของการกระทำกัมมัฏฐานที่เป็นคู่ปรับกับอัธยาศัยของเรา ถ้าเราหนักไปทางรักสวยรักงาม ต้องใช้อสุภะ ๑๐ และกายคตาสติเป็นอารมณ์ ถ้าเราเป็นคนโกรธง่าย ต้องเจริญพรหมวิหารทั้ง ๔ และวรรณกสิณอีก ๔ ประการ ถ้าเราเป็นคนงมงาย ง่วงเหงาหาวนอน ต้องเจริญอานาปานสติ หรือคนคิดฟุ้งซ่านก็ต้องใช้อานาปานสตินี้ คนผู้หนักในความรู้ก็ต้องเจริญมรณานุสสติ อุปสมานุสสติ จตุธาตุววัฏฐาน กำหนดธาตุ และอาหาเรปฏิกูลสัญญา กำหนดอาหารเป็นของน่าเกลียด พวกสัทธาจริต ควรเจริญพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และเทวตานุสสติ

เมื่อเราได้ศึกษาอัธยาศัยความประพฤติที่เป็นไปส่วนมากของเรา และหาธรรมที่เป็นอารมณ์สำหรับหน่วงเหนี่ยว เพื่อถ่วงใจของเราให้หยุด แล้วหากัลยาณมิตรผู้บอกกัมมัฏฐานตัดความห่วงใยที่เป็นภาระผูกพันใจของเราเสีย นี่เรียกว่า ภาคทฤษฎี หรือปริยัติ

เมื่อเราหาข้อมูลเพื่อเจริญสมถะได้แล้ว ก็เริ่มต้นปฏิบัติโดยทำใจของเราให้หยุด จึงจะเข้าภูมิของสมถะได้ ถ้าทำใจให้หยุดไม่ได้ ก็เข้าภูมิสมถะไม่ได้ **สมถะ** แปลว่า สงบ แปลว่า ระงับ แปลว่า หยุด แปลว่า นิ่ง ต้องทำใจของเราให้สงบ ระงับ หยุด นิ่ง อะไรเรียกว่าใจ ? **'เห็น'** อย่างหนึ่ง **'จำ'** อย่างหนึ่ง **'คิด'** อย่างหนึ่ง **'รู้'** อย่างหนึ่ง สี่อย่างนี้ รวมเข้าเป็นจุดเดียวกัน นี่แหละเรียกว่า **'ใจ'** ใจนั้นอยู่ที่ไหน อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ คือความเห็นอยู่ที่ท่ามกลางกาย ความจำอยู่ที่ท่ามกลางเนื้อหัวใจ ความคิดอยู่ที่ท่ามกลางดวงจิต ความรู้อยู่ที่ท่ามกลางวิญญาณ เห็น จำ คิด รู้ ๔ ประการนี้ หมดทั้งร่างกาย ส่วนเห็นเป็นต้นของรู้ ส่วนจำเป็นต้นของเนื้อหัวใจ ส่วนคิดเป็นต้นของดวงจิต ส่วนรู้เป็นต้นของดวงวิญญาณ

ดวงวิญญาณเท่าดวงตาดำข้างใน อยู่ในกลางดวงจิต ดวงจิตเท่าดวงตาดำข้างนอก อยู่ในกลางเนื้อหัวใจ ดวงจำกว้างออกไปอีกหน่อยหนึ่ง เท่าดวงตาทั้งหมด ดวงเห็นอยู่ในกลางกาย โตกว่าดวงตาออกไป นั่นเป็นดวงเห็น ดวงเห็นนี่แหละ ธาตุเห็นอยู่ศูนย์กลางดวงนั้นนั่นแหละ เรียกว่า เห็น เห็นอยู่ในธาตุเห็นนั้น ดวงจำธาตุจำอยู่ในศูนย์กลางดวงนั้นความจำอยู่ที่นั้น ดวงคิด ธาตุคิดอยู่ศูนย์กลางดวงนั้น ดวงรู้ ธาตุรู้อยู่ในศูนย์กลางดวงนั้นเห็น จำ คิด รู้ ๔ ประการนี้แหละ เอาเข้ามารวมเป็นจุดเดียวกัน เรียกว่า "ใจ"

ของลึกซึ้งอย่างนี้ คำที่เรียกว่า ใจ นั่นแหละ เวลานี้เรานั่งอยู่ที่นี่ ส่งใจไปถึงบ้านก็ได้ ส่งใจไปถึงนรกก็ได้ ส่งใจไปถึงสวรรค์ก็ได้ ส่งใจไปถึงที่ไหนๆ ก็ได้ทั้งนั้น ถ้าว่ารู้แคบก็ส่งไปได้แคบ ถ้ารู้กว้างก็ส่งไปได้กว้าง ถ้ารู้ละเอียดก็ส่งไปได้ละเอียด ถ้ารู้หยาบก็ส่งไปได้หยาบ แล้วแต่ความรู้ของมัน ความเห็นของมัน

คำที่เรียกว่าใจนี้ เราต้องบังคับมันให้หยุดเป็นจุดเดียวกัน **เห็น จำ คิด รู้** ๔ อย่างนี้ ต้องมารวมเป็นจุดเดียวกัน อยู่กลางกายมนุษย์ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางกั๊กข้างในจากสะดือทะลุหลังเป็นด้ายกลุ่มไปเป็นเส้นหนึ่งตึง จากขวาทะลุซ้าย เป็นด้ายกลุ่มไปเส้นหนึ่งตึงตรงกัน ตึงทั้งสองเส้น ตรงกลางจรดกัน ที่กลางจรดกัน นั่นแหละเรียกว่า กลางกั๊ก กลางกั๊กนั่นแหละ ถูกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่ ถูกกลางดวงพอดี ต้องเอานิมิตจะเป็นพระพุทธรูปหรือลูกแก้วกลมใสไปจรดไว้ที่กลางดวงนั้น คือ กลางกั๊กนั่นเอง กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ มีที่ตั้งแห่งเดียวเท่านั้นคือ "ใจ"

ที่เขาบอกว่าตั้งใจ ๆ นั้น เราจะต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้นทีเดียว ถึงจะถูกเป้าหมายใจดำที่เขาบอกว่าตั้งใจ เวลาที่เราจะทำบุญทำกุศล เราก็ต้องตั้งใจตรงนั้น บัดนี้เราจะรักษาศีลก็ต้องตั้งใจตรงนั้น บัดนี้เราจะเจริญภาวนา เราก็ต้องตั้งใจตรงนั้นเหมือนกัน ต้องเอาใจไปหยุดตรงกลางนั้น เมื่อเอาใจไปหยุดตรงกลางนั้นได้แล้ว ก็ใช้สัญญาจำให้มั่น หยุดนิ่ง บังคับให้นิ่ง ก็ต้องใช้บริกรรมภาวนา บังคับไว้ บังคับให้ใจหยุด บังคับหนักเข้า ๆ พอถูกส่วนเข้า ใจหยุดนิ่ง พอใจหยุดเท่านั้น ถูกส่วนสมถะแล้ว หยุดนั่นแหละเป็นสมถะ หยุดนั่นเองเป็นตัวสำเร็จทั้งทางโลก ทางธรรมสำเร็จหมด โลกที่จะได้รับความสุข ใจต้องหยุด ตามส่วนของโลก ธรรมที่จะให้ได้รับความสุขใจต้องหยุดตามส่วนของธรรม ท่านได้แนะนำไว้ตามวาระพระบาลีว่า **"นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** *สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี"* หยุดนั่นเองเป็นตัวสำคัญ เพราะเหตุนั้น ต้องทำใจให้หยุด เมื่อใจของเราหยุดแล้ว เราต้องหยุด ในหยุด ๆ ไม่มีถอยหลังกลับ หยุดในที่หยุดอยู่นั่นเอง

นี่แหละหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ต้องแน่นอนจับตัววางตายอย่างนี้ ไม่เลอะเลือนเหลวไหลถ้าจะไปทางนี้ต้องหยุด ทางธรรมเริ่มต้องหยุดตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงพระอรหัต ถ้าไม่หยุดก็ไปไม่ได้ชัดทีเดียว ไปทางโลกเขาต้องไปกันปราดเปรียวว่องไวคล่องแคล่ว ต้องเล่าเรียนกันมากมาย จนกระทั่งรู้เท่าทันเหลี่ยมคูผู้คนตลอดสายจึงจะปกครองโลกให้รุ่งเรืองเจริญได้ แต่ว่าจะไปทางธรรมนี้แปลก หยุด เท่านั้นแหละ ไปได้

เรื่องนี้มีหลักฐานรับรองคือ เมื่อครั้งพระบรมศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่ ในเมืองสาวัตถี มีพราหมณ์ปุโรหิตและนางพราหมณีเป็นปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้กำเนิดบุตรคนหนึ่ง เวลาที่บุตรเกิดแล้ว กลางคืนศาสตราวุธในบ้านลุกเป็นไฟไปหมด พ่อเป็นพราหมณ์เฒ่าด้วย เป็นพราหมณ์ปุโรหิตาจารย์ของพระเจ้าแผ่นดินด้วย เห็นดังนั้น ตระหนกตกใจเป็นล้นพ้น ว่านี่มันเรื่องอะไรกัน ตรวจดูตำรา ก็รู้ได้ทันทีว่าลูกชายเราที่เกิดมานี่ จะเป็นโจรร้าย ทำลายชีวิตมนุษย์ลงอย่างมากมาย รู้ชัดทีเดียวตามตำราของเขา เมื่อมีโอกาสก็เข้าทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า พระเจ้าข้า ลูกของข้าพระพุทธเจ้าที่เกิดมานี้ จะต้องเป็นโจรร้ายเข่นฆ่ามนุษย์มากหลายเสียแล้ว จะสมควรเอาไว้หรือปลงชีวิตเสียเป็นประการใด ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาเถิด ข้าพระพุทธเจ้าขอมอบถวายชีวิตบุตรของข้าพระพุทธเจ้าแด่พระองค์

ฝ่ายพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ทรงดำริว่า เด็กเล็กนิดเดียว จะเป็นอะไรไปละ เกรงใจพราหมณ์ เคารพพราหมณ์ นับถือพราหมณ์ด้วยทรงดำริจะเอาใจพราหมณ์ รู้เหมือนกันว่า

พราหมณ์พูดแล้วไม่ค่อยจะผิด มีความรู้สึกตะขิดตะขวงใจอยู่เหมือนกัน จึงรับสั่งว่า เด็กคนเดียว ถ้าว่ามันเปลี่ยนแปลงอย่างไร เราจะฆ่ามันเมื่อไรก็ฆ่าได้ มันจะไปไหน ฉันปกครองคนทั้งประเทศ พูดให้พราหมณ์ใจดีสักหน่อย พราหมณ์ก็ตามพระทัยเอาไว้โตขึ้น เมื่อพราหมณ์รู้ว่า เจ้านี่มันจะฆ่าคน เบียดเบียนสัตว์มากนัก เราจะทำอย่างไร ก็เลยตั้งชื่อว่า อหิงสกกุมาร กุมารผู้ไม่เบียดเบียนใคร และก็เป็นจริงอย่างนั้นด้วย ตั้งแต่เล็กมาเป็นเด็กสุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นที่รักใคร่ของพราหมณ์และนางพราหมณี พระเจ้าปเสนทิโกศลเองก็โปรด เธอร่ำเรียนวิชาความรู้ในราชการงานเมืองเฉลียวฉลดาเฉียบแฉลม ไม่เป็นรองใคร เรียนวิชาศาสตราวุธ ต่อสู้ป้องกันตัวได้ล้ำเลิศไม่แพ้ใคร เมื่อได้เล่าเรียนพอสมควรแล้ว ต่อไปจะต้องถวายตัวเป็นมหาดเล็กรักษาพระองค์ เนื่องจากพ่อเป็นปุโรหิตของพระราชาอยู่แล้ว ต้องไปเรียนวิชาให้สูง เรียกว่าวิชาปกครองแผ่นดิน ปกครองประเทศ ส่งไปเรียนกับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ซึ่งท่านมีลูกศิษย์ถึง ๕๐๐ คน

ท่านอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้รับอหิงสกกุมารไว้เป็นศิษย์ ได้อบรมสั่งสอนทั้งภาควิชาการทั้งภาคจริยศึกษาอย่างเข้มงวดกวดขัน ปรากฏว่า อหิงสกกุมารสามารถศึกษาเล่าเรียนได้เป็นอย่างดี จนเป็นที่พอใจรักใคร่ของอาจารย์ เรียนวิชาก็ไม่แพ้ใคร เฉลียวฉลาดทุกอย่าง กำลังร่างกายก็ดี รูปร่างสวยงามสมส่วนต้องตามตำรานรลักษณ์ เมื่อเป็นดังนี้ศิษย์ทั้ง ๔๙๙ คน เห็นว่าไม่ได้การแน่ ถ้าเราไม่กำจัดอหิงสกกุมารเสีย เราโงหัวไม่ขึ้นแน่ จึงทำกลอุบายให้อหิงสกกุมารกลายเป็นคนเกเร จึงดำเนินการยุแหย่ ปั้นเรื่อง จนกระทั่งเข้าหูอาจารย์ อาจารย์ก็คิดว่า เจ้าคนนี้มันดีแต่ต่อหน้าเรา แต่พอลับหลังเรา มันกลายเป็นคนเกเร เห็นถ้าจะเอาไว้ไม่ได้ จึงหาอุบายที่จะกำจัดเสีย พอสอนหนังสือไป ปิดหนังสือเอาเสียเฉยๆ ศิษย์อยากรู้จึงถามว่า ทำไมจึงหยุด อาจารย์ตอบว่า วิชานี้ต้องได้นิ้วมือคนมา ๑,๐๐๐ นิ้ว เพราะเรียนสำเร็จจะต้องเป็นเจ้าโลก

อหิงสกกุมาร ครุ่นคิด 'ตั้งแต่เราเกิดมาไม่เคยฆ่าสัตว์ทั้งเล็กทั้งใหญ่ เห็นจะต้องทำบาปกรรมเพราะวิชาเจ้าโลกนี้เสียแล้ว' ทั้งๆ ที่ไม่เคยทำ และไม่อยากทำ แต่เพราะความอยากได้วิชามากกว่า จึงจับดาบเริ่มออกฆ่ามนุษย์ ทั้งลูกเล็กเด็กแดงฆ่าหมด ฆ่าแล้วตัดนิ้วมือตากแห้งร้อยเข้าด้วยเชือกแล้วแขวนคอนับนิ้วได้ ๙๙๙ นิ้ว แล้วข่าวแพร่ไปเข้าพระกรรณของพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็เตรียมยกทัพไปเพื่อปราบองคุลิมาล ฝ่ายนางพรามหณี รู้เข้าก็ตั้งใจจะไปบอกลูกให้หนีไปเสีย

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทราบด้วยพระญาณในเหตุการณ์นั้น จึงทรงดำริว่า ถ้าปล่อยให้นางพรามหณีไป องคลิมาลคงไม่ละชีวิตแน่ และก็จะมีบาปมหันต์ เพราะทำมาตุฆาตหมดโอกาสที่จะเป็นพระอรหันต์ จึงรีบเสด็จออกไปก่อนมารดา พอองคุลิมาลได้พบเท่านั้น เกิดความปีติขึ้นในใจว่า นิ้วนี้งามจริง คราวนี้วิชาเป็นเจ้าโลกของเราสำเร็จแน่ จึงรี่เข้าใส่ทีเดียว ฟันด้วยดาบ พอฟันเท่านั้นพระพุทธองค์ห่างออกไป ๒๐-๓๐ วา ยิ่งฟันยิ่งห่างออกไปทุกที เมื่อฟันไม่สำเร็จ วิ่งไปพลางคิดว่า นี่เขาเป็นเจ้าโลกก่อนเรา เราไม่ใช่เจ้าโลกแน่ จึงเปล่งวาจาว่า 'สมณะหยุด ๆ'

พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์มาตรัสว่า 'สมณะหยุดแล้ว ท่านต่างหากละไม่หยุด' คำว่า 'หยุด' อันนี้แหละ ถูกตั้งแต่ต้นจนถึงเป็นพระอรหันต์ เป็นตัวศาสนาแท้ เพราะฉะนั้นต้องเอาใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนั่นแหละถูกเป้าหมายใจดำถูกโอวาทของพระบรมศาสดา ถ้าไม่หยุดจะปฏิบัติพระศาสนาสัก ๔๐-๕๐ ปีก็ช่าง ที่สุดจะมีอายุสัก ๑๐๐ ปี หรือ ๑๓๐ ปี ถ้าใจหยุดไม่ได้ ไม่ถูกศาสนาสักที ต่อเมื่อใดหยุดได้ ก็ถูกศาสนาทีเดียว นี่แหละทางไปของพระพุทธศาสนา

องคุลิมาลอยากฆ่าพระพุทธเจ้าเพื่อจะนำนิ้วไปเป็นของกำนัลแลกกับวิชาความเป็นเจ้าโลก ถูกพระองค์แนะนำด้วยพระดำรัสว่า เราน่ะหยุดแล้ว แต่ว่าเจ้านั่นซิ ยังไม่หยุด ด้วยพุทธนัยเพียงเท่านี้ ท่านผู้มีบารมีอันสั่งสมมาแล้ว เช่น องคุลิมาล ก็ทิ้งดาบ กราบพระพุทธองค์เป็นอาจารย์ เรียนตามพุทธนัยก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ คำว่า หยุดนี้ไม่ใช่เป็นคำลอย ๆ เป็นคำมีหลักฐานอย่างนี้

คำว่า 'หยุด' ในที่นี้ ไม่ใช่หยุดจากการสร้างความดี พระบรมศาสดาทรงฝึกจิตของพระองค์จนกระทั่งถึงที่สุดคือสงัดจากกาม สงัดจากบาปอกุศล จนกระทั่งพัฒนาศาสนาให้เจริญมาได้ ถ้าเราทุกคนผู้เป็นพุทธศาสนิกชน ดำเนินรอยตามพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ด้วยการฝึกจิตของเราซึ่งจิตของเรานี้เป็นจิตที่ร้าย เป็นจิตที่พยศ จิตของสัตว์เดรัจฉาน จะเป็นม้า เป็นวัว เป็นสุกรก็ตาม ไม่พ้นความสามารถของมนุษย์จับเอามาฝึกใช้งานได้ แม้แต่ลิง เขายังจับเอามาฝึกให้เต้นรำเป็นละครได้ ส่วนจิตของเราซึ่งคนไม่คิดที่จะฝึกกัน ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสให้กิเลสชักจูงไปในบาปอกุศลต่างๆ จึงก่อความเดือดร้อน ความทุกข์ยากให้เกิดขึ้น ก่อความโกลาหลเอาชนะเราได้ พาหนะต่าง ๆ ถ้าเราขับตามกฎจราจร การจราจรก็ไม่ติดขัด ไม่เกิดอุบัติเหตุ ถึงเวลาหยุดเราต้องหยุด ถึงเวลาเขาหยุดเราไม่หยุด ก็ชนกันเสียหายเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น การหยุดใจของเรานี้ ไม่ใช่หยุดความ

คิดในการสร้างสรรค์ แต่ว่าเป็นการหยุดจากการที่จะทำลายล้างกันและกัน คือหมายถึงว่าละบาปอกุศลนั่นเอง

ก่อนจบพระธรรมเทศนา ขอฝากข้อคิดเป็นการเตือนใจเอาไว้ว่า **"คนโง่ มีใจอยู่ที่สมบัติ คนฉลาดมีสมบัติอยู่ที่ใจ"**

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่จบลงแห่งเทศนากัมมัฏฐานกถานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัจ โดยอ้างเอาธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่สาธุชนทั้งหลาย ดังพระธรรมเทศนาที่ได้ชี้แจงแสดงมาในสมถกัมมัฏฐาน โดยอัตถาธิบาย อัตถนิยมความเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ธัมมสุจริตกถา*
(เรื่อง ประพฤติธรรมให้ดี)

ธมฺมญฺจเร สุจริตํ	**น ตํ ทุจฺจริตํ จเร**
ธมฺมจารี สุขํ เสติ	**อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จาติ ฯ**

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๓/๓๘)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา แก้ด้วยเรื่องธัมมสุจริตกถา พรรณนาด้วยเรื่องประพฤติธรรมให้สุจริต ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วนำสืบๆ ต่อกันมาโดยบุรพาจารย์ จนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ ซึ่งจะได้อิงอาศัยพระพุทธวจนะ อิงอาศัยอรรถกถาธิบาย และมัตยาธิบาย แสดงเป็นวิตถารนัยพอสมควรแก่เวลาที่กำหนดไว้ ขอสาธุชนจงตั้งสมันนาหารจิตฟังธรรมภาษิตที่จะแสดงต่อไปโดยสัจจะเคารพ เทอญ

บรรดาพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นประธานของธรรมทั้งมวล ก็คือความไม่ประมาท ต้องตามนัยภาษิตว่า “**เย เกจิ กุสลา ธมฺมา** *บรรดากุศลธรรมเหล่าหนึ่งเหล่าใด* **สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา** *กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวความไม่ประมาทว่าเป็นยอดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้น*” ดังนี้

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

ก็ความไม่ประมาทนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรงจำแนกไว้โดยสถาน ๔ ประการ คือ ความไม่ประมาทในการละกายทุจริต ทำกายสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละวจีทุจริต ทำวจีสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละมโนทุจริต ทำมโนสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละความเห็นผิด ทำความเห็นถูกให้บังเกิดมี ๑ ความไม่ประมาท ๔ ประการนี้ จะสำเร็จประโยชน์ด้วยดีได้ ต้องอาศัยการปฏิบัติธรรมให้สุจริต ดังพุทธภาษิตคาถาที่นำมานิกขิตต์ไว้ในเบื้องต้นว่า

ธมฺมญฺจเร สุจริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร
ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ ฯ

แปลว่า *บุคคลพึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้เป็นทุจริต ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า ฯ*

อธิบายความแห่งพระคาถานี้ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำชับผู้ปฏิบัติธรรม ให้สนใจปฏิบัติธรรมให้เป็นสุจริต อย่าให้เป็นทุจริตได้ เพราะผู้ปฏิบัติธรรมเช่นนั้น ย่อมได้รับผลคือความสุข ทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ความสุขเป็นผลที่ทุกคนย่อมปรารถนาอยากได้ ไม่มีใครปฏิเสธ แต่ผู้ไม่ทราบเหตุย่อมไม่ประสบสุขดังประสงค์ เพราะหลงประพฤติผิด เช่นเห็นว่าเบญจพิธกามคุณมีรูปเป็นต้น เป็นเครื่องทำตนให้ได้รับสุข แล้วแสวงหามาบำเรอตน ไม่ช้ากามคุณก็จะกลับนำผลคือความทุกข์มาเพิ่มให้ ดุจคนไข้หลงใช้ยาผิด ฉะนั้น หรือผู้เห็นประโยชน์ของทรัพย์ ว่าเป็นเครื่องทำผู้เป็นเจ้าของให้ได้รับความสุข ซึ่งก็เป็นความจริงอยู่เหมือนกัน หากทรัพย์นั้นได้มาโดยสุจริต แลรู้จักใช้ รู้จักรักษา แต่ผู้ปราศจากปัญญา คิดแต่จะหาทรัพย์อย่างเดียว จะเกี่ยวกับทุจริตหรือไม่ ๆ นำพา เพราะถือแต่เพียงว่าได้มาเป็นดีแลคงทำตนให้มีสุขได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แม้ได้ทรัพย์มาสมหมายก็คงไม่ได้สุข กลายเป็นทุกข์คือต้องเดือดร้อนในภายหลัง เหตุดังนั้น ผู้แสวงหาสุข จึงต้องค้นคิดพิจารณาแต่สุขอันชอบธรรม จึงจะได้สุขอันแท้จริงเป็นผล

สุจริตความประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ มีไม่เบียดเบียนผลาญชีวิตสัตว์เป็นต้น เป็นเหตุนำความสุขมาให้ ส่วนทุจริตความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ ก็ให้ผลเป็นทุกข์โดยปฏิปักขนัย ผู้ไม่ต้องการทุกข์จึงควรละอกุศลทุจริตให้ขาด เมื่อปรารถนาสุข ก็ควรบำเพ็ญสุจริตธรรมให้เกิดมี ดังพระพุทธานุศาสนีว่า "**กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** *บัณฑิตละกัณหธรรม (ธรรมดำ) แล้ว พึงบำเพ็ญสุกกธรรม (ธรรมขาว) ให้เจริญ*" นี้ได้ชื่อว่าประพฤติสุจริตธรรม ผู้ประพฤติสุจริตธรรมเช่นนี้ ที่จะได้รับผลดีตลอดไป ก็เพราะ

การประพฤติสุจริตธรรมนั้นให้เป็นสุจริตจริงๆ คือให้ชอบด้วยเหตุผล ไม่ประพฤติด้วยความงมงาย มิฉะนั้นจะไม่ได้รับผล ทั้งจะทำให้ตนต้องวิปปฏิสาร คล้ายกับข้าราชการทำงานตามหน้าที่ ถ้าทำไม่ดีก็ให้เกิดโทษ เช่นทำโดยขาดความรอบคอบ หรือทำการนอกเหนืออำนาจของตนไป โดยใช้อำนาจราชการเป็นเครื่องกำบัง ก็พาให้เสียเสื่อมลาภเสื่อมยศที่จะพึงได้

ในฝ่ายบรรพชิต ยกภิกษุผู้สมาทานภิกษาจาริกธรรมเป็นอุทาหรณ์ว่า ภิกษุประพฤติการเที่ยวภิกษาจารเป็นกิจ ถ้าทำไม่ดีก็กลับเป็นผิดได้เหมือนกัน เช่น ทำอเนสนา การแสวงหาไม่ควร เช่นเที่ยวแสวงหาในที่มิใช่โคจร มีเที่ยวไปในสำนักหญิงแพศยาเป็นต้น หรือละสปทานจริกวัตร การเที่ยวไปตามลำดับประตูบ้าน แล้วเลือกรับภิกษาจารตามชอบใจ หรือรับเกินประมาณไปเหล่านี้เป็นต้น แท้จริง ภิกษาจาริกธรรมชื่อว่าเป็นวัตรอันดี แต่เพราะไม่ประพฤติให้เป็นไปตามระเบียบอันงาม กลับนำความเสียมาให้ ภิกษาที่ได้มานั้นก็ชื่อว่าเป็นอธรรมิกปัจจัย ความประพฤติของภิกษุนั้น ชื่อว่าเป็นอเนสนะ อสมจรรยา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาปรารภเหตุดังนี้ เมื่อเสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ แม้บรมกษัตริย์พระเจ้าสุทโธทนะจะเป็นพุทธบิดา แต่เมื่อไม่ทูลอาราธนาพระองค์ให้เสด็จไปเสวยในพระราชวัง พระองค์ก็ยังสู้เสด็จไปทรงบาตรตามลำดับบ้าน จนความถึงบรมกษัตริย์ ท้าวเธอรีบเสด็จออกมาพ้อพระองค์ว่า ทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ไม่เป็นการสมควรที่พระองค์ผู้เป็นพระราชโอรส จะพึงเที่ยวขอภิกษาตามชาวบ้าน หรือหากจะถือเป็นการภิกษาจารก็ควรจะเสด็จโดยพระเสลี่ยงทองเป็นต้น สมเด็จพระนราศทศพล จึงถวายพระพรว่า การภิกษาจารตามลำดับบ้านนี้ เป็นประเพณีที่พระองค์ทรงอนุวัตรตามวงศ์แห่งพระพุทธในอดีตทั้งหลาย แล้วจึงได้ตรัสคาถาปริยายว่า

อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย ธมฺมํ สุจริตํ จเร

ความว่า *บุคคล ไม่พึงดูหมิ่นในข้าวบิณฑบาตที่พึงยืนรับ ควรประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต* ดังนี้เป็นต้น

โดยพระพุทธาธิบายว่า การภิกษาจารที่ภิกษุจะพึงยืนรับตามลำดับบ้าน เป็นวัตรสมาทานที่บริสุทธิ์ แต่ตรัสกำชับภิกษุผู้ประพฤติเช่นนั้นว่า ความประพฤติให้เป็นสุจริต เว้นอเนสนกิจ การแสวงหาโดยไม่ชอบธรรม มีเที่ยวไปในอโคจร หรือรับเป็นทูตสื่อสาส์น เป็นแพทย์เรียกขวัญข้าวค่ายาเป็นต้น เพราะเมื่อประพฤติไม่สมควรเช่นนั้น ภิกษาจารวัตรแม้เป็นธรรมเนียมที่ดี ก็กลับเสียไป เพราะประพฤติไม่ชอบด้วยวินัยนิยม ในฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้จะอบรมกุศลวัตรให้มีผลพิเศษไพศาล เช่นบริจาคทานเป็นต้น ก็ต้องให้เป็นไปโดยชอบจึงจะได้รับ

ผลดี คือมุ่งความบริสุทธิ์เป็นเบื้องหน้า อย่าให้เป็นไปโดยอัตตาธิปไตยถือตนเป็นใหญ่ หรือโลกาธิปไตยถือโลกเป็นใหญ่ อันบุคคลผู้จะทำอะไร หวังผลที่จะได้ตอบแทน ย่อมไม่ชื่อว่ามีเจตนาอันดี เพราะมีจักษุมุ่งต่ออามิส มิได้คิดถึงผลคือความชอบธรรมเป็นใหญ่ แม้จำทำบุญคุณไว้ก็ไม่จัดว่าเป็นบุพพการี เช่นเจ้าหนี้ผู้ให้กู้เงิน เพื่อต้องการดอกเบี้ย ต่อเป็นผู้รู้จักเฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่นด้วยเห็นแก่ความชอบธรรมว่า ธรรมดามนุษย์ย่อมต้องเป็นผู้อุปการะแก่กัน เช่นนั้นจึงจะจัดว่าเป็นบุพพการี แม้บุคคลผู้ทำการตามหน้าที่ด้วยเห็นแก่ลาภยศ เมื่อลาภยศปรากฏสมหวัง ก็ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่ เมื่อไม่มีเครื่องล่อก็พาให้รวนเรย่อท้อใจ ผิดกับบุคคลผู้หวังดีด้วยถือความชอบธรรม เมื่อเห็นว่าการงานอะไรเป็นหน้าที่ ก็ปฏิบัติให้เป็นไปดีที่สุดตามความสามารถ นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญ นี่เป็นส่วนคดีโลก

คดีธรรม บุคคลผู้ดำเนินปฏิปทาไม่ติดอยู่ในความปรารถนา จึงจะชื่อว่าปฏิปทาอันมุ่งธรรม เช่นพระพุทธจรรยาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญ พระองค์เป็นผู้หมดกิจที่จะต้องทำเพื่อละสิ่งที่ควรละ เพื่อบำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ แม้พระองค์จะไม่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอะไร ก็ไม่เป็นการทำความบริสุทธิ์ของพระองค์ให้เสียไป แต่ทรงนิ่งดูดายไม่ได้เพราะพระมหากรุณา เสด็จพุทธจาริกโปรดไวไนยชน ในคามนิคมชนบทนั้นๆ ด้วยพระอัธยาศัยอันบริสุทธิ์ มิได้มุ่งผลตอบแทนอย่างไร ก็เพราะทรงยึดธรรมาธิปไตย แม้กัลยาณปุถุชนผู้มุ่งธรรม ย่อมดำเนินปฏิปทาโดยนัยนี้ให้สมแก่ภูมิของตน บัณฑิตชนจักสรรเสริญผู้นั้นว่า **ธมฺมคุตฺโต** *ผู้ปกครองธรรมแล้ว* **ธมฺมฏฺโฐ** *ผู้ดำรงแล้วในธรรม* แลผู้นั้นล่วงเสียได้ซึ่งอคติทางไม่ควรดำเนินทั้ง ๔ ประการ มีฉันทาคติเป็นต้น แต่นั้นก็จะบรรลุผล ทำตนให้ถึงความเจริญงอกงามต้องตามพุทธภาษิตว่า

ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ
โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา ฯ

ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรมเพราะความรัก เพราะความชัง เพราะความขลาด เพราะความเขลา ผู้นั้นย่อมทำให้โลกนี้สว่าง อย่างดวงจันทร์อันพ้นแล้วจากหมอกฉะนั้น

อันผู้จะประพฤติล่วงธรรม ตกอยู่ในอำนาจของอคติ ก็เพราะเห็นแก่ตนแก่โลกเป็นประมาณ ไม่มุ่งต่อธรรมเป็นประธาน การจึงเป็นไปเพราะชอบบ้าง ชังบ้าง ขลาดบ้าง เขลาบ้าง อย่างผู้พิพากษาไม่รักษาหลักพระธรรมนูญ ฉะนั้น ส่วนผู้มุ่งธรรม ย่อมดำเนินกรณียะที่สุจริตให้สมกับหน้าที่ มีธรรมเป็นดุจธงชัย แม้จะมีอุปสรรคอันใดมากีดขวาง ก็

พยายามหักล้างอุปสรรคนั้นเสียได้ ด้วยอุบายที่ชอบ กล่าวคือประกอบด้วยสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการ ๆ นั้น คือ

ธมฺมญฺญุตา *ความเป็นผู้รักจักเหตุ* เช่นรู้จักว่า ทุจริตเป็นเหตุแห่งหายนะ สุจริตเป็นเหตุแห่งวัฒนะ ๑ **อตฺถญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักผล* เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลของสุจริต ทุกข์เป็นผลของทุจริต ๑ **อตฺตญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักตน* เช่นรู้จักว่า เรามีชาติ สกุล ยศ ศักดิ์ สมบัติ คุณธรรม เพียงเท่านี้ แลปฏิบัติตนให้สมแก่ภาวะเช่นนั้น ๑ **มตฺตญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี* ทำการสิ่งใดไม่ละโมบจนเกินไป ๑ **กาลญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักาล* คือรู้จักเวลาว่า เวลาไหนควรประกอบกิจชนิดใด ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป หรือทำพร่ำเพรื่อจนไม่เป็นระเบียบ ๑ **ปริสญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักบริษัทคือประชุมชน* แล้วประพฤติตนให้สมแก่ชุมชนนั้น ๆ ๑ **ปุคฺคลปโรปรญฺญุตา** ความเป็นผู้รู้จักบุคคลที่ตนจะพึงทำติดต่อด้วย ๑ รวมเป็นธรรม ๗ ประการ เป็นองค์คุณของท่านผู้เป็นสัปบุรุษ

ในพระสูตรอื่นอันแสดงด้วยลักษณะของพระราชโอรสผู้ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ได้ยกคุณสมบัติ ๕ ประการ มี **อตฺตญฺญุตา** เป็นต้น ว่าเป็นอลังการคุณเครื่องกำหนดพระราชโอรสผู้ใหญ่ ผู้จะรักษากิจการใด ๆ ให้ผ่านพ้นอุปสรรค ดำเนินตามหลักยุติธรรมเสมอไป ต้องอาศัยสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการดังกล่าวมา สมเด็จพระศาสดาประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย ก็เพราะทรงฉลาดในอุบายผ่อนปรน เช่นตรัสเทศนามีเหตุมีผลอนุโลมตามบุคคลและกาลประเทศ พระธรรมเทศนาที่แสดงจึงมีหลายนัย แต่ผลที่สุดก็คงเป็นไปเพื่อวิมุตติมรรคผลเหมือนกัน เหมือนแพทย์ผู้ชำนาญ ประกอบโอสถได้หลายขนาน ก็เพื่อให้เหมาะกับสมุฏฐานของคนไข้ แลกำลังของผู้เป็นไข้นั้น ธรรมสุจริต แม้มีผลดีตามสภาพ แต่ผู้มีปัญญาหยาบ ไม่ทราบความมุ่งหมายที่ตรง กระทำลงด้วยความงมงาย กลับไม่ได้รับผล ซ้ำทำตนให้เดือดร้อนก็มี เช่นผู้ที่กระทำทานหรือรักษาศีลเป็นต้น ไม่ทราบเหตุผลโดยแท้ สักแต่ว่าทำไปตามประเพณี หรือเป็นอัตตาธิบดี โลกาธิบดี เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมได้รับวิปปฏิสารในภายหลัง

ส่วนผู้มุ่งธรรมเป็นประธาน ประพฤติตามปทัฏฐานของสัปบุรุษ ทำโดยรู้เหตุรู้ผล รู้ประมาณตนที่จะทำได้เพียงใด เหมาะกับกาลแลบุคคลบริษัท ย่อมได้รับความสุขทุกสมัย ชื่อว่าประพฤตินั้นๆ ให้เป็นสุจริต แม้ผู้มุ่งธรรมอันอุกกฤษฎ์คือมรรคผลนิพพาน ถ้าขาดสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะสำเร็จมรรคผลได้ พึงเห็นอุทาหรณ์ เช่นพระอานนท์ กระทำเพียรเคร่งครัดจัดไป ก็ไม่ได้รับประโยชน์อันใด เพราะใจไม่สงบ

ต่อมาปรารภว่าจะพักผ่อนเสียก่อน แล้วจึงไปสู่ที่พัก พอเอนกายบ่ายศีรษะลงถึงเขนย เท้าพอพ้นพื้น ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ เพราะใจไม่ฟุ้งซ่าน ความเพียรแม้เป็นธรรมที่ดี แต่เพราะเกินประมาณไป กลายเป็นโทษไม่สำเร็จประโยชน์ได้ แม้ธรรมอื่น ๆ ก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน ต่อธรรมที่ประพฤตินั้นเหมาะกันโดยอัธยาศัยและกาลเป็นต้น จึงให้สำเร็จผลตามมุ่งหมาย คล้ายกับโอสถย่อมมีสรรพคุณดีทุกขนาน แต่ต้องเหมาะกับสมุฏฐาน แลรับประทานแต่พอดี เหตุนั้น จึงมีพระพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า

เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ ฯ

ชนเหล่าใด มีปกติประพฤติให้สมควรแก่ธรรม ในธรรมที่พระอริยะกล่าวแล้วโดยชอบ ชนทั้งหลายเหล่านั้น จักถึงฝั่งคือพระนิพพาน ล่วงเตภูมิกวัฏฏ์ อันเป็นฝั่งขวาของมาร ที่ข้ามได้โดยยาก ดังนี้

สาธุชนผู้ประพฤติสุจริตธรรม ด้วยมุ่งความบริสุทธิ์เป็นเบื้องหน้า รักษาสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการไว้ด้วยดี ชื่อว่าประพฤติธรรมนั้นให้เป็นสุจริตทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ย่อมได้ประสบผลคือความสุขทุกสมัย คือทั้งในขณะทำและขณะต่อไป ได้ในธรรมสมาทานข้อว่า **ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ สุขวิปากํ** *มีสุขในปัจจุบัน แลมีสุขเป็นวิบากต่อไป* แม้ในพระคาถาที่นำมานิกขิตต์ไว้ในเบื้องต้น ก็ประกาศผลของธรรมจารีบุคคลว่า ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า มีอรรถาธิบายดังได้วิสัชชนามาด้วยประการฉะนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

มุขกถา*
(เรื่อง พระประมุขของชาติ)

ราชา มุขํ มนุสฺสานํ นทีนํ สาคโร มุขํ
นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท อาทิจฺโจ ตปตํ มุขนฺติ ฯ

(ม.ม. ๑๓/๖๑๑/๕๕๖)

ณ บัดนี้จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในมุขกถา คือกล่าวพรรณนาถึงเรื่องความเป็นประมุขเป็นประธาน เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำ แห่งสุกกปักษ์ เป็นวันพระ เป็นวันธัมมัสสวนะ ที่ท่านสาธุชนทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้พร้อมใจกันมาประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการบูชาอย่างยิ่งที่ชื่อว่าปฏิบัติบูชา คือกระทำตามคำสั่งสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงประทานแนะแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติแก่เหล่าพุทธบริษัทเอาไว้ว่า เมื่อถึงกาลอภิลักขิตสมัยเช่นนี้ ต่างก็มาประชุมพร้อมกัน ณ สภาธรรมสมมติคือพระอุโบสถแห่งนี้ เพื่อจะได้ประกอบกรณียกิจที่เป็นหิตานุหิตประโยชน์ที่สามารถบำเพ็ญให้เกิดขึ้นแก่ตนได้ ตามความสามารถของแต่ละท่านแต่ละบุคคลที่จะพึงขวนขวายประกอบให้มีขึ้น

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๒ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

เมื่อท่านทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว ถึงกาลเวลาที่กำหนด ต่างก็ได้แสดงคารวะธรรมทางกาย คือการกราบไหว้พระรัตนตรัย ต่อจากนั้นได้ชวนกันกล่าววจีกรรมคือการกล่าวสดุดีชมเชยพระรัตนตรัย แล้วชวนกันกล่าวสังเวคกถาอันเป็นเครื่องเตือนให้เราท่านทั้งหลายให้มีสติสัมปชัญญะไม่ตกไปในปมาทะ คือความประมาท ยกตนขึ้นสู่อัปปมาทะ คือความไม่ประมาทในปัญจสังขารที่ตกอยู่ในสภาวะธรรมคือเป็น **อนิจฺจํ** *ไม่เที่ยง* **ทุกฺขํ** *เป็นทุกข์* และ **อนตฺตา** *บังคับบัญชาไม่ได้* ต่อจากนั้นท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้กล่าวสมาทานองค์อุโบสถศีล มีกาลเวลาเป็นเครื่องกำหนดวันหนึ่งคืนหนึ่ง เพื่อทำชีวิตของตนไม่ให้เป็นชีวิตที่ปราศจากประโยชน์ เมื่อบุรพภาคกรณียกิจอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งธัมมัสวนมัยอันท่านทั้งหลายได้ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็สมควรจะได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงไว้แก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วสืบกันมาโดยทางปฏิบัติจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เพื่อเป็นเครื่องประดับปัญญาบารมีของท่านทั้งหลายสืบต่อไป

เพราะฉะนั้น อาตมภาพจะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นซึ่งอยู่ในเกณิยสูตรมาชี้แจงแสดงสืบต่อไปพอสมควรแก่เวลา

วันนี้เป็นวันมหามงคลสมัยที่เราชาวไทยทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักรได้แสดงออกซึ่งความโสมนัสยินดีปรีดา เพราะเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์พระประมุขของชาติและองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก เมื่อเป็นอภิลักขิตสมัยมงคลเช่นนี้ เราชาวไทยทั้งหลายไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ๆ ที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารต่างก็ได้แสดงออกทั้งทางกาย ทางวาจาตลอดทั้งทางใจ เป็นการนอบน้อมสักการะถวายพระราชกุศลแด่พระองค์ท่าน ซึ่งวันนี้เป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ท่าน ที่เวียนมาบรรจบครบอีกหนึ่งรอบ เราท่านทั้งหลายชาวไทยไม่เลือกชนชั้นศาสนา ก็ได้แสดงกรรมต่าง ๆ ตามที่คณะนั้นจะพึงจัดพึงทำให้มีขึ้น

เช่นอย่างที่พุทธมณฑลสถาน ทั้งฝ่ายอาณาจักรทั้งฝ่ายพุทธจักร ก็ได้จัดอาราธนาพระสงฆ์และเรียนเชิญสาธุชนมาร่วมกันประกอบภาวนาพิธีกรรม เพื่อเจริญภาวนาพิธี หรือว่าเจริญกัมมัฏฐาน เพื่อจะได้น้อมนำสิ่งที่ตนได้บำเพ็ญให้มีขึ้นนั้น น้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระประมุขของชาติ ซึ่งเราท่านทั้งหลายยอมรับนับถือกันว่า พระองค์เป็นผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นที่สักการะเคารพนอบน้อมกราบไหว้ของเราชาวไทยทุกผู้ทุกนาม จึงได้จัดงานขึ้นเป็นเวลา ๕ วัน ที่พุทธมณฑลสถานนั้น

ในสถานที่ต่าง ๆ อย่างท้องสนามหลวงก็ได้มีมหรสพสมโภช เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ท่านอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำตลอดมา เมื่อถึงวันมหามงคลเช่นนี้ในศาสนจักรวัดวาอารามต่าง ๆ ก็ได้เชิญชวนมวลประชาสาธุชนทั้งฝ่ายบรรพชิตทั้งฝ่ายคฤหัสถ์จะได้ประชุมกันสดุดีและกล่าวถวายพระพรให้พระองค์ท่านสถิตย์สถาพรอยู่ในสิริราชสมบัติยิ่งยืนนานและมีพระชนมพรรษาเจริญยิ่งปราศจากขันธโรคาพาธ อันเป็นความปรารถนาของเราท่านทั้งหลายทั้งฝ่ายศาสนจักร และเมื่อถึงกาลเวลาก็จะได้ประกอบพิธีการจุดพลุจุดไฟเพื่อเป็นการถวายแด่พระองค์ท่าน ตามวาระที่ฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรได้ร่วมกันเฉลิมฉลองในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ท่านอย่างนี้ นี่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ท่านเป็นที่เชื่อมโยงใจของบรรดาทวยราษฎร์ทั้งหลาย ทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักรด้วยดีเสมอมา

บุคคลที่จะรวมจิตใจของบุคคลทั้งหลายได้จำนวนมากอย่างนี้จะต้องประกอบกรณียกิจที่เรียกว่าคุณธรรมหรือทรงคุณธรรมอันประเสริฐ จึงจะได้ยอมรับนับถือเคารพนบนอบจากประชาชนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก อย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เราถึงแม้ว่าจะเกิดไม่ทัน แต่ว่าเราก็ได้พบพระองค์โดยธรรมที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนประสิทธิ์ประสาธน์ให้โอวาทานุสาสน์นี้ไว้ แล้วนำสืบกันมาโดยสัจธรรมที่พระองค์ชี้แจงแสดงเปิดเผยแล้วเราท่านทั้งหลายน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติก็เห็นผลชัดจากการปฏิบัตินั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมข้อใดทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล เมื่อเราประกอบให้เกิดมีขึ้นในตนวิบากผลก็ย่อมสำเร็จแก่ผู้นั้น ตามฐานานุรูปแก่กรรมที่ตนเองได้กระทำเอาไว้ เพราะฉะนั้น สัจธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประกาศเอาไว้นั้นแล้ว ศาสนิกชนมาประพฤติปฏิบัติเห็นผลได้ชัดทันตาเห็นและในอนาคตกาล ต่างก็ยอมรับนับถือพระองค์ท่านว่า เป็นเอกบุคคลผู้เลิศในไตรโลกบรรดามนุษย์เทวดาและสัตว์ในอบายทั้งหลายนี้ พระองค์ท่านเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐจึงเป็นที่เชิดชูของศาสนิกชนแล้วมีบุคลากรนำสืบ ๆ กันมาจนถึงกระทั่งยุคปัจจุบันของเราท่านทั้งหลายในขณะนี้ พระองค์ท่านจึงได้รับการเคารพกราบไหว้สักการะเป็นประจำ ฉันใด

แม้แต่องค์พระประมุขของเราท่านทั้งหลาย พระองค์ก็เป็นผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐเลิศกว่าบรรดามนุษย์ทั้งหลายผู้อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ท่าน เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า เป็นพระบิดาของเราชาวไทยทั้งหลาย ย่อมจะเป็นการไม่ผิด และย่อมจะเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เราท่านทั้งหลายจะเชิดชูพระองค์ท่านเป็นพระบิดาของชาติ เราจึงได้กำหนดหมายเอาว่า วันเฉลิมพระชมพรรษาขององค์ท่านนั้นเป็นวันพ่อของชาติ

ตามธรรมดาพ่อนั้นย่อมเป็นผู้นำของครอบครัวเมื่อมีบุคคลผู้อยู่ภายใต้คือกุลบุตร กุลธิดาหรือบุตรชายบุตรหญิง พ่อนั้นจึงเป็นผู้นำ ถ้าว่ากันโดยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา พ่อนั้นย่อมทรงคุณธรรม ๕ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ห้ามไม่ให้ลูกนั้นประกอบกรรมทำชั่ว

ประการที่ ๒ ส่งเสริมให้ลูกนั้นประกอบคุณงามความดี

ประการที่ ๓ สนับสนุนให้ลูกของตนนั้นได้มีวิชาการ ความรู้ เพื่อเป็นทรัพย์อันประเสริฐเพื่อเป็นการยังชีวิตของตนให้ดำรงอยู่ได้ด้วยทรัพย์คือปัญญานี้

ประการที่ ๔ จัดหาคู่ครองให้ตามกาลสมัย

ประการที่ ๕ มอบทรัพย์มรดกที่เกิดจากหยาดเหงื่อแรงกายของตน มอบกับบุตรผู้เป็นทายาทรับสืบต่อไป

นี่เป็นคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้เป็นพ่อจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลผู้เป็นลูกทั้งชายหญิง คุณธรรมข้อนี้เกิดขึ้นในตัวของผู้เป็นพ่อนั้น โดยที่ไม่ต้องมีการสอน ไม่ต้องมีการชี้การแนะนำ พ่อนั้นจะกระทำเพื่อให้ลูกนั้นได้ประสบกับความสุขความเจริญโดยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการ ถ้าเราท่านทั้งหลายจะพึงพิจารณาในพระจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระประมุขของเราชาวไทยทั้งหลาย พระองค์นั้นถ้าจะว่าโดยคุณธรรมทางศาสนานี้ทั้ง ๕ ประการ พระองค์ท่านก็เปี่ยมล้นไปด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ท่านได้ประพฤติปฏิบัติพระจริยาวัตรกระทำให้เป็นเยี่ยงอย่างและก็ได้พระราชทานโอวาทานุศาสนีตามกาลตามสมัยสมควร ที่พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปสู่สถานที่ต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของประเทศไทย

พระองค์ได้ชี้ได้แนะได้ห้ามปรามมิให้บุคคลได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง ให้เป็นประชาชนที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ กฎเกณฑ์ของสังคม ถ้าเราจะเห็นได้สิ่งใดที่ประชาชนของพระองค์ท่านประพฤติอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมแก่ตนเอง และประเทศชาติ พระองค์ท่านก็จะดัดแปลงแก้ไขด้วยการชี้ ด้วยการแนะ ด้วยการนำให้กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่เป็นโทษเป็นพิษเป็นภัยแต่ประการใด เช่นอย่างในภาคเหนือของเราท่านทั้งหลาย ซึ่งพระองค์ได้ปกครองอยู่นั้นได้มีชนชาวเขาและพืชพันธ์ธัญญาหารอันเป็นเหตุบั่นทอนสุขภาพร่างกายของประชาชน ไม่ใช่เฉพาะของชาวไทย อาจจะกล่าวได้ว่า

ทั่วโลกก็ได้ พืชพันธุ์ชนิดนั้นมักเป็นเครื่องบั่นทอนสุขภาพร่างกาย พระองค์ท่านก็พยายามที่จะให้คนเหล่านั้นได้เลิกละในการประกอบอาชีพส่วนนี้เสีย คนที่พระองค์แนะนำให้เลิกนั้นก็เท่ากับเป็นการห้ามปรามไม่ให้ประชาชนของพระองค์ได้กระทำสิ่งที่ก่อให้เกิดโทษแก่ตนและแก่สังคมของประชาชนชาวโลกทั้งหลาย

และมิใช่แต่เพียงแนะนำหรือห้ามปรามอย่างเดียว แต่พระองค์ยังชี้อุบายในการที่จะให้ประชาชนเหล่านั้นเลิกประกอบอาชีพนั้นเสีย แล้วหันมาประกอบอาชีพปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารที่ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดโทษแต่ประการใด นี่เรามองเห็นพระราชจริยาวัตรของพระองค์เข้าในเกณฑ์ที่ว่า ห้ามไม่ให้ลูกกระทำความชั่ว ก็คือไม่ให้ประชาชนเหล่านั้นประกอบอาชีพที่เป็นโทษเป็นพิษเป็นภัยแก่สังคมของชาวโลก นี่เราพิจารณาเห็นได้ว่าพระองค์ท่านห้ามปรามแล้วยังแนะนำอีกด้วย

ต่อจากนั้นก็เป็นโครงการพระราชดำริของพระองค์ที่เห็นประชาชนไร้การศึกษา ก็ย่อมจะให้ชนเหล่านั้นได้มีการศึกษา พระองค์จึงมีโครงการพระราชดำริสอนชนเหล่านั้นให้รู้หนังสือทางด้านอักษรสมัย เมื่อเขารู้หนังสือก็จะได้รับทราบเหตุการณ์ทั้งหลาย เพราะถ้าฟังความกันไม่รู้เรื่อง อ่านหนังสือไม่ออกไม่เข้าใจ การสื่อสารไม่ว่าชนิดใด ๆ ก็ไม่สามารถจะทำความเข้าใจกันได้ ไม่สามารถจะเปลี่ยนความประพฤติของเขาทำดำให้เป็นขาวได้ พระองค์ท่านก็ส่งเสริมในเรื่องการศึกษา นี่ก็ชื่อว่า สอนให้ทำความดีไปในตัวด้วย สอนให้มีความรู้ในวิชาการไปในตัวด้วย

มรดกนี้ถ้าจะว่ากันไปแล้วก็หมายถึงผืนแผ่นดินไทยทั้งประเทศ ที่เรียกว่าเป็นขวานทองนั่นเอง ถ้าจะว่ากันโดยเท็จจริงก็เป็นสมบัติของพระองค์ท่านทั้งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีอยู่ในบริเวณอาณาเขตของประเทศไทยนี้ได้ชื่อว่าเป็นสมบัติของพระองค์ และพระองค์ก็ได้พระราชทานทรัพย์มรดกให้ทวยราษฎร์ของพระองค์นั้น ไม่เลือกชนชาติศาสนาแต่ประการใดให้มีที่อยู่ที่อาศัยได้ประกอบสัมมาอาชีพได้ ดังเราจะเห็นได้ว่าผู้ที่บริหารประเทศชาติเป็นพระเนตรพระกรรณของพระองค์นั้น ถ้าต้องการจะได้ผืนแผ่นดินอันใดก็จะมีพระราชกฤษฎีกาเวรคืนสถานที่นั้น ๆ นี่ก็แสดงให้เห็นว่าเป็นสมบัติของพระองค์ท่าน และพระองค์ท่านก็มอบให้เราชาวไทยทั้งหลายถือเป็นกรรมสิทธิ์ยึดครอง นี่ก็เท่ากับพ่อมอบให้ซึ่งมรดก

เพราะฉะนั้น โดยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ พระองค์ทรงแนะนำทวยราษฎร์ของพระองค์ เพื่อไม่ให้ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม และแนะนำให้ประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ก่อความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนนั้นอยู่ดีกินดี มีการเล่าเรียน

ศึกษาที่ดีงาม และในบางครั้งบางโอกาส พระองค์พระราชทานมงคลสมรส และโอกาสสุดท้ายก็มอบผืนแผ่นดินนี้ซึ่งเป็นมรดกของพระองค์ให้เราท่านทั้งหลายได้มีที่อยู่ที่อาศัยที่ประกอบอาชีพสามารถยังอัตภาพให้เป็นไปได้สะดวก นี่เราเปรียบเทียบได้ว่า พระองค์ท่านนั้นเป็น **'พระบิดาของชาวไทย'** หรือ เป็นพ่อของเราชาวไทยทุกผู้ทุกนาม ไม่เลือกชนชั้นศาสนา เมื่ออยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ท่าน ต่างก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่ของพระองค์ท่านนั้นเป็นอย่างดี ถ้าหากทราบว่าลูกของพระองค์ท่านอยู่ในภูมิภาคส่วนใดเกิดความเดือดร้อนด้วยเหตุเภทภัยจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรืออุบัติเหตุต่าง ๆ ก็ตาม พระองค์ท่านก็จะนึกถึงประชาราษฎร์เปรียบเหมือนลูกของพระองค์ท่านนั้นเป็นเบื้องต้น แม้จะมีพระราชภารกิจสำคัญต่างๆ พระองค์ท่านก็อาจจะงดเว้นภารกิจเหล่านั้น เพื่อจะได้ขจัดสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันด่วน

เช่นอย่างในปีนี้ เราท่านทั้งหลายคงจะทราบดีว่ามีภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งของประเทศไทยคือทางภาคใต้ เรียกว่า วาตภัย ได้พัดพาบ้านเรือนได้พัดพาพืชพันธุ์ธัญญาหารได้ทำลายชีวิตมนุษย์เป็นจำนวนมาก เมื่อลูกของพระองค์ท่านปราศจากที่พึ่งพาอาศัย บ้านเรือนไม่มีที่พักพาอาศัย อาหารการกินการอยู่ก็ไม่มี ปัจจัยทั้ง ๔ ก็ไม่มี พระองค์ท่านนั้นเป็นห่วงเป็นใยลูกของพระองค์ท่านที่ประสบวาตภัยในครั้งนี้ จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ซึ่งได้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ประชาชนซึ่งเปรียบเหมือนลูกของพระองค์ท่านให้พ้นวิกฤตการณ์ที่ได้ประสบความทุกข์ความลำบากทนทุกข์ทรมาน เพราะต้องประสบวาตภัยหรือต้องประสบเคราะห์กรรม ดังที่เราได้ทราบได้เห็นทางสื่อมวลชนทั้งฝ่ายเสียงทั้งฝ่ายอักษรสมัย

เราได้ทราบว่าน้ำพระทัยของพระองค์นั้นเปี่ยมล้นไปด้วยความห่วงใย เหมือนกับพ่อแม่ที่มีความห่วงใยในบรรดาบุตรทั้งหลาย ถ้าลูกคนใดมีอันจะกินพอยังอัตภาพให้เป็นไปได้โดยไม่ฝืดเคือง พ่อแม่ก็มักจะเบาใจในลูกคนนั้น

แต่ถ้าลูกคนใด ยังไม่สามารถยังอัตภาพให้เป็นไปได้โดยสะดวกสบาย เพราะประสบชะตากรรม อันเนื่องมาจากอำนาจอดีตกรรมก็ตาม อำนาจปัจจุบันกรรมก็ตาม พ่อแม่ก็มักจะคิดถึงลูก ห่วงใยลูกผู้นั้นอยู่เป็นประจำ พยายามที่จะช่วยสงเคาะห์อนุเคราะห์ให้เขาผู้นั้นพ้นจากเคราะห์กรรมนั้น นี่เป็นการเปรียบเทียบให้เห็น

แต่พระราชหฤทัยของพระองค์ท่านนั้นเปี่ยมล้นไปมากไม่ว่าจะบุกป่าฝ่าดงดอน ไม่ว่าจะร้อนจะหนาวแต่ประการใด หรือว่าจะโดนฝนฟ้าลมพายุต่าง ๆ พระองค์จะเสด็จไปเพื่อ

บำบัดความทุกข์ความหิวโหยของเหล่าประชาชน ซึ่งเปรียบเหมือนลูกของพระองค์ท่าน ให้พ้นจากวิกฤตการณ์อันนั้นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า พระองค์ท่านนั้นจะประทับอยู่ในเมืองหลวงนี้ปีหนึ่งไม่กี่เดือนเท่านั้น จะต้องมีการแปรพระราชฐานไปยังสถานที่ส่วนภูมิภาคทั้งภาคใต้และภาคเหนือ ตลอดทั้งภาคอีสานที่มีที่พักแปรพระราชฐาน

ถ้าเราจะคิดในสามัญสำนึกของปุถุชนธรรมดา ถือว่าเป็นการพักผ่อน แต่ว่าพระองค์ท่านนั้นหาได้ไปพักผ่อนตามที่บางคนเข้าใจไม่ การที่ว่าพระองค์ท่านแปรพระราชฐานไปในภูมิภาคต่าง ๆ นั้น มิใช่ว่าเพื่อความเกษมสำราญส่วนพระองค์แต่ประการใดก็หาไม่ แท้จริงไม่ว่าพระองค์จะเสด็จแปรพระราชฐานไปสู่ส่วนใด ๆ พระองค์มิได้มีความเกษมสำราญ หรือพูดตามประสาชาวบ้านว่าไม่มีความสนุกสนานเบิกบานใจ พระองค์จะต้องเหนื่อยพระวรกายอันแสนสาหัสเพียงใด บุกป่าฝ่าดงดอนไปทุกหนทุกแห่งที่ทราบว่าประชาชนของพระองค์ท่านต้องตกทุกข์ได้ยาก เช่น เรื่องเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพนั้นพระองค์ก็ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เพื่อจะได้ให้หมอเยียวยาให้พ้นจากพยาธิความเจ็บป่วยที่ประชาชนนั้นหมดปัญญาที่จะแก้ไขด้วยปัญญาของตนเอง พระองค์ท่านก็ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์อย่างนี้

เพราะฉะนั้น การแปรพระราชฐานมิใช่เป็นความสนุกสนานเบิกบานหรือพักผ่อนร่างกาย เหมือนอย่างเราท่านทั้งหลาย สิ้นสัปดาห์ก็หาวันเวลาหยุด เพื่อจะได้พักผ่อนที่ได้ตรากตรำทำงานมา ๕-๖ วัน วันสิ้นสัปดาห์เราก็ไปพักผ่อนกันสนุกสนานร่าเริงบันเทิง แต่การแปรพระราชฐานของพระองค์ท่านนั้น ไปในฐานะพ่อของชาติไปในฐานะพ่อของทวยราษฎร์ไปเพื่อดูแลความสุขความทุกข์ของทวยราษฎร์ ในน้ำพระทัยของพระองค์นั้นเปี่ยมล้นไปด้วยเมตตาธรรม พระกรุณาธรรม พระองค์ท่านจึงมีความห่วงใย และมีความหวั่นไหวในพระราชหฤทัยนั้นก็คือพระกรุณาธรรมนั่นเอง พระองค์ประสิทธิ์ประสาธน์ปริญญาบัตรให้เป็นการให้กำลังใจแก่พสกนิกรของพระองค์ท่าน คุณธรรมแบบนี้พ่อแม่มี ฉันใด พระองค์ท่านมีทวีคูณมากขึ้นไปสองเท่า เพราะพ่อแม่ดูแลลูกของตนอย่างมากก็สิบคนเก้าคน ลดหลั่นลงมาจนกระทั่งหนึ่งคน ส่วนพระองค์ท่านนั้นมีลูกที่พระองค์จะต้องเอาใจใส่ถึง ๕๐ กว่าล้านคน ท่านทั้งหลายก็ลองเปรียบเทียบดูว่า ความหนักใจของพ่อแม่ที่มีลูกเก้าคนสิบคน กับความหนักใจของพ่อแม่ที่มีลูกเป็นจำนวนมากหลายสิบล้านคนอย่างนี้ คนไหนจะมีความหนักใจต่างกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าประชาชนของเราที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารเกิดมีความอัตคัดขัดสนข้าวยากหมากแพง ประชาชนก็มักจะโทษผู้ปกครอง ผู้นำประเทศชาติว่า ไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันดีงาม จึงทำให้ฝนฟ้าต้องแห้งแล้ง ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวยากหมากแพง

ในอดีตกาลนั้นก็มีพฤติกรรมอย่างนี้ ถ้าประมุขของประเทศใด ๆ ปกครองประเทศแล้วเกิดข้าวยากหมากแพง ฝนไม่ตกแห้งแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารปลูกแล้วก็วิบัติเสียหายนานับประการ ประชาชนเหล่านั้นก็ร้องประกาศทูลศาลว่า พระองค์ไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันดีงาม เพราะเป็นผู้นำประชาชนในกลุ่มนั้น ๆ ก็จะได้รับแต่คำติฉินนินทากล่าวโทษกล่าวร้าย ไม่เหมือนกับลูกบางคนไม่คำนึงถึงคุณูปการของผู้เป็นพ่อเป็นแม่ เวลายากจนขึ้นมาก็กล่าวหาว่าเพราะพ่อแม่ไม่หากินไม่สั่งสมเอาไว้จึงพลอยให้ลูกตกทุกข์ได้ยากลำบากด้วย ลูกอย่างนี้ก็มีไม่ใช่ว่าจะไม่มี เพราะฉะนั้น ลูกที่เกิดจากอกของผู้เป็นพ่อเป็นแม่ยังมีความคิดเช่นนี้ บางคนแล้วลูกจำนวนสิบ ๆ ล้านคนนี้จะไม่มีความคิดเช่นนี้บ้างเชียวหรือ

เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดเหตุเภทภัยอย่างหนึ่งอย่างใดก็มักจะกล่าวโทษ ถึงแม้จะกล่าวไม่ให้ได้ยินก็เพราะกลัวจะเป็นโทษโอฐภัยแต่บางทีก็อาจจะกล่าวในสังคมน้อย ๆ ว่าอย่างนี้ ๆ ทำให้เกิดวิบัติเภทภัยต่าง ๆ นานับประการ แต่ว่าพระองค์ท่านก็มิได้คำนึงถึงในเรื่องนี้แต่ประการใด ไม่ได้คำนึงถึงความทุกข์ความยากทรมานพระวรกายของพระองค์ในที่ทุกหนทุกแห่ง เราท่านทั้งหลายย่อมทราบประจักษ์แก่ใจของตนเอง หรือบางคนก็อาจจะได้รับการอนุเคราะห์สงเคราะห์จากพระองค์ท่านโดยทางตรง คือได้รับเอง และโดยทางอ้อมจากสิ่งที่พระองค์ได้มอบให้

เพราะฉะนั้น วันนี้เป็นวันพ่อของชาติ คือเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา คือวันพระราชสมภพของพระองค์ เราท่านทั้งหลายสมควรจะเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม พยายามบำเพ็ญกุศลให้เกิดมีขึ้นแก่ตน แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลให้พระองค์ท่านนั้นมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน มีความเกษมสำราญทั้งในส่วนพระองค์ทั้งในส่วนพระราชวงศ์นั้น ได้สถิตสถาพรอยู่ในสิริราชสมบัติยืนยาวนาน คุณธรรมมิใช่มีเพียงเท่านี้ พระองค์ท่านยังประกอบไปด้วยคุณธรรมอันล้ำเลิศ

ประการที่หนึ่งนั้น ชื่อว่าพ่อแม่ย่อมจะให้สิ่งของกับลูกที่เรียกว่า เป็นการสงเคราะห์ ก็หมายถึงสงเคราะห์ทั้งในนิจสมัยทั้งในกาลสมัย คือให้เป็นนิจ และให้เป็นบางโอกาสบางเวลา การให้อย่างนี้ พระบาทสมเด็กพระเจ้าอยู่หัวผู้เป็นพ่อของเราชาวไทย พระองค์ท่านได้ให้เป็นประจำ อย่างที่เราท่านทั้งหลายได้เห็นกัน โครงการพระราชดำรินี้ก็ชื่อว่าเป็นการให้ ให้แนวทางของการประกอบสัมมาอาชีวะ เสียสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์นั้นมอบให้จัดกิจกรรมขึ้นเพื่อให้ประชาชนของพระองค์ซึ่งเปรียบเสมือนลูกนั้นได้มีอาชีพประกอบการงาน คุณข้อนี้คือการให้ เราผู้ได้รับการให้นี้ ถ้าเป็นผู้ไม่นึกถึงก็เป็นคนอกตัญญูกตเวทีบุคคล คือ

ไม่รู้ไม่ทำตอบแทนด้วย เพราะฉะนั้น พระองค์ท่านเป็นผู้ให้เรียกว่าบำเพ็ญทาน หรือว่าบำเพ็ญทานบารมี ข้อนี้ที่หน่วงเหนี่ยวน้ำใจของเราทั้งหลาย

พระสารีบุตรได้ข้าวทัพพีเดียวจากราธพราหมณ์ ยังนึกไม่หาย จึงได้อนุเคราะห์สงเคราะห์ราธพราหมณ์นั้นเมื่อยามที่ไร้ที่พึ่ง แล้วจนกระทั่งสั่งสอนอบรมให้ได้รับคุณวิเศษคือเป็นพระอรหันต์ขีณาสพ เพราะฉะนั้น พระองค์เป็นผู้ให้พระองค์ท่านให้อะไรกับเรา ให้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ให้ทั้งโอวาทานุศาสนี ให้ทั้งสิ่งของที่เป็นรูปธรรม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นี่เป็นคุณธรรมที่เป็นโซ่ทองคล้องใจของเราท่านทั้งหลายเอาไว้

ในวันนี้พระองค์ก็จะได้พระราชทานทั้งฝ่ายศาสนจักร และอาณาจักร ส่วนศาสนจักรก็ได้พระราชทานโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนและแต่งตั้งพระเถรานุเถระที่มีการเกื้อกูลแก่พระศาสนา เมื่อได้รับการพิจารณาแล้วตามลำดับชั้น พระองค์ท่านก็ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศยกย่องเชิดชูให้พระเถรานุเถระรูปนั้น ๆ ได้ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์ตามภูมิ ตามชั้นตามฐานันดรศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไปจนกระทั่งถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะพระองค์ท่านก็ประสิทธิ์ประสาธน์ให้ นี่เป็นการให้ในฝ่ายศาสนจักร ส่วนการให้ในฝ่ายอาณาจักร วันนี้พระองค์ก็จะได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่บรรดาข้าราชการ พ่อค้าประชาชนที่ได้ประกอบคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์แก่อาณาจักร ซึ่งต่างก็ทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ เมื่อได้รับการเสนอความดีความชอบ พระองค์ท่านก็พระราชเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เพื่อเป็นเกียรติประวัติต่อวงศ์ตระกูล เพื่อเป็นการส่งเสริมน้ำใจว่าคนทำดีนั้นย่อมได้รับผลซึ่งความดี จะได้รับความดีตอบ พระองค์ท่านก็จะได้ประกอบพิธีในวันนี้ ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย พระองค์ก็จะได้สถาปนาสมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะพระราชาคณะชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ ตลอดถึงพระครูสัญญาบัตร แม้กระทั่งศาสนาพุทธซึ่งเป็นฝ่ายมหายาน ก็จะได้รับพระราชทานเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งตามลำดับไปด้วยในวันนี้ และวันนี้พระเถระในวัดปากน้ำของเราจะไร้บพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะรูปหนึ่ง ท่านผู้นั้นก็คือพระครูอุปถัมภ์ธรรมกิจ วันนี้เมื่อได้รับพัดยศสัญญาบัตรแล้วก็จะได้เป็นเจ้าคุณเต็มที่ เราท่านทั้งหลายก็ได้ทราบกันอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น นี่เป็นการให้เรียกว่าทานะ พระองค์ได้ทรงให้

ประการต่อมานั้น พระองค์ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเป็นพุทธมามกะ พระองค์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งศีล เพราะฉะนั้น การที่พระองค์จะมานั่งสมาทานศีลเหมือนกับเรา ๆ ท่าน ๆ ทั้งหลายนี้ก็คงจะเป็นการเป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อมีพระราชพิธีอย่าง

หนึ่งอย่างใด ที่พระองค์เสด็จเป็นการส่วนพระองค์หรือเสด็จเป็นพระราชพิธีพระองค์ก็ทรงศีล และโดยปกติพระราชจริยาวัตรของประองค์นั้นก็ตั้งอยู่ในศีลนี้เป็นอย่างดี พระองค์จึงได้มนุษยสมบัติ เลิศกว่าบรรดาชาวเราชาวไทยทั้งหลาย เพราะว่าพระประมุขนั้นมีเพียงหนึ่ง เหล่านี้ก็เพราะอำนาจศีลที่พระองค์ ทรงบำเพ็ญมาในอดีตชาติ เมื่อศีลบริสุทธิ์ ถ้าปรารถนาโลกิยสมบัติก็จะได้เป็นพระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ์สืบต่อไป ขึ้นอยู่กับอำนาจของคุณธรรมนั้น ๆ เราจะเห็นได้ว่า พระองค์นั้นมั่นอยู่ในศีลนี้เป็นอย่างดี คือไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ทำให้พระองค์นั้นถูกติฉินนินทาว่าร้ายจากเราชาวไทย ซึ่งเปรียบเหมือนลูกของพระองค์ท่านโดยประการใด เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่มีบาดแผลให้ทวยราษฎร์หรือลูกทั้งหลายโจมตีได้ว่าเลือกที่รักมักที่ชัง เสด็จแปรพระราชฐานไปที่นั้น ๆ แต่ส่วนนี้ทำไม่แปรพระราชฐาน ก็เป็นอันว่าหมดข้อครหานินทา นี่เป็นการทรงบำเพ็ญคุณธรรมอันประเสริฐอีกข้อหนึ่งซึ่งว่าเป็นราชธรรมก็ได้

ธรรมที่พระราชาทรงประพฤตินั้น ประการต่อมาก็คือ **ปริจาคะ** ก็หมายถึงว่าพระองค์สละความสุขส่วนพระองค์เพื่อให้ความสุขเกิดขึ้นแก่ทวยราษฎร์ของพระองค์เป็นการบริจาค คือ สละความสุขที่พระองค์จะเอาเวลาว่างนั้น ๆ มาเสวยความสุขเป็นการส่วนพระองค์ แต่พระองค์ก็ไม่ได้คำนึงถึงความสุขส่วนนั้น บำเพ็ญเหมือนพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี เพื่อต้องการให้ทวยราษฎร์ของพระองค์นั้นพ้นทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ลูกหลานทั้งหลายกว่า ๕๐ ล้านคนนี้

ประการต่อมา คุณธรรมที่พระองค์ประกอบให้มีขึ้นนั้นคือ **อาชชวธรรม** หมายถึงพระองค์ประพฤติที่ซื่อตรง คือพระองค์ตั้งอยู่ในคุณธรรมเที่ยงตรงไม่มีอคติแต่ประการใด ไม่มีความลำเอียง เพราะความชอบใจ ไม่มีความลำเอียงเพราะความกลัว ไม่มีความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง ไม่มีความลำเอียงเพราะความลุ่มหลงไหลแต่ประการใด ทรงพิจารณาวินิจฉัยพระกรณียกิจนั้นด้วยความยุติธรรมอย่างยิ่ง ดังเราจะเห็นได้ว่าบุคคลบางคนเมื่อต้องคดีความก็ทูลเกล้าถวายฎีกา แต่พระองค์ให้พิจารณา บางครั้งบางคนก็ได้รับความพระราชทานอภัย ในโทษานุโทษนั้น ๆ เรียกว่า อาชชวธรรม ที่มีอยู่ในประราชหฤทัยของพระองค์

ประการต่อมานั้น มี **มัททวธรรม** หมายถึงความประพฤติอ่อนโยนอ่อนน้อม เราจะเห็นได้ว่าพระองค์ไม่ถือยศถือศักดิ์ว่าเป็นพระราชามหากษัตริย์โดยประการใด ทรงเข้าคลุกคลีกับประชาชนทั้งหลาย ไม่ว่าประชาชนนั้น ๆ จะอยู่ในฐานะอะไร ยิ่งถ้าหากยากไร้แล้ว ยิ่งเข้าไปใกล้ไม่ถือพระองค์แต่ประการใด จะขอจับพระหัตถ์จะจูบพระบาทพระองค์ไม่ทรงรังเกียจ นี่เรียกว่า **มัททวะ** *ความอ่อนน้อม* เข้าหาประชาชนไม่ถือยศถือศักดิ์ เพราะว่าคนอื่นที่เป็น

สามัญชนจะเข้าใกล้ชิดพระองค์ไม่ได้ และนอกจากนั้นพระองค์ยังมีความเคารพกราบไหว้บูชาพระที่ประพฤติดีหรือพระที่ได้เข้าเฝ้าพระองค์ก็มีความเคารพนอบน้อม ไม่ถือพระองค์เหนือพระ เพราะฉะนั้น พระองค์ยังทรงนมัสการพระคุณเจ้าทั้งหลาย ไม่ว่าภิกษุในเมืองหลวงภิกษุในชนบทต่าง ๆ ที่พระองค์เสด็จเยี่ยม นี่ความประพฤติมัททวะ คือความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมพระองค์ ไม่ได้ถือยศถือศักดิ์แต่ประการใด คุณธรรมข้อนี้ก็เป็นเครื่องดูดดื่มกินใจของประชาชนทั้งหลายทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนาจักรมาเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นแล้วพระองค์ยังบำเพ็ญตปะธรรม ก็หมายถึงว่า ความเพียรที่พระองค์จะกำจัดความทุกข์ให้แก่ประชาชน ยากกลำบากแค่ไหนพระองค์ใช้ตปธรรม ทนทุกข์ทรมานร่างกายของพระองค์นี้ ในส่วนความประพฤติของพระองค์เราจะเห็นได้ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปในสถานที่ใด ๆ ในพระราชพิธี ในการกราบบังคมทูลให้พระองค์เสด็จไปประกอบพิธีในงานนั้น ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่สถานที่นั้น ๆ เราจะเห็นได้ว่า การเสด็จพระราชดำเนินก็ดีการประทับนั่งของพระองค์ก็ดี เราจะมองเห็นอิริยาบถได้ว่าได้ฝึกมาแล้ว ไม่เหลียวล๊อกแล๊กการประทับนั่งนั้นก็นั่งนิ่งเหมือนกับทำสมาธิ นี่แสดงว่าพระองค์มีตปธรรม กำจัดความหลุกหลิกเหล่านั้นให้หมดไป แล้วพระองค์ประทับนั่งนิ่งเหมือนกับตุ๊กตา เราจะมองเห็นพระองค์ทรงทนได้ ในวันหนึ่ง ๆ นี้นั่งเป็นเวลาหลาย ๆ ชั่วโมง ถ้าออกรับแขกทางฝ่ายอาณาจักรหรือต้อนรับแขกทางฝ่ายอาณาจักรนั้นให้เข้าเฝ้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อกราบบังคมทูลถวายหรือว่ารายงายตัว พระองค์จะต้องเสด็จประนั่งประทับยืน อิริยาบถของพระองค์ขึ้นได้ฝึกหัดมาดีแล้ว อันเป็น**ตปธรรม**

ประการต่อมานั้น **อักโกธะ** พระองค์จะไม่แสดงอาการพิโรธต่อเมื่อลูกทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติผิด หรือว่าผู้ปฏิบัติต่างพระเนตรพระกรรณได้ประพฤติปฏิบัติผิด จะไม่แสดงอาการพิโรธมาให้ปรากฏแต่ประการใด พระองค์ถือในลักษณะปกครองว่า *คนที่ควรข่มก็ควรข่ม คนที่ควรยกย่องก็ควรยกย่อง* นี่เป็น**อักโกธธรรม** ความพิโรธที่พระองค์ไม่ทรงแสดงออกให้เห็น ทรงเก็บไว้ในพระราชหฤทัย หรือจะไม่มี เป็นการให้อภัยแก่ทวยราษฎร์ของพระองค์ได้ เช่นผู้ทูลเกล้าถวายฎีกาเพื่อขออภัยโทษ พระองค์ทรงให้ไม่อาฆาตพยาบาทประชาชนทวยราษฎร์ ซึ่งเปรียบเหมือนลูกหลานของพระองค์แต่ประการใด

ประการต่อมา **อวิหิงสา** พระราชจริยาวัตรของพระองค์นั้นไม่เคยเบียดเบียนลูกของพระองค์แม้แต่น้อย มีแต่ลูกที่จะระลึกถึงคุณูปการที่พระองค์ได้ทรงมอบให้ ได้ทูลเกล้าถวายเป็นพระราชทรัพย์ตามพระราชอัธยาศัยก็มี ตามความเจตจำนงค์ตามพระราชดำริก็

มี นี่เรียกว่าอวิหิงสา พระองค์ไม่ได้เบียดเบียนทวยราษฎร์ของพระองค์แต่ประการใด ไม่ใช่ไปบังคับกดขี่ข่มเหงรังแกเรียกเก็บส่วยสาอากรจากประชาชน มีแต่พระองค์เป็นผู้ให้ เพราะฉะนั้น พระจริยาวัตรของพระองค์จึงไม่เบียดเบียนทวยราษฎร์ของพระองค์

ประการต่อมา **ขันติ** ในข้อนี้จะเห็นได้ว่า พระองค์นั้นอดทนมาก ในปีหนึ่งที่พระองค์ทรงประชวรอย่างหนักที่ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระองค์ท่านเคยประกาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ว่า *"เรานี้เกือบจะเอาชีวิตไม่รอด เขาจะเอาฉันไปเสียแล้ว"* นี่ก็แสดงให้เห็นว่าการประชวรของพระองค์นั้นอย่างแสนสาหัสทีเดียว แต่ด้วยอำนาจจิตใจของเราท่านทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรได้เจริญสมาธิได้เจริญพระพุทธมนต์ เพื่อรวบรวมกุศลส่วนนี้ถวายเป็นพระราชกุศลให้พระองค์นั้นหายจากการทรงประชวร แล้วพระองค์ท่านก็มาออกอากาศวันเฉลิมพระชนมพรรษาปีหนึ่ง ที่พระองค์ประชวรหนัก นั้นเรียกว่า พระองค์ทรงไว้ซึ่งขันติธรรม แม้แต่ร่างกายของพระองค์จะตรากตรำในการปฏิบัติพระราชภารกิจมากมายแต่ก็ทรงทนมาให้โอวาทในวันเฉลิมพระชนมพรรษาปีนั้นได้ นี่ก็เป็น**ขันติธรรม**

ประการต่อมา **อวิโรธนะ** *คือพระองค์ไม่ประพฤติผิดพลาด ในพระราชประเพณีแต่ประการใด* ทรงประกอบพระราชกรณียกิจถูกวิธีการตามโบราณกาลมา ไม่ประพฤติผิดพลาดพระราชประเพณีที่เป็นอวิโรธนะ เพราะฉะนั้น คุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ เรียกว่า **ทศพิธราชธรรม** *คือธรรมสำหรับพระราชาที่จะประพฤติปฏิบัติทั้ง ๑๐ ประการ* เมื่อเป็นพระประมุขของประเทศชาติ มีคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นที่เชิดชู เป็นที่เชื่อถือของทวยราษฎร์ที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร

เราท่านทั้งหลายมาพิจารณาดูว่า พระองค์ท่านเป็นผู้เพรียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการหรือไม่ ที่อาตมภาพได้นำคำชมเชยสดุดีมาชี้แจงในวันนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งเท่าที่ทราบหรือว่าเป็นส่วนหนึ่งเท่าที่เวลาจะอำนวยให้ เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลายที่ได้มาประสบด้วยตนเองพิจารณาดูว่า ประการที่หนึ่งนั้น พระองค์มีทานหรือไม่ พระองค์ให้กับเราหรือเปล่า ประการที่สอง พระองค์ตั้งอยู่ศีลาจารวัตรหรือไม่ ประการที่สาม พระองค์ได้สละความสุขส่วนพระองค์เพื่อกำจัดความทุกข์พวกเราชาวไทยหรือไม่ ประการที่สี่ พระองค์ประพฤติปฏิบัติอย่างเที่ยงธรรมที่เรียกว่า อาชชวธรรมหรือไม่ ประการที่ห้า พระองค์ประพฤติอ่อนน้อมอ่อนโยนต่อบุคคลที่ต่ำต้อยหรือไม่ ประการต่อมา พระองค์ได้มีตปธรรม คือกำจัดความทุกข์โศกด้วยวิริยะคือความเพียรหรือไม่ ประการต่อมา อักโกธะ พระองค์ทรงแสดงความโกรธกริ้วหรือไม่ ประการต่อมา พระองค์ทรงเบียดเบียนเราชาวไทยหรือไม่ ประการ

ต่อมา พระองค์ทรงใช้ขันติธรรม ตรากตรำพระวรกายของพระองค์ไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากหรือไม่ ประการสุดท้าย พระองค์ประพฤติผิดพระราชประเพณีหรือไม่ เพราะฉะนั้น เมื่อเราพิจารณากันดูแล้วก็รู้ว่า พระองค์ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ สมกับพระบาลีที่อาตมาได้ยกมาในเกณิยสูตร อนุโทนาคาถาว่า

ราชา มุขํ มนุสฺสานํ *พระราชานั้นเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลายในประเทศนั้น เปรียบเหมือนสาคร* คือทะเลซึ่งเป็นประมุขหรือเป็นใหญ่กว่า ห้วย หนอง คลอง บึง ต่าง ๆ หรือเปรียบเหมือนพระจันทร์เป็นใหญ่ในบรรดาหมู่ดวงดาวทั้งหลาย หรือเปรียบเหมือนดวงอาทิตย์มีรัศมีส่องแสงสว่างกว่าความสว่างใด ๆ ดังพระคาถาที่ว่า **ราชา มุขํ มนุสฺสานํ** พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์โดยทรงไว้ด้วยทศพิธราชธรรม เปรียบเหมือนเป็นพ่อของประเทศนั้น ๆ จึงได้รับการยกย่องสรรเสริญ

นทีนํ สาคโร มุขํ *สาครหรือทะเลนั้นเป็นใหญ่กว่าห้วย หนอง คลอง บึง ทั้งหลาย* **นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท** *พระจันทร์นั้นเป็นใหญ่กว่าดวงดาวทั้งหลาย* **อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ** *พระอาทิตย์นั้นส่องรัศมีเป็นใหญ่ในเรื่องของความร้อน ฉันใด พระราชาก็ย่อมเป็นพระประมุขของประเทศชาติ ฉันนั้น*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม จึงเป็นที่เคารพนับถือสักการะบูชาของทวยราษฎร์ที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เพราะพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมาเป็นเวลาช้านาน ทรงครองราชย์มา ๔๐ กว่าปี ความเหนื่อยยากความลำบากพระวรกายมิได้ทำพระองค์ท้อพระทัย แต่ได้ทรงปฏิบัติตามพระราชปณิธานว่า **"เราจะไม่ทอดทิ้งประชาชน"** หรือตามพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** นี่เป็นปฏิญญาที่ได้ทรงให้ไว้แก่ประชาชนและพระองค์ท่านก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามที่ได้ให้ไว้แก่ทวยราษฎร์ทั้งหลาย สมกับเป็นพระประมุขของประเทศชาติโดยแท้ จึงควรจะได้รับการยกย่องเชิดชู บูชาสักการะ

วันนี้เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นวันคล้ายวันราชสมภพของพระองค์ท่าน เราท่านทั้งหลายก็ควรน้อมถวายพระราชกุศลให้พระองค์ท่านนั้นสถิตสถาพรอยู่ในราชสมบัติยิ่งยืนนาน มีพระพลานามัยแข็งแรง มีความเกษมสำราญตลอดกาลเป็นนิจ ขอให้เราท่านทั้งหลายได้ตั้งจิตกันอย่างนี้ วันนี้เป็นวันถวายพระราชกุศลแด่พระองค์ ความดีใด ๆ ที่เรามีก็จงน้อมเอาความดีนั้น ๆ ถวายพระองค์ไปด้วยประการฉะนี้ พระธรรมเทศนาที่อาตมาได้ชี้แจงแสดงมาในมุขกถา พรรณนาถึงพ่อแห่งชาติ หรือเรื่องราวขององค์พระประมุขของชาติก็เห็นว่าสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมเทศนาไว้เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจ-วชฺเชน** *ด้วยอำนาจการกล่าวคำสัตย์ อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน* **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** *ขอความสุขสวัสดิ์ จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย* บรรดาที่มาประชุมสโมสรกัน ณ *สถานที่นี้โดยทั่วกัน* ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมาได้ชี้แจงมาในมุขกถา โดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

จิตตกถา*
(เรื่อง จิตบันดาลสรรพสิ่ง)

ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา
เอกจิตฺตสมายุตฺตา ลหุโส วตฺตติกฺขโณติ ฯ

(ขุ.มหา ๒๙/๔๙/๔๘)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในจิตตกถา กล่าวพรรณนาถึงเรื่องจิต เป็นการอนุรูปอนุโมทนา แก่การบำเพ็ญกุศลยัญญพิธีทักษิณานุปทาน เพื่อตามเพิ่มให้ซึ่งส่วนบุญส่วนกุศล อันเป็นการบูชาพระคุณของบุรพการีชนที่ถึงแก่มรณกรรมล่วงลับไปยังปรโลกเบื้องหน้าแล้วนั้น และเพื่อเป็นการปฏิการะฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี อันเป็นส่วนธรรมสวนมัยแก่ท่านทั้งหลายที่มาไว้อาลัยในสถานที่นี้ ฉะนั้นจะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงแสดง พอเป็นการประกอบบุญกิริยา การบำเพ็ญบุญอุทิศส่วนกุศลแด่บุรพการีชนที่ล่วงลับไปแล้ว พอสมควรแก่กาลเวลา

วันนี้คณะท่านเจ้าภาพซึ่งมีบุตร ธิดา และบรรดาแขกผู้มีเกียรติที่เป็นสัมพันธชนได้มาบำเพ็ญกุศล อุทิศให้กับคุณพ่อชาญ อิสสระ ที่ถึงแก่มรณกรรมไปเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันเพ็ญเดือนหก หรือกลางเดือนหก เป็นวันที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่นายชาญ อิสสระ ณ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี

พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นี้ และวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นวันเดียวกัน แต่ต่างเดือนต่างปี คือเป็นวันเพ็ญกลางเดือนหก ที่เรียกว่า วิสาขมาส เพราะฉะนั้น คุณพ่อชาญ อิสสระ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกิดในยุคขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่วันที่ถึงแก่มรณกรรมนั้น เป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานเหมือนกัน คือวันที่ ๑๒ เพ็ญกลางเดือนหก

ก่อนที่คุณพ่อชาญที่มีอายุอยู่ในโลกมนุษย์นี้ นับได้ ๙๐ ปีเศษ ได้บริหารชีวิตของตนเองมาตามลำดับ จนกระทั่งถึงปัจฉิมวัย ได้มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเป็นธรรมดาสามัญของบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้แล้ว ที่จะล่วงพ้นจากชรา คือความแก่ ความแปรสภาพไปของสังขารร่างกาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงหนีพ้นได้ พยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วยก็เช่นเดียวกัน ทุกคนย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บ ที่เกิดจากบุรพกรรมก็มี ที่เกิดจากปัจจุบันกรรมที่กระทำในปัจจุบันนี้ก็มี

เพราะฉะนั้น สัตว์โลกที่เกิดมาแล้วย่อมเสวยผลกรรมตามอำนาจที่ตนเองได้กระทำไว้ และทุกคนก็ไม่สามารถหลีกพ้นพยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วยได้ และที่สุดอวสาน ก็คือ การมรณกรรม พญามัจจุราชไม่เคยที่จะละโอกาสเมื่อสรรพสัตว์ผู้ใดถึงคราวแล้ว พญามัจจุ ก็ย่อมจะนำจิตวิญญาณของผู้นั้นไปตามอำนาจของกรรมที่ได้กระทำไว้ คุณพ่อชาญ อิสสระก็เป็นหนึ่งในบรรดาสรรพสัตว์ที่อุบัติมาในโลกนี้ ย่อมหลีกลี้หนีจากความแก่ ความเจ็บไข้ได้ป่วย หรือแม้กระทั่งมรณกรรมไม่ได้ แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ผู้เป็นเอกอัครบุคคลผู้เลิศที่สุดในโลก รู้สภาวธรรมจบสิ้น แต่ก็ไม่สามารถจะหลีกลี้หนีพ้น พญามัจจุ ผู้กระทำซึ่งความตายได้

เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวสอนไว้ว่า **"เอวํ ภาวี"** *ทุกคนต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกันหมด* **"เอวํ อนตีโต"** *ทุกคนไม่สามารถล่วงพ้นสภาวธรรมเกิด แก่ เจ็บ ตายได้* **"เอวํ ธมฺโม"** *ทุกคนย่อมมีอย่างนี้เป็นธรรมดาเหมือนกันหมด จะปรากฏแก่บุคคลนั้น ๆ หรือ สรรพสัตว์นั้น ๆ ก็อยู่ที่กาลเวลา ช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง*

แต่ว่าการที่คนเรา ประสบกับสภาวธรรม ๓ ประการ คือ มีอย่างนี้เหมือนกันหมด ทุกคนไม่สามารถล่วงพ้นกำหนดกาลเวลาได้ และทุกคนย่อมมีอย่างนี้เป็นธรรมเสมอภาคเหมือนกันหมด แต่คุณพ่อชาญ อิสสระ นั้น เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม บุตร ธิดาได้มีศรัทธาปรารถนาอยากจะให้พ่อนั้น ฟังคำสวดของพระสงฆ์ จึงได้อาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พร้อมด้วยคณะสงฆ์รวมแล้ว ๙ รูปด้วยกัน ไปเจริญพระปริตรที่โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์

ขณะที่คุณพ่อชาญ ซึ่งนอนกระวนกระวาย กระสับกระส่าย เพราะพยาธิความเจ็บไข้เข้ารบเร้าเบียดเบียนทำให้เสวยเวทนาอย่างแรงกล้า แต่เมื่อได้รับศีล บุตรธิดา ญาติมิตรได้รับศีล สมาทานศีลแล้ว พระสงฆ์ทั้ง ๙ รูปก็ได้สวดพระพุทธคุณ เป็นต้น พอเริ่มสวดพระพุทธคุณยังไม่ทันจะจบบทที่ ๑ ความกระวนกระวายของคุณพ่อชาญ อิสสระ ที่เวทนาเสวยอย่างแรงกล้า เดิมมือของท่านทั้งสองนั้นสั่น ปากของท่านนั้นสั่น แต่พอได้ฟังพระเจริญพุทธคุณแล้ว มือที่สั่นนั้นก็สงบนิ่ง ปากที่สั่นนั้นก็หยุดนิ่ง ได้ชำเลืองแลดูว่า คุณพ่อชาญ อิสสระ คงจะได้รับรู้ การเจริญพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ของคณะสงฆ์ทั้ง ๙ รูปนั้น และได้ทราบว่าต่อจากนั้นแล้ว อาการกระวนกระวายที่เกิดจากเวทนาอันเกิดจากพยาธิความเจ็บไข้ได้ป่วยเข้ารุมเร้าก็ได้บรรเทาเบาบาง จนกระทั่งอวสานที่สุดแห่งชีวิต ที่สิ้นลมหายใจเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันเพ็ญกลางเดือนหก นี่เป็นอาการกิริยาของคุณพ่อชาญ ในที่สุดอวสานแห่งชีวิตบั้นปลาย ได้มีอาการเป็นเช่นนี้

ถ้าจะว่ากันตามสามัญสำนึกคือความนึกคิดของปุถุชนอย่างเราๆท่านๆทั้งหลายกิริยาอาการเช่นนี้ถือว่าเป็น*ผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว* **(ปุพเพกตปุญญตา)** ก็หมายถึงว่า เมื่อได้ฟังพระสวดพุทธมนต์แล้ว อาการก็สงบ เรื่องเช่นนี้ไม่ใช่มีเฉพาะคุณพ่อชาญ อิสสระเท่านั้น แม้แต่ในครั้งพุทธกาลได้มีอุบาสกคนหนึ่ง นามว่า ธัมมิกะ เพราะอุบาสกผู้นี้เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรมะคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลูกหญิงชาย รวมทั้งหมด ๑๔ คน ภรรยา ๑ คน ตัวท่าน ๑ คน เป็น ๑๖ คน อันนี้ก็จะมีลักษณะอาการคล้ายกับคุณพ่อชาญว่าท่านมีธิดา ๘ คน มีบุตรชาย ๔ คนรวมเป็น ๑๒ คน ฉะนั้นท่านตั้งมั่นอยู่ในธรรมะคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ธัมมิกะอุบาสกผู้นี้ ท่านตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา คือความเชื่อ *เชื่อเรื่องกรรมการกระทำ* **(กัมมสัทธา)** *เชื่อเรื่องผลของกรรมที่ทำไปแล้ว* **(วิปากสัทธา)** *เชื่อคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า* **(ตถาคตโพธิสัทธา)** และ*เชื่อว่าสัตว์นี้มีกรรมเป็นของตนเอง ใครทำย่อมได้รับผลของกรรมนั้น* **(กัมมัสสกตาสัทธา)** ท่านจึงได้ตั้งอยู่ในการบำเพ็ญทาน *การให้ทานเป็นไปในพระสงฆ์* เรียกว่า **สังฆทาน** *การให้ทานเป็นไปในบุคคล* เรียกว่า **ปาฏิบุคลิก-ทาน** *การให้ทานในพระที่เตรียมตัวจะเดินทาง* เรียกว่า **คมิกะทาน** *การให้ทานในพระสงฆ์ที่จรมา* เรียกว่า **อาคันตุกะทาน** *การให้ทานประจำวันพระ ประจำปักษ์* เรียกว่า **ปักขิกภัต**

ลักษณะของการให้ทานนั้นมีมากมาย และทานนี้เป็นเอก เป็นหนึ่งที่พระโพธิสัตว์เจ้าหรือพระอริยะเจ้าทุก ๆ พระองค์จะต้องบำเพ็ญทานนี้เป็นเบื้องต้น เพราะทานการให้นี้ เป็น

การฆ่ากิเลสอย่างหยาบ อย่างน้อยฆ่า**มัจฉริยะ** *ความตระหนี่ภายในใจ* ความตระหนี่วัตถุสิ่งของ ความตระหนี่ที่อยู่ที่อาศัย ความตระหนี่ที่เห็นแก่ตนเอง ไม่เห็นแก่พวกพ้องพี่น้องญาติมิตร เพราะฉะนั้น การให้ทานจึงเป็นการฆ่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ให้หมดไป คนที่ให้ทานจึงจัดว่าเป็นคนมีบริวารมาก มียศมาก เพราะการให้ทานดังได้กล่าวแล้วว่า ฆ่ามัจฉริยะความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความไม่เห็นแก่พวกพ้องญาติพี่น้อง แต่ถ้าเราทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างจะบันดาลให้เป็นบริวารยศแก่บุคคลผู้ทำนั้น ๆ เพราะฉะนั้น การให้ทาน ธัมมิกะอุบาสกท่านก็ให้ทานไม่ใช่ให้เฉพาะตัวท่านเท่านั้น แม้กระทั่งภรรยาก็พลอยอนุโมทนาในการให้ทาน และในการทำทานเองบ้าง กระทั่งบุตรธิดา ทั้ง ๑๔ คนนั้น ก็ได้เจริญรอยตามผู้เป็นพ่อ พ่อตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา ก็มีศรัทธา ลูกบางคนก็เป็นอนุชาตบุตร ที่เจริญรอยตามคุณสมบัติของผู้เป็นพ่อ ลูกบางคนก็เป็นอภิชาตบุตร คือ มีคุณธรรมยิ่งยวดขึ้นไป ในลักษณะเช่นนี้ควรแก่การอนุโมทนา

บุตรธิดาของธัมมิกะอุบาสกนั้น ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา บำเพ็ญทานบารมี ต่อจากนั้นแล้วบุตรธิดาทั้ง ๑๔ คนก็เจริญรอยตามผู้เป็นพ่อ คือตั้งมั่นอยู่ในศีลบารมี สมาทานศีลเป็นเนืองนิตย์ ถึงแม้จะไม่ได้เปล่งวาจาสมาทานศีล แต่การกระทำทางกายและทางวาจาเป็นเครื่องบ่งบอกว่า เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล ศีลนี้เป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายทั้งปวง ศีลนี้เป็นท่ามกลางแห่งการทำความดีทั้งหลาย ศีลนี้ส่งให้ถึงอมตะมหานฤพานได้ องค์พระโพธิสัตว์หรือพระอริยะเจ้าทั้งหลายทุก ๆ พระองค์ ย่อมดำเนินตามนี้ ต่อจากนั้นธัมมิกะอุบาสกนั้นก็ตั้งมั่นอยู่ในจิตตภาวนา คือการทำจิตของตนเองนั้นให้สงบ ระงับจากบาปอกุศล ในจิตของตนเองนั้น ตั้งมั่นอยู่ในบุญ การกุศลทั้งหลายทั้งปวง เจริญจิตตภาวนาเป็นเนืองนิตย์ ในชีวิตของธัมมิกะอุบาสกนั้นได้ดำเนินเป็นเนตติ คือ แบบแผนตัวอย่างเยี่ยงอย่างของภรรยาและบุตรธิดา ตราบเท่าจนกระทั่งถึงอวสานใกล้จะดับจิต อยากจะฟังพระสวดพระปริตร ก็คือฟังมหาสติปัฏฐานสูตร

ต่อจากนั้นแล้ว ลูกหญิงชาย จึงได้ไปนิมนต์พระพุทธเจ้า เพื่อขอให้ส่งพระสงฆ์มาสวดให้คุณพ่อฟัง เมื่อพระสงฆ์ทั้ง ๑๖ รูป มาถึงบ้านแล้ว ก็ถามธัมมิกะอุบาสกว่า อยากจะฟังพระสวดบทไหน ธัมมิกะอุบาสกก็จึงตอบแก่พระสงฆ์ทั้ง ๑๖ รูปนั้นว่า อยากจะฟังบทสวดที่จะทำให้ไปสู่เทวโลกชั้นดุสิตได้ และบทสวดที่พระพุทธเจ้าโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์ไม่เคยละ พระทั้ง ๑๖ รูปนั้น ท่านก็รู้ทันทีว่า บทที่ธรรมมิกะอุบาสกอยากจะฟังนั้น ก็คือ **มหาสติปัฏฐานสูตร** นั่นเอง เพราะมหาสติปัฏฐานสูตร ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสรู้

ด้วยหลักการทั้ง ๔ ประการนี้ นั่นก็คือ การกำหนด *การเคลื่อนไหวลมหายใจของตน* เป็นต้น **(กายานุปัสสนา)** *การกำหนดการเสวยสุขและทุกข์ทางจิตใจ* เป็นที่ ๒ **(เวทนานุปัสสนา)** *การกำหนดจิตของตนเองว่า ตอนนี้ธรรมหรืออธรรมเข้าครอบงำจิตใจ* **(จิตตานุปัสสนา)** ต่อจากนั้นก็กำหนดธรรมะ คือ *สภาวธรรม อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา* **(ธัมมานุปัสสนา)** ซึ่งเป็นไปในลักษณะเช่นนี้

ธรรมมิกะอุบาสกฟังพระสวดไป ใจก็สงบ ต่อจากนั้นแล้วเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น ได้ส่งตัวแทนมา เพื่อต้องการจะรับจิตวิญญาณของธัมมิกะอุบาสกนั้นไปยังเทวโลกของตน ๆ ธรรมมิกะอุบาสก จึงได้บอกกับเทวดาทั้ง ๖ ชั้น มีชั้นจาตุมมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ยกมือขึ้นบอกว่า **"หยุดก่อน รอก่อน"** พระสงฆ์ไม่รู้ความหมาย บุตรธิดาทั้ง ๑๔ คน ก็ไม่รู้ความหมาย ร้องไห้กันว่า พ่อเราถูกเวทนาเข้าครอบงำกระวนกระวาย ส่วนพระสงฆ์นั้นก็ลากลับวัด

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทราบชัดแล้ว ก็ยังตรัสถามว่า ทำไมเธอจึงรีบกลับมา พระสงฆ์ทั้งนั้นซึ่งเป็นปุถุชนก็ทูลว่า ธัมมิกะอุบาสกไม่อยากจะฟังพระสวด จึงได้กลับมา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า ไม่ใช่เขาไม่อยากจะฟัง แต่เขาห้ามเทวดาที่มารบกวนการฟังนั้น ว่าให้รอก่อน ให้ฟังบทสวดมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ให้จบเสียก่อน แล้วค่อยมารับไป

ต่อจากนั้น พอธัมมิกะอุบาสกได้สติขึ้นมา ลืมตาขึ้นก็มองไม่เห็นพระ เห็นแต่ลูกหญิงชายร้องไห้กันกระจองอแง จึงได้ถามลูกหญิงชายว่า พวกเธอร้องไห้ทำไม ลูกทั้ง ๑๔ คนก็ตอบว่า นึกว่าพ่อเสวยเวทนาจิตฟั่นเฟือน ถ้าหากว่าจิตฟั่นเฟือน จิตเป็นอกุศล นึกในสิ่งที่ไม่ดี กลัวพ่อจะไปสู่ทุคติ เป็นแน่แท้ ดังพระบาลีที่รับรองไว้ว่า **"จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา** *เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นอันหวังได้"* เมื่อจิตของคนเศร้าหมองใกล้เวลาจะดับจิต ทุกคนมีสิทธิที่จะไปสู่อบายภูมิเป็นแน่แท้ ลูกหญิงชายกลัวว่า พ่อเสวยเวทนา และกระวนกระวายจะนึกถึงบาปอกุศล ก็เลยร้องไห้เสียใจว่า พ่อได้ทำบุญมามากมาย บำเพ็ญทานรักษาศีล เจริญภาวนา แต่บั้นปลายแห่งชีวิตกลับมาเกิดกระวนกระวายเช่นนี้ กลัวพ่อจะไปสู่อบาย คือ สิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่ปรารถนาที่จะไป ส่วนธัมมิกะอุบาสก จึงบอกลูกหญิงชายว่า เราไม่ได้จิตฟั่นเฟือนแต่ประการใด เรากำลังฟังพระสวดอยู่ จิตใจก็เลื่อมใสในบทพระสวดนั้น แต่ว่าเทวดาเห็นพ่อทำความดีมาตลอดชีวิต อยากจะรับพ่อไปสถิตในเทวโลกของตน ๆ ต่างก็ออกปากเชิญชวนว่า *"ท่านไปสู่เทวโลกของข้าพเจ้าเถิด ท่านไปสู่เทวโลกของข้าพเจ้าเถิด"* เพราะฉะนั้น พ่อจึงห้ามการทำอันตรายในการฟังธรรมว่า *"หยุดก่อน รอก่อน"* ไม่ได้หมายถึงว่า ให้พระหยุดสวด พระท่านไม่เข้าใจ และลูกทั้งหลายก็ไม่เข้าใจ แต่ความจริงนั้นพ่อรู้

แต่ลูกหญิงชายนั้นเมื่อพ่อพูดเช่นนี้ นึกว่าเพ้อเจ้อ เพราะคิดว่าเทวดาที่ไหน รถที่ไหน สักคนหนึ่งก็ไม่มีปรากฏ ธัมมิกะอุบาสกจึงบอกกับลูกหญิงชายว่า *"พวงมาลัยที่เจ้าทั้ง ๑๔ คน ได้เตรียมพร้อมไว้ อยู่ที่ไหน เจ้าจงอธิษฐานว่า เทวโลกชั้นไหน ที่พระอริยะเจ้าท่านชอบไป หรือคนที่ทำความดีไว้มากแล้วชอบไป ลูกหญิงชายพอจะรู้ธรรมะอยู่บ้าง ก็บอกว่า เทวโลกชั้นดุสิต เป็นเทวโลกที่สถิตของโพธิสัตว์เจ้า เป็นเทวโลกที่สถิตของพุทธมารดา พุทธบิดา เป็นโลกที่สถิตของพระอริยะเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ อยู่ในดุสิตเทวโลก"*

ธัมมิกะอุบาสกจึงได้บอกกับลูกหญิงชายว่า *"เธอจงอธิษฐานจิตว่ารถที่มาจากดุสิตเทวโลกนั้นอยู่ตรงไหน เธอจงโยนพวงมาลัยขึ้นไปในกลางอากาศ"* ลูกหญิงชายก็อธิษฐานจิตตามที่พ่อว่า ต่อจากนั้นก็โยนพวงมาลัยขึ้นไป พ่อนั้นเห็นพวงมาลัยพวงนั้น คล้องอยู่ที่แอกของรถ แต่ลูกหญิงชายทั้ง ๑๔ คนนั้นไม่รู้ เห็นแต่พวงมาลัยลอยอยู่ในกลางอากาศ พ่อจึงบอกให้รู้ว่านั่นแหละรถที่มาจากดุสิตเทวโลก เพราะฉะนั้น ลูกหญิงชายหลังจากนั้นแล้วก็ไปกราบทูลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จึงได้ตรัสเฉกเช่นเดียวกันบอกภิกษุทั้ง ๑๖ รูปนั้นให้ลูกหญิงชายนั้นได้ทราบว่า *"คนที่ทำความดี ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา จิตของเขาบริสุทธิ์สะอาดแล้ว สามารถไปเลือกเทวโลกที่จะไปได้เฉกเช่นธัมมิกะอุบาสก"*

ชีวิตของคุณพ่อชาญ อิสสระ ที่มีอายุอยู่ในโลกมนุษย์นี้ ๙๐ ปี ชีวิตของท่านนั้นเป็นชีวิตที่ควรแก่การศึกษา ท่านเป็นผู้มีอัจฉริยะ คือ ความฉลาดในด้านภาษา ที่เรียกว่า **นิรุตติศาสตร์** ท่านสามารถพูดภาษาจีนได้หลายภาษา ทั้งจีนกลาง จีนฮกเกี้ยนเหล่านี้ ท่านพูดได้ แม้แต่ภาษาแขก มลายู ท่านก็พูดได้ และโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ คำว่า OK นี้ท่านถนัดนัก ไปเยี่ยมท่านทีไร ก็ OK OK ก็แสดงว่าตกลง รับทราบสิ่งที่คุยกับพระ และด้านภาษาไทยโยมอาจจะไม่ค่อยแข็งแรงนัก แต่ภาษาจีนกลาง จีนฮกเกี้ยน จีนแต้จิ๋ว แม้กระทั่งภาษาแขกมลายู ภาษาอังกฤษ โยมแข็งแรงมาก

เพราะฉะนั้น ในเรื่อง นิรุตติศาสตร์ โยมมีความแตกฉานในด้านภาษา คนที่แตกฉานในด้านภาษานี้ได้ภาษี ได้เปรียบ เพราะจะเจรจาปราศรัยการค้าขายอย่างไร ก็ย่อมรู้ และคนที่เจรจาด้วยเขาก็ถือว่าเป็นพวกเป็นพ้องเพราะสามารถพูดภาษาเขาได้ แต่ถ้าพูดภาษาของเขาไม่รู้เรื่อง การเจรจาทำมาค้าขาย การซื้อการขายก็อาจจะไม่สะดวก แต่คุณพ่อชาญ อิสสระ มีนิรุตติศาสตร์ คือ ฉลาดในด้านภาษา การประกอบสัมมาอาชีวะติดต่อกับชาวต่างประเทศ ชาวจีน ชาวแขกมลายู ชาวอังกฤษ ฝรั่งทั้งหลายทั้งปวง ก็ย่อมจะดำเนินกิจการงาน

ของท่านเจริญรุ่งเรืองขึ้นสืบต่อมา และท่านบริหารชีวิตของท่านในปฐมวัย คือ ตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๒๕ ปี ท่านใฝ่ใจการศึกษา เล่าเรียนด้านภาษา หรือศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต ไม่ปล่อยให้ชีวิตไร้ค่า ไม่มีราคา ให้ชีวิตมีค่า มีราคาในการใฝ่หาความรู้ ในมัชฌิมวัย คือ ท่ามกลางแห่งชีวิต เมื่อมีครอบครัวแล้วก็ดำเนินชีวิตสร้างฐานะของตนเอง จนเป็นปึกแผ่นแน่นหนา เป็นที่พึ่งพาอาศัยของบุตรธิดาทั้งหลายทั้งปวง ลูกหลานเหลน อุปมาเปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีใบหนาแน่นหนาทึบ ลูกหญิงชายหลานเหลนก็พลอยสะดวกสบายในชีวิตของตนเองไปด้วย

แต่ในปัจฉิมวัย ท่านก็ได้ใฝ่ใจในเรื่องของการบำเพ็ญบารมี มีทานบารมี คือการให้ มีศีลบารมีคือ รักษากาย วาจา และมีปัญญาบารมี คือ ทำจิตของตนนั้นให้สงบระงับจากบาปอกุศลได้ ท่านบริหารชีวิตของตนเองนั้นให้เกิดเป็นของมีค่า มีราคา สมด้วยเทศนาที่อาตมภาพได้ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า **"ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา เอกจิตฺตสมายุตฺตา ลหุโส วตฺตติกฺขโณ"** ซึ่งแปลความหมายได้ความว่า *จิตก็ดี อัตภาพร่างกายก็ดี สุขทุกข์ทั้งมวลก็ดี ล้วนเกิดจากจิตดวงเดียวเท่านั้น ขณะแห่งจิตนี้เป็นไปรวดเร็วมาก ไม่มีมาตราส่วนใดที่จะวัดความเร็วของจิตได้* แสงและแสงฟ้าแลบของยามฟ้าแลบนั้น ยังมีมาตราส่วนวัดได้ แต่จิตใจของเราที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมานี้ ยากแก่การที่จะเอาเครื่องวัดต่าง ๆ มาวัดได้ว่าเร็วแค่ไหน เร็วยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ

เพราะฉะนั้น จิตของคนเรานี้ ดังที่พระท่านจะสวดต่อไปในพระธรรม ๗ คัมภีร์ครั้งนี้ว่า **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา** เป็นอาทิว่า *ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลคือความดีก็มี ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศล คือความไม่ดีก็มี ธรรมทั้งหลายที่เป็นอัพยากฤต คือไม่ดี ไม่เลวก็มี* และต่อจากนั้นจิตของเราก็ไปตั้งอยู่ในความดี และความเลว ๒ ประการ ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ อัพยากตจิต จะไม่เกิดขึ้น **อัพยากตจิต** คือ *จิตที่เป็นกลาง ๆ ไม่มีบุญไม่มีบาป* สำหรับพระอริยะเจ้าเท่านั้น ส่วนปุถุชนอย่างเราท่านทั้งหลายมีอยู่ ๒ ประการ คือ กุศลจิตและอกุศลจิต ท่านบอกไว้ว่า **ยสฺมึ สมเย** ในกาลใด สมัยใดในขณะแห่งชีวิตที่เรามีลมหายใจเข้าออก แม้อิริยาบถที่เรานั่ง ยืน เดิน นั่งนอน ทุกอิริยาบถนั้นก็เหมือนกัน จิตของเรานั้นแปรผันสับเปลี่ยนไปได้เสมอ ถ้าจะกล่าวโดยหยาบ คือ โดยมาก โดยกว้าง ก็คือ เช้าความคิดเป็นอย่างหนึ่ง กลางวันความคิดเป็นอย่างหนึ่ง กลางคืนความคิดเป็นอย่างหนึ่ง ถ้าจะว่ากันแบบรวดเร็วชั่วประเดี๋ยวเดียว ก็เชื่อว่า ลมหายใจเข้า ยังไม่ทันจะสิ้นสุด จิตของเราก็เปลี่ยนไปแล้ว จากดีเป็นร้าย หรือจากร้ายกลายเป็นดีก็มี นี่เรียกว่าจิตของคนเราเกิดขึ้น

เพราะอำนาจตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสแตะต้อง ใจรับทราบสิ่งทั้งหลายทั้งปวงแล้ว ย่อมผันแปรจิตของเราให้เปลี่ยนแปลงไป

เพราะฉะนั้น จิตนี้จะงดงาม จิตนี้แปลว่า งดงาม ก็หมายถึงว่าถ้าเราทำจิตให้ดี จิตนี้ก็วิจิตร คือเป็นสิ่งที่ดีงดงาม เมื่อเราสามารถทำจิต ปรุงจิตของเราให้งดงามได้ สุคติ โลกสวรรค์เป็นสิ่งที่งดงาม เป็นสิ่งที่สรรพสัตว์ผู้ทำความดีควรจะไป หรือว่ามนุษย์สมบัติเป็นสิ่งที่สรรพสัตว์ผู้ทำความดี จะต้องไปเกิด แม้กระทั่งเทวโลก ยมโลก ตลอดถึงอมตะมหานฤพาน เพราะฉะนั้น สมัยใด ถ้าตาเราไปเห็นรูปแล้ว เกิดความโกรธขึ้นมา โทสะก็ครอบงำ ก็จะทำให้เราทำความชั่ว การทำบาปให้แก่ตนเองให้แก่บุคคลอื่นได้ แต่ถ้าตราบใดถ้าตาเห็นรูปแล้วจิตของเราเกิดเมตตากรุณา เราคิดอยากจะทำความดี ขณะนั้นจิตเป็นกุศล ถ้าเราฝึกจิตของเรานี้ให้เป็นกุศลเป็นเนืองนิตย์ ชีวิตของเราก็จะมีค่า มีราคา เกิดมาทั้งทีไม่เสียทีที่เกิด สามารถทำชีวิตของตนเองให้มีค่ามีราคาได้ ทำชีวิตของตนนั้นให้เป็นเศรษฐี ทำชีวิตของตนนั้นให้เป็นคนไม่ยากจนได้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ในภัทเทกรัตตสูตรว่า **จิตของบุคคลนั้นเต็มเปี่ยมไปด้วยทรัพย์อันประเสริฐ** เช่น **มีศรัทธา***ตั้งมั่นภายในใจ* เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เป็นต้น ต่อจากนั้นนึกถึงศีล คือการรักษา กาย วาจา ให้สุจริต ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนทั้งโลกนี้ และโลกหน้า ไม่ทำคนอื่นให้เขาเดือดร้อนในปัจจุบันนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล ซึ่งเป็นทรัพย์อันประเสริฐ ประการต่อมานั้น **สุตะ** *คือการฟัง* การฟังนี่ก็เป็นสิ่งสำคัญ ย่อมก่อให้เกิดความรู้จักผิดชอบชั่วดี เมื่อรู้แล้วก็ละสิ่งที่ไม่ถูกต้อง สิ่งที่เป็นสิ่งผิดเสีย และเมื่อรู้แล้วก็ประกอบ หรือว่าเดินทางในสิ่งที่ถูกต้อง เฉกเช่นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงชี้ทางซ้ายและทางขวา ทางซ้ายนั้นเป็นทางไม่ควรเดิน ทางขวาเป็นทางที่ควรเดิน ทางซ้ายอุปมาเหมือนอกุศล คือ ความไม่ดีหรือบาปกรรมความชั่วทั้งหลาย ทางขวานั้นเหมือนกุศลหรือบุญ อันได้แก่ความดีหรือสิ่งที่งดงามทั้งหลายทั้งปวง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชี้ไว้ว่า ทางซ้ายนั้นเป็นทางที่ไปสู่ทุคติ คติของคนบาป ทางขวานั้นเป็นทางที่ไปสู่สุคติ โลกสวรรค์ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติได้ เพราะฉะนั้น จิตของคนเรานี้ จะเป็นเศรษฐีก็เพราะว่าการฟังนี้เหมือนกัน เพราะ **สุตะ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอีกประการหนึ่ง**

ประการต่อมานั้น **หิริ** *ความละอายชั่ว* **โอตตัปปะ** *กลัวบาป* นี่ก็เป็นทรัพย์อันประเสริฐ เมื่อมีหิริโอตัปปะ ละอายชั่วกลัวบาปแล้ว ศีลที่เรารักษาก็ย่อมจะมั่นคง ต่อจากนั้นแล้วก็มีจาคะ คือการบริจาค บริจาคทั้งวัตถุ บริจาคทั้งอารมณ์ คือสิ่งที่บูดเน่าภายในใจของเรา

ให้หมดไป และต่อจากนั้นมีปัญญารู้จักผิดชอบชั่วดี หากว่าตั้งมั่นอยู่ในธรรมะทั้ง ๗ ประการ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า บุคคลผู้นั้นมีทรัพย์อันประเสริฐ บุคคลผู้ที่มีทรัพย์อันประเสริฐนี้เรียกว่า **อทลิททะบุคคล** *คือเป็นคนไม่จนธรรมะหรือเป็นคนไม่จนใจ* เป็นคนที่มั่งมีธรรมะ พรั่งพรูอยู่ในใจของตน มีเมตตา กรุณา มุทิตา อยู่ในใจของตนเป็นเนืองนิตย์ มีศรัทธา มีศีล นี้ก็เป็นธรรมะที่งดงาม มีศรัทธาไม่ไปสู่อบาย มีศีลทำให้มั่งมีศรีสุข เป็นต้น เหล่านี้ เรียกว่า อทลิททะบุคคล เป็นบุคคลที่ไม่จนทั้งข้างนอก และไม่จนทั้งข้างใน ประการต่อมา ชีวิตของบุคคลที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ จากการละความชั่ว ทางกาย วาจา และใจ ประกอบความดีให้เกิดมีขึ้นทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า **อโมฆะชีวิต** *คือเป็นชีวิตที่ไม่สูญเปล่า* เป็นชีวิตที่มีค่า มีราคา เพราะเกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนาแล้ว ทำชีวิตของตนนั้นให้มีค่ามีราคาในการละชั่ว ทำความดี ชีวิตของบุคคลผู้นั้น จึงเป็นอโมฆะ คือ ไม่หมัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **อโมฆํ ตสฺส ชีวิตํ** *ชีวิตของบุคคลผู้รู้ธรรมะ*ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ชีวิตของบุคคลผู้นั้นจึงไม่เป็นหมัน ดังพระภาษิตที่ตรัสไว้ ในปัจฉิมวาจาว่า **"เอตฺตกานมฺปิ ปาปานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถา"** *เมธี คือนักปราชญ์ผู้ฉลาดคิด อัญญายะ หยั่งรู้แล้ว อัตถัง ซึ่งเนื้อความ ปาฐานัง แห่งพระดำรัสขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สาธุกัง ปฏิปัชเชถะ จึงทำให้ดี ทำให้ถูกต้อง ต่อจากนั้นชีวิตของเขาจึงเป็นชีวิตที่ไม่เปล่า ไม่สูญเปล่า ไม่เป็นโมฆะ เป็นชีวิตที่มีค่า มีราคา เป็นเสฏฐชีวิต*

เพราะฉะนั้น จิตของคนเรานี้ย่อมหมุนเปลี่ยนไปตามอารมณ์ คือ ตาเห็นโลก หูฟังเสียง เป็นต้น ส่วนอัตภาพ คือ จิตวิญญาณนั้น เราจะได้สะสม เราจะได้พิจารณาถึงสภาวธรรม ความเปลี่ยนแปลงไปของอัตภาพร่างกาย เบื้องต้นนั้น เราเดินได้ที่ละเท้าสองเท้า แต่พอโตขึ้นย่างก้าวได้เร็ว สายตาก็เหมือนกัน ตอนแรกก็มองไม่เห็น แม้แต่ของที่เห็นใกล้ ๆ ก็ยังมองไม่เห็น โตขึ้นมาแล้วก็เห็นได้ และต่อจากนั้น พอหนุ่มสาวก้าวเดิน ก้าวได้ยาว และสายตาก็มองไปได้ไกล พอหลังจากมัชฌิมวัย เข้าปัจฉิมวัยแล้ว เท้านั้นก็สั้นเข้า ก้าวออกไปก็สั้นเข้า สายตาก็สั้นเข้า แม้กระทั่งฟันมาที่หลังก็ไปก่อน นี่ก็เป็นเครื่องพิจารณาอัตภาพร่างกายของคนเรานั้นอยู่ในสภาวธรรมที่เรียกว่า **อนิจจัง** *เป็นของที่เปลี่ยนแปลงได้ไม่คงที่* **ทุกขังนั้น** *มันทนไม่ได้ก็ต้องแปรไป* ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ท่านบอกว่า **สุขทุกฺขา จ เกวลา** *สุขและทุกข์นั้นเกิดขึ้นจากจิต และอัตภาพของเรานั่นเอง* เกิดขึ้นเพราะความคิดของเรา เกิดขึ้นเพราะการกระทำของเรา **สุขทุกฺขา จ เกวลา** สุขและทุกข์ทั้งมวลที่เราประสบกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็เพราะจิตตัวนี้ตัวเดียว ดังบาลีต่อมาว่า **เอกจิตฺตสมายุตฺตา** มาประชุมนุมกันที่จิตดวงเดียวเท่านั้นเอง

คนเราจะไปสู่อบายภูมิเพราะจิตดวงเดียว คนเราจะไปมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ ก็เพราะจิตดวงเดียว เพราะฉะนั้น เรื่องจิตนี้ต้องศึกษาว่ามันเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ท่านบอกว่า **ลหุโส วตฺตติกฺขโณ** *ว่าขณะแห่งจิตหรือขณะแห่งความคิดของเรานั้นเปลี่ยนแปลงไปได้เร็วมากยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ*

เพราะฉะนั้น พุทธพจน์ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า **"ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา เอกจิตฺตสมายุตฺตา ลหุโส วตฺตติกฺขโณ"** ว่า *ชีวิตหนึ่งอัตภาพร่างกาย คือ ความคิดหรือจิตวิญญาณหนึ่ง สุขหนึ่งทุกข์หนึ่ง ล้วนประกอบที่ใจดวงเดียว หรือจิตของเราดวงเดียวเท่านั้น และจิตของเราเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว* จะต้องศึกษาเรื่องจิตนี้ เพราะจิตเท่านั้นที่จะนำวิถีชีวิตของเราไปสู่สุขทุกข์ แต่ถ้าจิตของเราเป็นกุศลไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ถ้าจิตของเราประกอบไปด้วยอกุศล ก็ไปสู่อบายภูมิ มีเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ชีวิตของคุณพ่อชาญ อิสสระ ถ้าได้ศึกษาตามประวัติแล้ว ท่านก็เป็นอัจฉริยะบุคคล การบริหารตนในปฐมวัย การบริหารตนในมัชฌิมวัย วัยกลางคน และการบริหารตนในปัจฉิมวัย ตอนท้ายแห่งชีวิต ท่านทำชีวิตของท่านนั้นให้มีค่า มีราคา บริหารตนนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ทั้งโลกนี้และโลกหน้า บริหารตนนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ภรรยาและบุตรธิดา หลานเหลนทั้งหลาย เป็นอุปมาเปรียบเหมือนร่มโพธิ์ ร่มไทร เป็นที่พึ่งของลูกหลานทั้งหลายทั้งปวง ได้ทิ้งสมบัติไว้ให้ลูกหลานนั้นได้มีความสุข ความสบาย อุปมาเหมือนต้นไม้ดังได้กล่าวไว้แล้วเบื้องต้น ชีวิตของท่านมีค่า มีราคา แม้แต่อวสานชีวิต จิตของท่านก็ได้สดับคำสวดของพระเฉกเช่นธัมมิกะอุบาสก ฟังพระ ๑๖ รูปสวดมหาสติปัฏฐานแล้ว จิตของท่านก็ปลอดโปร่ง และท่านก็มีเทวดามาเชิญชวนให้ไปยังเทวโลกของตน ๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้นฉันใด

อุปมาชีวิตของคุณพ่อชาญ อิสสระ ก็เป็นไปในลักษณะเช่นนั้น ท่านบริหารชีวิตของท่าน ปฐมวัยด้วยการใฝ่ใจการศึกษา มัชฌิมวัยใฝ่ใจในการประกอบสัมมาอาชีวะ ปัจฉิมวัยใฝ่ใจในการบำเพ็ญบารมี มีทานบารมี ศีลบารมี และปัญญาบารมี เป็นต้น ชีวิตของท่านจึงไม่ไร้ค่า ชีวิตของท่านจึงเป็นชีวิตที่มีราคา ชีวิตของท่านจึงเป็นชีวิตที่ไม่ยากจน เพราะมีธรรมะ ชีวิตของท่านจึงไม่ว่างเปล่า เพราะมีคุณธรรม อาตมภาพได้แสดงพระธรรมเทศนามาก็พอเป็นบุญกิริยา การบำเพ็ญบุญอุทิศของคณะบุตรธิดา หลานเหลน และญาติมิตรสัมพันธชนที่เคยได้รู้จักท่าน ซึ่งเป็นเครื่องปรากฏให้รู้ ให้เห็นเฉกเช่นพวงหรีดทั้งหลายที่มาเคารพศพนี้ ก็เป็น

เครื่องยืนยันว่าท่านบริหารชีวิตของท่านให้มีค่า มีราคาแก่ตนเอง แก่ลูกหลาน แก่สังคมที่ท่านได้คบหาสมาคมด้วย ชีวิตของท่านควรเป็นเนตติ แบบแผน ตัวอย่างที่ควรจะนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดสวัสดิภาพ สวัสดิมงคลแก่ชีวิตของตน และสังคมสืบต่อไป

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะลูกหลาน ญาติมิตรสัมพันธชนได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น จงน้อมจิตอุทิศให้กับจิตวิญญาณของคุณพ่อชาญ อิสสระ ถ้าท่านได้ทราบก็จะได้อนุโมทนา ถ้าไม่ทราบด้วยญาณวิถีอันใด เมื่อท่านทั้งหลายได้ประมวลเอากุศลกรรมดังกล่าวมาแล้ว เป็นต้น และน้อมจิตหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกเหนือพื้นปฐพีดล แล้วประกาศให้เหล่าเทพเจ้าทุกตัวตน ที่มีหูทิพย์ ตาทิพย์ได้รับทราบได้นำข่าวสารการบำเพ็ญกุศลนี้ ไปประกาศให้แก่จิตวิญญาณของคุณพ่อชาญ อิสสระ ได้รับทราบท่านก็จะได้กระทำอนุโมทนา หากท่านมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าแล้ว บุญกุศลที่ลูกหลาน ญาติมิตรอุทิศให้ ก็จะได้เพิ่มเติมบุญญาธิสมภารบารมีของตนให้ยิ่งใหญ่ไพศาลในสัมปรายภพสมด้วยเจตนาปรารภของท่านทั้งหลายสืบต่อไป

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานการเป็นที่จบลงแห่งแสดงพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โว** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยทั่วหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่ได้ชี้แจงแสดงมา ในจิตตกถา โดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อริยธนะกถา*
(เรื่อง ทรัพย์อันประเสริฐ)

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ

(สํ.ส. ๑๕/๙๑๙/๓๔๑)

ณ บัดนี้จะรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอริยธนกถา เป็นการอนุโมทนาอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลจริยาทักษิณานุปทาน เพื่อเป็นการเพิ่มให้ส่วนบุญส่วนกุศลแก่บุพพการีชนที่ได้ล่วงลับไปยังปรโลกเบื้องหน้าแล้ว และเพื่อเป็นการเพิ่มเติมศรัทธาประดับปัญญาบารมีอันเป็นส่วนธัมมัสสวนมัยอีกส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น จะได้นำธรรมมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงแสดงพอเป็นการประกอบบุญกิริยา การบำเพ็ญบุญทักษิณาอุทิศ เป็นต้น พอสมควรแก่กาลเวลา

วันนี้คุณโยมชาญ อิสสระ พร้อมด้วยลูกหญิงชายเขยสะใภ้หลานและญาติมิตรสัมพันธชน ได้มาประกอบกุศลทักษิณานุปทาน เป็นวาระครบ ๑๕ วัน ที่เรียกว่า

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่นางมาลี อิสสระ เมื่อวันอังคารที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๓ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี

"ปัณณรสวาร" จากการที่คุณโยมมาลี อิสสระ ได้ถึงแก่มรณกรรม ตั้งแต่วันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ตราบเท่าถึงวันนี้ นับเป็นวันและราตรีได้ ๑๕ วัน ทางท่านเจ้าภาพก็ได้หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันมาจัดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานตามลำดับ ตามความที่มีความเคารพ ความนับถือ ความสักการะ ความบูชา แก่ท่านผู้ตาย และแก่ท่านที่ยังมีชีวิตอยู่ และโดยเฉพาะในวันนี้ได้ทราบจากคุณดำเกิง จินดาหรา ว่ามีชาวจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของคุณโยมมาลี อิสสระ มาร่วมเป็นเจ้าภาพกับคุณโยมชาญ อิสสระ ในคราวครั้งนี้และในวันนี้ด้วย และในวันนี้ก็ได้จัดพิธีเลี้ยงเพลถวายภัตตาหาร กลางคืนวันนี้ได้มีพระธรรมเทศนาอีก ๑ กัณฑ์ มีพระสงฆ์จตุวรรคคือ ๔ รูปสวดพระอภิธรรม และจะได้ประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า "การเก็บศพ" แล้วเมื่อถึงกำหนดวาระครบ ๗ วันแต่ละครั้งก็จะนำมาสวดพระธรรม เพื่อเพิ่มกุศลทักษิณานุปทานให้กับคุณโยมมาลี อิสสระ ตราบเท่าจนกระทั่งถึงวาระครบ ๑๐๐ วัน ก็จะได้ประกอบพิธีกรรมตามหลักทางศาสนาสืบต่อไป

คุณโยมมาลี อิสสระ นั้น เกิดมาในโลกมนุษย์นี้นับโดยอายุของมนุษย์ได้ ๘๐ กว่าปี ถ้าถือกันตามภาษามนุษย์ก็นับว่าเป็นคนมีอายุยืนยาวนานคนหนึ่ง เพราะยากนักที่คนจะมีอายุในปัจจุบันกาลนี้ จะมีอายุยืนยาวนานถึงขนาดนี้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็เพราะอาศัย **ปุพฺเพกตปุญฺญตา** คือ การที่โยมมาลีได้สร้างกุศลกรรมไว้แต่ชาติปางก่อนหนึ่ง และอาศัย อตฺตสมฺมาปณิธิ คือการได้รักษาสุขภาพร่างกายหรือการประกอบคุณงามความดีในปัจจุบันอีกประการหนึ่ง เพราะฉะนั้น **ปุพฺเพกตปุญฺญตา** ส่งโยมมาด้วยอำนาจวิเศษของบุญจึงเกิดมาได้มีความสุขกาย สุขใจ มีบริวารพวกพ้องญาติพี่น้องและบุคคลที่เคารพนับถือ และมาอยู่ในโลกมนุษย์นี้นอกจากเสวยผลบุญของกรรมเก่าแล้ว ก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท ยังได้สร้างบุญกิริยาต่างกรรมต่างวาระ

ชีวิตของคุณโยมมาลีนั้น จะเรียกว่าเป็น **'สุชีวิต'** ก็ได้ จะเรียกว่าเป็น **'เสฏฐชีวิต'** ก็ได้ จะเรียกว่าเป็น **'อทลิทฺทชีวิต'** *คือเป็นคนไม่จนก็ได้* จะเรียกว่า **'อโมฆชีวิต'** *คือชีวิตที่ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์จากคุณงามความดีก็ได้* เพราะคนเราที่เกิดมาในโลกมนุษย์นี้มาเพราะเศษของความดี คือบุญบ้าง มาเพราะเศษของบาป คือความชั่วบ้าง มาเพราะเศษของบุญก็มีความสุข ถ้าอาศัยความไม่ประมาทก็สร้างความดี สร้างบารมีต่อไป แต่คนที่มาเพราะเศษของบุญอาศัยความประมาทก็กลับสร้างบาป ซึ่งเป็นเหตุทำให้อยู่ร้อนนอนทุกข์ก็ได้ หรือคนบางคนนั้นมาเพราะเศษของบาปอยู่ร้อนนอนทุกข์ แต่อาศัยความไม่ประมาทประกอบคุณธรรมความดีให้เกิดมีขึ้น ก็จะกลับกลายเป็นการอยู่เย็นเป็นสุขได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตกาล

รวมความว่าคนเราที่เกิดมายังโลกมนุษย์นี้เป็นจุดศูนย์กลางแห่งการสร้างบุญสร้างบารมี สร้างความดีทั้งหลาย เพราะไปเกิดในภพภูมิอื่นจะเป็นอบายภูมิมีสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น พวกนี้ไม่มีโอกาสที่จะสร้างบุญสร้างบารมี เพราะต้องไปเสวยโทษกรรมกรณ์แห่งบาปกรรมนั้น ๆ ส่วนที่ไปเกิดในเทวโลกก็ตาม นั่นก็ไปเสวยผลบุญของกรรมดีที่ได้กระทำไว้ นอกจากโลกมนุษย์นี้เท่านั้นจึงได้เป็นที่สร้างบุญที่สร้างบารมี สร้างความดีให้เกิดขึ้นมีขึ้นแก่ตนได้ เพราะฉะนั้น อันชีวิตคนเราก็มีความแตกต่างกันไปอย่างนี้

ในวันนี้ ได้นำอริยธนกถา คือการกล่าวพรรณนาถึงทรัพย์อันประเสริฐ ที่มนุษย์เกิดมาในโลกนี้จะพึงขวนขวายบำเพ็ญ ให้เกิดมีขึ้น อันขึ้นชื่อว่าความดีนั้น ก็เกิดจากกายกรรม วจีกรรมและมโนกรรม ดังพระคาถาที่อาตมาภาพได้อัญเชิญขึ้นไว้เป็นอุทเทศบทข้อกำหนดในการเทศนา ณ วันนี้ว่า **"ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา"** เป็นอาทิ ความว่า *"อนึ่งความเชื่อของบุคคลผู้ใด ตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตเจ้า"* อันความเชื่อก็คือ ศรัทธา ๆ ตัวนี้เกิดมีอยู่ในดวงใจของคุณโยมมาลี อิสสระ มาตั้งแต่ปฐมวัย มัชฉิมวัย และตลอดปัจฉิมวัย

ศรัทธาความเชื่อนั้น แยกเป็น ๔ ประการ คือ

กัมมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม

วิปากสัทธา เชื่อว่าสัตว์นี้ทำกรรมแล้วย่อมเสวยผลของกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมเลว

ประการต่อมา **ตถาคตโพธิสัทธา** เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ประการที่สี่ **กัมมัสสกตาสัทธา** เชื่อว่าสัตว์นี้มีกรรมเป็นของตนเอง ที่ท่านเคยอุปมาไว้ว่า การรับประทานอาหาร ผู้ใดรับประทาน ผู้นั้นก็ย่อมอิ่ม ฉันใด กรรมที่บุคคลเองกระทำก็ย่อมตกเป็นมรดกของผู้นั้น ที่เรียกว่า **"กัมมทายาโท"** คือ*เป็นผู้รับมรดก* เฉกเช่นลูกรับมรดกของผู้เป็นพ่อเป็นแม่ และกรรมนี้ก็เป็นบริวารที่เรียกว่า **"กัมมปริวาโร"** คือ*เป็นพวกพ้องสนับสนุนให้ดีหรือเลวก็อยู่ที่กรรม* **"กัมมพันธุ"** คนเรานี้*มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์* คือพวกพ้องเหมือนญาติพี่น้องถ้าดีเราก็พลอยยินดีด้วย ถ้าญาติพี่น้องไม่ดีเราก็พลอยไม่ดีด้วย เพราะคนอื่นเขาจะกล่าวขานประณามว่าเป็นญาติของบุคคลผู้นั้นและผู้นี้

เพราะฉะนั้น ศรัทธาของคุณโยมมาลีนั้น เป็น**อจลสัทธา** คือ*เป็นศรัทธาที่มั่นคง* เป็นศรัทธาที่ไม่ง่อนแง่น ไม่คลอนแคลน มีความมั่นคงในพระพุทธเจ้า มีความมั่นคงในพระ

รัตนตรัย พระพุทธเจ้านั้นถ้าเราถือปฏิบัติตามปฏิปทาก็จะพ้นจากทุกข์ พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าเราถือปฏิบัติก็จะพ้นจากภัย คือสภาวะที่น่ากลัวก็ได้แก่ความทุกข์นั่นเอง การตั้งมั่นอยู่ในพระสังฆรัตนะหรือในความดีของพระสงฆ์ มีการปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อกำจัด โลภ โกรธ หลง ปฏิบัติสมควรแก่ฐานะของตน อย่างนี้ก็เป็นเครื่องกำจัดโรคาพยาธิ รวมความว่าพระรัตนตรัยเป็นเครื่องกำจัดความทุกข์ เป็นเครื่องกำจัดภัย และเป็นเครื่องกำจัดโรคาพยาธิ เพราะฉะนั้น ศรัทธาที่ตั้งมั่นไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลนในพระรัตนตรัย ย่อมมีอานิสงส์ดังนี้

และคนที่ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธาไม่ง่อนแง่น ไม่คลอนแคลนนั้น เขาเรียกว่า "เป็นคนมีทรัพย์อันประเสริฐ" เพราะทรัพย์อันประเสริฐนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ถึง ๗ อย่างด้วยกัน ในทรัพย์อันประเสริฐประการที่ ๑ เรียกว่า **"สทฺธาธนํ"** (*ทรัพย์คือศรัทธา*) คนเรานั้นบางทีมีศรัทธาความเชื่อ แต่บางครั้งความเชื่อก็หดหายไป เพราะมีเหตุมีปัจจัยบางอย่างมาดลจิตดลใจให้กลับกลายหมดความเชื่อ ไม่เชื่อว่าทำดีมานาน ทำดีมาตลอดชีวิต แต่ทำไมจึงไม่ได้ความดีเป็นเครื่องตอบแทนก็อาจมีจิตวิปริตไม่มีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ไม่มีศรัทธาในการสร้างความดีก็ได้ แต่ถ้าเราศึกษาคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจ ก็จะรู้ว่าที่เราทำดีมาตลอดชีวิต ผลดียังไม่ให้ ยังไม่ผลิตผลก็เพราะว่ากรรมเก่ายังให้ผลไม่หมด ถ้าถืออย่างนี้ก็เรียกว่าเป็น **"อจลสัทธา"** เพราะฉะนั้น *ศรัทธาจึงเป็นทรัพย์อันเประเสริฐ* โจรปล้นไม่ได้ พระราชาก็ริบไม่ได้ น้ำก็ท่วมไม่ได้ ลมก็พัดพาไม่ได้ ไฟก็ไหม้ไม่ได้ มีฝังอยู่ในจิตใจของบุคคลผู้ใด ผู้นั้นเรียกว่าเป็นเศรษฐี เป็นคนไม่ยากจน

เพราะคนเรานั้น บางคนนั้นเขาเรียกว่า 'จนข้างนอกแต่รวยข้างใน' คนบางคนนั้น'รวยข้างนอกแต่จนข้างใน' คนบางคนนั้น 'จนทั้งข้างนอกจนทั้งข้างใน' คนบางคนนั้น 'รวยทั้งข้างนอกและรวยทั้งข้างใน' มี ๔ ประเภทด้วยกัน

ประเภทที่ ๑ ที่เรียกว่า **"จนข้างนอกแต่รวยข้างใน"** นั้น เฉกเช่น สุปปพุทธกุฏฐิบุรุษโรคเรื้อน ท่านผู้นี้เป็นคนที่มีโรคติดตามมาเพราะอำนาจของกรรมเวรที่ได้กระทำไว้ เอาหมามุ่ยไปโรยใส่คนอื่นเพราะทำความแก้แค้น เมื่อเกิดมาในชาติปัจจุบันจึงกลายเป็นคนโรคเรื้อน หรือเรียกว่าเป็นโรคขี้เรื้อน เป็นคนที่สังคมเขารังเกียจแถมยังไม่ได้ทำบุญสร้างกุศลแต่ประการใด เกิดมาจึงเป็นคนยากจนข้นแค้นอนาถา ไร้ที่พึ่ง เมื่อได้ฟังธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แกมีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เพราะฉะนั้นหัวใจของสุปปพุทธกุฏฐิบุรุษโรคเรื้อนนี้ จึงเรียกว่า "รวยศรัทธา" มีเทวดาต้องการจะทดลองความเชื่อ

ของสุปปะพุทธกุฏฐิบุรุษโรคเรื้อน จึงปลอมตัวมานั่งสนทนาว่า เราจะให้เงินให้ทองไปปลูกบ้านสร้างเรือน ให้เงินให้ทองไปรักษาโรคที่เป็นอยู่ ให้เงินให้ทองไปเป็นเครื่องประทังชีวิตให้มีความสุข แต่มีข้อแม้อยู่อย่างหนึ่งว่าให้ท่านกล่าวว่าเลิกนับถือพระพุทธ เลิกนับถือพระธรรม เลิกนับถือพระสงฆ์

สุปปพุทธกุฏฐิบุรุษโรคเรื้อนนั้น กลับต่อว่าเทวดาซึ่งปลอมตัวมาสนทนาด้วยว่า คนเช่นท่านที่เรียกว่ารูปสวย ผูกเน็คไท้ ใส่สูท แต่ใจของท่านนั้นเป็นคนที่มีใจดำ เป็นคนที่มีใจอำมหิต คนเช่นท่านไม่สมควรที่เราจะคบหาสมาคมด้วย อย่างนี้เขาเรียกว่า เป็นคนรวยข้างใน แต่ข้างนอกของสุปปพุทธกุฏฐิบุรุษโรคเรื้อนนั้น ดูแล้วเป็นคนจน เพราะไร้ที่พึ่ง ฉะนั้นคนที่มีศรัทธาอยู่ในใจอันมั่นคงเฉกเช่นสุปปพุทธกุฏฐินี้ เรียกว่ารวยข้างในแต่ว่าจนข้างนอก

ส่วนคนบางคนนั้นรวยข้างนอกแต่ว่าจนข้างใน **"รวยข้างนอกแต่ว่าจนข้างใน"** นั้นก็หมายถึงว่าข้างนอกนี้มีทรัพย์สมบัติ แต่ไม่มีศรัทธาที่สร้างความดีแต่ประการใด บุคคลเช่นนี้เช่น มิคารเศรษฐี ซึ่งเป็นพ่อผัวของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ในวันหนึ่งกำลังทานอาหารนางวิสาขากำลังปรนนิบัติพ่อผัว พระออกมาบิณฑบาตก็ยืนรออยู่ที่หน้าบ้าน มิคารเศรษฐีนี้ก็ทำเป็นมองไม่เห็นก้มหน้าก้มตากินข้าวของตนไป ลูกสะใภ้ อดรนทนไม่ได้ ก็บอกว่า อติจฉะถะภันเต นิมนต์โปรดข้างหน้าเถอะเจ้าค่ะ เพราะพ่อผัวของดิฉันกำลังบริโภคของเก่า

มิคารเศรษฐีได้ฟังเพียงแค่นี้ก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ ด่าลูกสะใภ้ หาว่าตัวเองนี้บริโภคของเก่าคือกินอุจจาระ จึงเรียกพราหมณ์ที่เป็นทนายแก้ต่าง ๘ คนมาตัดสินคดีความ นางวิสาขาก็ให้การว่าที่บริโภคของเก่านั้น ไม่ได้หมายถึงกินมูตรกินคูถ หรือกินอุจจาระแต่ประการใด แต่ว่าพ่อผัวของดิฉันนั้น ชาติก่อนทำบุญมาดี ชาตินี้รวย แต่ว่าชาตินี้แกเป็นคนจนใจ คือใจของท่านจนไม่อยากจะทำบุญต่อไป ผลที่สุดคดีความของนางวิสาขาก็เป็นผู้ชนะมิคารเศรษฐีก็เป็นผู้พ่ายแพ้ นี่ชื่อว่ารวยข้างนอกแต่จนข้างใน

คนบางคนนั้นจนทั้งข้างนอกจนทั้งข้างใน ตัวอย่างคนแบบนี้ได้แก่ มัจฉริยเศรษฐี ๆ เข้าไปเฝ้าองค์พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อออกมาจากประตูวังเห็นคนเขาทอดขนมเบื้องเข้าก็อยากจะกินขนมเบื้องนั้น กลับมาก็ไม่พูดไม่จากับใครแม้กระทั่งลูกเมีย นอนมือก่ายหน้าผากรำพึงว่าทำอย่างไรเราจึงจะได้กินขนมเบื้องนั้นบ้าง ภรรยาก็เฝ้าอ้อนวอนไต่ถามว่าเป็นอะไรไปจึงนอนไม่พูดไม่จา นอนแบบคนอมทุกข์ไว้เช่นนี้ ถูกรบเร้าบ่อย ๆ เข้าก็บอกว่าฉันอยากกินขนมเบื้อง ภรรยาก็บอกว่า เรามีเงินทองมากมายจะทำขนมเบื้องแจกคนทั้งอำเภอก็ได้มัจฉริยเศรษฐีตวาดภรรยาว่า คนทั้งอำเภอมาทำอะไรให้เรา ลดลงมาเป็นตำบล เศรษฐีก็บอก

ว่าคนทั้งตำบลทำอะไรให้เรา ลดมาถึงหมู่บ้านก็ว่าอีกเช่นกัน พูดถึงคนในบ้านทั้งเมียและลูก ท่านเศรษฐีก็บอกว่าเมียและลูกจะมีประโยชน์อะไร ถ้าอย่างนั้นพี่กับฉันกินกัน ๒ คนก็พอ มัจฉริยเศรษฐีก็บอกว่าแกน่ะจะมีประโยชน์อะไร จนภรรยาบอกว่าพี่กินคนเดียว จึงหัวเราะออกมาได้ ผลที่สุดก็ขึ้นไปทอดขนมเบื้องนี้บนปราสาทชั้น ๗ จะทอดข้างล่างก็กลัวคนเห็น มัจฉริยเศรษฐีขี้เหนียวอย่างนี้เขาเรียกว่า จนทั้งข้างนอกจนทั้งข้างใน ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แต่ประการใด

คนบางคนนั้นรวยทั้งข้างนอกรวยทั้งข้างใน นั่นก็หมายถึงว่า มีศรัทธามีทรัพย์อันประเสริฐ เฉกเช่นอนาถปิณฑิกะเศรษฐี ถ้าจะเปรียบแล้วไม่ได้พูดเอาใจก็เฉกเช่น คุณโยม ชาญ อิสสระ ถ้าเช่นนางวิสาขามหาอุบาสิกา นี่ก็รวยทั้งข้างนอกและรวยทั้งข้างใน ถ้าจะกล่าวแบบไม่เอาใจก็เฉกเช่นโยมมาลี อิสสระนั่นเอง เป็นคนที่มีความศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และเชื่อในเรื่องของกรรม ผลของกรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คนเช่นนี้เขาเรียกว่า เป็นอทลิททบุคคลคือเป็นคนไม่จนนั่นเอง หมายถึงไม่จนใจ ไม่จนความดี

ประการต่อมา คุณโยมได้ยึดเอาธรรมที่เป็นสาระเป็นแก่นสาร ทรัพย์อันประเสริฐอันนั้นก็คือ สีลธนํ (ทรัพย์คือศีล) ทรัพย์คือ ศีลนี้เป็นสิ่งประเสริฐ เพราะศีลนี้เป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลาง และเป็นที่สุดแห่งการทำความดีทั้งหลายตราบเท่าถึงพระนิพพาน ฉะนั้นการรักษาศีลนี้เป็นสมบัติของมนุษย์ ที่เรียกว่าเป็นสมบัติของมนุษย์นั้น ก็หมายถึงว่าทำให้เป็นคนมีอายุยืนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เป็นคนมีทรัพย์สมบัติเพิ่มพูนทวีคูณมากขึ้น ทำให้เป็นคนมีคู่ครองอยู่กันยืดยาวนานจนกระทั่งตายจากกันไป ทำให้เป็นคนมีความเป็นอยู่ปราศจากการอยู่ร้อนนอนทุกข์ ไม่มีใครมาใส่ร้ายป้ายสี ทำให้เป็นคนมีสติปัญญารู้จักบาป รู้จักบุญ รู้จักคุณ รู้จักความดี เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าตั้งมั่นอยู่ในศีลก็จะได้สมบัติของมนุษย์อย่างนี้ มนุษย์ทุกคนจะไม่มีใครปฏิเสธกรรม ๕ อย่างนี้ ความมีอายุยืนไม่มีโรค ความมีทรัพย์สมบัติมากมายตามลำดับ ความมีคู่ครองอยู่กันยืดยาวนาน ความมีความสุขไม่มีใครใส่ร้ายป้ายสี มีสติปัญญา ทุกคนปรารถนาอย่างนี้ทั้งนั้นแต่ไม่สำเร็จไปทุกคน เพราะอะไรก็เพราะสร้างเหตุไม่เหมือนกัน หรือสร้างเหตุให้ไม่ครบบางทีมีข้อ ๑ ขาดไป ๔ ข้อ บางทีมี ๓ ข้อขาดไป ๒ ข้อ บางทีมี ๔ ข้อขาดไป ๑ ข้อ ไม่ครบอย่างนี้

เพราะฉะนั้น **ศีล จึงเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐ** คุณโยมมาลี นี้เป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งศีลดังที่เคยได้ทราบว่าคนที่รักษาศีลนั้นก็คือคนที่รักษาสัจจะ เมื่อสมัยอยู่ที่หาดใหญ่นั้นมีคนเอาของมาจำนองจำนำไว้เป็นเวลานานหลายปี จนกระทั่งคนจำนำนั้นอาจจะลืมไปก็ได้

แต่คุณโยมมาลี ก็มิได้คิดที่จะฉกฉวยเบียดเบียนแต่ประการใด ตราบคนที่เคยมาจำนองจำนำเจอกันเข้า ก็เอ่ยปากเอาของไปได้ ก็ขอไถ่คืนไป แม้แต่กำไรก็ไม่เคยคิดที่จะเอากำไร ไม่มีหิงสกะ คือไม่มีการเบียดเบียนคนอื่น แถมคนนั้นอาจจะมีเงินน้อยก็กลับคืนของนั้นให้ไป อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นคนที่ทรงไว้ซึ่งศีล เรียกว่ามีสัจธรรม ยากนักยากหนาเพราะว่าคนบางคนนั้น มีหิงสกะคือชอบเบียดเบียนคนอื่น เอารัดเอาเปรียบคนอื่นอยู่เสมอ แต่คุณโยมมาลีนี้ไม่เอารัดเอาเปรียบแต่ประการใดมีอหิงสกะธรรม อหิงสกะธรรมนั้นก็คือการมีพรหมวิหารธรรมนั่นเอง มีเมตตาความรัก มีกรุณาความเอ็นดูสงสาร ความมุฑิตาพลอยชื่นชมยินดีโสมนัสกับคนอื่น นี่เป็นลักษณะของอหิงสกะธรรมที่มีอยู่ในดวงใจ ก็คือมีศีลนั่นเองเป็นทรัพย์อันประเสริฐ

ประการต่อไปท่านมีทรัพย์คือ **หิริธนํ** *(ทรัพย์คือหิริ)* ทรัพย์คือความละอายชั่ว ก็หมายถึงว่า ขึ้นชื่อด้วยความชั่วนั้นจะไม่ทำในที่ลับและที่แจ้ง เฉกเช่นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถูกถวายพระนามว่า "อรหันต์" อรหันต์แปลตามตัวแปลว่าพระอรหันต์ จะถือเอาความหมายก็คือคนจะไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เพราะฉะนั้น หิรินี้คือความละอายชั่ว ไม่ใช่กลัวคนจะเห็นแต่ละอายแก่ใจของตนเองไม่ยอมกระทำความชั่วแต่ประการใด

ประการต่อมานั้น **โอตฺตปฺปิยธนํ** *(ทรัพย์คือโอตัปปะ)* ก็หมายถึงว่า ทรัพย์คือการกลัวบาป เพราะคนบางคนต่อหน้าคนกลัวบาป กลัวเสียชื่อเสียง เสียชื่อสกุล แต่บางคนกลัวบาปเพราะกลัวว่าคนอื่นเขาจะรู้จะเห็น คนบางคนอยู่ในตำแหน่งอันสูง กลัวคนอื่นเขาจะรู้ในทำนองนี้ ไม่ใช่โอตตัปปะ โอปตัปปะนั้นไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดย่อมกลัวความชั่วทั้งนั้น เพราะความชั่วนั้นไม่ว่าที่ลับหรือที่แจ้ง เมื่อทำลงไปแล้วย่อมให้ผลเป็นแน่แท้

ประการต่อมา ทรัพย์อันประเสริฐ ก็คือ **สุตธนํ** *(ทรัพย์คือสุตะ)* ทรัพย์อันเกิดจากการฟัง การฟังนั้นมีประโยชน์เป็นประการใด เพราะว่าการฟังนั้นก่อให้เกิดทรัพย์ หมายถึงว่าการเรียนหนังสือก็เป็นทรัพย์อันประเสริฐ โจรปล้นทรัพย์ส่วนนี้ไม่ได้ ปล้นปัญญาไปไม่ได้ไม่ว่าใครทั้งนั้นริบไปไม่ได้ นี้เป็นทรัพย์อันประเสริฐประการหนึ่ง

จาคธนํ *(ทรัพย์คือจาคะ)* นี้ คุณโยมมาลี พร้อมด้วยคุณโยมชาญ อิสสระ เป็นผู้ที่เสียสละโดยเฉพาะที่สร้างโรงพยาบาลสถานที่บำบัดความทุกข์ ความยาก ความเจ็บไข้ได้ป่วย แม้แต่ในพระพุทธศาสนาก็ได้มีการเสียสละบำรุงพระพุทธศาสนาตามสมควรตามวาระ และเกื้อกูลเกื้อหนุนแก่ลูกหลานญาติมิตรมาตามลำดับนี้ เรียกว่ามี จาคธนํ

ประการต่อมานั้น **ปญฺญาธนํ** *ทรัพย์คือปัญญา* เป็นทรัพย์ประการที่ ๗ ปัญญานี้เป็นสิ่งประการสำคัญ คือมีความรู้จักว่าบาปนั้นให้ผลอยู่ร้อนนอนทุกข์ บุญนั้นให้ผลอยู่เย็น

เป็นสุข และปัญญานี้ก็ตามลำดับขั้น เกิดจากการฟังประการหนึ่ง เกิดจากความนึกคิดประการหนึ่ง เกิดจากการอบรมประการหนึ่ง และเกิดจากการบริหารพิจารณาถึงหมู่กิเลสทั้งหลายอีกประการหนึ่ง ปัญญาขั้นสูงสุดขั้นละเอียดนั้นเป็นนิปกะปัญญา สามารถตัดรอนกิเลสทั้งหลายที่เผาผลาญใจของเรานี้ให้หมดไปได้ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้ใดมี สัทธาธะนัง ทรัพย์คือศรัทธาเป็นต้น เขาเรียกกันว่า อทลิททบุคคล และอโมฆบุคคล

อทลิททบุคคล คือ *เป็นคนไม่จน* **อโมฆบุคคล** คือ*คนที่เกิดมาไม่เสียชาติเกิด* ย่อมจะกระทำความดีอยู่เสมอ ประการต่อมานอกจากศรัทธาและศีลแล้ว ท่านยังได้กล่าวเอาไว้อีกว่า **"สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ"** ก็หมายถึงว่า *เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระสังฆรัตนะดังได้กล่าวมา เพราะฉะนั้น ชีวิตของคนเราจะเป็นสุชีวิต* คือ เป็นลูกก็เป็นลูกที่ดี เป็นผู้ประกอบสัมมาอาชีวะ เป็นพ่อแม่ก็เป็นพ่อแม่ที่ดีจึงเป็นสุชีวิต เป็นบุคคลที่เรียกว่า **"เสฏฐชีวิต"** หมายถึงว่า *ชีวิตที่ประเสริฐเกิดมาแล้วได้ประกอบคุณงามความดีเอาไว้สร้างบุญสร้างบารมี* บำเพ็ญทานบารมี บำเพ็ญศีลบารมี บำเพ็ญเนกขัมมะบารมี บำเพ็ญปัญญาบารมี บำเพ็ญขันติบารมี บำเพ็ญสัจจะบารมี บำเพ็ญอธิษฐานบารมี บำเพ็ญเมตตาบารมี บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ทั้ง ๑๐ ประการนี้เขาเรียกกันว่า "เสฏฐชีวิต" คือหมายถึงว่าอยู่แล้วทำชีวิตให้มีค่ามีราคาเป็นชีวิตที่ประเสริฐ เพราะไม่ว่างเปล่า เพราะฉะนั้นชีวิตของคุณโยมมาลี อิสสระนี้ จะเรียกว่า "สุชีวิต" ก็ได้ เพราะเป็นชีวิตที่ดี จะเรียกว่า "เสฏฐชีวิต" ก็ได้ เพราะเป็นชีวิตที่ประเสริฐประกอบเอาคุณงามความดีอย่างทรัพย์ ๗ ประการนั้นใส่ไว้ในตนจะเรียกว่าเป็น **"อทลิททะ"** *คือเป็นคนไม่จนทั้งข้างนอกและไม่จนทั้งข้างใน* ก็เพราะปุพเพกตปุญญตาส่วนหนึ่ง และอัตตสัมมาปณิธิส่วนหนึ่ง และเรียกว่า**อโมฆบุคคล** เป็นบุคคลที่ไม่เปล่าประโยชน์ยึดเอาสาระแก่นสารแห่งชีวิตตนเอาไว้ได้ เป็นชีวิตที่ควรแก่การอนุโมทนาเป็นชีวิตที่ควรแก่การสักการะเคารพกราบไหว้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า **"ปูชา จ ปูชานียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"** *การบูชาบุคคลที่ควรบูชานั้นย่อมเป็นมงคล* คือความเจริญ เช่นพุทธศาสนิกชนบูชาพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์เป็นบุคคลเลิศประเสริฐที่สุดในโลกควรแก่การเคารพนบนอบบูชา เมื่อได้กราบไหว้ก็สามารถที่จะได้บุญในกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม เฉกเช่นนางโกสาตกี นางโคสาตกีนี้ คือนางที่บูชาพระธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่กรุงราชคฤห์ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ส่วนแบ่งมา แล้วนางนั้นได้มุ่งหน้าเอาดอกบัวขมนี่ไปบูชาพระสารีริกธาตุ แต่ในขณะที่นางได้ตั้งใจเดินแน่วแน่ไปยังเวฬุวันวิหาร

บังเอิญโคลูกอ่อนมันวิ่งมานั้น ด้วยความห่วงลูกมันก็วิ่งเอาเขามากระทบหน้าอกนางถึงแก่มรณกรรม นางบูชาเพียงคิดจะไปบูชาพระพุทธเจ้า เมื่อคราวที่กรรมมาบั่นรอนนาง ก็ได้เกิดไปเป็นเทพธิดานามว่า "โกสาตกี" คือเทพธิดา ที่ชื่อว่าโกสาตกี ตัวเหลืองไปหมด ผ้าผ่อนท่อนสไบเหลืองไปหมด ตลอดจนยวดยานพาหนะก็เหลือง วิมานก็เหลืองไปด้วย เพราะบูชาด้วยความตั้งใจอย่างนี้

เพราะฉะนั้น บุคคลบูชาคนที่ควรบูชาจะได้รับอานิสงส์อย่างนี้ และบุคคลที่เป็นแม่เรา ไม่สมควรแก่การบูชาแก่ลูกหญิงลูกชายหรือ แม่นั้นเป็นผู้อุ้มท้องมาเป็นเวลา ๙ เดือน ทนทุกข์ยากลำบากนานับประการ จะนั่ง จะนอน จะเดิน จะกิน ต้องระวังอิริยาบททุกประการ และนอกจากนั้นยังกลั่นกรองเลือดให้ลูกนั้นได้ดื่มกินเพื่อรักษาชีวิต เพื่อยังชีวิตของลูกนั้นให้เติบโต และนอกจากนั้นยังความเหน็ดเหนื่อยกาย เหน็ดเหนื่อยใจ กลัวจะเลี้ยงลูกไม่โต กลัวจะส่งเสียให้ลูกได้เล่าเรียนศึกษาลำบาก ใจของพ่อแม่นั้นเป็นทุกข์อยู่เสมอ ทุกข์ทั้งกายและทุกข์ทั้งใจ บุคคลที่กระทำการเช่นนี้ จึงชื่อว่าเป็นบุคคลที่สมควรแก่บูชา ใครบูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชานั้น ย่อมมีแต่มงคลความเจริญเกิดขึ้นแก่ตนสืบต่อไป อย่างที่ท่านทั้งหลายทำการบูชากันอยู่ในขณะนี้ ด้วยเครื่องสักการวรามิส เป็นอามิสบูชา ด้วยเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์ที่สวดพระธรรมก็เป็นอามิสบูชา การกราบไหว้ถือเป็นสัมมานะบูชา และการทำบุญมาจนกระทั่งครบ ๑๕ วันนี้เรียกว่า "อุทิศบูชา" คือบูชาเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับคุณแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว ควรแก่การอนุโมทนา

เพราะฉะนั้นบุคคลผู้ใดใครก็ตามไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือเป็นชายถ้ามีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย มีศีลที่เป็นกัลยาณธรรมที่พระอริยเจ้าที่ใคร่ปรารถนาและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์พร้อมทั้งเป็นคนที่มีทรัพย์ ๗ ประการมีศรัทธาเป็นเบื้องต้น บุคคลผู้นั้นเรียกว่าเป็นสุชีวิต มีชีวิตที่ดี เป็นเสฏฐะชีวิตเป็นชีวิตที่ประเสริฐ เป็นอทลิททชีวิต เป็นคนที่ไม่จน เป็นอโมฆะชีวิตเป็นบุคคลที่ไม่ว่างเปล่า มีสาระแก่นสารเกิดมาในโลกมนุษย์นี้ ดังพรรณนามาฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะลูกหลาน ญาติมิตรสัมพันธชนได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น จงน้อมจิตอุทิศให้กับจิตวิญญาณของคุณโยมมาลี อิสสระ ถ้าท่านได้ทราบก็จะได้อนุโมทนา ถ้าไม่ทราบด้วยญาณวิถีอันใด เมื่อท่านทั้งหลายได้ประมวลเอากุศลกรรมดังกล่าวมาแล้ว เป็นต้น และน้อมจิตหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกเหนือพื้นปฐพีดล แล้วประกาศให้เหล่าเทพเจ้าทุกตัวตน ที่มีหูทิพย์ ตาทิพย์ได้รับทราบได้นำ

ข่าวสารการบำเพ็ญกุศลนี้ ไปประกาศให้แก่จิตวิญญาณของคุณโยมมาลี อิสสระ ได้รับทราบ ท่านก็จะได้กระทำอนุโมทนา หากท่านมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าแล้ว บุญกุศลที่ลูกหลาน ญาติมิตรอุทิศให้ ก็จะได้เพิ่มเติมบุญญาธิสมภารบารมีของตนให้ยิ่งใหญ่ไพศาลในสัมปรายภพสมด้วยเจตนาปรารภของท่านทั้งหลายสืบต่อไป

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานการเป็นที่จบลงแห่งแสดงพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โว** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยทั่วหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่ได้ชี้แจงแสดงมา ในอริยธนกถา โดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พรหมาทิกถา*
(เรื่อง พ่อแม่เป็นพระพรหมของลูก)

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกาติ ฯ

(อัง.เอก. ๒๐/๔๗๐/๑๖๘)

ณ บัดนี้จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในพรหมาทิกถา พรรณาความแห่งธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพรหมเป็นต้น อันเป็นการอนุรูปสมควรแก่การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน และสัมมาปฏิบัติที่คณะท่านเจ้าภาพที่เป็นบุตรธิดา ญาติสายโลหิตและมิตตสัมพันธชน ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลทักษิณาถวายปุพพเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม ญาติธรรม และมิตตธรรม ฉะนั้น อาตมาจะนำธรรมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงสืบต่อไปพอสมควรแก่เวลา

วันนี้ ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนดิลก เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เจ้าคณะเขตสัมพันธวงศ์ พร้อมด้วยพี่น้องในฐานะผู้เป็นบุตรธิดา และพระมหาบุญเลิศ ธมฺมกาโม ป.ธ.๗ เจ้าอาวาสวัดเจดีย์งาม รองเจ้าคณะอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดบำเพ็ญกุศลนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม และแสดงพระธรรมเทศนาอุทิศถวาย หลวงพ่อบุญ กตปุญฺโญ

---

* พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่หลวงพ่อบุญ กตปุญฺโญ ณ วัดปทุมคงคา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๑ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพสุธี

นามสกุล บุญรัตนาภรณ์ ถวายท่านถึงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ แล้วปิดศพ ต่อจากนั้นได้เปิดบำเพ็ญกุศลทุกวันอาทิตย์ เริ่มตั้งแต่คืนวันอาทิตย์ที่ ๑๗-๒๔-๓๑ พฤษภาคม และอาทิตย์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๑ ซึ่งเป็นอาทิตย์สุดท้าย ก่อนที่จะถึงวันพระราชทานเพลิงศพในวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ นี้ ทางบุตรธิดาภรรยาได้แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรมออกมาให้ปรากฏชัดแก่สายตาของญาติมิตรและสหาย ทางญาติก็ได้แสดงญาติธรรมที่เป็นทั้งญาติสายโลหิตและญาติธรรมออกมาให้ปรากฏชัดแก่สายตาของบุตรธิดาภรรยา ทางมิตรสหายก็ได้แสดงมิตตธรรมที่มีความรักและความห่วงใยออกมาให้ปรากฏชัดแก่หมู่ชนทุกหมู่เหล่า โดยการร่วมกันจัดร่วมกันทำทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้งานการบำเพ็ญกุศลศพของหลวงพ่อบุญได้สำเร็จบรรลุถึงที่สุดของงาน

หลวงพ่อบุญ กตปุญฺโญ บุญรัตนาภรณ์ ได้มีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์นี้นับโดยอายุของมนุษย์ได้ ๘๗ ปี นับว่าเป็นผู้มีอายุยืนคนหนึ่งในยุคปัจจุบันนี้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะปุพเพกตปุญญตา ที่ได้สร้างความดีไว้แต่ชาติปางก่อน มีการตั้งตนดำรงตนในเบญจศีล ซึ่งเป็นมนุษย์สมบัติ คือความพรั่งพร้อมแห่งสมบัติของมนุษย์ คือความเป็นคนมีอายุยืน ไม่มีโรค มีทรัพย์สมบัติเพิ่มพูนทวีคูณ มีคู่ครองอยู่กันยืดยาวนาน มีอายุอยู่อย่างสงบสุข ไม่มีใครมาใส่ร้ายป้ายสีให้ได้รับความเดือดร้อน และมีสติปัญญาเป็นสัมมาทิฏฐิ และ อัตตสัมมาปณิธิ คือการตั้งตนดำรงตนในทางที่ถูกต้อง พร้อมด้วยอาการเหล่านี้คือ อาหารการบริโภคถูกหลักอนามัย ออกกำลังกายสม่ำเสมอ การขับถ่ายสิ่งของปฏิกูลออกได้ดี สูดอากาศที่บริสุทธิ์และรักษาอารมณ์ให้ดีไม่มีโลภ โกรธ หลง เข้าย่ำยีจิตใจ ด้วยเหตุ ๒ ประการนี้ ซึ่งมีอยู่ในตัวหลวงพ่อบุญ จึงเป็นเหตุให้มีอายุยืน

ชีวิตของหลวงพ่อบุญคลุกคลีอยู่ทั้งในทางคดีโลกและทางคดีธรรม คือในทางคดีโลกเมื่อเกิดมาแล้วก็ได้ชื่อว่าเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนกายใจ เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เคารพต่อกฎของสังคม และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา ยึดหลักธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ครองชีวิตอยู่เป็นสุข เมื่อมาอยู่ในฐานะเป็นพ่อคน ก็ได้ทำตนเป็นปูชนียบุคคลของลูกหญิงลูกชาย โดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ลูกควรได้รับการอนุเคราะห์สงเคราะห์จากบิดามารดา โดยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) ห้ามไม่ให้ลูกทำความชั่วทั้งหลายทั้งปวง

(๒) ส่งเสริมให้ลูก ทำความดีทุกอย่าง

(๓) ส่งเสริมให้ลูกได้เล่าเรียนศึกษา

(๔) จัดหาคู่คครองที่เหมาะสมให้และ

(๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัยที่สมควร

ในทางคดีธรรม ประพฤติตนปฏิบัติตน ไม่เคลื่อนจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และบั้นปลายแห่งชีวิตก็ได้บวชในพระพุทธศาสนาอีกวาระหนึ่งเป็นเวลาถึง ๑๗ พรรษา ได้ประพฤติตนอยู่ในศีลาจารวัตร ฝึกสมาธิทำใจให้ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวในอารมณ์โลภ โกรธ หลง โดยเฉพาะยึดอานาปานสติกรรมฐานเป็นทางดำเนินชีวิตในพรหมจรรย์ตลอดจนถึงแก่มรณภาพ หลวงพ่อบุญได้ยึดเอาสาระแก่นสารจากสรีระร่างกายที่ไม่มีสาระแก่นสาร นับว่าเป็นผู้มีปัญญาเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรมตามฐานะของตน เช่น เป็นลูกก็มีธรรมของลูก เป็นศิษย์ก็มีธรรมของศิษย์ เป็นพลเมืองของชาติก็มีธรรมะเป็นอยู่ร่วมกันของคนในชาติ เป็นศาสนิกชนก็มีการเจริญด้วยทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น อยู่ในฐานะของความเป็นพ่อของบุตรธิดา ก็มีธรรมของผู้เป็นพ่อ สมดังพุทธภาษิตที่อาตมาได้อัญเชิญมาเป็นบทมาติกาข้อกำหนดในการเทศนาวันนี้ว่า **"พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร"** เป็นอาทิ ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า *"พ่อแม่นักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เรียกว่าเป็นพระพรหม มารดาบิดา เรียกว่าเป็นบุรพาจารย์ มารดาบิดา เรียกว่า เป็นอาหุไนยบุคคล มารดาบิดาเป็นผู้อนุเคราะห์ประชา (บุตร)"* ดังนี้ ต่อไปนี้จะได้อธิบาย ขยายความตามพระบาลีเพื่อความรู้ความเข้าใจเป็นลำดับไป

บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่มีใครเกินพ่อเกินแม่ของเราท่านทั้งหลาย เพราะพ่อแม่ของเราท่านทั้งหลายนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องไว้ ทรงสรรเสริญไว้ในที่หลายสถาน ในที่หลายแห่ง ทรงยกย่องเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นว่าเป็นผู้ประเสริฐ ว่าเป็นผู้มีธรรมของความเป็นผู้ใหญ่ ว่าเป็นผู้มีธรรมของบุคคลผู้ประพฤติธรรมชั้นสูง ตายแล้วไปเกิดเป็นพรหม ทรงยกย่องเปรียบเทียบพ่อแม่ไว้สูงมาก เพราะพ่อแม่นั้น เป็นผู้มีคุณธรรม ยากที่ลูกหญิงลูกชายจะประพฤติปฏิบัติหรือตอบแทนพระคุณของท่านให้หมดสิ้นในชาตินี้ชาติเดียวได้ แม้แต่หลายๆ ชาติก็ไม่สามารถจะตอบแทนพระคุณของท่านให้หมดสิ้นไปได้

พระคุณของท่านมีเป็นประการใดจึงได้รับยกย่องว่า เป็นผู้มีคุณธรรมเปี่ยมด้วยพรหม เป็นผู้มีคุณธรรมเปี่ยมด้วยผู้หลักผู้ใหญ่ ก็เพราะท่านประกอบไปด้วยหลักธรรมทั้ง

๔ ประการ ซึ่งเราท่านทั้งหลายอาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ อาจจะมีเป็นบางข้อ ไม่มีเป็นบางข้อก็ได้ ในคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ ก็คือ เมตตา ประการหนึ่ง กรุณา ประการหนึ่ง มุทิตา ประการหนึ่ง และ อุเบกขา ประการหนึ่ง พอพูดถึงเรื่องธรรม ๔ ประการ 'โอยฟังจนเบื่อแล้ว' ฟังเบื่อนะทำได้ไหม มีปัญหากรรมตั้งขึ้นมา ฟังเบื่อ รู้แล้ว ทำได้หรือเปล่า อาตมาเคยไปเทศน์สอนนาค ไอ้คนขี้เมามันบอกว่า ท่านพูดฉอดๆ สอนเขานะ ท่านเทศน์สอนเขานะ ท่านทำได้หรือเปล่า ต้องนับหนึ่งถึงสิบ นับหนึ่งถึงร้อย พิจารณาว่า เออ เรามันนั่งอยู่บนธรรมาสน์ นั่นเขานั่งอยู่ข้างล่าง จะเอาพิมเสนไปแลกกับเกลือหรือ มันไม่คุ้มค่า นี่ก็เหมือนกัน ญาติโยมอาจจะฟัง ค้านในใจ ท่านเทศน์นะทำได้หรือ ยังไม่ได้เป็นพ่อใครสักคนจะทำได้อย่างไร นี่อาจจะค้านในใจ ก็ไม่เถียง ไม่แสดงอาการโต้เถียงประการใด ทำได้ไม่ได้อยู่ที่คนรู้แล้วจะทำหรือไม่ทำเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ผู้เกิดเป็นพ่อเป็นแม่ คำว่า 'ปิตา มาตา' ภาษาพระว่า ปิตา มาตา แปลเป็นไทยว่า 'พ่อแม่' เรียกว่า พ่อแม่ นี่มันกินใจ การเรียกว่า ปาป๊า มาม๊า มาม๋า อะไรจำพวกนี้ ขอโทษนะ สำเนียงสุพรรณเป็นอย่างนั้น ไม่ได้ว่าหมา มันไม่ซึ้งเหมือนอย่างเรียกว่า คุณพ่อ คุณแม่ ปิตา แปลว่า คุณพ่อ มาตา แปลว่า คุณแม่ พ่อแม่เขาแปลว่าไง พ่อแม่แปลว่า เลี้ยงดูลูก มาตาปิตา แปลว่า ผู้เลี้ยงดู เลี้ยงดูใคร ? เลี้ยงดูลูก พ่อแม่ก็เลี้ยงดูลูกนั่นแหละ เลี้ยงมาตั้งแต่ไหน ? เลี้ยงมาตั้งแต่โน่น เลี้ยงมาตั้งแต่เป็นโคลนตม คือ เป็น**กลละ** เลี้ยงมาตั้งแต่เป็นก้อนเนื้อ คือเป็น**ฆนะ** เป็น**เปสิ** คือเป็นแผ่นเนื้อ ตีกว้างออกไป เลี้ยงมาตั้งแต่เป็นปัญจสาขา คือมีหัวหนึ่ง แขนสอง ขาสอง เลี้ยงมาตั้งแต่นั่น ต่อจากนั้นวิญญาณก็มาปฏิสนธิ เลี้ยงเรื่อยมาจนกระทั่งออกมาสูดลมหายใจเข้าออกตามกรรมที่ตนเองได้กระทำไว้ แม่ก็เลี้ยงมา พ่อก็เลี้ยงมา

พ่อเลี้ยงอย่างไร ? พ่อเลี้ยงโดยอาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบกิจการงานต่างๆ สารพัดที่จะทำได้ นี่พูดเฉพาะพ่อจริงๆ นะ ไอ้พ่อที่จอมปลอม พ่อไข่แล้วทิ้ง พ่อพวกนี้ไม่อยู่ในคุณธรรมนี้ ไข่ไปทั่วหมด แต่ว่าไม่รับเลี้ยง ไม่เลี้ยงดู ปล่อยเป็นภาระของแม่มัน อย่างนี้ก็มี เพราะฉะนั้นเอาแต่เฉพาะพ่อจริง ๆ ที่เรียกว่าเลี้ยงดูลูก แต่ว่าบางทีจะไปโทษพ่อคนเดียวก็ไม่ได้ โทษแม่บ้าง บางทีแม่ก็ทิ้งให้พ่อเลี้ยงแต่น้อย แต่ว่าพ่อที่ทิ้งให้แม่เลี้ยงนะมาก เพราะฉะนั้น การเลี้ยงดูของพ่อก็ยังต้องออกแรงกาย ออกแรงสติปัญญา

ที่ว่าเลี้ยงมาตั้งแต่เป็นเปลือกตมนั้น ก็คือจะต้องประกอบการงานอาชีพ เพราะว่าสมบัตินั้นท่านผู้รู้สอนเอาไว้ว่า ให้แบ่งเป็น ๔ ส่วน ส่วนหนึ่งใช้ค่าหนี้เก่า ส่วนหนึ่งไว้สร้าง

ค่าหนี้ใหม่ ส่วนหนึ่งนั้นทิ้งลงเหว ส่วนหนึ่งนั้นฝากฝังไว้ในธนาคาร และในทรัพย์ ๔ ส่วนนี้ ถ้าเรียกว่าใช้หนี้เก่าก็คือเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ที่เคยเลี้ยงเรามา สร้างค่าหนี้ใหม่ก็คือ ให้ลูกตั้งแต่เป็นโคลนตมหรือเรียกว่าเป็นวุ้น เกิดมาเป็นวุ้น ต่อจากนั้นก็เป็นก้อน เป็นแผ่นเนื้อ เป็นปัญจสาขา มีวิญญาณเข้าสิงสถิตอาศัย นั่นแหละพ่อก็เลี้ยงมาด้วยการอาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบกิจการเสี่ยงต่ออันตรายภัยนานาประการที่จะมาผจญชะตาชีวิตของตนเอง

เช่นอย่างในครั้งพุทธกาล ด้วยความที่เรียกว่ารักลูกที่อยู่ในครรภ์ ในขณะที่กำลังเดินทางกลับมาเพื่อไปบ้านภรรยา คือบ้านพ่อตาแม่ยาย ภรรยาเกิดปวดครรภ์ขึ้นมาแล้วคลอดลูกออกมา ฝนก็ตกกระหน่ำซ้ำเติม นี่เป็นกรรมของคนที่เกิดมา เป็นกรรมของพ่อแม่ชุดนั้นด้วย ผลที่สุดก็ไปหาฟืน ในขณะที่ไปหาฟืนนั้น งูเห่าพอมันได้ไอฝนก็ออกมาจากกอไผ่ มันก็ฉกกัดเอาสามีนั้นถึงแก่กรรมลงไป นี่เรียกว่า พ่อตายเพราะต้องการหาฟืนมาบำบัดความหนาวของลูกและภรรยา ที่นอนคลอดลูกใหม่ๆ นี่เรียกว่าเสี่ยงเป็นเสี่ยงตาย เสี่ยงอันตรายแม้แต่ชีวิตของตนเองก็เสี่ยงได้

เพราะฉะนั้น อันนี้เป็นคุณธรรมข้อไหน ? ก็ข้อที่เรียกว่า **มีเมตตา** ความรักที่พ่อแม่มอบให้กับลูกนั้นเป็นความรักที่บริสุทธิ์ เป็นความรักที่ไม่หวังการตอบแทน ไม่เหมือนความรักของชายหนุ่มหญิงสาว รักนั้นมอบให้กันพรรณนากัน 'ฉันรักน้องปานจะกลืน' 'น้องรักพี่ปานจะกลืนจะกินได้' แต่ว่าพอเกิดอะไรขึ้นมา โน่นไปคอยน้องอยู่กลางถนน เกิดไฟไหม้ขึ้นมา ไปคอยน้องอยู่กลางถนนโน่น บอก 'แหม นี่พี่เป็นห่วงแทบแย่' เมียก็ตบปากเพี๊ยะเข้าให้ 'ห่วงเหรอ อยากจะให้ฉันตายมากกว่ามั้ง' พอเห็นไฟลุกกระโดดแผลวออกไป ไม่เคยนึกถึงเมียเลย แหม! หวานเสียนี่กระไร นี่เรื่องมันจริงนะ เพราะฉะนั้น ไอ้ที่เรียกว่ารักกันปานจะกลืนนี่จริงหรือเปล่า ไม่จริงหรอก ไม่มีหรอก ใครที่จะรักคนอื่นเสมอตนไม่มี ตนเองเป็นที่รักของตนเป็นอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น ไอ้เรื่องที่รักจริงก็คือพ่อแม่ รักลูกเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายได้ ไปหาฟืนมาเพื่อจะก่อไฟให้ลูกซึ่งเพิ่งคลอดออกมา งูกัดตาย พ่อบางคนก็เสี่ยงภัยออกไป การทำงานนั้นก็มี การงานต่าง ๆ นานา ตั้งแต่เป็นกรรมกร เป็นกสิกรรม เป็นเกษตรกร เป็นพ่อค้าวาณิช เป็นข้าราชการ ก็ล้วนแต่ต้องเสี่ยงภัยออกไปประกอบการงานอาชีพทั้งสิ้น อยู่วันหนึ่ง ๆ ก็เสี่ยงภัย เช้าตื่นขึ้นมาก็เสี่ยงภัยแล้ว ต้องทนหิวโหย ตกระกำลำบาก สู้ลมสู้แดดนานาประการ เพื่ออะไร ? ก็เพื่อหาปัจจัยมาจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะกับลูกที่ยังเป็นเด็กอ่อนนอนแบเบาะ นอนหงายร้องอย่างเดียว แหกปากร้องอย่างเดียว ช่วยอะไรตัวเองก็ไม่ได้

เยี่ยวออกมาระคายผิวหนัง ร้องไห้จ้าทีเดียว แหกปากร้องลั่น ขี้ออกมาดิ้นกระแด่วๆ ทำอะไรไม่ได้ มือก็ได้แต่ชักไปชักมา เท้าก็ถีบไปถีบมา ผลที่สุดไอ้ขี้ก็เลยเปื้อนตัวไปทั้งตัว ก็ระคายผิวหนัง พอระคายผิวหนังแฉะผ้าอ้อม ร้องใหญ่คราวนี้ ร้องไม่หยุด พ่อแม่บางคนก็เกิดโทสะอารมณ์เสีย เอ้า ! แหกปากร้องเข้าไป ร้องให้ตาย บางทีเกิดอารมณ์ขึ้นมา แต่ปากก็พูดไปอย่างนั้น ความจริงไม่อยากให้ร้อง ความจริงให้ร้องเสียบ้างก็ดีนะ ปอดจะได้ใหญ่ นี่เรียกว่า อนามัย ทำไมนางพยาบาลจึงบีบท้องเด็กให้ร้อง ต้องการให้ปอดมันใหญ่ ถ้าเด็กไม่ร้องปอดไม่ใหญ่ แต่ว่าปล่อยให้ร้องเกินไปพ่อแม่ทำไม่ได้

พ่อแม่นั้นเปี่ยมไปด้วยเมตตา คือความห่วงใย ไอ้ความห่วงใยตัวนี้แหละ เรียกว่า ชีวิตก็สละได้ ชีวิตก็ตายแทนได้ ที่เรียกว่ามีภัยพ่อแม่ออกหน้า มีความสุขก็หยิบยื่นให้ลูก พอมีภัยขึ้นมาแม่ปกป้อง พ่อปกป้องเฉกเช่นเดียวกันกับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เช้ามันก็โผผินไปหาเหยื่อมา แทนที่จะกินให้อิ่มหนำสำราญก็นึกถึงลูก บินโผผินกลับมารัง ขยอกเข้าปากลูกให้กินแล้วมันก็โผผินไปหาอาหารมาใหม่ เสี่ยงภัยเสี่ยงอันตราย บินไป บินกลับมา ทุกเช้า ทุกค่ำ ทุกกลางวัน ก็เพื่ออะไร ? ก็เพื่อต้องการเลี้ยงลูกให้โต แม้แต่กาไก่ทั้งหลาย พอเห็นเงาข้างบนนั้น มันก็เรียกลูกมาซุกปีก เรียก กุ๊กๆ เข้ามาเพื่อ ให้ลูกปลอดภัย แม่จะถูกเหยี่ยวจิกหัวเมื่อไรก็ไม่รู้ ฉันใด ผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่จริงๆ ที่เรียกว่า ปิตา มาตา ที่ว่าเลี้ยงลูกจริงๆ นั้น ก็มีอาการอย่างนี้ ตัวเองเจ็บไม่ว่า ตัวเองตายไม่ว่า ขอให้ลูกนั้นไม่เจ็บ ลูกนั้นไม่ตายใช้ได้ ตัวเองหิวไม่ว่า ตัวเองทนทุกข์ทรมานอย่างไรไม่ว่า แต่อย่าให้ลูกหิว อย่าให้ลูกทนทุกข์ทรมาน แค่นี้เป็นความพอใจ นี่ความรักที่พ่อแม่มอบให้กับลูกนั้น ที่เป็นความรักที่พ่อแม่มอบให้กับลูกฉันใด ที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความรักให้กับเราท่านทั้งหลายนั้น พระองค์ทรงชี้ ทรงบอกว่า นี่อย่าทำนะ ทำแล้วมันเป็นบาปกรรม ทำแล้วเป็นเวรกรรมติดตามเผาผลาญเราร่ำไป พระพุทธเจ้าทรงบอกทรงชี้ ทรงเที่ยวพร่ำสอนเราตลอด ๔๕ พรรษา เพื่ออะไร ? พระองค์ได้อะไร ? พระองค์ไม่ได้อะไร นอกจากผู้ที่เห็นธรรมแล้ว ได้ความเคารพสักการะกราบไหว้บูชา จากพวกพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น คุณธรรมที่พ่อแม่ได้มอบให้กับลูกเป็นเมตตา คือความรักนั้น คนที่ยังไม่มีลูกยังไม่รู้หรอก คนทั้งหลายที่ยังไม่ได้แต่งงาน ก็ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แล้วองค์เทศน์นี่รู้ยังไง เดี๋ยวโยมค้านในใจ รีบตอบรีบดักใจเสียก่อน ไม่งั้นเดี๋ยวโยมค้านในใจ 'เคยมีเมียมาแล้วหรือ' 'เปล่า ไม่ได้มีหรอก บวชตั้งแต่อายุ ๑๓ ขวบ' เพราะฉะนั้น ในเรื่องเหล่านี้รู้ตามหลักวิชาการที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณาไว้ และอาศัยการสอบสวนไต่ถามเขาว่า มีลูก

แล้วนี่คิดอย่างไร ไปถามเขานะ ถามคนที่แต่งงานแล้ว มีลูกแล้วนี่คิดอย่างไร หรือเราดูกิริยาอาการของพ่อแม่ ย้อนไปดูกิริยาอาการของพ่อแม่ดูว่า ท่านมีความรักเราอย่างไร บางทีในขณะที่ประสบกับอารมณ์ไม่ดี ถูกพ่อแม่พร่ำสอน ถูกพ่อแม่ห้าม เกิดอารมณ์ใคร่อยากจะได้สิ่งที่พ่อแม่ห้ามนั้นขึ้นมา ก็ไม่ได้คิดถึงเหตุผลแต่ประการใด กลับไปโทษพ่อโทษแม่ว่าไม่รักลูก

อาตมภาพมีอกุศลจิตเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ตอนนั้นออกจากโรงเรียนได้ปีเดียว อยากจะเป็นหนุ่มกับเขา แม่เอาข้าวไปสีที่โรงสี ไปด้วย ขากลับเรือมาดเต็มเพียบเลย ขอแม่ซื้อกางเกงขายาวสักตัวเถอะ แม่ก็จนแสนจน ไม่มีให้เพราะค่าโรงสีเขาสีข้าวแล้วก็ซื้อกับข้าวกลับมาบ้าน บอกว่าแม่ซื้อให้สักตัว แม่ว่าไม่มีเงิน ดิ้นกระแด่ว ๆ แช่งให้เรือล่ม แน่ะ ! ลูกอัปรีย์อย่างนี้ก็มีด้วย นี่คิดได้ภายหลังว่า เรานี่มันสร้างกรรมหนัก เพียงต้องการอยากจะได้กางเกงขายาวตัวเดียวเท่านั้น แช่งให้เรือแม่ล่ม แล้วเป็นอย่างไร ถ้าเรือแม่ล่ม เราก็ตาย เราก็อยู่ในเรือนั้นด้วย นี่เรียกว่า ไม่สบอารมณ์ของโก๋ อยากจะเป็นโก๋นุ่งกางเกงขายาว ออกโรงเรียนได้ปีเดียว อยากจะเป็นหนุ่มกับเขา เพราะไอ้ความขัดใจ มันเป็นไปได้ นี่สารภาพกับญาติโยมทั้งหลาย สารภาพว่าในชีวิตนั้นเคยมีอกุศลจิตแบบนี้ พูดแล้วน้ำตามันไหล เพราะว่าก่อกรรมเอาไว้ ขอโอกาสซับน้ำตาหน่อย ร้องจริงๆ ไม่ใช่ร้องแบบลิเกละครมันร้อง นึกถึงกรรมที่ตนเองได้กระทำไว้กับแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว นี่อยากได้กางเกงตัวเดียวเกิดอกุศลจิตคิดขึ้นมาแล้ว ลูกบางคนก็อาจจะเป็นเช่นนี้ก็ได้ ไม่ใช่ว่าจะมาเหมาเอาว่าเหมือนอาตมาทั้งหมด อาจจะเป็นอย่างนี้ก็ได้

ลูกบางคนพอไม่ได้อะไรดังใจนึก บางทีขออะไรไม่ได้ก็อาจจะเกิดอกุศลจิตกับพ่อแม่ก็ได้ โอ้ย อยู่ไปทำไม ตายโหงตายห่าเสียก็ดี อย่าไปคิดอย่างนี้ อย่าไปคิดเข้าเชียวนะมันเวรกรรมนะ เวรกรรมมันติดตามไม่ใช่เฉพาะชาติหน้านะ ชาตินี้มันติดตาม มีลูกศิษย์ก็มีลูกศิษย์ทรยศ มีลูกศิษย์ก็มีลูกศิษย์คิดไม่ดี อะไรทำนองนี้ ไปมีลูกเข้าก็อาจจะมีลูกแบบนั้นเข้าได้ เพราะฉะนั้น จึงตัดสินใจไม่มีครอบครัวเสียหมดเรื่อง บวชถวายชีวิตในศาสนาคุยเสียเลย ความจริงมันไปไม่รอดเลยบวชอยู่อย่างนี้

เพราะฉะนั้น ความรักที่พ่อแม่ให้ไม่มีความรักใดเสมอเหมือน พ่อแม่แปลว่า ผู้เลี้ยงดูเรา มีเมตตา ความห่วงใย อยู่ใกล้ อยู่ไกล ห่วงใยทั้งนั้น นอกจากนั้น กรุณาก็ติดตามมาความสงสารทำใจหวั่นไหวอยู่เสมอ เหมือนญาติโยมบางคน เห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยาก มีใจในการบริจาคอยู่เป็นเนืองนิตย์ ก็อยากจะให้เขาพ้นทุกข์ ฉันใด ดวงใจของพ่อแม่ที่เห็นลูกตกทุกข์ได้ยาก เช่นลูกหิว พ่อแม่ก็หิว แต่ให้ใครกินก่อน ให้ลูกกินก่อน ตัวเองขยับของจะเข้า

ปากแล้ว ก็ต้องวาง พอลูกมองดูหน้า พ่อก็เอาของที่ชอบหรือสิ่งที่ตนอยากจะกินเพื่อบำบัดความหิวกินไม่ได้ ต้องป้อนให้ลูกกินก่อน นี่ลักษณะของความกรุณา ความหวั่นไหวในดวงใจของผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยสงสาร เห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากไม่ได้ ยิ่งเป็นดวงจิตวิญญาณของพ่อแม่ด้วยแล้ว ยิ่งซ้ำร้าย เห็นลูกหิวก็ให้ลูกได้กินเพื่อกำจัดความหิว ความละอายที่แม่เคยมีก็หมดไป ถันของแม่เป็นสาวนั้นหวงนักหวงหนาไม่ให้ใครเห็น แต่พอออกลูกมาแล้วควักเป็นสาธารณ์ได้ ไม่ใช่ให้เขาจับเป็นสาธารณะ สาธารณะแก่สายตา คนอื่นเขามองก็ช่างประไร ลูกกูหิว กูจะให้ลูกกิน มองก็มองไป นี่ความคิดของแม่กลับเมื่อเป็นสาว เมื่อเป็นสาวหวงนักหวงหนาไม่ให้ใครเห็น พอมีลูกเข้าแล้วควักให้ลูกดูดนม คนอื่นจะดูก็ช่างมันประไรเล่า สงสารตัวเดียวทำได้ เคยเกลียดขี้ พูดแบบภาษาไทย ไม่ต้องแปลไทยเป็นไทย เคยเกลียดขี้คนอื่น พอเห็นขี้ลูกตัวเองแล้ว หน้าตาเฉยเอามือไปเช็ดขี้ ล้างสะอาดหรือไม่สะอาด เปิบข้าวเข้าปากต่อไปอีกแล้ว เป็นอย่างนี้ กรุณาตัวนี้ ที่เกิดขึ้นในดวงจิตดวงวิญญาณของพ่อแม่ ไม่มีใครเสมอเหมือนที่จะสงสารเราเท่าพ่อแม่สงสาร เพราะฉะนั้น พ่อแม่นั้นจึงเต็มเปี่ยมไปด้วยกรุณา ที่เรามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะกรุณาของพ่อแม่ ที่เราเติบโตมาได้เพราะกรุณาของพ่อแม่ที่เราเรียนหนังสือหนังหามีความรู้ได้ก็เพราะกรุณาของพ่อของแม่

แต่ลูกบางคนบอกว่าไม่ใช่ มันเป็นปัญญาของเราเอง พ่อแม่ไม่ได้มาให้ปัญญากับเราไอ้ลูกแบบนี้มันก็มี ลูกมันมีอยู่สองลูก ไอ้ลูกอะ กับลูกกะ โยมฟังให้ดีนะ อาตมาเทศน์สุภาพนะ ไม่ใช่เทศน์ลามกจกเปรตอะไร ลูกอกตัญญูกับลูกกตัญญู ไอ้ลูกอกตัญญูมันให้โทษพ่อแม่อยู่เรื่อย ส่วนลูกกตัญญูนะเห็นแต่คุณของพ่อแม่ ลูกที่ไม่ชอบใจก็โกรธพ่อแม่ เป็นลูกอะลูกที่ชอบใจหรือเห็นพ่อแม่เป็นผู้ชี้ขุมทรัพย์ขุมทองให้ นั่นเป็นลูกกะ คือลูกกตัญญู เพราะฉะนั้นลูกจำพวกนี้มีแต่เจริญถ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อม ในการเห็นความกรุณา ความสงสารที่มีในดวงใจของพ่อของแม่ ไม่มีใครที่มีกรุณาเปี่ยมล้นไปเท่ากับพ่อแม่ที่มีต่อเราได้ คนอื่นจะกรุณาเอ็นดูเรา เขาก็อยากจะหวังตอบแทนจากเราในบางสิ่งบางประการ เช่น เจ้านาย รักใคร่ผู้ใต้บังคับบัญชาก็เพราะว่าได้ผลงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา พ่อแม่ไม่ได้หวังอะไร ให้กับลูกไม่ได้หวังว่าลูกจะให้ มันเป็นเรื่องหน้าที่ของลูกที่จะพึงกระทำ เพราะฉะนั้น พ่อแม่ให้ลูกไม่ได้คำนึงถึงประการใด ให้อย่างเดียว ให้ความสงสารอย่างเดียว เพราะฉะนั้น การให้ของพ่อแม่ จึงไม่มีใครทัดเทียม ไม่มีใครเสมอเหมือน ไม่มีใครเปรียบเทียบเปรียบปานกับคุณของพ่อแม่ในข้อนี้ได้ เรื่องของความกรุณาสงสาร ต้องการให้เรานี้มีความสุขความเจริญ สมบูรณ์ด้วยพลานามัย สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติศฤงคาร สมบูรณ์ไปด้วยข้าทาสบริวารเพียบพร้อมเป็นความปรารถนาของพ่อแม่

เพราะฉะนั้น กรุณาตัวนี้ ยากที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลอื่น บุคคลอื่นก็มี พวกที่เจริญพรหมวิหารธรรม พวกที่ได้ฌานสมาบัติเกิดไปเป็นพรหมนะมี พวกนี้มีคุณธรรมอย่างนี้ มีคุณธรรมเปี่ยมไปด้วยเมตตากรุณา มีอยู่ในใจของผู้เจริญพรหมวิหารธรรม แต่มันต้องฝึกกันเป็นเวลาช้านาน พ่อแม่ไม่ต้องฝึก เกิดขึ้นเพราะสัมผัสกับร่างกายของลูกหญิงลูกชายเท่านั้นเอง การที่กรุณาธรรมเกิดขึ้นนั้น ไม่ได้ไปร่ำเรียนมาจากไหน คนที่ร่ำเรียนอาจจะเกิดไม่เท่ามีไม่เท่า คนที่ไม่ได้ร่ำเรียน แต่มีของปฏิบัติจริง มีลูกหญิงมีลูกชายให้เห็นจริง ๆ อย่างนี้พวกนั้นไม่ต้องเรียน เกิดขึ้นเอง สงสาร หวั่นไหว หัวใจเป็นทุกข์เป็นร้อนอยู่เสมอ ลูกลงบันไดสามขั้นเป็นอย่างไร ลูกจะกลับมาหรือไม่ ผิดเวลาหน่อย ใจพ่อแม่หวั่นไหวแล้ว แต่ลูกนั้นกลับตรงกันข้าม ไม่ต้องกลัว เราโตแล้ว พ่อไม่ต้องห่วงหรอก แม่ไม่ต้องห่วง ลูกโตแล้วเอาเข้าจริงๆ จังๆ แล้วก็ไม่พ้นอกพ่อแม่ ต้องขึ้นโรงพักไปประกันตัวต้องเป็นพยานศาลนานาประการ ต้องเข้าไปเยี่ยมในคุกในตะราง พ่อแม่ไม่เคยเข้าก็ต้องเข้า ลูกบางคนก็ทำความเดือดร้อนให้พ่อแม่นานัปประการ เพราะฉะนั้น ในกรุณาธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้เป็นพ่อเป็นแม่ไม่มีใครทัดเทียมเสมอเหมือนในเรื่องนี้

ประการต่อมา **มุทิตาธรรม** *มีความพลอยยินดีนั้น* ก็ไม่มีใครพลอยยินดีเสมอเหมือนกับท่านอีกเหมือนกัน ยินดีด้วยความจริงใจ พ่อแม่ยินดีด้วยความจริงใจ ว่าลูกนั้นเจริญด้วยสมบัติ คือมีความพรั่งพร้อมในร่างกาย มีความพรั่งพร้อมในวิชาการความรู้ มีความพรั่งพร้อมในการมีหน้าที่การงาน มีความพรั่งพร้อมในด้านคู่ครองที่สมบูรณ์ มีความพรั่งพร้อมในการมีลูกที่ดี พ่อแม่ก็พลอยชื่นใจ ดีใจ การที่ลูกประสบกับสมบัติอย่างนี้ต่อชีวิตพ่อแม่ให้เจริญรุ่งเรืองได้ แต่ถ้าลูกประสบกับความวิบัติ พ่อแม่ก็มีแต่ครุ่นคิดอยู่ภายในใจ กลายเป็นคนคิดมาก กลายเป็นคนชอบคิดชอบเพ้อไปนานาประการ เพราะฉะนั้น มุทิตาธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อยามใดลูกได้สมบัติ ยามนั้นพ่อแม่ก็เปี่ยมล้นไปด้วยมุทิตาธรรม

ประการต่อมา **อุเบกขา** นั่นก็หมายถึงว่า สิ่งทั้งหลายที่พ่อแม่ก็ต้องปลง ปลงเป็นบางสิ่งบางประการ เพราะมันเป็นเรื่องของกรรม ใครทำกรรมก็ประสบกับเคราะห์กรรมนั้น ผู้หนึ่งผู้ใดจะช่วยเหลือเกื้อกูลแก้ไขไม่ได้ แม้แต่ผู้มีฤทธิ์ก็ช่วยไม่ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า จะหนีไปในอากาศ ไปในท่ามกลางมหาสมุทร ในระหว่างซอกภูเขา ถึงคราวกรรมให้ผลก็หนีไม่พ้น ต้องเสวยผลกรรมนั้น เรื่องวิบากกรรมเหล่านี้พ่อแม่ก็ต้องปลงนี่เป็นอุเบกขาธรรม

คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ **เมตตา** ความห่วงใย **กรุณา** ความหวั่นไหวในดวงใจ **มุทิตา** ความชื่นชมโสมนัสยินดี **อุเบกขา** วางเฉยในบางเรื่องบางราวที่จนด้วยปัญญา

ความรู้ความสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลได้ คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ใครมีก็ทำให้ผู้นั้นเป็นพระพรหมได้ ใครมีทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐเลิศเลอ ใครมีทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะคนที่มีคุณธรรมอย่างนี้ก็ไม่พ้นไปจากพ่อ ไม่พ้นไปจากแม่ เฉกเช่นเดียวกันกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์นั้นมีทั้งคุณธรรมคือ เจริญพรหมวิหารธรรม เจริญอัปปมัญญาอยู่ในพระทัยของพระองค์แล้ว และนอกจากนั้นยังบำเพ็ญบารมีมาก เพื่อต้องการเผยแผ่อัปปมัญญาหรือพรหมวิหารธรรมนี้ ให้โลกมนุษย์ที่อยู่กันได้มีความสุขกัน เพราะฉะนั้น พ่อแม่จึงได้ชื่อว่าเป็นพระพรหมของลูก เป็นพ่อผู้เลี้ยงดูลูกทั้งหลาย เป็นแม่ผู้เลี้ยงดูลูกทั้งหลาย

ประการต่อมา **พ่อแม่ได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์** มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นว่าเป็นบุรพาจารย์ คือเป็นครูผู้สอน สอนอิริยาบถต่างๆ ในเรื่องของการสอนนี้ บางทีสอนตั้งแต่อิริยาบถ กิน ยืน เดิน นั่ง นอน ดื่ม ทำ พูด คิด แม้กระทั่งการถ่ายหนักถ่ายเบา พ่อแม่สอนหมด บางทีสอนให้อึ ลูกยังไม่ทันอึ พ่ออึมาเสียก่อน แม่อึมาเสียก่อนแล้วก็มี อึจนหน้าดำหน้าแดง ลูกไม่ออกแต่พ่อออก แม่ออกมาแล้วก็มี อย่างนี้เป็นกิริยาที่สอน สอนในลักษณะอะไร เอาเป็นข้อใหญ่ใจความที่พ่อแม่สอนนั้นก็คือ หลัก ๕ ประการ คือ **คุณธรรม ๕ ประการ ที่พ่อแม่สอนคือ**

ประการหนึ่ง พร่ำสอนไม่ให้ทำความชั่ว พ่อแม่ทุกคนนั้นอยากจะให้ลูกเป็นคนดีทั้งนั้น ไม่ต้องการให้ลูกเป็นคนชั่ว จะมีล้านในหนึ่งที่สอนให้ลูกไปลักขโมย สอนให้ลูกทำความชั่ว จะมีล้านในหนึ่ง แสนในหนึ่ง แต่ว่านั่นเป็นเรื่องที่เป็นของเปรียบเทียบกันให้รู้ว่าขาวกับดำมันมีคู่กัน เพราะฉะนั้น ขาวกับดำเป็นคู่กัน แต่สอนให้ลูกไปทำความชั่วไม่มีพ่อแม่ต้องสอนให้ลูกทำความดี และก็สอนให้ลูกทำความดีเสมอ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว สอนให้ทำความดี อย่างนี้เป็น โอวาท คือกล่าวสอน เป็นอนุศาสน์ คือพร่ำสอน กล่าวสอนแล้วลูกยังทำซ้ำซาก พ่อแม่ก็อนุศาสน์ คือพร่ำสอน ว่าบ่อย ๆ

เพราะฉะนั้น การว่ากล่าวของพ่อแม่นั้น เป็นการกล่าวที่ต้องการให้ลูกได้ดี แต่ลูกกลับไปคิดว่า โอ้ย พ่อแม่นี่ปากมากจริง ขี้บ่น จู้จี้ ไม่อยากจะเข้าบ้าน พาลพาโลไป เพราะไม่ชอบใจในสิ่งที่กิเลสมันยั่วยวน ยิ่งเป็นลูกในสมัยนี้ด้วยแล้ว ยิ่งซ้ำร้ายใหญ่ เที่ยวไปติดยาบ้า ยาม้า ยาอี จำพวกนี้พอไปขัดขวางเข้าหน่อย ทำร้ายพ่อแม่แล้ว ไอ้ลูกทรพีอย่างนี้ก็เกิดมีให้เห็นเป็นประจำ ลูกที่ทำร้ายพ่อแม่ผู้บังเกิดเกล้า เป็นลูกทรพี เพราะฉะนั้น ไอ้ลูกจำพวกนี้มันก็ไม่พ้นนรกอเวจี แต่มันไม่รู้หรอกปัจจุบันมันก็ตกนรกอเวจีอยู่แล้ว ตกอะไรละ ? ก็ไปติดยาบ้า ยาม้า ยาอี อะไรจำพวกนั้นนั่นแหละ มันก็ตกนรกแล้ว นรกขุมใหญ่ทีเดียวละ

มันเผาผลาญหมด เผาจนกระทั่งคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของลูกคนนั้นให้หมดไป เคยเป็นลูกที่ดี พอไปติดยาอี ยาม้า ยาบ้าเข้า ไอ้คุณธรรมเหล่านั้นมันถูกยาทั้งหลายเหล่านี้เผาผลาญให้กลายเป็นลูกทรพีไปได้ หรือมิเช่นนั้นลูกบางคนมักใหญ่ใฝ่สูง อยากจะได้สมบัติของพ่อแม่นั้น เฉกเช่นพระจ้าอชาตศัตรู เชื่อปาปมิตรอย่างพระเทวทัต ยุยุงให้ฆ่าพระเจ้าพิมพิสาร กลัวว่าจะไม่ได้เป็นพระราชา ลูกจำพวกนี้ก็เพราะว่าไปถูกอบรมในทางที่ไม่ดีเข้า

เหมือนกันกับลูกในปัจจุบันนี้ เพื่อนพูดคำเดียวเชื่อ พ่อแม่พูดร้อยคำพันคำไม่เชื่อ นี่แสดงให้เห็นว่าเริ่มเป็นลูกทรพีแล้ว พ่อแม่พูดให้ฟังไม่เชื่อ พูดร้อยครั้งพันครั้งไม่เชื่อ แต่เพื่อนพูดคำเดียวเชื่อ มันมีทั้งอดีตและปัจจุบัน เช่นอย่างมิตตะวินทุกะ เพื่อนชักชวนไปทำการค้าขาย ที่สุดแม่ก็ห้ามปราม ลูกไม่ต้องไปค้าขาย สมบัติพ่อทำไว้มากแล้ว อยู่กินตลอดชีวิตก็ไม่หมดไม่สิ้นแล้วสมบัตินี้ ผลที่สุดความอยากไป เชื่อใจเพื่อน แม่ห้ามเท่าไรไม่เชื่อ ผลักแม่ล้มไป ไปกับเพื่อน ผลที่สุดกรรมบันดาลให้เป็นไป เรือนั้นอัปปางในทะเล ที่นั้นนายมิตตะวินทุกะเห็นสัตว์นรก ประดับเทริดบนศีรษะสวย เลือดที่ไหลนองลงมาตามกายนั้นเป็นสายสังวาลย์ มองภาพว่าสัตว์พวกนี้มีบุญ ทำกรรมอะไรไว้หนอ จึงได้สวมชฎาสวยอย่างนี้ มีสร้อยสังวาลย์ห้อยระย้าลงมาทีเดียว พอเข้ามาใกล้ ๆ 'สหายขอเราบ้างได้ไหม ชฎาบนศีรษะสวยจัง ขอเราบ้างได้ไหมสังวาลย์นะ' สัตว์นรกมันก็ว่า 'โอ้ย เจ้ามนุษย์ นีมันไม่ใช่ชฎาหรอกนะ มันเป็นกงจักร นี่มันไม่ใช่สังวาลย์ที่ห้อยระย้อยระย้านะ มันเป็นเลือดที่ไหลลงมาทางศีรษะข้า' 'เอ้ย เอ็งไม่ให้ก็บอกกันดี ๆ ก็ได้ ทำไมต้องโกหก เราเห็นกับตานี่นา'

สัตว์นรกนั้นคิดว่า มนุษย์ผู้นี้คงทำกรรมมาเช่นเดียวกับเรา จึงเห็นว่ากงจักรนั้นเป็นชฎา และเลือดนั้นเป็นสายสังวาลย์ไปได้ ก็เลยหยิบให้ สัตว์นั้นพ้นกรรมแต่เจ้ามิตตะวินทุกะทำกรรม ต้องไปเสวยกรรมนั้น พอชฎาที่เพื่อนยกให้ถึงศีรษะ มันก็เริ่มบดศีรษะนั้น ถอดก็ถอดไม่ได้ ก็เลยสำนึกได้ อ้อ! นี่ที่เราเห็นว่าเป็นชฎานั่นที่แท้เป็นกงจักร เขาจึงเปรียบเทียบว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นความชั่วเป็นความดี เพราะฉะนั้น ในเรื่องเหล่านี้ก็มีปรากฏให้เห็นทั้งอดีตและปัจจุบัน ลูกที่มีพฤติกรรมอย่างนี้ ลูกที่พ่อแม่ตายแล้วยังไม่ทันหามเข้าเชิงตะกอน ทะเลาะเบาะแว้งกันก็มีแล้ว ลูกจำพวกนี้ก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย เพราะอะไร เพราะแย่งสมบัติที่พ่อแม่จะแบ่งให้ หรือว่าเกี่ยงกันออกค่าเผาค่าอะไรต่างๆ นานา พ่อแม่เคยคิดอย่างนี้ไหมว่า เลี้ยงลูกมานี้ หมดข้าวสารไปกี่กระสอบ เคยคิดไหม เลี้ยงลูกอย่างนี้แม่หมดเงินทองไปเท่าไร รู้ไหม แม่ไม่เคยพ่อไม่เคยจดจำไว้ในบัญชีว่าเลี้ยงลูกคนนี้ หมดไปเท่านั้นเท่านี้ล้าน ไม่ใช่แต่เลี้ยงเฉพาะอาหารอย่างเดียว ยังต้องบำบัดรักษาไข้ ไม่มีก็ต้องตะเกียกตะกายเป็นหนี้ กู้หนี้ยืมสินเขาก็ยอม เพราะอะไร เพราะต้องการให้ลูกหมดทุกข์จาก

โรคาพยาธิที่เข้าครอบงำ เพราะต้องการให้ลูกนั้นหายจากความหิวกระหาย ทุกสิ่งทุกอย่างพ่อแม่ก็ทำลงไปเพื่อเกื้อกูลอนุเคราะห์สงเคราะห์ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น การที่พ่อแม่สอนเรา ก็เรียกว่าเป็นบุรพาจารย์ ไม่มีใครเป็นอาจารย์ก่อนกว่าพ่อแม่เราได้ การสอนให้เรายืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถต่าง ๆ มายาทอันดีอันงามสอนให้เราทั้งนั้น และสอนให้เรารักษาทรัพย์สมบัติ หมายถึงว่า นอกจากห้ามทำความชั่วให้ทำความดีแล้ว ส่งเสียให้เล่าเรียนศึกษานี่พ่อแม่สอนนะ เพราะวิชาการเป็นขุมทรัพย์อันประเสริฐ ไม่มีขุมทรัพย์อันใด ขุมทรัพย์อย่างอื่น เรียกสวนไร่นาอันตรธานไปได้ ถ้ารักษาไม่ดี แต่วิชาการนี้มันเป็นทรัพย์อันประเสริฐติดตัวเรา ปญฺญาธนํ ทรัพย์คือปัญญา พ่อแม่มอบทรัพย์คือปัญญาให้กับเราแล้ว มันเป็นทรัพย์ติดตัวเราไป โจรปล้นไม่ได้ น้ำท่วมไม่ได้ไฟไหม้ไม่ได้ ใครลักขโมยไม่ได้ พระราชาริบไม่ได้ เรียกว่า เป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะฉะนั้นการให้เราเล่าเรียนศึกษาของพ่อแม่นี้ เรียกว่าเป็นการมอบทรัพย์สมบัติให้ อย่างมีค่ามีราคาที่สุด ลูกที่ไม่รักใคร่ในการเล่าเรียนศึกษา ก็เป็นพวกอกตัญญูนั่นแหละ พวกลูกหมาลูกแมวทั้งหลาย ไม่คิดคำนึงถึงความเหนื่อยาก ความลำบากของพ่อแม่เป็นอย่างไร นอกจากนั้นแล้ว มอบทรัพย์สมบัติที่หามาด้วยความเหนื่อยยากนี้ให้ และหาคู่ครองให้ ลูกจะเอาอะไรได้ทุกอย่าง นี่คือคุณธรรมที่พ่อแม่มีอยู่ภายในใจ แล้วนำมาเปิดเผยแสดงปฏิบัติออกให้เห็นเพราะฉะนั้น คนเรียนรู้กับคนปฏิบัติจึงไม่เหมือนกัน เรียนรู้ รู้ว่าจะต้องปฏิบัติ พ่อแม่มีคุณธรรมต่อเราโดยหลัก ๕ ประการ

และลูกต้องมีคุณธรรมต่อพ่อแม่โดยหลักการ ๕ ประการเหมือนกัน รู้ตามตำราแต่ไม่รู้ปฏิบัติมันก็ใช้ไม่ได้ รู้ตามตำราคือรู้อย่างไร พ่อแม่เลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงตอบท่านลูกเลี้ยงพ่อแม่ได้ไหม ? พอให้เงินพ่อแม่สักเดือนละพัน โอ้ย โพนทะนาบอกกล่าวเล่าสิบนี่ฉันทำมาให้พ่อให้แม่คนละพันต่อเดือน พ่อแม่เคยปริปากไหม เดือนหนึ่งจ่ายไปเท่าไรเปล่า ไม่เคยเลย แต่ลูกพอได้ให้เงินพ่อแม่เป็นใหญ่แล้วดุพ่อแม่ได้ ลูกจำพวกนี้ต้องเรียกลูกพ่อบังเกิดเกล้า พ่อบังเกิดเกล้าครับ แม่บังเกิดเกล้าของพ่อ แม่บังเกิดเกล้าของแม่นี่ลูกจำพวกนี้มันก็มี เรียกว่าท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงตอบท่าน ทำไม่ได้ แค่เลี้ยงน้ำใจพ่อแม่บางทีก็เลี้ยงไม่ได้แล้ว ปล่อยให้อยู่กันสองคนตายาย เออ ดีไม่ดีเอาหลานมาฝากเลี้ยงอีกด้วย จ้างคนอื่นมันก็เปลืองเงิน อะไรทำนองนี้ สู้ไปจ้างพ่อจ้างแม่ให้ดูไม่ได้ ยังมีบุญคุณอีกด้วย เอาพ่อแม่มาเลี้ยง แต่เปล่า ให้มาเลี้ยงลูกเฝ้าบ้าน ทำนองนี้ ในเรื่องเหล่านี้มันมีให้เห็นเป็นประจักษ์อยู่

ประการต่อมา ช่วยทำกิจการงานของท่าน โอ้ย พอพ่อแม่บอกให้ทำหน่อย ไม่ว่างแล้ว ผมจะต้องไปทำงานโน้นงานนี้ พอหญิงสาวบอกให้ไปช่วยงานหน่อย งานมีก็ทิ้งไปหมดเลย อย่างนี้มันมี โยมไปถามลูกผู้ชายดูเถอะ หรือไปถามลูกผู้หญิงดูเถอะ มันมีอย่างนี้ไหม? ถ้ามีอย่างนี้ก็ปลงเสียเถอะแม่จำเนียร **กมฺมุนา วตฺตตี โลโก** *(สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม)* ปลงเสียเถอะแม่จำเนียร มันเป็นกรรมของสัตว์ที่อุบัติขึ้นมาต้องประสบชะตากรรมอย่างนี้ พอคนอื่นเรียกใช้ปรี่รับงานทีเดียว พอพ่อแม่เรียกใช้ ไอ้โน่นก็ติด ไอ้นี่ก็ติด งานก็มาไม่ได้ มันสำคัญไปเสียหมด อันนี้ก็ต้องขออภัยคนที่มีงานสำคัญจริง ๆ ด้วยนะ แต่คนที่ไม่มีงานสำคัญจริงๆ ก็โปรดรับทราบด้วยว่าใจของท่านเป็นอย่างไร ใจของท่านมันเหลือสุดที่จะบรรจุธรรมในข้อนี้ไว้ในใจของตนเองแล้วหรือ ช่วยทำกิจการงานของท่าน

ประการต่อมา ดำรงวงศ์สกุลของท่านนี้ ดำรงได้ไหม ลูกบางคนก็ดำรงไม่ได้นามสกุลอะไรรักษาไว้ไม่ได้ นำมาแต่ชื่อเสียงความเดือนร้อนมาใส่ รักษาวงศ์ตระกูลนั้น คือมีศรัทธาให้มีศรัทธา มีศีลให้มีศีล มีจาคะให้มีจาคะ มีปัญญาให้รู้จักผิดชอบชั่วดี นี่เรียกรักษาวงศ์ตระกูลเอาไว้ ไม่ใช่รักษานามสกุลเอาไว้ รักษาวงศ์ตระกูลคือความประพฤติของพ่อแม่ ที่เรียกว่าเป็นคนสัมมาทิฏฐิ ลูกก็เป็นสัมมาทิฏฐิตลอดไป หรือให้ยิ่งยวดกว่านั้น

ประการต่อมา ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดกของท่านเอาไว้ เมื่อท่านแตกกายทำลายขันธ์ ทำบุญอุทิศไปให้ท่าน ลูกทุกคนบางทีก็เข้าตำราว่า ปีหนึ่งงานสารท งานตรุษ งานสงกรานต์ ปล่อยให้หยากใย่จับโกศนั้นเต็มไปหมด ไม่เคยมาปัดกวาดให้พระชักบังสุกุลสักที แล้วแม่ก็จะบังคับสอนให้ลูกกตัญญู กตัญญู แต่พ่อแม่ก็ไม่เคยเอากระดูกปู่ กระดูกย่า กระดูกตา กระดูกยาย มาชักบังสุกุลสักที พ่อแม่ได้ยินอย่างนี้เข้าคว้าไม้คานไล่ตี ลูกสาวปากมาก จะไปว่าลูกได้อย่างไร เพราะว่าตัวเองไม่เคยทำก็เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น คุณธรรม ๕ ประการนั้น ลูกบางคนได้พิจารณาตัวเองว่ามีไหม มีแต่ไปซ้ำเติมหนักเข้า โดยเฉพาะวัยรุ่นเดี๋ยวนี้ ก็จะเป็นอย่างนี้อยู่เสมอ แต่ไม่ทุกคนนะ เดี๋ยวลงธรรมาสน์แล้วจะถูกซ้อมเอา นี่เทศน์ปากมากไปเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่าเป็นบุรพาจารย์ คือ เป็นครูคนแรกของเราท่านทั้งหลายผู้เป็นลูก

ประการต่อมา **อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ** *พ่อแม่เป็นผู้ควรแก่การรับอามิสสักการามิส* คือเป็นผู้ควรแก่การที่ลูกจะปรนนิบัติ ใครได้ปรนนิบัติพ่อแม่นั้นถือว่ามีบุญลาภอันประเสริฐเหมือนพระโพธิสัตว์ในครั้งที่เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ ได้รับการอนุญาตจากแม่ ซึ่งพี่ชายก็ใช้อำนาจหน้าที่จะแย่งปรนนิบัติแม่เสียเอง น้องชายนั้นไม่มีอำนาจ ในที่สุดแม่ก็บอกว่า เจ้า

นั้นเป็นใหญ่เป็นโตแล้ว ให้น้องนั้นได้สร้างกุศลเถิด ให้น้องได้บำรุงเถิด เพราะฉะนั้น ใครได้บำรุงพ่อแม่ถือว่าผู้นั้นมีบุญลาภอันประเสริฐ เรียกว่าเป็นคนมีลาภอันประเสริฐในโลกนี้ ได้บำรุงพ่อแม่ ได้เลี้ยงพ่อแม่ ไม่ว่าพ่อแม่จะอยู่ในฐานะอันใด พ่อแม่จะอยู่ในฐานะมั่งมีศรีสุข พ่อแม่จะอยู่ในฐานะที่ยากจนข้นแค้น พ่อแม่จะอยู่ในฐานะเป็นพระเป็นแม่ชีอะไรก็ตามแต่ เราสามารถปรนนิบัติได้ ไม่ใช่เฉพาะผู้หญิงผู้ชาย ฆราวาส แม้แต่พระก็ปรนนิบัติพ่อแม่ได้ แต่ทำให้ถูกกรรมวิธีทางพระวินัย เช่น เอาพ่อมาบวชอย่างนี้ ปรนนิบัติอย่างนี้ก็สมควรอยู่ จะอายุพรรษามากแค่ไหนนั่นไม่เป็นประมาณ แต่ปรนนิบัติพ่อ ไปไหนลาพ่อ ไปไหนบอกพ่อ กลับเมื่อไรบอกพ่อ หลวงพ่อก็ชื่นใจ รักษาดวงใจของหลวงพ่อ มีโรคก็หาย มีความโกรธก็คลาย เพราะฉะนั้น ลูกจำพวกนี้หาได้ยากในโลก ที่เรียกว่าตอบแทนพระคุณของท่าน ที่มีชีวิตก็ตาม หาชีวิตไม่ก็ตาม เพราะฉะนั้น ท่านเป็นอาหุไนยบุคคลของลูกทั้งหลาย ถ้าใครทำดีปฏิบัติดีต่อพ่อแม่ ผู้นั้นก็เรียกว่าพระพรหมให้พร เทวดาให้พร พระอรหันต์ให้พร ครูบาอาจารย์ให้พร เพราะทำความดีอันนั้น

ประการต่อมา **ปชาย อนุกมฺปกา** *คือพ่อแม่นั้นเป็นนักสังคมสงเคราะห์* สงเคราะห์ลูกนั้นไปตามกาล สงเคราะห์ลูกนั้นเป็นนิจกาล คือสงเคราะห์ตลอดชีวิต เรียกว่าเป็นนิจกาล สงเคราะห์อะไร ก็เราพิจารณาดูว่า ตั้งแต่ท่านมีพรหมวิหารธรรม ท่านเป็นบุรพาจารย์ เป็นอาจารย์คนแรก ท่านเป็นอาหุไนยบุคคล นั่นแหละหลักของการสงเคราะห์ทั้งนั้น **ปชาย อนุกมฺปกา** พ่อแม่สงเคราะห์ลูกหญิงลูกชายทั้งหลายอยู่ตลอดชีวิตของท่าน เพราะฉะนั้น สิ่งทีเราเป็นอยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะอาศัยการอนุเคราะห์สงเคราะห์จากท่านผู้เป็นพ่อเป็นแม่

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยบุญความดีที่พระราชรัตนดิลก พร้อมด้วยพี่น้องหญิงชายและโยมมารดา พระมหาบุญเลิศ ธมฺมกาโม และคณะได้บำเพ็ญให้เป็นไปในอดีตและกำลังบำเพ็ญอยู่ในขณะนี้ จงสำเร็จเป็นปัตติทานมัย ส่วนบุญส่วนกุศลที่จะอุทิศส่งผลบุญไปให้แก่ดวงวิญญาณของหลวงพ่อบุญ กตปุญฺโญ บุญรัตนาภรณ์ ที่มรณภาพไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า ถ้าท่านไม่ทราบด้วยญาณวิถีอันใด เมื่อคณะท่านเจ้าภาพหลั่งทักษิโณทก ตกลงเหนือพื้นปฐพีดล เป็นการแผ่ส่วนกุศล ก็ขอจงทำตนให้เป็นสักขีพยาน น้อมนำข่าวสารการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานนี้ ไปประกาศให้ดวงวิญญาณของหลวงพ่อบุญได้รับทราบ ท่านก็จะได้ทำอนุโมทนาสำเร็จปัตตานุโมทนามัย เป็นทิพยสมบัติ สมด้วยเจตนาปรารภของคณะท่านเจ้าภาพ

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างเอาธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **ทุกฺขปฺปตฺตา**

จ นิทฺทุกฺขา ท่านทั้งหลายผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จงนิราศปราศจากเสียซึ่งทุกข์ **โสกปฺปตฺตา จ นิสฺโสกา** ท่านทั้งหลายผู้ถึงแล้วซึ่งโศก จงนิราศปราศจากเสียซึ่งโศก **ภยปฺปตฺตา จ นิพฺภยา** ท่านทั้งหลายผู้ถึงแล้วซึ่งภัย จงนิราศปราศจากเสียซึ่งภัย และขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบซึ่งอิฏฐวิบูลย์มนูญผล คือ อายุ ขอให้มีอายุยืนยาวนาน วรรณะ ผิวพรรณผ่องใสสุขัง มีความสุขกายสบายใจ อีกทั้งพลานามัยให้เข้มแข็งแรง จงทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามาในพรหมาทิกถา โดยมัตยาธิบาย อรรถนิยมความสมมติยุติลงเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

มรณานุสสติกถา*
(เรื่อง วิธีเจริญมรณานุสสติ)

"...เตน วธกปจฺจุปฏฺฐานโต สมฺปตฺติวิปตฺโต อุปสํหรณโต กายพหุ-สาธารณโต อายุทุพฺพลโต อนิมิตฺโต อทฺธานปริจฺเฉทโต ขณปริตฺตโตติ อิเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ มรณํ อนุสริตพฺพนฺติ ฯ

(วิสุทธิมรรค ๒/๓)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระสัทธรรมเทศนา ในมรณานุสสติกถา พรรณนาถึงการตามระลึกนึกถึงความตาย อันเป็นการอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลยัญญพิธีทักษิณานุปทาน เพื่อตามเพิ่มให้ซึ่งส่วนบุญส่วนกุศล อันเป็นการบูชาพระคุณของบุพพการีชนที่ได้ถึงแก่มรณกรรมไปแล้วยังปรโลกเบื้องหน้า และเพื่อเป็นการปฏิการะฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อันเป็นส่วนธัมมัสสวนมัย แก่ประชุมชนทั้งหลาย ทั้งภิกษุบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท ที่มาประชุมสโมสร ณ โอกาสกาลบัดนี้ ฉะนั้น จะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงแสดง พอเป็นการประกอบบุญกิริยา การบำเพ็ญบุญอุทิศ ต่อบุพพการีชนสืบต่อไปพอสมควรแก่กาลเวลา

วันนี้ คณะท่านเจ้าภาพ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับคุณแม่ตุ้ย บุษบก ซึ่งเป็นโยมมารดาของท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี เจ้าอาวาส

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่คุณแม่ตุ้ย บุษบก ณ วัดพระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๗ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี**

วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรวิหาร เจ้าคณะภาค ๑๕ และบรรดาพี่น้องอีกจำนวนหลายท่านด้วยกัน ได้เป็นเจ้าภาพในฐานะเป็นบุตร เป็นธิดา และได้มีพระสงฆ์เถรานุเถระ ศรัทธาสาธุชนได้ทราบข่าวก็มาร่วมบำเพ็ญกุศลบุญอุทิศ เพื่อเป็นการปฏิการะต่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้วส่วนหนึ่ง ต่อท่านผู้เป็นบุตรธิดา มีท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี เป็นต้นอีกส่วนหนึ่ง รวมคณะเจ้าภาพที่ร่วมอนุโมทนากับท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี มีจำนวนถึง ๑๓ ด้วยกัน

ทั้งนี้ ท่านทั้งหลายก็มาแสดงปฏิการะต่อท่านผู้มรณกรรม คือ คุณแม่ตุ้ย บุษบก ส่วนหนึ่ง และเป็นการแสดงปฏิการะต่อคณะท่านเจ้าภาพผู้เป็นบุตรธิดา มีท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี อีกส่วนหนึ่ง

การที่ท่านทั้งหลาย ได้ทราบข่าวการมรณกรรมของคุณแม่ตุ้ย บุษบก ด้วยการที่นับถือเป็นการส่วนตัว และด้วยการนับถือผู้เป็นบุตรธิดา จึงได้มาประชุมกัน ณ สถานที่นี้ แสดงออกถึงความมีไมตรีจิต คือ ความมีเมตตาและกรุณา ต่อท่านผู้มรณกรรม และต่อท่านผู้เป็นบุตรธิดาผู้เป็นเจ้าภาพ

ในวันที่ ๑๔ ที่ผ่านมาเมื่อ ๒ วันที่แล้ว ทางท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี ได้จัดงานวันอดีตเจ้าอาวาส ได้นั่งอยู่ที่กุฏิเจ้าอาวาส มีรูปของคุณแม่ตุ้ย บุษบก อยู่ ยังชี้ให้พระดูว่ารูปร่างเหมือน แม่สำเภา สุดประเสริฐ โยมมารดาของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และจากนั้นอาตมาก็ได้เดินทางไปจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในขณะนั้น เจ้าคุณพระเทพรัตนสุธี รองเจ้าคณะภาค ๗ ได้โทรมาบอกว่า คุณแม่ตุ้ย บุษบก ได้ถึงมรณกรรมในช่วงวันนั้น ก็พูดกันในตอนเช้า ไม่ทราบว่าท่านถึงมรณกรรมตอนไหน แต่ก็ได้ทราบข่าว

เมื่อคืนตั้งใจจะมาเยี่ยมศพ พอดีท่านเจ้าคุณพระเทพรัตนสุธี รองเจ้าคณะภาค ๗ บอกว่า พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ โทรไปนิมนต์ให้มาเทศน์ในวันนี้ ก็เลยงดการเยี่ยมคารวะศพเมื่อคืน แล้วมาในวันนี้เลยทีเดียว ไม่ต้องเทียวไปมาถึง ๒ ครั้ง ประหยัดเวลาด้วย ท่านเจ้าภาพคงไม่ว่าอะไร

คุณแม่ตุ้ย บุษบก นั้น มีอายุโดยการนับอายุของมนุษย์ได้ ๙๘ ปี เรียกว่า เป็นผู้ที่มีอายุยืนเพราะ ปุพเพกตปุญญตา เพราะบุญเก่าที่สั่งสมมาส่วนหนึ่ง เพราะ อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนดำรงตนเป็นบุญปัจจุบันอีกส่วนหนึ่ง ทำให้ท่านเป็นผู้มีอายุยืนถึง ๙๘ ปี

ตามประวัติที่อ่าน ที่พระลูกชายท่านได้เขียนไว้ว่า คุณแม่นั้นเกิดมาทุกข์ยากลำบากในเบื้องต้นแห่งชีวิต ทั้งปฐมวัยและมัชฌิมวัย ปฐมวัยต้องประกอบการงานอาชีพช่วยเหลือ

ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ และต้องเลี้ยงน้อง การเล่าเรียนศึกษา ก็ด้อยในการศึกษา ไม่มีความรู้ อ่านไม่ได้ เขียนไม่ได้ แต่ว่าอาศัยความจำเป็นเลิศ ไปไหนมาไหนได้อย่างคล่องแคล่ว เพราะจำทิศทางที่จะไปและกลับได้

ต่อจากนั้น เมื่อได้สมรสกับผู้เป็นสามีแล้ว เมื่อมีลูกทั้งหญิงและชายก็ย่อมเพิ่มความลำบากกาย ลำบากใจมากขึ้นตามลำดับ กายต้องประกอบการงานอาชีพ ลำพังตัวเองก็ไม่ค่อยเท่าไร แต่ว่าห่วงลูกที่เกิดมา เริ่มต้นตั้งแต่บุตรคนโตตามลำดับ จนกระทั่งถึงบุตรคนที่ ๑๒ สุดท้าย และยังมีบุตรบุญธรรมพ่วงเข้าไปอีก ๑ องค์ คุณแม่ตุ้ย บุษบก จึงได้รับหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับผู้ที่เป็นบุตรเป็นธิดามาตลอดชีวิต จนกว่าลูกคนโตจะเจริญเติบโตช่วยทำกิจการงานได้ ก็จึงได้แบ่งเบาภาระลงไป ทั้งปฐมวัยและมัชฌิมวัย อยู่ในสภาพที่ลำบากทั้งกายและลำบากทั้งใจ กายต้องตรากตรำทำการงาน ใจก็เป็นห่วงว่าจะเลี้ยงลูกให้เจริญเติบโตได้ดั่งใจปรารถนาหรือเปล่า

หัวอกของความเป็นแม่ ที่ท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี ท่านเขียนไว้ว่า เวลาไปทำงานก็ต้องเอาลูกสะพายหลังไปด้วย มาถึงที่ทำงานให้ลูกนอนเปล มีนกมาจับก็นึกว่านกจะมาทำร้ายลูก ต้องวางการงานมาไล่ภัยที่จะเกิดขึ้นแก่ลูกให้ปราศไป ข้อวัตรปฏิบัติของคุณแม่ตุ้ย บุษบก นั้น ผู้เป็นลูกหญิงชายทราบดีอยู่แล้ว และผู้ที่อ่านประวัติของคุณแม่ตุ้ย บุษบก ก็คงจะทราบกันดีแล้ว แต่ก็กล่าวเป็นเครื่องยืนยันว่า หัวอกของคนเป็นแม่นั้น มีความลำบากกาย มีความลำบากใจมากแค่ไหน แต่ก็ไม่สิ้นกำลัง ไม่สิ้นศรัทธาในการที่จะประกอบการงานเพื่อเลี้ยงลูกของตนเอง หัวจิตหัวใจของผู้เป็นแม่นั้น ไม่เหมือนจิตใจของคนอื่น คือคนอื่นนั้นถ้าเขามาลำบากตรากตรำเช่นนี้ เขาก็ไม่เอาด้วย แต่ว่าหัวอกของผู้เป็นแม่นั้น ย่อมนึกถึงลูกเป็นเบื้องต้น ชีวิตจิตใจของตนเองนั้นเป็นที่สองรองลงมา

เหมือนกับนกกาทั้งหลาย เวลามีภัยก็เข้าซุกอกของแม่ เพื่อให้พ้นภัย แม่ก็ต้องป้องกันภัย ตนเองจะตายไม่เป็นไร ชีวิตของผู้เป็นแม่ต้องบากหน้าออกไปทำการงาน และก็ต้องผจญกับอันตรายแห่งชีวิต ไม่ทราบว่าออกไปแล้วจะได้กลับมาเห็นหน้าลูกหรือเปล่าเป็นอย่างนี้ แต่ก็จำต้องไปและต้องไปเป็นประจำอยู่เสมอ เพียงเพื่อต้องการให้ลูกอยู่สุขกายสบายใจ ต้องการให้ลูกมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น นี้ก็เป็นน้ำจิตน้ำใจของผู้เป็นแม่ทุก ๆ คนที่ผ่านมา

เพราะฉะนั้น คุณแม่ตุ้ย บุษบก นี้เลี้ยงลูก ๑๒ คน ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ประมาณ ๙ คน และยังเป็นบุตรบุญธรรมอีก ๑ คน เสียชีวิตไปแล้ว ๓ คน เท่ากับว่าเลี้ยงลูกอยู่ในปัจจุบัน

๑๐ คน ชีวิตของคุณแม่ตุ้ย เจริญด้วยอายุ เรียกว่า "วัยวุฒิ" ก็อาศัยปุพเพกตปุญญตา ดังกล่าวมาแล้ว และอาศัยอัตตสัมมาปณิธิ ที่ตั้งตน ดำรงตนไม่เป็นเหตุบั่นทอนสุขภาพร่างกายของตนเอง ให้ลดน้อยถอยกำลังหรือมีอายุสั้นเข้า รวมบุญทั้ง ๒ ประการ ทั้งอดีตชาติและปัจจุบันชาติเข้าด้วยกันจึงทำให้เป็นผู้มีอายุยืน

วันนี้ ท่านทั้งหลายที่เป็นบรรพชิต ล้วนแต่เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต ที่เป็นฆราวาสก็ล้วนแต่เจริญด้วยวิชาการคดีโลก และอาจจะศึกษาทางคดีธรรมเป็นจำนวนไม่น้อย ที่อยู่ในสมาคมแห่งนี้ได้มาร่วมบำเพ็ญ หรือร่วมแสดงความมีน้ำจิตน้ำใจ คือ ไมตรีต่อคณะท่านเจ้าภาพ ล้วนแต่ว่าเป็นผู้รู้โดยอาการทั้งปวง

วันนี้ ก็จะขอเทศน์เรื่องระลึกนึกถึงความตาย โดยอาการ ๘ อย่าง ว่าการมาในงานศพ ไม่ว่าจะเป็นศพใครก็ตาม เราจะต้องพิจารณาถึงสภาวะความเป็นจริง ในชีวิตของเราท่านทั้งหลายว่า ทุกคนนั้นมี **อุปปาทะ** *การเกิดขึ้น* มี **ฐิติ** *การดำรงอยู่* และมี **ภังคะ** *การแตกสลายไป*ในที่สุด รวมความว่าชีวิตนั้นมีความตายเป็นที่สุดแน่แท้ทุกผู้ทุกนาม ไม่เลือกชนชั้น วรรณะ ไม่เลือกยาจกวณิพก ต้องตกอยู่ในสภาพอย่างนี้เหมือนกันหมด

ฉะนั้น ท่านจึงแสดงอาการให้ปรากฏโดยลักษณะของความตาย เมื่อประมวลแล้วได้อาการถึง ๘ อย่าง คือ

ประการที่ ๑ **"ความตายปรากฏดังเพชฌฆาต"** ที่คอยเงื้อดาบที่จะบั่นคอนักโทษผู้ต้องโทษประหาร ความตายชนิดนี้ ย่อมปรากฏแก่ทุกสรรพสัตว์ ไม่เลือกว่าจะเป็นผู้ใดผู้เลิศความดี มียศ มีอำนาจ มีวาสนา มีบุญ มีฤทธิ์มากน้อยแค่ไหน เมื่อมีการเกิดขึ้น ย่อมมีความตายเป็นที่สุด ไม่เลือกเว้น ไม่ละเว้น ในลักษณะปรากฏดังเพชฌฆาตนี้ ก็หมายถึงว่า พอมีการเกิด ความตายนั้นก็มาพร้อมกับการเกิด อุปมาเหมือนกับเห็ดที่ผุดขึ้นจากดิน ที่ถูกน้ำฝนตกชะลงมา และก็มีแก๊สทำให้เกิดเป็นเห็ดบานขึ้นมา ในเห็ดนั้นมันก็อมเอาฝุ่นขึ้นมาด้วย เพราะฉะนั้น เห็ดนั้นอุปมาเหมือนการเกิด ฝุ่นนั้นอุปมาเหมือนความตาย รวมความว่า เห็ดที่ผุดขึ้นมานั้นเอามาทั้งดอกและฝุ่นด้วยฉันใด สัตว์ที่เกิดมานั้น ก็ต้องเอาความเกิดมาเป็นเบื้องต้น และความตายเป็นที่สุด ทุกผู้ทุกนามไม่มีใครที่จะหลีกหนีภาวะอย่างนี้ไปได้

ดวงจิตของสัตว์ ถึงความแก่ถัดจากความเกิดมา หมายถึงว่าตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา ตั้งแต่เป็นเปลือกตม เป็นก้อนเนื้อ เป็นแผ่นเนื้อ และเป็นปัญจสาขา มีอาการ ๕ หัว ๑ แขน ๒ และก็ขา ๒ ปฏิสนธิจิตวิญญาณก็ปรากฏขึ้น ในขณะที่ปรากฏปฏิสนธิจิตถือปฏิสนธิแล้ว ความแก่ก็เริ่มเข้ามาเยือนพร้อมกัน หรือความตายก็เข้ามาพร้อมกับปฏิสนธิ

จิตวิญญาณนั้น และก็แก่ขึ้นในครรภ์ของมารดา จนกระทั่งเคลื่อนคลอดออกมา และก็นับใหม่ว่าเจริญในปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ไปตามลำดับ ก็ให้รู้ว่าแก่ขึ้นไปตามลำดับ แก่ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ของแม่และก็ออกจากครรภ์ของแม่ และยังแก่ต่อไปอีก

เพราะฉะนั้น ต่อจากนั้นเมื่อปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้นในสังขารร่างกาย ที่เกิดจากเชื้อของผู้เป็นพ่อเป็นแม่แล้ว ก็เริ่มแก่มาตั้งแต่บัดนั้น ต่อจากนั้นก็บ่ายหน้าไปสู่ความตาย ไม่มีใครที่จะย้อนกลับมาได้ เฉกเช่นดวงอาทิตย์ที่ขึ้นจากตะวันออก ก็โคจรบ่ายหน้าไปสู่ทิศตะวันตก ไม่เคยที่จะย้อนกลับมาแม้ฉันใด อุปมาเหมือนสายน้ำที่ตกจากที่สูง ไม่เคยย้อนกลับไปสู่ที่เดิมแม้ฉันใด และอุปมาสัตว์ก็เป็นฉันนั้น ย่อมอยู่ใกล้ความตาย เหมือนความสิ้นไปแห่งน้ำน้อยน้ำน้อยที่เกิดในแอ่งน้ำ พอแดดกล้าขึ้นมาก็เผาผลาญให้เกิดน้ำเหือดแห้งไป และก็แห้งแตกระแหงเช่นเดียวกันกับชีวิตของเราท่านทั้งหลาย

วันคืนล่วงไป ชีวิตก็พลอยดับไปด้วย อายุก็สั้นเข้า ท่านเปรียบอุปมาเหมือนผลไม้ที่แก่แล้ว ก็กลัวแต่การหล่นจากขั้ว หรือหลุดจากขั้ว ท่านบอกว่า ภยะ หรือภัยคือความกลัว ผลไม้มันกลัวแต่การหลุดจากขั้ว สัตว์ทุกผู้ทุกนามผู้รักชีวิต ก็กลัวแต่การตายเฉกเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นภาชนะดินที่เขาปั้นไว้ ไม่ว่าจะเล็กจะใหญ่ จะเป็นดินสุกดินดิบก็ตาม ก็ย่อมกลัวแต่ความแตก ย่อมกลัวจากการแตกสลาย ท่านเปรียบเทียบไว้อย่างนี้ ถึงแม้ว่าผลไม้จะไม่มีวิญญาณความรู้สึก หม้อดินน้ำถึงจะไม่มีจิตความนึกคิด แต่ว่าท่านบอกว่า ภยะ คือสิ่งเหล่านี้ก็กลัวแต่การแตกสลายในที่สุด

หยดหยาดน้ำค้างที่หล่นมาสู่ยอดหญ้า เมื่อแสงอาทิตย์ความร้อนกล้าขึ้น ก็ทำให้หยดหยาดน้ำค้างเหือดแห้งได้ฉันใด ชีวิตของคนเราก็เปรียบเช่นเดียวกันอย่างนี้ อายุของสัตว์นั้นก็น้อยลงไป ๆ นี้เป็นลักษณะของความปรากฏดุจดังเพชฌฆาต ที่จะคร่าชีวิตของเราท่านทั้งหลาย

ประการต่อมา **ชีวิตของเราย่อมประสบกับความตาย** โดยเปรียบเทียบกับวิบัติแห่งสมบัติ สมบัติคือความพรั่งพร้อม วิบัติคือความบกพร่อง เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้องมีทั้งสมบัติและวิบัติ ที่จะมีสมบัติล้วน ๆ คือพรั่งพร้อมทุกอย่างก็เป็นไปไม่ได้ แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญบารมี มาสิ้นสี่อสงไขยยิ่งด้วยแสนกัปป์ ก็ยังต้องประสบกับผิดหวังในบางครั้ง เช่นในเมืองเวรัญชาเป็นต้น

เพราะฉะนั้น สมบัติสำหรับผู้ที่ทำคุณงามความดีก็จะได้ความพรั่งพร้อมทุกประการ และวิบัตินั้นก็ย่อมจะติดตามบ้าง คือความบกพร่องของสมบัตินั้น ตราบใดที่ความบกพร่อง

ยังไม่เกิดขึ้น สมบัตินั้นก็แลสง่างาม น่าชื่นชม น่ายินดี แต่เมื่อตราบใด มีวิบัติความบกพร่องเกิดขึ้น สมบัติที่น่ายินดีนั้นก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เช่นอย่างอายุของเราท่านทั้งหลาย เมื่อเจริญขึ้นโดยไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ นี้เป็นความพรั่งพร้อมในความเกิดเป็นมนุษย์ มีร่างกายสุขภาพแข็งแรง แต่เมื่อยามใดความเจ็บไข้ได้ป่วยเข้ามาเยือน การที่มีพละกำลังก็ลดน้อยถอยลงไป ชีวิตตอนนี้น่าเบื่อไม่น่าอภิรมย์ยินดี

เพราะฉะนั้น สมบัติและวิบัติจึงคู่กันไปทุกผู้ทุกนาม สมบัติอยู่ได้ชั่วขณะจะพ้นวิบัติไปย่อมไม่มี หมายความว่าไม่จีรังยั่งยืน ไม่ตั้งมั่นคงอยู่ได้ว่า ทุกคนจะต้องพบกับความพรั่งพร้อมอยู่เสมอไป เพราะว่าตอนนั้นวิบัติยังไม่เข้ามา แต่ว่าทุกคนก็หนีวิบัติไปไม่พ้น ย่อมมีความบกพร่องขึ้น

แม้พระเจ้าธรรมาโศกราช ยิ่งใหญ่แค่ไหนเมื่อคราวที่จะต้องสวรรคตจากโลกนี้ไป ท่านก็บอกว่า ความยิ่งใหญ่ก็เหลือเพียงแค่ผลมะขามป้อมเพียงครึ่งลูกเท่านั้น ไม่มีอะไรที่จีรังยั่งยืนตั้งอยู่ได้แน่นอน

เพราะฉะนั้น เรื่องเหล่านี้ท่านจึงพรรณนาไว้ เพื่อให้เราทั้งหลายได้พิจารณาว่า ทุกคนนั้นสิ่งที่จะยั่งยืนก็คือบุญกุศลนั้นแน่นอน แต่สิ่งที่เราปรารถนากันอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ มันเป็นของที่ไม่แน่นอน อาจจะเรียกว่าสมบัติผลัดกันชมก็ได้ เมื่อเราทำดีไว้ก็ย่อมจะได้เสวยสุข แต่ถ้าเราเพลิดเพลินกับความสุขอันนั้น ไม่นึกถึงธรรมะที่ให้เป็นแก่นสารแก่ชีวิต เราก็ย่อมประสบกับความวิบัติได้ ตราบใดที่เรายังติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ ก็ย่อมจะตกอยู่ในความวิบัติ แต่เมื่อเราพ้นไปแล้ว วิบัติก็ไม่สามารถจะทำอะไรเราได้

เพราะฉะนั้น พระเจ้าอโศก แปลว่า เป็นผู้ไม่เศร้าโศก แต่เมื่อถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องเศร้าโศก เอาอะไรแน่นอนไม่ได้ เพียงแค่ตั้งชื่อแก้เคล็ดต่าง ๆ นานา เช่น อหิงสกกุมาร องคุลิมาลโจร ตั้งชื่อไว้เพื่อไม่ให้เป็นไปตามคำทำนายของผู้เป็นบิดา แต่ผลที่สุดก็แก้เคล็ดไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้เบียดเบียนคนอื่น เพราะโลภะเข้าครอบงำจิตใจ ทำให้อยากจะได้วิชาเป็นเจ้าโลก และก็ไม่ได้สมหวัง เพราะมีเจ้าโลกเกิดขึ้นแล้ว คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ต่อจากนั้น พยาธิ มีความเกิดเป็นเบื้องต้น มีพยาธิติดตามมา ความเจ็บไข้ได้ป่วยมีหนุ่มสาวเป็นเบื้องต้นของความแก่ชรา หรือมีความแก่ชราเป็นเบื้องต้นของความเป็นหนุ่มเป็นสาว ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด โลกสันนิวาสทั้งหมดนั้น ชาติติดตามไปแล้ว ต่อจากนั้นชราก็แล่นตามไป และพยาธิเข้าครอบงำ ความตายก็เข้ามาเยือนในที่สุดอวสาน

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสว่า "ในโลกนี้ ภูเขาสูงจดเทียมฟ้า กลิ้งบดสัตว์มาทั้ง ๔ ทิศ **เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ** *ความชราก็ตามย่อมย่ำยีสัตว์ทั้งหลายทุกผู้ทุกนาม* ไม่เลือกเว้นว่าจะเป็นใคร ย่อมอยู่ในอำนาจของสิ่งเหล่านี้ ความแก่ย่อมเกิดมี ความตายย่อมเกิดมี ไม่เลือกว่าบุคคลผู้นั้น จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร อนาถา ยาจก วณิพก ก็ย่อมจะตกอยู่ในสภาพอย่างนี้ เฉกเช่นเดียวกัน"

ประการต่อมา ให้เราพิจารณา โดยการนำเข้าไปเปรียบเทียบด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ

ประการอย่างหนึ่งก็คือ **โดยความเป็นผู้มากไปด้วยยศ** คนที่มียศมาก เช่นอย่างพระเจ้ามหาสมมติ หรืออย่างพระเจ้ามันตธาตุที่มียศอันยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะไปไหนมาไหน มีบริวารมากมายแวดล้อม แต่ผลที่สุดก็ต้องตาย บริวารก็เป็นเครื่องประกอบทำให้ใจเห่อเหิม ทำให้ใจทะเยอะทะยาน หลงลืมนึกถึงว่าความตายจะไม่เข้ามาเยือน นึกว่าสัตว์บริวารนั้นจะป้องกันให้ชีวิตของตนให้ยืนยาวนานไปได้ ก็เป็นการเข้าใจผิด นึกว่ามีบริวารมาก จักพ้นจากมัจจุโลกธรรม คือความตาย นี่เรียกว่า หลงผิด เพราะฉะนั้น โดยความเป็นคนมียศ ก็ใช่ว่าจะหารอดจากความตายไม่

และโดยความเป็นคนที่มีบุญมาก เฉกเช่น โชติยะเศรษฐี เมณฑกะเศรษฐี หรือเศรษฐีในยุคปัจจุบันนี้เหมือนกัน บางคนเข้าโรงพยาบาลแล้วก็บอกว่า เสียเท่าไรเสียไป บอกให้หมอทำให้เต็มที่ แต่แล้วเงินทองที่อวดมั่งมีนั้น ก็ไม่สามารถจะไถ่ชีวิตของผู้นั้น ๆ ได้ มั่งมีศรีสุขแค่ไหน พยามัจจุไม่กินสินบน ไม่รับสินบน เพราะฉะนั้น มัจจุโลกธรรม จึงไม่รับสินบนจากใคร นั่นมีกรรมตัดสินไปโดยเที่ยงแท้ยุติธรรมอย่างแน่นอน ไม่เปลี่ยนแปรผันไปได้ ทำดีตัดสินมาให้ดี ให้อานิสงส์ ทำชั่วก็ตัดสินให้ได้รับความชั่วตอบไป

ประการต่อมา **คนจะมีกำลังมากมายแค่ไหน** เป็นนักมวยปล้ำแข็งแรง ร่างกายมีพละกำลังมากมาย แต่ก็ไม่พ้นจากความตายได้ เมื่อพยาธิเข้าครอบงำ กำลังก็ลดน้อยถอยลงไป และผลที่สุดมัจจุก็เข้าครอบงำผู้มีกำลังมากเช่นเดียวกัน

ประการต่อมา **คนจะมีฤทธิ์มากน้อยแค่ไหน** เหาะเหินเดินอากาศได้ หรือว่าสร้างอิทธิฤทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นานาได้ เฉกเช่น พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกฝ่ายซ้าย ก็ยังไม่พ้นความตายไปได้ เป็นเช่นนี้

ประการต่อมา **คนที่มีปัญญามาก** แม้แต่พระสารีบุตรเถระ อัครสาวกเบื้องขวา สามารถนับหยาดฝนที่ตกได้ สามารถนับเมล็ดทรายในท้องสมุทรได้ แต่ก็ไม่พ้นความตายเช่นเดียวกัน หรือแม้กระทั่งพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นยอด

ของบุคคลก็ยังไม่พ้นจากความตายด้วยกันทั้งนั้น นี้เรียกว่าพิจารณาด้วยการเปรียบเทียบโดยอาการพิจารณา ๗ อย่างด้วยกัน

ประการต่อมานั้น ให้พิจารณาถึงร่างกายของคนเรานี้สาธารณ์ทั่วไป แก่เหล่าหมู่หนอน ที่อาศัยผิวหนัง มันก็กัดกินหนัง หมู่หนอนที่อาศัยเนื้อมันก็กัดกินเนื้อ หมู่หนอนที่อาศัยกระดูกก็กัดกินกระดูกเป็นต้น แม้กระทั่งในกระเพาะอาหารของเราท่านทั้งหลาย ก็มีหมู่หนอนต่าง ๆ นานา สิ่งทั้งหลายเหล่านี้หมู่หนอนมันเกิดในตัวเรานั้น จะด้วยสาเหตุอันใดก็ตาม เมื่อมันเกิดขึ้นมาแล้ว ก็คล้ายกับว่าเป็นเรือนครอบ ต่อจากนั้นก็เป็นเว็จกุฎี สำหรับถ่าย เป็นโรงอาหารสำหรับมันจะกัดกินอาหาร คำแรก สองคำ สามคำนั้น ก็เป็นเหยื่อของหมู่หนอนที่มันคอยที่จะรับโอชะที่เรากลืนกินเข้าไปคำแรก ๆ

เพราะฉะนั้น ร่างกายเราจึงเป็นที่เกิด เป็นที่คลอด เป็นโรงพยาบาลรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย และเป็นสุสานที่ตายของหมู่หนอนในกระเพาะของเรา ในลำไส้ของเราท่านทั้งหลาย ในเรื่องเหล่านี้ก็เป็นเครื่องประกอบยืนยันว่า เป็นลักษณะที่กายของเรานี้สาธารณ์ แก่บรรดาหมู่หนอนทั้งหลายทั้งปวง

ประการต่อมา ให้พิจารณาโดยความทุพพลภาพของอายุของคนเรานั้น ท่านกำหนดกฎเกณฑ์ว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดในยุคของมนุษย์ที่มีอายุ ๑๐๐ ปี เมื่อ ๑๐๐ ปี ผ่านพ้นไป เมื่อ ๑ ศตวรรษผ่านพ้นไป อายุของมนุษย์ก็สั้นไป ๑ ปี บัดนี้ล่วงพ้นไปแล้ว ๒๖ ศตวรรษ อายุของมนุษย์ก็อยู่เพียงแค่ ๗๔ ปี เป็นอย่างยิ่ง แต่ว่าคุณแม่ตุ้ยบุษบกนี้ อายุท่าน ๙๘ ปี เรียกว่าเกินอายุในยุคของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน เพราะ ปุพเพกตปุญฺญตา และ อัตตสัมมาปณิธิ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่ออายุทุพพลภาพไป ก็เกี่ยวกับลมหายใจเข้าออก ลมหายใจเข้าออกที่มีความเป็นอยู่ที่ต้องเนื่องด้วยอิริยาบถ บางคนมีอิริยาบถไม่เท่ากัน ยืนมากไป เดินมากไป นั่งมากไป นอนมากไป อิริยาบถไม่เท่ากัน ความแข็งแรงของร่างกายก็จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น อายุจึงทุพพลภาพอ่อนกำลังลงไป หรือลดน้อยถอยลงไป ต่อจากนั้นแล้วก็มีธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่เป็นเครื่องค้ำจุนชีวิตของเราท่านทั้งหลาย ถ้าธาตุทั้ง ๔ ไม่เท่ากัน การเคลื่อนไหวของตัวเรานั้น หรือการยืน เดิน นั่ง นอน ของเราก็จะไม่สะดวกสบาย ฉะนั้น ธาตุทั้ง ๔ จึงต้องเท่ากันเสมอกัน หมอแพทย์แผนโบราณนั้น เวลาใครไปหา ไปบอกว่าเจ็บไข้ได้ป่วย เขาจะต้องถามวัน เดือน ปี บวก ลบ คูณ หาร และก็มีผลออกมาว่า ธาตุอันใดน้อยไป เขาก็จะหาสมุนไพรชนิดนั้นไปเพิ่มธาตุนั้นให้ เพื่อให้ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ นั้นเสมอกันและเป็นอยู่ต่อไป

นี้ก็เป็นลักษณะที่ให้เราท่านทั้งหลายพิจารณาเห็นมรณะความตาย ซึ่งเราได้เห็นกันเป็นประจักษ์พยานมาตลอดทั้งชีวิตของเรา มาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เราได้พบได้เห็นการตายหรือการเกิดของคนทั้งหลายทั้งปวง เป็นจำนวนมาก และก็ย้อนมาดูสภาวะการความเป็นอยู่ของเราท่านทั้งหลาย

ประการต่อมานั้น ท่านให้พิจารณาโดยความไม่มีนิมิตเครื่องหมาย ไม่มีใครจะรู้ได้ว่าจะตายวันนี้ พรุ่งนี้ แม้กระทั่ง โยมตุ้ย บุษบก ก็เหมือนกัน ไม่มีใครคาดฝันว่าท่านจะตายในวันที่ ๑๔ ที่ผ่านมา และก็ไม่มีใครที่จะนึกได้แม้กระทั่งชีวิตของตัวเราเอง เพราะชีวิตนั้นเราไม่ได้คาดหมาย ไม่มีเครื่องบ่งบอก พยาธิความเจ็บไข้ก็ไม่เป็นเครื่องบ่งบอกว่าจะเกิดขึ้นกับเราได้เมื่อไร และนอกจากนั้นชีวิตและเวลาที่ตาย ก็ไม่เป็นเครื่องบ่งบอก สถานที่ตายก็ไม่เป็นเครื่องบ่งบอก แต่คติทางไปนั้น พอจะกำหนดได้ว่า

“เมื่อทำดี สุคติเป็นที่หวังได้ เมื่อทำไม่ดี ทุคติเป็นที่ไปของผู้นั้น”

เพราะฉะนั้น โดยนิมิตก็ให้พิจารณาอย่างนี้ โดยระยะกำหนดกาลเวลา ท่านบอกว่ามีกำหนดในยุคของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ๑๐๐ ปี แต่คุณแม่ตุ้ย บุษบก ก็อยู่เพียงแค่ ๙๘ ปี ไม่ถึง ๑๐๐ ปี ตามกำหนดอายุขัยได้ และคนที่อายุมากกว่านี้ก็มี และอายุน้อยกว่านี้ก็มีมาก เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้พิจารณาถึงอัทธานะคือ กาลเวลาแห่งชีวิตเป็นอยู่นี้

ประการสุดท้าย **ขณปริตฺตโต** *ชีวิตของคนเรานั้น มีนิดเดียวเท่านั้น* ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า มีนิดเดียวเท่านั้นก็คือ ชีวิตของคนเรานี้ มีเพียงแค่ว่า ขณะจิตเดียว การเป็นอยู่สักปีหนึ่ง ก็ช้าไป การเป็นอยู่สักเดือนหนึ่ง ก็ช้าไป การเป็นอยู่สักวันหนึ่ง ก็ช้าไป เพราะฉะนั้น ชีวิตนั้นท่านจึงบอกว่า **เอกจิตฺตํ** ก็หมายความว่า แค่ความคิดเพียงแวบเดียว หรือขณะจิตเดียวเท่านั้นเอง ขณะจิตหนึ่งนั้น เร็วแค่ไหน ท่านเปรียบอุปมาอุปไมยไว้ ไม่มีมาตราใดที่จะวัดได้ ว่าฟ้าแลบนั้นมันมีความเร็วกว่าเสียง แสงนั้นมาก่อนเสียงเร็วมาก สามารถวัดด้วยมาตราส่วนได้ ระยะใกล้ไกลแค่ไหนก็วัดได้ แต่ขณะจิตเดียวนี้ไม่มีใครจะสามารถวัดได้ นอกจากพระอริยเจ้าเท่านั้น ที่สามารถวัดขณะจิตของตนเองได้ว่าช้าเร็วแค่ไหน

เพราะฉะนั้น ถ้าเราท่านทั้งหลาย จะไปมัวคิดว่าปีนี้จะทำดี เดือนนี้จะทำดี วันนี้จะทำดี กินข้าวสักมื้อหนึ่งค่อยทำดี ท่านบอกว่าประมาทไปแล้ว ฉะนั้น บุญหรือกุศลต่างๆ นั้นไม่คอยท่า ไม่คอยเวลา เราจะทำต้องรีบทำเสียเลย ไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงไป เพราะชีวิตของเราท่านทั้งหลายนั้นมีวันคืนล่วงไปแล้ว ก็จะไร้ประโยชน์ จะเป็นชีวิตที่ไร้ค่า จะเป็นชีวิตที่ไม่มี

ราคา เป็นชีวิตที่เป็นหมัน เป็นชีวิตที่ยากไร้ ยากจน เพราะไม่มีความดีเก็บใส่ไว้ในดวงจิต ดวงวิญญาณ

เพราะฉะนั้น ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า ให้เปรียบเทียบอาการของคนตาย โดยอาการ ๗ อย่างนี้ ก็เพื่อเตือนใจเราท่านทั้งหลาย ให้นึกถึงในความดีอยู่เสมอ ก็จะได้รีบขวนขวาย

"อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว"

"ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมีบัดเดี๋ยวนี้ ชื่อว่าความดีควรทำเสีย อย่าผลัดวันประกันพรุ่ง"

นอกจากนั้น ท่านจึงกล่าวสรุปไว้ว่า

"ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา
เอกจิตฺตสมายุตา ลหุโส วตฺตเต ขโณ ฯ

"ชีวิตก็ดี อัตภาพก็ดี สุขทุกข์ทั้งมวลก็ดี ล้วนรวมอยู่ที่จิตดวงเดียว"

หมายถึงว่า ชีวิตก็ตาม อัตภาพก็ตาม สุขทุกข์ทั้งมวลที่เราประสบอยู่นี้ก็ตาม รวมอยู่ที่จิตดวงเดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้น บุญบาป ก็อยู่ที่จิตเรา เราจะมีโอกาสชาญฉลาดสร้าง ละบาปบำเพ็ญบุญได้มากน้อยแค่ไหน หรือจะประกอบแต่บาป ไม่บำเพ็ญบุญก็สุดแต่วาสนาของคนผู้นั้น

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสเตือนไว้ว่า

"ชีวิตก็ตาม อัตภาพก็ตาม สุขทุกข์ทั้งมวลก็ตาม ล้วนอยู่ที่จิตของเรา"

เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง การที่เราจะรักษาจิตของเรานี้ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ให้ปราศจากมลทินโทษทั้งหลายทั้งปวงนั้น จะต้องมีหิริโอตตัปปะ มีสติสัมปชัญญะ หมายถึงระลึกอยู่เสมอว่า ชีวิตของเรา ผ่านกาล ผ่านวัย วันคืนล่วงไปแล้ว เราได้อะไรบ้าง และจิตของเรานี้ตอนนี้เป็นอย่างไร ถูกกิเลสทั้งหลายเข้าย่ำยีมากน้อยแค่ไหน และเรายังตกอยู่ในภวังค์ของกิเลสทั้งหลายทั้งปวงนั้นหรือไม่ โลภะ โทสะ โมหะ เข้ากลุ้มรุมจิตใจของเราไหม ? สิ่งเหล่านี้เป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งหลาย ถ้าเรายังตกอยู่ในอำนาจของมันก็จะพาเราไปสู่อบายภูมิทั้งหลาย แต่ถ้าเราปลีกตัวออกจากสิ่งเหล่านั้นได้ ไม่ไปสู่รากเหง้าของอกุศล จิตวิญญาณของเราก็จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และมีนิพพานเป็นอวสานที่สุด

อาตมภาพ อาศัยเรือนร่างของคุณแม่ตุ้ย บุษบก ได้แสดงพระธรรมเทศนามาในมรณานุสสติกถา พอเป็นการอนุโมทนา เป็นปฏิการะบุญกิริยาอุทิศให้กับบุพพการีชนของคณะท่านเจ้าภาพและท่านทั้งหลาย ที่มาร่วมเป็นเจ้าภาพในวันนี้ ก็พอสมควรแก่กาลเวลา

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ท่านทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ได้ร่วมกันจัดได้ร่วมกันทำ เพื่อเป็นการปฏิการะสนองพระคุณของคุณแม่ตุ้ย บุษบก ก็ดี ของคณะท่านเจ้าภาพ ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัติมุนี เป็นต้นก็ดี ขอบุญกุศลอันนี้ จงสัมฤทธิ์ผลเป็นปัตติทานมัยแก่ดวงจิตดวงวิญญาณของคุณแม่ตุ้ย ในสัมปรายภพ บุญกุศลที่คุณแม่ตุ้ยได้ทำไว้แล้ว จะได้นำท่านไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และบุญที่ทุกท่านได้อุทิศให้ไปนี้ ก็จะได้เพิ่มเติมให้เป็นบุญฤทธิ์ เป็นอิทธิฤทธิ์ เป็นอภินิหาริย์ แก่วิญญาณของคุณแม่ตุ้ยสืบต่อไป

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานแห่งกาลเป็นที่จบพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โว** ขอความสุขสวัสดิ์ จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ที่มาประชุมสโมสร ณ สถานที่นี้ โดยถ้วนหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่ได้ชี้แจงแสดงมา ในมรณานุสสติกถา โดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติว่ายุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

พาหุสัจจกถา*

(เรื่อง ความเป็นพหูสูต)

พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ สปฺปญฺญํ พุทฺธสาวกํ
นิกฺขํ ชมฺพูนทสฺเสว โก ตํ นินฺทิตุมรหติ
เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโตติ ฯ

(อัง.จตุก. ๒๑/๖/๙)

ณ บัดนี้จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในพาหุสัจจกถา เป็นการอนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน บำเพ็ญกุศลถวายแด่บุรพชนผู้เป็นที่เคารพนับถือสักการะ และเพื่อเป็นการปฏิการะฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อันเป็นส่วนธัมมัสสวนมัยที่คณะท่านเจ้าภาพพร้อมด้วยสัมพันธชนศิษยานุศิษย์ ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ประดิษฐานซากศพของบุรพชนนั้น เพราะฉะนั้น จะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงแสดง พอเป็นการประกอบการบำเพ็ญบุญอุทิศพอสมควรแก่การเวลาสืบไป

วันนี้ คณะสงฆ์วัดประยุรวงศาวาส ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระเทพโสภณ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส พร้อมด้วยคณะสงฆ์และท่านศรัทธาสาธุชน และพร้อมกันนี้ก็ได้มีท่านเจ้าคุณพระเทพสมุทรโมลี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พร้อมด้วยพระเถรานุเถระญาติโยมศรัทธาสาธุชน ได้มาร่วมในการบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระพุทธวรญาณ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ในพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่พระเดชพระคุณพระพุทธวรญาณ ณ วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี**

อดีตเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส และอดีตเจ้าคณะภาค ๑๕ ที่ได้ถึงมรณภาพล่วงลับไปแล้ว ทางคณะสงฆ์วัดประยุรวงศาวาสพร้อมด้วยศรัทธาสาธุชนผู้เป็นสัทธิวิหาริกบ้าง อันเตวาสิกบ้าง ได้จัดการบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายเป็นลำดับมาจนกระทั่งถึงวาระวันนี้

ในเบื้องต้นด้วยอำนาจคุณความดีของหลวงพ่อพระพุทธวรญาณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับการบำเพ็ญกุศลไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์เป็นเวลา ๗ วัน ต่อจากนั้นก็เปิดโอกาสให้ศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีความเคารพรักสักการะหลวงพ่อร่วมเป็นเจ้าภาพมาทุกคืน ในแต่ละคืนนั้นก็ได้จัดให้มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ พร้อมกับพระสงฆ์จตุวรรคได้สวดสังวัธยายพระธรรม ๗ คัมภีร์บ้าง พระอภิธัมมัตถสังคหะบ้าง ตามที่ได้อาราธนามาในค่ำคืนวันนี้ ท่านเจ้าคุณพระเทพสมุทรโมลี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงครามพร้อมด้วยพระเถรานุเถระศรัทธาสาธุชน ได้จองกำหนดการบำเพ็ญกุศลถวายหลวงพ่อพระพุทธวรญาณไว้ในวันนี้

การที่คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีพระเถรานุเถระเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานได้มาจัดการบำเพ็ญกุศลถวายหลวงพ่อนั้น ก็เพราะมีความดีต่อกันและกันมาแต่อดีต ในขณะที่หลวงพ่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าจะว่าโดยชาติภูมิแล้วก็เกิดในจังหวัดเดียวกัน ต่างแต่อำเภอ เพราะหลวงพ่อพระพุทธวรญาณได้เกิดที่อำเภออัมพวา แต่เจ้าคณะจังหวัดเกิดที่อำเภอเมือง แต่พระเถรานุเถระที่เป็นเจ้าคณะต่างๆ ก็อาจจะเกิดในอำเภอเดียวกันกับหลวงพ่อ โดยคุณูปการโดยฐานะที่บังคับบัญชาแล้ว หลวงพ่อพระพุทธวรญาณก็เคยเป็นผู้บังคับบัญชามาครั้งหนึ่งในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๕ ท่านเหล่านี้ก็ได้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาในฐานะการปกครองทางคณะสงฆ์ ถ้าว่ากันเพียงแค่นี้ก็นับว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านได้เคยแนะนำเคยได้ให้คำพร่ำสอนตามหลักทางพระพุทธศาสนา และนอกจากนั้นหลวงพ่อยังไม่ลืมชาติภูมิของหลวงพ่อ ได้ไปสร้างถาวรวัตถุประดิษฐานไว้ที่บ้านเกิดของท่าน คุณูปการเพียงแค่นี้ ชาติบัณฑิตชนแล้ว แม้แต่เพียงข้าวทัพพีเดียวก็ยังระลึกได้ เฉกเช่นพระสารีบุตร อัครสาวกฝ่ายขวาไม่ลืมข้าวทัพพีเดียวของราธะพราหมณ์ และไม่ลืมคำสอนของพระอัสสชิเถระ ซึ่งได้รับคำสั่งสอนธรรมเพียงคาถาเดียวก็นับเป็นครูอาจารย์เคารพจนกระทั่งถึงกาลอวสานปรินิพพาน เมื่อทราบว่าพระอัสสชิเถระอยู่ ณ แห่งหนตำบลใด จะหันศีรษะไปทางนั้น

บุคคลทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนไม่รู้ความประสงค์ ก็ตำหนิติเตียนท่านว่าเป็นผู้งมงายบูชาทิศ จนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสอรรถาธิบายว่า ที่ท่านทำเช่นนั้นเพราะมีความกตัญญู

กตเวทิตาธรรม ด้วยธรรมที่บอกไว้เพียงคาถาเดียวแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม และความดีของพระสารีบุตรก็ปรากฏชัดอีกวาระหนึ่ง คราวที่ราธะพราหมณ์ ขาดผู้อุปถัมภ์อุปการะ พระสารีบุตรเถระก็ให้โอกาสพระสงฆ์ทั้งหลายจนกระทั่งไม่มีใครที่จะยอมรับภารธุระ จึงประกาศต่อหน้าที่ประทับขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ราธะพราหมณ์ผู้นี้เคยตักบาตรข้าพุทธเจ้า ๑ ทัพพี พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานสาธุการท่ามกลางสงฆ์เป็นจำนวนมากว่า *'สาธุ ๆ ดีละ ๆ สารีบุตรเธอทำดีแล้ว เธอทำถูกต้องแล้ว'* นี้ก็เป็นการแสดงถึงชาติบัณฑิต คนที่มีกตัญญูฝังลึกในดวงจิตในดวงใจ เมื่อใครมีอุปการแก่ตนไม่ว่ามากหรือน้อยก็คำนึงนึกถึงอยู่เสมอ ฉะนั้นว่าโดยหน้าที่หลวงพ่อนั้นเกิดที่อำเภออัมพวา เจ้าคณะจังหวัดเกิดที่อำเภอเมือง และเจ้าคณะอำเภอต่างๆ และพระเถรานุเถระ ก็ได้ชื่อว่าเกิดในจังหวัดสมุทรสงคราม เคยอยู่ภายใต้การปกครองของท่านมา ได้เกื้อกูลเกื้อหนุนแก่กันและกันมา นั่นเพียงแค่นี้ก็เป็นเหตุให้พระเถรานุเถระจังหวัดสมุทรสงครามหวนระลึกถึงคุณูปการ จึงได้มาบำเพ็ญกุศลเป็นการปฏิการตอบแทนพระคุณที่เคยมีแก่ตนมาแต่หนหลัง ควรแก่การอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง

หลวงพ่อพระพุทธวรญาณ ท่านเกิดมาในโลกมนุษย์นี้ นับอายุของมนุษย์ที่เขานับกันได้ ๙๔ ปี กับอีก ๕ วัน ท่านยังมีชีวิตของท่านนั้นให้เจิดจ้าตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ในชีวิตของท่านนั้นแม้ว่าตัวจะต่ำเตี้ย แต่ว่าคุณธรรมนั้นสูงนัก เฉกเช่นอุบาสกคนหนึ่งเคยทักพระลกุณฏกภัททิยเถระ ท่านเป็นผู้ที่ตัวเตี้ยค่อมแต่อุบาสกผู้นั้นให้คุณ ให้เกียรติถวายแก่ท่านว่า ใต้ท้าวสูงจัง ความหมายของอุบาสกท่านนั้นไม่ได้หมายถึงรูปร่างลักษณะของพระลกุณฏกภัททิยะ แต่หมายถึงคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของท่านนั้น ว่าเป็นผู้ที่มีธรรมอันสูงส่งที่บุคคลทั้งหลายจะพึงเปรียบเทียบเสมอเหมือนกับท่านได้นั้น หลวงพ่อพระพุทธวรญาณในรูปลักษณ์ของท่านนั้น ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะต่ำเตี้ยไปบ้าง แต่ว่าคุณธรรมของท่านนั้นมากมายสุดที่จะพรรณนาได้ ที่ยกเอาพาหุสัจจกถาในมงคลสูตรมากล่าวถวายพระคุณของหลวงพ่อนั้นก็ยังน้อยไปนัก ฉะนั้นหลวงพ่อนี้ในเบื้องต้นช่วงปฐมวัยในชีวิตของท่านนั้น ได้ใฝ่การศึกษา และเมื่อคราวที่จะบรรพชาอุปสมบท ก็ได้เข้ามาอุปสมบทอันเป็นปุพเพกตปุญญตาบุญเก่าทักท้วงตักเตือนให้ท่านยินดีในเพศบรรพชา จนกระทั่งมีความรู้เทศนาสั่งสอนประชาชนไพเราะเสนาะโสตเป็นที่จับใจกินใจ เมื่อท่านได้ขึ้นธรรมาสน์เทศน์แล้วก็มีประชาชนเงี่ยโสตประสาทคอยสดับตรับฟังอยู่เสมอ และนอกจากนั้นท่านยังเป็นต้นแบบต้นฉบับให้บรรดาสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ได้ดำเนินรอยตามในทางด้านรสแห่งพระธรรมเทศนา

วัดประยุรวงศาวาสนั้น มีพระมหาเถระ พระเถระเป็นพระธรรมกถึกมากมาย ล้วนชำนาญในการเทศน์สั่งสอนประชาชนจนกระทั่งเป็นที่โปรดปรานของเบื้องบน มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นต้น และถึงบุคคลที่อยู่เรียกว่าหย่อมหญ้า คือปุถุชน สามัญชนทั่วไป เมื่อได้ยินได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระคุณเจ้าวัดประยุรวงศาวาสแล้วก็ทำให้จิตเกิดความเลื่อมใส เกิดศรัทธาความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ไม่ใช่เฉพาะองค์พระธรรมกถึกเท่านั้น เพราะฉะนั้น หลวงพ่อพระพุทธวรญาณนี้ก็เรียกว่าเป็นพระธรรมกถึกชั้นเอก ไม่ใช่เทศน์เป็นอย่างเดียว แต่ยังสามารถประพฤติปฏิบัติตัวของท่านเองนั้นให้เป็นที่สักการะเคารพกราบไหว้ของบุคคลทั้งหลายทั่วไป ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ถ้าจะกล่าวให้ชัดลึกลงไป แม้แต่เทวดาก็สรรเสริญ พระพรหมก็ยกย่อง สมด้วยวจนประพันธ์ที่อาตมภาพได้ยกขึ้นมาไว้เป็นอุเทศบทข้อกำหนดในการเทศนาในวันนี้ว่า

พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ สปฺปญฺญํ พุทฺธสาวกํ
นิกฺขํ ชมฺพูนทสฺเสว โก ตํ นินฺทิตุมรหติ
เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต ฯ

ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาว่า *ใครเล่าย่อมควรแก่การที่จะตำหนิติเตียนนินทา พุทธสาวกที่เป็นพหูสูตผู้ทรงธรรม ผู้มีปัญญา ผู้เปล่งปลั่งดังทองชมพูนุท แม้แต่เทวดาก็ย่อมสรรเสริญเขาผู้นั้น หรือว่าเขาผู้นั้น แม้อันพราหมณ์ก็ยังยกย่องสรรเสริญ* ดังนี้

ความแห่งพระบาลีบทนี้คลี่ความสู่สยามภาษาได้ความเพียงแค่นี้ แต่จะอรรถาธิบายประกอบขยายความ เพื่อให้เหมาะแก่จริยาสัมมาปฏิบัติของหลวงพ่อพระพุทธวรญาณนั้น ที่ว่าพหูสูต ความเป็นผู้สดับมากเป็นผู้คงแก่การเรียนมาก หลวงพ่อนั้นสดับมาตั้งแต่ยังปฐมวัย แม้แต่ในมัชฌิมวัย ได้บวชแล้วก็เล่าเรียนศึกษาเพิ่มความรู้ให้เกิดมีขึ้นแก่ตน ศึกษาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ลึกซึ้ง เข้าใจถ่องแท้ทั้งอรรถะทั้งพยัญชนะ ฉะนั้นท่านจึงแยกแยะธรรมได้ ในการเทศนาโวหารให้ถือเอาอรรถะคือเนื้อความ พยัญชนะคือแยกแยะสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่า อันใดดีอันใดไม่ดี ฉะนั้นการเป็นพหูสูตของคนเหล่านั้น ถ้าหากเป็นพหูสูต คือรู้อย่างเดียวก็ยังไม่ได้รับการยกย่องสรรเสริญ แต่เป็นพหูสูตหรือเป็นพหูสูตบุคคล ต้องประพฤติได้ ปฏิบัติได้ จึงจะได้รับการยกย่องจากบุคคลทั้งหลายทั่วไปทั้งเทวดา ยักษ์ มาร อินทร์ พรหม ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ตรัสไว้แบ่งแยกบุคคลเป็น ๔ ลักษณะด้วยกัน

ลักษณะที่ ๑ นั้น เป็นคนผู้มีปัญญาน้อย หรือว่าเป็นคนสดับน้อย และเป็นบุคคลไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีล คือมีความประพฤติไม่ดี รวมความแล้วบุคคลผู้นี้ ย่อมถูกตำหนิติเตียนโดย ๒ ประการ โดยศีลคือความประพฤติประการหนึ่ง โดยปัญญาคือการสดับตรับฟังประการหนึ่ง บุคคลชนิดนี้อาจจะกล่าวได้กับบุคคลผู้ที่ไม่กตัญญูกตเวทีต่อตนเอง ที่เข้าลักษณะว่า ตโม ตมปรายโน คือเป็นผู้มืดมาแล้วก็มืดไป คนจำพวกนี้มีปรากฏชัดในอดีตกาล ปัจจุบันนี้ก็มีและก็จะมีต่อไปในเบื้องหน้า

เพื่อเป็นเครื่องแยกแยะบุคคลให้เป็นไปต่างๆ กัน ด้วยอำนาจของกรรมนั้น บุคคลจำพวกอัปปสุตะ เป็นคนไม่ชอบฟัง ไม่ชอบเรียน หรือว่าไม่สนใจการเล่าเรียนศึกษา ไม่สนใจในการสดับตรับฟังแล้วแถมยังเป็นผู้ที่ไม่นำพาในการประพฤติปฏิบัติซึ่งขัดสายตากับคนที่เขาเป็นบัณฑิต เขาเห็นการประพฤติปฏิบัติเข้าก็ตำหนิติเตียนได้ ขาดความรู้แล้วยังขาดมรรยาทที่ดีงามด้วย ฉะนั้นบุคคลประเภทนี้ก็เข้าลักษณะที่ว่า มืดมาแล้วก็มืดไป ทำชีวิตของตนเองนั้นให้เป็นหมันปราศจากประโยชน์ เกิดมาทั้งทีซึ่งในโลกมนุษย์นี้เป็นจุดศูนย์กลางแห่งการสร้างบุญเสริมบารมี แต่เขาเกิดมาแล้วไม่ได้สร้างบุญเสริมบารมีให้แก่ตน ความรู้ก็น้อย ความประพฤติปฏิบัติก็ไม่ดี บัณฑิตชนทั้งหลายจึงตำหนิติเตียนเขาโดย ๒ ส่วน คือ โดยศีลได้แก่ความดี และโดยความรู้คือปัญญา

บุคคลประเภทต่อมานั้น **อปฺปสฺสุโตปิ เจ โหติ สีเลสุ สุสมาหิโต** *(มีปัญญาน้อยแต่ตั้งมั่นอยู่ในศีล)* บุคคลประเภทนี้ยังน่าสรรเสริญบ้าง ถามว่าเพราะอะไร ? เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นคนมีปัญญาน้อย เล่าเรียนมาน้อย ศึกษามาน้อย ได้ฟังมาน้อย แต่ยังมีศรัทธาความเชื่อมั่นในคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ประพฤติปฏิบัติดีเสมอมา ถ้าจะเปรียบเทียบกับอุปมาก็ได้แก่ สุปปพุทธกุฏฐิ บุรุษโรคเรื้อน ที่เกิดมาเป็นคนแร้นแค้นยากจนอนาถา แถมเป็นคนที่มีโรคติดตามมาเบียดเบียน พอฟังเทศน์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็นึกได้ว่าเป็นกรรมเก่าที่ตนเองได้เคยสร้างเอาไว้ เกิดมาในชาตินี้จึงต่ำต้อยอัตคัดขัดสนและร่างกายทุพพลภาพ เพราะโรคาพยาธิเข้าเบียดเบียน ตั้งหน้าทำความดีเรื่อยไป ใครจะมาจ้างมาวานให้เลิกนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ไม่ยอม กลับตำหนิติเตียนบุคคลที่จ้างวานที่ทดลองนั้นว่า ท่านสวยแต่รูปแต่จูบไม่หอมอย่างนี้เป็นต้น บุคคลผู้นี้ก็ยังน่าสรรเสริญ ถือว่าเป็นคนเล่าเรียนน้อยก็จริง แต่ว่ามีความประพฤติปฏิบัติมีศรัทธาตั้งมั่นในกรรมและผลของกรรม คำสอนพระพุทธเจ้า เชื่อว่าสัตว์นี้มีกรรมเป็นของตนเอง บุคคลประเภทนี้เข้าลักษณะว่า **ตโม โชติปรายโน** *(มืดมา สว่างไป)* ก็หมายความว่า มามืดแต่

ว่าทำชีวิตให้มีค่ามีราคาด้วยคุณธรรมติดจิตวิญญาณของตนไปในปรภพเบื้องหน้า ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์จุดศูนย์กลางแห่งการสร้างบุญเสริมบารมี

บุคคลประเภทต่อมานั้น คือบุคคลประเภทที่ ๓ เป็นคนที่เรียกว่า **มีการเล่าเรียนสูงจะเป็นทั้งทางคดีโลกและทางคดีธรรม** ได้มีความเล่าเรียนสูงมาก แต่ว่าเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ดี ไม่งาม เข้าลักษณะที่คำของโบราณที่เปรียบเทียบเอาไว้ว่า มีความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด ตีความได้หลายประการในโลกนี้ บางทีทั้งทางคดีโลกและทางคดีธรรม บุคคลนั้นใฝ่การศึกษาเล่าเรียนศึกษาชอบสดับตรับฟังใฝ่หาความรู้ แต่ว่าเวลาเกิดปัญหาขึ้นมาไม่ได้ใช้ความรู้นั้นแก้ไขในชีวิตความเป็นไปของตน กลับเอาพละกำลังเข้าไปแก้ไขปัญหาชีวิต จำพวกนี้เรียกว่ามีความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด ในลักษณะเช่นนี้ อุปมาเหมือนกับว่า **โชติ ตมปรายโน** *(สว่างมา มืดไป)* คนประเภทนี้เกิดมาในตระกูลสูงส่งมั่งคั่ง ไม่อัตคัดขัดสนแต่อาศัยความประมาทของตนเอง มีมานะถือตัว ทะนงตนว่าเกิดมาเป็นลูกคนมีเงินเกิดมาเป็นลูกของคนที่มียศอำนาจวาสนา ไม่ต้องเล่าเรียนศึกษา ไม่ต้องประกอบการงานอาชีพ ก็ยังชีวิตให้เป็นไปได้ แต่เขาไม่นึกถึงสัจธรรมว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นเป็นอนิจจังคือเปลี่ยนแปลงไปได้ทุกกาลเวลา เขาตกอยู่ในปมาทธรรม ความประมาท ชีวิตของคนพวกนี้จึงเลยพลาดโอกาสที่จะสร้างความดี เกิดมาทั้งทีแล้วยังตกอยู่ในความประมาท คือเป็นคนที่มีการศึกษาดี มีความรู้มาก แต่ว่าความประพฤติปฏิบัติของเขานั้นขัดสายตา หรือว่าตรงกันข้ามกับความรู้ที่ตนมี คนประเภทนี้เรียกว่าถูกตำหนิโดยส่วน ๑ คือถูกตำหนิข้างประพฤติมรรยาท แต่ว่าความรู้ของเขานั้นเพียบพร้อมไปทุกประการ ก็ยังไม่น่าเลื่อมใส เพราะบุคคลประเภทนี้ถึงจะมีความรู้มากน้อยแค่ไหน แต่ความประพฤติไม่ดีก็ใช้ไม่ได้

ประการต่อมานั้น บุคคลประเภทที่ ๔ หมายถึงว่า **เป็นผู้ที่เกิดมาใคร่ต่อการศึกษาเล่าเรียน** สดับตรับฟังใฝ่หาความรู้จนกระทั่งมีความรู้มากมาย แล้วเอาความรู้ที่ตนได้รู้มานั่นแหละมาเป็นมรรคเป็นหนทางแห่งการนำจิตวิญญาณของตน ให้สั่งสมบุญกุศลให้ไพศาลยิ่งขึ้นไป เข้าทำนองว่าไม่เสียทีเสียชาติเกิด ชีวิตของท่านนั้นไม่เป็นหมัน ชีวิตของท่านนั้นไม่ยากจนข้นแค้น ที่ว่าไม่เป็นหมันเพราะได้ชีวิตที่มีประโยชน์มากมาย ใฝ่หาบุญกุศลและเป็นชีวิตที่ประเสริฐ เพราะไม่ทำความชั่วทั้งหลายทั้งปวง เพราะเขามีหิริ ความละอาย โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป ไม่อยากจะเข้าใกล้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ อุปมาเหมือนสตรีที่แต่งตัวด้วยเครื่องประดับที่สวยงาม ไม่อยากเข้าใกล้สิ่งโสโครกปฏิกูลทั้งหลาย หรือเปรียบเฉกเช่นบุรุษผู้กลัวอสรพิษ ไม่อยากเข้าใกล้อสรพิษ

บัณฑิตชนผู้ใฝ่ความรู้เช่นนี้ อุปมาเหมือนบุคคลอย่างที่ว่า **โชติ โชติปรายโน** *(สว่างมา สว่างไป)* เกิดมาดีแล้วยังพยายามทำความดีต่อจิตวิญญาณของตนต่อไป เป็นเหล่ากอของพระโพธิสัตว์ เป็นผู้มีชีวิตไม่ตกต่ำ มีที่สุดมีชีวิตสูงขึ้นเป็นลำดับไป ถ้าหากว่าไปตกอยู่ในปมาทธรรม ความประมาทแล้วชีวิตจะไร้ค่าไม่มีราคาแต่ประการใด ถึงจะมีความรู้มากมายแค่ไหน แต่ความประพฤติไม่ดีก็ใช้ไม่ได้ แต่บุคคลประเภทที่ ๔ นี้ควรแก่การอนุโมทนาและควรเป็นทิฏฐานุคติเป็นอย่างยิ่ง คือเพียบพร้อมไปด้วยความรู้และปฏิบัติดีเขาจึงได้รับการยกย่องสรรเสริญทั้ง ๒ ส่วน

ในบุคคลทั้ง ๔ ประเภทที่กล่าวมานี้ ประเภทที่ ๑ นั้นเป็นบุคคลที่น่าตำหนิโดย ๒ ส่วน ประเภทที่ ๒ นั้นเป็นบุคคลน่าสรรเสริญเป็นอันดับที่ ๒ บุคคลประเภทที่ ๓ นั้น เป็นบุคคลน่าตำหนิถึงแม้ว่าจะมีความรู้แต่ขาดความประพฤติ และบุคคลประเภทที่ ๔ นี้เป็นบุคคลน่าสรรเสริญยกย่องโดย ๒ ส่วน คือทั้งความรู้และความประพฤติ

พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระพุทธวรญาณนั้น ท่านเป็นพหูสูต คือเป็นผู้สดับมากฟังมาก ถ้าจะว่าถึงวุฒิปริญญาบัตรหรือประกาศนียบัตรแล้ว ก็ไม่มากนักแต่ว่าความรู้ของท่านนั้นกว้างขวางมากมายไพศาลและคัมภีร์ คือลึกซึ้งยากแก่คนทั้งหลายที่จะเข้าใจในเทศนาคำสอนของท่านได้ ฉะนั้น ความเป็นพหูสูตของหลวงพ่อจึงเป็นที่ปรากฏแก่พุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

ประการต่อมา **ธมฺมธรํ ท่านทรงไว้ซึ่งธรรม** ในข้อนี้ไม่ว่าจะเจอท่านที่ไหนท่านเป็นผู้ที่มีใจอันผ่องใส มีใจอันเยือกเย็นอันนี้เรียกว่า **สุมนะ** *คือเป็นผู้มีใจดีไม่ว่าจะอยู่สถานการณ์เช่นใด* หลวงพ่อนั้นจะยิ้มแย้มอยู่เสมอและเป็นผู้มักทักทายผู้อื่นก่อนอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ หลวงพ่อนั้นจะมีใบหน้าอันยิ้มแย้มแจ่มใสเข้าหา และมีวาจาที่ทักก่อนอยู่เสมอ ไม่ต้องรอให้คนอื่นทักก่อนไม่ว่าจะจำได้จำไม่ได้ แสดงออกในสังคมทั่วไปไม่ว่าจะพบท่านอยู่ในสภาพเช่นไร ก็จะเห็นท่านมีใจเป็นเครื่องประกาศออกมาทางหน้าตายิ้มแย้มอยู่เสมอ เรียกว่า สุมนะ เป็นผู้มีใจดี

ประการต่อมา **สปญฺญํ** *ผู้เป็นไปกับด้วยความรู้จริง* ในคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยข้อวัตรปฏิบัติอย่างนี้ เป็นพหูสูตประการ ๑ เป็นผู้ทรงธรรมมีจริยาวัตร ข้อประพฤติปฏิบัติน่าเคารพยกย่องสักการะกราบไหว้บูชาประการ ๑ ถ้าจะเปรียบกันกับวัตถุที่อยู่ในคาถานี้ อุปมาเหมือนทองที่ปราศจากมลทินทั้งหลาย สุกเปล่งปลั่งฉันใด ชีวิตของหลวงพ่อพระพุทธวรญาณก็เป็นเช่นนั้น เปล่งปลั่งในท่ามกลางของพุทธบริษัททั้งบรรพชิตและ

คฤหัสถ์ อุบาสกอุบาสิกา ฉะนั้นผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ ใคร่เล่าควรที่ตำหนิติเตียนให้ร้ายแก่ท่านได้ แม้แต่เทวดาได้ทราบข่าวท่านก็ยกย่องสรรเสริญ เทวดาไม่ต้องดูในปรโลกเบื้องหน้า หรือตามลำดับชั้น แต่เอาเพียงสมมติเทพ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย ก็ได้ยินกิตติศัพท์ของหลวงพ่อ ทั้งพหูสูตทั้งในด้านปัญญา ทั้งในจริยาความประพฤติ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าเทวดาในโลกมนุษย์ที่มองเห็นกันเรียกว่าสมมติเทพ ยังยกย่องไว้ในราชูปถัมภ์เป็นเวลา ๗ วัน

ถ้ากล่าวขึ้นไปกว่านั้น แม้พระพรหมก็สรรเสริญท่าน หมายถึงบุคคลที่มี เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา บุคคลที่มีใจไม่ตกอยู่ในอำนาจของอคติทั้ง ๔ ไม่ใช่ชอบเพราะความรัก ชังเพราะความเกลียด หรือเกลียดเพราะโทสะของตนเอง ไม่ใช่รังเกียจเพราะกลัวว่า เขาจะตำหนิติเตียนว่าทำไมไม่เคารพนับถือผู้นั้น และไม่ใช่ตกอยู่ในโมหะ ความงมงาย เชื่อด้วยปัญญาของตนเอง ในสิ่งว่าเห็นจริยาสัมมาปฏิบัติของหลวงพ่อแล้ว น่าเคารพกราบไหว้สักการบูชา บุคคลผู้มีจิตไม่ตกอยู่ในอำนาจของอคติ ไม่ใฝ่อคติเหล่านี้ก็น่ายกย่องสรรเสริญอุปมาเฉกเช่นพระพรหม

อาตมาแสดงพระธรรมเทศนามาในพาหุสัจจกถา พรรณนาถึงในมงคลสูตรข้อ ๑ ในมงคล ๓๘ ประการ ยกขึ้นมากล่าวอนุโมทนาจริยาสัมมาปฏิบัติของหลวงพ่อพระพุทธวรญาณที่ชีวิตของท่านเกิดมาไม่เสียทีชาติเกิด ตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ท่านกตัญญูต่อชีวิตของท่าน เป็นบุคคลที่น่าเป็นทิฏฐานุคติเอาเป็นเยี่ยงอย่างควรแก่การอนุโมทนา สมด้วยวจนคาถาที่ได้กล่าวพรรณนามาทุกประการ

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะท่านเจ้าภาพ ซึ่งมีคณะสงฆ์วัดประยุรวงศาวาส มีท่านเจ้าคุณพระเทพโสภณ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสเป็นต้น และคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีท่านเจ้าคุณพระเทพสมุทรโมลี พร้อมด้วยศรัทธาสาธุชนได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้วนี้ ส่วนกุศลทั้งหมดนี้ ถ้าหลวงพ่อทราบด้วยญาณวิถีอันใด ก็ได้โปรดอนุโมทนา ถ้าไม่ทราบด้วยญาณวิถีอันใด เมื่อประกอบกิจบำเพ็ญกุศลเสร็จ คณะท่านเจ้าภาพบำเพ็ญบุญกรวดน้ำถึงพื้นปฐพีดล แผ่ส่วนกุศลให้เทพเจ้าทุกตัวตนผู้มีหูทิพย์ตาทิพย์ ท่านเหล่านั้นเมื่อได้รับข่าวสาส์นการแผ่ส่วนกุศลถึง ก็จะทำตนให้เป็นสักขีพยานว่าทักษิณานุปทาน ท่านเจ้าภาพทั้งหลายได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระสงฆ์ นำเอาข่าวสาส์นการบำเพ็ญกุศลนี้ไปประกาศถวายให้จิตวิญญาณหลวงพ่อให้ได้รับทราบ ท่านจะได้อนุโมทนา จะได้เพิ่มบุญบารมีของท่านให้ไพศาลยิ่งขึ้นไปในสัมปรายภพเบื้องหน้า สมด้วยเจตนาปรารภของคณะท่านเจ้าภาพ

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลอันเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างเอาธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โว** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดอุบัติมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมสโมสร ณ สถานที่นี้โดยถ้วนหน้า พระธรรมเทศนาที่ได้ชี้แจงแสดงมาโดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อังคสัมภารกถา
(เรื่อง เครื่องปรุงแห่งอวัยวะร่างกาย)

ยถาหิ องฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ
เอวํ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ โหติ สตฺโตติ สมฺมตีติ ฯ

(สํ.ส. ๑๕/๕๕๔/๑๙๘)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอังคสัมภารกถา เป็นการพรรณนาถึงเครื่องปรุงแห่งอวัยวะร่างกายและอังคสัมภาระ เนื่องในโอกาสที่ทางคณะท่านเจ้าภาพทั้งหลาย ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิต ในฐานะผู้เป็นบุตรชายของคุณโยมแม่ทองสุข มีฤกษ์ ได้ร่วมกับพี่น้องทั้งชายและหญิง และพร้อมกันนี้ สัมพันธชนทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ก็ได้มาร่วมในการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลให้กับคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ ด้วยกัน ในวันที่ ๖ พฤษภาคม กอปรด้วยสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มูลนิธิสามสมเด็จเจ้าพระยา มูลนิธิสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พระครูประภัทรธรรมทิน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และห้องเรียนหลักสูตรวิชาการเทศนา (ป.ทศ.) วัดพุน้อย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ท่านพลเอกวิชิต ยาทิพย์ นางสุนิศา สินไพบูลย์ผล สมาชิกสภาจังหวัดสุพรรณบุรี มูลนิธิโพธิวรรณา อำเภอสนามชัย

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘

จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยแม่ชีณัฐชยาวรรณ เปรมสกุล และคุณละมูล ลือสุดประเสริฐ จากสมุทรสาคร ได้มาร่วมกับท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิตผู้เป็นบุตรชายของคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ และน้องของท่านเจ้าคุณพรหมบัณฑิต คือ คุณประยุทธ มีฤกษ์ และนางกัลยา สุขชื่น ผู้เป็นธิดา เป็นเจ้าภาพอุทิศกุศลไปให้แด่คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์

คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ นั้น นับอายุในโลกมนุษย์นี้ได้จำนวน ๘๐ ปี ๙ เดือนด้วยกัน ในจำนวน ๘๐ ปี ๙ เดือนนี้ ในปฐมวัยได้เป็นบุตรสาวของพ่อแม่ที่เป็นสุปฏิบัติ ในมัชฌิมวัยท่ามกลางแห่งชีวิต ก็ได้เป็นมารดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ของบรรดาลูกชายลูกหญิงทั้งหลาย และในปัจฉิมวัยเมื่อชราภาพลงแล้ว ก็ยังยึดมั่นถือมั่นอยู่ในคุณธรรม อย่างน้อยได้สมาทานศีล ๘ เป็นประจำ ถือเป็นนักพรตเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา โดยท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิตผู้บุตรชายได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาศีล ๘ แก่คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ ฉะนั้น ในลักษณะของการที่คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ ทั้งปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ก็อยู่ในลักษณะที่เรียกกันว่า มาดี ไปดี มาในเบื้องต้นแห่งชีวิต ก็ได้เกิดในบวรพุทธศาสนา ท่ามกลางแห่งชีวิตก็ได้เป็นมารดาของบุตรชายและบุตรหญิง เรียกว่าเป็นบุพพการีชนผู้ปฏิบัติ และในปัจฉิมวัยวัยสุดท้ายแห่งชีวิต ก็ได้อุทิศตนเพื่อพระศาสนาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ชีวิตของคุณแม่ทองสุขนั้น มีค่า มีราคา ควรแก่การอนุโมทนา ที่ว่ามีค่า มีราคานั้น เรียกว่า มาดี ไปดี หมายถึงว่า มาเกิดแล้วประพฤติปฏิบัติดำรงชีวิตอยู่ในคุณสมบัติของศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา และประพฤติปฏิบัติมาตามลำดับไม่ขาดสาย จนกระทั่งปัจฉิมวัย ในลักษณะเช่นนี้ ท่านเกิดมาในตระกูลที่เป็นสัมมาทิฐิและมีชีวิตอยู่ในสัมมาทิฐิ จึงเรียกว่า มาสว่างและไปสว่าง หรือมาดีและไปดี ต่างกับบุคคลบางจำพวกนั้น บางจำพวกนั้นมาไม่ดีแต่กลับไปดีก็มีมาก เช่น มาไม่ดี เกิดในตระกูลที่มีคุณสมบัติไม่ครบถ้วน ในบวรพระพุทธศาสนา ได้ประพฤติตน ปฏิบัติตน ในลักษณะที่ไม่ควรแก่การยกย่อง อนุโมทนา แต่เมื่อได้ศึกษาหรือมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์นี้ ก็กลับเห็นความดีนั้นเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง จึงได้ประพฤติตน ปฏิบัติตนเป็นสัมมาทิฐิ ในลักษณะเช่นนี้ อุปมาเหมือนมามืดแต่ว่าไปสว่าง ถ้าเปรียบอุปมาอุปมัยก็เหมือนกับนักเรียนที่ผู้ปกครองนำไปฝากครูอาจารย์ทั้งหลาย ถ้ามาในลักษณะของบุตรที่ดี ครูนั้นก็ยินดีที่จะรับไว้ ถ้ามาในลักษณะที่รู้กิตติศัพท์คุณสมบัติว่าประพฤติปฏิบัติไม่ดี ครูก็อาจจะรังเกียจ ไม่อาจจะรับเอาไว้ก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ เรียกว่ามาสว่าง และอีกลักษณะหนึ่ง เรียกว่ามามืด แต่แล้วประพฤติปฏิบัติดี ก็กลับไปสว่างได้ แต่คนที่มาสว่างนั้น แต่กลับประพฤติปฏิบัติไม่ดี เรียกว่ามาสว่างแต่กลับไปมืด ในลักษณะเช่นนี้ก็เรียกว่าเสียโอกาสที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ชีวิตนั้นหาค่าหาราคาไม่ได้ก็มี เป็นบางจำพวก

เพราะฉะนั้น คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ นี้ ในปฐมวัยก็ดี มัชฌิมวัยก็ดี ปัจฉิมวัยก็ดี ล้วนแต่เป็นศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาและประพฤติตนปฏิบัติตนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นแม่ที่ดีของลูกหญิงชาย เป็นภรรยาที่ดีของสามี และเป็นโยมที่ดีของลูกชายลูกหญิงทั้ง ๓ คนนั้น ฉะนั้น ในลักษณะเช่นนี้ ในชั่วชีวิตของคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ นั้นจึงเรียกว่า มาดี ไปดี หรือมาสว่างแล้วไปสว่าง ชีวิตนั้นมีค่ามีราคา ใครที่ได้เป็นบุตรชายก็ตาม ที่ได้เป็นบุตรหญิงก็ตาม ในลักษณะเช่นนี้ก็คงจะชื่นใจ ที่มีคุณแม่ที่เป็นบุพพการีชนนั้น ประพฤติปฏิบัติตนเป็นสัมมาทิฐิมาตลอดชีวิต แม้กระทั่งในบั้นปลายแห่งชีวิต เมื่อจะละสังขารก็ยังได้อุทิศตนบวชในพระศาสนาเป็นแม่ชีผู้ประพฤติปฏิบัติศาสนธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ มีอายุได้ ๘๐ ปี กับ ๙ เดือน อยู่ในโลกมนุษย์นี้ เรียกว่าทำคุณค่าให้ตัวเองมีราคา มีค่าควรแก่การยกย่อง สักการะ เคารพบูชา ของบุคคลทั้งหลายทั่วไป มีบุตรชายและบุตรหญิง ญาติมิตรทั้งหลาย ก็ได้ระลึกนึกถึงคุณความดีของคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ มาตลอด แม้กระทั่งท่านละสังขารไปแล้ว ก็ยังมีบุตรชาย ยังเป็นที่สักการะเคารพนับถือบูชากราบไหว้ ของศรัทธาสาธุชนทั้งหลาย คือท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิต ในฐานะที่เรียกว่าดำรงตำแหน่งเป็นนักปกครอง คือเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าคณะภาค ๒ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร นี่เป็นเพียงย่อๆ ที่เรียกคุณสมบัติของท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิต ส่วนลูกชายคนที่ ๒ นั้น คือคุณประยุทธ มีฤกษ์ ก็ได้เป็นกำนันอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี และพร้อมกันนั้นก็ได้มีบุตรสาวคือนางกัลยา สุขชื่น ทั้ง ๓ คนนั้น เป็นบุตรเป็นธิดาที่ยกย่องคุณสมบัติของผู้เป็นมารดา คือคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ ให้เจริญเป็นลำดับมา

เพราะฉะนั้น คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ อยู่ในโลกมนุษย์นี้นับได้ ๘๐ ปี กับ ๙ เดือน ทำการให้สมกับที่มีอายุ นับถือพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ตรัสพระคาถา อังคสัมภารกถา เอาไว้ว่า

ยถา หิ องฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ
เอวํ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ โหติ สตฺโตติ สมฺมติ ฯ

ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า เหมือนอย่างว่า *เพราะรวมคุมส่วนทั้งหลายเข้าเสียงว่า รถ ย่อมมีได้ ฉันใด เมื่อขันธ์ทั้งหลายยังมีอยู่ การสมมติว่า สัตว์ ย่อมมี ฉันนั้น* ดังนี้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสข้ออุปมาอุปมัยไว้ในลักษณะ ๒ อย่าง คือ ยวดยานพาหนะ สำหรับที่จะได้ใช้สอยในการเดินทาง ที่เขาเรียกกันว่ารถก็ตาม เกวียน

ก็ตาม ถ้ายังมีเครื่องประกอบ เครื่องปรุงยังครบถ้วนอยู่ ถ้าเป็นเกวียนก็มีกง มีกรรม มีดุม และมีเพลา ต่อจากนั้นก็ประกอบไปด้วยสัตว์ที่จะลากเกวียนนั้นให้เคลื่อนที่ เคลื่อนย้ายที่ไปได้ ถ้าหากว่าเครื่องปรุงยังครบอยู่ สรรพสัมภาระส่วนนี้ก็สามารถที่ยังการเคลื่อนไหวให้เป็นไปได้ แม้กระทั่งยวดยานพาหนะจะเป็นรถยานพาหนะใดๆ ก็ตาม ถ้ายังมีเครื่องครบอยู่ก็สามารถที่จะทำให้เคลื่อนไหวเคลื่อนย้ายไปได้ เฉกเช่นเดียวกันฉันใด ชีวิตของคนเราท่านทั้งหลายก็เป็นเหมือนกัน ท่านบอกว่า เมื่อขันธ์ทั้งหลายยังมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ย่อมมีฉันนั้น ลักษณะเช่นนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสนัยไว้ ๔ นัย ด้วยกัน

นัยที่ ๑ นั้น คือ **บุญญสมุทัย** *เหตุเกิดขึ้นแห่งบุญ* เหตุเกิดขึ้นแห่งบุญนี้ ถ้าจะว่ากันโดยธรรมทั่วไป ฝ่ายข้างดี ถ้าจะว่าเอาเฉพาะเจาะจงลงมา ก็มี อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เป็นบุญสมุทัย เหตุเกิดขึ้นแห่งบุญ

คนเรานั้น ถ้าหากว่ามี**อโลภะ** ความไม่ละโมบโลภมาก จิตก็เป็นกุศล จิตไม่เป็นบาปแต่ประการใด อโลภะนั้นเป็นเหตุให้เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว ประการต่อมานั้น **อโทสะ** คนเรานั้น โทสะ หมายถึงกิเลสอย่างหยาบ อย่างหนา ถ้าหากว่าเราระงับยับยั้งไม่ได้ ทำให้เกิดอารมณ์ฉุนเฉียวขึ้นมา ก็จะทำให้เกิดความเสียหายแก่สังขารร่างกายของตัวเราเป็นแน่แท้ อุปมาอุปมัยว่า หัวใจของเรานั้นสูบฉีดเลือดเข้าไปหล่อเลี้ยงสรีระร่างกายได้ตามปกติ ถ้ายามใดมีโทสจริตเกิดขึ้นมาแล้ว ก็อาจจะสูบฉีดโลหิตนั้นไม่เป็นจังหวะ เหมือนกับยวดยานพาหนะที่ติดเครื่องแล้ว เราเร่งมากก็ทำให้เสียหาย เราเร่งไม่เป็นปกติ ทำให้เคลื่อนย้ายเป็นลำดับๆ ไป ก็จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นในโอกาสข้างหน้า ฉันใด ชีวิตของคนเราทั้งหลายนั้น มีเส้นโลหิตสำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายของเรา ก็เปรียบเหมือนเครื่องปรุงของยวดยานพาหนะทั้งหลาย ถ้าหากว่ายังทำจิตใจของเราให้ระงับยับยั้งจากโทสะไม่ได้ ก็จะทำให้เลือดในร่างกายของเรานั้น เหมือนเราเดินทางมาเหนื่อย เหมือนอย่างเราเกิดอารมณ์ร้าย **โทสะ** คือความแค้นเคือง ขัดเคืองก็ย่อมที่จะก่อให้เกิดการเสียหายแก่ชีวิตและร่างกายของเราได้ นี่เรียกว่า **อโทสะ** นั้น เป็นเหตุก่อให้เกิดบุญกุศลได้ ส่วนอโมหะคือความไม่ลุ่มหลงงมงาย ก็เป็นเหตุให้เกิดบุญกุศลขึ้นมาได้ ฉะนั้นบุญสมุทัย เหตุเกิดขึ้นแห่งบุญนั้น ก็ประกอบไปด้วย อโลภะ ความไม่ละโมบโลภมาก อโทสะ ความไม่โกรธแค้นเคือง และอโมหะ ความไม่ลุ่มหลงงมงาย

นัยที่ ๒ นั้น **บุญกิริยา** การทำบุญ การทำบุญนั้น ย่อมสำเร็จด้วยเหตุ ๓ ประการคือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย บุญกิริยานั้นต้องอาศัยทานมัยเป็นเบื้องต้น มีศีลมัยเป็นลำดับมา และมีภาวนาคือการเจริญกรรมฐานหรือเจริญจิตใจให้สงบระงับเรียบร้อย

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น หลังจากที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกรว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านามว่าสมณโคดม หลังจากการที่ได้บำเพ็ญความดี คือเห็นประชาชนป่าวร้องกันว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จมาทางนี้ แต่หนทางในการเสด็จดำเนินนั้นไม่สะดวกมีโคลนตม ต่างก็พากันช่วยถมให้เป็นถนนเพื่อไม่ให้มีโคลนตนเพื่อพระบาทของพระพุทธเจ้าทีปังกรพร้อมด้วยเหล่าพระสาวกจะได้ไม่แปดเปื้อนโคลนตม ในสมัยนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรายังเป็นสุเมธดาบส ได้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ได้ยินเขาประกาศอย่างนั้นก็ร่วมในการสร้างถนนหนทางให้เกิดมีขึ้นและผลที่สุดเมื่อทำไม่สำเร็จ ได้ทอดตนให้เป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกรทรงเหยียบไปบนร่างกายเพื่อให้พระบาทไม่แปดเปื้อนโคลนตม หลังจากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้พยากรณ์ถามภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า เธอรู้จักดาบสผู้นี้หรือไม่ พระทั้งหลายผู้ไม่มีอนาคตังสญาณ ก็บอกว่าสุเมธดาบส แต่ที่มีอนาคตังสญาณ ก็ตอบว่าต่อไปในอนาคตกาล ดาบสผู้นี้จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านามว่าสมณโคดม ในภัททกัลป์

หลังจากที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกรแล้ว ก็ได้เริ่มสร้างความดีเป็นลำดับๆ มา ความดีที่พระโพธิสัตว์ของเราท่านทั้งหลายได้ทำนั้นก็คือทานมัย คือได้บำเพ็ญทาน หรือยังการให้นี้ให้เจริญขึ้นอยู่ในจิตใจของเราท่านทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสุเมธดาบสได้ทำทานบารมี ในเบื้องต้นอาจจะให้ของที่เลวกว่าที่เราใช้ ในท่ามกลางอาจจะให้ของที่เสมอกับที่เราใช้ และในขั้นอุกฤษฏ์ก็อาจจะให้ของที่ดีกว่าที่เราใช้ ในลักษณะเช่นนี้ก็เป็นทานบารมี ทานอุปบารมี และทานปรมัตถบารมี นี้เป็นเหตุให้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีทานบารมีเป็นเบื้องต้นในกาลที่บำเพ็ญเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อจากนั้นแล้ว ก็เรียกว่าบำเพ็ญศีลให้เกิดมีขึ้น เรียกว่า **ศีลมัย** *บุญสำเร็จด้วยการรักษากายวาจาให้เป็นสุจริต*

บุญสำเร็จด้วยการรักษากายและวาจาให้สุจริตนั้นเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดภาวนามัยขึ้นมาได้ **ภาวนามัย** *คือบุญสำเร็จด้วยการอบรมจิตใจ* ที่คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ ได้ประพฤติบำเพ็ญปฏิบัติให้เป็นไป ตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย อันมีทานมัย หมายถึง สร้างบารมีอันเกิดจากการให้ การให้ของท่านนั้น ไม่เป็นวัตถุสิ่งของก็ได้ ให้ครรภ์ของตนเองนั้นเป็นที่มาเกิดของลูกชายและลูกหญิงทั้งหลาย และนอกจากนั้น เมื่อลูกหญิงลูกชายออกมาจากครรภ์แล้ว ก็ให้เลือดในอกของตนเองนั้นยังชีวิตของลูกชายลูกหญิงนั้นให้เจริญเติบโตขึ้นมาตามลำดับ และต่อจากนั้นเรียกว่าให้ความคุ้มครองป้องกันผองภัยทั้งหลายทั้งปวง ยามใดเมื่อลูกหญิงชายนั้นมีความไม่สบายเกิดขึ้น ท่านก็อดตาหลับขับตานอน เมื่อได้ยินเสียงร้องของลูก

เพียงครั้งเดียว แม่ก็ตกใจผวาตื่น เรียกว่าตนเองทุกข์ได้ แต่ไม่อยากให้ลูกทุกข์แต่ประการใด นี่เป็นลักษณะของทานมัย ส่วนศีลมัย นั้น หมายถึงว่าเป็นอุบาสิกาผู้นั่งใกล้ชิดพระรัตนตรัย เพราะฉะนั้น ศีลมัย หมายถึงเป็นหนทางไปแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือเหล่าพระอริยะทั้งหลาย ประการต่อมา ได้ยินกิตติศัพท์ว่าคุณแม่ทองสุขนั้นมีภาวนามัย คือบุญสำเร็จด้วยการอบรมจิตใจ เรียกว่า มีทานมัย ศีลก็มั่นคง ภาวนาจิตใจนั้นก็ไม่ลุ่มหลงเหลวไหลแต่ประการใด นี่เป็นบุญกิริยา การทำบุญ การสร้างบุญ สำเร็จได้ด้วยทาน ศีล ภาวนา

นัยที่ ๓ คือ **บุญเขต** หมายถึง *เขตแห่งบุญ* เขตแห่งบุญนี้ ท่านยกเอาคุณสมบัติของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามากล่าวไว้ว่าเป็นเขตของบุญ นั่นก็คือ **สุปฏิบัติ** หมายถึง*การประพฤติปฏิบัติดีด้วยกาย วาจา และใจ* **อุชุปฏิบัติ** หมายถึง*การปฏิบัติตรงต่อคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า* ทั้งกาย วาจา และใจ **ญายปฏิบัติ** หมายถึง *การปฏิบัติเพื่อกำจัดความโลภ ความหลง* ในจิตใจของตนเองให้บรรเทาเบาบางและคลายหายไป และ **สามีจิปฏิบัติ** หมายถึง*การปฏิบัติตรงต่อคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า*ในลักษณะเขตแห่งบุญนั้น ดังนั้น สุปฏิบัติ อุชุปฏิบัติ ญายปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติ จึงเรียกว่าเป็นบุญเขต เขตเกิดขึ้นแห่งบุญทั้งหลาย

นัยที่ ๔ คือ **บุญวิบาก** *ผลของบุญ คือความสุข* เพราะฉะนั้น คนที่มีความสุขนั้นเรียกว่าเป็นคนมีบุญ จะมีความสุขทางสุขภาพร่างกาย หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็ทำให้เกิดความสุขขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น สุขภาพของคนเรานั้น ก็ต้องอาศัยบุญนิธิ การสั่งสมอบรมความดีมาแต่เบื้องต้น แล้วผลที่สุดก็อาจจะมีความสุขกายสบายใจ ไม่เดือดร้อนแต่ประการใด เพราะฉะนั้น ผลของบุญคือความสุข ทุกคนที่มีความสุข คือไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความตกทุกข์ได้ยากลำบากแต่ประการใด นี่เรียกว่าเป็นผลของบุญที่ได้สั่งสมอบรมไว้ บางคนก็ได้รับการขนานนามว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิด และได้ทำบุญไปเกิดอีกต่อไป นั่นเรียกว่ามาดี ไปดีนั่นเอง

พระธรรมเทศนาวันนี้ ได้แสดงอังคสัมภารกถา คือพรรณนาถึงเครื่องประกอบยวดยานพาหนะเปรียบกับอุปมาอุปมัยของร่างกายสังขารของเราท่านทั้งหลาย เมื่อเกิดมาแล้ว เมื่อเราได้ทำความดีให้เกิดมีขึ้น ก็หมายถึง**บุญสมุทัย** ต้องประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ **บุญกิริยา** การทำบุญ ก็คือทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย บุญเขตก็หมายถึงเขตแห่งบุญ คือปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติกำจัดโลภ โกรธ หลง และปฏิบัติโดยชอบธรรม **บุญวิบาก** นั้น คือความสุข เพราะฉะนั้น คนทุกคนนั้น เมื่อมีอโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็เป็นบุญสมุทัย เมื่อมีทาน การให้ ศีล รักษากาย วาจา ภาวนารักษาจิต ก็จะได้ชื่อว่าบุญกิริยา ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติ

กำจัดโลภ โกรธ หลง ปฏิบัติสมควรแก่การยกย่อง กราบไหว้ ก็เป็นบุญเขต และนอกจากนั้น เมื่อมีความสุขกายสบายใจก็จะได้ชื่อว่าเป็นบุญวิบาก

พระธรรมเทศนาวันนี้ ได้แสดงพอสมควรแก่กาลเวลา โดยปรารภสรีระของคุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ อายุ ๘๐ ปี ๙ เดือน โยมมารดาของท่านเจ้าคุณพระพรหมบัณฑิต คุณประยุทธ และคุณกัลยา สุขชื่น และท่านเจ้าภาพทั้งหลาย ที่ร่วมเป็นเจ้าภาพในการบำเพ็ญบุญกุศลอุทิศไปให้คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์นี้ ถ้าท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีอันได้ ก็จะได้อนุโมทนาส่วนบุญส่วนกุศลนี้ อย่างน้อยที่อาจจะกล่าวได้ว่า เมื่อเวลาที่ท่านจะดับจิตก็เรียกว่ามีจิตเป็นสมาธิ อย่างน้อยก็นึกถึงพระลูกชายของท่าน ก็เรียกว่าเป็นพระสงฆ์ในศาสนา และตัวท่านเองก็ได้ขอศีล สมาทานศีล ๘ เป็นเครื่องรักษากาย วาจา ทำสมาธิ เจริญจิตใจ บุญกุศลที่ทำมาตั้งแต่ดีตปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ก็จะเป็นพาหะนำท่านไปสู่สุคติภพโลกสวรรค์ ถ้ามีบุญวาสนายิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็จะได้สร้างโพธิสมภาร ในการที่จะบำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์สืบต่อไป อาตมภาพรับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ในอังคสัมภารกถา สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

อิมินา กตปุญฺเณน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้คุณแม่ทองสุข มีฤกษ์ นี้ ถ้าท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีอันใด ก็จะได้อนุโมทนาส่วนบุญส่วนกุศลนี้ จะได้เสวยทิพยสมบัติ สุขสมบัติในสัมปรายภพ สมด้วยเจตนาปรารภของคณะท่านเจ้าภาพทั้งหลาย สืบต่อไป รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ขอยุติลงด้วยเวลา

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อัตตกถา*
(เรื่อง รักตน)

อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา　　รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ　　ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโต ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖)

ณ บัดนี้จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอัตตกถา คือการพรรณนาถึงเรื่องตน เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ แห่งศุกลปักษ์ เป็นวันธัมมัสวนะที่ท่านสาธุชนทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้พร้อมใจกันมาประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการบูชาอย่างยิ่งที่ชื่อว่าปฏิบัติบูชา คือการกระทำตามคำสั่งสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงประทานแนะแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติแก่เหล่าพุทธบริษัทเอาไว้ เมื่อถึงกาลอันเป็นอภิลักขิตสมัยกำหนดเช่นนี้ ต่างก็มาประชุมพร้อมกัน ณ สภาธรรมสมมติอุโบสถแห่งนี้ เพื่อจะได้ประกอบกรณียกิจที่เป็นหิตานุหิตประโยชน์ ที่สามารถบำเพ็ญให้เกิดขึ้นแก่ตนได้ตามความสามารถของแต่ละท่านแต่ละบุคคลที่จะพึงขวนขวายประกอบให้มีขึ้น

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

เมื่อท่านทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว ถึงกาลเวลาที่กำหนด ต่างก็ได้แสดงคารวกรรมทางกาย คือการกราบไหว้พระรัตนตรัย ต่อจากนั้นได้ชวนกันกล่าววจีกรรม คือการกล่าวสดุดีชมเชยพระรัตนตรัย แล้วชวนกันกล่าวสังเวคกถา เป็นเครื่องเตือนใจเราทั้งหลายให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ตกไปในปมาทะ คือความประมาท ยกตนขึ้นสู่อัปปมาทะ คือความไม่ประมาทในปัญจสังขารที่ตกอยู่ในสภาวะธรรม คือ เป็น อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ และ อนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ ต่อจากนั้นท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้กล่าวสมาทานองค์อุโบสถศีล มีกาลเวลาเป็นเครื่องกำหนดวันหนึ่งคืนหนึ่ง เพื่อทำชีวิตของตนไม่ให้เป็นชีวิตที่ปราศจากประโยชน์ เมื่อบุพพภาคกรณียกิจอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งธัมมัสสวนะ อันท่านทั้งหลายได้ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็สมควรจะได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

ดำเนินความตามวาระพระบาลีที่อาตมาได้อัญเชิญขึ้นไว้เป็นอุทเทศบทในการเทศนาวันนี้ว่า

"อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา" เป็นอาทิ ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า *"ถ้าบุคคลพึงทราบตนว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้นให้เป็นอันรักษาให้ดี บัณฑิตพึงประคับประคองตนตลอดยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง"* ดังนี้

ความแห่งพุทธวจนะหรือพระบาลีบทนี้ คลี่ความสู่สยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วนำสืบกันมาถึงประชุมชนในยุคนี้โดยบุรพาจารย์ เพราะฉะนั้น ธรรมะที่พระองค์ทรงเทศนาในครั้งโน้นยังปรากฏในปัจจุบันคือยุคนี้ ก็เท่ากับศาสนาของเรายังมีทายาทนำสืบต่อกันมาตามลำดับ เราท่านทั้งหลายที่เป็นสาวกสาวิกา ก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามความหมายของคำว่า สาวกสาวิกา ผู้ฟังแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ แล้วจะได้อาศัยพระพุทธวจนะนี้เป็นหลัก และอาศัยอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ และอาศัยมัตยาธิบายความรู้ความเข้าใจของตนเองเป็นเครื่องประกอบในการแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้

❑ ไม่มีใครรักคนอื่นมากกว่าตัวเอง

ตามพระบาลีที่ว่า *"ถ้าบุคคลพึงทราบว่าตนเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้นให้เป็นอันรักษาให้ดี บัณฑิตพึงประคับประคองตนตลอดยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง"* ดังนี้ คำว่า "ความรัก" ในที่นี้ เราท่านทั้งหลายย่อมจะรู้จัก แต่ความรักบางอย่างนั้นเป็นความรักที่อิง

ด้วยอามิส คืออาศัยบุคคลอื่นเข้ามาเป็นเครื่องประกอบ และความรักบางอย่างเป็นความรักที่เห็นแก่ตัว เพราะฉะนั้น ในความรักทั้งสองอย่างนี้จัดว่าเป็นความรักในพระคาถาบาลีนี้

ความรักที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ หมายถึง *ความรักตน รักตัวเอง* ใครที่ว่ารักคนอื่นมากกว่าตนนั้น อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อว่าเขาจะมารักเราเท่ากับตัวเขาเอง ถึงแม้ท่านจะพรรณนาความเอาไว้ว่า *มารดาบิดา เอาตัวเองแทนความตายของลูกได้คือเสี่ยงภัยให้ลูกรอดพ้นจากอันตรายได้นั้น* มันเป็นความรักของผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่ ที่จะพึงมอบให้แก่บรรดาลูกทั้งหลาย จัดเป็นความรักส่วนหนึ่ง

แต่ว่าพ่อแม่ญาติพี่น้องพวกพ้องก็ดี องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่า **น ตาณา** *ไม่ได้เป็นที่ต้านทาน ไม่ได้เป็นที่พึ่งของเราแต่ประการใด* นั่นเป็นความรักที่มีความผูกพัน มีความเยื่อใย อาศัยความเป็นลูก เป็นพ่อแม่ ที่พ่อแม่ได้แสดงความรักออกไปกับลูกนั้น เป็นหลักธรรมะที่เกิดขึ้นกับใจของผู้เป็นพ่อเป็นแม่ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้

ถ้าบุคคลพึงทราบว่า ตนเป็นที่รักของตนก็พึงรักษาตนเองนั้นไว้ให้ดี **"ความรัก"** ในที่นี้ก็หมายถึง ความรักตน คนเรานั้นอาจจะได้ยินได้ฟังคนอื่นเขาว่า รักเรายิ่งกว่ารักเขา รักเรายิ่งกว่ารักเขาเองนี้ บางทีเราต้องพิจารณาเสียก่อน ความรักของเขานั้นเจือไปด้วย **อามิส** หมายความว่าต้องการสิ่งแลกเปลี่ยนหรือเปล่า ความรักอย่างนั้นเป็นความรักที่เกิดขึ้นด้วยกามตัณหาก็มี ด้วยกามราคะก็มี กามตัณหา ความทะยานอยาก ความอยากจะมี ความอยากจะได้ หรือกามราคะ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ ความลุ่มหลงไปชั่วครู่ชั่วยามนั้นจัดว่าเป็นความรักที่สัมพันธ์กับคนอื่นในภายนอก แต่ความรักที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้นี้ตรัสว่าให้รักตนเอง

การที่เราจะพิสูจน์ว่า เขารักเรามากกว่ารักตัวเองหรือเปล่า ในข้อนี้ บางครั้งก็อาจพิสูจน์ได้ เช่นเมื่อยามภัยมาปรากฏขึ้น คนที่บอกว่ารักเรายิ่งกว่ารักตนเองนั้น บางทีก็หนีตนให้พ้นภัย แทนที่จะช่วยคนอื่นให้พ้นภัยนั้น ย่อมเป็นอันไม่มี ข้อนี้อุปมาเหมือนกับว่า เอาก้อนถ่านที่ติดด้วยไฟที่ลุกโชนนั้นมาใส่ในกำมือคนละก้อน กำมือของคนที่บอกว่ารักตัวเรามากกว่าตัวเขานั้น ลองพิจารณาดูกันว่า ถ้าเกิดความร้อนมันเผาไหม้ในกำมือของเรานี้ ใครจะเป็นคนแกะก้อนถ่านไฟออกจากตัวของใครกันก่อน ก็มักจะเป็นไปในลักษณะว่า ต้องแกะก้อนถ่านไฟที่มือของตนก่อน เพราะมันเกิดความร้อนที่มือของเราเอง แทนที่จะไปแกะก้อนถ่านไฟที่มันเผาผลาญที่มือคนอื่นซึ่งตนเองไม่เจ็บ ไม่รู้สึกนั้นมันเป็นไปไม่ได้

ข้อนี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ตัวเราเองก็ต้องรักตัวเองมากกว่า ที่เราไปหลงระเริงเที่ยวพรรณนาว่ารักคนอื่นยิ่งกว่ารักตัวเองนั้น ถ้าจะพิสูจน์ด้วยหลักการข้อนี้ก็จะพิสูจน์ให้เห็นว่า เรานั่นแหละย่อมรักตัวเองเป็นที่ตั้ง ถ้าก้อนถ่านนั้นเราไปแกะให้คนอื่นเขาก่อน ก็แสดงว่ารักคนอื่นมากกว่าเรา แต่ถ้าว่าเราไปแกะก้อนถ่านไฟที่อยู่ในมือของเรา นั่นแสดงว่า เรานั้นรักตนยิ่งกว่าคนอื่น เพราะฉะนั้น เมื่อภัยไม่มาปรากฏเฉพาะหน้าจะพร่ำพรรณนาว่ารักคนอื่นยิ่งกว่ารักตน ถ้าภัยหรือมรณภัยอันน่าสะพึงกลัวปรากฏมากระทบกับตัวเองเข้า บุคคลผู้นั้นเขาจะต้องรีบแก้ภัยของเขาเสียก่อน เพราะฉะนั้น ก็เป็นเครื่องพิสูจน์อีกประการหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ไม่ผิดว่า ตนเองนั้นเมื่อทราบว่าเป็นที่รักของตัวเองแล้ว ก็พึงรักษาตนเองเอาไว้ให้ดี

❑ เมื่อรู้ว่ารักตนก็ควรรักษาตนให้ดีทั้ง ๓ วัย

การรักษาตนที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ในพระพุทธวจนะคาถาบทนี้นั้น ท่านตรัสถึงยาม ๓ ยาม ในที่นี้ **"ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ"** ไม่ใช่หมายถึงยามตอนค่ำ ยามกลางดึก ยามสุดท้าย แต่หมายถึง วัยของเราทั้ง ๓ วัย คือปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ปฐมวัยนั้นเปรียบเหมือนยามเช้า มัชฌิมวัยเปรียบเหมือนยามกลาง ปัจฉิมวัย เปรียบเหมือนยามสุดท้าย คนเรามีวัยทั้ง ๓ นี้

เราสามารถที่จะรักหรือแสดงว่ารักตนเองได้โดยประการใด ? ถ้าหากว่าเป็นฆราวาส ในปฐมวัย ยังเกิดความมัวเมา ยังเกิดความหลงระเริงในการสนุกสนานต่าง ๆ เป็นต้นว่า ความเมาในวัย หรือว่าเป็นเด็ก ยังไม่มีความนึกคิดประการใด การเล่าเรียนศึกษาที่พ่อแม่ชี้แจงแสดงเหตุผลให้ว่าเป็นทรัพย์อันประเสริฐ ก็อาจจะไม่เข้าใจ ลูกนั้นก็อาจจะหลงระเริงเพลินอยู่ในปฐมวัย นึกจะสนุก ก็สนุกไปตามใจของตนเอง ตามความนึกคิดของตนเอง บางทีผู้บังคับบัญชา พ่อแม่เป็นต้น ก็หาเชื่อฟังไม่ เขาบอกว่าฆราวาสที่อยู่ในปฐมวัยอย่างนี้จัดว่าเป็นผู้ตกอยู่ในปมาทะ ความประมาท ปล่อยให้ชีวิตผ่านพ้นไป โดยไม่ใช้ชีวิตนั้นให้เป็นประโยชน์สาระแก่นสารแต่ประการใด ให้ชีวิตนั้นล่วงไป ๆ แต่ละวันๆ ว่างเปล่าจากประโยชน์ คือทำตนให้หมกมุ่นมัวเมาอยู่ในวัยต้น เมาอยู่ในความเป็นหนุ่มเป็นสาวอย่างนี้ ก็ลืมในการประกอบความดีอันเป็นอัตตนาถะ ที่พึ่งแก่ตนในภายภาคหน้า ที่พ่อแม่ได้ส่งเสริมให้ลูกได้เล่าเรียนศึกษานั้น ก็เพราะต้องการให้ลูกมีอัตตนาถะ ที่พึ่งของตนเองเอาไว้ต่อไปในภายภาคหน้า

แต่ลูกนั้นเกิดความย่อท้อในการเล่าเรียนศึกษา เกิดความเกียจคร้านไม่เล่าเรียนศึกษา ซึ่งเป็นทรัพย์อันประเสริฐที่พ่อแม่ชี้ให้ เพราะว่าพ่อแม่เป็นเพียงผู้ส่งเสริมด้วยปัจจัย ชี้ทางให้ลูกเดินเท่านั้น แต่ลูกนั้นเมื่อพ่อแม่ชี้หนทางให้แล้ว ลูกกลับไม่เดิน กลับเพลิดเพลินไปในหมู่คณะของตนเอง ชีวิตที่จะเดินด้วยแสงสว่าง ด้วยความรู้ความเข้าใจ เกิดเป็นความมืดมิดมืดมนอนธการ กลายเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา

บางคนก็มารู้สึกตัวเมื่อสาย ในยามต้นนั้นเราไม่รักดี พ่อแม่พยามชี้ทางให้ พ่อแม่พยายามทุ่มเทหยาดเหงื่อแรงกาย หาทรัพย์สมบัติมาเพื่อให้ลูกได้เล่าเรียนศึกษา แต่ลูกก็ไม่เล่าเรียนศึกษา แล้วต่อมาภายหลังคิดได้ว่า ถ้าเราเชื่อพ่อแม่ตั้งแต่ต้น ไม่หลงระเริงคำชักชวนของเพื่อนทั้งหลาย เพราะความสนุกสนานความสะดวกสบายในเบื้องต้น ป่านนี้เราก็คงเป็นเจ้าคนนายคน เป็นผู้มีความรู้ไปแล้ว นี่มานึกเอาได้ต่อเมื่อมันสายเสียแล้ว สายบัวมันเน่า ตลาดมันวาย เพราะฉะนั้น คฤหัสถ์ในปฐมวัย ยังหลงระเริงอยู่ มัวเมาในวัย เห็นแก่ความสนุกนั้นเป็นแก่นสารแห่งชีวิต พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า *คฤหัสถ์ผู้เช่นนั้น เป็นผู้ตั้งอยู่ในปมาทะ ความประมาท*

เมื่อย่างเข้ามาในมัชฌิมวัยแล้ว ย่างเข้าวัยกลางคน เป็นวัยที่จะต้องประกอบการงานหาเลี้ยงชีพ นี่เป็นหลักธรรมดา ทุกคนนั้นจะต้องมีปัจจัยเป็นเครื่องเกื้อกูลหนุนชีวิต คุ้มครองชีวิต ชีวิตจะดำเนินไปได้ก็เพราะเสาะแสวงหาปัจจัย เพียงแต่เสาะแสวงหาปัจจัยอย่างเดียวเพื่อมาเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต หรือเครื่องประทังชีวิตของเราอย่างเดียว ไม่ใฝ่ใจที่จะสร้างอัตตนาถะ คือที่พึ่งให้เกิดมีขึ้นกับตน มัวแต่หลงระเริงที่จะหาทรัพย์ปัจจัยมาจุนเจืออย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าตกอยู่ในปมาทะ ความประมาท เพราะไม่ได้สร้างอัตตนาถะ ที่พึงแก่ตนแม้แต่น้อย

การสร้างที่พึ่งแก่ตน ที่เรามีทรัพย์สมบัตินั้นจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในปัจจัยทั้ง ๔ จะเป็นอาหารการเงินเราก็มีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ ผ้านุ่งผ้าห่ม เรามีผลัดเปลี่ยนได้เสมอ ที่อยู่อาศัยเราก็บำรุงซ่อมแซมเข้ามาใหม่ หรือยารักษาไข้ เมื่อเราเจ็บไข้ได้ป่วยก็เตรียมไว้พร้อม เขาพรั่งพร้อมด้วยฐานะอย่างนี้ เขาเรียกกันว่า ตั้งตนไว้ในฐานะปัจจุบัน แต่ยังไม่ได้สร้างนาถะที่พึ่งแก่ตนในภพเบื้องหน้า ฆราวาสผู้เป็นอย่างนี้พระองค์ก็ตรัสว่า ตกอยู่ในปมาทะ ความประมาท

เมื่อย่างเข้าปัจฉิมวัยแล้ว แทนที่จะประกอบนาถะที่พึ่งคุณงามความดีให้เกิดมีขึ้นแก่ตน ก็มัวแต่พะวงอยู่แต่ในเรื่องคนอื่นเขา โดยที่ไม่นึกถึงตัวเราเอง อย่างนี้บุคคลผู้นั้น

พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ไม่รู้จักรักตนหรือไม่รักตน ไปแสดงความรักให้ปรากฏแก่บุคคลอื่นเช่น มีลูกแล้ว พอลูกมีครอบครัวมีหลาน ตนเองนั้นห่วงลูกมาตั้งแต่มีลูกใหม่ ๆ พอลูกมีลูกแล้วก็ไปห่วงลูกของลูกก็คือหลาน อย่างนี้ก็ทำให้ตนเป็นพะวงอยู่กับความรักหลานเหล่านั้น

ไม่ใช่ว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่สอนให้ผู้เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นปู่ ตา ย่า ยาย พี่ ป้า น้า อานั้น มีความเมตตาธรรมต่อหลานก็หาไม่ แต่ว่าเราควรจะหาโอกาสสร้างนาถะที่พึ่งให้เกิดมีขึ้นแก่ตน ถ้าเรามัวไปพะวงอยู่ว่าให้ลูกของอีหนูมันโตเสียหน่อยพอปล่อยได้ แล้วเมื่อไรลูกของอีหนูมันจะหมด พอคนโตมันโตขึ้นมาได้ ไม่ต้องเลี้ยง มันก็มีคนที่สองต่อมา ก็ต้องเลี้ยงคนที่สองเพราะมันยังเล็ก พอคนที่สองมันโตขึ้นไปโล่งอกไปที อีหนูมันก็มีคนที่สามออกมาอีก ถ้าหากปู่ ตา ย่า ยาย ยังไปห่วงอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ปมาทะ** *ตั้งอยู่ในความประมาท* ไม่ได้รักตน ไม่ได้ห่วงตนเลย

เพราะการกระทำทุกอย่างตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัยนั้นไม่ได้สร้างอัตตสาระหรือที่พึ่งแห่งประโยชน์ให้เป็นชีวิตมีแก่นสารแม้แต่น้อย ในทางสังคมเขาก็อาจจะมองเห็นเป็นคนเอาสังคม เป็นคนเอาประโยชน์ต่อสังคม แต่ในทางศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลผู้นั้น คฤหัสถ์ผู้นั้นยังเป็นผู้ตั้งอยู่ในความประมาททั้งปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย

❑ จะรักษาตนได้ต้องไม่ประมาท

การที่จะทำตนไม่ให้เป็นผู้ประมาทนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า คนเราต้องรู้จักตนเสียก่อน เพราะว่าตนนั้นก็คือชีวิตจิตใจของเรานั่นเอง ชีวิตจิตใจพูดกันง่ายๆ ก็คือดวงจิตดวงวิญญาณที่เรากำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ กำลังจะหอบเอาสิ่งที่ไม่ดีและที่ดีติดตามไป ถ้าเราประกอบสิ่งที่ดีไว้ จิตหรือวิญญาณของเรานั้น ยามละร่างไปก็จะหอบเอาสิ่งที่ดีงามไป นี่แหละที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนเราถ้าหากในปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ยังเป็นคนที่ประมาทก็เรียกว่า เป็นคนไม่รู้จักตนเอง เรียกว่าไม่รู้ว่าตนนั้นเป็นที่รักมากน้อยแค่ไหน ทุกคนนั้นแสดงความรักตนให้ปรากฏด้วยกันทั้งนั้น แต่เวลากระทำลงไปนั้นแสดงให้คนอื่นเขาเห็นว่าไม่ได้รักตนของเราเลยแม้แต่น้อยนิด มัวแต่ไปห่วงในเรื่องของคนอื่นเสีย ไม่ได้สร้างอัตตสาระให้เกิดมีแก่นสารขึ้นแก่ตน นี่สำหรับฆราวาส

สำหรับบรรพชิตนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ตรัสเตือนเอาไว้เหมือนกัน คือ บรรพชิตก็ให้พิจารณาในยามทั้งสามคือ ในวัยทั้งสามเหมือนกัน ถ้าบวชมาใหม่

เขาเรียกว่า**ปฐมวัย** เกิน ๑๐ พรรษาขึ้นไป เขาเรียกว่า**มัชฌิมวัย** บวชเกิน ๒๐ พรรษาขึ้นไป เขาเรียกว่า**ปัจฉิมวัย** ก็เปรียบเทียบเหมือนวัยของฆราวาสเหมือนกัน เช่นพระเณรที่บวชเข้ามาใหม่ในพระพุทธศาสนา ยังไม่เกินพรรษา ๕ ขึ้นไป เรียกว่ายังไม่พ้นนิสสัยมุตตกะ พระเณรเหล่านั้น ถ้าหากเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติอยู่ อันนี้เป็นหลักธรรมดาที่จะต้องเรียนให้รู้เพื่อรักษาตน แต่ถ้าหากมัวเพลิดเพลินในเรื่องปริยัติ ไม่ได้นำเอาหลักของการปฏิบัติมาใช้เลย บรรพชิตผู้นั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ตกอยู่ในปมาทะ ความประมาทเช่นเดียวกัน

หรือเข้าในมัชฌิมวัย มีพรรษาเกิน ๑๐ ขึ้นไปแล้ว ก็มัวแต่ฝักใฝ่ในคันถธุระในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนบ้าง ในเรื่องการเผยแผ่คำสอนบ้าง นี่ก็เรียกว่าตกอยู่ในปมาทะความประมาทเหมือนกัน ยังไม่ได้สร้างนาถะที่พึ่ง สาระแก่นสารให้แก่ชีวิตของตน ยังไม่ได้ใฝ่ใจในสมณธรรม คือใส่ใจในเรื่องฝึกจิตแม้แต่น้อย *ก็จัดว่าเป็นผู้ประมาท* แม้บวชสิ้นกาลระยะยาวนานจนปัจฉิมวัยแล้ว ในทางพระศาสนายังวุ่นวายในเรื่องของปริยัติ ไม่ได้น้อมนำให้ประพฤติปฏิบัติธรรมะเลย บรรพชิตผู้นั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า ตกอยู่ในความประมาทเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ทั้งฝ่ายคดีโลกคือคฤหัสถ์ ทั้งฝ่ายคดีธรรมคือนักบวชก็ตาม ถ้าหากในวัยเบื้องต้น ปฐมวัยผ่านพ้นไป มัชฌิมวัย วัยท่ามกลางผ่านพ้นไป หรือปัจฉิมวัย วัยสุดท้ายผ่านพ้นไป โดยที่ไม่ได้สร้างอัตตสาระ ฆราวาสไม่เคยรักษาศีล ไม่เคยบำเพ็ญทานไม่เคยเจริญภาวนา บรรพชิตไม่เคยใฝ่ใจในสมณธรรม ที่เรียกว่า**มนสิการ** *คือ*ใฝ่ใจต่อพระกรรมฐานเลยแม้แต่น้อย คฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้นก็ไม่ผิดอะไร เรียกว่าผู้ตกอยู่ในปมาทะความประมาทเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ในทางฆราวาสวิสัย ถ้าจะไม่ประมาท รักตนก็ต้องบำเพ็ญทาน รักตนเองต้องรักษาศีล รักตนเองต้องเจริญภาวนา เพราะการบำเพ็ญทาน เรายังอยู่ในสังสารวัฏ ยังอยู่ในวงเวียนสงสาร ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ ก็จำเป็นต้องสร้างนาถะที่พึ่งให้เกิดขึ้นด้วยการบำเพ็ญทาน เพราะการบำเพ็ญทานนี้เป็นไปเพื่อความสุขความสบาย คือเป็นบ่อเกิดความสุขความสบาย ควรจะให้ทานนั้น ถ้าหากเราตั้งใจจะให้ ต้องประกอบด้วยสมบัติ ๔ ประการ แต่สมบัติที่สำคัญคือเจตนา การให้ทานนี้ จะให้ต้องตั้งใจให้มั่นให้เด็ดขาด และไม่ได้เสียใจอาลัยอาวรณ์ เมื่อเรามีเจตนาตั้งใจมั่นอย่างนี้แล้ว ถ้าหากเรามีโอกาสจะบำเพ็ญทานต้องรีบบำเพ็ญ เมื่อเราอยากได้อะไรก็ได้ก่อนเขา แต่ถ้าหากตั้งใจจะทำไปผลัดวันประกันพรุ่งแล้ว เราไปทำทีหลัง แล้วเราจะได้อะไรก็ได้ทีหลังเขาทุกทีไป ไม่ได้ก่อนเขาเสมอไป

อันนี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้อยู่อย่างหนึ่งว่า การให้ทานนั้นเมื่อตัดสินใจให้แล้ว ต้องให้ทันที เวลาจะได้รับผลนั้นจะได้รับทันที เราไปบำเพ็ญทานไว้แล้ว ไปเกิดในภพใดชาติใดก็ทำตัวเองให้สุขสบายด้วย เหมือนกับเรื่องสามเณรสุขที่เคยเทศน์ให้โยมฟัง เพราะอำนาจของทานตั้งแต่เกิดในท้องแม่ แม่ก็สุขสบาย สมบัติก็เพิ่มพูนมากขึ้น เมื่อเกิดมาแล้วสามเณรนั้นก็สบาย จึงเรียกว่าสามเณรสุขนั่นเอง นี่อำนาจของทาน

ถ้าเรารักตนเองต้องบำเพ็ญทาน ทานนี้เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข เป็นเหตุนำมาซึ่งปัจจัยเป็นเครื่องบำรุงความสุขแก่เรา และเป็นตัวตัดมัจฉริยะความตระหนี่ อิสสา ความริษยาเสียได้ แล้วต่อจากนั้น ถ้าเราประมาทในปฐมวัย มัชฌิมวัยเราก็ไม่ควรประมาท เราควรจะสร้างทานให้เกิด หรือมัชฌิมวัย เรายังห่วงพะวงเรื่องการก่อร่างสร้างตน ต่อไปในปัจฉิมวัยก็ไม่ควรประมาท

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า **ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ** ยามใดยามหนึ่งขอให้ทำสักยามหนึ่งนั้นเป็นความดี แต่ถ้าทั้งสามยามหรือสามวัย เราไม่ทำสักยามหนึ่งเรียกว่าเป็นผู้ประมาท ถ้าปฐมวัยเราไม่ทำ ในมัชฌิมวัยเราก็ยังไม่มีโอกาส ในปัจฉิมวัยเราควรจะทำเอาไว้ ถ้าหากเราทำในวัยใดวันหนึ่ง ก็ได้ชื่อว่ายังไม่ประมาท แต่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า จะให้ไม่ประมาทจริง ๆ นั้นต้องทำทั้ง ๓ วัย คือในวัยต้นต้องรีบรักษาศีล เจริญภาวนา ในมัชฌิมวัยมีโอกาสก็บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ในปัจฉิมวัยยิ่งแล้วใหญ่รีบขวนขวายอัตตนาถะประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตน ต้องบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

เพราะฉะนั้น ลูกบางคนอย่าไปต่อว่าพ่อแม่เลย การนำอาหารการกินไปให้ ของดี ๆ นี้พ่อแม่กินไม่ลง อิ่มแล้ว ลูกไปให้ก็อิ่มใจแล้ว แต่ว่าท่านไม่อิ่มในทาน ต้องการจะเก็บเอาไว้ ลูกบางคนก็ไปต่อว่าพ่อแม่ให้กินเสียเถอะ ถ้าอยากจะทำบุญจะซื้อหามาให้ใหม่ นั่นถือว่าเราซื้อมาให้ท่านแล้ว ท่านไม่กินท่านอิ่ม ความดีของลูกๆ ที่มีความกตัญญูนั้นท่านอิ่มใจแล้วแต่ว่าท่านยังไม่อิ่มในบุญ เก็บเอาส่วนหนึ่งกลับไปทำบุญอีก ลูกก็ควรจะอนุโมทนา เราได้บุญ ๒ ชั้น เลี้ยงพระอรหันต์ด้วย แม่เอาไปทำบุญ พ่อเอาไปทำบุญ อย่างนี้เราก็ควรอนุโมทนากับท่านอย่าไปต่อว่าท่านให้เจ็บช้ำน้ำใจแต่ประการใด นี่ก็เป็นผลของการอยู่ในปัจฉิมวัย เราไม่ควรจะประมาทอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น วัยทั้ง ๓ นี้ ถ้าใครไม่ประมาทเลย ผู้นั้นชื่อว่ารู้ว่าตนเป็นที่รัก และพยายามรักษาตนเอาไว้ให้ดี อย่างนี้สมกับพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ว่า *ถ้าบุคคลพึงรู้ว่าตนเป็นที่รัก พึงรักษาตนไว้ด้วยการรักษาด้วยดี คือในปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย* ต้องตั้งมั่นอยู่

ในทาน ศีล ภาวนา อยู่เป็นประจำ จึงจะได้ชื่อว่ารักษาตนไว้ด้วยดี หรือว่าถ้าเราไม่ได้ทำทั้ง ๓ วัย ในวัยสุดท้ายเราก็ควรจะทำเป็นอย่างยิ่ง

ในเรื่องของบรรพชิตก็เหมือนกัน ถ้าหากในเบื้องต้นยังเป็นพระนวกะอยู่นี้ยังจะต้องเล่าเรียนศึกษา พอเลยนวกะขึ้นมัชฌิมะแล้ว ก็ควรจะสนใจในหลักปฏิบัติ หรือถ้าหากในมัชฌิมวัยเมื่อท่านพ้นพรรษา ๕ ไปแล้ว เรายังไม่มีโอกาส ในบั้นปลายแห่งชีวิต จะต้องทำสมณธรรมใส่ใจกรรมฐานไว้ ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน บรรพชิตนั้นจึงจะได้ชื่อว่ารักตน รู้ว่าตนเป็นที่รักและรักษาตนไว้ด้วยการรักษาไว้ด้วยดี

ผู้มีปัญญาย่อมพิจารณาอย่างนี้ รักษาตนไว้ตลอดยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง ถ้าเราทำได้ทั้ง ๓ ยาม ผู้นั้นได้ชื่อว่า*รู้จักตนว่าเป็นที่รักของตนเองอย่างแท้จริง* ไม่มีใครที่จะเสมอตนไปได้ ความรักที่เราได้มอบให้นั้น ไม่มีความรักอันใดที่จะเกินไปกว่าความรักตน ที่มอบให้คนอื่นนี่เป็นความรักตนตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมบทนี้มา เพราะทรงปรารภพระโพธิราชกุมาร

❑ โพธิราชกุมารเป็นตัวอย่างคนไม่รักษาตน

โพธิราชกุมารนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เภสกฬาวัน โพธิราชกุมารนี่เป็นเจ้าครองแผ่นดินส่วนหนึ่ง ต้องการปรารถนาจะสร้างปราสาท ๆ นั้นเรียกว่า โกกนุท ซึ่งมีรูปร่างเหมือนดอกบัวแดง ได้สร้างบนพื้นดินประดุจว่าลอยอยู่บนอากาศ มีรูปลักษณะอย่างนั้นให้ลอยอยู่บนอากาศ เพราะฉะนั้น โพธิราชกุมารต้องการจะสร้างปราสาทอยู่บนพื้นดินให้คนอื่นดูเหมือนลอยอยู่ในอากาศ เป็นทรงดอกบัวแดงหรือดอกบัวตูมนั่นเอง หานายช่างที่ประณีตศิลป์มาทีเดียว เมื่อนายช่างสร้างไปใกล้จะเสร็จจึงถามนายช่างว่า เคยสร้างปราสาทแบบนี้ที่ไหนบ้าง ศิลป์อันนี้เป็นศิลปะอันแรกที่ท่านเคยทำหรือเปล่า

นายช่างก็ทูลว่าใช่ขอรับ ไม่เคยสร้างที่อื่นมาเลย สร้างที่นี่เป็นแห่งแรก โพธิราชกุมารก็คิดว่า ถ้าหากว่าเราให้นายช่างผู้นี้มีชีวิตไปได้ ปราสาทของเรานี้ก็จะไม่อัศจรรย์ ดูแลไม่น่าอัศจรรย์ประการใด เพราะฉะนั้น เราจักต้องกำจัดนายช่างนี้เสีย อย่างน้อยตัดมือตัดเท้ามันเสีย มันคงจะทำไม่ได้อีก แล้วไม่ช้าไม่นานมันก็คงตายไปเอง ก็คิดปรึกษากับมาณพลูกของสัญชีวะ

มาณพเมื่อฟังโพธิราชกุมารเล่าอย่างนี้ก็คิดว่า พระราชานี้โหดร้าย เราไม่ต้องการทำลายคนที่มีศิลปะ เราควรจะไปบอกนายช่างให้รู้ตัวเอาไว้ ก็ไปถามนายช่างว่า การสร้าง

ปราสาทจะเสร็จหรือยัง นายช่างก็บอกว่าใกล้จะเสร็จแล้ว ลูกสัญชีวมาณพก็บอกว่า ท่านสร้างเสร็จเมื่อไร พระราชาจะตัดมือตัดเท้าและทำให้ท่านถึงความตายได้ นายช่างเมื่อได้ฟังดังนี้ ก็ขอบใจมาณพลูกของสัญชีวะนั้นว่า เราขอขอบใจท่านมาก เรารู้ดีว่าจะทำอย่างใดในสิ่งนี้

ต่อจากนั้น พระราชาก็ตรัสถามว่า จวนจะเสร็จแล้วหรือยัง นายช่างก็ฉลาดด้วยปัญญา บอกว่างานใกล้จะเสร็จแล้ว แต่ว่างานต่อไปเป็นงานละเอียดขอให้พระองค์ทรงเอาไม้มาเถอะ พระราชาโพธิราชกุมารก็ถามว่า ท่านต้องการไม้ไปทำไม บอกว่าท่านจะรู้ภายหลังเอง ก็ถามว่าต้องการไม้ชนิดไหน นายช่างก็บอกว่าต้องไม้แห้งไม่มีแก่น เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ขอร้องพระราชาอีกครั้งว่า ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังทำงานอันวิจิตรอยู่นี้ พระองค์อย่าได้เข้ามาสนทนาปราศรัยหรืออย่าได้ให้คนอื่นเข้ามารบกวนข้าพเจ้าในการทำวิจิตรของลายไม้นี้ เพราะคนอื่นเข้ามาแล้วใจของข้าพเจ้าจะไม่เป็นสมาธิพอ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ขอร้องต่อไปอีกว่า เวลากินอาหารขอให้ภรรยาของข้าพเจ้ามาส่งเพียงผู้เดียวเท่านั้น

พระราชาไม่ได้รู้กลอุบายก็ทรงอนุญาตให้ เมื่อขนไม้มาให้แล้ว นายช่างไม้ก็แกะเป็นรูปหุ่นนกขึ้นมา ทำเป็นโพรงไว้สำหรับให้ลูกเมียนั่งได้ มีลักษณะให้ปีกกระพือกินลมได้ ในลักษณะเช่นนั้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว พอภรรยามาส่งอาหารก็สั่งว่า พรุ่งนี้เจ้าจงขายสมบัติที่มีอยู่ทั้งหมด เก็บเอาเงินทองไว้แล้วก็เอาลูกมาด้วย นำอาหารมาอย่าให้มีกิริยาพิรุธอันใด ภรรยาก็ทำตามคำสั่งนายช่างผู้เป็นสามี มาถึงแล้วทานอาหาร ให้ลูกให้เมียนั่งในท้องนก แล้วตนก็นั่งบนหลังนก เปิดหน้าต่างให้กว้างแล้วก็บินหนีออกไป นี่คือศิลปะในการทำนก

ในขณะที่พระราชาให้คนล้อมปราสาทแห่งนี้ไว้ เพื่อต้องการไม่ให้นายช่างที่สร้างปราสาทนี้หนีไปได้ ล้อมเท่าไรก็ไม่เห็นออกมาสักที เพราะนายช่างหนีไปทางช่องหน้าต่าง เมื่อออกไป นกนี้ไปที่ป่าหิมวันตประเทศ ได้สร้างเมืองขึ้นด้วยตนเองแล้วตั้งตัวเป็นผู้ปกครอง ได้ชื่อว่าพระเจ้ากัฏฐวาหนะ ก็แปลว่า พระราชาผู้มีไม้เป็นเรือบิน ผู้เหาะไปด้วยยานพาหนะไม้ จึงได้พระนามว่ากัฏฐวาหนราชา

ส่วนโพธิราชกุมารเมื่อรู้ว่า นายช่างหนีไปแล้ว ก็ไม่ได้ไปตามล้างตามผลาญแต่ประการใด คิดแต่จะฉลองปราสาทเท่านั้น จึงไปนิมนต์พระพุทธเจ้ามาฉันภัตตาหาร เพื่อเป็นการฉลองปราสาทพร้อมด้วยเหล่าสาวก แต่โพธิราชกุมารนี้เป็นคนไม่มีราชโอรสราชธิดา จึงให้ราชบุรุษปูลาดผ้าขาวเอาไว้ แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า 'ถ้าจะมีราชโอรสราชธิดาแล้ว ขอให้พระพุทธเจ้าทรงเหยียบผ้าขาวนี้' ก็ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้วมิได้ทรงเหยียบผ้าขาวที่ทรงปูลาดไว้

แม้โพธิราชกุมารกราบทูลนิมนต์ถึง ๓ ครั้ง ๓ คราว ก็มิได้เสด็จประทับบนผ้าขาวแต่ประการใด จนกระทั่งพระองค์ทรงมองไปที่พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก พระอานนท์ก็รู้กิริยาอาการจึงบอกโพธิราชกุมารให้เก็บผ้าขาวนั้นเสีย พระองค์ไม่ทรงเหยียบผ้าผืนนี้แน่ โพธิราชกุมารจึงให้เก็บแล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าเข้าไปในปราสาท ถวายภัตตาหารให้พระองค์ฉันได้อิ่มหนำสำราญแล้ว จึงทูลถามว่า เหตุใดพระองค์จึงไม่ทรงเหยียบผ้าผืนน้อยนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสบอกว่า 'แล้วพระองค์อธิษฐานว่าอย่างไร'

พระโพธิราชกุมารก็กราบทูลว่า "ถ้าข้าพระองค์จะมีพระราชโอรสพระราชธิดา ขอให้พระองค์ทรงเหยียบผ้า" "ก็เพราะเหตุอย่างนี้แหละเราจึงไม่เหยียบ เพราะว่าถ้าเราเหยียบไปแล้ว จะเกิดความเดือดร้อนในภายหลัง เพราะพระองค์นั้น จะเป็นผู้ไม่มีลูกสืบต่อไป" เหตุอย่างนี้พระโพธิราชกุมารจึงทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "เพราะเหตุใดข้าพระองค์จึงไม่มีลูก" พระองค์ก็ทรงนำอดีตนิทานของโพธิราชกุมารพร้อมมเหสีมาทรงเล่าให้ฟังว่า

ในครั้งหนึ่งมีพ่อค้าวาณิช ได้เดินทางไปทางแม่น้ำจำนวนมากด้วยกัน ด้วยเรือสำเภา เมื่อเกิดลมสลาตันขึ้นมาเรือสำเภาก็แตก บรรดามนุษย์ทั้งหลายนั้นที่รอดชีวิตก็มีตายก็มี และที่รอดชีวิตก็เกาะแผ่นกระดานที่เรือมันแตกลอยมา แล้วก็มาเจอเกาะเข้าแห่งหนึ่ง พระองค์ในสมัยนั้น เป็นสองคนสามีภรรยาเกาะแผ่นกระดานแล้วลอยมาขึ้นที่เกาะ เกาะนั้นไม่มีสัตว์อันใด มีแต่นกเป็นจำนวนมาก นกนั้นมันก็ไข่ และพระองค์นั้นไม่มีอะไรจะกิน ก็เอาไข่ของนกนั้นมากินมาต้ม มาเผากินเป็นประจำ จนกระทั่งไข่นกมันหมด ก็เอาลูกนกมาต้มกินเผากิน เมื่อลูกนกหมด ก็จับพ่อแม่ของนกมาเผามาต้มกินอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ด้วยอำนาจของการกินไข่นกนั้น ทำให้พระองค์เป็นผู้ไม่มีโอรสธิดา อาตมภาพจึงไม่เหยียบผ้าเช่นนี้ เพราะเมื่ออยู่ที่เกาะนั้น พระองค์มัวประมาทอยู่ในวัยทั้ง ๓ วัยแรกก็กินไข่นกนั้น วัยที่สองนั้นไปกินลูกนกเข้า ก็ไม่รู้สึกตัว วัยที่สามไปกินพ่อแม่นกมันเข้าก็ไม่รู้สึกตัว พระองค์นั้นประมาทในวัยทั้งสาม ปฐมวัยก็ไม่คิดจะสร้างความดี ให้ทาน รักษาศีลเจริญภาวนา ทานก็ไม่ให้ ศีลยังทำลายอีกด้วย และกิจภาวนาก็ไม่อบรม เพราะฉะนั้น พระองค์ประมาทแล้วในกาลครั้งนั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ไม่มีโอรสไม่มีธิดาในปัจจุบัน

พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้ว่า *"บุคคลถ้าทราบตนว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้นไว้ให้ดี บัณฑิตพึงรักษาตนไว้ตลอดยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง"* ยามนั้น ก็หมายเอาวัยนั่นเอง ในปฐมวัย เล่าเรียนศึกษาให้ดี แล้วอย่าได้ประพฤติตนเกเร ให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ มัชฌิมวัยสร้างรากฐานของชีวิต แต่อย่าได้ลืมทาน ศีล ภาวนา ในปัจฉิมวัย ก็อย่าพะวงในเรื่องคนอื่น

ให้มาก ถ้ารักตนด้วยการให้ตนมีที่พึ่งไปในปรภพเบื้องหน้า ต้องบำเพ็ญศีลภาวนา นี้ในฝ่ายฆราวาส

ในฝ่ายบรรพชิตก็เช่นเดียวกัน บวชใหม่ ๆ ก็อย่าให้ความชรากลืนกิน เป็นคนบวชนานแล้วไม่รู้อะไร บวชไปก็ต้องใฝ่ใจในหลักของการปฏิบัติ อย่าได้ประมาทแต่ประการใดที่เรียนรู้มาในทางปริยัติแล้ว ที่บวชนานวันขึ้นไป เรียนรู้ในเรื่องของสมถกรรมฐานวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการแก้โง่ตนเองด้วย เพื่อเป็นการเปลื้องข้อปรามาส ปรัปปวาทของคนอื่นเขาติฉินนินทาว่าร้ายว่า บวชมาตั้งนานไม่รู้เรื่องของสมถกรรมฐาน

ความจริง สมถกรรมฐาน พระอุปัชฌาย์สอนไว้ตั้งแต่วันบวชวันแรก แต่ถ้าเราไปตอบว่าไม่ได้เรียน ไม่ได้รู้เลย อย่างนี้ก็เรียกว่า พระที่ใช้ไม่ได้ เหมือนกัน เพราะฉะนั้น เป็นพระก็อย่าประมาท เมื่อรู้ว่าตนเป็นที่รักของตนเอง ก็ควรจะทำตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน ยกโพธิราชกุมารขึ้นเป็นประธาน

พระธรรมเทศนาที่อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมา เห็นว่าพอสมควรแก่กาลเวลา ในเรื่องอัตตกถา คือว่าด้วยตนเอง เรารักตนก็จงทำตามพระบรมพุทธโอวาท ได้ชี้แจงแสดงมาโดยอาศัยพระพุทธวจนะ อาศัยอรรถกถา และอาศัยมัตยาธิบาย ดังได้ชี้แจงแสดงมา ขอยุติลงไว้แต่เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนถึงอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยทุกถ้วนหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมาในอัตตกถาโดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อุโบสถกรรมกถา*
(เรื่อง รักษาอุโบสถกรรม)

ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินนฺติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๐/๓๓)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอุโปสถกรรมกถา คือการกล่าวพรรณาเรื่องอุโบสถกรรม เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันปัณณรสีดิถีที่ ๑๕ ค่ำ แห่งกาฬปักษ์ เป็นวันสิ้นเดือน ๘ เป็นวันธัมมัสสวนะที่ท่านสาธุชนทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้พร้อมใจกันมาประพฤติปฏิบัติบูชา คือการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามธรรมคำสอนของพระองค์ท่าน เมื่อถึงกาลอันเป็นอภิลักขิตที่กำหนดไว้ในทางพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ท่านทั้งหลายต่างก็ละภาระธุระหน้าที่การงานของแต่ละคน พากันมาสู่สถานสมมติพระอุโบสถธรรมสภาแห่งนี้ เพื่อจะได้ประกอบกรณียกิจอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่ตนเองเท่ากับว่าเป็นการสร้างนาถะที่พึ่งแก่ตนทั้งภพนี้และภพหน้า

เมื่อท่านทั้งหลายได้พากันมาประชุมพร้อมแล้ว ถึงกำหนดกาลเวลา ต่างก็ได้ประกอบกรรมอันเป็นสุจริตคือการกราบไหว้พระรัตนตรัยอันเป็นกายกรรม ต่อจากนั้นได้เปล่งวาจา

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๓๒ ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

กล่าวสดุดีชมเชยคุณของพระรัตนตรัย และชวนกันกล่าวสังเวคกถา เป็นเครื่องเตือนใจเราท่านทั้งหลายให้ปลงสังเวชในปัญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตกอยู่ในสภาวธรรม คือไตรลักษณ์เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นส่วนวจีกรรม ต่อจากนั้นท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้กล่าวปฏิญญาสมาทานองค์อุโบสถศีลมีการกำหนดเวลาเป็นเครื่องรักษา คือวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เพื่อทำชีวิตของตนไม่ให้เป็นหมันปราศจากประโยชน์ เมื่อบุพพภาคกรณียกิจส่วนเบื้องต้นแห่งธัมมัสสวนมัย ท่านทั้งหลายได้กระทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็สมควรจะได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาอันเป็นการเสริมสร้างปัญญาบารมีของตน อันนี้จัดว่าเป็น มโนกรรม คือการสร้างกรรมด้วยใจ

เพราะฉะนั้น อาตมภาพจะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงแก่ประชุมชนในยุคโน้นแล้วนำสืบๆ ต่อกันมาจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ จะได้อาศัยพุทธวจนะหรือพระพุทธพจน์ คือพระบาลีที่ได้อัญเชิญขึ้นไว้เป็นอุทเทศบทข้อกำหนดในการเทศนาในวันนี้ อิงอาศัยอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์และอิงอาศัยมัตยาธิบายความรู้ความเข้าใจของตน เพื่อยังพระธรรมเทศนานี้ให้เป็นวิตถารนัย คือความพิศดาร เพื่อความสมควรแก่เวลาสืบต่อไป

พระธรรมเทศนาที่ได้อัญเชิญขึ้นไว้เป็นอุเทศบทนั้นก็คือว่า **"ยถา ทณฺเฑน โคปาโล"** เป็นต้น ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า *"นายโคบาลย่อมต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ฉันใด ชราและมัจจุย่อมต้อนอายุของสัตว์ไปสู่มรณะ ฉันนั้น"* ดังนี้ ความพระบาลีคลี่ความสู่สยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ ต่อแต่นี้จะได้อรรถาธิบายขยายความพระพุทธวจนะนั้นต่อไป

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ที่บุพพาราม คือวัดที่มหาอุบาสิกาวิสาขา ได้สร้างถวายไว้ในเมืองสาวัตถี ซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระเชตวัน วัดที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างไว้เช่นเดียวกัน คือท่านมหาอุบาสกอุบาสิกาทั้งสองท่านนี้ ได้สร้างวัดถวายไว้ในพระศาสนาคนละวัด อนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างวัดเชตวัน วิสาขามหาอุบาสิกาสร้างบุพพาราม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี คือ วัดเชตวัน และบุพพาราม นี้ถึง ๒๕ พรรษาด้วยกัน เพราะฉะนั้น เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองสาวัตถีนี้จึงมีมากกว่าเมืองอื่น ๆ เป็นต้นว่า เมืองราชคฤห์ เมืองโกสัมพี หรือว่าเมืองพาราณสี

❑ รักษาอุโบสถ เพราะจุดหมายที่ต่างกัน

ในที่นั้น พระองค์ทรงแสดงธรรมะกัณฑ์นี้ เพราะปรารภปัญหากรรมที่มหาอุบาสิกาวิสาขาได้ถามความเห็นของผู้รักษาอุโบสถศีล ซึ่งมีวัยต่าง ๆ กัน และความคิดเห็นของ

ผู้รักษาอุโบสถศีลนั้นก็ต่างให้ความคิดเห็นแก่นางวิสาขา เมื่อนางได้ถามแล้ว จึงเข้าไปทูลถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า *"เหล่าอุบาสกอุบาสิกาที่รักษาศีลอุโบสถนั้น มีความมุ่งหมายหรือมีความปรารถนาหรือตั้งอธิษฐานจิตไว้ต่าง ๆ กันออกไป"*

นางวิสาขามหาอุบาสิกาก็ได้เล่าเรื่องในการที่ได้ถามทั้งอุบาสกอุบาสิกาที่รักษาอุโบสถศีลนั้น ในเบื้องต้นก็ถามอุบาสิกาผู้มีอายุในปัจฉิมวัย คือในวัยสุดท้ายแห่งชีวิตว่า "ท่านรักษาอุโบสถศีลนี้ มีความปรารถนาเป็นประการใด" อุบาสิกาผู้อยู่ในปัจฉิมวัยนั้นก็ได้บอกเหตุที่ได้รักษาอุโบสถศีล หรือบอกความปรารถนาของตนที่รักษาอุโบสถศีลแก่นางวิสาขาว่า "เรารักษาอุโบสถศีลนี้ เพื่อต้องการอยากจะได้ทิพยสมบัติ เมื่อละโลกนี้ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้าแล้ว ก็ขอให้ข้าพเจ้าได้ทิพยสมบัติเถิด" นี่ความปรารถนาของคนที่อยู่ในปัจฉิมวัย

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ฟังแล้วก็จำเอาไว้ ต่อจากนั้น ก็ถามหญิงกลางคนที่อยู่ในมัชฌิมวัยว่า "ท่านรักษาศีลนี้ ท่านปรารถนาสิ่งหนึ่งประการใด" ส่วนมากที่ตอบนางวิสาขาในยุคโน้นก็ตอบว่า เขาต้องการอยากจะอยู่ร่วมกับสามี โดยที่ไม่มีหญิงอื่นเข้ามาแทรกแซงในทางพระเขากล่าวกันว่า อยากจะให้สามีนั้นมีตนเองเพียงคนเดียว ไม่ปรารถนาหญิงร่วมสามีด้วย

ต่อจากนั้น นางวิสาขาก็ถามหญิงสาวที่แต่งงานแล้วว่า "ท่านรักษาอุโบสถศีลนี้ มีความปรารถนาเป็นประการใด" หญิงที่แต่งงานแล้วก็บอกความปรารถนาหรืออธิษฐานจิตของตนว่า "ถ้าข้าพเจ้าจะมีลูก ก็ขอให้ลูกคนหัวปีนี้เกิดเป็นผู้ชายเถิด เพราะว่าจะได้สืบวงศ์ตระกูลต่อไป" นี่ความปรารถนาของหญิงที่แต่งงานแล้ว

ส่วนอีกจำนวนหนึ่งที่นางวิสาขาเข้าไปถามก็คือหญิงสาววัยรุ่นว่า "เธอทั้งหลายรักษาอุโบสถศีลตั้งแต่ยังวัยในปฐมวัยอยู่นี้ มีความปรารถนาเป็นประการใด" หญิงเหล่านั้นก็ตอบเป็นจำนวนมากในที่ประชุมนั้นว่า "เราปรารถนาจะไปสู่ตระกูลของผัวในเมื่ออายุพอสมควร คือ ไม่ปรารถนาให้อายุกาลผ่านวัยกลายเป็นสาวเทื้อ" นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ฟังความเห็นความปรารถนาของผู้รักษาอุโบสถศีลอย่างนี้แล้ว ก็กราบทูลให้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อรรถาธิบายความปรารถนาของหญิงที่อยู่ในปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ที่รักษาอุโบสถศีลนั้น ความจริงที่ยกหญิงขึ้นเป็นประธานนี้ก็ต้องรวมไปถึงบุรุษเพศด้วยว่า มีความปรารถนาเป็นประการใด ก็คงจะเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกัน อย่างสูงก็ปรารถนาทิพยสมบัติ รองลงมาก็ปรารถนาตรงกันกับหญิงต่างวัยที่นางวิสาขาได้ถามนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ฟังคำถามเหตุผลอย่างนี้ ที่นางวิสาขากราบทูล ก็จึงได้ตรัสว่า *"บรรดาสัตว์โลกทั้งหลายที่รักษาอุโบสถศีลกันอยู่นี้ ยังมีความปรารถนาอันเป็นไปในลักษณะเช่นนี้"* พระองค์ตรัสว่า *"ไม่ได้ปรารถนาวิวัฏฏะ แต่ปรารถนาวัฏฏะกันทั้งนั้น"* ที่ไม่ได้ปรารถนาวิวัฏฏะนี้ ก็หมายความว่า *ปรารถนาที่จะยังตนให้ข้ามพ้นโอฆะสงสาร หรือข้ามพ้นจากวัฏฏะ* คือ วน เหล่านี้ไปได้ ปรารถนาวัฏฏะกัน คือสังสารวัฏ ยังปรารถนาจะยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ในภพของกามาวจรภูมิอยู่ ยังปรารถนาสิ่งเหล่านี้อยู่ ก็เรียกว่า *ปรารถนาวัฏฏะ* การปรารถนาวัฏฏะนี้ เป็นเหตุให้เป็นสัมภเวสีได้ คือยังมีความลุ่ม ๆ ดอน ๆ ในการเกิดแต่ละภพแต่ละชาติ เพราะว่าการปรารถนาอย่างนั้น ถ้าหากว่าสมปรารถนา อาจจะทำให้เกิดปมาทะ ความประมาท เพราะอำนาจของความรื่นรมย์ ถ้าไม่สมปรารถนาก็อาจจะทำให้เกิดอนิฏฐารมณ์ขึ้นมาได้ เพราะยังปรารถนาโลกิยสมบัติอยู่ ไม่ได้ปรารถนาโลกุตรสมบัติแต่ประการใด

ความจริง ศีลไม่สามารถที่จะให้ถึงนิพพานหรือวิวัฏฏะได้ แต่ว่าวิวัฏฏะนั้นจะขาดศีลเสียมิได้ เพราะศีลนี้เป็นบันไดเบื้องต้น ศีลนี้เป็นบันไดสู่สวรรค์ ให้ได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และเป็นบันไดไต่เต้าไปสู่นิพพานสมบัติได้ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าศีลนี้ จะไม่ถึงกับทำให้เราดับกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานนิพพานได้ก็ตาม แต่ว่าการจะถึงนิพพานได้นั้น ต้องอาศัยศีลนี้เป็นเค้ามูล คืออาศัยศีลนี้เป็นต้นทุนเดิม เราจึงจะไต่เต้าไปสู่ภูมิธรรมอันสูงได้ เพราะศีลนี้เป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างหยาบ ที่ออกมาทางกายและทางวาจา

เพราะฉะนั้น วิวัฏฏะหรือนิพพานนี้ต้องอาศัยศีล แต่ว่าอาศัยศีลเพียงอย่างเดียวไปถึงพระนิพพานไม่ได้ เพราะฉะนั้น ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนเราที่รักษาอุโบสถศีล หรือสร้างอุโบสถกรรมให้เกิดมีขึ้นในใจนั้น ถ้ายังมีความปรารถนาอยู่อย่างนี้ก็เรียกว่า ปรารถนาวัฏฏะ คือปรารถนาสังสารวัฏ ไม่ได้ปรารถนาให้สูงยิ่งขึ้นไปเป็นวิวัฏฏะ คือความเป็นโลกุตตระ ข้ามพ้นจากโลกนี้ไป

❑ แก่ - เจ็บ - ตาย เป็นธรรมดาของสังขาร

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนาอรรถาธิบายแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกาว่า อันชีวิตของคนเรานี้ มีชีวิตเป็นอยู่ได้ก็เพียง ๑๐๐ ปี เกิน ๑๐๐ ปีไปก็ไม่มาก และหย่อน ๑๐๐ ปีก็มี อันนี้แล้วแต่ว่า **ยถากมฺมํ** คือ*ตามกรรมที่ตนเองได้สร้างได้สมได้กระทำเอาไว้* องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า *ทรงเปรียบชราและมัจจุ ชราคือความแก่ ความเสื่อมของ*

สังขาร มัจจุ คือผู้กระทำซึ่งความตาย นั้นเปรียบเหมือนว่า นายโคบาล แล้วพระองค์เปรียบต่อไปอีกว่า ชีวิตินทรีย์ อินทรีย์คือชีวิตของคนเรานั้น เปรียบเหมือนยังกะว่า ฝูงโค และก็เปรียบต่อไปอีกว่า มรณะ คือความตายนั้น เปรียบเหมือนสถานที่หากิน ที่พระพุทธเจ้าเปรียบอย่างนี้ ก็เพราะพระบาลีที่อัญเชิญไว้ ณ เบื้องต้นว่า

ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินํ ฯ

นายโคบาล ย่อมต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันใด ชราและมัจจุ ย่อมต้อนอายุของสัตว์ไปสู่มรณะ ฉันนั้น ฯ

ชื่อว่าชราและมัจจุ เปรียบเหมือนนายโคบาล อันธรรมดาว่านายโคบาลนั้น ก็คือคนที่เลี้ยงโค หรือคนที่เลี้ยงกระบือ หรือคนที่เลี้ยงสัตว์ที่กินหญ้า หรือเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ก็ตาม แต่ยกขึ้นมาแต่เพียงว่า **โคปาโล** ว่า *นายโคบาล ก็หมายถึงว่า ผู้รักษาโคหรือผู้เลี้ยงโค* ที่ยกว่า *คาโว* เพียงอย่างเดียวนี้ *ก็หมายถึงสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่เราต้องเลี้ยงมันด้วยอาหารต่าง ๆ* จะเป็นอาหารจำพวกหญ้าหรือจะเป็นอาหารต่าง ๆ ก็แล้วแต่ที่สัตว์โลกที่เกิดในอบายเหล่านั้นจะพึงกินได้ สัตว์ที่กินด้วยหญ้า ก็ต้อนไปหาที่หญ้า สัตว์ที่กินด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่มีชีวิต เช่น เป็ด ไก่ เหล่านี้ เที่ยวคุ้ยเขี่ยหรือปากชอนไชหาเหยื่อกิน

คนเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ ก็ต้อนสัตว์ของตนนั้นไปสู่ที่หากิน ที่หากินนั้น บางแห่งจุดหมายของเขาก็คือที่มีอาหาร เป็นต้นว่าหญ้า เมื่อที่ใดมีหญ้างาม ก็ต้อนสัตว์เลี้ยงไปสู่ที่นั้น ที่ใดมีปลาเล็กปลาน้อย มีสัตว์เป็นเหยื่อของเป็ดไก่ ก็ต้อนเป็ดไก่ไปสู่สถานที่นั้น หรือว่าสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่อยู่ภายในบ้านก็เลี้ยงด้วยอาหารต่าง ๆ เอาอาหารไปให้มันกิน

เพราะฉะนั้น การที่นายโคบาลต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้นั้น พระองค์จึงเปรียบเหมือนชราและมัจจุ ชรา ก็คือความเสื่อมต่าง ๆ ของสังขารของเรา ในสังขารของเรานี้ ก็คือปัญจสังขาร ที่มีลักษณาการ ๕ อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

อันรูปนั้นที่เรามองเห็นด้วยนัยน์ตาก็แปลว่ามีลักษณะย่อยยับ แต่ความจริง เราไม่ได้พิจารณาด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง เราก็อาจจะมองไม่เห็นว่า จะเสื่อมตรงไหน ถึงเวลากินอาหารก็กินเข้าไป เพิ่มเลือด เพิ่มเนื้อกำลังวังชา แต่ว่าเราไม่ได้สังเกต เพราะไม่มีสันตติ คือไม่มีสติอันเป็นไปติดต่อเชื่อมโยงกันตลอดกาลเป็นนิจ เพราะความคิดของเราส่งไปตามกระแสอารมณ์ต่าง ๆ ไม่ได้หวนกลับเข้ามาคิดในสังขารร่างกายที่เป็นรูปธรรมของเรา คือรูปนี้ว่ามันย่อยยับ หรือว่ามันทรุดโทรมลงไปแค่ไหน นี่ชรามันเข้าไปครอบงำ นำไปสู่ความเสื่อม

เรามักจะมองสิ่งภายนอก มองเห็นว่ามันทรุดโทรมเสื่อมสลายลงไป เช่น บ้านเรือนของเราปลูกขึ้นมาใหม่ ๆ เราก็มองกันว่ายังใหม่อยู่ พออยู่ไป ๆ ความเสื่อมของสิ่งที่ไร้วิญญาณเหล่านั้นมันก็ปรากฏให้เราเห็น เดี๋ยวตรงนั้นทรุด เดี๋ยวตรงนั้นผุ เดี๋ยวตรงนั้นพัง เดี๋ยวตรงนั้นรั่ว เหล่านี้เราก็มองเห็น

แต่รูปธรรมของเราที่มันเสื่อมลงไปนั้น บางทีเราไม่ได้ใช้สติสัมปชัญญะเป็นเครื่องพินิจพิจารณาว่า มันทรุด มันเสื่อม มันโทรมลงไปเป็นประการใด เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมามันก็เกิดขึ้นที่รูปธรรมคือตัวรูป ที่เป็นสังขารส่วนหนึ่งในสังขาร ๕ นั้น เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นจะเกิดจากสิ่งแวดล้อมในภายนอก หรือเกิดจากโรคภายในตัวเราก็ตาม มันออกมาแล้ว ทำให้ร่างกายของเรานี้อ่อนเปลี้ยเพลียแรงลงไป หรือมีความเจ็บปวดตรงที่มันเกิดแผลขึ้นมาในรูปนั้น นี่มันก็เป็นชรา คือความเสื่อมของสังขาร

ส่วนรูปธรรมนี้ มีความเสื่อมลงไป ๆ เราจะไปมองแต่ลักษณะที่ว่ามันยังมีชีวิต มันยังมีลมหายใจอยู่แต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ เราจะต้องมองสังขารร่างกายของเรานี้ที่เป็นรูปธรรม มันเสื่อมลงไป ๆ และก็เราจะไปพยายามปกปิดจิตของตนเองไม่ได้ สิ่งนี้มันมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มันก็มีการแตกไปเป็นธรรมดา มีการทรุดโทรม เสื่อมไปเป็นธรรมดา ให้เราพิจารณาอย่างนี้แล้ว จะได้ตั้งอยู่ในอัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาท ในการที่เราอาศัยร่างกาย ในการที่ดวงจิตดวงใจอาศัยร่างกายดำเนินอยู่ทุกวันนี้ เราอาศัยสภาพที่มันเสื่อม

อีกลักษณะหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า กายของเรานี้ เป็น **ปูติ** ที่พระท่านสวดในเวลาพิจารณาจะห่มจีวร ฉันบิณฑบาต นั่งนอนเสนาสนะ ฉันยารักษาไข้ คำว่า **"ปูติกายํ"** หมายถึง *กายของเรานี้อันเปื่อยเน่า* หรือกายอันเน่า สิ่งของต่าง ๆ ที่เรามาประกอบเข้ากับตัวเรานี้ เมื่อยังเป็นของใหม่ เราก็ดูว่าเป็นของใหม่ ของที่ไม่น่าเกลียดแต่ประการใด แต่เมื่อมาหุ้มห่อร่างกายของเรา ประดับประดาแล้ว จะเป็นสบง จีวร สังฆาฏิ เป็นผ้าถุง ผ้านุ่ง เสื้อกางเกงต่าง ๆ ก็แล้วแต่ เมื่อเราซื้อมาใหม่ ๆ นั้น มันก็เป็นของใหม่ **อชิคุจฺฉนิยานิ** *ไม่น่าเกลียดเลย* แต่ว่า **อิมํ ปูติกายํ ปตฺวา** *พอมาถึงกายของเราที่เปื่อยเน่า* กายเน่าของเรานี้ **ชิคุจฺฉนิโย** *ก็เป็นของน่าเกลียด* **อติวิย** *อย่างยิ่ง* ท่านบอกว่าอย่างนี้ นี่เราพิจารณาได้ในลักษณะเช่นนี้อีกหนทางหนึ่ง และข้อที่ผ้าของใหม่ กลายมาเป็นของเสื่อมไปได้ชั่วครู่เดียว ชั่วมาประดับร่างกายของเรา ก็กลายเป็นของเสื่อมได้ นี่ก็เป็นชราของสิ่งไร้วิญญาณ

เพราะฉะนั้น จะมีวิญญาณครองหรือไม่มีวิญญาณครองก็ตามที ชรานี้ก็เข้าครอบงำอยู่เสมอ มันต้อนเราไปอยู่ ต้อนไปสู่สำนักต่าง ๆ เช่น เรามีชาติเกิดขึ้นมาแล้ว ชาติก็ส่งไปสู่

สำนักชรา คือความเสื่อมของสังขาร เมื่อความเสื่อมของสังขารเพราะโรคต่าง ๆ ตั้งแต่โรคที่เกิดบนศีรษะ มีปลายผมเป็นที่สุด ตราบเท่าทั้งโรคที่เกิดตั้งแต่ปลายเท้ามีเล็บเท้าเป็นที่สุด

โรคคือพยาธิอันนี้เกิดทั่วสรรพางค์กายของเรา แต่ว่าไม่ใช่เกิดทุกคน บางคนก็เกิดในเบื้องสูง บางคนเกิดในท่ามกลาง บางคนเกิดในที่ต่ำ ที่ต่ำก็คือตั้งแต่ปลายเท้า ตรงกลางก็คือส่วนกลางของร่างกาย ข้างบนก็คือส่วนศีรษะ โรคต่าง ๆ นี้ เกิดขึ้นมาที่ตัวของเรา เพราะอำนาจของชรา ความเสื่อมของสังขารที่ต่อต้านโรคไม่ได้ พยาธิจึงเข้าครอบงำในร่างกายของเรานี้ เมื่อพยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วยครอบงำ ตั้งแต่ทำให้ผมหงอก นี่ก็เป็นเรื่องของพยาธิอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นโรคผมหงอกขึ้นมาได้

และต่อจากนั้น โรคปวดหัว โรคปวดตา ลมอื้ออึงที่เข้ามาดันทางรูหูของเรา ทำให้เกิดเป็นคนหูหนัก หูตึง ในลักษณะเช่นนี้ โรคต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นตามลำดับเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปลายเล็บเท้า นี่พยาธิ ความเจ็บไข้ครอบงำ

เมื่อสภาพร่างกายของเราเจ็บไข้ ถูกชราเข้าครอบงำส่วนหนึ่งแล้ว ถูกพยาธิเข้าเบียดเบียนอีกส่วนหนึ่งแล้ว เมื่อทนไม่ไหว ท่านก็บอกว่า *เราจะต้องไปสู่สำนักของมรณะคือความตายเป็นที่สุด เพราะชีวิตมีการเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น มีการเปลี่ยนแปลงเป็นท่ามกลาง และมีการแตกสลายเป็นที่สุด* ให้พิจารณาอย่างนี้

นายโคบาลต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันใด นายโคบาลนั้น ก็เปรียบเหมือนชราและมัจจุ ชรา ความเสื่อม มัจจุ ผู้กระทำความตาย เปรียบเหมือนนายโคบาล ต้อนชีวิตของเรา ซึ่งเปรียบเหมือนกับโค ชีวิตินทรีย์นี้ท่านบอกว่า คนเรานี้ก็เปรียบเหมือนกับโค คำว่า โค นี้ ก็หมายถึงว่าสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง ท่านเปรียบเหมือนยังกะว่า มนุษย์เรานี้แหละ เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า **โคอรํ** คือ*โคนั้นไปสู่ที่หากิน* คำว่า โคอร นั้น สู่ที่หากิน นายโคบาลจึงต้อนโคคือสัตว์เลี้ยงนี้ไปสู่ที่หากิน ชราและมัจจุ เปรียบเหมือนนายโคบาล ต้อนชีวิตของเรานี้ไปสู่ที่หากิน ต้อนไปไหน ? ชราและพยาธิต้อนเราไปสู่ความตายเหมือนนายโคบาลต้อนโคไปสู่ที่หากิน

เพราะฉะนั้น ที่หากินของเราก็เปรียบเหมือนมัจจุ คือความตายเป็นที่สุด เพราะคนเลี้ยงโค จุดหมายปลายทางต้องการให้โคได้กินหญ้า หล่อเลี้ยงชีวิตของมันเอาไว้ เพื่อเอาไว้ใช้งาน ฉันใด อันมัจจุ ซึ่งเปรียบเหมือนนายโคบาล ต้อนชีวิตของเรา ซึ่งเปรียบเหมือนกับว่าโค ไปสู่ที่หากิน ก็คือความตาย ซึ่งเปรียบเหมือนหญ้า โคจะต้องกินอย่างนี้ เมื่อโคกินหญ้าอิ่มแล้วก็กลับที่อยู่ของมัน

เหมือนชีวิตของเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อเช้ากินแล้ว เพลกินแล้ว เย็นกินแล้ว ยังหล่อเลี้ยงร่างกายไปได้ ยังไม่มีอุปัจเฉทกกรรม กรรมที่เข้าไปตัดรอน ทำให้ชีวิตต้องขาดสูญ เป็นไปตามลำดับ เมื่อถึงคราวที่อุปัจเฉทกกรรมเข้าไปตัดรอน บั่นทอนชีวิต มันก็ทำให้สิ้นชีวิตลงไปได้ นั่นก็เรียกว่ากินกันไม่ได้แล้ว ฉันใด ในลักษณะเช่นนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชี้ให้อุบาสกอุบาสิกาในสมัยนั้นให้เกิดความเข้าใจว่า ถ้าหากว่าเรายังปรารถนาทิพยสมบัติ ยังปรารถนาความเป็นคนที่มีผัวมีเมียคนเดียว ยังปรารถนาความเป็นคนที่อยากได้ลูกผู้ชายเป็นคนหัวปี ยังปรารถนาการไปสู่ตระกูลของสามีในเวลาที่ยังเป็นวัยรุ่นอยู่ อย่างนี้เรียกว่าปรารถนาวัฏฏะ คือยังปรารถนาสังสารวัฏอยู่ ก็จะต้องได้กรรมวิบาก ได้กิเลสขึ้น มีกิเลสเป็นเหตุให้ก่อกรรม เมื่อมีกรรมแล้ว เป็นเหตุให้รับผลคือวิบาก ต่อจากนั้น วิบากคือผลที่ให้แก่เรา ก็เป็นอิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่พอใจ ก็อาจจะเกิดกิเลสเหตุความปรารถนา ถ้าเป็นอนิฏฐารมณ์ ก็อาจจะเกิดกิเลสก่อกรรม ทำเข็ญ ทำอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ไปได้ เพราะฉะนั้น กิเลสและวิบาก ท่านจึงเรียกว่า **วัฏฏะ** ถ้าหากว่าผู้ที่ทำความดี ปรารถนาอยู่อย่างนั้น เท่ากับว่าปรารถนากิเลส กรรม และวิบาก ซึ่งมันเป็นตัววัฏฏะ มันไม่พ้นไปได้จากโลกนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าเราต้องการปรารถนาที่จะให้พ้นจากวัฏฏะ คือไม่ต้องมีกิเลสอีก ไม่ต้องมีกรรมที่เกิดจากกิเลส ไม่ต้องมีวิบากที่เกิดจากผลของกรรมนั้น เราต้องตั้งจิตอธิษฐานปรารถนาวิวัฏฏะ ก็หมายถึงว่า ศีลนี้เป็นบันไดให้ไต่เต้าไปสู่สวรรค์ นิพพานได้ ให้เรามีความปราถนาอย่างนั้น พระพุทธเจ้าได้แสดงแก่นางวิสาขาผู้เป็นหัวหน้าพร้อมด้วยอุบาสิกา ๕๐๐ คน ถ้าหากว่าเรายังปรารถนาอย่างนี้อยู่ ชีวิตของเรา สังขารของเราก็เสื่อมลงไป ๆ ไม่ใช่เสื่อมเฉพาะรูปเท่านั้น รูปนี้เรามองเห็นด้วยตา สิ่งที่ประกอบรวมเรียกว่าสังขาร ๕ นั้น เรียกว่า**ปัญจสังขาร** ก็พลอยเสื่อมไปด้วย

เวทนา ความเสวยสุข ความเสวยทุกข์ ความเสวยอารมณ์กลาง ๆ มันก็เปลี่ยนแปลงลงไปอยู่เรื่อย ๆ บางคราวเสวยความสุข บางคราวเสวยความทุกข์ ที่เป็นสุขเวทนาและทุกขเวทนา และอุเบกขาเวทนานั้นหายาก ถ้าเป็นอุเบกขาเวทนานี้ ต้องชั้นพระอริยะ คนทั่วไปที่จะไม่นึกเอนเอียงในทางอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ย่อมเป็นไปได้ยาก นอกจากคนที่จะมีจิตหลุดพ้นจากการหวั่นไหวในโลกธรรมแล้ว จึงจะเป็นอุเบกขาเวทนาได้ และเวทนานี้มันก็เป็นอนิจจา คือมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน มันเสื่อมลงไป ๆ

ถ้าหากว่าเราเพลิดเพลินอยู่ในสุขเวทนา จะเกิดจากอะไรก็ตาม จะเกิดจากการมีทรัพย์ เกิดจากการมียศ เกิดจากการมีบริวาร เราไปเพลิดเพลินอย่างนี้ เป็นสุขเวทนา มันก็ยังไม่พ้นวัฏฏะไปได้ และถ้าหากว่าเราเกิดทุกขเวทนา เกิดจากความไม่มีทรัพย์ เกิดจากการไม่มียศ เกิดจากการไม่มีพวกพ้อง เป็นอนิฏฐารมณ์ สิ่งที่เราไม่ต้องการ ถ้าเรายังไปหวั่นไหวในสิ่งเหล่านี้ เราก็ยังพ้นวัฏฏะไปไม่ได้ เท่ากับว่ายังปรารถนาวัฏฏะอยู่ นี่เวทนา ความเสวยอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นกลาง ๆ มันก็เสื่อมลงไปได้ มีความเปลี่ยนแปลง เรียกว่าอนิจจา เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่คงที่

แล้วต่อจากนั้น **สัญญา***อันเป็นตัวความจำ* สัญญา ความจำของเรา อาจจะจำในอดีต อาจจะจำสิ่งที่เป็นปัจจุบันใกล้ ๆ ที่ล่วงไปใกล้ ๆ ปัจจุบันใกล้อดีต หรืออาจจะถึงปัจจุบันล้วน ๆ เราลองเทียบเคียงดูว่า สัญญา ความจำของเรานี้ มันเสื่อมได้หรือไม่ ถ้ามันไม่เสื่อมแล้ว เราจะต้องจำเหตุการณ์ตั้งแต่เกิดได้ ตั้งแต่เราเป็นเด็กจนกระทั่งมีอายุในมัชฌิมวัยปัจฉิมวัย เราจำได้หมดไหม ? จำได้ไม่หมด นี่แสดงให้เห็นว่า สัญญา เสื่อมลงไป ถ้าไม่เสื่อม จะต้องจำเหตุการณ์ได้ตลอดหมด เพราะสัญญามันเปลี่ยนแปลง มันเป็นอนิจจา เสื่อมลงไปได้ เมื่อมันเป็นเช่นนี้แล้ว ก็อาจจะทำให้เรานี้ต้องอยู่ในวัฏฏะ ตั้งอยู่ในปมาทะ

ต่อจากนั้นแล้ว สังขาร **สังขาร**ตัวนี้ แปลว่า *สภาพที่ปรุงจิตใจของเรา* บางครั้งก็ปรุงจิตใจของเราให้คิดอยู่ในฝ่ายดี บางครั้งก็ปรุงใจของเราให้คิดในฝ่ายที่ไม่ดีไม่งาม บางครั้งก็ปรุงใจของเราเป็นกลาง ๆ เขาเรียกกันว่า สังขาร ๓ ประเภท สังขารคือตัวปรุงใจตัวนึกคิด บางทีก็เป็น**ปุญญาภิสังขาร** คิดที่จะทำบุญ บางที ก็เป็น**อปุญญาภิสังขาร** เกิดโทสจริตขึ้นมา บางคราวก็เป็น**อเนญชาภิสังขาร** ไม่คิดดี ไม่คิดร้ายประการใด เป็นกลาง ๆ แต่การที่จะคิดเป็นอเนญชาภิสังขาร คิดปรุงใจเป็นกลาง ๆ นี้ นอกจากท่านที่ถึงโคตรภูญาณแล้ว ก็หมายถึงว่าจะข้ามจากปุถุชน ไปสู่ความเป็นอริยชน เช่นอย่างที่ท่านปฏิบัติวิชาธรรมกายของหลวงพ่อเรา เมื่อจิตถึงขั้นนี้แล้ว เราจะข้ามโคตรภู เปรียบเหมือนยืนอยู่กลางสะพานโค้ง ถ้าเราเดินไปเป็นอริยะ ถ้าเราถอยกลับเป็นโลกิยะ

เพราะฉะนั้น โคตรภู ก็คือกลางสะพาน ก็เหมือนกับเราที่ดำเนินธรรมะไปแล้วถึงโคตรภู จึงมีอเนญชาภิสังขาร สภาพที่ปรุงใจเป็นกลาง ๆ ได้ ไม่ติดหรือว่าไม่ทำให้จิตของเรานี้เป็นบุญเป็นบาปแต่ประการใด แต่ว่าเรายังเป็นปุถุชนอยู่อย่างนี้มีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น คือปุญญาภิสังขาร คิดเรื่องทำความดี อปุญญาภิสังขาร ปรุงใจของเราให้เสีย เพราะไปยึดถึงอดีต ผ่านพ้นไปแล้ว เพราะฉะนั้น ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราอาจจะคิดเสียใหม่ว่า เราจะมี

เฉพาะปุญญาภิสังขารเท่านั้น แต่ว่าเรายังเป็นปุถุชนอยู่ตราบใด สังขารตัวนี้ก็เป็นอนิจจา คือ เปลี่ยนแปลงอยู่ได้เสมอทุกขณะลมหายใจเข้าออก จะว่าทุกวัน ทุกขณะเดือน ทุกขณะปีเลย แม้แต่จะเพียงหายใจเข้ามันก็เปลี่ยนแปลงได้ หายใจออกมันก็เปลี่ยนแปลงได้ หายใจเข้าอาจคิดดี หายใจออกอาจคิดร้าย อย่างนั้นมันเป็นอนิจจา ให้เรามองเห็นอย่างนี้ พิจารณาอย่างนี้ เราจะรู้ว่าสภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร นี่แสดงว่าสังขารตัวนี้ ก็เป็นสภาพที่ถูกชรา ความเสื่อมเข้าครอบงำได้

ส่วนวิญญาณของเรานั้นเล่า เปรียบเหมือนเครื่องยนต์กลไก หัวใหญ่ใจความของเครื่องยนต์นั้นก็คืออยู่ที่ใจของเรา ใจของเรานี้เมื่อมันอยู่นานเข้า ๆ มันก็เสื่อมลงไปได้

เพราะฉะนั้น ชราเข้าครอบงำปัญจสังขาร รูปเราพอมองเห็นได้ เวทนาความเสวยอารมณ์หรือว่าความคิด สัญญา ความจำ เวทนาคือตัวเห็น และสังขารคือตัวคิด วิญญาณคือตัวรู้สึก เพราะฉะนั้นที่หลวงพ่อเราสอนให้เรารวมอาการทั้ง ๔ นี้ คือ เห็น จำ คิด และรู้ให้เป็น เอกคุคตา ให้ได้ นั่นก็แสดงให้เห็นว่า อย่าไปนึกถึงเวทนาเสวยสุขทุกข์ อย่าไปนึกถึงสัญญา ความจำ อย่าไปนึกถึงสังขารที่ปรุงใจ อย่าไปนึกถึงวิญญาณ ความรู้สึกนึกคิดในอดีต ให้รวมจำ เห็น คิด รู้ คือเวทนา สังขาร วิญญาณ เข้าเป็นศูนย์เดียวกัน ที่เรียกว่าเป็นเอกคุคตา ให้ตั้งอยู่ที่จุดกรรมฐานของการเจริญกรรมฐาน คือฐานที่ ๗ เหนือสะดือขึ้นมา ๒ นิ้ว เอาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือตัวเห็น ตัวจำ ตัวคิด ตัวรู้ เหล่านี้ไปวางไปตั้งที่นั่น แล้วก็ให้ยึดเอานิมิตเป็นบริกรรมภาวนา เราจะนึกพระพุทธรูปองค์พระประธานนี้ก็ได้ มองรูปพรรณสัณฐานของพระองค์ ทรวดทรงสัณฐานเป็นอย่างไร วางท่าอย่างไร วิธีนั่งของพระองค์นั่งอย่างไร เช่นปางนี้เรียกว่าปางสะดุ้งมาร เราก็นึกจำเอาไว้ให้เป็นอุคคหนิมิตติดตา เมื่อเป็นอุคคหนิมิตติดตาแล้ว เราก็ดำเนินตามกรรมฐาน ฐานทั้ง ๗ เลื่อนตั้งแต่ฐานที่ ๑ ไปสู่ฐานที่ ๗ แล้วต่อจากนั้นเอาจำ เห็น คิด รู้ ทั้ง ๔ ประการนี้ ไปรวมไว้ที่จุดศูนย์กลางกาย แล้วเราก็ดำเนินบริกรรมนิมิต บริกรรมภาวนานึกถึงรูปพระพุทธรูป นึกถึงดวงแก้ว หรือนึกถึงสิ่งต่างๆ ก็ได้แล้วก็บริกรรมภาวนากำชับเข้าไปไว้ในบริกรรมภาวนาว่า สัมมา อะระหัง ถ้าเราทำได้อย่างนี้ จิตไม่พรากจากบริกรรมนิมิต จิตของเราไม่พรากจากบริกรรมภาวนา เราก็สามารถจะทำใจของเราให้สงบได้ แม้จะสงบไม่นานได้ชั่วครู่เดียว หลวงพ่อก็บอกว่า เป็นบุญมหาศาล เป็นกุศลมหาศาลแล้ว

เพราะฉะนั้น ให้เราพิจารณาอย่างนี้ เพราะว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ถูกชราเข้าครอบงำ ตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาเป็นลำดับมา ตั้งแต่เราเจริญในท้อง

ของมารดาเป็นลำดับมา ชราก็ติดตามเรามาปฏิสนธิ คือการที่เราจะต้องมาถือชาติกำเนิดในภพนี้ ในโลกมนุษย์นี้ เมื่อออกมาแล้วเขาสมมติว่าเราเป็นเด็ก แต่ความจริงมันแก่มาตั้งแต่ในท้อง แล้วต่อจากนั้น เราก็เดินบ่ายหน้าไปสู่ชราคือความแก่ความเสื่อมของสังขารร่ำไป แต่เราไม่ได้พิจารณาหรือเฉลียวใจว่า ไอ้การเจริญจากเด็กมาสู่วัยรุ่น มาเป็นหนุ่มสาว จากหนุ่มสาวมาเป็นคนวัยกลางคน จากวัยกลางคนมาเป็นวัยชรา แก่เฒ่าลงไปนี้ เราไม่ได้เฉลียวใจว่า ชรามันครอบงำเรา มันส่งเราไปสู่สำนักพยาธิ เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เป็นนิจ เพราะเราขาดสันตติ ความสืบต่อ เราไม่ได้พิจารณาให้เป็นไปติดต่อ เพราะสิ่งต่างๆ มันเข้ามาคั่นเสียบ้างการงานบ้าง เรื่องราวต่างๆ บ้างมันเข้ามาคั่น ทำให้เราไม่ได้พิจารณา นานวัน นานเดือนนานปี เราก็มาพิจารณากันสักทีหนึ่ง พอมาเห็นว่าผมเรามันเปลี่ยนแปลงเสียแล้ว ฟันของเรามันมาหัก เปลี่ยนแปลงเสียแล้ว หนังของเรามันเหี่ยวย่นเปลี่ยนแปลงเสียแล้ว มาเห็นเอาก็ตกใจกลัวมรณะความตายเสียแล้ว เพราะฉะนั้น หากว่าเราพิจารณามาตั้งแต่เบื้องต้นมรณะความตายเราก็จะไม่กลัว เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้เจริญมรณานุสสตินึกถึงความตายอยู่เป็นประจำว่า ชีวิตของเรานี้มีอยู่ได้ก็เพียง ๑๐๐ ปี เกินไปก็ไม่มาก แต่ในปัจจุบันนี้ ไม่มีใครที่จะถึง ๑๐๐ ปี มีจำนวนน้อยมาก ชีวิตมันลดหลั่นลงไป นอกจากว่ากรรมเป็นเครื่องเผาผลาญอย่างหนึ่งแล้ว ยังมีปัจจัยในภายนอก อาหารการกิน ที่อยู่ของเราบางทีมันก็ทำให้สุขภาพกาย สุขภาพจิตนี้มันเสื่อมโทรมลงไปเร็วเข้าอย่างนี้เป็นต้น

❑ ต้องทำดี เพื่อความดี

ถ้าหากว่าเรารักษาอุโบสถกรรม หรือรักษาอุโบสถศีล ไม่ปรารถนาทิพยสมบัติ ไม่ปรารถนาอย่างที่มีลักษณะอยากให้สามีมีภรรยาคนเดียว ไม่ปรารถนาความมีลูกเป็นผู้ชายไม่ปรารถนาความไปสู่ตระกูลของสามีแต่เยาว์วัย เราทำความดีโดยตั้งเป้าหมายเอาไว้ว่า *เพื่อต้องการกำจัดกิเลสอย่างหยาบ* ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรก ไปสู่สวรรค์ ไปสู่นิพพานสืบต่อไป นิพพานขาดศีลไม่ได้ ศีลถึงแม้จะไม่ส่งเราไปถึงนิพพาน แต่ก็เป็นบันไดขั้นแรก เหมือนเราจะขึ้นบันไดขั้นที่ ๗ ขั้นที่ ๙ เราต้องก้าวเหยียบบันไดขั้นที่ ๑ ขั้นที่ ๒ ไปก่อน ศีลก็เปรียบเหมือนบันไดขั้นที่ ๑ ขั้นที่ ๒ แล้วต่อจากนั้นก็เป็นสมาธิ เป็นบันไดขั้นที่ ๔ ขั้นที่ ๕ ต่อไป แล้วเป็นตัวปัญญาก็เป็นขั้นที่ ๗ ขั้นที่ ๙ เปรียบอย่างนี้ เราก็ต้องเดินตามกองศีล กองสมาธิ กองปัญญา ที่หลวงพ่อของเรากล่าวว่าเดินตามขันธ์ ๓ คือ ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ เดินตามขั้น ๓ เรื่อยไป เสร็จกิจ ๑๖ ไม่ตกกันดาร เรียกว่านิพพานก็ได้

ที่หลวงพ่อกล่าวไว้เป็นปริศนาเช่นนี้ เบื้องต้นเรารักษาอุโบสถศีล เปรียบเหมือนเราเดินตามขันธ์ที่ ๑ แล้วต่อจากนั้นเราเจริญสมาธิ เปรียบเหมือนเดินตามขันธ์ที่ ๒ เมื่อเราฝึกจิตของเราได้ที่แล้ว เราก็จะย่างก้าวสู่ขันธ์ที่ ๓ คือปัญญาขันธ์

ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ เปรียบเหมือนบันใด ๓ ขั้น เราจะต้องมีมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ ให้เราปรารถนาวิวัฏฏะคือพระนิพพานเป็นจุดสุดยอด อย่าไปปรารถนาเพียงแค่เสวยทิพยสมบัติเท่านั้น เพราะฉะนั้น การรักษาศีลเราต้องตั้งเป้าหมายเอาไว้ให้สูง จะไปได้หรือไม่ได้ ก็อยู่ที่การปฏิบัติของเรา พระพุทธเจ้าได้แสดงเทศนาต่อวิสาขามหาอุบาสิกา พร้อมด้วยเหล่าอุบาสิกา ๕๐๐ คน ที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ถามความเห็นต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสามเณร ไม่ว่าจะเป็นอุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท ที่เรามาร่วมกันประชุมกระทำการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันธัมมัสสวนะ ในวันพระ ในวันอุโบสถเช่นนี้ เราก็ควรทำความปรารถนาของเรานึกอยู่เสมอว่า ชีวิตของคนเราก็เปรียบเหมือน โค และเราที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ถึงปัจจุบันนี้ ก็เปรียบเหมือนสถานที่หากิน เราจะหากินอะไร กินทางร่างกายเรามีกินมีใช้อยู่แล้ว กินทางจิตใจนั้น เราจะกินอะไร จิตของเราต้องกินธรรมะ ธรรมะนี้เป็นเครื่องปรุงใจของเรา เพราะฉะนั้น เหยื่อหรืออาหารของเรานั้นก็คือธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ชี้หนทางแนวทางเดินของเรา แนวทางปฏิบัติของเรานั่นเอง เราจะต้องหาธรรมะเป็นอาหารเมื่อเรายังมีลมหายใจอยู่

เพราะฉะนั้น ชราและมัจจุ ต้อนชีวิตของเราไปสู่ที่หากินคือความตาย เมื่อเรายังไม่ตาย ถ้าสถานที่กิน เราต้องกินธรรมะ ใฝ่แสวงหาธรรมะนั้นไว้ ซึ่งพระองค์ทรงเปรียบเทียบเอาไว้ อรรถกถาจารย์มาแก้เอาไว้ว่า อันชราและมัจจุนั้นเปรียบเหมือนนายโคบาล อันอินทรีย์คือชีวิตหรือชีวิตินทรีย์ของเรานี้ ก็เปรียบเหมือนโค และมรณะเหมือนที่หากิน เพราะฉะนั้น เราได้ถูกเปรียบเทียบแล้วว่า เกิดมาในโลกมนุษย์นี้ ชราและมัจจุนี้มันต้อนเราเหมือนนายโคบาลต้อนโค ชีวิตที่ยังมีลมหายใจของเรานี้เปรียบเหมือนโคที่นายโคบาลมันต้อนไป และมรณะคือความตายนั้น ก็คือโค ได้ไปสู่ที่หากิน ได้กินหญ้า ฉันใด เราเมื่อยังไม่ตาย แต่ว่าจะต้องไปสู่สำนักของความตาย เราก็จะต้องหาอาหารของเราไว้ อาหารบำรุงร่างกายของเรามีกินมีใช้อยู่แล้ว อาหารบำรุงจิตใจของเรานี้ก่อนที่เราจะสิ้นอายุขัย เราต้องแสวงหาอาหารเหล่านี้ไว้ เราจะได้พ้นจากวัฏฏะแล้วจะได้ประสบกับวิวัฏฏะคือพระนิพพาน เรายังปรารถนาเพียงแค่วัฏฏะ มันจะทำให้เกิดกิเลส กรรม และวิบาก เมื่อมีกิเลสก็ต้องสร้าง

กรรม เมื่อมีกรรมก็ต้องรับผลของกรรม แล้วต่อจากนั้น เราก็อยู่ในสังสารวัฏเรื่อยไป ถ้าปรารถนาวิวัฏฏะคือจุดมุ่งหมายปลายทางคือพระนิพพาน เราต้องตามขันธ์ทั้ง ๓ คือศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ รักษาศีล เจริญสมาธิ อบรมปัญญาของเรา เราจึงจะสางรกชัฏคือที่มันเกี่ยวเกาะเอาไว้ ก็คือตัณหา ที่มันพายุ่งเหล่านี้ให้หมดลงไปได้

เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสรุปพระธรรมเทศนาในเรื่องปัญหาของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ที่ถามหญิง ๔ วัยด้วยกันแล้วนำมากราบทูลพระองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศนาในข้อที่ว่า **"ยถา ทณฺเฑน โคปาโล"** เป็นต้น แปลความว่า *"นายโคบาล ย่อมต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันใด ชราและมัจจุ ย่อมต้อนอายุของสัตว์ไปสู่มรณะ ฉันนั้น"* ดังนี้

พระธรรมเทศนาที่อาตมาได้ชี้แจงแสดงมาในเรื่องอุโปสถกรรมกถา เห็นว่าสมควรแก่เวลาตามมัตตยาธิบาย ก็จะยุติธรรมีกถาไว้แต่เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายที่มาประชุมสโมสรกัน ณ ที่นี้โดยถ้วนหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมาได้ชี้แจงแสดงมาในอุโปสถกรรมกถา โดยมัตยาธิบายอรรถนิยมความ สมมติยุติคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปทีปกถา*
(เรื่อง แสงสว่าง)

โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถาติ ฯ

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๑/๓๕)

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาศาสนธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในปทีปกถา พรรณนาถึงแสงสว่าง ซึ่งมีข้อความตามวาระพุทธคาถาภาษิตบรรหาร อันมีมาในชราวรรคแห่งพระธรรมบท ขุททกนิกาย ซึ่งได้อัญเชิญยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า **“เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์ พวกเธอยังจะร่าเริงบันเทิงอะไรกันหนอ ? เธอทั้งหลายอันความมืดปกคลุมแล้ว ทำไมจึงไม่แสวงหาประทีปแสงสว่างเล่า ?”** ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่ประชุมชนพุทธบริษัทในสมัยโน้น แล้วนำสืบ ๆ ต่อกันมาโดยบุรพาจารย์ จนถึงพุทธบริษัทประชุมชนในยุคนี้ ขอพุทธบริษัทสาธุชนพึงตั้งใจสดับตรับฟังโดยเคารพ เพื่อเป็นแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังอาตมภาพจะได้แสดงโดยวิตถารนัย และสังเขปนัย พอสมควรแก่เวลาสืบต่อไป

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันจันทร์ที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมธีราชมหามุนี**

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปรารภหญิงผู้เป็นสหายของนางวิสาขาอุบาสิกา ซึ่งสามีของหญิงเหล่านั้น ผู้มีความปรารถนาดีต่อภรรยาที่อยู่บ้านเฉย ๆ โดยที่มิได้ทำความดีงามแต่ประการใด และกลัวว่าเมื่อพวกตนออกไปทำงาน พวกเธออาจจะจับกลุ่มประกอบอกุศลกรรมต่าง ๆ ได้ จึงนำภรรยาของตนไปฝากไว้กับนางวิสาขา เพื่อให้นางวิสาขาได้แนะนำและนำเข้าวัด บำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่อชำระกายวาจาใจให้ใสสะอาด จะได้มีบุญนำทางให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ พวกหญิงเหล่านั้น ก็ได้ทำตามที่นางวิสาขาแนะนำทุกประการ

❑ โทษของสิ่งเสพย์ติด

อยู่มาวันหนึ่ง มีงานนักขัตตฤกษ์ พวกหญิงผู้เป็นภรรยาเหล่านั้น ต้องการแสดงความมีน้ำใจต่อสามี ที่มีความปรารถนาดีต่อตน จึงปรึกษากันว่าเราควรจัดการฉลองด้วยการจัดสุรากับแกล้มให้พวกสามีได้ดื่มกินกัน และพวกเธอก็ได้ทำตามที่ปรึกษากันไว้ หลังจากพวกสามีของพวกเธอดื่มกินกันแล้ว ยังมีเหล้ากับแกล้มเหลืออยู่ พวกเธอจึงชวนกันดื่มกิน เพราะพวกเธอมิเคยลิ้มรสสุรา ดื่มเพียงนิดหน่อยก็มึนเมา ทำให้เธอขาดสติสัมปชัญญะ ทำกายวิการ ที่พวกเธอเคยมีความเรียบร้อยทางกาย ก็เปลี่ยนไปเป็นความคึกคะนอง ผ้านุ่งห่มหลุดลุ่ย จนถึงการก่อทะเลาะวิวาท และทำวจีวิการ ที่เคยเป็นคนพูดจาอ่อนหวานอ่อนโยนเสนาะหูผู้ฟัง ก็กลายเป็นวาจากักขฬะ หยาบคาย แข็งกระด้าง ไม่น่าฟัง นางวิสาขาทราบเรื่องพฤติกรรมของพวกเธอจึงพาเข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบทูลพฤติกรรมของพวกเธอให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถาม ได้ความเป็นจริงเช่นนั้น จึงตรัสให้สติแก่พวกเธอว่า อันขึ้นชื่อว่าน้ำเมานั้น ย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ผู้เสพผู้ดื่ม อย่างน้อย ๆ ๖ สถานด้วยกัน คือ

๑. **สนฺทิฏฺฐิกา ธนชานิ** เป็นเหตุเสื่อมทรัพย์ทันตาเห็น
๒. **กลหปฺปวฑฺฒนี** เป็นเหตุก่อความทะเลาะวิวาท
๓. **โรคานํ อายตนํ** เป็นบ่อเกิดของโรคทั้งหลาย
๔. **อกิตฺติสญฺชนนี** เป็นเหตุก่อความเสียชื่อให้เกิด
๕. **โกปีนนิทฺทํสนี** เป็นเหตุเปิดเผยอวัยวะที่ลับ
๖. **ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณี** เป็นเหตุทำปัญญาให้เสื่อมถอยกำลัง

และโทษของสุรามิใช่มีแต่เพียงเท่านี้เท่านั้น เมื่ออดีตกาลนานมา บ่อเกิดของสุราก็คือมีตอไม้อยู่ตอหนึ่ง พวกนกได้คาบเอารวงข้าวสาลี ข้าวเหนียว มาที่ต้นไม้ และข้าวเหล่านั้นล่วงหล่นลงมาที่ตอไม้ เมื่อฝนตกลงมาขังอยู่นานพอสมควร พวกนก หนู และสัตว์ต่าง ๆ มาดื่มกินน้ำที่หมักแช่ที่ตอไม้ เกิดมึนเมา ถึงกับสลบแต่ไม่ตาย พอสร่างเมาแล้วก็ฟื้นตื่นขึ้นมา นานเข้ากลายเป็นการติดน้ำที่หมักดองนั้น พวกดาบสฤาษีนักพรตเห็นเหตุการณ์นั้น ถูกความละโมบโลภมาก เมื่อรู้สูตรส่วนผสมแล้ว ก็ทำเป็นการค้าขายเมืองต่อเมือง จนกระทั่งยึดบ้านยึดเมืองได้ พวกติดน้ำเหล่านั้นก็ได้รับโทษดังกล่าวข้างต้น แยกประเภทที่ตกอยู่ในความเสื่อมได้ ๓ พวก คือ พวกผู้ประกอบการ ดูว่าเป็นการร่ำรวยขึ้น แต่ต้องรับกรรมในภพต่อไป, พวกเสพพวกดื่ม ก็ถึงความเสื่อมตามที่กล่าวแล้ว, พวกที่ควบคุมออกกฎ ก็ต้องตามแก้ไขกันหาข้อยุติมิได้ พาประชาชนบ้านเมืองโกลาหลวุ่นวายนานาประการ

❑ โลกถูกเพลิงเผาอยู่เป็นนิตย์

เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ว่า *“เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์ พวกเธอยังจะบันเทิงร่าเริงอะไรกันเล่าหนอ”* เป็นต้น มีคำอธิบายพอสังเขปดังนี้ คำว่า **โลก** มีประเภทเป็น ๓ ประการ คือ **สังขารโลก** ได้แก่ สภาวธรรมอันเป็นไปตามคติแห่งธรรมดา แสดงโดยนิทัศนะคือ เบญจขันธ์ **สัตวโลก** ได้แก่มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ได้แก่ สังขารที่มีวิญญาณครอง **โอกาสโลก** ได้แก่ พื้นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์โลก โลกทั้ง ๓ ประการนี้ โพลงอยู่ด้วยทุกขัคคิ ไฟคือกองทุกข์ เพราะในเบื้องต้นก็ต้องวิบัติชำรุดทรุดโทรม ในอวสานกาล ก็แตกสลายหักพังเสื่อมสูญไป ไม่เลือกว่าโลกประเภทไหน ไฟคือกองทุกข์ย่อมเผาให้ร้อน ปรากฏโชติช่วงอยู่เป็นนิตย์ จึงไม่น่าที่จะหลงติดร่าเริงเพลิดเพลิน อันบุคคลผู้เขลาไม่รู้เท่าต่อความจริง หลงเพลิดเพลินยินดีต่อสิ่งที่ร้อนระงมอยู่ด้วยกองทุกข์ หลงบริหารรักษากองทุกข์ไว้ ไฉนจะพ้นจากกองทุกข์ได้ และติดอยู่ในกองทุกข์นั่นเอง

ไฟคือความร้อนอันเกิดจากแสงอาทิตย์ก็ดี เกิดจากไฟที่ก่อเกิดขึ้นเพื่อหุงต้มหรือเพื่อประกอบทัพพสัมภาระก็ดี ยังร้อนไม่เท่าไฟ ๓ กองใหญ่ ๆ ไฟอันเกิดจากแสงอาทิตย์ก็ดี เกิดจากบุคคลก่อขึ้นก็ดี เมื่อผ่านพ้นระยะเวลาแล้วก็หายได้ แต่ไฟ ๓ กองใหญ่ ๆ ๓ กองนั้นร้อนข้ามภพข้ามชาติ คือ

๑. **ราคัคคิ ไฟคือราคะ** ความกำหนัด ความยินดี ความรักใคร่ เป็นลักษณะของราคะ อันราคะนี้จักเกิดมีขึ้นได้ต้องอาศัยประสบอารมณ์มีรูปารมณ์เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ปรารถนา

เป็นที่ยินดี เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ยั่วยวนใจให้เริงรมย์ ราคะย่อมย้อมใจย้อมจิตให้ลุ่มหลงเพลิดเพลินในกามารมณ์นั้น และก่อให้เกิดความสุขบ้าง ทุกข์บ้าง แล้วแต่เหตุนั้นจะปรุงตกแต่งให้ หากจะได้รับความสุขบ้าง ก็เพียงแต่สามิสสุข สุขปนทุกข์ ต้องประกอบเหตุให้เกิดมีขึ้นจึงเกิดมีได้ ครั้นเหตุนั้นสลายแปรปรวนไป ก็กลับกลายเป็นทุกข์ สับสนวนเวียนอยู่เช่นนี้ไม่มีสิ้นสุด และเป็นทางไหลมาแห่งความโศกเศร้าโสกาลัย สมด้วยนัยแห่งภาษิตว่า *"ความโศกย่อมเกิดเพราะความรัก ภัยย่อมเกิดเพราะความรัก"*

อันราคะย่อมแสดงอาการแผดเผาจิตให้เดือดร้อนกระวนกระวาย ท่านจึงให้นามว่า ราคัคคิ ไฟคือราคะ ตามธรรมดาไฟปกติย่อมใช้หุงต้ม แต่ถ้าได้วัตถุเป็นเชื้อมากเกินไป ก็อาจเผาผลาญบ้านช่องเรือนชานให้พินาศไป ย่อมเผาผลาญในบางครั้งบางคราว ส่วนไฟคือราคะนั้น ย่อมไม่แสดงเถ้าถ่านควันให้ปรากฏ มิได้เผาผลาญร่างกายให้อันตรธาน แต่สามารถเผาผลาญกายใจให้ทุรนทุรายอยู่เป็นนิตย์ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่าไฟคือราคะร้อนยิ่งกว่าไฟธรรมดา

๒. **โทสัคคิ ไฟคือโทสะ** การกระทบกระทั่งอารมณ์อันไม่เป็นที่พอใจ ทำให้เกิดความฉุนเฉียวแค้นเคืองขึ้น เป็นลักษณะของโทสะ เป็นปฏิปักษ์สำคัญชนิดหนึ่งของผู้อยู่ร่วมกันในสกุล ในหมู่ ในถิ่นฐาน คนทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยต่างกัน บางคนหุนหันด้วยอำนาจโทสะ บางคนใจเย็น มีอะไรมากระทบกระทั่งก็ยั้งได้ ถ้าคนมีอัธยาศัยร้าย ไม่มีสติเหนี่ยวรั้งปล่อยใจไปตามสังกิเลสที่เกิดขึ้น เจรจาว่าร้าย ประหัตประหารด้วยกำลังโทสะ เมื่อเป็นดังนี้ย่อมเป็นเหตุให้แตกความสามัคคีร้าวรานกัน

ความโกรธเมื่อครอบงำผู้ใดแล้ว ย่อมทำให้ผู้นั้นแสดงวิการทางกายและวาจาให้ปรากฏ ก่อความร้อนใจให้แก่ตน ปลูกความไม่พอใจให้แก่ผู้อื่น เมื่อเป็นดังนี้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งบันดาลโทสะขึ้นมาบ้าง โดยยั้งใจไม่ทัน ก็จะเกิดบาดหมางวิวาทกันโดยไม่ต้องสงสัย ย่อมเป็นไปเพื่อแตกความสามัคคี อันจะนำอนัตถะพินาศมาให้แก่กันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้อนี้ร้ายกว่าโจรหรือคนที่มีเวรที่ทำความพินาศให้แก่กัน จิตที่ถูกโทสะเข้าครอบงำพึงทำผู้นั้นให้พินาศยิ่งกว่าโจรหรือคนผู้มีเวรต่อกันจะทำให้พินาศ โจรหรือคนมีเวรต่อกันทำความพินาศให้เฉพาะชาติเดียวเท่านั้น แต่จิตที่ถูกโทสะครอบงำ จะทำให้ผู้นั้นพินาศข้ามภพข้ามชาติอันยืดยาว เพราะฉะนั้น ไฟคือโทสะ ย่อมเผาผลาญสัตว์ยิ่งกว่าไฟธรรมดา

๓. **โมหัคคิ ไฟคือโมหะ** ความลุ่มหลงเป็นเหตุให้เกิดความมัวเมาประมาท เรียกว่าโมหะ แม้อัญญาณะ ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ดี ความ

ไม่รู้เท่าทันสังขาร ซึ่งเรียกว่า อวิชชา ก็ดี ทั้ง ๓ ประการนี้ ต่างเป็นไวพจน์คำแทนของกันและกัน ย่อมเป็นเครื่องหุ้มห่อดวงปัญญาเสีย มิให้ทราบข้อเท็จจริงในอริยสัจ ๔ และสามัญญลักษณะได้ อวิชชาเป็นเจตสิก ส่วนสังขารขันธ์ เกิดประจำในสันดานสัตว์ เป็นหัวหน้าเป็นประธานแห่งกิเลสทั้งหลาย ดังนัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่อชิตมาณพในโสฬสปัญหาว่า ท่านจงรู้เถิด อวิชชาความไม่รู้ชัดในอริยสัจธรรมนั่นแหละ ชื่อว่าเป็นมุทธา คือเป็นหัวหน้า เพราะอวิชชาเป็นประธานของบรรดากิเลสทั้งหลาย มิให้บรรลุญาณจักษุล่วงสงสัยได้ โมหะนี้เปรียบเหมือนตาข่าย ย่อมรัดรึงตรึงสัตว์ให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏทำให้ได้รับความทุกข์โทมนัสไม่มีสุดสิ้น จนกว่าจะตัดได้ด้วยอริยมรรค ฉะนั้น จึงเรียกว่าเป็นไฟเผาผลาญสัตว์กองหนึ่ง

❑ ดวงปัญญาพาพ้นกองเพลิงได้

เมื่อว่าโดยสรุปรวมความ ก็คือราคะมีหน้าที่ทำให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ได้แก่กำหนัดยินดีในพัสดุกามและกิเลสกาม เมื่อความกำหนัดเกิดขึ้นเป็นไปแรงกล้า อาจชักพาให้ความขุ่นเคืองเกิดขึ้น ต่อจากนั้น โมหะความหลงได้ทีท่าก็เข้าครอบงำ คือลุ่มหลงไม่รู้เท่าทันเหตุผลทั้งข้างดีข้างเสีย ก็จะพาบุคคลที่ถูกไฟ ๓ กอง เข้าครอบงำ ทำให้เกิดความทุกข์เร่าร้อนทั้งภพนี้และภพหน้า

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงลักษณะของโลกที่ไม่น่าเพลิดเพลินและรื่นรมย์ เพราะเป็นสิ่งที่ร้อนระงมด้วยทุกข์ที่เกิดจากไฟ ๓ กอง ดังวิสัชชนาแล้ว ให้บัณฑิตชนทราบความเป็นจริงแล้ว หมายจะปลุกธีรชนให้ตื่นจากหลับในกองเพลิงทั้ง ๓ คือ ให้กำจัดอวิชชาที่หุ้มห่อดวงจิต คิดเสาะค้นแสวงหาดวงประทีปคือปรีชาญาณ จึงได้ทรงตรัสเตือนหญิงผู้เป็นสหายของนางวิสาขาด้วยบาทคาถาที่สามและที่สี่ว่า "**อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ** *ไฉนท่านทั้งหลายที่ความมืดคืออวิชชาหุ้มห่อแล้ว ไม่แสวงหาดวงประทีปเล่า*" ปรีชาญาณที่รู้จักเหตุและผล สามารถประกอบกิจตนและผู้อื่นไม่ให้อากูล ยังตนและผู้อื่นให้สมบูรณ์ด้วยประโยชน์ แม้จะมีภัยที่น่าหวาดหวั่นตั้งอยู่รอบทิศ จิตก็ไม่สะทกสะท้านหวาดเสียว รู้จักดำริผ่อนผันให้ชอบแก่เหตุ เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นดวงประทีปอย่างประเสริฐ ส่องแสงสว่างเลิศกว่าแสงสว่างทั้งปวง ดังพุทธภาษิตสรรเสริญไว้ว่า "**นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา** *แสงสว่างที่จะเสมอด้วยปัญญาไม่มี*" ประทีปกล่าวคือดวงปัญญา สามารถส่องค้นอรรถะอันสุขุม ที่แสนยากจะหาเงื่อนงำให้ประจักษ์แจ้งได้ ประทีปกล่าวคือปัญญานี้ มีอยู่ในผู้ใด ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจของผู้นั้น ให้ประกอบสรรพกิจการอันปราศจากโทษ สำเร็จเป็นหิตานุหิต

ประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่น ไม่เป็นผู้ประพฤติมักง่าย เพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ให้เหลียวแลถึงความได้ความเสียของผู้อื่น จึงเป็นคุณธรรมอันประเสริฐอย่างหนึ่ง ซึ่งคอยตักเตือนสั่งสอนจิต สมดังพุทธภาษิตว่า "**ปญฺญา เจ นํ ปสาสติ** *ปัญญาแลย่อมคอยสั่งสอนเขา*" ปัญญาซึ่งเป็นคุณธรรมสมบัติอันประเสริฐ ย่อมเกิดจากการฟัง และความคิดความอบรม เมื่อปัญญาเกิดมีปรากฏแล้ว ควรประกอบตนไว้อย่างนั้น ดังพุทธภาษิตว่า "**ตถตฺตานํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวฑฺฒติ** *ปัญญาย่อมเจริญด้วยประการใด ควรตั้งตนไว้ด้วยประการนั้น*" ดังนี้

ท่านพุทธศาสนิกชนได้ฟังพระธรรมเทศนานี้ ได้ใช้ปัญญาพิจารณาตามกระแสพระธรรมเทศนา ก็จะเกิดประโยชน์โสตถิผลทั้งภพนี้และภพหน้า รับทานแสดงพระธรรมเทศนามา พอสมควรแก่เวลา

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

เทวธัมมกถา*
(เรื่อง ธรรมของเทพ)

หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
สนฺโต สปฺปุริสา โลเก เทวธมฺมาติ วุจฺจเร ฯ

(ขุ.ชา. ๒๗/๖/๓)

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา แก้ด้วยเรื่อง เทวธมฺมกถา พรรณาด้วยเรื่องเทวธรรม ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่ประชุมชนในยุคโน้นแล้วนำสืบ ๆ มาโดยบุรพาจารย์จนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ ซึ่งจะได้อาศัยพุทธวจนะ โดยอิงอาศัยอรรถาธิบายและมัตยาธิบาย แสดงเป็นวิตถารนัย พอสมควรแก่เวลาที่กำหนดไว้ ขอสาธุชนจงตั้งสมันนาหารจิตฟังธรรมภาษิตที่จะแสดงต่อไปโดยสัจจะเคารพเทอญ

บรรดาพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นประธานของธรรมทั้งหลาย ก็คือความไม่ประมาท ต้องตามนัยภาษิตว่า “**เย เกจิ กุสลา ธมฺมา** *บรรดากุศลธรรมเหล่าหนึ่งเหล่าใด* **สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา** *กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวความไม่ประมาทว่าเป็นยอดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้น*” ดังนี้

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ ที่ **พระราชปริยัติกวี**

ก็ความไม่ประมาทนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรงจำแนกไว้โดยสถาน ๔ ประการ คือ ความไม่ประมาทในการละกายทุจริต ทำกายสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละวจีทุจริต ทำวจีสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละมโนทุจริต ทำมโนสุจริตให้บังเกิดมี ๑ ไม่ประมาทในการละความเห็นผิด ทำความเห็นอันถูกต้องให้บังเกิดมี ๑ ความไม่ประมาททั้ง ๔ ประการนี้ จะสำเร็จประโยชน์ด้วยดีได้ ต้องอาศัยหิริโอตัปปธรรมเป็นต้นเป็นที่ตั้ง สมดังนัยพุทธภาษิตในเทวธรรมคาถาที่ได้อัญเชิญมาตั้งเป็นนิกเขปบทในเบื้องต้นนั้นว่า **หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา** เป็นต้น

แปลว่า *"ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยหิริโอตตัปปะ ตั้งมั่นอยู่ในสุกกธรรม เป็นสันตบุคคล เป็นสัตบุรุษในโลก ท่านกล่าวว่า ผู้ทรงเทวธรรม"*

ภาษิตนี้แสดงเป็นปุคคลาธิษฐานยกบุคคลเป็นที่ตั้ง เมื่อจะแสดงเป็นธรรมตามคุณบท ก็มี ๔ ประการ คือ **หิริโอตตัปปธรรม สุกกธรรม สันติธรรม สัปปุริสธรรม** นี้ท่านเรียกว่า เทวธรรม

คำว่า "**เทวธรรม**" แปลว่า *ธรรมของเทพหรือเทวดา เทพนั้น* ต่างโดยคุณสมบัติ มีประเภทเป็น ๓ คือ **สมมติเทพ** *เทวดาโดยสมมติ* ๑ **อุปปัตติเทพ** *เทวดาโดยกำเนิด* ๑ **วิสุทธิเทพ** *เทวดาโดยความบริสุทธิ์* ๑ พระราชา พระราชินี พระราชกุมาร พระราชกุมารี เป็นต้น ชื่อว่าสมมติเทพ เพราะโลกสมมติว่าเป็นดังนั้น จำเดิมแต่ครั้งพระเจ้ามหาสมมติราช พระเจ้าแผ่นดินองค์แรกในชมพูทวีป โดยพระคุณสมบัติเป็นต้นเหตุ, บุคคลผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบในกุศลธรรม ตายแล้วไปบังเกิดในเทวโลก ชื่อว่าอุปปัตติเทพ,ท่านผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบกอรปด้วยมีบารมีแก่กล้าตราบเท่าบรรลุความสิ้นกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน เป็นพระขีณาสพ ชื่อว่า **วิสุทธิเทพ** *ธรรมของเทวดาจำพวกนี้* ชื่อว่า **เทวธรรม** ในพระคาถานี้ยก **หิริโอตตัปปธรรม** เป็นประธาน เป็นสมุฏฐานให้เกิดกุศลธรรม นอกนั้น จะรับประทานวิสัชชนาเป็นลำดับไป

หิริ เป็นชื่อของ*เจตนาที่ละอายต่อความประพฤติชั่ว* **โอตตัปปะ** เป็นชื่อของ*เจตนาที่กลัวต่อความประพฤติชั่ว*เช่นนั้น ทั้งสองประการนี้ เป็นคุณรักษาใจให้คงที่ ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ บุคคลยังมีความพอใจในการประพฤติชั่วเช่นนั้น แต่ไม่ทำในที่ต่อหน้าคน เพราะความกระดาก เช่นนี้ไม่ชื่อว่าประกอบด้วยหิริ แต่ยังดีกว่าคนที่ไม่มีความกระดากเสียเลย บุคคลที่ไม่กล้าทำเช่นนั้น ด้วยสำคัญเห็นว่าไม่สมควรแก่ชาติตระกูล เช่นนี้ได้ชื่อว่ามีความละอาย แต่ยังไม่จัดว่าประกอบด้วยหิริอย่างแท้จริง เพราะยังปรารภตนเป็นใหญ่ มิได้นิยมคุณธรรมเป็นเบื้องหน้า แต่ก็ยังดีกว่าคนที่กล่าวมาแล้วนั้น

ส่วนบุคคลที่มีความเกลียดชังต่อทุจริตเป็นนิสัยติดสันดาน ดุจคนที่รักงามเกลียดชังของโสโครก ดังเช่นพระจักขุบาลกล่าวกับปาลิตะสามเณรหลานชายผู้ประพฤติผิดภาวะของตน ยอมตายดีกว่าจะร่วมเดินทางกับคนชั่วว่า **คิหิปาโป สมณปาโป ปาโปเยว** *คนเราจะเป็นคฤหัสถ์ลามก หรือสมณลามก มันก็ลามกทั้งนั้น* เช่นนี้ชื่อว่าประกอบด้วยหิริอย่างแท้จริง

บุคคลที่ไม่กล้าทำเพราะกลัวผู้ใหญ่จะลงโทษ เช่นนี้ก็ไม่ชื่อว่าประกอบด้วยโอตตัปปะ แต่ก็ยังดีกว่าคนที่ไม่กลัวเสียทีเดียว ส่วนบุคคลที่มีปรีชาเห็นชัดว่า สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลที่กรรมจะมอบให้ มีความกลัวต่อผลของกรรม ที่ชั่วเพียงเล็กน้อยก็ไม่อาจทำ ดุจคนขลาดต่ออสรพิษแม้ตัวเล็ก ๆ ก็ไม่เข้าใกล้ฉะนั้น เช่นนี้ชื่อว่าประกอบด้วยโอตตัปปะแท้จริง

คุณธรรมนี้ เป็นปัจจัยให้ประกอบความดีงาม ซึ่งเป็นทางให้เกิดความสุขสำราญ อุ้มธารสัตว์โลกไว้มิให้ตกต่ำ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า **เป็นธรรมรักษาโลก** ถ้าสัตว์โลกจักไม่นับถือคุณธรรมข้อนี้เป็นวิหารธรรม ต่างก็จะเบียดเบียนกันยิ่งขึ้นไปกว่านี้ การที่ไม่เป็นถึงปานนั้น ก็เพราะคุณธรรมคู่นี้ป้องกันอยู่

อนึ่ง หิริโอตตัปปธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า**เป็นทรัพย์อย่างประเสริฐ** นำผู้ประพฤติปฏิบัติให้รอดพ้นจากสรรพอันตรายได้เป็นอันมาก และเป็นบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ ด้วยเหตุโภคสมบัติจะเกิดขึ้นแก่บุคคลและตั้งอยู่ถาวร ก็ต้องอาศัยมีคุณทรัพย์เป็นอาการที่อบรม สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า "**สิริ โภคานมาสโย** *ศรีคือมิ่งขวัญเป็นที่นอนมาแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย*" หิริมีความเคารพตนเป็นที่ตั้ง รักษาโลกมิให้ทำความชั่ว ด้วยอาการคือความละอาย โอตตัปปะมีความเคารพผู้อื่นเป็นที่ตั้ง รักษาโลกมิให้ทำความชั่วด้วยอาการคือความกลัว คุณธรรมคู่นี้มีอยู่ในที่ใด ศีลก็มีอยู่ในที่นั้น แม้ศีลมีอยู่ในที่ใด หิริโอตตัปปะก็มีอยู่ในที่นั้น เป็นกัลยาณมิตรสนิทสนมกัน **ศีลนั้นได้นามว่าสุกกธรรม** ที่จัดเป็นประการที่ ๒ รองลงมา

สุกกธรรม แปลว่า *ธรรมที่นำให้ผ่องแผ้ว* โดยความก็คือละทุจริตประกอบสุจริตเป็นกรณียกิจที่ควรทำให้เกิดมีขึ้นในตน คนที่ทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่ว ท่านกล่าวว่า*เป็น ผู้มัวหมองโดยความประพฤติ* แม้จะมีรูปงาม มีวิชาความรู้ มีทรัพย์สมบัติ มียศศักดิ์ก็แก้ไม่ได้ เปรียบเหมือนดอกไม้ที่มีสีงามแต่มีกลิ่นเหม็น แรกได้เห็นก็พอใจ แต่พอเข้าใกล้ได้กลิ่นก็สิ้นอาลัย ข้อนี้ฉันใด ข้ออุปมัยก็ฉันนั้น ส่วน**คนทำดี พูดดี คิดดี** ท่านกล่าวว่าเป็น *ผู้ผ่องแผ้วโดยความประพฤติ* แม้จะขาดแคลนทั้งรูปสมบัติ โภคสมบัติ อิสสริยสมบัติ ก็

มีจริยาเป็นอลังการเครื่องประดับ นับว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นที่สรรเสริญแห่งพุทธาทิบัณฑิต เปรียบเหมือนดอกไม้ชนิดที่ไม่วิจิตรงดงามแต่กลิ่นหอม แม้แรกเห็นจะไม่เป็นที่พอใจ แต่พอเข้าใกล้ได้กลิ่นก็สิ้นรังเกียจ กลับนิยมพอใจอยากได้ไว้ส่งกลิ่น ข้อนี้ฉันใด ข้ออุปมัยก็ฉันนั้น ถ้าสมบูรณ์ทั้งสองอย่าง ก็นับว่างามทั้งโลกทั้งธรรม ดุจดอกไม้สีงามกลิ่นหอม เป็นที่ต้องตาต้องใจของบุคคลทั่วไปฉะนั้น *ความประพฤติดีต้องมีความสงบกำกับ จึงจะนับว่าผ่องแผ้วเป็นที่นิยมนับถือของบัณฑิต* อันเป็นประการที่ ๓

สันติธรรม หรือ*ความสงบแห่งจิตนั้น* จัดเป็นสำคัญทั้งโลกทั้งธรรม อาการแห่งความสงบนั้น พึงทราบโดยนัยที่มาในปุราเภทสูตร ในพระสูตรนั้น มีปัญหาของพระพุทธนฤมิตตรัสถามโดยพุทธภาษิตว่า "**กถํทสฺสี กถํสีโล อุปสนฺโตติ วุจฺจติ** *ผู้ปฏิบัติมีความเห็นอย่างไร มีศีลอย่างไร ท่านจึงกล่าวว่าเป็นคนสงบ*" สมเด็จพระบรมโลกนาถตรัสตอบปัญหานั้นหลายสถาน จะยกขึ้นวิสัชชนาในบัดนี้ เฉพาะประการ โดยพุทธภาษิตบรรหารว่า

อกฺโกธโน อสนฺตาสี อวิกตฺถี อกุกฺกุโล
มนฺตาภาสี อนุทฺธโต ส เว วาจายโต มุนิ ฯ

บุคคลผู้มีปกติไม่ฉุนเฉียว ไม่หวาดหวั่น ไม่โอ้อวด ไม่ก่อความรำคาญ พูดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นมุนี มีวาจาอันสำรวมแล้ว ฯ

อุเปกฺขโก สทา สโต น โลเก มญฺญเต สมํ
น วิเสสี น นีเจยฺโย ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทา ฯ

บุคคลนั้น วางตัวเป็นกลาง มีสติทุกเมื่อ ไม่ถือตัวว่าเสมอกับเขา ว่าวิเศษกว่าเขา ว่าต่ำกว่าเขา โทษอันทำให้มืดมัวดุจฝ้าของบุคคลนั้นไม่มี ฯ

ยสฺส โลเก สกํ นตฺถิ อสตา จ น โสจติ
ธมฺเมสุ จ น คจฺฉติ ส เว สนฺโตติ วุจฺจติ ฯ

บุคคลใด ไม่มีความถือว่าของเราในโลก ไม่เศร้าโศกเพราะสัตว์สังขารเสื่อมไป และไม่ถึงอคติในธรรมทั้งหลาย บุคคลนั้นแล เรากล่าวว่า เป็นคนสงบ ดังนี้ ฯ

พระพุทธภาษิตนี้แสดงให้เห็นว่า ความฉุนเฉียวโกรธง่าย ส่ออัธยาศัยว่าขาดขันติความอดกลั้น แสดงกิริยาอาการน่าเกลียดก่อความร้อนแก่ตน ปลูกความไม่พอใจแห่งคนอื่น ความหวาดหวั่นด้วยอำนาจตัณหา ไม่ใช่จรรยาของสัปปุริสชน แสดงความดิ้นรนแห่งใจให้ปรากฏ ความโอ้อวด ส่ออัธยาศัยในความทะยานอันแรงกล้า การก่อความรำคาญเป็น

อาการของพาลชน การพูดเว้นจากปัญญาไม่ใช่ปฏิปทาของผู้ประพฤติธรรม การฟุ้งซ่านเป็นอาการของคนหลง เป็นข้าศึกโดยตรงแห่งความสงบ ความไม่สำรวมวาจา เป็นจรรยาของคนเพ้อเจ้อ ความลำเอียง เป็นวัชชกิจอันบัณฑิตไม่ควรประพฤติ ความไม่ตั้งมั่นแห่งสติเป็นเหตุให้ทำผิด พูดผิด คิดผิด ขาดคุณสมบัติของบัณฑิตจิตใจไม่สงบ การถือตนว่าสูงกว่าเขาเป็นเหตุให้ทะนงตนและดูหมิ่นผู้อื่น การถือตนว่าเสมอกับเขา เป็นเหตุให้คิดแข่งขันในทางที่ไม่ชอบธรรม และให้ตีเสมอแม้กับท่านที่สูงกว่าเพราะถือว่าเสมอกัน การถือตนว่าต่ำกว่าเขา เป็นเหตุให้เกิดความน้อยใจและริษยา ความสูงต่ำกว่ากันย่อมมีประจำโลก กรรมเป็นผู้จำแนกแจกปันให้เป็นดังนั้น ชั้นพระอริยบุคคลยังมีสูงต่ำกว่ากันโดยมรรคผล เมื่อปฏิบัติตามสมควรแก่ภูมิและชั้น ข้อนั้นไม่ทำให้เสียหาย เป็นคุณเกื้อกูลกันให้เกิดวิบูลยผล ความถือตนด้วยอำนาจมานะที่กล่าวมาในเบื้องต้นเป็นเหตุอำนวยผลดังกล่าวมา จัดว่าเป็นโทษปกคลุมให้มืดมน ดุจต้อหรือฝ้าบังดวงตาให้มืดมัวฉะนั้น ความถือสัตว์สังขารว่าเป็นของเรามีอยู่ ความเศร้าโศกเสียใจก็จำมี ในเมื่อสัตว์สังขารแปรปรวนเป็นอย่างอื่น การถือดังนั้นท่านจึงจัดเป็นวิปริตผิดทางธรรม สังกิเลสเหล่านี้ยังมีอยู่ในผู้ใด แม้ความประพฤติของผู้นั้นจะไม่เลวทรามถึงความวิบัติแห่งศีล ก็เป็นมลทินเศร้าหมองไม่ผ่องแผ้ว ต่อเว้นจากสังกิเลสธรรมดังกล่าวมา จึงจะนับว่าบริสุทธิ์ได้นามว่า **คนสงบ**

ความระลึกได้ เรียกว่า**สติ** *ความรู้ตัว*เรียกว่า**สัมปชัญญะ** สตินั้น เป็นไปในกิริยาที่ทำที่พูดที่คิด เมื่อจะทำกิจอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี เมื่อจะพูดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี เมื่อจะคิดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ให้นึกได้ก่อนแล้วจึงทำจึงพูดจึงคิด ทำพลาด พูดพลาด คิดพลาด ก็เพราะขาดสติ สัมปชัญญะนั้น เป็นไปในกิจอันเดียวกันกับสติ แต่โดยอาการต่างกัน สตินั้นให้นึกได้เมื่อทำเมื่อพูดเมื่อคิด สัมปชัญญะนั้น ให้รู้ตัวในเวลาทำ กำลังพูด กำลังคิด

อนึ่ง สตินั้น จำต้องปรารถนาในขณะเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส และนึกอะไร ๆ เพื่อป้องกันความยินดีความเสียใจ มิให้เกิดขึ้นครอบงำในขณะนั้น ท่านจึงกล่าวว่าสติเป็นคุณรักษาทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าขาดสติสัมปชัญญะความรู้สึกก็ไม่เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้ที่อบรมก็เป็นหมันหาประโยชน์มิได้ เพราะฉะนั้นสติสัมปชัญญะจึงจัดเป็นสำคัญในการปฏิบัติ ใจอันได้สติสัมปชัญญะเข้ากำกับ ย่อมรู้จักเพื่อจะยั้งและเลือกแต่สิ่งที่ดี เป็นไปในความสงบระงับ กิริยาที่ทำ ถ้อยคำที่พูดของบุคคลผู้มีใจสงบ ย่อมเป็นไปในทางที่ถูก ไม่วิปริตแปรผัน ต้องด้วยพอนประพันธ์พุทธภาษิตว่า

สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน
น อุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ ฯ

พวกบัณฑิตอันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง ดังนี้ ผู้ที่ประพฤติธรรมดำเนินในทางสงบอย่างนี้ เมื่อยังอยู่ในโลก ความเกี่ยวกับโลกก็จำมี เหตุดังนี้จึงต้องมีความรู้ประพฤติในทางที่นิยมของโลก และความประพฤตินั้นเป็นสุจริตไม่ผิดจากธรรม คุณธรรมเช่นนั้น เป็น*ธรรมของสัตบุรุษ* เรียกว่า**สัปปุริสธรรม** อันเป็นประการที่ ๔

สัปปุริสธรรม มาในพระสูตรหลายสถานต่างประการกัน จะยกขึ้นวิสัชชนา ณ บัดนี้ ๗ ประการคือ **ธมฺมญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักเหตุ* คือรู้จักทางแห่งความเสื่อมและความเจริญ คาดการณ์ถูก หลีกเลี่ยงทางแห่งความเสื่อม ประกอบในทางแห่งความเจริญ ตลอดถึงความรู้ในศิลปวิทยาต่าง ๆ **อตฺถญฺญุตา** *ความเป็นผู้รักจักผล* เมื่อความเสื่อมหรือความเจริญเกิดขึ้น ทราบว่านี้ดี นี้ไม่ดี แล้วค้นหาสมุฏฐานจนจับเหตุอันเป็นต้นเค้าได้ **อตฺตญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักตน*ว่าเรา ว่าโดยชาติ ตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ฐานะที่เป็นอยู่อย่างไร **มตฺตญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภคทรัพย์* ต่างโดยกิจเป็น ๓ คือ การแสวงหา การรักษา การบริโภค และรู้จักประมาณในกิจการ ในการบริหารอัตตภาพ ในบุคคล และในธรรม เมื่อรวมกล่าวความประกอบทุกอย่าง มีความรู้จักประมาณคือรู้จักพอดีเข้ากำกับอยู่ด้วย จึงจะสำเร็จด้วยดี **กาลญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักกาล* อันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ๆ **ปริสญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน* และกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชนนั้น **ปุคฺคลญฺญุตา** *ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดีควรสมาคม* ผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรสมาคม และรู้จักอัธยาศัยความประพฤติและความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ข้อนี้เป็นประการสำคัญในการผูกสามัคคีและประกอบกิจการ ยังผลนั้น ๆ ให้สำเร็จด้วยดี คุณธรรม ๗ ประการนี้ เป็นธรรมของสัตบุรุษคือคนดี เชิดชูให้มีสง่าราศรีทั้งทางโลกทางธรรม จัดเป็นคุณสำคัญเป็นที่นิยมนับถือของสัตบุรุษ

หิริโอตตัปปธรรม สุกกธรรม สัปปุริสธรรม และสันติธรรม มีอรรถาธิบายดังวิสัชชนามาฉะนี้ ชื่อว่า **เทวธรรม** เพราะเป็นคุณอุปถัมภ์ผู้ประพฤติให้เป็นชั้นสูงในหมู่มนุษย์ และเป็นเหตุเกิดในเทวโลก ทั้งเป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ ท่านกล่าวว่าผู้ทรงเทวธรรม โดยความก็คือคุณสมบัติผู้ดี ความเป็นผู้ดีย่อมเป็นที่ปรารถนาของหมู่มนุษย์ โดยสมมติมีสูงมีต่ำ โดยชาติตระกูลเป็นต้น ผู้อยู่ในตระกูลสูง ย่อมมีธรรมสำหรับประพฤติสมควรแก่ฐานะของตน ธรรมนั้นก็คือเทวธรรมที่พรรณนามา ที่ประพฤติเป็นคนชั่ว จึงถูกติว่าประพฤติไม่สมควรแก่ชาติตระกูล ไม่เลือกว่าบุคคลประเภท

ไหน ถ้าตั้งอยู่ในเทวธรรมก็จัดว่าเป็นผู้ดี เพราะเทวธรรมเป็นเครื่องประดับสำหรับคนทุกชั้น คนมีตระกูลก็ต้องมีธรรมสำหรับประดับตระกูล คนมียศก็ต้องมีธรรมสำหรับประดับยศ คนมีตระกูลต่ำและไร้ยศ จะเป็นคนมีชื่อเสียงปรากฏ เป็นที่นิยมนับถือของประชุมชน ก็เพราะทรงคุณธรรมดังกล่าวมาฉะนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

อัตตปฏิรูปกถา*
(เรื่อง ทำตนได้อย่างที่สอนคนอื่น)

อตฺตานเมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺญมนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโตติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖

ณ บัดนี้จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอัตตปฏิรูปกถา คือการกล่าวพรรณนาถึงเรื่องการทำตนได้อย่างที่สอนคนอื่น เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันจาตุททสีดิถีที่ ๑๔ ค่ำ แห่งกาฬปักษ์ เป็นวันธัมมัสสวนะที่ท่านสาธุชนทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้พร้อมใจกันมาประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการบูชาอย่างยิ่งที่เรียกว่าปฏิบัติบูชา คือกระทำตามคำสั่งสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงประทานแนะแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติแก่เหล่าพุทธบริษัทเอาไว้ เมื่อถึงกาลอภิลักขิตสมัยที่กำหนดเช่นนี้ ต่างก็มาประชุมพร้อมกัน ณ สภาธรรมสมมติอุโบสถแห่งนี้ เพื่อจะได้ประกอบกรณียกิจที่เป็นหิตานุหิตประโยชน์ ที่สามารถบำเพ็ญให้เกิดมีขึ้นแก่ตนเองได้ตามความสามารถของแต่ละท่านแต่ละบุคคล ที่จะพึงขวนขวายประกอบให้มีขึ้น เมื่อท่านทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว ถึงกาลเวลาที่กำหนด ต่างก็ได้แสดงคารวกรรมทางกาย คือ

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** แสดง ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ในวันเสาร์ที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๒ สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

การกราบไหว้พระรัตนตรัย ต่อจากนั้นได้ชวนกันกล่าววจีกรรม คือการกล่าวสดุดีชมเชยพระรัตนตรัย แล้วชวนกันกล่าวสังเวคกถาเป็นเครื่องเตือนใจเราท่านทั้งหลายให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ให้ตกไปในปมาทะ ความประมาท ยกตนขึ้นสู่อัปปมาทะ คือความไม่ประมาทในปัญจสังขาร ที่ตกอยู่ในสภาวธรรม คือเป็น **อนิจฺจํ** ไม่เที่ยง **ทุกฺขํ** เป็นทุกข์ และ **อนตฺตา** บังคับบัญชาไม่ได้ ต่อจากนั้นท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้กล่าวสมาทานองค์อุโบสถศีล มีกาลเวลาเป็นเครื่องกำหนดวันหนึ่งคืนหนึ่ง เพื่อทำชีวิตของตนไม่ให้เป็นชีวิตที่ปราศจากประโยชน์ เมื่อปุพพภาคกรณียกิจอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งธัมมัสสวนามัย อันท่านทั้งหลายได้กระทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็สมควรจะได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วนำสืบกันมาโดยทางปฏิบัติจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้

พระธรรมเทศนาที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในครั้งนั้น ได้เกิดเป็นประโยชน์ต่อสาธุชนผู้สนใจสดับตรับฟังแล้วน้อมนำเอาไปปฏิบัติ บางท่านก็เป็นสัมมาทิฏฐิ บางท่านก็เป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นโสดาบันเป็นลำดับไป ฉะนั้นในเวลาสรุปพระธรรมเทศนา พระอรรถกถาจารย์มักจะกล่าวว่า **สา เทสนา สาตฺถิกา** พระธรรมเทศนากัณฑ์นั้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชุมชนเป็นจำนวนมาก ในวันนี้ก็เช่นเดียวกัน การแสดงพระธรรมเทศนาได้ยกเอาพระพุทธพจน์ดังได้ปรากฏตอนต้นนั้น โดยอาศัยอรรถาธิบาย ความรู้ความเข้าใจของพระอรรถกถาจารย์ ท่านได้รจนาขยายความพุทธวจนะนั้นและอาศัยมัตตยาธิบาย ความรู้ความเข้าใจของตนเป็นเครื่องประกอบแสดงธรรมกัณฑ์นี้ เพื่อเป็นแนวทางสัมมาปฏิบัติแก่ท่านสาธุชนทั้งหลาย พระธรรมเทศนาจะเกิดมีประโยชน์ต่อตนเอง ต่อพระศาสนาต้องอาศัยทั้งผู้แสดง ทั้งผู้สดับ ผู้แสดงได้เอาเหตุผลมาชี้แจงให้ผู้สดับฟัง เมื่อผู้สดับฟังใช้วิจารณญาณพินิจพิจารณาแล้ว เห็นว่ามีเหตุผลที่จะเป็นเครื่องรักษาตนรักษาพระพุทธศาสนา ก็น้อมเอาไปปฏิบัติ เทศนานั้นก็จะมีประโยชน์ทั้งผู้แสดงทั้งผู้สดับ เพราะว่าผู้แสดงนั้นก็ต้องอาศัยผู้สดับ อย่างที่ได้เล่าเรียนศึกษามานั้น ก็ต้องอาศัยพละกำลังของท่านสาธุชนทั้งหลาย จนกระทั่งมีกำลังกาย กำลังสติปัญญา สามารถที่จะจดจำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในบางเรื่องบางตอนได้ เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์แล้ว ก็นำเอามาชี้แจงแสดงโปรดแก่ท่านผู้มีคุณูปการที่ให้พละกำลังทางกาย และกำลังทางสติปัญญา เราท่านทั้งหลายก็จะได้ช่วยกันประคับประคองผลประโยชน์ของตนเอง และผลประโยชน์ของพระพุทธศาสนา ตราบใดที่ยังมีการสืบๆ คำสอนของพระองค์อยู่อย่างนี้ แล้วยังมีการนำไปประพฤติปฏิบัติกัน ตราบนั้นพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังคงถาวรสืบต่อไป ศาสนาของ

พระองค์ไม่ใช่อยู่ที่วัตถุอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติของเหล่าสาวกหรือพุทธบริษัท ในขณะนี้มีเหลือแค่สามคือ ภิกษุบริษัท อุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท ทั้ง ๓ บริษัทเหล่านี้จะได้ช่วยกันประคับประคองพระพุทธศาสนาสืบต่อไปได้ ก็ต้องอาศัยการเรียนรู้การสดับตรับฟัง

ในวันนี้อาตมภาพจะได้แสดงเรื่องตน คือตัวของเราเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นอุเทศบท เป็นข้อกำหนดในการเทศนาในวันนี้ว่า อตฺตานเมว ปฐมํ เป็นอาทิ ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า "บัณฑิตตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่สมควรก่อนแล้ว ต่อจากนั้นพึงสั่งสอนบุคคลอื่น จะพึงเป็นผู้ไม่เศร้าหมองในภายหลัง" ดังนี้ ความแห่งพระบาลีคลี่ความสู่สยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความตามมัตยาธิบายสืบต่อไปพอสมควรแก่เวลา

สมัยหนึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ที่เชตวันมหาวิหาร ได้ทรงปรารภพระภิกษุรูปหนึ่ง เชื้อสายของศากยบุตรนามว่า อุปนันทะ ท่านผู้นี้จัดว่าเป็นพระธรรมกถึก ผู้มีความเชี่ยวชาญในการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ไพเราะจับใจแก่บริษัททั้งหลาย ที่ท่านได้แสดงในสถานที่นั้นๆ การที่ท่านได้แสดงธรรมอันไพเราะ ก็เพราะยกเหตุยกผลเป็นเครื่องประกอบได้แจ่มแจ้ง หรืออาจจะเป็นที่ศรัทธาของคนบางพวก เพราะคนบางพวกเป็น **รูปัปปมาณิกา** คือ*คนที่เขาเลื่อมใสในรูป* เพราะอย่างน้อย ท่านอุปนันทะก็เป็นเชื้อกษัตริย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ รูปสมบัติของท่านก็อาจจะเป็นที่สนใจของผู้สดับก็ได้ หรือบางคนเป็น**โฆสัปปมาณิกา** คือ*คนที่นิยมชมชอบในเรื่องของเสียง* ว่าท่านเป็นผู้มีเสียงไพเราะในการแสดงพระธรรมเทศนา หรือบางคนเป็น**ลูขัปปมาณิกา** คือชอบพระห่มผ้าแบบปอน ๆ ยิ่งห่มผ้าเก่าๆ ยิ่งเกิดความสงสารมากขึ้น อาจจะคิดเห็นว่า ท่านเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติที่ไม่ละโมบโลภมาก ห่มผ้าก็แบบปอน ๆ บางพวกบางเหล่าก็เลื่อมใส แม้ท่านผู้นี้ก็คงจะถือธุดงค์ ห่มผ้า ๓ ผืนไม่ยอมเปลี่ยนแปลง สีจืดชืดไป ขาดปะแล้วปะอีก คนที่เลื่อมใสในลักษณะเช่นนี้ก็มี และบางพวกอาจเป็น**ธัมมัปปมาณิกา** คือคนที่หนักในธรรม คือถือเอาธรรมเป็นประมาณหรือถือเอาเหตุผลของธรรมนั้นเป็นประมาณ

ท่านอุปนันทะศากยบุตรรูปนี้ ท่านบวชก็ไม่นานนัก แต่ว่าท่านรู้ธรรมะของพระพุทธเจ้าแสดงได้ ทั้งภิกษุหนุ่มสามเณรน้อย พระเฒ่าพระแก่ อุบาสกอุบาสิกา ล้วนแต่ติดใจในพระธรรมเทศนาของท่าน วันหนึ่งท่านได้แสดงธรรมในเรื่องของ **สนฺตุฏฺฐิ** ซึ่งเป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ หมายถึงความเป็นผู้มักน้อย ความเป็นผู้สันโดษ หรือ ความยินดีเฉพาะของตน ความยินดีเฉพาะของที่มีอยู่ ยินดีเฉพาะที่ได้ตามความสามารถของตน

ในเรื่องของสันโดษนี้ บางคนก็อาจจะคิดว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาไว้ เพื่อให้คนเกียจคร้าน แต่ความจริงไม่ใช่ ความหมายคนละอย่าง คนเกียจคร้านจะไม่มีทรัพย์สมบัติ ส่วนคนที่ทำงานจะหาทรัพย์สมบัติได้ แต่ว่างานที่บันดาลทรัพย์ที่ได้มานั้น ต้องอาศัยความพอดี พอเหมาะพอควร ท่านพรรณนาถึงความหมายของสันโดษว่า **สกํ** ท่านให้*ยินดีเฉพาะของตน* ยินดีของที่เป็นเฉพาะของ ๆ เรา สมมติว่าเสื้อผ้า สบง จีวร ของเราที่ใส่และห่มอยู่นี้มันมีอยู่ ก็ยินดีเฉพาะสบง จีวร เสื้อผ้า ของเรา ไม่ต้องไปเหลือบมองดูสบง จีวร เสื้อผ้าของคนอื่นเขา คือทำใจให้ยินดีเฉพาะที่ว่านี่มันเป็นของเรา ส่วนที่คนอื่นเขาสวมเขาใส่ก็เป็นของเขา ไม่ใช่ของเรา ถ้าเราทำได้อย่างนี้ เรียกว่า **สกํ สนฺตุฏฺฐิ** ในลักษณะของ สกํ คือยินดีเฉพาะของที่เป็นของเราคือตัวเอง

สนฺตํ ท่านแสดงให้*ยินดีเฉพาะของที่มีอยู่* เมื่อมันมีในฐานะที่เราจะพึงมีได้ เราก็ยินดีเฉพาะแค่นั้น และประการสุดท้าย **สมํ** ท่านให้*ยินดีตามมีตามได้* ตามกำลังตามศักดิ์ศรี คือเราได้เท่าไรที่เป็นสัมมาอาชีวะ เรายินดีเฉพาะแค่นั้น เรียกว่า **ยถาลาภะ** คือ*ยินดีเฉพาะที่เราได้* ส่วนที่เราไม่ได้หรือมันเสียไป เราอย่าไปพร่ำเพ้อบ่นเวทนา เกิดความทุกข์ขึ้นแก่เรา

ยกตัวอย่างง่าย ๆ ในยุคปัจจุบัน บางคนซื้อหวยรัฐบาล ถูก ๒ ตัวแล้ว ๓ ตัวมันผิดไปตัวเดียว ไปเสียใจกับ ๓ ตัวสุดท้าย ที่มันผิดแค่ ๒ ตัว ที่มันถูกนั้นกลับไม่พอใจ นี่เขาเรียกว่าไม่มี ยถาลาภ คือไม่ยินดีเฉพาะตามที่เราได้ ก็ ๒ ตัวเราได้อยู่แล้ว ๓ ตัวมันพลาดไป จะไปอาลัย ๓ ตัวมันทำไม มันก็เกิดความทุกข์ หรือเหมือนกับคนยกยอ ที่เขากางไว้ในลำคลอง ยอนั้นมันมีก้นถุงเหมือนก้นกะทะ มีคัน ๔ คัน มีด้ามสำหรับยก ตั้งยอไว้สักพักหนึ่ง เจ้าหมู่ฝูงปลาก็มาชุมนุมกันในยอ บางทีก็เอาเหยื่อล่อ เพื่อให้ปลามันมากินในยอ พอได้กำหนดเวลาก็เอากำลังของตนยกขึ้นบ้าง ใช้เครื่องมือถ่วงยกขึ้นมาบ้าง เมื่อปากยอพ้นจากน้ำส่วนหนึ่ง ถุงยอที่เป็นท้องกะทะยังไม่พ้นจากน้ำ ปลามันจะวิ่งชนยอเป็นสภาพของสัตว์โลก ที่มีสัญชาติญาณกลัวตาย ต้องการจะหนีให้พ้นจากการติดบ่วง จากการถูกจับด้วยกันทั้งนั้น เมื่อมันมากระทบเข้าอย่างนี้ มันก็นึกว่าจะต้องมีอันตรายต่อชีวิต ผลที่สุดมันก็กระโดดกัน ตัวเล็กมีกำลังน้อยก็กระโดดได้น้อย ตัวใหญ่มีกำลังมากก็กระโดดได้แรง ยอพ้นน้ำมาแล้ว ตัวใหญ่มันกระโดดไป เจ้าของยอเห็นตัวใหญ่กระโดดลงไปในคลองในน้ำ เหลือแต่ตัวเล็ก ๆ ที่กำลังน้อยไม่สามารถที่จะกระโดดให้พ้นปากยอได้ เจ้าของกลับไปบ่นพร่ำเพ้อ 'แหมตัวเมื่อกี้มันอยู่ก็พอหม้อแกง ไม่ต้องจับเล็กผสมน้อย' ไปเสียใจกับปลาตัวที่ลงไปในลำคลอง แต่ปลาตัวที่อยู่ในยอของตนนั้น ถ้าจะนับกันแล้วมีจำนวนมากกว่า แต่กลับไม่พอใจ อย่างนี้มันก็เป็นทุกข์

ท่านอุปนันทะศากยบุตร ท่านก็แสดงในลักษณะยถาลาภ คือให้ยินดีเฉพาะตามที่ได้ ได้เท่าไรเอาเท่านั้น ส่วนที่มันหลุดมือพ้นไป เราเอาไม่ได้ จะไปพร่ำเพ้อบ่นเพ้อให้มันทุกข์ใจของเราทำไม

อีกอย่างหนึ่งว่า **ยถาพละ** *ได้ตามกำลัง* คนเรานี้มีกำลังไม่เหมือนกัน กำลังแห่งความดี กำลังกาย กำลังความคิด อันกำลังกายของคนเรานั้น เรามีกำลังมากยกของได้มาก ส่วนคนมีกำลังน้อยจะไปเอาแบบคนมีกำลังมาก แล้วอะไรมันจะเกิดขึ้น อย่างน้อยก็หลังเดาะ เจ็บปวดไปหมด ยกไม่ขึ้น ส่วนคนมีกำลังมากเขาก็ยกได้มาก นี่ ยถาพละ เกี่ยวกับเรื่องกำลังกาย เราจะไปเห็นคนอื่นยกข้าวหนึ่งกระสอบได้ เราก็จะแสดงอย่างนั้นบ้าง เรายกไม่ไหวจะไปแสดงทำไม ดีไม่ดีอาจทำตัวให้เจ็บได้ นี่ร่างกายคนเรา บางทีคนเขาทำงานหามรุ่งหามค่ำ เขามีกำลังกายดี เราเห็นคนอื่นทำงานหามรุ่งหามค่ำ กำลังกายของเราไม่พอ ไม่ช้าพยาธิความเจ็บไข้ก็เข้ามาเบียดเบียน ทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน เงินที่หามาได้มันก็ไม่พอแก่ค่ายารักษา นี่แสดงถึง ยถาพละ กำลังกาย เราต้องรู้กำลังของตนเอง เรามีกำลังมากเราได้มากเท่ากำลังของเราเอง เรามีกำลังน้อยได้มาเท่ากำลังกายของเราที่สามารถเสาะแสวงหาอาชีพมาได้ ส่วนกำลังความคิดนั้น พูดเรื่องสติปัญญาของคนแล้วไม่ทัดเทียมกัน บางคนเรียนหนังสือตั้งแต่ชั้นเดียวกันตั้งแต่เป็นเด็ก เรียนมาก็เสมอกัน สอบได้ก็เหมือนกันทุกชั้น นี่เรียกว่าบางคนได้คะแนนน้อย บางคนได้คะแนนมาก บางคนได้เกรดดี บางคนได้เกรดไม่ดี เรามัวแต่ไปหวังเอาเกรดดีเหมือนอย่างเขามั่ง แต่ไปครุ่นคิดเพราะว่ากำลังปัญญาของเรามีเพียงเท่านี้ คนอื่นเขามีกำลังปัญญามากกว่าเรา แต่ถ้าหากเราไม่พอใจในกำลังของตนเองมันก็เดือดร้อน จะทำอย่างไรได้ เราไม่สามารถทำปัญญาให้ทัดเทียมกัน กำลังของความคิด บางคนมีกำลังความคิดอ่านที่ดี หาช่องทางได้ถูกต้อง แต่บางคนพยายามคิดแล้วก็ทำไม่สำเร็จแล้วเราก็เสียใจไปเทียบเคียงกับคนอื่นเขา

อีกเรื่องหนึ่งกำลังความดีของคนเราก็ไม่เหมือนกัน ที่เขาเรียกว่า ศักดิ์ศรี คนเรานั้นต้องสร้างความดีมาตามลำดับ แล้วจึงจะเห็นความดีของเรา มิใช่ปุบปับความดีจึงจะขึ้นมา เห็นคนอื่นเขามีความดี สมมติว่าสมภารท่านบวชมานานเป็นสมภารปกครองวัด อาศัยปุพเพกตปุญญตา อาศัยอัตตสัมมาปณิธิ บุญเก่าบุญใหม่ ท่านได้เป็นสมภาร และพระอีก ๕๐๙ รูปทั้งพระทั้งเณร จะเอาศักดิ์ศรีอะไรไปทัดเทียมกับท่านว่า ท่านเป็นสมภาร ท่านเป็นคนเป็นพระ เราก็เป็นคนเป็นพระ มีศีล มีสีลสามัญญตาเหมือนกัน เราก็เป็นสมภารได้ ถ้าไปคิดอย่างนี้มันก็เดือดร้อน เพราะกำลังความดีของเรายังสั่งสมไม่พอ จึงเป็นไปไม่ได้ ก็

เหมือนกับในวงราชการ เราต้องทำความดี ยศจึงจะเลื่อนเงินเดือนจึงจะขึ้น แต่ว่าเราทำการงานที่เรารับจ้างเขา ทำการงานไม่รุดหน้า ยศไม่เลื่อนเงินเดือนไม่ขึ้น ฉะนั้น เราจะไปเปรียบกับคนอื่นที่เขาทำงานไม่คั่งค้าง ยศเลื่อนเงินเดือนขึ้น ถ้าเราไปเปรียบเทียบอย่างนี้ เราเองก็เป็นทุกข์ เราหาทุกข์ใส่ตัวเอง นี่เขาเรียกว่า ยถาพละ กำลังกาย กำลังความคิด กำลังความดีของคนเรา คนที่สร้างสมความดีมากๆ ก็ย่อมจะมีความดีให้คนอื่นเขาเชื่อถือได้ นับถือได้ แต่ว่าเกิดมานานโดยการนับอายุ ที่เขาเรียกกันว่า โมฆบุรุษ เกิดเป็นคนแก่เปล่า แก่แต่วันเดือนปี แต่ไม่ได้แก่ความดี แล้วจะไปน้อยอกน้อยใจว่า นั่นมันเด็กกว่าเรา เราแก่กว่าเขาทำไมไม่มีคนมาเลื่อมใส นี่มันมาทีหลังทำไมมีคนมาเลื่อมใส อย่างนี้มันก็นำความทุกข์มาใส่ตัวเราเอง ทำไมเราจึงไม่สร้างความดีให้เหมือนเขา เพราะฉะนั้น เรื่องของการแก่วัยแก่อายุนั้น จึงไม่เป็นประมาณ ถ้าเรามีความดีแล้ว ลาภสักการะ ความเคารพนับถือมันก็เกิดขึ้น ฉะนั้น ยถาพละ ความสามารถ กำลังกาย กำลังสติปัญญา ความคิด และกำลังของความดีที่เราประกอบให้มีให้เกิดขึ้นแล้ว เราไม่ต้องไปเทียบเคียงกับคนอื่น เราเทียบตัวเองดูตัวเราเองว่าร่างกายของเรามันแค่ไหน กำลังความคิดความอ่านนั้นมันแค่ไหน กำลังความดีของเรานับได้แค่ไหน เราคิดแต่เพียงของเรา อย่าไปคิดเทียบเคียงของคนอื่น ถ้าไปคิดเทียบเคียงกับคนอื่นแล้ว ความเดือดร้อนมันจะอยู่ที่ใจของเรา เพราะมันไม่ทัดเทียมเสมอกับเขา

ยถาสรูป *ยินดีสมควรตามศักดิ์ศรี* คนเรานั้นเขาเรียกว่ามีเกียรติคุณ มีเกียรติยศ และมีเกียรติศักดิ์ คนเราจะมีชื่อเสียงก็เพราะมีความดี เรามีความดีก็ได้รับเกียรติได้รับการยกย่อง เขาก็กลายเป็นคนมียศ คำว่ายศในที่นี้ หมายถึงบริวารยศ พวกพ้องนิยมยกย่องนับถือมากจึงมียศได้ เพราะเรามีความดีที่จะให้คนอื่นเขาเห็น เช่น อย่างผู้ปกครองตามลำดับชั้น ถ้าประพฤติปฏิบัติดีกับบุคคลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ถ้าหากเขามีความดี พอเขามียศ เพราะเขามีบริวาร มีความนับถือ นี่ก็เป็นยศเหมือนกัน เมื่อเรามียศแล้ว เราก็ควรจะมีศักดิ์ศรี คือเป็นคนเหมือนกัน ทำความดีมาไม่ทัดเทียมกันบ้าง ได้ยศไม่ทัดเทียมกันบ้าง แต่จะอย่างไรก็ตาม เราต้องมีศักดิ์ศรี ในฐานะที่เรามีความดี ในฐานะที่เรามียศปรากฏให้เขาเห็นให้เขานับถือ ฉะนั้น ศักดิ์ศรีของคนเราจึงไม่ทัดเทียมกัน เราก็จะเห็นได้ในทางคดีโลกก็ตาม ทางคดีธรรมก็ตาม ทางคดีโลกที่เขามีเกียรติคุณ เกียรติยศ เกียรติศักดิ์ เพราะว่าเขาทำงานมานาน เขาก็ย่อมจะได้สิ่งนั้นเพิ่มพูนขึ้นมาตามลำดับ นี่แหละความดี แล้วต่อจากนั้นเขาก็มียศมีศักดิ์ศรี สมมติในวงราชการ เบื้องต้นเขาไปเป็นเสมียน ต่อมาก็ขึ้นไปตามลำดับราชการชั้นตรี โท เอก จนกระทั่งเป็นผู้บังคับบัญชาเขา มีโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งเอาไว้ แล้วเราไปนั่งโต๊ะเก้าอี้ที่เขานั่งได้ไหม เราก็นั่งไม่ได้ เพราะอะไร เพราะเกียรติคุณ เกียรติยศ ของเรายัง

ไม่พอที่จะไปนั่งบนเก้าอี้ตัวนั้น เราไปนั่งไม่ได้ เพราะยังไม่มีศักดิ์ศรีด้วย นี่ก็เหมือนกัน อย่าไปนึกถึงว่าเป็นคนเหมือนกัน เขานั่งเก้าอี้อธิบดี เราก็เป็นคนเป็นข้าราชการเหมือนกัน ทำไมจะนั่งเก้าอี้อธิบดีไม่ได้ นั่งไม่ได้ เพราะคุณความดีของเรายังไม่พอ ยังไม่ถึง ศักดิ์ศรีของเรายังไม่มี ถ้าหากว่าเราไปทำตีตัวเสมอว่าเขาก็คน เราก็คน ทำไมจะนั่งไม่ได้ อย่างนี้มันก็เป็นความทุกข์ใจ ท่านอุปนันทะ ได้ชี้แจงถึงเรื่อง สันตุฏฐิ คือยินดีความสันโดษของตน ยินดีเฉพาะที่มี ยินดีสม่ำเสมอ ยินดีตามกำลัง ยินดีตามได้ ยินดีตามศักดิ์ศรี ท่านชี้แจงแสดงอริยวงศปฏิปทา คือวงศ์ของพระอริยะ พระอริยะท่านมีความดีอะไร อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลไม่พึงประมาทลุกขึ้นกระทำการงาน พระองค์แสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ต่อพุทธบิดา พระเจ้าสุทโธทนะๆ ก็ถามพระองค์ว่า นี่วงศ์ของเราหรือ พระพุทธเจ้าทรงตอบว่าไม่ใช่ วงศ์ของท่านก็คือโคตมโคตร แต่ว่าวงศ์นี้เป็นของพระอริยะไม่เกี่ยวกับท่าน แล้วทรงแสดงอริยวงศปฏิปทาว่า บุคคลไม่พึงประมาท ควรลุกขึ้นประกอบความเพียร เราจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม ในฐานะเป็นนักศึกษาเล่าเรียน ก็ไม่ควรประมาทในการลุกขึ้นเล่าเรียนศึกษาอยู่ในฐานะคนประกอบการงาน ไม่ว่าจะเป็นการงานในบ้าน การงานนอกบ้านก็แล้วแต่ เราต้องลุกขึ้นกระทำการงาน หรือว่าอยู่ในการแสวงหาความดี เราต้องลุกขึ้นขวนขวายในการทำความดีให้มีขึ้นอย่างนี้ อยู่ในปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ควรทำอะไร ไม่พึงประมาทลุกขึ้นประกอบการงานตามหน้าที่ ที่เขาพึงกระทำ ท่านแสดงธรรมบทนี้แล้ว บรรดาพระทั้งหลายเห็นพระอุปนันทะนุ่งห่มจีวรแบบถือธุดงค์ คือห่มผ้าสามผืน และท่านเองยกตัวอย่างว่าอาตมาเองห่มผ้าสามผืน นี่อุปนันทะท่านแสดง ไม่ใช่คำพูดของอาตมา ท่านแสดงอวดพระหนุ่มเณรน้อย ญาติโยมที่ฟังเทศน์ต้องเข้าใจนะไม่ใช่องค์นี้ว่านะ นี่เอาเรื่องของพระอุปนันทะเขามาพูดนะ บรรดาพระหนุ่มเณรน้อยที่มีอติเรกจีวรเอามาติดกัณฑ์เทศน์หมด ญาติโยมก็อยากจะประพฤติธุดงค์เหมือนกัน ผ้าผ่อนท่อนสะใบต่างๆ ที่ยังไม่ใช้ก็เอามาติดกัณฑ์เทศน์หมด แต่ว่าท่านก็รับไว้หมดเลย พระหนุ่มเณรน้อยก็เหลือจีวร ๓ ผืน อุบาสกอุบาสิกาก็เหลือเฉพาะผ้านุ่งผ้าห่มพอสมควร นอกนั้นติดกัณฑ์เทศน์หมด เทศน์ให้ฟังได้ เทศน์ให้คนอื่นทำสันตุฏฐิ ให้คนอื่นมีสันโดษ แต่องค์นักเทศน์ท่านไม่มีสันโดษ ท่านเทศน์มาเท่าไรเอาหมด นี่เป็นการแสดง เพราะว่าบุคคลไปเลื่อมใสในพระธรรมเทศนาของท่าน เสร็จแล้วท่านก็ออกจากสถานที่นั้นไปสู่ชนบท ไปเจอวัดหนึ่งเขาเล่าลือกันว่า ท่านเป็นนักเทศน์ที่เชี่ยวชาญ เป็นพระธรรมกถึก นิมนต์เทศน์สั่งสอนประชาชนในวัดนี้เถอะครับ ท่านก็ถามว่าในวัดนี้เวลาเข้าพรรษาได้ผ้ากี่ผืน ก็บอกว่าวัดนี้ยากจนหน่อยก็ได้เพียงองค์ละผืน เอาละไม่เป็นไร เราขอฝากรองเท้าไว้ที่นี่ก่อน ไปอีกเจออีกวัดหนึ่ง ได้ยินข่าวเล่าลือว่า พระอุปนันทะ ท่านเป็น

นักเทศน์เอก อยากให้ไปโปรดญาติโยม จำพรรษาอยู่ที่นี่เถอะครับ ถามว่า พระที่จำพรรษาวัดนี้ได้ผ้ากี่ผืน บอก ๒ ผืน เอ้า ฝากไม้เท้าไว้ก่อน ท่านเดินทางต่อไปอีกเจออีกวัดหนึ่ง พระเหล่านั้นได้ยินข่าวว่าท่านเทศน์เก่ง ก็นิมนต์จำพรรษาที่นี่เถอะครับ ท่านก็ถามในทำนองเดียวกันว่า พระที่จำพรรษาที่วัดนี้ได้ผ้ากี่ผืน บอกว่าวัดนี้ได้ผ้า ๓ ผืน เอ้า ขอฝากกาน้ำไว้ก่อน แล้วท่านก็เดินทางต่อไปอีก เจอวัดหนึ่งใกล้ตัวเมือง เขานิมนต์ให้จำพรรษา ท่านได้ผ้ากี่ผืน บอกว่าได้ ๔ ผืน เอาละ เราจะจำพรรษาที่นี่ ก็เป็นอันว่าพระอุปนันทะไปจำพรรษาที่วัดได้ผ้า ๔ ผืน เมื่อจำพรรษาท่านก็เทศน์โปรดญาติโยม พอปวารณาออกพรรษาเสร็จแล้ว ท่านก็ส่งข่าวไปวัดที่ท่านฝากรองเท้าไว้ ฝากไม้เท้าไว้ ฝากกาน้ำไว้ ขอให้วัดนั้นๆ ส่งผ้าให้ตามกำหนด วัดที่ฝากรองเท้าไว้หนึ่งผืน ที่ฝากไม้เท้าไว้ ๒ ผืน ที่ฝากกาน้ำไว้ ๓ ผืน พร้อมทั้งบริวารปัจจัยเหล่าอื่นด้วย พระเหล่านั้นก็ส่งมาตามนั้น เมื่อออกจากวัดนั้นไปแล้ว ท่านก็เอายานน้อยเข็นเครื่องกัณฑ์เทศน์

พระภิกษุทั้งหลายก็โจทก์ขานกันว่า พระอุปนันทะศากยบุตร เป็นเชื้อสายกษัตริย์ เทศน์ไพเราะสอนให้คนตั้งอยู่ในสันโดษ คือความยินดีมักน้อยเฉพาะของตน เฉพาะของที่มีอยู่ สมควรแก่ศักดิ์ศรีของตน แต่ท่านนั้นกลับเอากัณฑ์เทศน์ไปหมด ไม่ได้บำรุงวัดเลยแม้แต่เพียงนิดเดียว ออกพรรษาต้องเอายานน้อยเข็นกัณฑ์เทศน์ไป ต่อมาท่านเดินทางไป ในขณะที่เดินทางก็เข็นกัณฑ์เทศน์ไปด้วย ก็ไปเจอภิกษุหนุ่มสองรูป นั่งอยู่ทางสี่แพร่งกำลังเถียงกัน ท่านได้ผ้าสาฎกมา ๒ ผืน ผ้ากัมพล ๑ ผืน โยมลองนึกดูว่ามันจะแบ่งกันอย่างไร ๒ ผืนมันเหมือนกัน อีกผืนหนึ่งมันไม่เหมือนกัน ผ้าสาฎกกับผ้ากัมพล ราคามันเทียบกันไม่ได้ ต่างคนก็เถียงกันว่า ท่านเอาผ้าสาฎก ผมเอาผ้ากัมพล อีกองค์ก็เถียงว่า ท่านนั่นแหละเอาผ้าสาฎก ผมจะเอาผ้ากัมพล เถียงกันไม่ตกลง ผลที่สุดพระอุปนันทะมาเจอเข้า ภิกษุทั้งสองรูปนั้นได้ทราบกิตติศัพท์ว่า ท่านเป็นพระนักเทศน์ เลยให้ช่วยตัดสินให้ทีว่า ใครควรจะได้ผ้าสาฎก ใครควรจะได้ผ้ากัมพล ก็บอกว่าเรามีธุระ พระสององค์ก็ขอร้องให้แบ่งให้ทีอุปนันทะก็บอกว่าก็ได้ แต่ท่านต้องเชื่อเรา พระ ๒ องค์ก็ตอบตกลง เพราะว่าท่านเป็นนักเทศน์ไพเราะ พระอุปนันทะก็ตัดสินว่า ผ้าสาฎก ๒ ผืน ท่านเอาไปคนละผืน ส่วนผ้ากัมพลนี้แบ่งไม่ได้ ก็ควรให้แก่ผู้วินิจฉัยธรรม เพราะฉะนั้น ผ้ากัมพลต้องเป็นของผม นี่แหละตาอินกับตานา ตาอยู่เอาผ้ากัมพลไปกินเสีย ที่เราได้ยินกันบ่อยๆ เรื่องมันมีตั้งแต่ครั้งโน้น มิใช่มันมีเฉพาะในปัจจุบัน เหมือนกับญาติพี่น้องทะเลาะกันเรื่องที่ไร่ที่นาที่ดิน ผลที่สุดจ้างทนายมามันก็ยุยงให้ทะเลาะกันแล้วเป็นอย่างไร หมดทั้งตัว ทั้งพี่ทั้งน้อง สมบัติให้มันหมด นี่ก็เหมือน

กับตาอินกับตานา ตาอยู่ทนายความเอาไปกินเสียอย่างนี้ก็มี เพราะฉะนั้น พระอุปนันทะก็เลยได้ผ้ากัมพลไป ถือเป็นตาอยู่ พระภิกษุ ๒ รูปก็ไปฟ้องพระพุทธเจ้า เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสว่า พระอุปนันทะนี่ใช่ทำให้ท่านเดือดร้อนเฉพาะในชาตินี้เท่านั้นนะ แม้ในชาติก่อนก็ทำให้ท่านเดือดร้อนมาแล้ว พระพุทธเจ้าก็เลยเล่าเรื่องให้ฟัง ก็เรื่องตาอินกับตานา ตาอยู่เอาพุงกะทิไปกินนั่นแหละ แต่เรื่องนี้มันมีขุททกนิกายชาดกที่กำลังเทศน์อยู่ในขณะนี้ คือนาก ๒ ตัว นากตัวหนึ่งหากินอยู่น้ำลึก อีกตัวหนึ่งหากินอยู่ในน้ำตื้นเผอิญมาประจวบเหมาะกันเข้า พอดีไปเจอปลาตะเพียนใหญ่ตัวหนึ่งมันช่วยกันงับแล้วนำขึ้นมาชายหาด เถียงกันว่า เอ็งเอาข้างหัว ข้าเอาข้างหาง อีกตัวหนึ่งไม่ยอมจะเอาหางไม่เอาหัว เถียงกันอยู่ พอดีมีสุนัขจิ้งจอกเดินผ่านมา นาก ๒ ตัวเห็นเข้าก็บอกว่า ลุงช่วยตัดสินที ปลาตัวเดียวจะแบ่งกันอย่างไร สุนัขก็บอกว่าเราไม่ว่าง นี่เราเพิ่งวินิจฉัยคดีมาเหนื่อยๆ พระราชาตั้งให้เราวินิจฉัยคดี คดีของพระราชานั้นมันมีมากมายนัก มันเมื่อยแข้งเมื่อยขาก็เลยออกมาเดินยืดเส้นยืดสายหน่อย นากทั้งสองก็ขอร้องให้สุนัขช่วยแบ่งให้ เจ้าสุนัขทำเป็นเล่นตัว ผลที่สุดก็ถามว่า ท่านเชื่อเราหรือ เมื่อเชื่อก็นั่งลงเราจะแบ่งให้ ตัดปลายหัวท่อนหนึ่ง ท่อนหางท่อนหนึ่ง ตรงกลางเอาไว้ เอาท่อนหัวปลาให้นากตัวเที่ยวหากินน้ำลึก เอาท่อนหางปลาให้นากตัวเที่ยวหากินน้ำตื้น ส่วนท่อนกลาง เราผู้วินิจฉัยธรรมเอาไปกิน นี่แหละตาอยู่มันเอาพุงไข่ไปกินเสียหมด นากสองตัวอยากไปเชิญเจ้าสุนัขเจ้าเล่ห์มาตัดสินความเลยอด เรื่องมันเป็นอย่างนี้ สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นก็คือพระอุปนันทะ ส่วนเจ้านาก ๒ ตัว ก็คือตัวท่านที่เถียงกันด้วยเรื่องแบ่งผ้านั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ยินข่าวเล่าลือเรื่องพระอุปนันทะเทศน์ได้ไพเราะ จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาในอัตตวรรคนี้ว่า **อตฺตานเมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย** *บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรเสียก่อน* **อถญฺญมนุสาเสยฺย** *พึงพร่ำสอนบุคคลอื่นในภายหลัง* **น กิลิสฺเสยฺย** *จะไม่พึงเดือดร้อน* พระอุปนันทะท่านสอนคนอื่นได้ แต่ท่านทำไม่ได้ แล้วท่านก็ถูกติฉินนินทา ข่าวไม่ดีไม่งามก็ขยายออกไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระธรรมกถึกหรือนักเทศน์บางทีก็เทศน์ให้โยมฟังได้ เทศน์สอนให้โยมทำได้ ทีตัวเองทำไม่ได้ และอาตมาก็อยู่ในพระธรรมกถึกส่วนหนึ่งอยู่เหมือนกัน ไม่รู้ทำได้หรือไม่ได้โยมก็ดูเอา เพราะฉะนั้น พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้สอนเอาไว้ว่า คนเราจะสอนคนอื่นนั้นต้องทำตัวให้ดีเสียก่อน แล้วจึงสอนเขา เมื่อสอนเขาแล้วจึงจะเชื่อฟัง เมื่อเขาเชื่อฟังแล้วก็ได้รับความสุข ไม่ต้องเศร้าหมองแต่ประการใด อย่าเอาตัวอย่างพระอุปนันทะศากยบุตรไปใช้ ถ้าเอาไปใช้แล้วมันเกิดโทษ เกิดการฟ้องร้องแล้วพระพุทธเจ้าก็ติเตียนพระอุปนันทะว่า ดีแต่พูดกล่าวสอนให้

คนอื่นเขาทำ แต่ตัวเองไม่มีการกำจัดกิเลสของตัวเอง บางคนกำจัดกิเลสได้และท่านก็กำจัดได้ เพราะฉะนั้น วาทะในการสอนก็มี ๔ อย่างดังนี้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสพระธรรมเทศนาปรารภเรื่องตนว่า การสอนผู้อื่นนั้น ต้องตั้งตนไว้ในคุณที่สมควรเสียก่อนแล้วจึงสอนคนอื่นในภายหลัง ตัวเองก็จะไม่เศร้าหมองไม่เดือดร้อนดังนี้

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ อาตมาได้ชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา พอเป็นแนวทางสัมมาปฏิบัติแก่สาธุชนผู้ใคร่ในธรรมปฏิบัติทั้งหลาย ก็ขอยุติธรรมีกถาไว้เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานเป็นที่จบลงแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยถ้วนหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมาในอัตตปฏิรูปกถา โดยมัตยาธิบาย อรรถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

อัตตทัตถกถา*
(เรื่อง ประโยชน์ตน)

อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย
อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถปฺปสุโต สิยาติฯ

ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในอัตตทัตถกถา คือการกล่าวพรรณนาถึงประโยชน์ตน เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำ แห่งกาฬปักษ์ เป็นวันธัมมัสสวนะที่ท่านสาธุชนทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้พร้อมใจกันมาประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการบูชาอย่างยิ่งที่ชื่อว่าปฏิบัติบูชา คือกระทำตามคำสั่งคำสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ประทานแนะแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติแก่เหล่าพุทธบริษัทเอาไว้ เมื่อถึงกาลอภิลักขิตสมัยที่กำหนดเช่นนี้ ต่างก็มาประชุมพร้อม ณ สภาธรรมสมมติอุโบสถแห่งนี้ เพื่อจะได้ประกอบกรณียกิจที่เป็นหิตานุหิตประโยชน์ ที่สามารถบำเพ็ญให้เกิดขึ้นแก่ตนได้ ตามความของแต่ละท่าน แต่ละบุคคล ที่จะพึงขวนขวายประกอบให้มีขึ้น เมื่อท่านทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว ถึงกาลเวลาที่กำหนด ต่างก็ได้แสดงคารวกรรมทางกายคือการกราบไหว้พระรัตนตรัย ต่อจากนั้น

---

* **พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)** พระธรรมเทศนากัณฑ์อุโบสถ แสดง ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ในวันศุกร์ที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๒ สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชปริยัติกวี**

ได้ชวนกันกล่าววจีกรรม คือกล่าวสดุดีชมเชยพระรัตนตรัยแล้วชวนกันกล่าวสังเวคกถาเป็นเครื่องเตือนใจเราท่านทั้งหลายให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ตกไปในปมาทะ ความประมาท ยกตนขึ้นสู่อัปปมาทะ ความไม่ประมาทในปัญจสังขารที่ตกอยู่ในสภาวธรรมคือเป็น อนิจฺจํ ไม่เที่ยง ทุกฺขํ เป็นทุกข์ และอนตฺตา บังคับบัญชาไม่ได้ ต่อจากนั้น ท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้กล่าวสมาทานองค์อุโบสถศีล มีกาลเวลาเป็นเครื่องกำหนดวันหนึ่งคืนหนึ่ง เพื่อทำชีวิตของตนไม่ให้เป็นชีวิตที่ปราศจากประโยชน์ เมื่อปุพพภาคกรณียกิจอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งธัมมัสสวนะมัย อันท่านทั้งหลายได้ทำสำเร็จเรียบร้อย ก็สมควรจะได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แสดงไว้แก่ประชุมชนในยุคโน้น แล้วสืบกันมาโดยทางปฏิบัติจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้

พระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้ในครั้งนั้น ก็ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งน้อยทั้งใหญ่ตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ที่อุบัติขึ้นมาในกาลครั้งนั้น ท่านที่มีอุปนิสัยแก่กล้าหรือมีบารมีแก่กล้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์ของพระองค์แล้ว ได้บรรลุอริยมรรคอริยผลตามภูมิของบารมีธรรมนั้นๆ หรือบางคนที่มีอุปนิสัยน้อย ก็พอจะสั่งสมอุปนิสัยให้เป็นปัจจัยเกิดเป็นสัมมาทิฏฐิในภพต่อๆ ไปได้ ทีนั้นพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงด้วยลักษณะเจโตปริยญาณ คือสามารถที่จะกำหนดวาระจิตของผู้ฟังธรรมนั้นได้ จึงสามารถเทศนาแทงใจของคนเหล่านั้น แล้วบันดาลให้ท่านเหล่านั้นประสพกับคุณวิเศษมีผลต่างๆ กัน ตั้งแต่โสดาปัตติผลเป็นต้นไป เพราะฉะนั้น พระธรรมเทศนาจึงได้ชื่อว่ามีประโยชน์แก่ประชุมชนที่ได้ฟังในยุคโน้น แล้วมาถึงในยุคปัจจุบันนี้ ที่นำสืบกันมาโดยบุรพาจารย์ เพราะฉะนั้น อาตมภาพจะได้นำธรรมีกถาส่วนนั้นมาชี้แจงแสดงโดยอาศัยพระพุทธวจนะ ที่ยกขึ้นเป็นอุเทศบทเบื้องต้นเป็นข้อตั้ง อาศัยพระอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ที่ท่านได้แก้พุทธวจนะหรือขยายพระพุทธวจนะนั้นเอาไว้ และได้อิงอาศัยมัตตยาธิบาย ความรู้ความเข้าใจของตนมาประสมกันเข้า ชี้แจงแสดงเพื่อให้เกิดบุญกิริยาในส่วนภาวนามัยแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายที่ประชุมกัน ณ สถานที่นี้

ตามวาระพระบาลีที่อาตมภาพได้ยกขึ้นเป็นอุทเทศบทข้อกำหนดในการเทศน์วันนี้ว่า

อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย
อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถปฺปสุโต สิยา ฯ

ซึ่งแปลความสู่สยามภาษาได้ความว่า *"อันบุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อมไปด้วยประโยชน์ของบุคคลอื่นแม้แต่เพียงน้อยนิด เมื่อบุคคลมารู้จักประโยชน์ของตนฉะนี้แล้ว*

พึงเป็นผู้ขวนขวายในประโยชน์ของตน" ดังนี้ ตามพระพุทธบาลีคลี่ความสู่สยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ ต่อแต่นี้ไปจะได้อรรถาธิบายขยายความเป็นวิตถารนัยพอสมควรแก่กาลเวลาสืบไป

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงขณะที่ทรงประทับอยู่ในเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี โดยปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าอัตตทัตถะ เพราะว่าภิกษุรูปนี้ถูกฟ้องร้องต่อองค์สมเพ็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ไม่สนใจ เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปลงอายุสังขารแล้วว่า ต่อแต่นี้ไปอีก ๔ เดือน เราจะทำการปรินิพพาน พระภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนอยู่นั้น ก็ได้เกิดความอาลัยเสียใจว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นพุทธบิดาของเราจักปรินิพพานจากพวกเราไป พวกที่ยังเป็นปุถุชนนั้นไม่ได้คิดกาลไกล หรืออาจจะไม่มีบารมีที่จะดลจิตใจให้ท่านเหล่านั้นได้เกิดความขวนขวายในการที่จะทำสมณธรรมสร้างความเพียรเพื่อจะยกจิตของตนนั้น ให้หลุดพ้นจากกิเลสาสวะ ต่างก็มาชุมนุมปรับทุกข์นานาประการว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พวกเราจักเป็นอยู่ได้อย่างไร พวกเราจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร ปรึกษาหารือกันด้วยเรื่องเหล่านี้ทุกค่ำเช้า มิได้แยกย้ายกันไปบำเพ็ญสมณธรรมให้เกิด เพื่อยังพระพุทธเจ้าให้ทรงโปรดปราน

แต่พระอัตตทัตถเถระรูปนี้ ท่านมาคำนึงถึงว่า เราควรจะยังพระพุทธเจ้าให้ทรงโปรดปราน ให้ดีใจ ให้พอใจ เพราะว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะทรงโปรดปรานผู้หนึ่งผู้ใด ก็เพราะผู้นั้นได้ปฏิบัติธรรม ได้ถึงองค์พระตถาคตเจ้าด้วยความจริงใจ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงได้ปลีกตัวออกจากหมู่ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่มานั่งปรับทุกข์ทุกค่ำเช้ากับพระหมู่นั้นแต่ประการใด แยกตัวออกไปเพื่อหามุมอันสงบอันเป็น**กายปัสสัทธิ** *(ความสงบกาย)* แล้วจะสร้าง**จิตตปัสสัทธิ** *(ความสงบใจ)* ให้เกิดขึ้น เพราะการสงบกายไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะแยกกายไปปฏิบัติสมณธรรมก็จะทำให้จิตเกิดความสงบได้ สงัดกาย สงบจิต กายนั้นไม่พลุกพล่านคลุกคลีด้วยหมู่คณะ จิตนั้นก็พยายามยกให้พ้นจากกิเลสาสวะ เป็นเครื่องพัวพันด้วยการยึดกัมมัฏฐานเป็นที่ตั้ง

ท่านได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่อย่างนี้จนกระทั่งได้รับผลสำเร็จด้วยอำนาจบุญบารมีที่ส่งเสริม ประกอบกับความเพียรที่ท่านย่างเท้าก้าวเดิน คือปฏิบัติไม่ยอมลดละวิริยะความเพียรแต่ประการใด ผลที่สุดท่านก็ถึงการสิ้นอาสวะ ต่อจากนั้นพระภิกษุทั้งหลายที่ประชุมปรึกษากันมัวหมกมุ่นอยู่ในเรื่องพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนับถอยหลังเข้าไป ๑๒๐ วัน เหลือ ๑๑๙ วัน เหลือ ๑๑๘ วัน มันถอยหลังไปอย่างนี้ใกล้กาลปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าทุกที

แต่เมื่อเห็นพฤติกรรมของพระอัตตทัตถเถระเจ้าอย่างนี้ จึงนำความขึ้นกราบทูลแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า *'พระภิกษุรูปนี้ ไม่ได้รัก ไม่ได้อาลัย ไม่ได้เคารพในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแม้แต่เพียงน้อยนิด เมื่อรู้อยู่ว่าพระองค์จะปรินิพพานหลังจากได้ทรงปลงพระชนมายุสังขารฉะนี้แล้ว ควรจะมาประชุมปรึกษาหารือกัน แต่ว่าพระอัตตทัตถเถระรูปนี้กลับไม่กระทำเช่นนั้น กลับปลีกตัวออกไปเสียเหมือนกับไม่รักองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเหมือนพุทธบิดา'*

พระพุทธองค์เมื่อได้ฟังการกล่าวโทษพระอัตตทัตถะนั้น ความจริงพระองค์ทรงทราบอยู่ก่อนแล้ว แต่เพื่อต้องการให้คุณความดีของพระอัตตทัตถะปรากฏแก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จึงได้เรียกตัวเข้ามาซักถามว่า *'เธอได้ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้จริงหรือ'* เมื่อท่านถูกซักถามต่อหน้าพระพักตร์พระองค์เช่นนี้ ก็ไม่สะทกสะท้านในจิตว่า พระองค์จะตำหนิติเตียนนานาประการ เหมือนอย่างบุคคลผู้ต้องโทษเพราะทำความผิด เมื่อถูกผู้ปกครองเรียกเข้าไปหา ถ้าหากว่ามีความผิดแล้วก็อาจอกสั่นขวัญหาย ตัวสั่นไม่สามารถจะตอบโต้ได้ แต่ลักษณะของคนที่ไม่ได้ทำความผิด แต่ทราบในใจว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องการจะเชิดชูเพื่อจะได้เป็นทิฏฐานุคติสืบต่อไป แก่ประชุมชนในยุคหลังหรือแก่ประชุมชนที่ถูกฟ้องร้องอยู่ในขณะนี้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า *'เธอได้กระทำอย่างนั้นจริงหรือ'*

พระอัตตทัตถะจึงกราบทูลว่า *"การที่ข้าพระองค์แยกตัวออกจากหมู่คณะนั้นก็เพื่อต้องการทำสมณธรรม ไม่ใช่ไม่แสดงความเคารพต่อพระองค์ แต่มีความตั้งใจและความปรารถนาว่า ถ้าหากว่าพระองค์ยังไม่ปรินิพพานเสียก่อน และบุญบารมีของข้าพระองค์ยังมีการสนับสนุนอยู่ อาศัยความเพียรเป็นเท้าก้าวเดินไปอย่างนี้ ถ้าทำให้ข้าพระองค์สิ้นอาสวะได้ นั่นเป็นการบูชาพระตถาคตอย่างยิ่ง ตามที่พระองค์ทรงสั่นสอนเอาไว้"*

พระองค์ได้ทรงสดับแล้วก็ทรงสาธุการว่า *"ดีละ ดีละ"* สามครั้งด้วยกัน *"อัตตทัตถะเธอทำถูกต้องแล้ว เธอบูชาตถาคตคือตัวเราด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะเธอไม่ปล่อยกาลเวลาให้ล่วงเลยไป ให้กลืนกินชีวิตไปแต่ละนาที แต่ละชั่วโมง เธอไม่ปล่อยกาลเวลานั้นให้เป็นหมันปราศจากประโยชน์ ทำชีวิตของตนให้เป็นอยู่อย่างมีประโยชน์ และเธอได้ยังคุณธรรมให้สำเร็จแล้ว"* จึงได้ประทานสาธุการ

พระภิกษุเหล่านั้นทีแรกก็นึกกระหยิ่มยิ้มย่องว่า วันนี้เราได้ดูคนที่ไม่ประพฤติรักใคร่ในพระพุทธเจ้า แยกหมู่แยกคณะออกไปปฏิบัติธรรม เหมือนกับไม่สนใจไม่ห่วงใยใน

พระพุทธเจ้าว่าจะอยู่หรือจะตายไป จะได้ดูจะสมน้ำหน้าว่า พระพุทธเจ้าได้ติฉินนินทา แต่เปล่าพระเหล่านั้นกลับต้องผิดหวัง แทนที่จะได้รับการตำหนิติเตียนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า กลับได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ก็ทำให้พระภิกษุเหล่านั้นเกิดความละอายแก่ใจตนเอง เพราะพระพุทธเจ้าตรัสสอนเอาไว้ว่า การบูชาเราตถาคตนั้น การบูชาด้วยอามิสสิ่งของ คือด้วยวัตถุปัจจัย ถึงแม้ว่าจะมีมากเท่ากองภูเขาสิเนรุสูงเสียดสุดฟ้ามีความยาวและความใหญ่ กองอามิสนั้นสูงใหญ่ขนาดไหนก็ตาม ไม่สามารถที่จะรักษาศาสนาของเราเหล่าตถาคตเอาไว้ได้

แต่ว่าบุคคลผู้มีใจสำนึกอยู่ในคุณธรรมความดี ประพฤติปฏิบัติธรรมะ การประพฤติปฏิบัติธรรมนั้น ไม่ว่าสิ่งเล็กสิ่งน้อยนั้น ถ้ามันเป็นประโยชน์แก่ตนเองแล้ว ก็สามารถเรียกได้ว่าเป็นผู้บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เช่นการที่เรามารักษาศีล จะเป็นศีลห้า ศีลอุโบสถก็ตาม หรือการที่เราเจริญสมาธิ ฝึกจิตเจริญกัมมัฏฐานก็ตาม เป็นการอบรมจิตเป็นการอบรมปัญญาของเราให้เกิดมีขึ้น แต่เพียงน้อยนิดถึงแม้การกระทำของเรานั้นยังไม่ถึงขั้นที่สุด แต่ก็ได้ชื่อว่าเรามีความตั้งใจในการจะประพฤติปฏิบัติในการกระทำความดี คนเช่นนี้เราก็กล่าวได้ว่า เป็นคนที่บูชาพระตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะยังมีการสืบต่อข้อวัตรปฏิบัติอยู่ให้สมควรแก่สภาวะของตน เป็นพระภิกษุบริษัทก็ประพฤติในฐานะพระภิกษุบริษัท เป็นอุบาสกบริษัทก็ประพฤติในฐานะเป็นอุบาสกบริษัท เป็นอุบาสิกาบริษัทก็ประพฤติในฐานะอุบาสิกาบริษัท ถ้าหากประพฤติอย่างนี้ เรากล่าวว่า คนเหล่านั้นบูชาเราตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะการบูชาด้วยข้อวัตรปฏิบัติหรือการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมนี้ที่เรียกว่า **ธรรมจารี** *บุคคลผู้ประพฤติอยู่สม่ำเสมอ* ธรรมอันนั้นอันใดก็ตามที่เป็นคุณงามความดีที่สามารถให้เกิดขึ้นแก่ตนได้แม้แต่เพียงน้อยนิด เราก็ไม่ควรสละละประโยชน์อันนั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงสรรเสริญพระอัตตทัตถะแล้วจึงตรัสพระคาถาอันเป็นการเทศนาสอนพระภิกษุที่กล่าวหาพระอัตตทัตถะและประชุมชนในยุคโน้นว่า **อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถปฺปสุโต สิยา** *บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อมไป ด้วยประโยชน์ของบุคคลอื่นแม้มาก บุคคลผู้รู้จักประโยชน์ของตนเองแล้ว พึงเป็นผู้ขวนขวายประโยชน์ของตน* ดังนี้

พระพุทธวจนะบทนี้ เป็นไปทั้งทางคดีโลกเป็นไปทั้งทางคดีธรรม เมื่อเรายังอยู่ในทางโลกีย์วิสัย เราก็สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมข้อนี้ได้ คำว่า **'ประโยชน์'** ในที่นี้ คือสิ่งใดที่มันเป็นประโยชน์แก่เรา สิ่งนั้นถึงแม้มันจะมีจำนวนน้อย แต่ว่าทำให้เกิดประโยชน์ เช่น

สมมติว่าเราจะได้ปัจจัยสักหนึ่งสตางค์ แต่ว่าเป็นประโยชน์ของเรา อันนี้พระพุทธเจ้าถือว่ามันเป็นประโยชน์ของเรา หนึ่งสตางค์นั้นมันมีค่ามหาศาลยิ่งกว่าพันบาท หมื่นบาท แสนบาทของคนอื่น

เพราะฉะนั้น หนึ่งสตางค์หรือหนึ่งบาทของเรานี้มีค่ามากกว่าราคาที่เป็นสมบัติของคนอื่นเป็นหมื่นเป็นแสน สมบัติของคนอื่นที่เป็นหมื่นเป็นแสน เราเป็นเจ้าของ เรามีอภิสิทธิ์ เรามีสิทธิ์อะไรหรือไม่ ในทรัพย์สมบัติของคนอื่นเหล่านั้น ถ้าหากว่ายังประโยชน์ของตนเองให้เสียไปเพราะประโยชน์ของบุคคลอื่น ไปขวนขวายประโยชน์ของบุคคลอื่น ประโยชน์ของตนไม่ขวนขวาย ไม่ประกอบให้มีขึ้น มันก็เท่ากับว่า เราไม่รู้จักประโยชน์ของตน พร่าประโยชน์ของตนเองเพราะประโยชน์ของคนอื่น เพราะประโยชน์ของคนอื่นที่ได้มานั้นเราไม่มีสิทธิ์ที่จะนำมาจับจ่ายใช้สอยได้ แต่ว่าสิ่งที่เราทำด้วยความรู้ด้วยสติปัญญาของเราแล้ว มันเกิดเป็นทรัพย์ขึ้นมา หนึ่งบาทสิบบาทนี้แต่มันก็เป็นของของเราโดยแท้ เรามีสิทธิ์ใช้ได้โดยไม่ต้องเกรงใจใคร มีสิทธิ์ใช้ได้อย่างเต็มที่ มีประโยชน์เกิดขึ้นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลายยังอยู่ในคดีโลก คืออยู่ในโลกียวิสัยครองบ้านครองเรือนอยู่อย่างนี้ อันใดที่จะเป็นประโยชน์ อันใดก่อให้เกิดประโยชน์โดยนำปัจจัยสี่มาให้แก่เรา คือเครื่องนุ่งห่มที่อยู่ที่กินอาหารและยารักษาโรค ซึ่งจะบันดาลให้เราเป็นคนมีสมบัติ เป็นเจ้าของอย่างเต็มที่ได้ เราก็ควรจะทำสิ่งนั้นให้เกิดมีขึ้น ไม่ควรจะละประโยชน์ของตน เพื่อจะยังประโยชน์ของบุคคลอื่นให้สำเร็จ นี่พระพุทธเจ้าสอนเอาไว้ ไม่ใช่ว่าเป็นลักษณะที่มีอัธยาศัยคับแคบ แต่ว่าอันใดที่เป็นประโยชน์ก็ควรจะสร้างให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง

และต่อจากนั้นในลักษณะอัธยาศัยที่กว้างขวาง ถ้าหากประโยชน์ของเราสำเร็จแล้ว เราก็จะช่วยคนอื่นนั้นก็เป็นเรื่องของอัธยาศัยน้ำใจไมตรีว่า ช่วยคนอื่นนั้นยังประโยชน์ของคนอื่นให้เบาบางหรือสำเร็จลงไปได้ อันนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ไม่ได้ติเตียนแต่ประการใด แต่ข้อสำคัญว่าไม่ควรทำลายประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่น เมื่อประโยชน์ของตนสำเร็จแล้ว เราสามารถที่จะยังประโยชน์ของคนอื่นให้สำเร็จได้ อันนั้นก็คือสิ่งที่ประพฤติธรรมอีกข้อหนึ่งเหมือนกัน แต่ในข้อนี้พระองค์มุ่งเอาเรื่องประโยชน์ของตน ถึงแม้เพียงกากณิกเดียว หมายถึงว่า เพียงสตางค์เดียว สตางค์หนึ่งนั้นมันมีประโยชน์สำหรับเรา มีค่าสำหรับเรา สตางค์พันสตางค์ของคนอื่นนั้นหามีประโยชน์สำหรับเราไม่ ในลักษณะเช่นนี้ พระพุทธเจ้าไม่สอนให้คนมีอัธยาศัยคับแคบ แต่ว่าสอนให้คนรู้จักประโยชน์ของตนเองนี่เป็นประโยชน์ทางคดีโลก

ส่วนประโยชน์ทางคดีธรรมนั้นเล่าก็เป็นปัจจัตตะเหมือนกัน สิ่งที่ไม่ใช่เป็นปัจจัตตะก็จะต้องอนุโลมเข้ากับลักษณะของปัจจัตตะได้ คือเป็นของเฉพาะตัว เช่นอย่างสามีภรรยา ถ้าจะประพฤติปฏิบัติธรรมแล้วสามีไม่ขัดข้องในเมื่อภรรยามาปฏิบัติธรรม หรือภรรยาไม่ขัดข้องในเมื่อสามีปฏิบัติธรรม อนุโมทนายินดีด้วย อันนี้ก็เรียกว่าได้ทำเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้าหากสามีภรรยาต่างไม่อนุโมทนาซึ่งกันและกัน ผู้นั้นย่อมไม่ได้ประโยชน์อันเกิดจากอีกฝ่ายหนึ่งกระทำ เพราะฉะนั้นธรรมะข้อนี้จึงเป็นปัจจัตตะเฉพาะตัว ถ้าเขาทำจึงได้ ถ้าเขาไม่อนุโมทนาก็ไม่ได้ ประโยชน์ในทางคติธรรมนั้นก็หมายถึงให้เรานี้สร้างประโยชน์เอาไว้ อย่างน้อยในเรื่องของความคิด คิดจะมาวัดมันก็เป็นประโยชน์แล้ว คิดดีคือคิดเข้าวัด เพราะวัดนั้นเป็นเครื่องวัดความประพฤติ วัดอุปนิสัย วัดจริยาความประพฤติของเราว่า เรามีความประพฤติในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนเต็มที่ เต็มตัวบริบูรณ์หรือไม่ ถ้าว่ากันอย่างนี้ก็วัดกันอย่างหนึ่ง แต่ถ้าวัตรนั้นเรามาประพฤติปฏิบัติกิจที่เป็นกิจวัตร

เราในฐาะที่เป็นพุทธบริษัทควรจะทำสิ่งหนึ่งประการใดให้เป็นประโยชน์เกิดขึ้นแก่เรา อย่างน้อยสีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล นี่เป็นประโยชน์ของตน เพราะว่าศีลนั้นนอกจะบันดาลความสุขให้เกิดขึ้น เป็นคนที่มีความสุขในโลกปัจจุบันแล้ว ยังจะได้สร้างมนุษย์สมบัติสืบต่อไปในสัมปรายภพต่อไปเบื้องหน้าด้วย คนที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล ยึดมั่นอยู่ในศีลนั้น เป็นคนที่ไม่ต้องหวาดระแวงไม่ต้องเกรงกลัวใคร เป็นคนอาจหาญเข้าสู่สมาคมใดไม่เก้อเขิน เป็นคนไม่ต้องกลัวเวรภัยจะติดตามไปได้ ไม่สะทกสะท้านในสิ่งใดทั้งนั้น เมื่อเวลาทำกาลกิริยาใกล้เข้ามานั้นก็เป็นคนไม่หลงงมงาย และมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าเพราะอำนาจของศีล นี่ศีลจึงได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์ของเราท่านทั้งหลาย เราไม่ควรที่จะยังประโยชน์ส่วนนี้ให้เสื่อมเสียไป เมื่อถึงกาลเวลาที่เรากำหนดที่จะรักษาศีล เราก็พากันมารักษาศีล อย่างนี้ได้ชื่อว่ายังประโยชน์ของตนให้เกิดขึ้น ไม่ยังประโยชน์ของตนให้เสื่อมไป

แล้วต่อจากนั้นก็เจริญสมาธิ การฝึกจิตของเราท่านทั้งหลาย การที่เราท่านทั้งหลายมีโอกาสมาฝึกจิตนี้ ก็นับว่าเป็นการเจริญสมาธิ สมาธิส่วนนี้เป็นภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการอบรมจิตใจ เพราะว่าจิตใจของเรานี้มีปกติมักซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ ยากที่จะควบคุมให้อยู่คงที่ได้ ถ้าหากว่าเราสามารถที่จะควบคุมจิตใจให้อยู่คงที่ได้ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ในภายนอกที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ไปกระทบอายตนะภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เข้า จิตใจของเราไม่หวั่นไหวในอารมณ์นั้นได้ นั่นเรียกว่าจิตของเราฝึกถึงขั้น ฝึกถึงที่แล้ว

ถ้าเราทำอย่างนี้ก็ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เรา เพราะเราสามารถฝึกจิตของเราได้ เช่น การที่ท่านกำลังฟังพระธรรมเทศนาอยู่นี้ เราไม่ส่งกระแสจิตไปรับอารมณ์ต่าง ๆ ไม่หวนคิดไปถึงบ้าน ไม่หวนคิดไปถึงที่ทำงาน ไม่หวนคิดไปถึงที่หลับที่นอนอย่างนี้ เมื่อจิตของเราส่งกระแสไปตามพระธรรมเทศนาอย่างนี้ ก็ได้ชื่อว่าภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการอบรมแล้ว ประการต่อมาเมื่อจิตของเราสงบแล้ว ปัญญาก็จะเกิดขึ้น รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลาย อย่างน้อยก็เหมือนกับท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้มาสวดสาธยายในสังเวคกถาอยู่เป็นประจำว่า **"รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญา อนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** *รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง"* เรามาพิจารณาก็จะเกิดรู้ด้วยปัญญา ไม่ใช่รู้ด้วยอำนาจของคนอื่นเขาแปลให้ เราจะต้องรู้เห็นด้วยปัญญา

รูปนั้นมีลักษณะอย่างไร ถ้าพูดกันในสายตาสามัญสำนึก ก็คือตัวของเราที่คนอื่นเขามองเห็น หรือที่เรามองเห็นคนอื่นนั้นเรียกว่า **'รูป'** แต่คำว่ารูปในที่นี้ โดยปรมัตถ์แล้ว เขาแปลว่า *มีอาการหรือมีสภาพที่ย่อยยับ เสื่อมโทรมลงไปเป็นธรรมดา* ที่เรามองเห็นเจริญขึ้นเติบโตขึ้น ตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งวัยรุ่น วัยหนุ่มวัยสาว วัยกลางคน วัยเฒ่าชรา อย่างนี้ เราจะเห็นว่าเจริญขึ้น เจริญลงก็เหมือนกัน คือเจริญขึ้นเราเรียกกันว่า โตขึ้น แต่ความจริงนั้นมันเจริญไปเพื่อความแก่ มันเจริญไปเพื่อความแตกสลาย โดยที่ไม่คงสภาพอยู่อย่างนี้ มันเปลี่ยนแปลงไปเสมอ ตั้งแต่วัยทารกที่ยังคืบคลานไม่ได้ จนกระทั่งคืบคลานได้ ตั้งไข่ได้ เดินเตาะแตะ วิ่งได้ จนกระทั่งมีพละกำลังแล้วต่อจากนั้นจนกระทั่งถึงมัชฌิมวัยแล้วร่างกายสภาพมันก็ทรุดโทรมไป กำลังที่เคยแข็งแรงเพราะอำนาจความหนุ่มความสาวมันก็ถดถอยลดน้อยลงไป อย่างนี้เราก็มองเห็นกันแล้ว

แต่ที่เราไม่ได้พิจารณา เพราะไม่มีสันตติเป็นเครื่องสืบต่อ เรามัวพะวงถึงเรื่องอื่น คือเรื่องภายใน นอกกายของเราจึงมองไม่เห็นรูปนี้ว่ามีลักษณะย่อยยับ มีลักษณะเสื่อมโทรมไปโดยประการใด มันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทุกเมื่อเชื่อวัน แต่ว่าเราไม่มีญาณเป็นเครื่องพิจารณา ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นว่ารูปของเราจะเปลี่ยนแปลงเป็นประการใด มันเปลี่ยนไปทุก ๆ นาที พูดโดยปรมัตถ์เรียกว่าเปลี่ยนแปลงไปทุกลมหายใจเข้าออก ถ้าสมมติว่าลมหายใจเข้ามันไม่ออก นั่นชีวิตของเรามอดม้วย ถ้าหากว่าหายใจออกมันไม่ยอมเข้า ชีวิตก็มอดม้วย ก็หมายถึงมรณกรรมคือความตาย

เพราะฉะนั้น โดยปรมัตถ์เรามีชีวิตแค่ลมหายใจเข้าลมหายใจออกเท่านั้น มิใช่ชีวิตของเราจะนับโดยวัน นับโดยเดือน นับโดยปี ถ้าอย่างนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงสั่งสอนให้เราพิจารณาโดยปรมัตถ์ ให้รู้ว่าชีวิตของเราจะดับในขณะนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ไม่สามารถจะรู้ได้ เมื่อเราไม่รู้ได้อย่างนี้ ก็ควรพิจารณาเป็นสังเวค คือพิจารณาเป็นอนิจจัง คือความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ รูปนี้เดินไปสู่ความย่อยยับ ความแตกสลาย เพราะมีอาการว่าตั้งขึ้น แปรไปและแตกสลายในที่สุด นี่เป็นลักษณะของรูป เรียกว่า **รูปํ อนิจฺจํ**

เวทนา อนิจฺจา นั้นเล่า การเสวยเวทนาของเรานี้อะไร เวทนาคือการเสวยอารมณ์ บางครั้งจิตใจของเราเป็นสุข บางครั้งร่างกายของเราก็เป็นสุข บางครั้งร่างกายและจิตใจของเราเป็นทุกข์ นี่เขาเรียกว่า เวทนา เพราะคนเรานั้นที่จะเสวยเวทนาที่เป็นสุขทุกเมื่อเชื่อวันนั้นต้องขั้นพระอริยะ ถ้าขั้นปุถุชนสามัญอย่างเรานี้ยังมีสุขเจือปนด้วยทุกข์ เรียกว่า **สามิสสุข** *คือเป็นคนมีความสุข แต่ว่าเจือปนไปด้วยความทุกข์ คือสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน สุขไม่เที่ยงแท้แน่นอน* บางครั้งก็เสวยอารมณ์เป็นสุข บางครั้งก็เสวยอารมณ์เป็นทุกข์ เราสังเกตตัวเราเองได้ เพราะฉะนั้นมิใช่แต่สวดอย่างเดียว เราต้องพิจารณาไปด้วย **'เวทนา อนิจฺจา'** *ความเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์นั้นมันไม่เที่ยง*

ทุกคนปรารถนาความสุขที่เที่ยงแท้แน่นอนด้วยกันทั้งนั้น แต่เรายังไม่ถึงจุดหมายปลายทางอารมณ์ที่เป็นสุขแท้จริงนั้น ก็คือจิตของเราเป็นสมาธิ ขั้นอัปปนา แน่วแน่ จิตของเราละกิเลสไปเป็นลำดับตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง และกิเลสอย่างละเอียด จนกระทั่งอวสานสิ้นกิเลสาสวะนั่นแหละ จึงจะเป็นสุขเวทนา คือการเสวยความสุขอย่างแท้จริงที่เรียกว่าเป็นนิจจัง คือเที่ยงแท้แน่นอน ถึงขั้นนี้แล้ว นี่เวทนาของเรายังเสวยอารมณ์สุขอารมณ์ทุกข์อยู่ ที่จะเสวยอารมณ์เป็นกลาง ๆ นั้นยากนัก เพราะว่ายังเป็นปุถุชนยังหนักไปในเรื่องความรัก ความโกรธ ความหลงอยู่ ถ้าหากว่ายังหักห้ามสิ่งเหล่านั้นได้ ก็ยากจะถึงขั้นอุเบกขาเวทนา แต่เรายังไม่ถึงขั้นอุเบกขาเวทนา เพราะจิตของเรายังหวั่นไหวในอารมณ์ต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น การเสวยเวทนา คือสุขและทุกข์นี้ จึงเป็นสามิสสุข เราจะคิดว่าเรามีสุขเสมอไปไม่ได้ บางทีเรานั่งอยู่นี้ นิ่งอยู่ในโรงอุโบสถนี้ ตอนแรกเราก็นึกว่านั่งสบายแล้ว แต่พอนั่งๆ ไปข้างบนมันหนัก มันทับที่แข้งขาเรา เราจะต้องพลิก เรียกว่าความทุกข์มันเข้ามาเบียดเบียนให้เราเห็นประจักษ์ ก็ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถเสีย พอเราผลัดเปลี่ยนอิริยาบถเสีย ก็ลืมความทุกข์นั้น เพราะความเจ็บปวด ความเมื่อยมันหายไป เพราะการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ ถ้าหากว่านั่งมากเส้นสายมันยึด เราก็เดินเปลี่ยนอิริยาบถเสีย ถ้าเดินมากมันเมื่อยขบ เราก็นั่งเสีย ถ้านั่งมากมันง่วงมาก เราก็นอนเสียอย่างนี้ เปลี่ยนอิริยาบถมันจึงทำให้เรามิได้กำหนดว่า อนิจจา ความไม่เที่ยงแท้ของเวทนามันเปลี่ยนแปรไปหรือไม่

เพราะฉะนั้น เราจะต้องมีสติสัมปชัญญะ พิจารณาอยู่เสมอว่า ขณะนี้เราเสวยอารมณ์เป็นสุข อารมณ์ที่เป็นสุขมันมาจากสาเหตุอะไร ขณะนี้เราเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ ความทุกข์มันมาจากสาเหตุอะไร ต้องสาวหาไปถึงเหตุ แล้วแก้ที่เหตุนั้น แล้วต่อจากนั้นเราได้มีสุขที่แท้จริง แต่ว่าตอนนี้มีสุขเวทนาแล้ว เราก็มีทุกขเวทนา สุขส่วนนี้เรียกว่า สามิสสุข เพราะมันเป็นอนิจจัง เวทนา อนิจจา เวทนาคือการเสวยอารมณ์ ไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปเสมอ

สญฺญา อนิจฺจา *สัญญาคือความจำของเรา* บางครั้งก็จำได้ บางครั้งเราก็จำไม่ได้ มันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มันไม่คงที่ เหมือนอย่างความเป็นพระอริยะเจ้า สำเร็จความเป็นอริยะเจ้า สิ้นกิเลสสาสวะ ท่านสามารถที่จะจดจำอันใดได้ทั้งเรื่องอดีตชาติ ทั้งเรื่องในปัจจุบันและเรื่องในอนาคต ท่านสามารถกำหนดจดจำเอาไว้ได้ สัญญา อนิจจา ความจำของเราไม่เที่ยงเหมือนกัน

ต่อจากนั้น **สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารของเราก็ไม่เที่ยง สังขารในที่นี้ไม่ใช่ตัวตนของเรา แต่เป็นสังขารที่เกี่ยวกับสภาพที่ปรุงแต่งจิตใจ จิตใจของเรานี้ถูกสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มาปรุงจิตใจของเราให้แปรปรวนไปได้ แม้แต่รูปที่เราเห็นสามารถปรุงจิตของเราได้ แม้แต่เสียงที่เราได้ยินได้ฟัง ก็สามารถปรุงจิตของเราได้ ตอนที่ยังไม่เห็นรูปจิตของเราเป็นปกติดี พอไปเห็นรูปที่ชอบใจเข้า จิตของเราก็เปลี่ยนไปแล้ว หรือไปเห็นรูปที่ไม่ชอบใจเข้า จิตของเราก็เปลี่ยนไปแล้ว เสียงก็เหมือนกัน ตอนที่เรายังไม่ได้ยินเสียง จิตของเราก็เป็นปกติดี แต่พอได้ยินเสียงเข้าแล้วเกิดชอบ ก็ปรุงจิตเป็นอย่างดี แต่ถ้าเกิดไม่ชอบใจแล้ว มันก็ปรุงให้จิตของเราเสีย เพราะฉะนั้น สังขารในที่นี้ ก็คือสภาพที่ปรุงใจนั่นเอง ปรุงใจของเราให้ดีก็ได้ ปรุงใจของเราให้ร้ายก็ได้ ปรุงใจของเราให้เป็นพระก็ได้ ปรุงใจของเราให้เป็นโจรเป็นมารก็ได้

เพราะฉะนั้น ในลักษณะสภาพที่ปรุงใจให้เป็นพระ ปรุงใจให้เป็นมารนี้ เขาเรียกว่า **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร** ปุญญาภิสังขารนั้นปรุงใจของเราให้เป็นพระ อปุญญาภิสังขาร ปรุงใจของเราให้เป็นมาร กลายเป็นคนดุร้าย โหดเหี้ยม ทารุณไปก็ได้ เพราะอำนาจการได้เห็น ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องกายสัมผัส ใจรับทราบอารมณ์ เพราะฉะนั้น สังขาร จึงเป็นสภาพไม่เที่ยงแท้แน่นอน คือปรุงจิตของเรา เช้าขึ้นเกิดอารมณ์ดี พอออกจากบ้านอารมณ์มันเสีย เห็นรูป ได้ยินเสียงบ้าง จิตของเรามันเสียแล้ว ปรุงจิตของเราให้เป็นไปต่าง ๆ นี่เพราะสภาพของเรายังเป็นปุถุชนอยู่ สภาพจิตของเราจึงไม่เที่ยงแท้แน่นอน บางครั้งก็เป็นบุญ บางครั้งก็เป็นบาป ในลักษณะที่จะเป็นกลาง ๆ นั้นยาก

ลักษณะที่จะเป็นกลาง ๆ นั้นจิตต้องถึงขั้นโคตรภูญาณ คือเปรียบเหมือนไปยืนที่สะพานโค้ง ถ้าเราลงไปข้างโน้นเป็นโลกุตตระ ข้ามพ้นโลกีย์ได้ ถ้าถอยหลังลงมานี่เรียกว่าจิตของเราสภาพต่ำอย่างเดิมเป็นโลกีย์วิสัย เพราะฉะนั้น สังขารตัวนี้ คือบุญบาปและเป็นกลาง ๆ ส่วนมากเราเป็นปุถุชนอยู่นี้ก็เป็นลักษณะบุญและบาปนั่นเอง สลับสับเปลี่ยนกันไป เป็นพระก็มาก เป็นมารก็มาก วันหนึ่งอาจเป็นมารตลอดทั้งวัน หรือวันหนึ่งอาจเป็นพระตลอดทั้งวัน เพราะจิตใจของเราแปรผันไปในอารมณ์ภายนอกมากระทบเข้า รูปที่เราเห็นได้ด้วยตาสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดของเราได้ เสียงที่เราได้ยินนี้ สามารถเปลี่ยนแปลงความนึกคิดของเราให้กลายเป็นบุญให้กลายเป็นบาปก็ได้ เพราะฉะนั้น เราต้องสำรวมระวังให้รู้ว่ามันเป็นอนิจจา สังขารา สังขารไม่เที่ยง คือสภาพจิตของเราแปรปรวนไปอย่างนี้

วิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิญญาณนั้นก็เป็นของไม่เที่ยง วิญญาณที่รู้แจ้งเห็นจริงบางครั้งเราก็พอมองเห็น แต่ว่าบางครั้งก็มีความโลภมาครอบงำ เพราะความหลงครอบงำ ก็ทำให้จิตใจของเรามืดมนอนธการ มองเห็นในลักษณะที่ว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นความชั่วเป็นความดี ลักษณะเช่นนี้ บางครั้งจิตของเราก็ตกไปในลักษณะเช่นนั้น มันเป็นอนิจจัง

นี่ลักษณะของสังเวคกถาที่เราทั้งหลายได้สวดพิจารณาอยู่เป็นประจำ เราไม่ควรจะยังประโยชน์ส่วนนี้ที่จะเกิดมีขึ้นกับเราให้เสื่อมไปแม้แต่น้อย อย่างน้อยเราได้มาสวดสาธยายวันพระละ ๑ ครั้ง วันพระนี้เราอาจสวดตอนเช้า ตอนเย็นหรือตอนเช้ามืด สามเวลาเราก็อาจทำได้ ที่เราทำนั้นมันเป็นประโยชน์แก่เราทั้งนั้น เราไม่ควรละประโยชน์ส่วนนี้ให้ปราศจากไป ควรจะสร้างประโยชน์ไว้ จะได้มากได้น้อย ก็ถือว่าเราได้มากระทำโดยไม่ละประโยชน์ของเรา เมื่อเรารู้จักประโยชน์ของตนแล้ว เราควรจะขวนขวายประโยชน์ส่วนนี้ให้มีขึ้นแก่ตนเพื่อจะได้เป็นนาถะที่พึ่งทั้งปัจจุบันชาติและสัมปรายภพเบื้องหน้า ประโยชน์ในโลกนี้เราก็จะได้ ประโยชน์ในโลกหน้าเราก็จะได้ ถ้าเราทำอยู่อย่างนี้ เป็นทัฬหีกรรม เป็นไปติดต่อกันสม่ำเสมอไม่ขาดสาย ทุกวันพระตลอดปีอย่างนี้ ก็เรียกว่าเราสามารถสืบต่อความดีได้ ยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นมาทีละน้อย ๆ ไม่ช้าไม่นานประโยชน์นั้นก็จะสำเร็จ และประโยชน์ทั้งโลกนี้และโลกหน้าที่เราได้กระทำไว้ในขณะนี้ ก็จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้แก่เราได้ประสบประโยชน์อย่างยอดยิ่ง **คือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ก็หมายถึงว่าโลกุตตรธรรมทั้ง ๙ ประการ** อันเป็นประโยชน์ของเราท่านทั้งหลายสืบต่อไป ถึงแม้ว่าในขณะนี้เรายังไม่มีประโยชน์อันยอดเยี่ยม แต่เราก็นึกว่าเราได้สร้างรากฐานที่เราจะประสบกับประโยชน์อันยอดเยี่ยมสืบต่อไป ท่านทั้งหลายได้ฟังพระธรรมเทศนานี้แล้ว ก็จงทบทวนกระแสจิตของเรา

หรือทบทวนกระแสจิตของเราว่าเรายังประโยชน์ของตนให้เสื่อมไปเพราะประยชน์ของผู้อื่นหรือเปล่า เมื่อเรารู้จักประโยชน์อย่างนี้แล้ว เราได้ขวนขวายประโยชน์ของตนเองหรือเปล่า ถ้าเราไม่ทำประโยชน์ของตนให้เสียไปเพราะประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อเรารู้จักประโยชน์ของตนอย่างนี้แล้วเราควรจะทำอย่างไร ก็ต้องทำตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า **สทตฺถปฺปสุโต สิยา** พึงเป็นผู้ขวนขวายในประโยชน์ของตนให้มากเท่าที่จะมากได้ เพราะชีวิตของเรานั้นโดยปรมัตถ์นั้นมันสั้น เพียงแค่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกเท่านั้น ลมหายใจเข้าถ้ามันไม่เข้าเราก็ตาย ลมหายใจออกถ้ามันไม่ออกเราก็ตาย ลมหายใจออกมันกลับเข้าเราก็ตาย นี่ชีวิตโดยปรมัตถ์มันสั้นเพียงแค่นี้ นิดหน่อย เท่าที่เรายังสืบต่อได้เพราะลมหายใจมัน ยังเข้าออกอยู่ หรือบางคนเข้าน้อย ออกก็น้อย หายใจไม่ทั่วท้อง มันก็เกิดเวทนาในร่างกาย ปวดเมื่อยเส้นสาย เลือดลมมันเดินไม่สะดวก อาการก็วิปริตแปรผันลงไป เราอยู่สักหนึ่งวันหนึ่งคืน หรือเราอยู่สักหนึ่งเดือน หรือเราอยู่สักหนึ่งปี เราไปผัดเพี้ยนไม่ได้ อยู่ไปนึกอย่างนั้นมันทำให้เราตกอยู่ในปมาทะความประมาท เราต้องนึกโดยปรมัตถ์ว่า ชีวิตของเรานี้มันสั้นนิดเดียวเท่านั้น เพียงแค่ลมหายใจเข้าลมหายใจออก

เพราะฉะนั้น **สทตฺถปฺปสุโต** เราท่านทั้งหลายเมื่อรู้ประโยชน์ของตนแล้ว ไม่ยังประโยชน์ของตนให้เสีย พึงเป็นผู้ขวนขวายในประโยชน์ของตน ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมาได้อัญเชิญชี้แจงแสดงมา เพื่อเพิ่มพูนปัญญาบารมีของท่านสาธุชนทั้งหลาย ก็พอเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ ท่านผู้ต้องการในประโยชน์ของตนก็ควรพิจารณาด้วยปัญญาของตน แล้วดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นไปเพื่อประกอบขวนขวายประโยชน์ของตนให้เกิดมีขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์โสตถิผลแก่ตนเอง พระธรรมเทศนาจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้ใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติให้สมควรแก่พละกำลังกาย กำลังสติปัญญาของตน แล้วยังประโยชน์ของตนให้เกิดขึ้น เทศนาจึงจะชื่อว่าสาตถิกา มีประโยชน์ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมาในอัตตทัตถกถา ก็เห็นว่าพอสมควรแก่การเวลา ขอยุติธรรมีกถาไว้เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวคำสัตย์ โดยอ้างเอาธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสาน **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายที่มาประชุมสโมสรกัน ณ สถานที่นี้โดยถ้วนหน้า ดังพระธรรมเทศนาที่อาตมาได้ชี้แจงแสดงมาในอัตตทัตถกถาโดยมัตยาธิบายอัตถนิยมความ สมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ภาคผนวก*

พระธรรมเทศนา
ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่
พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณมหาเถร)
ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พุทธิวินยกถา

เรื่อง ความรู้คู่วินัย

พระพรหมบัณฑิต วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร

อุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันเสาร์ที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส ฯ

โน เจ อสฺส สกา พุทฺธิ วินโย วา สุสิกฺขิโต

วเน อนฺธมหึโสว จเรยฺย พหุโก ชโน

ยสฺมา จ ปนิเธกจฺเจ อาเจรมฺหิ สุสิกฺขิตา

ตสฺมา วินีตวินยา ธีรา จรนฺติ สุสมาหิตาติ ฯ

(ขุ. ชา. ๒๗/๑๐๔๘)

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในพุทธิวินยกถา **ว่าด้วยความรู้คู่วินัย** ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแด่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานสัตตมวารครบ ๗ วัน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานศพ**พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุณมหาเถร)** อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายนที่ผ่านมา รวมอายุได้ ๘๔ ปี

การที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในครั้งนี้ก็ ด้วยทรงพระอนุสรณ์ถึงหิตานุหิตประโยชน์ที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ในยามที่มีชีวิตอยู่ได้บำเพ็ญไว้แก่ประเทศชาติ พระศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอเนกประการ ทั้งนี้เพราะพระเดชพระคุณเป็นพระมหาเถระผู้เพียบพร้อมด้วยอัตตหิตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ

กล่าวในส่วน**อัตตหิตสมบัติ** คือความพร้อมแห่งคุณสมบัติส่วนบุคคลที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีนามเดิมว่า วิเชียร เรืองขจร ถือกำเนิดที่อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๐ เข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณรขณะมีอายุได้ ๑๔ ปี ที่วัดดงตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔ จากนั้นเข้ารับการศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จนสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคแล้วจึงย้ายเข้าสังกัดวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดปากน้ำ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐ ได้ฉายาว่า อโนมคุโณ ท่านสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคในสำนักเรียนวัดปากน้ำ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๖ และได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาบาลี จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๔

ในส่วน**ปรหิตปฏิบัติ** คือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้ใช้ความรู้ความสามารถในการสนองงานพระศาสนาอย่างเต็มกำลัง มีผลงานโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

ในด้านการปกครอง เคยดำรงตำแหน่งที่สำคัญในคณะสงฆ์ คือ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นเจ้าคณะภาค ๗ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

ในด้านการศึกษา เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นอาจารย์สอนบาลีชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ วัดสามพระยา เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง

ในด้านการเผยแผ่ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔ เป็นหัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต

ในด้านการสาธารณูปการ ได้วางผังและปรับปรุงเสนาสนะสงฆ์วัดท่าจัดขึ้นใหม่ทั้งวัด โดยจัดสร้างมณฑป กุฏิสงฆ์เรือนไทยประยุกต์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม พร้อมทั้งบูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถและศาลาการเปรียญ

ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นประธานคณะกรรมการกองทุนวัดช่วยวัด

นับได้ว่า พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้บำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์ไว้มากมายเกินกว่าจะพรรณนาได้ครบถ้วน ทั้งนี้เพราะพระเดชพระคุณได้พัฒนาตนอย่างต่อเนื่องให้เพียบพร้อมด้วยอัตตหิตสมบัติและบำเพ็ญปรหิตปฏิบัติดังพรรณนามา มีปฏิปทาในการดำเนินชีวิตที่งดงามควรแก่การยกย่องเป็นทิฏฐานุคติคือแบบอย่างให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ดำเนินรอยตาม ดังที่พระเดชพระคุณได้รับมอบหมายจากสมัชชามหาคณิสสรให้เป็นผู้ควบคุมดูแลการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลางของคณะสงฆ์มหานิกายในนามของเจ้าคณะภาคทั้ง ๑๘ ภาคเป็นเวลานานถึง ๒๐ ปี ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระเดชพระคุณเป็นผู้สืบสานและรักษาแบบอย่าง แบบแผนและแบบฉบับให้กับวงการคณะสงฆ์มาอย่างยาวนาน ปฏิปทาส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ นอกจากตนเองจะเป็นพระมหาเถระผู้เพียบพร้อมด้วยความรู้ดีและความประพฤติดีแล้วยังสามารถฝึกซ้อมอบรมให้ผู้อื่นมีความรู้ดีและความประพฤติดีตามไปด้วย สมดังพระบาลีที่อาตมภาพได้รับพระราชทานยกเป็นนิกเขปบทไว้ ณ เบื้องต้นว่า **"โน เจ อสฺส สกา พุทฺธิ วินโย วา สุสิกฺขิโต"** เป็นต้น แปลความว่า *"หากว่าความรู้ของตน หรือวินัยที่ศึกษาดีแล้วจะไม่พึงมีไซร้ ชนเป็นอันมากจะพึงเที่ยวไปเหมือนกระบือบอดเที่ยวสะเปะสะปะไปในป่า ฉะนั้น แต่เพราะเหตุที่ชนบางกลุ่มในโลกนี้เป็นผู้ศึกษาดีแล้วในสำนักของอาจารย์ ดังนั้น พวกเขาจึงเป็นผู้มีวินัยอันอาจารย์แนะนำแล้ว เป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นดีแล้วเที่ยวไป"*

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาว่า ชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องมีองค์ประกอบสองการ คือ (๑) พุทธิ ความรู้ (๒) วินัย ความประพฤติดีงามต้องตามทำนองคลองธรรม คนที่ขาดทั้งความรู้ดีและความประพฤติดีทั้งสองประการย่อมจะดำเนินชีวิตอย่างไร้สาระขาดเป้าหมายที่ดีงาม เขาจึงมีสภาพไม่ต่างจากควายป่าตาบอดที่เที่ยวสะเปะสะปะไปในป่าจนประสบอันตรายเช่นตกเหวตายไป ส่วนคนใดมีความรู้ดีและประพฤติดีตามแบบอย่าง แบบแผนและแบบฉบับที่ได้รับการอบรมมาจากสำนักอาจารย์ย่อมมีจิตใจมั่นคงในทางแห่งความดีและมีชีวิตที่ประสบแต่ความสุขความเจริญ

ดังนั้น คนเราควรมีทั้งความรู้ดีและความประพฤติดี โดยข้อแรก เขาต้องศึกษาหาความรู้ตามควรแก่ฐานะที่เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทั้งจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ถ้ามีโอกาสเข้ารับการศึกษาต้องเรียนให้มากที่สุดเท่าที่สติปัญญาจะอำนวย สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า **"สพฺพํ สุตมธีเยถ หีนมุกฺกฏฺฐมชฺฌิมํ"** เป็นต้น แปลความว่า ***"ความรู้ควรเรียนทุกอย่าง ทั้งชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นสูง ควรทำความเข้าใจความหมายของเรื่องที่เรียนทั้งหมด แต่ไม่ใช่ว่าจะใช้ประโยชน์จากทุกเรื่องที่เรียน วันหนึ่งจะถึงเวลาที่ความรู้นั้นนำประโยชน์มาให้"***ซึ่งสอดคล้องกับคำประพันธ์ที่ว่า ***"ขึ้นชื่อว่าวิชาควรศึกษาทุกอย่างไป ศึกษาให้เข้าใจเป็นคุณเครื่องเรืองปัญญา แต่ว่าอย่าพึงใช้ทุกอย่างไปที่ศึกษา ชีวิตและเวลาเป็นปัญหาให้จำนน จะใช้วิชาใดจงใส่ใจในเหตุผล ทำใดต้องใจคนนั่นคือผลของวิชา"***

นอกจากมีความรู้ดีดังพรรณนามาแล้ว คนเรายังต้องมีวินัยคือความประพฤติดีจึงจะประสบความสุขและความสำเร็จในชีวิต วินัย คือ กฎระเบียบสำหรับฝึกหัดให้คนในสังคมถือปฏิบัติเสมอเหมือนกัน วินัยควบคุมการกระทำและคำพูดของคนในสังคมให้เป็นแบบแผนเดียวกัน วินัยต่างจากศีลตรงที่ว่าศีลเป็นข้อปฏิบัติส่วนบุคคล ไม่จำเป็นที่ทุกคนต้องถือปฏิบัติเหมือนกัน ส่วนวินัยเป็นข้อปฏิบัติที่ทุกคนในสังคมตกลงยอมรับร่วมกัน เช่นเดียวกับวินัยทหารที่ทหารทุกคนต้องถือปฏิบัติ หรือวินัยของข้าราชการที่ใช้กับข้าราชการทุกคน ศีล ๕ ที่เป็นข้อปฏิบัติเฉพาะบางคนก็ไม่ใช่วินัยของคฤหัสถ์ ซึ่งต่างจากวินัยจราจรที่บังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติตาม เพราะฉะนั้น วินัยเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องถือปฏิบัติ ถ้าทุกคนรักษาศีล ๕ ข้อเท่ากันในหมู่บ้านใด หมู่บ้านนั้นจัดเป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สมาชิกในหมู่บ้านนั้นว่ามีคิหิวินัยหรือวินัยของคฤหัสถ์ วินัยจึงเป็นข้อปฏิบัติที่ทุกคนในสังคมยอมรับที่จะปฏิบัติตามเหมือนกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สีลสามัญญตา หมายถึง ความมีศีลเสมอกัน วินัยทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมเหมือนเส้นด้ายที่ใช้ร้อยดอกไม้ต่างๆเข้าเป็นพวงมาลัยที่งดงาม ดังที่ศีล ๒๒๗ ข้อเป็นวินัยของพระสงฆ์ คณะสงฆ์งดงามเพราะรักษาวินัยเสมอกัน

วินัย คือ การที่ทุกคนพูดดีและทำดีเหมือนกัน การปฏิบัติตามวินัยทำให้ชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ดังกรณีที่ขณะนี้ฝ่ายบ้านเมืองกำหนดให้คนไทยทุกคนปฏิบัติตามนิวนอร์มอลหรือวิถีชีวิตใหม่เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ คนไทยทุกคนต้องถือปฏิบัตินิวนอร์มอล ให้เป็นวินัยเหมือนกันทั้งประเทศ นั่นคือทุกคนต้องใส่หน้ากากอนามัยเหมือนกัน รักษาระยะห่างทางสังคมเหมือนกัน ล้างมือเหมือนกัน เป็นต้น ถ้าคนไทยทุกวันนี้ถือปฏิบัติตาม

วิถีชีวิตใหม่ให้เป็นวินัยของคนทั้งชาติ ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ก็จะบรรเทาเบาบางลง แต่ถ้าคนไทยไม่อยู่ในระเบียบวินัยนี้ก็จะประสบปัญหาเช่นเดียวกับเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในผลชาดก ดังต่อไปนี้

คณะพ่อค้ากลุ่มใหญ่มีพระโพธิสัตว์เป็นหัวหน้าเตรียมเดินทางเข้าป่าเพื่อนำสินค้าไปขายที่เมืองอื่น ก่อนเข้าป่า หัวหน้าคณะเตือนให้ทุกคนระวังผลไม้พิษในป่า โดยกำชับว่า เมื่อพบผลไม้แปลกๆ ต้องถามหัวหน้าก่อนกินผลไม้นั้นทั้งนี้เพราะหัวหน้ารู้จักผลไม้พิษทุกประเภท หัวหน้าคณะเตือนทุกคนให้มีวินัยในการกินคือ มองเห็นอะไรน่ากินก็อย่าเก็บกินก่อนถามหัวหน้า ชาวคณะได้ปฏิบัติตามคำเตือนนี้จึงสามารถเดินทางผ่านป่าโดยปลอดภัย

ในวันสุดท้ายของการเดินทางก่อนที่จะออกจากป่านั้น หัวหน้าคณะได้เรียกทุกคนมาเตือนให้ระวังหมู่บ้านชายป่าที่จะไปถึงในวันรุ่งขึ้น เพราะมีข่าวว่าพ่อค้าหลายคนเอาชีวิตมาทิ้งที่หมู่บ้านนี้เนื่องจากภายในหมู่บ้านนี้มีผลไม้พิษที่ชาวบ้านปลูกล่อให้คนแปลกหน้ามาเก็บกิน เมื่อมีคนตายเพราะกินผลไม้พิษ ชาวบ้านก็จัดการเก็บทรัพย์สมบัติของคนตายเอาไปเป็นของตน

เช้าวันรุ่งขึ้น คณะพ่อค้าแบ่งเป็นสามกลุ่มแยกกันออกเดินทางจากป่า กลุ่มแรกล่วงหน้าไปก่อน กลุ่มที่ ๒ ตามหลังกลุ่มแรก กลุ่มที่ ๓ เป็นกลุ่มพระโพธิสัตว์หัวหน้าคณะออกเดินทางปิดท้ายขบวน

กลุ่มแรกเดินทางไปถึงหมู่บ้านชายป่าก่อนใครและได้พบต้นไม้ที่มีชื่อว่า "กิงผลพฤกษ์" แปลว่า "ต้นไม้ปริศนา" ต้นไม้นี้มีลักษณะเหมือนมะม่วงทั้งลำต้น ใบและผลของมันที่ดูน่ากินมาก พ่อค้ากลุ่มแรกแบ่งเป็นสองพวก คือพวกหนึ่งไม่รักษาวินัยในการกิน คือ พวกเขาไม่รอถามหัวหน้าคณะที่กำลังเดินทางคุมขบวนมาข้างหลัง พวกนี้กินผลไม้ปริศนาทันที อีกพวกหนึ่งรักษาวินัยที่ว่าทุกคนต้องรอปรึกษาหัวหน้าก่อนกิน

ปรากฏว่า ต้นไม้ปริศนาเป็นมะม่วงปลอม แม้รูปลักษณ์ภายนอกดูเหมือนมะม่วงแต่ไม่ใช่มะม่วง มันเป็นผลไม้มีพิษ เมื่อพวกแรกกินผลไม้นี้เข้าไปก็เจ็บปวดทรมานปางตาย พระโพธิสัตว์เดินทางมาทันพบเข้าก็ให้กินยาล้างท้องถอนพิษได้ทันการณ์จึงไม่มีใครเสียชีวิต

ฝ่ายชาวบ้านรอจนตะวันขึ้นก็พากันออกมาด้วยตั้งใจว่าจะเก็บทรัพย์สินของคนตายเพราะกินผลไม้พิษ แต่ก็ต้องผิดหวังเมื่อเห็นพระโพธิสัตว์และคณะนั่งพักอยู่ใกล้ต้นไม้ปริศนาโดยไม่มีใครตาย

ชาวบ้านถามด้วยความแปลกใจว่า "พวกท่านรู้ได้อย่างไรว่าต้นไม้ปริศนามีพิษ ทั้งที่มันก็ดูเหมือนมะม่วงที่สุด"

ฝ่ายพ่อค้าตอบว่า "พวกเราไม่รู้ หัวหน้าคณะของเราต่างหากที่รู้"

ชาวบ้านจึงถามพระโพธิสัตว์ว่า "ท่านรู้ได้อย่างไรว่าต้นไม้ปริศนานี้มีพิษ"

พระโพธิสัตว์ตอบว่า "**นายํ รุกฺโข ทุรารุโห**" เป็นต้นแปลความว่า "*เรารู้ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ (๑) ต้นไม้นี้เตี้ยคนขึ้นไม่ยาก (๒) อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน แต่ไม่มีชาวบ้านมาเก็บกินผลไม้นี้ นี่แสดงว่ามันเป็นผลไม้พิษ*"

คติธรรมที่ได้จากนิทานชาดกเรื่องนี้มีอยู่ว่า ความรู้และวินัยพาให้กลุ่มพ่อค้าอยู่รอดปลอดภัย นั่นคือ ข้อแรก กลุ่มพ่อค้าต้องมีความรู้ว่าอะไรคือผลไม้พิษที่ไม่ควรเข้าไปข้องแวะ รู้เท่าเอาไว้ป้องกัน รู้ทันเอาไว้แก้ไข ข้อสอง ถ้าไม่มีความรู้ก็ต้องมีวินัยคือทำตามคำแนะนำของท่านผู้รู้ ดังกรณีที่กลุ่มพ่อค้าทำตามคำแนะนำของพระโพธิสัตว์ ในทำนองเดียวกัน คนไทยจะอยู่รอดปลอดภัยในสถานการณ์โควิด ๑๙ ได้ก็ด้วยความรู้เท่าทันโรคนี้และมีการรักษาวินัยคือ ใส่หน้ากากอนามัย ล้างมือ รักษาระยะห่างทางสังคม เป็นต้น

โดยนัยดังรับพระราชทานพรรณนามานี้ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์เป็นพระมหาเถระที่ตนเองเพียบพร้อมด้วยพุทธิคือความรู้ดีและมีวินัยที่ศึกษาดีแล้วทั้งยังสามารถชักนำให้ผู้อื่นมีความรู้ดีและมีวินัยดีตามไปด้วย ดังพระบาลีที่ว่า "**อลํ กาตุง อลํ สํวิธาตุง** *ทำเองก็ได้ จัดการให้คนอื่นทำก็ได้*" บัดนี้ แม้พระเดชพระคุณได้ล่วงลับดับสังขารไป แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณก็ขจรขจายไปทั่วทิศ สมกับนามสกุลของพระเดชพระคุณว่า "เรืองขจร" ตามนัยพระบาลีที่ว่า "**รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ** *ร่างกายของสัตว์ทั้งหลายเสื่อมสลายไป แต่ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลหาได้เสื่อมสลายไปไม่*" สอดคล้องต้องตามบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนหนึ่งที่ว่า

"พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา
ความดีก็ปรากฏ กิติยศฤาชา
ความชั่วก็นินทา ทุรยศยินขจร"

สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กอปรด้วยพระราชศรัทธาในปฏิปทาที่งดงามด้วยพุทธิคือความรู้ดีและวินัยที่ศึกษาดีแล้วของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์การบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร ๗ วัน อุทิศถวายในวันนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีในหมู่สงฆ์ทั้งปวงนี้จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์อิฏฐวิบากศุภผลเพิ่มบารมีธรรมยิ่งขึ้นไปในสัมปรายภพแด่ **พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุณมหาเถร)** สมพระราชเจตนาปรารภทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จตุรวรรค จักสวดคาถาธรรมบรรยายเพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสัมมาปฏิบัติให้ไพบูลย์ยิ่งขึ้นไป

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพุทธิวินยกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

อโมฆชีวิตกถา

เรื่อง ชีวิตที่ไม่เป็นโมฆะ

พระพรหมกวี วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร

อุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส ฯ

ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ ฯ

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา **อโมฆชีวิตกถา** พรรณนา **เรื่องชีวิตที่ไม่เป็นโมฆะ** ตามนัยแห่งพระโอวาทาอนุสาสนีของสมเด็จพระชินสีห์บรมศาสดา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีอนุโมทนาในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ บำเพ็ญเป็นปัจโจปการกิจอุทิศวิบากสมบัติเป็นปัตติทาน ถวายพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถระ ป.ธ. ๙) รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งถึงแก่มรณภาพมาครบปัญญาสมวาร ๕๐ วันในวันนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ หาก

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ จะได้ทราบด้วยญานวิถีใดแล้ว คงมีจิตโสมนัสผ่องแผ้วซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ แลถวายพระพรให้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน ไร้พระโรคาพาธบำราศภัยพิบัติอุปัทวันตรายทั้งสิ้น สถิตย์เป็นมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทยตลอดจิรัฏฐิติกาลอย่างแน่นอน

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระผู้ทรงไว้ซึ่งคุณลักษณะตามตำรับวรลักษณ์คือตำราดูพระสงฆ์ตามที่โบราณาจารย์ท่านได้กำหนดไว้ครบทุกประการ อันตำราวรลักษณ์ คือตำราดูพระ **วร** แปลว่า **พระ ลักษณ์** ก็คือ ลักษณะ ดูลักษณะพระ แต่ไม่ได้หมายถึงพระเครื่องหรือพระพุทธรูป หากแต่หมายถึงพระสงฆ์ โดยท่านกล่าวไว้ว่า **"สิทธิการิยะ พระสงฆ์รูปใดประกอบด้วยวรลักษณ์ หรือตำรับสำหรับดูพระสงฆ์ ย่อมกล่าวได้ว่าเป็นพระเนื้อแท้ เป็นพระดี เป็นพระที่กราบไหว้บูชาได้อย่างสนิทใจ"** พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่ง ในสังฆมณฑล ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติครบต้องตามตำรับวรลักษณ์อย่างแท้จริง กล่าวคือ

ประการที่ ๑. **สกฺโก** เป็นพระมหาเถระที่องอาจ ไม่ว่าจะในเรื่องของการพูดจา ในเรื่องของการปฏิบัติงาน พระเดชพระคุณเป็นพระมหาเถระที่องอาจ

๒. **อุชุ** เป็นพระมหาเถระผู้มีความซื่อตรง ตรงต่อตัวเอง ตรงต่อเพศภูมิคือสมณภาพของตน และตรงต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทุกภาคส่วน

๓. **สุหุชุ** เป็นผู้ซื่อตรงที่ดี หมายความว่า เป็นผู้ซื่อตรงต่อศรัทธาของพุทธบริษัท ไม่เป็นพระหน้าไหว้หรือหลังหลอก เป็นพระเช่นเดียวกับพัดประจำตัวของท่าน คือพัดสมณศักดิ์ พัดยศหรือพัดสมณศักดิ์ของพระนั้น ด้านหน้าและด้านหลังเหมือนกัน สามารถจะหยิบตั้งได้โดยไม่ต้องสงสัย ผิดกับพัดอย่างอื่นที่หน้าอย่างหนึ่งหลังอย่างหนึ่ง ท่านเป็นสุหุชุบุคคล คือเป็นบุคคลที่ซื่อตรงต่อศรัทธาของประชาชนและไม่หน้าไหว้หรือหลังหลอกดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ประการต่อไป **สุภโร** เป็นพระเถระที่เลี้ยงง่าย ไม่ใช่เป็น ทุพฺภโร เลี้ยงยากจู้จี้ ญาติโยมให้อย่างไรก็เลี้ยงชีพอย่างนั้น เพราะท่านตระหนักในทสธรรมสูตร ข้อที่๒ ว่า **ปรปฏิพทฺธา เม ชีวิกา** *ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่นจะเลือกไม่ได้*

ประการต่อไป **มุทุ** เป็นผู้อ่อนโยน มีวาจามีจิตใจอ่อนโยน โดยปกติพระเดชพระคุณไม่ใช่พระช่างเจรจา แต่ถ้าหากว่าใครได้เข้ามาสนทนาปราศรัยด้วยแล้ว ก็จะพบความ

จริงว่า ท่านเป็นพระเถระที่อ่อนโยน เมื่อถึงคราวที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ ท่านก็แสดงความเป็นผู้กล้าหาญ เรียกว่า *มุทุ*

อนติมานี ไม่มีความเย่อหยิ่ง ไม่มีความมานะถือตัวแต่ประการใด เพราะว่าท่านตระหนักในสมณภาพคือความเป็นสมณะผู้สงบ ไม่ยกหัวหรือชูหาง เป็นคำพูดที่ค่อนข้างจะหยาบสักนิดนึง อนติมานี ไม่มีมานะ ไม่ถือตัว

อปฺปกิจฺโจ เป็นพระมีกิจน้อย ความหมายก็คือ ไม่มากเรื่อง เป็นพระมหาเถระที่ไม่มากเรื่อง

อปฺปคพฺโภ เป็นพระเถระที่ไม่คะนองกายวาจา รักษากายวาจาให้อยู่ในภาวะปกติ เรียกว่ามีศีล

และสุดท้าย **กุเลสุ อนนุคิทฺโธ** ไม่ติดในตระกูล

สิทธิการิยะ ภิกษุรูปใดประกอบด้วยคุณสมบัติตามตำรับนรลักษณ์ดังที่ได้กล่าวมา ภิกษุรูปนั้นชื่อว่าเป็นพระแท้ ในพระพุทธศาสนา นี่เป็นตำราดูพระ ดูพระสงฆ์ อาจจะอธิบายไม่ละเอียด เพราะว่าไม่ได้บันทึกมา

เป็นอันสรุปได้ว่า พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์เป็นพระมหาเถระผู้ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดีครบบริบูรณ์ทั้ง ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่เป็นอัตตสมบัติ ส่วนตัว นับตั้งแต่บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ก็ตั้งใจศึกษาพระปริยัติธรรม ตามระเบียบของคณะสงฆ์ จนสามารถสอบได้ตั้งแต่นักธรรมชั้นตรีจนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตามสิกขาวินัยอย่างเคร่งครัดจัดเป็น

สมฺปนฺนสีโล มีศีลสมบูรณ์

สมฺปนฺนปาฏิโมกฺโข มีปาฏิโมกข์อันถึงพร้อม เว้นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามแลทำตามสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต

อาจารโคจรสมฺปฺโน สมบูรณ์ด้วยอาจาระ มรรยาทและโคจร

อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี เห็นเป็นสิ่งที่น่ากลัวในข้อบกพร่องแม้มาตรว่าเล็กน้อย

สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายด้วยศรัทธาและอุตสาหะเป็นเลิศ

ประการที่ ๒ **ปรหิตปฏิบัติ** พระเดชพระคุณมีเกียรติประวัติอันงดงามในการบำเพ็ญศาสนกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประเทศชาติเป็นอเนกประการจวบจนอวสานแห่งอายุ

ด้านการปกครอง เมื่อคณะสงฆ์ไว้วางใจมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เริ่มแต่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดปากน้ำ รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดปากน้ำ รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และกรรมการมหาเถรสมาคม ก็ได้สนองงานการคณะสงฆ์ในหน้าที่นั้น ๆ เต็มสติปัญญาสามารถ มิได้ขาดตกหรือบกพร่อง หรือเกิดความเสียหายแต่ประการใด เป็นที่อุ่นใจของคณะสงฆ์ในปกครองทุกระดับ

ในด้านการศาสนศึกษา ท่านเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ จัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นพระมหาเถระผู้คงแก่เรียนเป็นนักวิชาการและเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนกลางอีกด้วย

ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็อาศัยประสบการณ์และวิสัยทัศน์อันยาวไกล ดำเนินการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์โดยเป็นพระธรรมทูตและพระธรรมกถึกอย่างดีเยี่ยม

ในด้านสาธารณูปการ การก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม ก็ได้สนองงานของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำตลอดมา

นอกจากนี้ งานด้านศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ ท่านยังได้ให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่างานส่วนอื่นได้แจกทุนศึกษาสงเคราะห์และบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ที่วัดท่าจัด อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประจำเสมอมา

จึงเมื่อท่านมาถึงแก่มรณภาพเช่นนี้นับเป็นความสูญและความเสียพระมหาเถระผู้เป็นปราชญ์ทางศาสนาเป็นเสาหลักของสังฆมณฑล ประหนึ่งร่มโพธิ์ใหญ่มาโค่นลงในสมัยอันไม่ควร จะมีจะเป็นเช่นที่กล่าวว่า คนดีตายเหมือนไทรร่มมาล้มหัก อาลัยรักนำรำลึกนึกสงสาร อย่างแท้จริง

อันชีวิตของคนเรานั้น ความเกิดเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นต้นสาย ความตายเป็นจุดสุดท้ายหรือเป็นปลายสาย จุดเกิดกับจุดดับยังไม่นับว่าเป็นตัวได้ตัวเสียที่แท้จริงของชีวิต พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะคนเราจะเกิดมาอย่างไร ในสภาพแวดล้อมอย่างไร ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ในทำนองเดียวกัน คนเราจะตายอย่างไร จะตายเพราะสิ้นอายุ

เพราะโรคภัยไข้เจ็บ หรือเพราะอุบัติเหตุ ก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญอีก ตัวได้ตัวเสียของชีวิตหรือความสำคัญของชีวิตอยู่ระหว่างจุดเกิดกับจุดดับต่างหาก ว่าใครจะจัดการกับชีวิตของตนอย่างไร เพราะเรื่องชีวิตนี้สมเด็จพระชินสีห์บรมศาสดาทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ได้สอนไว้ในหลายแห่ง ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาดังพุทธภาษิตที่ได้อัญเชิญขึ้นเป็นนิกเขปบทว่า **ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถา** ท่านผู้รู้แปลว่า ***คนฉลาดพึงจัดการชีวิตของตนโดยประการที่จะไม่เป็นโมฆะ*** ดังนี้

ก็แลลักษณะของชีวิตตามที่มีปรากฏในพระสูตรต่างๆนั้นมีทั้งหมด ๕ ประเภท โดยแบ่งเป็นฝ่ายดี ๓ ประเภท คือ

๑. **สุชีวิต** ชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่รุ่งเรืองสดใส ชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข

๒. **เสฏฐชีวิต** ชีวิตที่ใช้ปัญญานำทางไม่ใช้ความหลงผิดนำทาง และ

๓. **อโมฆชีวิต** ชีวิตที่ไม่เป็นหมัน ชีวิตที่ไม่สูญเปล่าเสียเปล่า ชีวิตที่ดำเนินไปอย่างมีศิลปะ

ส่วนฝ่ายไม่ดีมี ๒ ประเภทคือ

๑. **ทุชีวิต** ชีวิตอับเฉา อาภัพ อับวาสนา ชีวิตที่อยู่ร้อนนอนทุกข์

๒. **โมฆชีวิต** ชีวิตที่เป็นหมัน ชีวิตที่เติบโตเพราะกินข้าวแก่เฒ่าเพราะอยู่นาน

ชีวิตของคนเราในโลกนี้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แลแม้ในอนาคตล้วนตกอยู่ในลักษณะทั้ง ๕ อย่างนี้ไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่ง หรืออาจจะหลายข้อก็ได้ สำหรับชีวิตฝ่ายดี ๓ ประเภทนั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญและชวนเชิญให้พุทธบริษัทรีบจัดการโดยด่วนก่อนที่มรณะคือความตายจะมาถึง กล่าวเฉพาะ สุชีวิต และเสฏฐชีวิต ๒ ประเภทข้างต้นนั้น เป็นชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุขตามคติแห่งโลกิยวิสัย ยังไม่ใช่ชีวิตที่มีศิลปะ ยังไม่ใช่ชีวิตที่สามารถดับทุกข์ดับปัญหาได้โดยสิ้นเชิง หรืออาจกล่าวได้ว่ายังไม่ใช่ตัวได้ตัวเสียของชีวิต ส่วนอโมฆะชีวิต เป็นชีวิตที่ไม่ใช่เพียงแต่หายใจเข้าหายใจออก เป็นชีวิตที่สามารถดับทุกข์ได้ และเป็นชีวิตที่พระพุทธองค์มีพระพุทธประสงค์ให้พุทธบริษัทจัดการให้เป็นไปอย่างมีศิลปะ กับทั้งเป็นตัวได้ตัวเสียของชีวิตจริง ๆ

ที่ว่า การดำเนินชีวิตอย่างมีศิลปะ นั้น มีอรรถาธิบายว่า คำว่า ศิลปะ หรือ พุทธศิลป์ นี้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องทางวัตถุอย่างเดียว หากแต่หมายถึงการกระทำ ความคิด และการแสดงออกแห่งความคิด พระพุทธองค์ทรงเป็นนักศิลปะหรือเป็นศิลปินชั้นเยี่ยม ตรัสสอนพุทธบริษัทเสมอ ๆว่า **เธอทั้งหลายจงประกาศพรหมจรรย์คือศาสนา ให้มีความงามในเบื้องต้น**

ให้มีความงามในท่ามกลาง และให้มีความงามในที่สุด การที่จะจัดการชีวิตให้เป็นอโมฆชีวิตได้นั้น จะต้องดำเนินการอย่างมีศิลปะกล่าวคือ

๑. เป็นอยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลกขบ หรือโดยไม่ถูกหนามของโลกทิ่มตำ ท่านให้ดูลิ้นงู อยู่ในปากงู ใกล้กับเขี้ยวงู แต่ไม่ถูกเขี้ยวงูขบเลย

๒. ให้เป็นอยู่ในโลกโดยการกินเหยื่อแต่ไม่ติดเบ็ดเหมือนปลาที่ฉลาดกินเหยื่อแต่ไม่ติดเบ็ด

๓. เป็นอยู่ในโลกโดยไม่พ่ายแพ้โลก

โลกใบนี้เต็มด้วยเขี้ยว หรือหนาม คืออันตรายต่าง ๆ มากมาย พร้อมที่จะทำให้เราเสียผู้เสียคน หรือเสียชีวิตได้ทุกเมื่อ ดังนั้น จำต้องมีสติใคร่ครวญยับยั้งชั่งใจให้ดีในทุกสถานการณ์ จะได้ไม่ถูกเขี้ยวโลกหรือหนามของโลกขบหรือตำเอา โดยเฉพาะคนสมัยใหม่ต้องระวังให้ดี จะได้ไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้องโดดน้ำตาย ไม่ต้องฆ่าตัวตาย ให้ดูลิ้นงูซึ่งอยู่ในปากงูใกล้กับเขี้ยวงูแต่ไม่เคยถูกเขี้ยวงูขบ เพราะมันอยู่อย่างมีศิลปะ

อนึ่ง โลกใบนี้เต็มไปด้วยเหยื่อล่อให้เกิดอัสสาทะคือความเอร็ดอร่อย ทั้งทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ แล้วเราก็ทนไม่ได้ไปกินเหยื่อล่อเข้าโดยไม่มีสติ เลยติดเบ็ดคือความทุกข์ไม่ทางกายก็ทางใจ คนฉลาดจะต้องมีศิลปะ ดูอย่างปลาที่ฉลาดกินแต่เหยื่อแต่ไม่ติดเบ็ด และเหยื่อของโลกก็ไม่พ้นไปจากเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ๓ อย่างนี้แหละ เป็นเหยื่ออันโอชะดีแท้ ที่ล่อให้ปลาคือคนในโลกพากันติดเบ็ด

ประการสุดท้าย คนในโลกนี้จะต้องพ่ายแพ้ด้วยเหตุการณ์ ๒ อย่าง อย่างแรก **เป็นเรื่องที่มนุษย์สมมติกันขึ้น** เรียกว่า**โลกธรรม** คือได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ ได้สรรเสริญ ได้นินทา ได้สุข ได้ทุกข์ ทุกคนในโลกต้องกระทบกับโลกธรรมเหล่านี้ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งอยู่เสมอ โดยไม่ต้องสงสัย เมื่อยังไม่ได้ก็พ่ายแพ้เพราะต้องวิ่งต้องเต้น ครั้นได้แล้วก็ยึดติดเป็นบ้าเป็นหลังและวิตกกังวลกับสิ่งที่ได้มา พอมันเสื่อมไปก็ร้องไห้ตีอกชกหัวเป็นทุกข์ทรมาน ได้ก็แพ้ เสียก็แพ้ เรียกว่าแพ้ทั้งขึ้นทั้งล่อง แต่คนฉลาดมีสติรู้เท่าทัน รู้กันรู้แก้ มีศิลปะก็จะไม่พ่ายแพ้ต่อสิ่งที่มนุษย์สมมุติหรือโลกธรรมดังกล่าว

อีกอย่างหนึ่งนั้น **เป็นเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ** เช่น ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อย่าต้องไปร้องไห้เป็นทุกข์มีปัญหาเพราะสิ่งเหล่านี้ พิจารณาให้เห็นเป็นธรรมดา พระพุทธองค์ประทานวิชาไว้ครบถ้วนสำหรับเอาชนะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นเสมือนยาหรือเครื่องคุ้มกันให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง เพราะเมื่อมีวิชาคือธรรมะของพระพุทธองค์แล้ว มันไม่มีเกิด ไม่มีแก่ ไม่มีเจ็บ และไม่มี

ตาย เราก็เป็นผู้ชนะโลกไม่เป็นผู้พ่ายแพ้โลกตลอดไป

ผู้ที่ใช้ศิลปะของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องโดยอยู่ในโลกแบบไม่ถูกเขี้ยวโลก หนามโลกขบหรือทิ่มแทง เหมือนลิ้นงูไม่เคยถูกเขี้ยวงูขบ หรือกินเหยื่อในโลกโดยไม่ติดเบ็ดเหมือนปลาฉลาดกินเหยื่อแต่ไม่ติดเบ็ด และอยู่อย่างผู้ชนะไม่พ่ายแพ้โลกทั้งในแง่ที่มนุษย์สมมุติ คือโลกธรรม และในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คือความเกิดความแก่ความตาย อย่างนี้แล้ว ชีวิตของผู้นั้นจึงเป็นอโมฆะชีวิต ชีวิตที่ไม่เป็นโมฆะอย่างแท้จริง สามารถจะอยู่เหนือโลกไม่ถูกแรงดึงดูดของโลกอีกต่อไป เป็นโลกุตระหรือโลกอุดรอย่างแท้จริง ตามพุทธประสงค์ที่ทรงต้องการให้พุทธบริษัทจัดการชีวิตของตนโดยประการที่จะไม่เป็นโมฆะ ดังนัยที่ถวายวิสัชนามา

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระที่ใคร ๆ ไม่พึงตำหนิได้ว่าเติบโตเพราะกินข้าว หรือแก่เฒ่าเพราะอยู่นาน ท่านได้ดำเนินชีวิตของท่านอยู่ในประเภทที่ดีตลอดมาทั้งสุชีวิต ทั้งเสฏฐชีวิต ทั้งอโมฆะชีวิต มีหลักฐานพยานปรากฏให้เห็นชัดในชีวประวัติของท่าน ท่านได้ดำเนินชีวิตชนิดที่ไม่ถูกเขี้ยวโลกขบ เหมือนลิ้นงูไม่ถูกเขี้ยวงูขบ ไม่ติดอามิสเหยื่อล่อของโลก เหมือนปลาฉลาดกินเหยื่อแต่ไม่ติดเบ็ด และมีชัยชนะต่อโลกทั้งในส่วนที่มนุษย์สมมติและธรรมชาติกำหนดอย่างงดงามโดยประการทั้งปวง นับว่าหาได้ยาก จึงสมควรที่จะกล่าวยืนยันยกย่อง ได้เต็มปากเต็มคำว่า **เป็นปูชนียบุคคล บุคคลที่ควรบูชาอย่างยิ่งโดยแท้จริง**

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจพระราชกุศลทุกประการที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานบรมราชานุเคราะห์บำเพ็ญให้เป็นไปในวาระสมัยครบ ๕๐ วัน จงพลันเป็นผลสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศุภผลสมบัติแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ตามฐานนิยม สมตามพระราชปณิธานอุทิศทุกประการ รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอโมฆชีวิตกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วยเวลา

เทสนาวสาเน ในอวสานกาลเป็นที่สุดลงแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์จตุรวรรค ๔ รูป จะได้รับพระราชทานสาธยายธรรมกถาโดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสืบไป ณ กาลบัดนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

กัมมผลิชฌกกถา

เรื่อง ลักษณะของผู้ทำงานสำเร็จ

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญพระราชกุศลสตมวาร

อุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันจันทร์ที่ ๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๕ เวลา ๑๖.๐๐ น

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส ฯ

โย จ กมฺมวิภงฺคญฺญู   กาลุฏฺฐายี อตนฺทิโต
อนุฏฺฐหติ กาเลน   กมฺมผลํ ตสฺส สิชฺฌติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานแสดงพระธรรมเทศนา ในกัมมผลิชฌกกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลปุพพเปตพลีทักขิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๑๐๐ วัน พระราชทานศพ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาถระ) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ในวันนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ และคณะสงฆ์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ รวมถึงคณะศิษย์และ

ญาติมิตรวิสสาสิกชนในพระเดชพระคุณทั้งปวง ทั้งนี้เพราะพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์เป็นพระมหาเถระรัตตัญญูรูปหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย มีอายุได้ ๘๔ ปี อยู่ในเพศภิกษุภาวะถึง ๖๔ พรรษา ได้สร้างสรรค์พอกพูนผลงานอันเป็นประโยชน์แก่วัด แก่การคณะสงฆ์ และแก่พระศาสนาเป็นอเนกประการ จึงสมควรที่จะได้รับพระบรมราชานุเคราะห์ในโอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้ถือกำเนิดมาที่บ้านตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดท่าจัด อำเภอสองพี่น้อง ต่อมาได้มาศึกษาเล่าเรียนและได้รับการอุปสมบทอยู่ที่วัดปากน้ำ จบการศึกษาชั้นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ปฏิบัติหน้าที่ในกิจการคณะสงฆ์ประจำวัดปากน้ำ โดยเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม จนได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ของสำนักเรียนจนถึงมรณภาพ ได้ช่วยเหลืองานเจ้าอาวาสในการก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์อาคารสถานที่เสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ในฐานะเป็นรองเจ้าอาวาส และในขณะเดียวกัน ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์สูงขึ้นตามลำดับ จากเป็นรองเจ้าคณะภาค เป็นเจ้าคณะภาค เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม นอกจากนั้น ยังได้มีน้ำใจมีความขวนขวายสร้างความเจริญแก่วัดท่าจัด อันเป็นวัดถิ่นเกิด โดยปรับปรุงวัดใหม่ทั้งหมด ทั้งอุโบสถ ศาลา เสนาสนะ ตลอดถึงโรงเรียนพระปริยัติธรรม ถมที่วัด สร้างถนน สร้างเขื่อนกั้นน้ำ สร้างกำแพงล้อมวัด สร้างอาคารเรียนโรงเรียนของวัดซึ่งตนเคยศึกษามา สร้างอาคารที่พักครู สร้างหอสมุดประจำโรงเรียน จนวัดและโรงเรียนสง่างามทันสมัยสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้ด้วยความสำนึกในพระคุณของวัดและโรงเรียนที่เคยอาศัย เคยศึกษาเล่าเรียนมา ด้วยพระเดชพระคุณเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม นำให้เกิดฉันทคติยินดีพอใจในการสร้างสรรค์วัดและโรงเรียนด้วยความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยว ขยันขันแข็ง ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ จนได้รับความสำเร็จสมประสงค์น่าอนุโมทนา ทั้งนี้เพราะเป็นผู้มั่นคงอยู่ในธรรม

คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้บุคคลเป็นผู้ฉลาดเลือกเฟ้นสิ่งที่พึงทำพึง ปฏิบัติ มีความขยันขันแข็งไม่เกียจคร้านตามกาลเวลา บากบั่นทำกิจไปโดยไม่เบื่อหน่ายท้อแท้ เมื่อเป็น ดังนี้ จึงได้รับความสำเร็จในผลงานที่ทำที่ดำเนินการถูกต้องตรงตามพระพุทธพจน์ในเตสกุณชาดก ขุททกนิกาย ที่ได้หยิบยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบทเทศนาเบื้องต้นว่า **โย จ กมฺมวิภงฺคญฺญู** เป็นอาทิ ซึ่งแปลเป็นความไทยได้ว่า

ผู้ใด ฉลาดในการแยกแยะงาน ๑ ขยันตามกาล ๑ ไม่เกียจคร้าน ๑ บากบั่นทำงานตามกาล ๑ ผลงานของผู้นั้นย่อมสำเร็จ ดังนี้

ตามพระบาลีนี้ สมเด็จพระพุทธชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าหน้าที่การงานต่างๆ ที่บุคคลประกอบจัดทำกันทั่วไปนั้น ย่อมถึงความสำเร็จ นำความเจริญก้าวหน้า นำลาภผลมาให้ตามปรารถนาแก่ผู้กระทำทุกคนไปก็หาไม่ บางคนทำหน้าที่ทำงานไป แต่ผลงานไม่ปรากฏ ได้รับความผิดหวัง ได้รับความล้มเหลวก็มี ทรงชี้ให้เห็นประจักษ์ว่า คนที่ทำงานแล้วมีผลงานสำเร็จมีผลงานปรากฏชัดเจนนั้นจะต้องเป็นคนที่มีลักษณะนิสัยอย่างไร โดยทรงแสดงไว้ว่า **คนที่มีลักษณะนิสัย ๔ ประการ คือเป็นผู้ฉลาดในการแยกแยะงาน ๑ เป็นผู้ขยันตามกาล ๑ เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน ๑ เป็นผู้บากบั่นทำงานตามกาล ๑ ย่อมมีผลงานสำเร็จ ได้รับความสำเร็จจากการทำงานของตน** คือการงานที่ทำนั้นย่อมสำเร็จผลตามที่ปรารถนา เท่ากับว่าคนที่ไม่สามารถได้รับความสำเร็จในการทำงานนั้น เพราะเป็นผู้ขาดลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้ และเท่ากับว่าลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้ เป็นฐานรองรับความสำเร็จในการทำงานที่สำคัญและเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อความเจริญก้าวหน้าสำหรับชาวพุทธทั้งหลาย ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้ มีรายละเอียดสำหรับปฏิบัติอันจักได้ขยายความเป็นลำดับไป

ลักษณะนิสัยประการต้นของผู้ทำงาน ที่ได้รับความสำเร็จ คือ เป็นผู้ฉลาดในการแยกแยะงาน หมายความว่าเป็นผู้มีสติปัญญา เป็นผู้ฉลาด รู้จักงาน รู้จักวิธีทำงาน แยกแยะงานที่จะทำได้ชัดเจน เช่นฉลาดรู้แยกแยะประเภทงานได้ว่า งานไหนเป็นงานสุจริต เป็นงานบุญ เป็นงานสาธารณะมีประโยชน์ นำความสุขมาให้แก่คนและบุคคลอื่น งานไหนเป็นงานทุจริต นำทุกข์นำโทษมาให้ หรือแยกแยะได้ว่างานนี้เป็นงานที่ควรทำควรปฏิบัติ งานนี้เป็นงานที่ควรละเว้น ไม่ควรทำไม่ควรปฏิบัติ ดังนี้เป็นต้น อันผู้ฉลาดในการแยกแยะงานนั้น กล่าวโดยภาพรวมคือเป็นผู้ฉลาดในการวางแผนงาน ฉลาดในการวางโครงการ สามารถวางแผนงานที่จะทำได้ชัดเจน แยกแยะรายละเอียดและวิธีการปฏิบัติจัดทำ รายละเอียดเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากผลงาน เกี่ยวกับบุกคลที่จะช่วยทำงาน เกี่ยวกับทุนรอนที่จะทำในทางปฏิบัติ ผู้ฉลาดในการแยกแยะงาน ก็คือ คนที่ **"คิดงานออก บอกงานเป็น เข็นงานได้ แก้ไขงานถูก"** คิดงานออก ก็คือสามารถคิดงานเป็น คิดได้ว่าจะทำอะไรอย่างไร คิดรายละเอียด รายรับรายจ่าย ผู้ทำงาน และมองเห็น ข้อบกพร่องและหาวิธีแก้ไขไว้ล่วงหน้า **บอกงานเป็น** ก็คือสามารถชี้แจงรายละเอียดของงานและวัตถุประสงค์ของตนให้คนอื่นเข้าใจได้ตรงกัน และ

สามารถมอบหมายให้ผู้ทำดำเนินการไปตามนั้น **เข็นงานได้** ก็คือ สามารถควบคุม สั่งการ ตรวจตรารายละเอียดงานที่ทำด้วยความใส่ใจ ไม่ให้เกิดความผิดพลาดบกพร่อง **แก้ไขงานถูก** ก็คือมีประสบการณ์ มีความรู้ความเข้าใจ สามารถแก้ไขงานที่ทำผิดพลาดบกพร่องจากรูปแบบที่กำหนดไว้ได้ คนที่มีลักษณะนิสัยที่คิดงานออก บอกงานเป็น เข็นงานได้ แก้ไขงานถูกอย่างนี้ จัดว่าเป็นผู้ฉลาดในการแยกแยะงานโดยแท้ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานให้สำเร็จตามเป้าหมายได้โดยไม่ยาก

ตรงกันข้าม ในการทำงานทุกประเภท หากขาดความฉลาดในการแยกแยะงาน ไม่ฉลาดรู้งานที่จะทำว่าเป็นงานประเภทไหน เป็นงานสุจริตหรือทุจริต มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ควรทำหรือไม่ควรทำอย่างไร ทั้งไม่รู้ว่างานเช่นนี้ควรทำเวลาไหน ควรใช้เวลาทำเท่าไร ไม่รู้ว่าจะต้องใช้ทุนดำเนินการทำเท่าไร และไม่รู้ว่าควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้ดำเนินการ ดังนี้เป็นต้น ก็ไม่อาจทำงานนั้นๆ ให้เกิดผลสำเร็จตามประสงค์ได้ งานนั้นก็จะดำเนินไปอย่างขลุกขลัก มีปัญหาข้อขัดข้องตลอดเวลา ทั้งต้องสิ้นเปลืองเวลาและทุนรอนมากขึ้นโดยใช่เหตุ ทั้งงานนั้นเมื่อสำเร็จลงได้ก็ไม่เรียบร้อย ไม่สวยงาม ไม่เป็นที่ประทับตาประทับใจแก่ผู้พบเห็น เรียกว่าเป็นงานที่พอให้ผ่านไปที พอให้สำเร็จไปเท่านั้น เพราะฉะนั้น ความฉลาดในการแยกแยะงานจึงสำคัญอย่างยิ่งเป็นเบื้องต้นในการสร้างสรรค์ผลงานให้สำเร็จ

ลักษณะนิสัยประการที่ ๒ ของผู้ทำงานที่ได้รับความสำเร็จคือ **กาลฺญฺญูฐายี** เป็นผู้ทำงานตามเวลา หมายความว่า เป็นกาลัญญูบุคคล รู้จักเวลา เป็นผู้ตรงต่อเวลา ให้ความสำคัญแก่เวลา เมื่อถึงเวลาทำงานก็เร่งทำไปตามเวลา ไม่ปล่อยเวลาให้เนิ่นช้าไปโดยปราศจากประโยชน์ งานใดต้องทำเวลาเช้า ก็รีบทำในตอนเช้า ไม่ปล่อยให้เลยเวลาไปทำตอนกลางวันหรือตอนเย็น งานใดต้องทำเวลากลางวัน ก็ทำในตอนกลางวัน ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปทำตอนเย็นหรือตอนกลางคืน ผู้ทำงานตามเวลาอย่างนี้ งานที่ทำย่อมไม่คั่งค้างอากูล ย่อมสำเร็จโดยไม่ผิดเวลา ไม่ผิดจังหวะอันอาจนำมาซึ่งความเสียหายได้ ในเรื่องการใช้เวลาทำงานที่เหมาะสมตรงเวลานี้ พระสัมภูตเถระได้แสดงประโยชน์ไว้ในเถรคาถา ขุททกนิกาย เพื่อเตือนใจว่า

โย ทนฺธกาเล ทนฺเธติ ตรณีเย จ ตารเย
โยนิโส สํวิธาเนน สุขํ ปปฺโปติ ปณฺฑิโต ฯ

ผู้ใดช้าในกาลที่ควรช้า และรีบในกาลที่ควรรีบ ผู้นั้นเป็นผู้ฉลาด
ย่อมถึงสุข เพราะการจัดทำโดยแยบคาย

บุคคลผู้ทำงานตามเวลา ทำงานได้ตรงเวลา ไม่นิ่งเฉยเฉื่อยชาอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้ทำงานโดยแยบคาย ด้วยความฉลาด ย่อมได้รับผลสำเร็จ มีผลงานปรากฏ ตรงกันข้ามหากไม่รู้จักเวลาทำงาน ไม่ตรงต่อเวลา ทำงานช้าในเวลาที่ควรรีบ แต่รีบในเวลาที่ควรช้า ชื่อว่าทำงานโดยไม่แยบคาย จัดเป็นผู้โง่เขลา งานที่ทำก็ไม่อาจสำเร็จเกิดผลดีได้ เพราะฉะนั้นความเป็นผู้ทำงานตามเวลา เป็นผู้รู้จักกาล จึงเป็นเหตุให้เกิดผลงานสำเร็จ จึงเป็นเหตุให้ไม่คลาดจากประโยชน์ที่ควรได้ควรถึง และประโยชน์ที่มีอยู่แล้วก็ไม่เสียหายไปด้วยประการทั้งปวง

ลักษณะนิสัยประการที่ ๓ ของผู้ทำงานที่ได้รับความสำเร็จคือ **อตันทิโต** เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน หมายความว่า เป็นผู้ขยันขันแข็ง เป็นผู้มีจิตใจกล้าแข็ง ไม่ย่นย่อท้อแท้ในการทำงาน ไม่กลัวต่อความไม่สำเร็จ มีความมานะพยายาม มีความอดทนอาจหาญต่ออันตรายที่เกิดขึ้นในขณะทำงาน ผู้ขยันไม่เกียจคร้านเช่นนี้เรียกได้ว่า เป็นผู้มีวิริยะคือมีความเพียรซึ่งเป็นคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จแห่งการงาน เพราะการงานทุกอย่างย่อมบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยความเพียรเป็นหลัก ขาดความเพียรเสียแล้ว งานที่ทำทุกอย่างย่อมล้มเหลว ถ้ามีความเพียร งานทุกอย่างแม้จะยากลำบากอย่างไร ก็สำเร็จลงได้ด้วยความเพียร เพราะฉะนั้นพระบรมศาสดาจึงตรัสรับรองไว้ว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนจะล่วงทุกข์ได้ก็เพราะความเพียร และทรงตักเตือนไว้ว่า **อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ** ควรรีบทำความเพียรในวันนี้ และว่า **วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา** ผู้เป็นบุรุษพึงพยายามร่ำไป จนกว่าจะสำเร็จประโยชน์

ภาวะที่ตรงกันข้ามกับความขยัน ก็คือความเกียจคร้าน ความเกียจคร้านเป็นอาการที่น่ารังเกียจ ผู้เกียจคร้านจึงเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจ ไม่น่าเข้าใกล้ ไม่น่าคบหาไม่น่าให้การสนับสนุนส่งเสริม เพราะวิถีชีวิตของผู้เกียจคร้าน ย่อมหาความเจริญก้าวหน้าไม่ได้ หาความสำเร็จในหน้าที่การงานไม่ได้ ให้ความไว้วางใจให้ทำงานที่สำคัญไม่ได้ เพราะคนเกียจคร้านจะเป็นผู้ไม่รับผิดชอบในการทำงาน ย่อมทำงานย่อหย่อนผิดพลาดบกพร่องต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกันร่ำไปไม่จบสิ้น เพราะลักษณะนิสัยของคนเกียจคร้านจะเป็นคนที่ปล่อยวาง เฉื่อยชา ไม่สู้งาน ไม่สู้ต่อความยากลำบาก จิตใจมุ่งแต่ความสะดวกสบายปล่อยวาง ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปเฉยๆ โดยไม่ยินดียินร้ายต่อผลเสียหายที่เกิดขึ้นตามมาแต่อย่างใด หากวางใจใช้คนเกียจคร้านให้ทำงาน ก็ต้องทำใจไว้เป็นเบื้องต้นต่อความผิดหวังและความเสียหายที่เกิดขึ้นตามมา คนเกียจคร้านไม่อาจสร้างความหวังในเรื่องใดๆ ให้เกิดขึ้นได้

ลักษณะนิสัยประการที่ ๔ ของผู้ทำงานที่ได้รับความสำเร็จคือ เป็นผู้บากบั่นทำงานตามเวลา หมายความว่า เป็นผู้มีจิตใจแน่วแน่ มั่นคงอยู่กับงานที่ทำ มีความกระตือรือร้นในงานที่ทำเป็นประจำ ไม่แสดงอาการอ่อนข้อท้อแท้ให้ปรากฏ เมื่อถึงเวลาทำงานก็กระฉับกระเฉงว่องไว ไม่เฉื่อยชา ไม่อ่อนล้า มุมานะพยายามทำงานเพื่อให้ถึงความสำเร็จ แม้จะมีปัญหาอุปสรรคอันใดก็ไม่ย่นย่อท้อแท้ ไม่ยอมให้เสียเวลา ไม่ยอมให้เวลาผ่านไปโดยไม่ได้ประโยชน์ คนที่ปฏิบัติตัวทำตนอย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้บากบั่นทำงานตามเวลา คนที่มีลักษณะนิสัยบากบั่นมุมานะเช่นนี้ ย่อมถึงความสำเร็จในหน้าที่การงาน งานที่ทำแม้จะยากลำบากอย่างไร ก็สามารถผ่านพ้นถึงความสำเร็จจนได้ ข้อนี้มีตัวอย่างให้เห็นเช่นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากว่าจะได้ตรัสรู้ ก็ทรงบากบั่นแสวงหาครูอาจารย์ บากบั่นทดลองปฏิบัติตามแบบอาจารย์นั้นๆ แม้ไม่สำเร็จผล ก็ไม่ทรงย่อท้อ ทรงบากบั่นมานะพยายามปฏิบัติเพื่อตรัสรู้เรื่อยไป ไม่ทรงทอดทิ้งความพยายาม จนในที่สุดก็ทรงพบวิธีปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น และทรงหลุดพ้นได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด เมื่อได้ตรัสรู้แล้วจึงได้ทรงแนะนำสั่งสอนเหล่าสาวกเรื่องความบากบั่นนี้ไว้ ดังที่ปรากฏอยู่ในขุททกนิกายชาดก ปัญจกนิบาตว่า

ยถา ยถา ยตฺถ ลเภถ อตฺถํ
ตถา ตถา ตตฺถ ปรกฺกเมยฺย ฯ

พึงได้ประโยชน์ในที่ใด ด้วยประการใดๆ ควรบากบั่นในที่นั้นๆ ด้วยประการนั้นๆ

ความบากบั่น ก้าวไปข้างหน้าไม่ท้อแท้ ย่อมพยุงจิตให้ฮึกเหิมกล้าหาญ ไม่กลัวความยากลำบาก ไม่หวั่นต่อปัญหาอุปสรรคที่มาขัดขวาง เดินหน้าทำงานทำหน้าที่เรื่อยไป จนกว่าจะได้รับผลสำเร็จ อย่างเช่นนักเรียนนักศึกษา เมื่อได้โอกาสเข้าโรงเรียนแล้ว ก็บากบั่นศึกษาเล่าเรียนร่ำไป ต้องออกจากบ้านแต่เช้าเพื่อไปโรงเรียนให้ทันเวลา ต้องฟังครูสอน ต้องอ่านหนังสือ ต้องทำแบบฝึกหัด ต้องฝึกฝนให้ชำนาญเชี่ยวชาญในวิชาต่างๆ บากบั่นอย่างนี้ ทำอย่างนี้แทบทุกวัน และทำต่อเนื่องกันเป็นเดือน เป็นปี เป็นหลายปี จนกว่าจะเรียนจบในชั้นนั้นๆ เมื่อจบในระดับหนึ่งแล้ว ก็เข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปอีก บากบั่นเช่นนั้นต่อเนื่องไม่ขาดสาย จนในที่สุดก็จบการศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรเป็นเครื่องรับรอง จากนั้นก็ใช้ความรู้ความสามารถที่เล่าเรียนสั่งสมมาประกอบอาชีพ ทำหน้าที่การงานต่างๆ ได้รับความเจริญก้าวหน้าสูงขึ้นตามลำดับ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นและเป็นไป ก็มาจากความบากบั่นที่สั่งสมเรื่อยมาเป็นหลัก หากชีวิตมาสะดุดในช่วงใดช่วงหนึ่ง ความบากบั่น

หายไป การศึกษาเล่าเรียนก็สะดุดหยุดลง ความรู้ความสามารถก็ไม่เกิดขึ้น ชีวิตก็เริ่มทุกข์ยากลำบาก หากต้องการให้พ้นจากภาวะอย่างนั้น ก็ต้องพากเพียรพยายามทำงาน หาประสบการณ์ชีวิต หารายได้มาประคองชีวิต กว่าจะประหยัดอดออมตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ก็ต้องเหนื่อยยาก ต้องเสียเวลาเสียสุขภาพไปเป็นอันมาก ต้องอาศัยความบากบั่นมุมานะ ไม่เฉื่อยชาท้อแท้ในการทำงานทำหน้าที่ ก็จะสามารถนำพาชีวิตให้หายทุกข์หายความเดือดร้อนได้ ความบากบั่นนำพาให้ได้รับความสำเร็จในชีวิตด้วยประการฉะนี้

จับประเด็นความได้ว่า ลักษณะนิสัย ๔ ประการ คือ ความเป็นผู้ฉลาดในการแยกแยะงาน ความเป็นผู้ทำงานตามเวลา ความเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน และเป็นผู้บากบั่นในงานตามเวลา เป็นคุณธรรมสำคัญที่นำพาให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสำเร็จในหน้าที่การงาน พระบาลีนี้เท่ากับแนะนำผู้ทำงานหรือผู้ต้องการให้งานสำเร็จผลเป็นประโยชน์ตามประสงค์ จำต้องสร้างลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้ให้พร้อมมูลอยู่ในตน คือ ต้องเป็นคนฉลาดแหลมคม สามารถแยกแยะงานที่ทำได้ว่าเป็นงานประเภทใด มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ เป็นผู้ฉลาดในการเลือกงานที่เป็นประโยชน์มาทำ ต้องฉลาดรู้รายละเอียดของงานที่เลือกดีแล้วโดยรอบด้าน รู้ถึงต้นทุนในการดำเนินการ รู้จักใช้คนทำงาน และรู้วิธีการแก้ไขเมื่องานมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ต้องมีความกล้าหาญลงมือทำงานที่มีวัตถุประสงค์ตามที่คิดไว้โดยไม่ชักช้าให้เสียเวลา เอาใจใส่ตรวจตราโดยรอบคอบ เมื่อทำงานก็กระตือรือร้น กระฉับกระเฉง ไม่เหยาะแหยะ ไม่เกียจคร้านงอแง ต้องบากบั่นมุมานะเรื่อยไป ไม่ปล่อยวางทิ้งขว้างให้คั่งค้างอากูล ต้องพยายามร่ำไปจนกว่างานจะสำเร็จ ผู้ทำได้เช่นนี้ท่านว่าเป็นคนที่เป็นงานหรือทำงานเป็น คนที่เป็นงานหรือทำงานเป็น ย่อมได้รับความสำเร็จในการทำงาน พระบาลีนี้บ่งชัดไว้เช่นนี้

อีกประการหนึ่ง พระบาลีนี้เท่ากับเตือนใจผู้นำหรือผู้รับผิดชอบระดับสูงว่า เมื่อต้องการใช้คนให้ทำงานเพื่อให้งานสำเร็จผล ก็พึงเลือกคนที่มีลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้มาทำงาน จะได้รับความสบายใจ ไม่ต้องวิตกกังวลอะไรมาก เพราะผู้มีลักษณะนิสัยเช่นนี้ย่อมไว้วางใจได้ ย่อมมีความรับผิดชอบ สามารถทำงานตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จผลได้อย่างสมบูรณ์ ลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้เป็นหลักประกันในเรื่องการทำงานได้เป็นอย่างดี ดังพรรณนามาฉะนี้ ฯ

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระผู้เป็นแบบอย่าง ในเรื่องการได้รับความสำเร็จในหน้าที่การงาน โดยเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยลักษณะนิสัย ๔ ประการนี้สมบูรณ์ เป็นผู้ฉลาดในการแยกแยะงานที่ทำ งานที่ได้รับมอบหมาย ฉลาดในการพิจารณา

ว่างานใดเป็นงานหลัก เป็นงานสำคัญ ควรทำก่อน ควรทำหลัง ควรสั่ง ควรมอบหมายให้ผู้ใดเป็นคนทำ เป็นคนช่วยเหลือ ฉลาดในการใช้คน เมื่อลงมือทำงานก็มีความขยันขันแข็งไม่ย่อท้อ ดำเนินการไปตามที่ต้องการหรือตามที่ควรเป็น จนกว่างานจะสำเร็จ มีความบากบั่นมั่นคง ตรงต่อเวลา ตรงต่อระเบียบปฏิบัติ อยู่ในลักษณะคิดงานออก บอกงานเป็น เข็นงานได้ แก้ไขงานถูก เมื่อเป็นดังนี้ พระเดชพระคุณจึงได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่อันเป็นประโยชน์สูงขึ้นตามลำดับ ในขณะเดียวกัน ก็ได้สร้างสรรค์ผลงานพัฒนาวัดถิ่นกำเนิดให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่ประจักษ์ และได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากศรัทธาสาธุชนคณะศิษยานุศิษย์โดยทั่วไป ด้วยศรัทธาเลื่อมใสในปฏิปทาและศีลาจารวัตรของพระเดชพระคุณเป็นแกนนำหลัก ทำให้การงานในหน้าที่และงานที่ทำอันเป็นประโยชน์แก่สาธารณะคือปรับปรุงวัดท่าจัดใหม่ ได้รับความสำเร็จงดงามตามประสงค์ อันนับได้ว่าพระเดชพระคุณเป็นทิฏฐานุคติเป็นแบบอย่างที่สามารถดำเนินตามได้เป็นอย่างดี และเท่ากับว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะได้ปฏิบัติตามพระบาลีพุทธพจน์จากเตสกุณชาดก ขุททกนิกาย ที่อัญเชิญมาแสดงและมีข้อความดังที่ชี้แจงมาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเณน ขออำนาจพระราชกุศลทักขิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปและตั้งอยู่ด้วยดีในสงฆ์แล้ว พระราชทานอุทิศถวาย ทั้งนี้จงมีผลสัมฤทธิ์ผลิตวิบากสุขสมบัติอันวิเศษ สำเร็จแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และอดีตกรรมการมหาเถรสมาคม สมดังพระราชปณิธานอุทิศเจตนาโดยฐานะนิยมทุกประการ รับพระราชทานแสดงพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ ฯ ขอถวายพระพร ฯ

ชีวิตวัฑฒนกถา

เรื่อง หลักพัฒนาชีวิต

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

หีนชจฺโจปิ เจ โหติ อุฏฺฐาตา ธิติมา นโร
อาจารสีลสมฺปนฺโน นิเส อคฺคีว ภาสตีติ ฯ

บัดนี้จักได้แสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมกันบำเพ็ญเพื่ออุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และอดีตกรรมการมหาเถรสมาคม เนื่องในการบำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ในคืนนี้ ตามสมควรแก่เวลา

ก็แลในคืนนี้ ทางวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับกำลังน้ำใจจากท่านเจ้าคุณพระพรหมเสนาบดี เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคงคา เจ้าคณะภาค ๗ พร้อมทั้งคณะสงฆ์ คณะศิษย์ญาติโยมวัดปทุมคงคา ได้รับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แด่พระเดชพระคุณท่านเจ้า

คุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ เนื่องในการบำเพ็ญกุศล สวดพระอภิธรรม ตามลำดับๆมา นับว่าคณะสงฆ์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และคณะศิษย์ในพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ได้รับน้ำใจใหญ่หลวงจากคณะสงฆ์วัดปทุมคงคา คณะญาติมิตรญาติโยม ได้มาร่วมบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลในคืนนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระนั้น เป็นพระมหาเถระผู้เพรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความเจริญงอกงามไพบูลย์รุ่งเรืองในพระศาสนานี้ ได้บำเพ็ญกุศลอันเป็นส่วนของการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาไว้เป็นอเนกประการ ได้รับการยกย่องเชิดชู ได้รับความเคารพศรัทธาจากชาวบ้านญาติโยมทั้งหลาย เมื่อท่านมรณะภาพลงตามอายุขัย ทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจอาลัยถึง และได้มาร่วมกันบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแก่ท่าน เนื่องจากว่าพระเดชพระคุณฯ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่มีอุปการะคุณต่อพระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระขนิษฐาธิราชเจ้า ได้พระราชทานพวงมาลาเพื่อเป็นเกียรติ ในงานศพของพระเดชพระคุณเจ้าคุณอาจารย์ ดังที่ปรากฏชัดอยู่ และได้พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ทำบุญสัตตมวาร ๗ วันที่ล่วงมาแล้ว

ต่อจากนั้นญาติโยมทั้งหลาย คณะศรัทธา คณะญาติโยมวัดปากน้ำ และท่านที่เคารพนับถือ ในพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ก็ได้ร่วมมาเป็นเจ้าภาพ จะมีการทำบุญบำเพ็ญกุศลอย่างนี้ ตามกำหนดไว้เบื้องต้นว่า ๑๐๐ คืน นี้ก็ส่อให้เห็นว่าพระเดชพระคุณนั้นสถิตย์อยู่ในความทรงจำ ในความคิดถึง ของญาติโยม ของคณะสงฆ์ ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว พระเดชพระคุณ ก็เป็นพระมหาเถระ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเลื่อมใส เป็นที่เคารพนับถือของทั้งคณะสงฆ์ ทั้งของญาติโยมทั้งหลาย โดยทั่วไป เป็นที่ประจักษ์ชัด เพราะฉะนั้นในประวัติโดยย่อของพระเดชพระคุณ จึงสง่างามรุ่งเรือง มาโดยลำดับๆ

พระเดชพระคุณเกิดขึ้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอสองพี่น้อง เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้ว ได้ย้ายมาอยู่ที่วัดสองพี่น้อง จนสอบได้นักธรรม แล้วก็เรียนเบื้องต้น และจึงได้ย้ายมาอยู่ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับการอุปสมบทที่วัดปากน้ำนี้ เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ และท้ายที่สุด ได้ศึกษาเล่าเรียน จนเป็นพระผู้ใหญ่ภายในวัด จึงได้รับความไว้วางใจ ได้รับมอบหมายหน้าที่แต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ใหญ่ของสำนักเรียนวัดปากน้ำ จนถึงมรณภาพ และในขณะนั้น ก็ได้รับความเจริญรุ่งเรือง ด้วยการศึกษาเล่าเรียน จนกระทั่งสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๖

การศึกษาเล่าเรียนในระดับชั้นประโยค ป.ธ.๙ อันเป็นระดับสูงสุดของคณะสงฆ์นั้น ถือว่าเป็นสำคัญอย่างยิ่ง พระเดชพระคุณได้มีความพยายามอุตสาหะวิริยะ สอบ ดูหนังสือแล้วก็สอบ แต่สอบไม่ได้ เมื่อสอบไม่ได้ ก็เพียรดูต่อไป เพียรสอบ เพียรดูหนังสือ ด้วยความขยันหมั่นเพียร เป็นเวลาถึง ๑๑ ปี จึงสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ถือว่าเป็นบุคคล เป็นพระเถระรูปหนึ่ง เป็นตัวอย่างแก่พระภิกษุสามเณร ในระดับต่อมาว่า การศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีนั้น แม้จะยากอย่างไร แต่ถ้ามีความพากเพียร มีความพยายาม มีความมุมานะ ไม่ทอดทิ้งเอาใจใส่ แม้จะสอบไม่ได้ ภายในปีสองปี แต่ถ้าพยายามร่ำไป ก็จะได้รับความสำเร็จ เหมือนกับพระเดชพระคุณ มีความพยายาม มีความเพียรอยู่ถึง ๑๑ ปี จึงสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

และหลังจากนั้นแล้ว ท่านก็ได้ใช้ความรู้ในฐานะที่เป็นอาจารย์ใหญ่ของสำนักเรียน ได้ใช้ความรู้ความสามารถ สอนหนังสือ สร้างลูกศิษย์ลูกหาขึ้นในสำนักเรียน และเจริญเติบโตเรื่อยมาจนกระทั่งได้รับความไว้วางใจ ให้มีสมณะศักดิ์สูงขึ้นตามลำดับ และได้รับความไว้วางใจ ให้ดำรงตำแหน่งในทางการปกครอง ตั้งแต่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญจนเป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ในทางการปกครองเป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ และเป็นเจ้าคณะภาค ๗ ต่อมาได้รับมอบหมายแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ส่วนในการศึกษาบาลีนั้น ท่านเคยดำรงตำแหน่งเป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง ในสมัยที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาราชมังคลาจารย์ เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง และต่อมาเมื่อท่านเจ้าคุณพระพรหมโมลี ได้รับตำแหน่งเป็นแม่กองบาลีสนามหลวง ท่านก็ได้รับการยกย่องให้เป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง มีภาระธุระช่วยเหลือกิจการในบาลีสนามหลวงเป็นอันมาก นี้เป็นผลงานด้านการศึกษา ส่วนผลงานในด้านการบริหารจัดการคณะสงฆ์ นอกจากเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือแล้ว ท่านก็เป็นผู้ที่จัดการดูแล บริหารวัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นวัดเดิม เป็นวัดบ้านเกิดของท่าน โดยไปสร้างวัดท่าจัดใหม่ ปรับปรุงใหม่ทั้งวัด คล้ายๆกับเป็นพระอารามหลวง อันสำคัญ เพราะว่าท่านไปบริหารจัดการวัดทั้งวัด ตั้งแต่กุฏิที่อยู่ที่อาศัย ศาลาการเปรียญ เมรุเผาศพ โรงเรียนพระปริยัติธรรม อุโบสถ และระเบียงรอบอุโบสถ สร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก ถมที่วัดให้เจริญ ให้สูงขึ้น จัดบริเวณ จัดทำถนนคอนกรีตภายในวัดท่าจัด ทำรั้วรอบขอบชิด สร้างกำแพง กั้นเขื่อน กั้นน้ำ และได้ทำถนน เข้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต การไปมาได้รับความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ก่อนหน้านั้นก็ใช้ทางเรือ แต่ต่อมาเมื่อมีถนนเข้าก็ทำให้เดินทางด้วยคมนาคมด้วยรถยนต์ได้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ เป็นพระเถระสำคัญ ที่ได้อาศัยคุณงามความดี ได้ปฏิบัติอยู่ในกรอบระเบียบวินัย ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านญาติโยมทั้งหลาย เมื่อท่านปรารภในการที่จะบูรณะในการที่จะสร้างวัดท่าจัดใหม่ ก็ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านญาติโยม เสียสละปัจจัยร่วมด้วยช่วยกันเป็นจำนวนมากนับประมาณในการสร้างวัดท่าจัดนั้น ๒๑๑ ล้านเศษ ถือว่าไม่น้อย วัดในชนบท เจริญรุ่งเรืองงอกงามไพบูลย์ได้ก็เพราะอาศัยศรัทธาของชาวบ้านญาติโยมทั้งหลาย ศรัทธานี้เกิดขึ้นด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นหลัก เพราะฉะนั้น พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์จึงเป็นผู้สง่างามเป็นผู้เจริญรุ่งเรืองในพระศาสนา ได้รับความไว้วางใจ ให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงที่สุดเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ซึ่งคุณงามความดีทั้งหลายเหล่านี้ ส่อให้เห็นว่าพระเดชพระคุณนั้น เป็นพระเถระ เป็นพระมหาเถระที่น่าศรัทธา น่าเคารพหน้าเลื่อมใส ได้พัฒนาตัวเองให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ เป็นแบบเป็นอย่างของพระสงฆ์ พระภิกษุสามเณรทั่วไป

ข้อนี้ก็เป็นไปตามพระบาลี ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังพระบาลีหังสชาดก ที่ได้ยกขึ้นมาเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า **“หีนชจฺโจปิ เจ โหติ อุฏฺฐาตา ธิติมา นโร อาจารสีลสมฺปนฺโน นิเส อคฺคีว ภาสติ”** ซึ่งแปลเป็นความภาษาไทยได้ว่า *“แม้จะเกิดมีถิ่นกำเนิดที่ต้อยต่ำ แต่คนที่มีความขยันหมั่นเพียร มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยมารยาท และความประพฤติ ก็ย่อมรุ่งเรืองได้ เหมือนดวงไฟในยามค่ำคืนฉะนั้น”* ดังนี้

พระบาลีพุทธพจน์นี้ ตรงกับพฤติกรรมความประพฤติของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ คือท่านเจ้าคุณอาจารย์นั้นเป็นพระที่เกิดในชนบท เรียกกันว่าเป็น **หีนชจฺโจ** มีชาติกำเนิดที่ไม่ได้สูงส่ง ไม่ได้มีฐานะร่ำรวย ไม่ได้มีฐานะที่สูงส่ง เกิดในชนบท แต่พระเดชพระคุณนั้น ก็เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เป็นหลักเป็นฐาน เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ของคณะสงฆ์และของชาวพุทธโดยทั่วไปได้ ด้วยอาศัยการประพฤติปฏิบัติของพระเดชพระคุณ ข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นธรรมะ ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ตามพระบาลีพุทธพจน์นั้นก็มี ๓ ประการ ก็คือ

อุฏฺฐาตา เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร

ธิติมา เป็นผู้มีปัญญา

อาจารสีลสมฺปนฺโน เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติ ดังนี้

พระเดชพระคุณก็เจริญงอกงามได้ด้วยคุณธรรมอันตั้งมั่นอยู่ในตัวและประพฤติปฏิบัติมาโดยลำดับจึงเจริญรุ่งเรืองได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ ก็คือ บุคคลสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้สูงส่งได้ แม้จะมีชาติกำเนิดในที่ต่ำต้อย ไม่สูงส่ง เกิดในชนบท เกิดในท้องไร่ท้องนา แต่ถ้าหากว่ามีคุณธรรม ๓ ประการนี้ ก็สามารถที่จะเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ สามารถสว่างไสวได้ เหมือนกับดวงไฟ ในยามค่ำคืน ดวงไฟในยามค่ำคืน ตอนแรกก็เป็นดวงเล็ก ๆ ถ้าเติมเชื้อไฟ เชื้อฟืนเข้าไปเรื่อย ๆ ดวงไฟนั้นก็จะใหญ่ขึ้น และสว่างรุ่งโรจน์มากขึ้น ชีวิตคนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าต้องการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้น ต้องการที่จะทำให้ตนเองพ้นจากสภาวะ จากชาติกำเนิดของตนที่ต่ำต้อย เกิดในชนบท ในท้องไร่ท้องนา ตามป่าตามเขา สามารถที่จะเจริญรุ่งเรือง ในบ้าน ในเมือง เป็นผู้นำหมู่ เป็นผู้นำคณะ ได้รับศรัทธา ได้รับการยกย่องสรรเสริญได้ ดั่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นหลัก โดยอาศัยคุณธรรม ๓ ประการ

คุณธรรมประการแรก ก็คือ อุฏฺฐาตา อุฏฺฐาตา หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร บุคคลผู้มีความขยันหมั่นเพียร ก็คือคนที่มีความมุมานะ มีอุตสาหะ มีวิริยะ ไม่ท้อแท้ท้อถอย มุ่งหน้าเรื่อยไป มีจิตใจมั่นคง ไม่เกียจคร้าน คนที่ขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านนั้นย่อมจะได้รับความสำเร็จด้วยอาศัยความพากเพียรพยายามนั้น แม้จะทุกข์ยากลำบากอย่างไร แม้จะมีปัญหาอย่างไร ถ้าหากว่าอาศัยความเพียร ก็สามารถที่จะบรรลุถึงความสำเร็จ ก้าวล่วงซึ่งความยากความลำบากนั้นได้ทุกประการ คนทั้งหลายเกิดมาไม่เหมือนกัน บางคนเกิดมายากจน บางคนเกิดมาร่ำรวย บางคนเกิดมาแล้วมีสุขสบาย แต่ส่วนหนึ่งก็ไม่ได้สบายอย่างนั้น แต่เมื่อไม่สบายแล้วมีความขยันหมั่นเพียร มีใจมุ่งมั่นที่จะเจริญพัฒนาตนเอง ด้วยคิดว่า **คนเราเลือกเกิดไม่ได้ก็จริงแต่เลือกที่จะเป็นได้** หมายความว่า **เมื่อเลือกเกิดไม่ได้ แต่เลือกที่จะเป็นได้** จะเป็นผู้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า จะเป็นผู้ได้รับยศตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น ได้รับศรัทธาจากชาวบ้านญาติโยม หรือว่าจะเป็นใหญ่เป็นโตได้ อันนี้เป็นเรื่องเป็น แม้เลือกเกิดไม่ได้ก็จริงแต่เลือกเป็นได้ เมื่อต้องการจะเป็นอะไร ก็ประพฤติปฏิบัติในทางนั้นด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อแท้ท้อถอย ยืนหยัดต่อสู้ต่อปัญหา ต่ออุปสรรคอยู่เรื่อยไป จิตใจมั่นคงอย่างนี้ เรียกกันว่าเป็นผู้มีขยะความขยันหมั่นเพียร พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า **"วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ"** *"คนเราจะล่วงทุกข์ก็คือความยากลำบากได้ก็เพราะความพากเพียร"* ดังนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นตัวอย่าง ความพากเพียรพยายามนั้น มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ มีในบุคคลใด บุคคลนั้นมีหวังได้ว่าเจริญได้ ก้าวหน้าได้ พัฒนาตัวเองให้สูงส่งได้ เหมือนดวงไฟที่ได้รับเชื้อ ก็สว่างไสวในยามค่ำคืนได้ ฉะนั้น นี้เป็นคุณธรรมอันดับต้น เป็นตัวอย่างเป็นแบบอย่างที่ดี ให้เราท่านทั้งหลาย ได้ประพฤติปฏิบัติตาม

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ได้ประพฤติปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างด้วยความขยันหมั่นเพียร เอาภาระธุระเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งภาระธุระ มีหน้าที่ทำก็ทำ มีหน้าที่ปฏิบัติก็ปฏิบัติ ด้วยความรอบคอบ ไม่ได้บกพร่อง จึงจะได้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า มีฐานะสูงส่งขึ้นตามลำดับดังที่รู้กันอยู่ แม้เราท่านทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ถ้าต้องการพัฒนาตน ต้องการรุ่งโรจน์สว่างไสว เหมือนกับพระเดชพระคุณ ก็พึงตั้งอยู่ในคุณธรรม คือ **อุฏฺฐาตา** ความเป็นผู้ขยันหมั่นเพียรนี้ มีความมุ่งมั่น มีความมุมานะอุตสาหะ มีความพากเพียร มีความพยายามไม่ท้อแท้ท้อถอย ทำอะไรก็ทำจริง เมื่อทำจริงมุ่งมั่น ไม่ท้อแท้ท้อถอยอย่างนี้ ก็จะบรรลุถึงเส้นทางแห่งความสำเร็จได้ พัฒนาตัวเองให้สูงส่งขึ้นได้ นี้เป็นคุณธรรมประการต้น

ประการที่สอง ธิติมา แปลว่าเป็นผู้มีปัญญา คือบุคคลผู้มีปัญญาย่อมพัฒนาตนได้ด้วยประการทั้งปวง

ปัญญาคือความฉลาดรู้ ปรีชา ความฉลาดรู้ ในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องที่เป็นความเจริญ ที่เรียกกันว่า ***อายโกศล***

ฉลาดรู้ มีปรีชารอบรู้ ในเรื่องไม่ดีว่า อะไรไม่ดี ทำแล้วไม่ถูกต้อง อันนี้ถือว่าเป็น อปายโกศล เป็นความฉลาดรู้ในเรื่องของความไม่ดี ไม่ถูกต้อง

และฉลาดรู้ในวิธี ที่จะทำให้เจริญ ในการพัฒนาและรู้วิธีที่จะหลีกละทางที่เสีย ทางที่ต่ำต้อย ไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติไปตามนั้น ฉลาดรู้อย่างนี้ เรียกกันว่า ***อุปายโกศล*** คือฉลาดรู้ในอุบายวิธี ในเรื่องการประพฤติปฏิบัติในการกระทำ

บุคคลผู้มีปัญญามีความฉลาดรู้มีปรีชาอย่างนี้ ย่อมพัฒนาตัวเองให้สูงส่งขึ้นได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องใหญ่ ที่ทุกคนจะต้องเสาะแสวงหาปัญญาให้เกิดขึ้น แม้จะเกิดในที่ต่ำต้อย แม้จะเกิดในที่ชนบทยากจนอย่างไร ถ้าได้ศึกษาได้เล่าเรียน สั่งสมอบรมปัญญาให้เกิดขึ้น มีความฉลาดรู้ ก็สามารถที่จะปฏิบัติจัดทำหน้าที่ได้ด้วยความฉลาด ด้วยปัญญา ด้วยความรอบคอบ ปัญญานั้นเป็นแสงสว่าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **"ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต"** *"ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก"* อันว่าแสงสว่าง เช่น แสงสว่างจากดวงอาทิตย์สามารถส่องสว่างให้เห็นสิ่งนู้นสิ่งนี้ได้ อะไรได้ แต่แสงสว่างเหล่านั้นหากมีอะไรมาบดบังมีแผงมากั้น ก็ไม่สามารถที่จะส่องผ่านสิ่งที่กั้นไปนั้นได้ แสงสว่างแห่งปัญญานั้นตรงกันข้าม แม้จะมีอะไรปกปิด แม้จะอยู่ในที่มิดชิด อยู่ในที่ลึกอย่างไร สูงอย่างไร ปัญญาก็สามารถส่องไปถึง มองเห็นได้ชัดเจน ปัญญาจึงเป็นเครื่องนำพาชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ คนที่มีปัญญาย่อมเอาตัวรอดได้ ชีวิตย่อมสว่างไสว

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ ก็เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งตอนแรกก็ศึกษาเล่าเรียนในระดับชั้นประถม ที่วัดท่าจัด เป็นโรงเรียนต่างจังหวัด เป็นโรงเรียนในตำบล แต่ก็พัฒนาตัวเองด้วยการมาบวชเป็นสามเณร บวชเป็นพระภิกษุได้ศึกษาเล่าเรียนพระบาลีจนสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค มีปัญญาฉลาดรู้ในธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า รู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป มีความฉลาดรู้อย่างนี้ จึงเชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญา เมื่อมีปัญญาถึงขั้นสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้ว ก็ใช้ปัญญาความรู้นั้น แสดงให้แก่ชาวบ้านญาติโยมทั้งหลายได้รู้ได้เข้าใจธรรมะ เป็น *เทศนากุศโล* เป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ให้ญาติโยมทั้งหลายเข้าใจธรรมะ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ อันนี้ถือว่าเป็นผู้มีปัญญา ความเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้พระเดชพระคุณเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า

และปัญญาอย่างหนึ่งก็คือ ปัญญาในการที่รู้คุณงามความดีของสิ่งที่มีบุญคุณของบุคคลที่มีบุญคุณ ที่เรียกกันว่า *กตัญญู* กตัญญูนั้นก็เป็นเรื่องของปัญญา คือมีความรู้ ว่าบุคคลใดมีอุปการะ สิ่งใดมีพระคุณ ดังที่พระเดชพระคุณได้รู้อุปการะของโยมพ่อโยมแม่ จึงได้ดูแลโยมพ่อโยมแม่ ทำให้พ่อแม่อยู่สุขสบาย รู้อุปการะของวัดท่าจัด ซึ่งเป็นวัดที่ตนเอง ได้เจริญเติบโตมาได้ศึกษาเล่าเรียนมา จึงได้ตอบแทน ใช้ปัญญา ใช้ความรู้ ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตอบแทนวัดท่าจัด ตอบแทนโรงเรียนวัดท่าจัด สร้างโรงเรียนให้ใหม่ สร้างวัดให้ใหม่ ทำวัดให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เป็นวัดที่อยู่ในแนวหน้าวัดหนึ่งของประเทศ เพราะฉะนั้น อันนี้สำเร็จได้ด้วยปัญญา สำเร็จได้ด้วยความรู้ มีปัญญาก็คิดทำ เมื่อคิดทำแล้วก็ทำได้ โดยอาศัยคุณงามความดี ด้วยอาศัยปัญญาเป็นพื้นฐานอย่างนี้ คนเรานั้นถ้าหากว่ามีปัญญา แล้วก็ต้องมีความขยันหมั่นเพียร หรือมีความขยันหมั่นเพียรก็ต้องมีปัญญาประกอบ คนที่มีคุณธรรมข้อแรกคือ **อุฏฐาตา** มีความขยันหมั่นเพียรเป็นพื้นฐาน แต่ว่าไม่มีปัญญา ก็จะขยันไปทำในสิ่งที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง ไม่งดงาม หมั่นเพียรไปทำในสิ่งที่ชั่วช้าเลวทราม ก่อทุกข์ก่อโทษให้แก่ตนเอง คนที่มีความขยันหมั่นเพียรจะต้องมีปัญญาประกอบ ขยันมีปัญญาประกอบ ก็จะขยันทำในสิ่งที่ดีที่งาม ในสิ่งที่ถูกต้อง ในสิ่งที่เป็นความดีเป็นประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น นั่นอาศัยปัญญาเป็นพื้นฐาน เพราะฉะนั้นคนเราเมื่อมีปัญญาแล้วต้องมีความขยันด้วยจึงจะได้สำเร็จผล หรือว่ามีความขยันแล้วต้องมีปัญญาประกอบด้วย จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ คุณธรรมสองประการนี้เกื้อหนุนกัน **อุฏฐาตา** กับ **ธิติมา** เป็นคุณธรรมที่สนับสนุนเกื้อกูล ทำให้สำเร็จประโยชน์ พัฒนาตนเองให้สูงส่งขึ้นได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นี้เป็นคุณธรรมประการที่สอง คือมีปัญญา

คุณธรรมประการที่สาม ก็คือ อาจารสีลสมฺปนฺโน *เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติ*ดังนี้ มารยาทก็คือกิริยาอาการต่างๆ เป็นคนที่มีมารยาทดี อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนที่มีความประพฤติ มีความปฏิบัติดี ประพฤติสุจริต ประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจีสุจริต ประพฤติมโนสุจริต ประพฤติสุจริตไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและบุคคลอื่น บุคคลที่มีความประพฤติสุจริตอย่างนี้เรียกกันว่า **สีลสมฺปนฺโน** *เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล* ถ้าหากว่าเป็นผู้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้ที่เข้าหาง่าย รู้จักกราบ รู้จักไหว้ รู้จักสูง รู้จักต่ำ คนที่ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ประพฤติได้อย่างนี้ชื่อว่าเป็นผู้มีอาจาระ คนที่สมบูรณ์ด้วยอาจาระ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความประพฤติที่เป็นศีล เรียบร้อย สมบูรณ์ประพฤติสุจริต ย่อมได้รับความรักใคร่ได้รับความเคารพ ได้รับความนับถือ จากบุคคลทั่วๆไป เข้าหาง่าย พูดจาด้วยง่าย และเป็นคนที่มีเสน่ห์ เป็นผู้ที่เป็นที่รักของบุคคลทั่วๆไป

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ก็เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยอาจาระและศีล คือ สมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติงดงาม ในฐานะที่เป็นพระมหาเถระ เป็นผู้ปกครองสงฆ์ เรียกว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสีลาจารวัตร เพราะความเป็นผู้มีสีลาจารวัตรอย่างนี้ จึงเป็นที่เคารพเป็นที่ศรัทธา เป็นที่เลื่อมใสของพระสงฆ์ที่อยู่ในปกครองโดยทั่วๆไป เมื่อมีงานมีการอะไร ก็ได้รับความสนับสนุนได้รับการช่วยเหลือ ได้รับความเต็มใจในการที่จะปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีความสงบและก็งดงามเป็นสีสง่าแก่การพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พระเดชพระคุณเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติดังนี้ ก็ตรงกับที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ นี้เป็นคุณธรรมประการที่สาม

สรุปแล้วบุคคลที่ต้องการที่จะพัฒนาตนเอง จากชาติกำเนิดของตนเองที่ต่ำต้อยได้เกิดมาในชนบท เกิดมาเป็นคนยากจน เป็นคนที่ลำบากในตอนต้น ในตอนที่เกิด แต่ว่ามีจิตมั่นคง พัฒนาตนเอง ด้วยตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมสามประการดังแสดงมา คือ มี**อุฏฺฐาตา** *มีความขยันหมั่นเพียร* มี**ธิติมา** *มีปัญญา* **อาจารสีลสมฺปนฺโน** *มีความสมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติ* เมื่อทำได้ดังนี้ พัฒนาตนเองอย่างนี้เรื่อยไป ท้ายที่สุดก็จะได้รับความสำเร็จเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ เป็นการเติมเชื้อแห่งความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเข้าไปในตน เหมือนดวงไฟที่ได้รับการเติมเชื้อไฟเข้าไปก็สว่างไสวขึ้นเรื่อยๆ ในยามค่ำคืน

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ ท่านเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้งสามประการดังแสดงมา วิถีชีวิตของท่านจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับ อันนี้ก็เป็นแบบเป็นอย่าง เป็นตัวอย่างให้เราท่านทั้งหลายได้มองเห็น สามารถที่จะพัฒนาตนเอง

ให้สูงขึ้นได้ สามารถประพฤติปฏิบัติตามท่านได้ ท่านเป็นแบบเป็นอย่างให้เห็น เป็นตัวอย่างให้เห็นเป็นต้นแบบแล้ว เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลาย ในฐานะที่เป็นศิษยานุศิษย์ที่เคารพรักศรัทธาในพระเดชพระคุณ ก็พึงที่จะได้นำเอาคุณธรรมสามประการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ และพระเดชพระคุณได้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นตัวอย่าง ได้ประพฤติตามแบบอย่างของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ก็จะได้รับความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ได้รับความสว่างไสวเช่นเดียวกัน ข้อนี้ก็เป็นไปตามพระพุทธพจน์ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ถือว่าสำคัญศักดิ์สิทธิ์ เป็นแนวทางในการพัฒนาตน ว่าคนที่ต้องการจะพัฒนาตน ต้องมีใจมุ่งมั่น ต้องมีใจเข้มแข็ง ต้องมีคุณธรรมทั้งสามประการนี้ ครบถ้วนสมบูรณ์ ประพฤติปฏิบัติตามโดยลำดับ โดยไม่มีความท้อแท้ท้อถอย โดยมีความขยันหมั่นเพียร สร้างสมปัญญาให้เกิดขึ้น สมบูรณ์ด้วยมารยาทและความประพฤติ ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมให้มั่นคง ก็จะเจริญรุ่งเรืองได้ เหมือนกองไฟได้รับการเติมเชื้ออยู่เรื่อยๆ กองไฟนั้นก็จะสว่างไสวในยามค่ำคืนเรื่อยๆ ชีวิตคนเราก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าได้เติมคุณธรรมทั้งสามประการนี้ เข้าไปในชีวิตเรื่อยๆ ด้วยความมุ่งมั่น ด้วยความตั้งใจ ก็จะได้รับความเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังที่ได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศล ที่ท่านเจ้าคุณพระพรหมเสนาบดี และคณะสงฆ์คณะศิษย์วัดปทุมคงคา และญาติโยมทั้งหลาย คณะศิษย์ในพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้บำเพ็ญให้เป็นไปในคืนนี้ ขอบุญกุศลนี้เป็นตบะเป็นพลวปัจจัย ให้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้รับรู้รับทราบและอนุโมทนา มีความสุขในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภ ของคณะท่านเจ้าภาพตลอดจิรัฏฐิติกาล รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา สมประสงค์คงไว้ด้วยเวลา ด้วยประการฉะนี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้

วาริวหกถา

เรื่อง ความตายเหมือนห้วงน้ำใหญ่

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการที่คณะสงฆ์หนใต้บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๐๙.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ยถา วาริวโห ปูโร วเห รุกฺเข ปกูลเช
เอวํ ชราย มรเณน วุยฺหนฺเต สพฺพปาณิโน ฯ

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนาใน วาริวหกถา ฉลองศรัทธา เพิ่มพูนปัญญาบารมีแก่คณะสงฆ์หนใต้ ซึ่งมีพระเดชพระคุณพระพรหมจริยาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เป็นประธานพร้อมด้วยคณะสงฆ์หนใต้ อันมีเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นในหนใต้ มีสมานฉันท์ ร่วมใจกันเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายแด่ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือและอดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ด้วยน้ำใจกอปรด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรม เพื่อบูชาพระคุณและ

เพื่อแสดงถึงความเคารพรักและความนับถือ ในฐานะที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระสังฆาธิการ ผู้ใหญ่ร่วมสมัย ผู้ควรแก่การรำลึกถึงและบูชาพระคุณตามธรรมเนียมที่คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติกันมา นับเป็นความกรุณาอันหาที่สุดมิได้ และเป็นอนุสรณ์ความดีที่จะดำรงเป็นแบบฉบับสืบไปในภายภาคหน้า

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย ได้สร้างสมบุญบารมีและผลงานอันเป็นประโยชน์แก่พระอาราม แก่การคณะสงฆ์ และแก่การพระศาสนามายาวนาน จนถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ ด้วยโรคมะเร็งปอดระยะลุกลาม สิริอายุได้ ๘๔ ปี ๖๔ พรรษา โดยถือกำเนิดขึ้นที่บ้านตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้บรรพชาที่วัดดงตาล อำเภอสองพี่น้อง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้อุปสมบทที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับการศึกษาและการปกครองภิกษุสามเณรที่วัดปากน้ำ โดยเป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ และได้รับความไว้วางใจให้รับหน้าที่ทางการคณะสงฆ์สูงขึ้นตามลำดับ คือเป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ เป็นเจ้าคณะภาค ๗ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔ เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต เป็นอาจารย์สอนบาลี ประโยค ป.ธ.๙ ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนกลางของคณะสงฆ์ วัดสามพระยา เป็นต้น ส่วนงานด้านสาธารณูปการคือการทำนุบำรุงก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดนั้น ได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างถาวรวัตถุ อาคารและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัดปากน้ำในฐานะเป็นรองจ้าอาวาสเป็นที่ปรากฏชัด แต่ที่ถือว่าเป็นผลงานเฉพาะตนที่ชัดเจนที่สุดก็คือการพัฒนาวัดอันเป็นถิ่นกำเนิดคือวัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยปรับปรุงวัดทั้งหมดเหมือนสร้างใหม่ให้งดงาม ทันสมัย ได้ประโยชน์คุ้มค่า คือสร้างอุโบสถใหม่ สร้างระเบียงรอบอุโบสถ สร้างพระพุทธรูปปิดทองตามช่องระเบียงโดยรอบ สร้างกุฏิทรงไทย ๑๒ หลัง สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมคอนกรีตเสริมเหล็ก ๓ ชั้น ถมที่วัดซึ่งเป็นที่ลุ่มให้พ้นน้ำ ทำถนนโดยรอบวัด สร้างเขื่อนกั้นน้ำ สร้างกำแพงล้อมวัดทุกด้าน สร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดท่าจัด สร้างอาคารห้องสมุด บ้านพักครู โรงอาหารโรงเรียนวัดท่าจัด สร้างถนนเข้าวัดท่าจัดและหมู่บ้านบางพลับ สร้างระบบประปาขนาดใหญ่ประจำหมู่บ้านบางพลับ รวมทั้งสร้างถาวรวัตถุประจำวัดท่าจัดอีกหลายรายการ จนวัดท่าจัดเพียบพร้อมสมบูรณ์ทุกอย่างเหมือนเป็นพระอารามหลวงในกรุง สิ้นเงินในการสร้างทั้งหมด

จำนวน ๒๑๑ ล้านบาทเศษ ทั้งนี้เพื่อตอบแทนวัดที่ตนเคยอยู่ โรงเรียนที่ตนเคยเรียนมาสมัยเป็นเด็ก และหมู่บ้านที่ตนถือกำเนิด เป็นการแสดงน้ำใจกตัญญูให้ปรากฏเป็นรูปธรรม เป็นแบบอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ปัจจัยทั้งหมดที่เสียสละไปนั้นส่วนหนึ่งเป็นของส่วนตน ส่วนหนึ่งเป็นของญาติโยมที่ศรัทธาในสีลาจารวัตรของพระเดชพระคุณแล้วบริจาคร่วมอนุโมทนาบุญ ผลงานตามที่แสดงมาข้างต้นเป็นเครื่องชี้ชัดว่าพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระสงฆ์ที่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของชาวบ้านญาติโยม เป็นผู้มีปัญญา มีความเสียสละ มีความกตัญญูรู้คุณถิ่นเกิด วัดที่เคยอยู่อาศัย โรงเรียนที่เคยศึกษาเล่าเรียน และเป็นผู้นำทางความคิด ความเสียสละ เป็นผู้นำที่เป็นปูชนียบุคคลของสังคมอย่างแท้จริง จึงสามารถสร้างสรรค์สาระประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมได้เช่นนี้ ชีวิตของพระเดชพระคุณเป็นชีวิตที่น่าศึกษา น่าเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำที่น่ายกย่องสรรเสริญ น่าสักการบูชาให้เกิดมงคล แต่แม้พระเดชพระคุณจะมีพลังในการสร้างสรรค์มากมายอย่างไร จะเป็นที่รักที่เคารพนับถือของผู้คน ของภิกษุสามเณรและศิษยานุศิษย์มากมายเพียงใด ชีวิตของพระเดชพระคุณก็เป็นไปตามคติธรรมดา คือถึงมรณภาพในที่สุด เป็นไปตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเกิดแก่เจ็บตาย โดยไม่สามารถผ่านพ้นไปได้ ตามพระพุทธพจน์ขององค์สมเด็จพระบรมสุคตพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ในขุททกนิกายชาดก ที่หยิบยกขึ้นมาเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า **ยถา วาริวโห ปูโร** เป็นอาทิ ซึ่งแปลเป็นความไทยได้ว่า *ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง พึงพัดต้นไม้ที่เกิดที่ริมฝั่งไป ฉันใด สัตว์มีชีวิตทั้งปวง ย่อมถูกความแก่และความตายพัดไป ฉันนั้น* ดังนี้

พระบาลีบทนี้ตรัสแสดงไว้เพื่อเตือนสติเตือนใจว่า ชีวิตสัตว์โลกทั้งปวงนั้นไม่แน่นอน มีความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา เหมือนต้นไม้ที่เกิดอยู่ริมฝั่งน้ำที่ไหลเชี่ยว ย่อมถูกน้ำพัดพาหักโค่นลงน้ำเมื่อไรก็ได้ ชีวิตของสัตว์โลกที่เป็นอยู่ทั้งปวงก็เช่นกัน ถูกกระแสน้ำคือความแก่และความตายพัดพาไปตลอดเวลา จะล้มตายลงเมื่อไรไม่อาจรู้ได้ ที่ทรงเตือนไว้เช่นนี้ก็เพื่อให้สัตว์โลกได้สติรู้ตัวไว้ล่วงหน้า เมื่อชีวิตยังเป็นไปได้อยู่ก็ไม่พึงประมาท ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ ใช้ชีวิตที่ผ่านไปให้คุ้มค่า สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นโดยชอบธรรม ละเว้นการประพฤติที่เป็นบาปอกุศล ไม่ทำตนให้เป็นพิษภัยแก่ผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นต้น คนที่มีสติไม่ประมาทได้เช่นนี้ เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ย่อมเป็นชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ เป็นผู้น้อยก็เป็นผู้น้อยที่มีคุณภาพ เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ เป็นผู้ใหญ่ก็เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นผู้ใหญ่ที่สามารถพึ่งพาอาศัยได้ เป็นผู้นำหมู่นำคณะให้เจริญก้าวหน้าได้ ความมีสติไม่ประมาทเช่นนี้ จัดเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับทุกคนไม่ว่าเป็นผู้น้อยหรือเป็นผู้ใหญ่

กล่าวโดยเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ที่นับได้ว่าเป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้า เป็นผู้ปกครองที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ ได้รับความสำเร็จในความเป็นผู้นำในความเป็นผู้ปกครองนั้น ก็คือผู้ใหญ่ที่มีสติไม่ประมาท ไม่ลืมตัว ไม่ทำผิดทำพลาด เป็นผู้รักษาภาวะผู้ใหญ่ของตนไว้ได้ อันภาวะของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำผู้ปกครองนั้นคือ “เป็นหลัก เป็นแรง เป็นแบบ เป็นบ้าน” ภาวะ ๔ ประการนี้จัดเป็นภาวะผู้นำ จัดเป็นคุณธรรมที่ผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครองจำต้องมี เพื่อเป็นผู้นำที่ประเสริฐ น่ายกช่องสรรเสริญ อันภาวะ ๔ ประการนั้นมีใจความดังนี้

ภาวะผู้นำประการต้นคือ **เป็นหลัก** หมายความว่า เป็นผู้ประพฤติมั่นอยู่ในคุณธรรมประจำตน ทำให้เกิดศรัทธา ทำให้เกิดความเชื่อมั่น สามารถยึดถือเป็นตัวอย่างเป็นที่พึ่งได้สนิทใจ อันคุณธรรมอันเป็นหลักนั้นคือความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความอดทน ความเสียสละ ความยุติธรรม ความซื่อตรง ความฉลาดกล้าหาญ ความมีเมตตากรุณา เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้มีอยู่ในผู้นำหรือผู้ปกครองคนใด ผู้นำหรือผู้ปกครองคนนั้นจัดว่าเป็นผู้มีภาวะผู้นำข้อนี้อย่างสมบูรณ์ ผู้นำผู้ปกครองที่เป็นหลัก ย่อมทำให้ผู้ตามหรือผู้อยู่ใต้ปกครองเชื่อมั่น อบอุ่นใจ เพราะพึ่งพาอาศัยได้สนิทใจ ไม่ต้องว้าเหว่ เมื่อจะทำการใดก็อุ่นใจว่ามีหลักยึด มีที่พึ่ง ไม่โหวงเหวงกังวล เมื่อมีปัญหาอุปสรรคอันใดเกิดขึ้นก็เข้ามาหาผู้นำผู้ปกครองที่เป็นหลัก ก็จะได้ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวที่มั่นคง ได้แนวทางแก้ปัญหาอุปสรรคนั้นๆให้ผ่านไปได้โดยชอบธรรม ตามคำแนะนำของผู้นำผู้ปกครองที่เป็นหลักนั้น ตรงกันข้าม หากผู้นำหรือผู้ปกครองไม่สามารถเป็นหลักให้แก่ผู้น้อยซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองได้ เพราะขาดภาวะผู้นำ ก็จะเป็นผู้นำผู้ปกครองประเภทไม้หลักปักเลน ไม่อาจยึดถือ ไม่อาจเป็นที่พึ่งพาได้ด้วยประการทั้งปวง

ภาวะผู้นำประการที่สองคือ **เป็นแรง** หมายความว่า ตัวเองเป็นผู้มีแรงมีกำลังอยู่ในตัวสมบูรณ์ อันแรงและพลังนั้นคือ ความรู้ ความเข้าใจในหน้าที่การงาน ความมีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเป็นผู้พร้อมที่จะเพิ่มแรงเพิ่มพลังให้แก่ผู้อื่นได้ ทำให้ผู้อื่นเกิดแรงเกิดพลังขึ้นมาได้ ผู้นำผู้ปกครองที่เป็นแรงได้นั้น เช่นเป็นผู้ฉลาดในการปลุกปลอบใจ ในการให้กำลังใจแก่ผู้อยู่ในปกครอง เมื่อผู้อยู่ในปกครองเกิดความเสียใจในการปฏิบัติหน้าที่ผิดพลาด ก็ปลอบใจ ให้หายวิตกกังวล ให้เกิดกำลังใจ เกิดความกล้าหาญที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อไป โดยเต็มใจและตั้งใจ เมื่อผู้อยู่ในปกครองปฏิบัติหน้าที่ได้สำเร็จตามที่ได้รับมอบหมายก็ยกย่องชมเชยให้ปรากฏ ด้วยการพูด ด้วยการประกาศ หรือด้วยการให้รางวัล เป็นเหตุให้

เกิดแรงใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น หรือเกิดแรงบันดาลใจให้เกิดความกระตือรือร้น ความกระฉับกระเฉงมากยิ่งขึ้น ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีภาวะเป็นแรงได้เช่นนี้ ย่อมสามารถปกครองผู้อยู่ในปกครองได้เรียบร้อย ไม่มีผู้กระด้างกระเดื่องตอบแน่นอน ย่อมได้แรงมาช่วยปฏิบัติหน้าที่ โดยไม่ยากนัก เพราะเมื่อเป็นแรงให้เกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ในปกครองได้ ก็ย่อมได้แรงมาเป็นเครื่องมือตอบแทน เป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่หากผู้นำหรือผู้ปกครองไม่อาจเป็นแรงได้ ก็จะขาดแรงช่วยเหลือไปเรื่อยๆ จะไม่มีใครต้องการมาช่วยแรงด้วยความเต็มใจ เพราะไม่มีแรงจากผู้นำหรือผู้ปกครองมอบให้

ภาวะผู้นำประการที่สามคือ **เป็นแบบ** หมายความว่าเป็นผู้มีแบบอยู่ในตัวสมบูรณ์ แบบที่ว่านั้นคือ แบบอย่าง แบบแผน และแบบฉบับ เป็นคนมีแบบอย่าง หมายความว่าตัวเองปฏิบัติตนอยู่ในกรอบระเบียบปฏิบัติ ตามธรรมตามวินัย ตามกฎหมาย ประพฤติสุจริต มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ มีความเที่ยงตรงยุติธรรม ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบโดยถูกต้องไม่ผิดพลาด เป็นตัวอย่างเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อยู่ในปกครองได้ เป็นคนมีแบบแผน หมายความว่า เป็นคนที่ปฏิบัติหน้าที่ตามแบบแผนที่มีอยู่ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมา รักษาแบบแผนเข้าไว้ เป็นคนมีแบบฉบับ คือมีกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย พระธรรมวินัย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่กำหนดและบันทึกเข้าไว้ คนที่มีแบบ ๓ อย่างนี้อยู่ในตัวชื่อว่าเป็นแบบ และปฏิบัติตามแบบนั้นๆ โดยเคร่งครัดชัดเจน ไม่ใช่ปฏิบัติบ้างละเลยทอดทิ้งบ้าง ไม่ใช่ปฏิบัติแบบครึ่งๆกลางแสดงถึงความไม่แน่นอน เข้าทำนองไม้หลักปักเลน โอนเอนไปมา ผู้นำหรือผู้ปกครองที่สามารถเป็นแบบได้ ย่อมนำให้เกิดศรัทธา เกิดความมั่นใจแก่ผู้อยู่ในปกครองได้ชัดเจน เพราะเห็นตัวอย่างและได้รู้หลักรู้แบบจากผู้นำผู้ปกครองโดยตรง

ภาวะผู้นำประการที่สี่คือ **เป็นบ้าน** หมายความว่า เป็นที่พึ่งพาอาศัย ทำให้สบายใจ ทำให้เกิดความอบอุ่นใจได้ เหมือนบ้านเรือนของผู้คน คือคนที่มีบ้านเป็นของตนย่อมมีความสบายใจ ไม่วิตกกังวลเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่ต้องระเหเร่ร่อนหาที่พักพิง เมื่อมาถึงบ้านก็สบายใจ อบอุ่นใจ นอนหลับได้สนิท เพราะบ้านสามารถให้ทุกอย่างในเรื่องการอยู่หลับนอนของเจ้าของ ฉันใด ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีภาวะเป็นบ้านได้ก็มีลักษณะฉันนั้น คือทำให้ผู้อยู่ในปกครองเกิดความอบอุ่นใจ เกิดความสบายใจ ไม่วิตกกังวลอะไรมาก เมื่อได้เข้าหาเข้าพบหรือได้มาพักพิงชั่วคราวกับผู้นำผู้ปกครองของตน เพราะเมื่อได้อยู่ใกล้ชิด ก็เกิดความรู้สึกว่าเหมือนได้อยู่ที่บ้านของตนได้รับความสบายใจ ได้รับความอบอุ่นใจจากการต้อนรับ จากการสนทนาปราศรัยของผู้นำหรือผู้ปกครอง หากผู้นำหรือผู้ปกครองขาดภาวะข้อนี้คือเป็นบ้านแก่

ผู้อยู่ในปกครองไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความอึดอัด เกิดความวิตกกังวล อันเกิดจากการไม่อบอุ่นสบายใจ จากการไม่เป็นกันเองจากผู้นำหรือผู้ปกครอง

ภาวะของผู้นำผู้ปกครอง ๔ ประการคือ เป็นหลัก เป็นแรง เป็นแบบ เป็นบ้านนี้ เป็นภาวะที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นผู้นำเป็นผู้ปกครองที่มีคุณภาพ ควรแก่การเคารพนับถือ ควรแก่การอยู่ใกล้ไว้วางใจ และควรแก่การยกย่องเป็นตัวอย่างสำหรับการทำหน้าที่ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ได้รับความไว้วางใจ ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำเป็นผู้ปกครองแล้ว มีความสำนึกมีความรู้สึกว่าตนได้รับความไว้วางใจ ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็นผู้นำเป็นผู้ปกครองถือว่าได้รับเกียรติได้รับการยกย่องจากผู้ใหญ่ให้เป็น ก็ตั้งใจตั้งสติไม่ประมาท ปฏิบัติหน้าที่นั้นๆให้ดีให้งดงาม มิให้ขาดตกบกพร่องด้วยความรับผิดชอบ ด้วยความเสียสละอดทน วางตนให้เหมาะควร สร้างภาวะผู้นำให้เกิดมีในตน สามารถเป็นหลัก เป็นแรง เป็นแบบ เป็นบ้านได้อย่างสมบูรณ์ ก็จะนำพาให้ได้รับศรัทธา ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำผู้ปกครองจากผู้อยู่ใต้ปกครองทุกระดับชั้น นำให้เกิดความจงรักภักดี สนิทสนม ร่วมแรงร่วมใจจากทุกฝ่าย ช่วยเหลือเกื้อกูลปฏิบัติหน้าที่ให้ได้รับความสำเร็จเรียบร้อย เป็นผลงานของหมู่ของคณะ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ภาวะผู้นำ ๔ ประการนี้จึงสำคัญอย่างยิ่ง เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าผู้นำหรือผู้ปกครองนั้นเป็นผู้น่ายกย่องสรรเสริญ หรือน่าเคารพนับถือ น่าเป็นแบบอย่างของผู้อยู่ในปกครองได้เพียงใดแค่ไหน

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อโนมคุณมหาเถระ เป็นพระมหาเถระผู้มีภาวะ ๔ ประการนี้สมบูรณ์ สามารถเป็นหลัก เป็นแรง เป็นแบบ และเป็นบ้านได้ตลอด จึงได้รับการยกย่องนับถือให้มีฐานะมีหน้าที่ปฏิบัติงานการคณะสงฆ์สูงขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่เป็นครูอาจารย์ในสำนักเรียน เป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นรองเจ้าคณะภาค เป็นเจ้าคณะภาค เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นผู้บริหารจัดการวัดท่าจัด อำเภอสองพี่น้อง อันเป็นวัดในถิ่นเกิด จนวัดท่าจัดงดงาม ใหญ่โตกลางทุ่งเหมือนเป็นพระอารามหลวง ทั้งด้วยพระเดชพระคุณเป็นผู้มีสติปัญญา มีความกตัญญูกตเวทิตาธรรม มีภาวะผู้นำที่ชัดเจน สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นรูปธรรม ปฏิบัติตัววางตนเป็นหลัก เป็นแรง เป็นแบบ เป็นบ้านให้เห็นปรากฏ จึงได้รับผลสำเร็จจากภาวะความเป็นผู้นำ เป็นผู้ปกครอง แม้จะถึงมรณภาพตามธรรมดาของชีวิตแล้ว แต่คุณธรรม ความดีที่ได้สร้างสรรค์บำเพ็ญไว้ยังปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ เพื่อเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไปด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจกุศลยัญวิธีที่คณะสงฆ์หนใต้ ซึ่งมีพระเดชพระคุณพระพรหมจริยาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เป็นต้นเป็นประธาน ได้ร่วมกันบำเพ็ญให้เป็นไปเพื่ออุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือในโอกาสนี้ ขอจงสำเร็จสัมฤทธิ์ผลเป็นหิตวิบากสมบัติเพื่อความสุขแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภของคณะสงฆ์หนใต้ตลอดจิรัฏฐิติกาล รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในวาริวหกถา สมควรแก่เวลา ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อนิจจสังขารกถา
เรื่อง ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร

พระพรหมเวที วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร จ.นครปฐม

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข ติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอนิจจสังขารกถา เพื่อเป็นการประคับประคองฉลองศรัทธา ประดับสติปัญญาบารมี ของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่ได้น้อมกายใจเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา ธรรมะนี้ยังดำรงคงอยู่ด้วยดีตลอดมาถึงทุกวันนี้ นับว่าเป็นบุญราศีอันดีงาม ต่อผู้ที่ได้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมะ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ ตามในแห่งพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมปิฎก ฉะนั้น จะขอหยิบยกธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นมาแสดงชี้แจงเป็นลำดับสืบไป

ดังมีใจความตามพระบาลีที่ยกเป็นอุเทศบทว่า **อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปา-ทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข** แปลเป็นใจความตามภาษาไทยว่า *สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป การเข้าไปสงบระงับสังขารทั้งหลายเหล่านั้นได้ เป็นสุข* ดังนี้

ท่านสาธุชนทั้งหลาย นับตั้งแต่วันที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ อดีตรองแม่กองงานพระธรรมทูต อดีตประธานคณะกรรมการกองทุนวัดช่วยวัด อดีตคณะเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ได้ล่วงลับลาจากพวกเราไปเมื่อวันที่ ๒๖ เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๖๔ สิริอายุได้ ๘๔ ปี ๖๔ พรรษา จึงเป็นที่มาแห่งกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติที่คณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันจัดบำเพ็ญสายธารการกุศล ให้หลั่งไหลมาโดยตลอด โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อร่วมกัน น้อมอุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณท่าน บ่งบอกถึงความดี ความกตัญญูกตเวทีของศิษยานุศิษย์ และเป็นการทำคุณงามความดีที่พระเดชพระคุณ ได้สั่งสมบำเพ็ญให้เป็นไป ตั้งแต่เมื่อครั้งยังดำรงชีวิตอยู่ ให้เป็นที่รับรู้เชิดชู บูชา ของสาธารณชน นับเป็นกุศลจริยาที่น่าอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีประวัติความเป็นมาโดยสังเขปดังต่อไปนี้ ท่านมีนามเดิมว่า วิเชียร นามสกุล เรืองขจร เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๐ ณ บ้านเลขที่ ๔๕๓ หมู่ ๒ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อมีอายุครบกำหนด ท่านได้เข้าเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ณ โรงเรียนวัดท่าจัด อำเภอสองพี่น้อง ซึ่งเป็นโรงเรียนใกล้บ้าน เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ท่านได้ก้าวเข้าสู่ร่มเงาพระธรรมวินัยครั้งแรก โดยการบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน พ.ศ ๒๔๙๔ ณ วัดดงตาล ตำบลบางพลัด อำเภอสองพี่น้อง โดยมีพระครูอุภัยภาดารักษ์ เจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชเป็นสามเณรจำพรรษาที่วัดท่าจัดหนึ่งพรรษาแล้ว จึงได้เดินทางไปศึกษาต่อที่วัดสองพี่น้อง ภายใต้บารมีของพระอุปัชฌาย์ จนสี่พรรษาล่วงผ่านไป ผลงานที่เป็นที่น่าพอใจ นอกจากได้นักธรรมชั้นโทแล้ว ยังเป็นสามเณรมหาเปรียญธรรมสามประโยค **สาครน้อยไม่เพียงพอให้มังกรเลื้อยเลาะ ป่าละเมาะไม่เพียงพอให้พยัคฆ์สัญจร** พอเข้าพรรษาที่ห้า ท่านจึงได้เดินทางเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาต่อให้สูงขึ้นไป วัดปากน้ำ ดินแดน ถิ่นอุดมไปด้วยนักปราชญ์แห่งนี้ จึงเป็นสำนักเรียนที่ท่านเลือกมาพึ่งพิงเพื่อพัฒนาการศึกษา

พระเดชพระคุณอุปสมบทเมื่อวันเสาร์ที่ ๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๐ ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ โดยมีพระเดชพระคุณพระธีรสารมุนี เจ้าอาวาสวัดอัปสรสวรรค์ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระครูปัญญาภิรัต วัดปากน้ำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระพิพัฒน์ธรรมคณี วัดปากน้ำ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ แม้เปลี่ยนภาวะจากสามเณรเป็นพระภิกษุ แต่ความวิริยอุตสาหะในการศึกษายังคงเส้นคงวา **ไม่มีเป้าหมายใดจะทนทานต่อความพากเพียร ไม่มีขุนเขา ณ ที่แห่งไรจะสูงเกินกว่าปีกนกน้อยโบยบิน** ในที่สุดพระเดชพระคุณสามารถสอบเปรียญธรรมเก้าประโยคได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖

เมื่อเรียนบาลีจบชั้นสูงแล้ว ด้วยความเป็นผู้มีสติปัญญา และความสามารถบวกกับความรับผิดชอบ ตำแหน่งหน้าที่การงานค่อยๆ พากันเดินเข้ามา ในเส้นทางชีวิต นับตั้งแต่ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอุปัชฌาย์วิสามัญ หัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔ รองแม่กองบาลีสนามหลวง รองเจ้าคณะภาค ๗ เจ้าคณะภาค ๗ รองแม่กองงานพระธรรมทูต กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ที่กล่าวมานี้ เป็นแต่เพียงบางส่วนของงานที่พระเดชพระคุณได้แบกรับไว้

แม้ว่างานที่พระเดชพระคุณจะรับผิดชอบมากมายหลากหลาย **แต่ภาพที่ประทับอยู่ในความทรงจำของเหล่าพระสังฆาธิการ อนุชนรุ่นหลัง ได้เห็นปฏิปทา ได้เห็นทิฏฐานุคติ เป็นเนตติแบบอย่างอันงดงาม นั่นคือ งานอบรมฝึกซ้อมพระอุปัชฌาย์ที่วัดสามพระยา** พระเดชพระคุณยืนหยัดเป็นเสาหลัก คอยค้ำประคับประคอง งานอันสำคัญระดับคณะสงฆ์ทั้งประเทศให้พ้นผ่านไปด้วยดีตลอดมา แม้จะดูว่าท่านเสียงเข้มไปบ้าง แต่สำหรับคนหมู่มากแล้ว กฎระเบียบนับว่าเป็นเรื่องสำคัญ ดังโบราณว่า เกลือไม่ถึงปลาเค็มก็เน่า ภาพภายนอกคล้ายกับว่าท่านจะดุ แต่หัวใจกลับหวังดีต่อผู้เข้าอบรม รูปใดที่ไม่ผ่านเกณฑ์การทดสอบ ท่านจะมอบหมายให้คณะกรรมการบางท่านไปสอบพิเศษ ทำอย่างไรก็ได้ให้รูปนี้สอบผ่าน โดยไม่ผิดกฎระเบียบ ปากร้ายใจดี เหมือนพ่อแม่ดุลูก แต่เนื้อแท้ของหัวใจคือความรักและความปรารถนาดีต่อลูกของท่าน

สำนักเรียนวัดปากน้ำ ในยุคที่พระเดชพระคุณเป็นอาจารย์ใหญ่ คอยฟูมฟักดูแลผู้เทศน์เคยเข้ามาอาศัยใบบุญ เรียนประโยค ป.ธ. ๗ เมล็ดพันธุ์แห่งความรู้ที่ได้จากสำนักเรียนแห่งนี้ ส่งผลให้ผู้เทศน์ได้สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้ในกาลต่อมา นับเป็นแหล่งเจียระไนปลุกปั้นกุลบุตรให้ก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุด คือ ป.ธ. ๙ และประโยคอื่นอื่นเป็นจำนวนมาก มีความ

มั่นคงและเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง **หากจะเปรียบพระเดชพระคุณท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ก็คือขุนพลแก้ว ผู้องอาจ และกล้าแกร่ง ลุ่มลึก ด้วยสติปัญญา มวลมากด้วยประสบการณ์ โดดเด่นด้วยผลงานซึ่งผลงานที่ท่านได้เสียสละ ฝากฝังลงในสังคม** เฉพาะในส่วนที่เป็นจำนวนเงิน ก็เกินนับ อันเกิดจากบารมีของท่าน มีถึงสองร้อยกว่าล้าน ใครจะคาดว่าพระสงฆ์องค์หนึ่ง ฉันข้าววันละไม่กี่ทัพพี นุ่งผ้ากาสาวพัสตร์ เพียงไม่กี่ผืน แต่กลับรังสรรค์คุณค่าความดีแก่การคณะสงฆ์และสังคมประเทศชาติ ได้มากมายถึงปานนี้ และเพราะความเป็นพระสังฆเถระผู้มีจริยวัตรอันงดงาม บริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม มีอุปการะต่อสังคมประเทศชาติอย่างกว้างขวาง พระเดชพระคุณจึงได้รับมอบดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาบาลี จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย

ท่านสาธุชนทั้งหลาย แต่ก่อนนั้นเคยมีพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ พระมหาเถระผู้เมตตาปฏิบัติหน้าที่ด้วยสติปัญญา ความรู้ความสามารถ มีความฉลาด ซื่อสัตย์ และอดทน จริยาวัตร อัธยาศัยที่งดงาม แต่มาบัดนี้ความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขารได้ปรากฏ พระเดชพระคุณยังคงเหลืออยู่แต่สรีระสถิตอยู่ ณ มณฑลสถานที่บำเพ็ญกุศลแห่งนี้ ซึ่งเป็นไปตามพระบาลีที่อาตมะได้ยกขึ้นเป็นอุเทศบท ณ เบื้องต้นว่า **อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข** *สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป การเข้าไปสงบระงับสังขารทั้งหลายเหล่านั้นได้ เป็นสุข* ดังนี้ ธรรมภาษิตนี้นอกจากจะมีปรากฏในพระมหาปรินิพพานสูตร อันท้าวสักกะเทวราช ผู้องอาจเหนือเหล่าเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้กล่าวหลังจากพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว อันมีปรากฏอยู่ในที่อื่นอีกบ้าง เช่น ในอรรถกถาธรรมบท เรื่องจุลกาลมหากาล ว่าด้วยเรื่องภิกษุนามว่ามหากาล บวชแล้วได้ศึกษาพระธรรมจากองค์สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เข้าป่าช้าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม วันหนึ่งได้พิจารณาซากศพหญิงสาวที่พึ่งเสียชีวิตได้ไม่นาน ได้เห็นความแตกต่าง ระหว่างเพิ่งตายกับกำลังถูกไฟไหม้ จึงได้เห็นความเป็นไปในสังขารว่าไม่มีความเที่ยง จิรัง ดังใจต้องการ เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป อันตรธานสลายไป เพราะถูกปัจจัยเบียดเบียนจนเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงได้กล่าวพระคาถาบทนี้เพื่อเป็นบาทฐาน การยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา และในที่สุดท่านก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในมหาทัสนสูตร เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงประทับเหนือพระแท่นพระบรรทม

พระอานนท์ได้กราบทูลว่า อย่าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารานี้เลย เพราะเป็นเมืองเล็ก อาณาเขตไม่กว้างขวาง พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสชี้แจงว่า ในอดีตสมัยที่พระพุทธองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ในนามว่ามหาสุทัสนะ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่ากุสาวดี เป็นราชธานียิ่งใหญ่ มีเมืองบริวารมากมายถึงแปดหมื่นสี่พันแห่ง มั่นคงและแข็งแรงยิ่งนัก พระเจ้าสุทัสนะก็มีพระบารมีสุดที่จะพรรณนา ไม่ว่าจะด้านสมบัติทรัพย์สินเงินทอง ไพร่ฟ้าข้าราชบริพาร สติปัญญา สุขภาพพลานามัย แต่ต่อให้พระองค์จะยิ่งใหญ่ปานใด สุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ พระเจ้าจักรพรรดิก็ยังต้องสวรรคต และพระองค์ได้ทรงสรุปความแห่งมหาสุทัสนสูตรด้วยพระคาถานี้ ในพระคาถานั้นอรรถาธิบายความดังนี้

คำว่า **สังขาร** ความตามรูปศัพท์ว่า กระทำพร้อมกัน กระทำร่วมกัน คือเป็นสิ่งที่เหตุปัจจัยกระทำขึ้นประกอบกันขึ้นปรุงแต่งขึ้น ถือเอาการประชุมกันแห่งเหตุปัจจัยมีขึ้นนี้ท่านจึงเรียกว่า สังขาร หากอยู่ตามลำพัง จะไม่เรียกว่าสังขาร เรียกว่า เป็นธรรม หรือธาตุ หรือสภาวะ แปลว่า มีเอง เป็นเอง ทรงตัวอยู่อย่างนั้น ต่อเมื่อธาตุ หรือธรรม หรือสภาวะนั้น ๆ มาประชุมกัน มาประกอบกัน จึงเรียกว่า สังขาร เช่นเรียกองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างว่ารถ หากแยกออกจากกันจะไม่เรียกว่ารถ จะเรียกว่าล้อ เรียกว่าเพลา เรียกว่าคัทซี เป็นต้น เมื่อมีความปรุงแต่งไม่ว่าจะเป็นบุคคลปรุงแต่ง หรือกรรมปรุงแต่ง หรือธรรมชาติปรุงแต่งก็ตาม ล้วนเรียกว่า สังขาร ทั้งสิ้น

สังขารมีสองอย่าง คือ สังขารที่เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง สังขารที่เป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง สังขารที่เป็นรูปธรรมนั้น มี ๒ ประเภท ได้แก่ สังขารที่มีวิญญาณคือธาตุรับรู้ เรียกสังขารชนิดนี้ว่า **อุปาทินนกสังขาร** แปลว่าสังขารมีวิญญาณครอง เช่นมนุษย์สัตว์ ส่วนสังขารที่ปราศจากวิญญาณหรือวิสังขาร เรียกว่า **อนุปาทินนกสังขาร** แปลว่า สังขารไม่มีวิญญาณครอง เช่นต้นไม้ รถยนต์ ปากกา สังขารทั้งสองชนิดนี้ จัดเป็นรูปธรรม

สังขารที่เป็นฝ่ายนามธรรม ได้แก่ สังขาร ในขันธ์ห้า ขันธ์ห้านั้นประกอบด้วยขันธ์ที่หนึ่งคือรูป ขันธ์ที่สองคือเวทนา ขันธ์ที่สามคือสัญญา ขันธ์ที่สี่คือสังขาร ขันธ์ที่ห้าคือวิญญาณ สังขารที่เป็นนามธรรม หมายถึงสังขารที่สี่นั้น โดยสภาวะคือเจตสิกธรรม ๕๒ ดวง หรือเรียกตามสภาวะว่าสังขารและขันธ์ สังขารทั้งหลายที่เป็นรูปและเป็นนาม รวมเรียกว่าสังขารธรรม คือสภาวะที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดมีขึ้น และสิ่งที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นทั้งหมดนี้ ล้วนแล้วแต่ไม่มีความเที่ยงแท้มั่นคง มีแต่ความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เพราะสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยเองก็ไม่เที่ยง ดังคำที่มาในคาถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบทว่า **สงฺขารา สสฺสตา**

นตฺถิ แปลว่า *สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ชื่อว่าเที่ยง ย่อมไม่มี* ดังนี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ค่อยเสื่อมไป เปลี่ยนไป ตายสลายจากสภาพเดิมไป ถึงแม้สภาวะเรื่องราวในชีวิตของมนุษย์ จะมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่เพราะไม่ตั้งสติ เฝ้าดูแล้ว เฝ้าระลึกรู้ ไม่เพียรใช้ปัญญาเพ่งดู จึงสร้างการปรุงแต่งขึ้นในจิตใจ มีความคาดหวังว่าสิ่งนั้นต้องเป็นอย่างนี้ สิ่งนี้ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะถูกใจเรา เราจึงจะมีความสุข ในความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นไปตามที่มันจะเป็น บางอย่างตรงกับความคาดหวังของเรา เราก็ปรุงแต่งว่าดี มีความสุข แต่บางเรื่อง ไม่ตรงกับความต้องการ เราก็ปรุงแต่งว่าไม่ดี มีความทุกข์เหล่านี้

เมื่อพิจารณาตามพุทธพจน์บทนี้ จึงทำให้เข้าใจ ถึงการจากไปของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นเรื่องธรรมดา สักวันหนึ่งเราไม่พลัดพราก ท่านก็พราก เราไม่จากท่านก็จร ทุกคนที่เกิดมา ไม่มีแม้แต่เพียงผู้เดียวที่จะนอกเหนือไปจากนี้ ต่อให้เป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างพระโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้าย ผู้สามารถทำไพชยนต์ ปราสาททองขององค์อินทร์ปิ่นกษัตริย์ให้หวั่นไหวตัวได้ เพียงแค่รัดนิ้วมือ แต่ท่านก็ไม่อาจที่จะใช้ฤทธิ์ยับยั้งความตายได้ แม้คนมีปัญญาเช่นกับพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวา ปัญญาของท่านจะเป็นรองก็แค่แต่พระพุทธองค์เท่านั้น แต่ท่านยังไม่อาจจะใช้ปัญญาแก้ปัญหาที่พญามัจจุราชมาถึงตนได้ สำหรับพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีความบริสุทธิ์สามารถที่จะย่ำยีศัตรูคือกิเลสอาสวะให้ราพณาสูร แต่ท่านก็ไม่สามารถที่จะย่ำยีศัตรูคือมัจจุราชได้ ที่สุดแม้กระทั่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ทรงฉลาด รอบล้ำลึกไม่มีผู้ใดทัดเทียม ทรงมีพระมหากรุณายิ่งใหญ่ ไม่มีผู้ใดที่จะเปรียบปาน พระองค์ก็ยังทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยหยาดฝนคือมรณะ สมดังพระบาลี ในสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาตว่า **ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ เอวํ ชาตานมจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ** แปลตามภาษาไทยว่า *สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว ย่อมมีภัยเพราะความตาย อย่างเที่ยงแท้แน่นอน เปรียบเสมือนผลไม้ ทั้งหลายที่สุกแล้ว ย่อมมีภัยเพราะการร่วงหล่นในเวลาเช้า* ดังนี้

ท่านสาธุชนทั้งหลาย แผ่นดินที่รุ่มร้อน ดังทะเลทราย หรือเหน็บหนาว ดุจหิมะตกปกคลุม ไม่สามารถที่จะปลูกสิ่งไรได้เลย ภาคพื้นที่อ่อนนุ่ม ชุ่มชื่นต่างหาก จึงจะสามารถก่อเกิดพืชพันธุ์ธัญญาหาร หล่อเลี้ยงชีวิตให้เจริญงอกงามได้ ชีวิตของคนเราก็คล้ายกัน หากมีพื้นที่ของจิตใจที่รุ่มร้อน ด้วยโลภ คือความอยากได้ โทสะคือความขัดเคือง หรือเหน็บหนาวด้วยความอาฆาตพยาบาท จะไม่สามารถเพาะหว่านคุณธรรมความดีให้งอกงามได้เลย แต่จิตใจที่อ่อนนุ่ม ชุ่มเย็นด้วยสติปัญญาต่างหาก จึงจะเป็นแหล่งก่อเกิดคุณธรรมความดีความ

กตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ให้อภัย ได้เสียสละเป็นก้าวย่างในชีวิต จึงถูกต้องและเที่ยงตรง มั่นคงและราบรื่น สงบเงียบสง่างาม ดังนั้นการฝึกใช้สติพิจารณาสังเกตวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา จะสร้างอุปนิสัยให้เป็นคนใจเย็น มีปัญญา รู้ความเป็นไปของเรื่องราว มีบุคลิกสง่างาม ไม่ยึดเอาสิ่งที่เป็นปลีกย่อยมาเป็นเรื่องใหญ่ มองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะดีหรือร้าย เห็นว่าทุกอย่างเป็นไปอย่างนั้นเอง เป็นเรื่องธรรมดา เกิดขึ้นแล้ว เดี๋ยวมันก็เปลี่ยนแปลงและจะเลือนหายไปในที่สุด ไม่หลงดีใจ เมื่อเรื่องดีเกิดขึ้น ไม่หลงเสียใจ เมื่อเรื่องร้าย เข้ามาแผ้วพาน ถึงจะหลงก็หลงไม่มาก ถึงจะทุกข์ก็ทุกข์ไม่นาน ดำเนินชีวิตตามความเป็นจริง ไม่ปรุงแต่งจิตใจให้เกิดความทุกข์ เมื่อสงบระงับความปรุงแต่งได้ก็จะพ้นจากความทุกข์ ก็จะพบกับความสุขสวัสดี สมพระบาลีที่ยกเป็นอุเทศบท ณ เบื้องต้นว่า **อนิจจา วะตะ สังขารา** *สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป การเข้าไปสงบระงับสังขารทั้งหลายเหล่านั้นได้ เป็นสุข* ดังนี้

เทสนาวสาเน ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ขอทักษิณาบุญญราศีที่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จมหาราชมังคลาจารย์ ได้เป็นประธาน พร้อมกับท่านเจ้าภาพทุกฝ่ายบำเพ็ญให้เป็นไป จงสำเร็จเป็นบุญกุศลวิบากสมบัติ แด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ แม้นหากพระเดชพระคุณจะสถิต ณ สถานวิมานใด ไม่สามารถที่จะรับรู้ข่าวสาร การกุศลนี้ไซร้ ขอเทพยดา ผู้มเหศักดิ์ได้โปรดประจักษ์ เล็งเห็นเป็นพยาน นำข่าวการกุศลผลทานไปกราบกรานให้ท่านได้ทราบว่าขณะนี้คณะท่านเจ้าภาพ ศิษยานุศิษย์ทุกฝ่ายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ร่วมกันปฏิบัติบำเพ็ญให้เป็นไปซึ่งบุญกุศลอันยิ่งใหญ่อยู่ ณ สถานที่นี้ ขอพระเดชพระคุณได้รับรู้และได้โปรดอนุโมทนาจักสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล บังเกิดผลเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติสถิตสถานอยู่ในบวรวงษ์สวรรค์ชั้นฟ้า สมดังมโนรสเจตนาแห่งคณะท่านเจ้าภาพ จงทุกประการ รับประทานวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในอนิจจสังขารกถา พอสมควรแก่เวลา สมดังประสงค์จึงขอสมมุติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

สุจริตกถา

เรื่อง ความสุจริต

พระพรหมเสนาบดี วัดประทุมคงคา กรุงเทพ ฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส ฯ

ธมฺมํ สุจริตํ จเรติ ฯ

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนาในสุจริตธรรมกถา ฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณาอุทิศถวายพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งมีคุณกรกมล อินทร์สอนและครอบครัว เป็นเจ้าภาพ

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) เป็นพระมหาเถระที่สำคัญมากรูปหนึ่ง เป็นผู้รับสนองธุระและปฏิบัติงานคณะสงฆ์อย่างมิขาดตกบกพร่อง ขอรับแบ่งเบาภาระ ช่วยผ่อนงานเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ด้วยดีมาโดยตลอด ดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง พระเดชพระคุณมุ่งมั่นศึกษาพระปริยัติธรรมอย่าง

จริงจังด้วยความขยันหมั่นเพียร จนสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ต่อมาได้รับเป็นธุระด้านการศึกษาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม และได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ สร้างความเจริญเข้มแข็งในการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีจนเป็นที่ยอมรับ

ผลงานด้านการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวงและเป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง, พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดปากน้ำ, พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์เปรียญธรรม ๗-๘-๙ ประโยค ถือว่าสำคัญมาก, พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔, พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นหัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๕๘ ได้รับมอบหมายจากสมัชชามหาคณิสสรให้เป็นผู้ควบคุมดูแลการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง ของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย แทนเจ้าคณะภาคทั้ง ๑๘ ภาค, งานพิเศษ ๒๕๔๘ เป็นกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีและภาษาไทยเทิดพระเกียรติงานฉลองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี,

ลำดับงานปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ, พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสามัญ, พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗, พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๗, พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ, พ.ศ. ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

ผู้เทศน์ได้สนองงานรับใช้ใกล้ชิดในฐานะเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของพระเดชพระคุณมาสมัยยังเป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ อยู่ ๓ สมัย ๑๒ ปี เจ้าคณะภาค ๑ สมัย ๔ ปี รักษาการเจ้าคณะภาค ๗ ๑ สมัย ๓ ปี และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค ๗ ตามพระราชดำริอีก ๑ สมัยประวัติศาสตร์ รวมรับใช้สนองงานพระเดชพระคุณมา เป็นเวลาถึง ๑๘ ปี การคณะและการพระศาสนาดำเนินไปโดยความเรียบร้อยดี ได้ประทับใจในปฏิปทาของพระเดชพระคุณมากโดยเฉพาะได้รับทราบถึงความห่วงใยในการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของพระเดชพระคุณพระเดชพระคุณพระคุณจะเน้นคุณธรรมในการปฏิบัติศาสนกิจด้วยความสุจริตธรรมเสมอพระเดชพระคุณจะเน้นย้ำคุณธรรมในเรื่องสุจริตธรรมมาก ฉะนั้น พระธรรมเทศนาในค่ำคืนนี้ผู้เทศน์จึงได้นำพุทธภาษิตว่า "**ธมฺมํ สุจริตํ จเร** ซึ่งแปลใจความเป็นภาษาไทยว่า *บุคคลพึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต* มาแสดง เพื่อสนองพระคุณพระเดชพระคุณตามสมควรแก่เวลา

คำว่า **"ธรรม"** คือสภาพที่ทรงตัวเอง รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติไว้ในอำนาจของตน, คำว่า **"สุจริต"** คือ *การประพฤติดี* การประพฤติงาม มี ๓ อย่างคือ กายสุจริต การประพฤติดีทางกาย ๑, วจีสุจริต การประพฤติดีทางวาจา ๑, มโนสุจริต การประพฤติดีทางใจ ๑ การประพฤติดีทางกาย คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้าย ไม่กักขัง การไม่จองจำทำให้สัตว์เดือดร้อน การไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดบัง ไม่ฉ้อโกง เป็นต้น การไม่ประพฤติผิดในกาม คือการไม่ละเมิดคู่ครองของคนอื่น ไม่เกี่ยวข้องทางกามกับบุคคลผู้ต้องห้าม, การประพฤติดีทางวาจา คือ การไม่พูดเท็จ พูดแต่คำจริง พูดตรงกับความจริง ไม่พูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพไพเราะชวนฟัง ไม่พูดส่อเสียด พูดแต่คำสมานสามัคคี ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำที่มีสาระมีหลักฐานชัดเจน, การประพฤติดีทางใจ คือไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่พยาบาทปองร้าย เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม, อนึ่ง สุจริตธรรมนี้เป็นคำรวมแห่งความดีและเป็นความดีของบุคคล การประพฤติตนให้มีสุจริตธรรมประจำใจ ย่อมเป็นไปในลักษณะการแสดงออก ๔ ลักษณะ คือ ๑ ประพฤติธรรมให้สุจริตในบุคคล ๑, ประพฤติธรรมให้สุจริตในอาชีพ ๑, ประพฤติธรรมให้สุจริตในการงาน ๑, พระพฤติธรรมให้สุจริตในหน้าที่ ๑,

ลักษณะที่ ๑ **ประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตในบุคคล** คือ ในฐานะที่เกิดมาเป็นคนคนเป็นสัตว์ประเภทสังคม ไม่นิยมอยู่คนเดียว ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ติดต่อกัน จะอยู่ตามลำพังหาได้ไม่ ที่ใกล้ชิดที่สุดก็คือครอบครัว ห่างออกไป ก็คือญาติมิตรและเพื่อนบ้านในย่านเดียวกัน ชั้นที่สุดก็คือมนุษย์เพื่อนร่วมโลก ร่วมประเทศ ย่อมมีเหตุที่จะเกี่ยวข้องกันได้ เฉพาะผู้ใกล้ชิดติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอคือ สามีกับภรรยา บิดามารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ มิตรกับมิตร เป็นต้น

ลักษณะที่ ๒ **ประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตในอาชีพ** อาชีพย่อมเป็นที่มาแห่งความบริสุทธิ์ บุคคลผู้ประกอบย่อมอิ่มใจในขณะที่แสวงหา ในขณะที่ได้มา ในขณะที่บริโภค และในขณะที่บริโภคแล้วย่อมอยู่ไม่ร้อน นอนไม่ทุกข์ อยู่เย็น นอนสุขเสมอมา ส่วนอาชีพที่ผิดเป็นที่มาแห่งความเศร้าหมองไม่ผ่องใส เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนโทษทุกข์ เวรภัยและอันตรายนานาประการ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนว่า **"มิจฺฉา อาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิตํ กปฺเปยฺย** แปลความว่า *บุคคลควรละมิจฉาชีพ แล้วเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ดังนี้"* มิจฉาชีพ คือ อาชีพที่ผิดศีลผิดธรรม ผิดกฎหมายแผ่นดิน ผิดทำนองคลองธรรม ผิดจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น การโจรกรรม คือการลักฉ้อ ปล้นจี้ ตู่ ฉ้อโกง หลอกลวง ปลอมแปลง สับเปลี่ยน เบียดบัง ยักยอก เป็นต้น การแสวงหาทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีพด้วยการทุจริต จัดเป็น

อาชีพที่ผิด ทรัพย์สินที่ได้มาจากการทุจริตหาช่วยให้ชีวิตเกิดความสุขไม่ แม้จะเกิด ความสุขบ้างก็เป็นลางขณะ เพราะทรัพย์สินที่ได้มาด้วยอาชีพทุจริตเป็นของร้อน จะต้องซ่อนกิน ซ่อนจ่าย ซ่อนตัว เพราะกลัวถูกจับได้ กลัวคนอื่น จะรู้ จะเห็น ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาจากอาชีพสุจริตถือเป็นโชคลาภ ก่อให้เกิดความปลาบปลื้มปีติเอิบอิ่ม เย็นกาย เย็นใจ จะใช้จ่ายก็เป็นอิสระเปิดเผย ไม่หลบไม่หลีกปลีกตัวกลัวถูกจับ ไม่กลัวคนอื่นจะรู้ จะเห็น เพราะเป็นอาชีพที่สุจริต ขยันหมั่นหามาด้วยความสุจริต ไม่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย ไม่ทำลายความสุขและก่อทุกข์ให้แก่บุคคลอื่น บุคคลผู้ดำรงตนอยู่ด้วยความบริสุทธิ์ มีศักดิ์ศรีมีเกียรติคุณความดีเช่นนี้ ชื่อว่าประพฤติธรรมเป็นสุจริตในอาชีพ

ลักษณะที่ ๓ **ประพฤติธรรมให้สุจริตในการงาน** ความจริง สาระสำคัญของชีวิตบุคคลอยู่ที่ผลของงานเพราะการงานเป็นหัวใจของชีวิต ชีวิตจะมั่นคงมั่งคั่งได้ก็เพราะการทำงาน ดังคำที่กล่าวขานกันว่า *"งานดี มีโภคา พาให้สุขสมบูรณ์"* การงานจึงเป็นอากรบ่อเกิดแห่งทรัพย์สมบัติ, ความประพฤติสุจริตในการงาน คือการตั้งใจทำงานให้ถูกต้องเป็นสุจริต เว้นการทุจริตผิดกฎหมาย ทำงานให้เป็นไปในหลักที่ว่า "**สุกตํ** *ทำงานให้ดี*, **ทฬฺหีกรณํ** *ทำงานให้หนักแน่นมั่นคง*, **ปรินิฏฺฐิตกรณํ** *ทำงานให้สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย* บุคคลผู้ทำการงานดีมีสุจริตอย่างนี้ งานก็ได้ผล บุคคลก็มีความสุข ส่วนบุคคลผู้ทำงานไม่ดีมีความทุจริต งานก็ไม่ได้ผล บุคคลก็มีความทุกข์ ความเดือดร้อนสับสนวุ่นวายยุ่งเหยิงเหลิงลอยและมีชีวิตอยู่เพื่อตัว ผู้ทำงานด้วยความสุจริตย่อมมีชีวิตอยู่เพื่อสังคม จึงมีคำนิยมว่า *"อยู่เพื่อตัว อยู่แค่สิ้นลม อยู่เพื่อสังคม อยู่ชั่วกาลนาน"* การทำงานด้วยความสุจริตยุติธรามอย่างนี้ ชื่อว่าประพฤติธรรมให้สุจริตในหน้าที่การงาน

ลักษณะที่ ๔ **ประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตในหน้าที่** กิจหรือธุระที่ต้องทำ คือหน้าที่ หน้าที่นั้น กล่าวสั้นๆ คือหน้าที่ประจำตัว ๑ หน้าที่ประจำงาน ๑

หน้าที่ประจำตัว คือ หน้าที่โดยตรง บุคคลเกิดมาในโลกนี้ย่อมมีหน้าที่ทั้งนั้น เช่น หน้าที่ของมารดาบิดา หน้าที่ของบุตรธิดา เป็นต้น **ส่วนหน้าที่ประจำงาน** คือ หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในฐานะตำแหน่งต่างๆ ตัวอย่างเป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น บุคคลผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้ดี จึงควรปลูกฝังความสุจริตในหน้าที่ โดยการรักษาหน้าที่ให้ดี ๑, โดยการบำรุงหน้าที่ให้ดี ๑, การรักษาหน้าที่ให้ดี คือ การรักษาดูแลการงานในหน้าที่ให้เต็มที่ ไม่ควรให้บกพร่อง เมื่อรักษาไม่ทั่วถึง จะพึงมีความผิดฐานบกพร่องต่อหน้าที่ เมื่อปล่อยปละละเลยเพิกเฉยต่อหน้าที่ ก็จะพึงมีความผิดฐานละทิ้งหน้าที่ เมื่อทำลายหน้าที่ให้เสียก็จะพึงมีความ

ผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ **การบำรุงหน้าที่** คือ การพัฒนาหน้าที่ให้เจริญก้าวหน้า ทันเหตุทันการณ์ จะต้องประสานกับบุคคลอื่น ในลักษณะประสมงานประสานใจ ไม่คิดฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นผู้ตรวจเก็บผลประโยชน์ทั้งปวง ควรเที่ยงธรรม เป็นผู้ปกครองควรชูความดี ความชอบ ควรเที่ยงธรรมและยุติธรรม ไม่โอนไม่เอียงเข้าข้างด้วยอคติ เป็นผู้ใหญ่ ต้องหนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหว ให้เอาหินพกไว้ในอก ไม่ควรเอานุ่นพกไว้ในใจ ให้แม่นในหลัก ตระหนักในกฎเกณฑ์ ในระเบียบแบบแผนแบบบอย่างแบบฉบับ วางตัวให้เหมาะสมและรักษาอารมณ์ให้ปกติธรรมดา แม้มาตรว่าทำผิดพลาดไปก็ควรเต็มใจรับผิด ไม่บิดเบือน, อันหน้าที่นี้ ถ้ามีในบุคคลผู้สุจริต ย่อมอำนวยหิตานุหิตประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม แต่ถ้ามีในบุคคลผู้ทุจริตจิตจะโลภโมโทสัน หันหาแต่ประโยชน์ส่วนตน สมเด็จพระทศพลจึงตรัสสอนว่า **"ธมฺมํ จเร สุจริตํ** แปลความว่า *บุคคลพึงประพฤติธรรมคือทำหน้าที่ให้สุจริต* ดังนี้ ตามพระพุทธภาษิตนี้ชี้ชัดว่าบุคคลทุกคนย่อมมีหน้าที่ เมื่อมีหน้าที่ ควรรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ ไม่ควรทำเกินหน้าที่ ไม่ควรก้าวก่ายหน้าที่ และไม่หนีหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างนี้ ชื่อว่า ประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตในหน้าที่ ซึ่งพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้เน้นย้ำและทำให้เห็น พระเดชพระคุณเป็นแบบอย่าง แบบแผน และแบบฉบับ ฉะนั้น ในชีวิตสมณเพศของพระเดชพระคุณจึงงดงาม เป็นแสงธรรมแห่งการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เจริญก้าวหน้ามั่นคงตลอดอายุขัย ๘๔ ปีของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือและกรรมการมหาเถรสมาคม

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจคุณความดีที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้บำเพ็ญมาตลอดอายุขัย ๘๔ ปีก็ดี อำนาจบุญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศ ที่ศิษยานุศิษย์อุทิศถวายตลอดมา ซึ่งมีคุณกรกมล อินทร์สอน และครอบครัวพึ่งเสมา เป็นต้นบำเพ็ญตั้งไว้ดีแล้วในสงฆ์ ได้รับทราบและอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศลบรรลุสุขสมบัติ ศุภอรรถวิบุลมนุญผล ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภ ทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ก็สมควรแก่เวลา

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

พุทธสาสนจิรัฏฐิติกถา
เรื่อง ความตั้งมั่นแห่งพระศาสนา
พระธรรมวัชรบัณฑิต วัดปากน้ำ กรุงเทพฯ
แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)
วันพุธ ที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุภิกฺขุนีอุปาสกอุปาสิกา น สาวกสาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตาวิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตีติ ฯ

ณ บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ว่าด้วยพุทธศาสนจิรัฏฐิติกถา พรรณนาเหตุปัจจัยอันเป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาในโอกาสที่มหาเถรสมาคม องค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์(อโนมคุณมหาเถร) อดีตอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และอดีตกรรมการมหาเถรสมาคม

บุญกิริยาทักษิณานุปทานกิจนี้ ปรารภเหตุคือคุณสมบัติ ๓ ประการที่มีอยู่ในพระเดชพระคุณ ประการที่ ๑ ความเป็นพระมหาเถระ ที่ชัดเจนควรนำมาแสดงในที่นี้ ๓ ข้อคือ รัตตัญญู ผู้รู้ราตรีกาล สีลวา มีศีล พหุสสุตา ได้ยินได้ฟังมาก ประการที่ ๒ ฐานะและบทบาทในองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยและประการที่ ๓ งานสืบสานพุทธปณิธานในฐานะสมณศากยบุตร

คุณสมบัติประการที่ ๑ **เถรธรรม** *ความเป็นพระมหาเถระผู้รัตตัญญู* ผู้รู้ราตรีมีประสบการณ์มาก รู้รอบด้านทั้งคดีโลกและคดีธรรม คำนี้มีนัยถึงความรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ เกิดจากการประยุกต์หลักวิชาที่เรียนมา ประสบการณ์ท่องโลก การลองผิดลองถูกและการคิดใคร่ครวญโดยรอบด้านแล้วลงมือปฏิบัติทำงานโดยตรง ทำอย่างนี้นานเข้าจนตกผลึกเป็นความรู้ที่ติดอยู่ในจิต ความรู้ที่เรียกว่ารัตตัญญูนี้ ตรงกับที่วิทยาการสมัยใหม่เรียกว่า ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีอายุ ๘๔ พรรษา ๖๔ เรียนและทำงานควบคู่กันไปในตำแหน่งต่างๆ เป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี จึงมีประสบการณ์ที่ตกผลึกเป็นความรู้แบบฝังลึกนี้อยู่อย่างมหาศาล มีค่านับประมาณมิได้ ถ้าประสงค์จะนำมาเป็นหลักวิชาทำงานสำหรับอนุชนก็สามารถถอดบทเรียนออกมาได้ วิชาการที่ชื่อว่ารัตตัญญูหรือความรู้แบบฝังลึกนี้ เป็นของเฉพาะตัว ใช้ได้ดีเฉพาะตัว มีทั้งความเป็นศาสตร์และศิลป์รวมอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืน เหมาะสำหรับการบริหารงานในสังคมยุคใหม่อย่างยิ่ง

เถรธรรมต่อมาคือ **สีลวา** มีศีล พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์เพียบพร้อมสมบูรณ์ด้วยปาฏิโมกขสังวรศีล อินทรียสังวรศีล อาชีวิปาริสุทธิศีล และปัจจยสันนิสสิตศีลปรากฏเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป เถรธรรมข้อที่ ๓ พหุสสุตา ได้ยินได้ฟังมาก ข้อนี้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์โดยเฉพาะในเวลาที่พระเดชพระคุณแสดงธรรม นอกจากการพูดถ่ายทอดคล่องแคล่วไม่ติดขัดแล้ว ข้ออรรถข้อธรรมที่ถ่ายทอดออกมาล้วนเป็นสาระสำคัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ยกพุทธภาษิตประกอบเพื่อให้เห็นจริงเข้าใจชัดทุกตอนไป แสดงถึงความเป็นเลิศทางวิชาการ คือ **พหุสสุตา** *ฟังมาก* **ธตา** *จำได้* **วจสาปริจิตา** *ใช้คล่อง* **มนสานุเปกขิตา** *ขึ้นใจ* และ**ทิฏฐิยาสุปฏิวิทธา** *ขบย่อยได้เป็นแนวคิดทฤษฎี*

คุณสมบัติประการที่ ๒ **ฐานะและบทบาทในองค์กรปกครองสงฆ์ไทย** พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง บริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมเวลาทั้งสิ้น ๕๓ ปี กล่าวเฉพาะตำแหน่งหลัก ดังนี้ ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ เป็นอาจารย์

ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ รับผิดชอบงานด้านคันถธุระ ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๓ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๗ ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ นอกเหนือจากงานปกครองเหล่านี้แล้ว พระเดชพระคุณยังเป็นธานดำเนินงานการฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ รวมเวลา ๒๑ ปี อบรมพระอุปัชฌาย์ได้ ๒๑ รุ่น

คุณสมบัติประการที่ ๓ **งานสืบสานพุทธปณิธานในฐานะสมณศากยบุตร ๔ ด้าน** คือ งานการศึกษา การปฏิบัติ งานเผยแผ่ และงานบริหารกิจการพระศาสนา กล่าวเฉพาะเหตุปรารภประการที่ ๓ คืองานสืบสานพุทธปณิธานนี้ สำคัญยิ่งนัก อนุสนธิจากพระบาลีภาษิตในมหาปรินิพพานสูตร ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกทีฆนิกาย มหาวรรค ที่ยกขึ้นแสดงไว้ในเบื้องต้นว่า **น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ** เป็นอาทิ แปลความเป็นภาษาไทยโดยสรุปว่า *"มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาผู้สาวกสาวิกาของเรายังไม่เฉียบแหลม ยังไม่ได้รับการแนะนำ ยังไม่แกล้วกล้า ยังไม่เป็นพหูสูต ยังไม่ทรงธรรม ยังไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ยังไม่ปฏิบัติชอบ ยังไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วแต่ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรัปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้"*

ข้อความเหล่านี้เป็นบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ณปาวาลเจดีย์ หลังจากที่ทรงปลงอายุสังขารจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระพุทธองค์ตรัสเล่าให้พระอานนท์พุทธอนุชาฟังเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่มารเข้ามาหา กราบทูลอาราธนาให้ปรินิพพานถึง ๒ คราว

คราวที่ ๑ ในสัปดาห์ที่ ๕ หลังจากตรัสรู้ ขณะประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา มารผู้มีบาปได้เข้าเฝ้ากราบทูลให้ปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงไม่รับคำกราบทูล โดยตรัสตอบมารว่า *"มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมปราบปรัปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้"*

คราวที่ ๒ กาลห่างจากคราวที่ ๑ นับวันเวลาได้ ๔๕ ปี บนเส้นทางเสด็จระหว่างกรุงราชคฤห์กับกรุงกุสินารา ขณะประทับอยู่ที่ปาวาลเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี มารผู้มีบาปผู้เดิมนั่นแหละได้เข้าเฝ้ากราบทูลให้ปรินิพพาน โดยกราบทูลเหตุผลเพิ่มเติมว่า *"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทพและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค"* ในคราวที่ ๒ นี้ พระพุทธองค์ทรงรับคำกราบทูลของมาร โดยตรัสว่า *"มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลเลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน"*

บทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับมารผู้มีบาป แสดงพุทธปณิธานชัดเจนว่า การศึกษาพระปริยัติหรือการศึกษาเชิงวิชาการที่เรียกว่าคันถธุระการนำธรรมที่ศึกษาแล้วมาปฏิบัติเพื่อฝึกฝนอบรมกล่อมเกลาตันเองที่เรียกว่าวิปัสสนาธุระการนำธรรมที่ศึกษาและปฏิบัติรู้แจ้งเห็นจริงออกเผยแผ่ให้ผู้อื่นรู้และปฏิบัติตามและการบริหารงานพระศาสนา เป็น ๔ เสาหลักที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง มั่นคง ยั่งยืน เป็นมรดกธรรมของโลกตราบชั่วจิรัฏฐิติกาล

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ นับเฉพาะ ๓ ช่วงยุคสมัย คือ ตั้งแต่สมัยที่พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี(จนฺทสโร มหาเถร)เป็นเจ้าอาวาส ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๕๙ ถึง ๒๕๐๒ รวมเวลา ๔๓ ปี สมัยที่พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (ปุณฺณสิริมหาเถร) รักษาการเจ้าอาวาส ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๐๒ ถึง ๒๕๐๘ รวมเวลา ๖ ปี และสมัยที่พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์(วรปุญฺญมหาเถร)เป็นเจ้าอาวาส ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ ถึงปัจจุบัน ทั้ง ๓ ช่วงนี้รวมเป็นเวลา ๑๐๕ ปี อุดมการณ์ของวัดปากน้ำในการสืบสานพุทธปณิธานทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมานั้นยังมั่นคงไม่เคยเปลี่ยนแปลง โดยวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภายในวัด มีอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ ทำหน้าที่จัดการศึกษาพระปริยัติ มีอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระทำหน้าที่ด้านฝึกปฏิบัติกรรมฐาน มีพระเจ้าหน้าที่จัดกิจกรรมแสดงธรรมทุกวันธัมมัสสวนะและโอกาสสำคัญอื่นๆ โดยกิจกรรมการเผยแผ่เป็นไปในรูปแบบต่างๆ และพระสังฆาธิการหลายรูปของวัดมีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ระดับต่างๆ และนับจากนี้ไป ยิ่งจะให้บริการวิชาการด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระในวงกว้างมากขึ้น โดยอาศัยเครื่องมือด้านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระผู้ทำหน้าที่ ช่วยแบ่งเบาภาระของพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ในการทำงานสืบสานพุทธปณิธานในฐานะสมณศากยบุตร กล่าวคือ ด้านการศึกษา โดยส่วนตนได้ศึกษาจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค นี่เป็นส่วนอัตตสมบัติ ส่วนปรหิตปฏิบัตินั้น เป็นอาจารย์สำนักเรียนวัดปากน้ำ บริหารงานด้านคันถธุระ ตัวชี้วัดหนึ่งที่แสดงความสำเร็จก็คือ นับถึงปัจจุบัน พระภิกษุสามเณรวัดปากน้ำสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยครวมทั้งหมด ๘๕ รูป ด้านการปฏิบัติ โดยส่วนตนได้ปฏิบัติกรรมฐานอยู่เนืองๆ โดยยึดอนุสสติ ๑๐ เป็นอารมณ์ นั่นคือการสวดสาธยายมนต์เป็นกิจวัตร ซึ่งเป็นกิจนอกเหนือจากการสวดสาธยายตามที่ได้รับนิมนต์ไป ส่วนปรหิตปฏิบัตินั้น ด้วยพระเดชพระคุณแตกฉานเชี่ยวชาญเป็นที่ยิ่งในเนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่าด้วยเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติกรรมในพระพุทธศาสนา จึงแสดงเรื่องไตรสิกขานี้ให้ผู้มีอุปนิสัยด้านการปฏิบัติกรรมฐานในโอกาสต่างๆ อยู่เนืองๆ เป็นการส่งเสริมสนับสนุนงานวิปัสสนาธุระอีกส่วนหนึ่งด้วย

ด้านการเผยแผ่ กล่าวเฉพาะการเผยแผ่ภายในวัดปากน้ำ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์แสดงพระธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ ตั้งแต่ปีพุทธศาสนา ๒๕๑๗ เป็นต้นมา เป็นเวลา ๔๕ ปี ไม่รวมกับการแสดงธรรมในโอกาสอื่น ๆ ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด บรรยายธรรมอบรมพระนวกะ(พระบวชใหม่)เฉพาะช่วงภายในการอยู่จำพรรษา ในเวลา ๔ นาฬิกา(ตี ๔)ถึง ๕ นาฬิกา ๓๐ นาที ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ เป็นต้นมา เป็นเวลา ๔๔ ปี พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ ศาสนบุคคลคือพระสงฆ์สามเณร ศาสนธรรมคำสอน ศาสนสถาน/ศาสนวัตถุคือสถาปัตยกรรม/ประติมากรรม/จิตรกรรม และศาสนพิธี การทำให้เกิดมี การธำรงรักษาให้ดำรงคงอยู่ การบูรณปฏิสังขรณ์แก้ไขสิ่งบกพร่องชำรุดให้มีสภาพดีดังเดิมซึ่งองค์ประกอบ ๔ ประการนี้ อาศัยการทำหน้าที่สืบสานพุทธปณิธาน ๔ คือ การศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการบริหารกิจการพระศาสนา พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้ทำครบถ้วน สมบูรณ์บริบูรณ์ กล่าวคือ โดยส่วนตนก็เฉียบแหลมได้รับการศึกษาแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว สามารถบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ สามารถแสดงธรรมปราบปรัปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ดังที่ได้แสดงมา เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามั่นคงยั่งยืน เป็นหลักให้ผู้คนเกิดศรัทธา ศึกษาและปฏิบัติธรรมเกิดปัญญานำพาชีวิตให้เกษมสำราญสืบไป

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยบุญจริยาทักษิณานุปทานกิจที่มหาเถรสมาคมได้บำเพ็ญแล้วด้วยกุศลเจตนาเมตตาธรรมนี้ จะได้เป็นพลวปัจจัยเสริมเพิ่มบุญบารมีให้พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์งอกงามธรรมของพระพุทธองค์ เจริญยิ่งด้วยธรรมสมบัติ คือปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ ปัญญา มีธรรมเกษมเป็นจิรัฏฐิติกาลจนกระทั่งถึงนิพพาน แสดงพระธรรมเทศนาพุทธศาสนจิรัฏฐิติกถา สมควรแก่เวลา ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ทักขิณานุปทานกถา

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ ป.ธ.๙, Ph.D.)

วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ ที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต
เปตานปูชา จ กตา อุฬารา
พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ
ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกนฺติ ฯ

บัดนี้ จักรับประทานวิสัชนาพระธรรมเทศนาในทักขิณานุปทานกถา ฉลองศรัทธาประดับสติปัญญาบารมี อนุรูปแก่กุศลบุญราศีทักขิณานุประทานกิจอุทิศถวายพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุณมหาเถร) อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และอดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ โดยมีพระเดชพระคุณพระพรหมโมลี ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นประธาน รวมทั้งพระเถรานุเถระวัดปากน้ำ และพุทธศาสนิกชนผู้เคารพนับถือศรัทธาในพระเดชพระคุณ

วันนี้ ท่านทั้งหลายได้มารำลึกนึกถึงอุปการคุณที่ท่านผู้มรณภาพได้กระทำแล้วแก่ตน จึงได้มีจิตสมานฉันท์จัดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจเพื่ออุทิศกัลปนาผลแก่ท่านอย่างต่อเนื่อง เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงคุณธรรมอันเป็นมงคลชีวิต คือ **กตัญญู บูชา อาลัย** ในมหาสมาคมนี้

อันความกตัญญูนั้นคู่กับกตเวที คุณธรรมข้อกตัญญูกตเวทีนี้ เป็นเหตุให้ยกย่องเชิดชู ไม่ลบหลู่ผู้มีพระคุณ ในทางพระพุทธศาสนา รับรองคุณธรรมข้อนี้ว่าเป็นเครื่องหมายของสัตบุรุษทั้งหลาย เป็นคุณธรรมพื้นฐานของสาธุชนคนดี สมดังที่สมเด็จพระชินสีห์ทรงอนุสาสนีไว้ว่า **เอสา ภิกฺขเว สปฺปุริสภูมิ ยทิทํ กตญฺญุตา กตเวทิตา** แปลความว่า *ภิกษุทั้งหลาย คุณธรรมนี้ คือ ความกตัญญูรู้คุณอย่างหนึ่ง กตเวที ตอบแทนคุณอย่างหนึ่ง เป็นภูมิชั้นของคนดี อีกประการหนึ่ง ความกตัญญูนี้เป็นมงคลชีวิต เป็นความเจริญงอกงามไพบูลย์สูงสุดในชีวิตของคน* กตัญญู หมายถึง นึกรู้ นึกได้ ใน ๔ สถาน คือ นึกถึงความรักความเมตตาที่ท่านมี นึกถึงความดีที่ท่านได้กระทำ นึกถึงคุณธรรมที่ท่านได้บำเพ็ญ นึกถึงความร่มเย็นที่ท่านได้ให้แก่เรา บัณฑิตได้กล่าวถึงบุพการีชน ๔ จำพวก คือ พ่อแม่ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ กษัตริย์ พระพุทธเจ้า วันนี้ ท่านทั้งหลายบูชาคุณครูอาจารย์ นับได้ว่าได้รำลึกนึกรู้และนึกได้ อันเป็นความหมายของกตัญญูดังกล่าว

คุณธรรมข้อบูชานั้น เป็นการแสดงออกถึงความนับถือเชิดชูบูชาคุณพระเดชพระคุณผู้มรณภาพในฐานะต่าง ๆ เช่น ในฐานะญาติผู้ใหญ่บ้าง ฐานะผู้เคยมีอุปการคุณต่อเราบ้าง ในฐานะครูอุปัชฌาย์อาจารย์ให้ความรู้แก่เราบ้าง ในฐานะที่รู้จักมักคุ้นกันบ้าง

อนึ่ง เราทั้งหลายถือว่ามาแสดงความ**อาลัย** ความโศกาดูรต่อการจากไปของคนที่เรารักเคารพนับถือ เป็นการแสดงถึงน้ำใจไมตรีต่อเจ้าภาพอีกด้วย อันน้ำใจนั้นไม่มีขาย เพราะกลั่นออกมาจากจิตใจเรา ไม่มีขายอยากได้ต้องทำเอง น้ำบ่อน้ำคลองยังเป็นรองน้ำใจ น้ำไหนก็สู้น้ำใจไม่ได้ สังคมที่ขาดน้ำใจจึงอยู่ด้วยกันลำบาก ดังคำกล่าวว่า **เสือขาดดง สงฆ์ขาดศีล ดินขาดป่า ฟ้าขาดฝน คนขาดน้ำใจ** ใช้การไม่ได้ อยู่ไม่ได้ น้ำใจของท่านทั้งหลายที่มาในวันนี้ จึงน่ายกย่อง

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้น เดิมชื่อ วิเชียร เรืองขจร เกิดเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ณ บ้านบางพลับ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยอำนาจบุพเพกตปุญญตาชักพาเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ บวชเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ณ วัดดงตาล ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง

จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมี พระครูอุภัยภาดารักษ์ วัดสองพี่น้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ ๖ ปีต่อมา ก็ได้รับการอุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยมี พระธีรสารมุนี วัดอัปสรสวรรค์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาอุปสมบทแล้วขวนขวายในวัตรปฏิบัติของพระภิกษุ ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะศึกษาเล่าเรียนเพียรปฏิบัติจนสำเร็จปริยัติขั้นสูงสูงสุด คือ ป.ธ.๙ ผู้มีสีลาจารวัตรงดงาม ถือเป็นพระสงฆ์ที่เก่งรูปหนึ่งในสังฆมณฑลเลยทีเดียว เนื่องจากท่านเป็นผู้ **รู้ดี สามารถดี ประพฤติดี** ระดับความรู้นั้นถือว่าสูงสุด เพราะท่านจบนักธรรมชั้นเอก จบเปรียญธรรมเก้าประโยค สำนักเรียนวัดปากน้ำ นอกจากนั้น ในพ.ศ. ๒๕๔๔ ยังได้รับถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกด้วย **นี่เรียกว่า รู้ดี** หลังจากจบการศึกษาแล้ว ท่านให้ช่วยเหลือเกื้อกูลงานของสำนักเรียนวัดปากน้ำ ทั้งด้านการสอนและการบริหาร ในด้านการสอน เป็นครูสอนบาลีสำนักเรียนวัดปากน้ำ ครูสอนบาลีประโยค ป.ธ. ๙ โรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์วัดสามพระยา กรรมการออกข้อสอบ กรรมการยกร่าง-ตรวจร่างเฉลยข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง กรรมการตรวจบาลีสนามหลวง เป็นต้น ในด้านการบริหารนั้น เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นต้น นอกจากนั้น พระเดชพระคุณยังมีตำแหน่งพระสังฆาธิการที่ปฏิบัติงานเกื้อกูลแก่พระศาสนา เช่น รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะภาค ๗ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นต้น ในด้านการเผยแผ่ ท่านยังปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต หัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔ เป็นต้น และดำรงตำแหน่งสำคัญคือกรรมการมหาเถรสมาคม ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง อดทน เสียสละ ปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยความเรียบร้อยดีงาม สร้างคุณูปการแก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและประชาชนอย่างดียิ่ง ทำให้เป็นที่รักเคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและญาติโยมทั้งหลาย **นี่เรียกว่าสามารถดี** พระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยไมตรีต่อผู้อื่น เป็นคนดีมีน้ำใจยิ้มแย้มแจ่มใสต่อพระภิกษุสามเณร ดำรงตนในฐานะผู้ใหญ่ ดูแลผู้ใต้ปกครอง พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอของตนด้วยดีเสมอมา มีศีลาจารวัตรงดงาม เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ทำให้ศิษยานุศิษย์รักเคารพท่านมาก **นี่เรียกว่า ประพฤติดี**

ด้วยความรู้ความสามารถและความดีของพระเดชพระคุณ ทำให้ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระเมธีวราภรณ์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชปริยัติกวี** เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ ได้รับพระราชทาน

เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพสุธี** เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี** เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ ได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ที่ **พระวิสุทธิวงศาจารย์** เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

อย่างไรก็ตาม ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายตกอยู่กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจลักษณะ** มีลักษณะไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีการเกิดขึ้น แปรปรวนในท่ามกลางและแตกสลายในที่สุด เป็นของชั่วคราว และแย้งต่อความเที่ยงอย่าง ๑ **ทุกขลักษณะ** มีลักษณะถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา เป็นทนได้ยากหรือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์และแย้งต่อสุข อย่าง ๑ **อนัตตลักษณะ** ลักษณะที่เป็นอนัตตา คือ เป็นสภาพว่างเปล่า คือหาสภาวะที่แท้จริงไม่ได้ เพราะประกอบด้วยธาตุสี่เมื่อแยกธาตุออก สภาวะที่แท้จริงก็ไม่มี เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ คือไม่มีใครเป็นเจ้าของแท้จริง สงวนรักษามิให้เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นสภาพไม่อยู่ในอำนาจ คือไม่อยู่ในบัญชาของใคร ใครบังคับไม่ได้ เช่นบังคับมิให้แก่ไม่ได้ และแย้งต่ออัตตา ตรงข้ามกับอัตตาอย่าง ๑

พระเดชพระคุณก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์นี้ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสถึงสภาวะ ๕ อย่าง ที่ไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องหมายบ่งชี้ของสัตว์โลกนี้ คือ ระยะเวลาการมีชีวิตอยู่ ๑ การเจ็บป่วย ๑ กาลเวลาที่จะตาย ๑ สถานที่ทอดทิ้งร่างกาย ๑ ภพที่จะไปเกิดในสัมปรายภพ ๑ เมื่อพระเดชพระคุณมรณภาพจากพวกเราไป คณะสงฆ์และคณะศิษยานุศิษย์จึงได้ตอบแทนคุณโดยการทำบุญอุทิศไปให้ เพราะธรรมดาเปตชนคนผู้ล่วงลับยังปรโลกนั้น ไม่มีโอกาสจะเลี้ยงชีวิตแบบมนุษย์ ดังในติโรกุฑฑสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> ***ในปรโลกนั้นไม่มีการทำไร่ทำนา ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ ไม่มีการค้าขาย หรือการแลกเปลี่ยนเงินทองเลย ผู้ตายไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยส่วนบุญกุศลที่ญาติสนิทมิตรสหายอุทิศให้แต่มนุษยโลกนี้เท่านั้น***

ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญทักขิณานุปทานกิจอุทิศกัลปนาผลไปให้ในวันนี้ นับได้ว่าได้บอก**ความเป็นญาติ ประกาศกตัญญู บูชาผู้มีพระคุณ ค้ำจุนพระพุทธศาสนา ชักพาตนเข้าสู่ธรรม** ดังพระบาลีที่ยกขึ้นเป็นอุทเทสบทเบื้องต้นว่า **โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต** เป็นต้น แปลความได้ว่า *ผู้บำเพ็ญกุศลทักษิณากิจอุทิศให้ผู้วายชนม์ ย่อมได้อานิสงส์ ๔ ประการ ชื่อว่า เปิดเผยญาติธรรมให้ปรากฏ ๑ ทำการบูชาแก่ผู้ล่วงลับอย่างยิ่งใหญ่ ๑ เพิ่ม*

กำลังแก่พระภิกษุสงฆ์ ๑ ผู้ทำประสบบุญมาก ๑ ดังจะได้วิสัชนาตามพระบาลี อรรถกถา และอัตโนมัตยาธิบายสืบไป

พระบาลีที่ ๑ ว่า **โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต** ผู้บำเพ็ญทักษณานุปทานกิจชื่อว่า ได้เปิดเผยญาติธรรมให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย คำว่า **ญาติ** โดยภาษาบาลีแปลว่า ผู้รู้จักกัน คุ้นเคยกัน มีเยื่อใยต่อกัน แยกเป็น ๒ อย่าง คือ **ญาติสายโลหิต** อย่างหนึ่ง **ญาติธรรม** อย่างหนึ่ง ญาติสายโลหิตนับเครือญาติ ๗ ชั่วเครือสกุล ส่วนญาติธรรมคือผู้มีธรรมร่วมกัน มีความเยื่อใยต่อกัน

ความเป็นญาตินั้นต้องมีใย ๓ ใย คือ **โยงใย เยื่อใย และห่วงใย** โยงใยถึงสายสัมพันธ์ฉันญาติพี่น้อง มีความเอื้อเฟื้อเยื่อใยต่อกัน และมีความห่วงอาทรกัน สามใยนี้บ่งถึงความเป็นญาติทั้งส่วนที่เป็นญาติสายโลหิตและญาติธรรม ดังคำโบราณที่ว่า ***"ถ้าไม่ใช่ชาติ ไม่ใช่เชื้อถ้ามีความเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้ออาตมา แต่ถ้าเป็นชาติเป็นเชื้อ ไม่มีความเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้อในป่า"*** พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของญาติที่จะพึงทำแก่ท่านผู้มรณภาพ ๑ แสดงความเกี่ยวเนื่องกันโดยธรรมกับท่านผู้มรณภาพโดยฐานะใดฐานะหนึ่ง เช่นเป็นพ่อแม่ เป็นครูอาจารย์ เป็นญาติพี่น้อง เป็นญาติธรรม ที่เคยเกื้อหนุนกัน เคยรู้จักกัน เป็นต้น ๑ นอกจากนั้น ยังแสดงถึงน้ำใจอันดีงามต่อผู้วายชนม์อีกด้วย การอยู่ร่วมกันในสังคม น้ำใจสำคัญที่สุด เพราะหลั่งออกมาจากใจอันประกอบด้วยเมตตากรุณา น้ำที่เนื่องด้วยชีวิตมี ๔ น้ำ คือ **น้ำกิน น้ำใช้ น้ำใจ น้ำคำ** น้ำเหล่านี้เหล่าเลี้ยงให้คนเราอยู่ ร่วมกันด้วยกันได้ ดังวอนะประพันธ์ที่ว่า **น้ำฝนหล่นจากฟ้า ไหลริน, น้ำบ่อเกิดจากดิน เพื่อใช้, น้ำคำกล่าวได้ยิน เสนาะโสต น้ำจิตเอื้อเฟื้อได้ ๔ นี้มีคุณ** น้ำบ่อน้ำคลองยังเป็นรองน้ำใจ น้ำไหน ๆ ก็สู้น้ำใจไม่ได้ น้ำใจของท่านทั้งหลายไหลหลั่งมาด้วยความเคารพรักความศรัทธาในคุณความดีของเจ้าคุณอาจารย์พระวิสุทธิวงศาจารย์นั่นเอง ยามไหนบ้างที่บุคคลจะต้องแสดงน้ำใจต่อกัน ยามที่สำคัญที่สุด คือ ยามจน ยามเจ็บ ยามจาก ๓ ยามนี้สำคัญ ยามจนขัดสนข้นแค้นใครเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เราบ้าง ยามเจ็บไข้ได้ป่วยใครเยี่ยมยามถามสารทุกข์สุกดิบเราบ้าง ยามจากใครหลั่งน้ำตาให้กับเราบ้าง ยามทั้งสามนี้จะบ่งชี้ถึงความเยื่อใยต่อกันได้ ถ้าไม่แสดงในสามยามนี้ถือเป็นคนแล้งน้ำใจ เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า **ยามเจ็บไข้จะรู้ได้ว่าใครรัก ยามทุกข์หนักจะรู้ได้ใครสงสาร ยามยากจนจะรู้ได้ใครให้ทาน ยามเบิกบานจะรู้ได้ใครยินดี ยามทุกข์ใจจะรู้ได้ใครช่วยแก้ ยามพ่ายแพ้จะรู้ได้ใครหน่ายหนี ยามตกต่ำจะรู้ได้ใครปรานี ยามไม่มีจะรู้ได้ใครเพื่อนเรา** วันนี้จึงเป็นการเปิดเผยญาติธรรมให้ปรากฏอย่างชัดเจน

พระบาลีที่ ๒ ว่า **เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา** *ได้ทำการบูชาอย่างยิ่งใหญ่แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว* คำว่า **บูชา** หมายถึง *การเลื่อมใสยกย่องเชิดชู* ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงต่อหน้า เป็นการแสดงให้ท่านทราบว่าเรามีความเคารพ และตระหนักในคุณธรรมความดี ที่มีอยู่ในตัวของท่านอย่างจริงใจ การแสดงลับหลัง เป็นการเตือนใจตัวเราเอง ให้ผูกใจไว้กับ คุณธรรมอันสูงส่งของท่าน ก่อให้เกิดความรู้สึก อยากกระทำตาม ใจเราจะได้ยกสูงขึ้นเสมอๆ ไม่เลื่อนไหลไปในทางชั่วร้าย **การบูชา** เป็นกุสโลบายอย่างหนึ่ง สำหรับฝึกใจที่ยังหยาบกระด้าง เพราะไม่อาจยอมรับคุณความดีของผู้อื่น ให้ละเอียดอ่อนลง ผู้ที่ยังด้อยปัญญา ยังไม่เข้าใจในคุณธรรมความดีของผู้ที่ควรบูชานัก แต่หากได้เคยชินกับการบูชาแล้ว ย่อมสามารถเห็นถึงคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของผู้ที่เราบูชาได้อย่างแจ่มชัด จนเกิดความเลื่อมใสกลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริง อยากทำความดีตามท่านบ้าง ปูชนียะในพระพุทธศาสนาจำแนกไว้เป็น ๓ ประการ คือ **ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ปูชนียบุคคล ปูชนียวัตถุ** วัตถุหรือสิ่งมงคลที่เคารพนับถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น พระพุทธรูป ปูชนียสถาน สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระบรมธาตุมหาเจดีย์ พระอุโบสถ วิหาร หรือพระปรางค์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสัญลักษณ์ทางพระศาสนาเป็นต้น ปูชนียบุคคล บุคคลที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า อรหันตสาวก พระสงฆ์สามเณรผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ บิดามารดา เป็นต้น วันนี้ พวกเราได้บูชาคุณงามความดีของท่านเจ้าคุณอาจารย์ ผู้เป็นดั่งบิดาของเราทั้งหลาย ตลอดระยะเวลา ๖๐ กว่าปี ที่เข้าร่มผ้ากาสาวพัสตร์ล้วนมีค่ามีราคาควรแก่การจดจำ สำหรับคณะศิษยานุศิษย์วิสสาสิกชนทั้งสิ้น นักปราชญ์แสดงลักษณะบูชาใน ๓ ลักษณะ คือ *บูชารูป บูชาร่าง บูชารอย* **บูชารูป** ได้แก่ การนำรูปพระเดชพระคุณมาบูชาประดับประดาด้วยดอกไม้ของหอมนานาประการ แสดงถึงความเคารพรักและอาลัยอย่างสุดซึ้ง **บูชาร่าง** ร่างกายของพระเดชพระคุณในโกฏินั้นเป็นครูสอนพวกเราผู้มีชีวิตอยู่ เพื่อให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ขณะมีชีวิตอยู่ พระเดชพระคุณนั้นก็เป็นครูสอนพระภิกษุสามเณร แม้จากไปแล้วก็สอนพวกเราอีก และ**บูชารอย** รอยในที่นี้ ความหมายถึงปฏิปทาและคุณธรรมของท่าน ชีวิตและผลงานของท่านฝากไว้เป็นตำนานให้คนรุ่นหลังให้ดำเนินตาม

พระบาลีที่ ๓ **พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ** *ได้ช่วยเพิ่มกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์* นอกจากการอุทิศให้แก่ผู้ตายแล้วยังได้ถวายปัจจัย ๔ เครื่องดำรงชีพแก่พระภิกษุสามเณร ชื่อว่า ให้กำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา สืบอายุพระศาสนาให้ดำรงมั่นสืบไป พระสงฆ์

สามเณร ได้ชื่อว่าเป็นเขตแห่งบุญอันยอดเยี่ยม เปรียบเหมือนนาข้าวที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกข้าวก็จะได้ผลดี

พระบาลีที่ ๔ **ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปกํ** ท่านทั้งหลายผู้บำเพ็ญกุศลถวายทักษิณาอุทิศได้รับบุญกุศลไม่น้อย คำว่า บุญ โดยเหตุ ธรรมชาติชำระใจให้สะอาดหมดจด คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ โดยผลความสุข ดังพระบาลีว่า **มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตฺถ สุขสฺเสตํ อธิวจนํ ยทิทํ ปุญฺญานิ** *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่ากลัวบุญเลย คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุข วันนี้ ท่านทั้งหลายได้บุญหลายชั้น เช่น การถวายท่านแก่พระสงฆ์ การสมาทานรักษาศีล การเจริญจิตภาวนา การฟังพระธรรมเทศนา การช่วยขวนขวายทำในกิจที่ชอบ การรับทัศนคติของตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม* เป็นต้น บุญเหล่านี้แหละจะเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายเมื่อล่วงลับดับขันธ์ไป ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า **ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ** *บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า บุญเป็นเครื่องหนุนนำชีวิต หนุนให้มีคนรัก ยามจากให้มีคนอาลัย หนุนให้ยามอยู่มีผู้อุปัฏฐาก หนุนให้ยามพลัดพรากมีผู้อุปถัมภ์ หนุนให้ยามอยู่มีผู้เลี้ยงกาย หนุนให้ยามตายมีผู้เลี้ยงวิญญาณ* บุญนี้เป็นต้นทุนชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย นำชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง ชีวิตของพระเดชพระคุณเป็นเสฏฐชีวิต ชีวิตประเสริฐ สร้างคุณงามความดีมากมาย แม้สังขารร่างกายท่านจากพวกเราไป แต่สายใยสายสัมพันธ์ และคุณงามความดียังสถิตมั่นในใจของพวกเรา แม้จากไปแล้วก็เหมือนมีชีวิตอยู่ **รูปํ ชรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ** *ร่างกายของสัตว์ทั้งหลายเสื่อมสลายไป แต่คุณงามความดีไม่เสื่อมสลายไป ประดับอยู่คู่โลกนี้ตราบนานเท่านาน*

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยกุศลผลทักษิณานุปทานกิจที่คณะสงฆ์วัดปากน้ำ นำโดยพระเดชพระคุณพระพรหมโมลี ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และคณะศิษยานุศิษย์ ได้มีกุศลจิตเป็นสมานฉันท์ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศกัลปนาผลในวันนี้ ตั้งมั่นดีแล้วในพระสงฆ์ ขอจงสำเร็จเป็นกุศลขันธ์ ส่วนปัตตานุโมทนามัยแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เพื่อเพิ่มบุญบารมีให้ไพศาลยิ่งขึ้นไป สมเจตนาปรารภของท่านเจ้าภาพทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในทักขิณาปทานกถา ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

กตัญญูตากถา
เรื่อง ความกตัญญู

พระเทพเวที วัดสังเวชวิศยารามวรวิหาร กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ ที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตาติ ฯ

ณ บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา ในกตัญญูตากถา ประดับปัญญาบารมี อนุโมทนากุศลบุญญะราศี ทักษิณานุปทานกิจ ที่คณะท่านเจ้าภาพ คือนาวาเอกพิเศษ วสันต์ชัย จันทร์ศิริรัตน์ และครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนพ้องบริวาร ได้พร้อมใจการบำเพ็ญกุศลให้เป็นไปด้วยกุศลจิต กอบด้วยความกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามภูมิชั้นแห่งวิญญูชนเพื่อน้อมอุทิศ เพื่อน้อมกุศลอุทิศเป็นวิปากสมบัติ ปัตติทานมัย น้อมถวายแด่พระเดชพระคุณ พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) อายุ ๘๔ ปี พรรษา ๖๔ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

อันการบำเพ็ญกุศลเช่นนี้ เป็นการประกาศคุณงามความดี ของคณะท่านเจ้าภาพว่าเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม รำลึกถึงคุณงามความดีทั้งปวงของผู้มีพระคุณต่อตนต่อวัดปากน้ำ พระอารามหลวง ต่อพระพุทธศาสนา และต่อประเทศชาติเป็นเอนกอนันต์ จึงได้พร้อม

เพรียงกันมาบำเพ็ญกุศล สมในดังพระบาลีที่สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในติโรกุฑฑสูตร ว่า เปตานัง ทักขิณัง ทัชชา ปุพเพ กะตะมะนุสสะรัง แปลว่า บุคคลมาระลึกถึงอุปการะคุณ ที่ท่านทำไว้ก่อนแล้ว จึงบำเพ็ญกุศลทักษิทักษิณาไปให้

พระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระวิสุทธิวงศาจารย์ มีนามเดิมว่า วิเชียร นามสกุลเรืองขจร เกิดเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๗ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ณ บ้านบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โยมบิดาชื่อ นายนาค โยมมารดาชื่อ นางฟื้น นามสกุลเรืองขจร พระเดชพระคุณได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร หน้าที่สำคัญทางการคณะสงฆ์โดยสังเขปก็ดังที่กล่าวไปเบื้องต้นแล้ว

พระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระวิสุทธิวงศาจารย์ นั้น ดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และที่สำคัญนั้นท่านได้เป็นประธานกรรมการกองทุนวัดช่วยวัดทั้งหมดทั้งปวงนี้ เป็นงานด้านการปกครองในส่วนกิจการงานคณะสงฆ์หกด้าน กล่าวถึงงานด้านการเผยแผ่นั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อก็เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต และก็เคยดำรงตำแหน่งในด้านการเผยแผ่อีกมากมาย ว่าในส่วนของด้านสาธารณูปการ ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์นั้น ทุกท่านทุกคนก็ประจักษ์ด้วยสายตาเป็นอย่างดี พระเดชพระคุณหลวงพ่อ แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบ้านเกิดเมืองนอน ได้กลับไปพัฒนาวัดท่าจัดที่จังหวัดสุพรรณบุรี ทุกปีในวันคล้ายวันเกิดของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระสงฆ์เถรานุเถระ ก็ได้รับนิมนต์ไปเจริญ พระพุทธมนต์สวดพระธรรมจักกัปปวัตนสูตร และบางปีก็มีการสืบชะตาแบบคณะสงฆ์หนเหนือ ประเพณีทางภาคเหนือ ซึ่งการจัดงานก็จัดเป็นเวลาถึงสองวัน เมื่อท่านทั้งหลายไปแล้ว ณ ที่วัดท่าจัดนั้นก็ประจักษ์แก่สายตาว่าพระเดชพระคุณหลวงพ่อของเราได้มาบูรณะมาก่อสร้าง ได้มาส่งเสริมได้มาสนับสนุน พัฒนาบ้านเกิดเมืองนอน ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ เป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่ทุกท่านถึงความเจริญรุ่งเรืองของวัดท่าจัดและวัดใกล้เคียง พระเดชพระคุณหลวงพ่อของเราได้ทุ่มเทแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีแก่บ้านเกิดเมืองนอนโดยดำเนินการลงทุนให้ก่อสร้าง ซึ่งเรียกว่าด้านสาธารณูปการนั้น เมื่อคำนวณเป็นจำนวนเงินแล้ว มีถึงสองร้อยกว่าล้านเลยทีเดียว ดังที่ญาติโยมสาธุชนทั้งหลาย ได้รับทราบรับรู้ถึงเกียรติประวัติที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อของเราได้กระทำเพื่อบ้านเกิดเมืองนอน ทั้งนี้ก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีนั่นเอง บุคคลที่นึกถึงอุปการะคุณที่ผู้อื่นกระทำต่อตน ชื่อว่ากตัญญู คือบุคคล

ผู้รู้อุปการะคุณ ที่ผู้อื่นกระทำต่อตนแล้ว ทำตอบแทน เรียกว่ากตัญญูกตเวที คุณธรรมคือกตัญญูกตเวทีนี้ มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นย่อมได้รับ การยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนดี สมด้วยพระบาลีที่ได้อัญเชิญเป็นนิเขปบทเบื้องต้นว่า **นิมิตตัง สาธุ รูปานัง กตัญญูกตเวทิตา** *การรู้คุณท่านเป็นนิมิตหมายของคนดี* กตัญญูกตเวทิตาบุคคลนั้น ย่อมคู่กับบุพการีบุคคล ซึ่งจัดเป็นบุคคลหาได้ยากในโลก คำว่าบุรพการี แปลว่าผู้กระทำอุปการะคนก่อน จำแนกเป็นสี่ประเภทใหญ่ใหญ่ คือหนึ่งบิดามารดา สองอุปัชฌาย์ สามพระมหากษัตริย์ สี่พระพุทธเจ้า

ประการที่หนึ่ง บิดามารดา เป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดา เพราะได้ประคับประคองเลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยความรักใคร่ เสน่หา จึงกล่าวกันว่าเป็นบุรพการี เป็นบุคคลชั้นสูงของบุตรธิดา พระบรมศาสดา ตรัสสรรเสริญ สดุดี บิดามารดาว่าเป็นพรหม เพราะท่านเป็นผู้มีจิตใจประเสริฐ ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมทั้งสี่คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในบุตรธิดาตลอดทุกเมื่อ

๑. เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่นความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษเป็นต้น

๒. กรุณา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ

๓. มุทิตา คือความยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า ดี ในที่นี้หมายถึงการมีความสุข หรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

๔. อุเบกขา คือการรู้จักวางเฉย หมายถึงการวางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดีย่อมได้ดี ใครทำชั่ว ย่อมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือใครทำสิ่งใดไว้ สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลนั้น เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษ เราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดีคือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

บิดามารดา ท่านเปรียบเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา เพราะเมื่อบุตรธิดานำเครื่องสักการะมาบูชามาบำรุงอุปถัมภ์แล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่ เหมือนได้ถวายของพระอรหันต์ทั้งหลาย อีกประการหนึ่งท่านจัดว่าเป็นบุรพเทวดาของลูก เพราะเป็นผู้มีความ

ประพฤติเรียบร้อยเหมือนเทวดาทั้งหลาย เป็นผู้มีจิตที่ปรารถนาดีต่อบุตรธิดา แม้บุตรธิดาจะพลั้งพลาดกระทำผิดในตน ก็มีจิตอดทนไม่ถือผิดในบุตรธิดา มีแต่ความปรารถนาให้บุตรธิดาของตน เป็นผู้มีความสุขความเจริญส่วนเดียว ในสิงคาลกสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า จำแนกกิจที่มารดาบิดาพึงกระทำต่อบุตรธิดาไว้ห้าประการคือ

๑. ห้ามจากความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปะวิทยา

๔. หาคู่ครองที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์ให้ในการอันสมควร

ส่วนบุตรธิดานั้นเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จำแนกหน้าที่ ที่พึงกระทำต่อบิดามารดาไว้ห้าประการเช่นเดียวกัน คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราต้องเลี้ยงท่านตอบแทน

๒. ช่วยการงานของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ทำตนให้เหมาะที่จะเป็นผู้รับมรดก

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน

เมื่อบุตรธิดาปฏิบัติต่อบิดามารดาโดยนัยที่แสดงมานี้ ชื่อว่าเป็นผู้ชื่อว่าเป็นกตัญญูกตเวทีบุคคลโดยแท้ ชื่อว่าได้ทำหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์ ตนเองนึกถึงเมื่อใดก็รู้สึกกระหยิ่มยิ้มใจ พอใจตนเองเมื่อนั้น และบุคคลอื่นเล่า ก็ติเตียนนินทาไม่ได้ ผู้มีปัญญาย่อมสรรเสริญผู้มีจิตใจเปี่ยมด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ละจากโลกนี้ไปย่อมมีสุคติเป็นไปในเบื้องหน้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเป็นมงคลอันสูงสุด

ประการที่สองหรือประเภทที่สองก็คือ **พระอุปัชฌาย์อาจารย์** ชื่อว่าเป็นบุพการีของศิษย์ เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะแก่ศิษย์ โดยนัยที่แสดงไว้ในห้าประการคือ

๑. แนะนำดี

๒. ให้เรียนดี

๓. บอกศิลปะวิชาความรู้ให้ไม่ปิดบัง

๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง

๕. ปกป้องคุ้มครองในทิศทั้งหลาย หมายถึงว่าจะไปในทิศใดใดก็ไม่อดไม่อยาก

โดยนัยตรงกันข้าม ศิษย์ก็พึงทำปฏิการะตอบแทนท่าน ห้าประการ เช่นเดียวกัน คือ ๑.ลุกขึ้นต้อนรับ ๒. คอยรับใช้ ๓.เชื่อฟังคำสั่งสอน ๔. ตั้งใจเล่าเรียนศิลปะวิทยาความรู้ ๕. อุปถัมภ์ท่าน ศิษย์ผู้ปฏิบัติในพระอุปัชฌาย์อาจารย์ด้วยหลักการดังกล่าวมาแล้ว จัดเป็นผู้บำเพ็ญกรณียกิจโดยสมบูรณ์ จัดเป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง

บุคคลประเภทที่สามคือ **พระมหากษัตริย์** เป็นบุรพการีของมวลประชาราษฎร์ เพราะทรงมีเมตตา เอาพระทัยปกครองไพร่ฟ้าแผ่นดิน โดยดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรมสิบคือจริยวัตร ๑๐ ประการ ประกอบด้วย **๑. ทาน** หมายถึงการให้การเสียสละ นอกจากเสียสละทรัพย์สิ่งของแล้ว ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วย **๒. ศีล** คือความประพฤติดีงาม ทั้งกาย วาจา ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครองอันได้แก่กฎหมาย และนิติราชประเพณี และ **๓. ปริจาคะ** การเสียสละ ความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม **๔. อาชชวะ** ความซื่อตรง คือซื่อตรงในฐานะเป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต **๕. มัททวะ** ความอ่อนโยน คือการมีความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส และอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า **๖. ตปะ** คือความเพียรมีความอุตสาหะในการปฏิบัติงานโดยปราศจากความเกียจคร้าน **๗. อักโกธะ** คือความไม่โกรธ คือความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏเห็น เช่นทำร้ายผู้อื่น แม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ทำตามเหตุผล **๘. อวิหิงสา** ความเป็นผู้มีอวิหิงสาคือความไม่เบียดเบียน คือการไม่เบียดเบียนหรือบีบคั้น ไม่ก่อทุกข์ หรือเบียดเบียนผู้อื่น **๙. ขันติ** คือความอดทน คือการมีความอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาอาการทางกาย วาจา และทางใจให้เรียบร้อย **๑๐. อวิโรธนะ** คือเป็นผู้หนักแน่น ถือความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นหลัก ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูดอารมณ์ หรือลาภสักการะใด ๆ

ประเภทที่สี่คือ **พระพุทธเจ้า** เป็นบุรพการีของพุทธบริษัท เพราะเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ โดยหวังให้เป็นประโยชน์แก่เวไนยสัตว์ จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และทรงแสดงทรงประกาศศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้แพร่หลาย ยังเทวดาและมนุษย์ให้ได้รับความสุขสถาน เมื่อพุทธศาสนิกชนทราบข้อเท็จจริงดังนี้แล้ว จึงสนองพระเดชพระคุณของพระองค์ด้วยการเชื่อฟังเคารพนับถือ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามนัยแห่งคำสอน ของพระพุทธองค์ ดังนั้นจึงจัดว่าเป็นผู้ประกอบด้วยกตัญญู

ขออำนาจกุศลทักษิณานุปทานทั้งกิจที่คณะท่านเจ้าภาพซึ่งมีนาวาอากาศเอกพิเศษ วสันต์ชัย จันทรศิริรัตน์ เป็นต้นเป็นประธาน พร้อมด้วยสัมพันธชนทั้งหลาย ได้บำเพ็ญให้เป็นไป ขออำนวยอวยชัย สำเร็จเป็นวิบากราศี อำนวยสุขสมบัติแด่พระเดชพระคุณ

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) ตามสมควรในสุคติสัมปรายภพ สมตามเจตนาปรารภของคณะท่านเจ้าภาพและศิษยานุศิษย์ทุกสิ่งทุกประการ แสดงพระธรรมเทศนามาก็พอสมควรแก่เวลาจึงขอยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการะฉะนี้ ฯ

บัณฑิตกถา
เรื่อง บัณฑิต

พระเทพปวรเมธี วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ   โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร   ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ ฯ

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาในปัณฑิตคาถา พรรณนาพระสัจธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระชินวรพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเป็นเครื่องประคับประคองฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี อนุโมทนากุศลบุญญราศี ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ อุทิศส่วนบุญกุศลถวายแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศ์สาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถร) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ถึงแก่มรณาภาพ ตั้งแต่เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๖๔ ที่ผ่านมา ภายหลังแต่มีชีวิตอยู่สร้างกุศลกรรมความดี และได้บำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์ ต่อสถาบันชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมเวลานาน ๘๔ ปี สถิตมั่นประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในสมณะ

เพศ เป็นเวลา ๖๔ พรรษา การถึงแก่มรณภาพของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ นั้น นับว่าเป็นความสูญเสียพระมหาเถระผู้มีบทบาทสำคัญรูปหนึ่งขององค์การคณะสงฆ์ไทย เมื่อความทราบถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ โกฏิแปดเหลี่ยม พร้อมฉัตรเบญจา พวงมาลาส่วนพระองค์ และของพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นเวลาเจ็ดวัน ในวาระปัญญาสมวาร ครบห้าสิบวัน และสตมวารครบหนึ่งร้อยวัน จนถึงการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระเดชพระคุณ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

วันนี้ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๔ คณะสงฆ์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้เป็นอธิบดีสงฆ์ คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีพระเดชพระคุณพระพรหมโมลี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ แม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าคณะภาค ๕ กรรมการมหาเถรสมาคม และผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนือ พระเดชพระคุณพระธรรมวัชรบัณฑิต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองเจ้าคณะภาค ๕ และอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย พระเดชพระคุณพระเทพมุนี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ รองเจ้าคณะภาค ๔ เป็นต้นเป็นประธาน พร้อมด้วยอุบาสก อุบาสิกา พุทธบริษัท และท่านที่เคารพนับถือได้จัดให้มีพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระเดชพระคุณ ตามพุทธประเพณีนิยมอย่างโอฬาร สมเกียรติ สมฐานะ สมกับความเป็นพระมหาเถระ ผู้มากด้วยบารมีธรรมเป็นประจำตลอดมา เริ่มต้นแต่ได้จัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นการเสริมธรรม เสริมปัญญา พัฒนาความคิด โดยมีคณะสงฆ์ คณะอุบาสกอุบาสิกา และคณะศิษยานุศิษย์ที่มีความเคารพรักนับถือในพระเดชพระคุณ ร่วมรับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอย่างต่อเนื่อง

การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน ณ วาระนี้ มีคณะท่านเจ้าภาพ ซึ่งประกอบด้วยคณะศิษยานุศิษย์ ได้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศลเพื่อประมวลเอาผลบุญอันบริบูรณ์ด้วยทาน ศีล ภาวนา น้อมอุทิศถวายแด่ดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ทั้งนี้ก็ด้วยความเคารพศรัทธา ความกตัญญูกตเวที และคุณงามความดีที่พระเดชพระคุณได้บำเพ็ญตลอดชีวิต สมดังพุทธภาษิตปรากฏในติโรกุฑฑสูตรว่า **เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา** แปลความว่า *เมื่ออนุสรณ์ถึงคุณงามความดี และคุณูปการของผู้ล่วงลับไปแล้ว พึงบำเพ็ญกุศลเพื่อผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น* ความกตัญญูกตเวทิตาธรรมนั้น นับเป็นเครื่องหมายของคนดี **ภูมิ เว สปฺปุริสานํ**

กตญฺญูกตเวทิตา *รู้จักบุพการี ทำความดีตอบแทนท่าน ธรรมะนี้เป็นพื้นฐานของคนดีศรีแผ่นดิน*

การบำเพ็ญกุศลทุกขั้นตอนนั้น หากล่วงรู้ไปถึงพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ด้วยญาณวิถีทางใดก็ตาม พระเดชพระคุณคงจะรู้สึกปลาบปลื้มใจและอนุโมทนาขอบคุณขอบใจท่านพระเถรานุเถระคณะเจ้าภาพทุกท่านที่มีน้ำใจไมตรี เสียสละกำลังทรัพย์และเวลามาร่วมในการบำเพ็ญกุศล ทั้งก่อนหน้านี้ วันนี้ และจะมีในโอกาสต่อไป

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ นามเดิมว่า วิเชียร ฉายา อโนมคุโณ นามสกุล เรืองขจร เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๐ เป็นชาวอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อจบการศึกษาเบื้องต้นแล้ว ได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ และได้จำพรรษาอยู่ที่วัดท่าจัด อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเวลาหนึ่งพรรษา ต่อจากนั้นได้ย้ายไปศึกษาที่วัดสองพี่น้องเป็นเวลา ๔ ปี หลังจากสอบนักธรรมชั้นโทและเปรียญธรรม ๓ ประโยคแล้ว ได้ย้ายเข้ามาอยู่ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และมีวิริยะอุตสาหะ ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนสอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๙ ประโยค ณ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และได้มีส่วนสำคัญร่วมบริหารกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนามาโดยลำดับ

ด้านการปกครองพระเดชพระคุณได้สนองงานคณะสงฆ์ ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ต่อมาเป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ นอกจากนี้พระเดชพระคุณยังได้รับความไว้วางใจ จากผู้บังคับบัญชาและคณะสงฆ์ ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญกล่าวคือ

เป็นพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสามัญ ปี พ.ศ.๒๕๒๖

เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๔ - ๒๕๓๘

เป็นเจ้าคณะภาคเจ็ด ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๘ - ๒๕๕๘ รวมเวลา ๒๐ ปี

เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๖๔ รวมเวลา ๑๔ ปี

เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ รวมเวลา ๗ ปีตามลำดับ

พระเดชพระคุณได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามแก่วงการคณะสงฆ์ และพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

ด้านศาสนศึกษา พระเดชพระคุณสำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดทางธรรม สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นครูสอนบาลี ชั้นประโยค ป.ธ.๗ และประโยค ป.ธ.๙ ของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ณ วัดสามพระยา เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง เป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง ในสมัยท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และเป็นที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง

ด้านการเผยแผ่ พระเดชพระคุณมีปรีชาสามารถในการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ผู้สอนวิปัสสนากรรมฐาน แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่สี่ เป็นหัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต เป็นผู้อำนวยการอบรมประชาชนประจำภาค ๗ และเป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต เป็นต้น

ด้านสาธารณูปการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ พระเดชพระคุณได้พัฒนาวัดที่ชาติภูมิ คือ วัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ให้ร่มรื่นเป็นรมณียสถาน วิจิตรงดงามตามที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันสร้างถาวรวัตถุถวายไว้ในพระพุทธศาสนา มอบทุนการศึกษา ทุนอาหารกลางวัน อุปกรณ์การเรียนการสอน และสร้างสาธารณประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอเนกประการ มีมูลค่ามากกว่าสองร้อยล้านบาท ด้วยผลงานทุกด้านอันโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ สภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีมติถวายปริญญาพุทธศาสนดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาบาลี เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระผู้มีศีลาจารวัตรงดงามประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีความเป็นอยู่สมถะเรียบง่าย มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส กรอปด้วยพรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุธรรม พระเดชพระคุณเป็นทั้งนักปกครอง นักบริหาร นักการศึกษา นักพัฒนา และพระวิปัสสนาจารย์ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป สร้างสรรค์ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลแก่คณะสงฆ์สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอเนกประการ จึงสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นสังฆโสภณ คือผู้ทำหมู่คณะให้งดงาม สอดคล้องต้องตามพระพุทธพจน์ที่ว่า

โย โหติ พฺยตฺโต จ วิสารโท จ
พหุสฺสุโต ธมฺมธโร จ โหติ
ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี
ส ตาทิโส วุจฺจติ สงฺฆโสภโณ ฯ

แปลความว่า ***ผู้ใดฉลาด แกล้วกล้า คงแก่เรียน ทรงธรรม และประพฤติธรรม สมควรแก่ธรรม ผู้มีลักษณะเช่นนั้น*** เรียกว่า ***สังฆโสภณ*** *คือผู้ทำหมู่คณะให้งดงาม* การที่พระเดชพระคุณเป็นสังฆโสภณ เพราะดำรงตนเป็นบัณฑิต ดำเนินชีวิตเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกตลอดเวลา กระทั่งวาระสุดท้ายในชีวิต การที่เป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า เพราะสร้างประโยชน์สม่ำเสมอตามนัยแห่งพระบาลีในเขตพระบทที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ทิฏฺเธ ธมฺเม จ โย อตฺโถ** เป็นอาทิ แปลความว่า *คนมีปัญญา ท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะรู้จักประโยชน์สองประการ คือประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้าและประโยชน์ระยะยาวในอนาคต*

พระพุทธองค์ทรงจำแนกบุคคลออกเป็นสองประเภท คือ **คนพาล** กับ **บัณฑิต** คำว่าพาลในภาษาไทยนั้นมักใช้ในความหมายตื้น คือคนเกะกะเกเร ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ก่อกวนสังคม ในภาษาบาลีนั้น ท่านให้ความหมายที่ลึกซึ้งว่า **พลติ อสฺสสติ เจว ปสฺสสติ จาติ พาโล** แปลความว่า *คนพาลหมายถึงคนที่มีชีวิตอยู่สักแต่ว่าหายใจเข้าหายใจออก* คนพาลอยู่ไปแต่ละวันโดยไม่ทำประโยชน์อะไรเลย บางคนแม้จะไม่ก่อกวนสังคม เพียงแต่สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงเริงใจไร้ธรรมะ ลืมสร้างประโยชน์แก่สังคม คนเหล่านั้นท่านเรียกว่าคนพาล คนพาลจึงมีชีวิตอยู่เหมือนกับเทียนที่จุดไว้กลางแจ้งในเวลากลางวัน ไม่ได้ส่องแสงให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใด ต่างกับเทียนที่จุดไว้ในที่มืด ส่องทางแก่คนที่ต้องการเดินทาง หรือเทียนส่องธรรมที่ให้พระแสดงธรรม เทียนเหล่านี้มีคุณค่า สร้างประโยชน์ สร้างความหวังแก่สังคม ชีวิตของคนที่เป็นบัณฑิต เป็นเหมือนแสงเทียนที่ให้ประโยชน์ แต่ชีวิตของคนพาลเปรียบเหมือนเทียนที่ดับไปอย่างไร้ค่า ดังนักปราชญ์ประพันธ์ไว้ว่า

เปลวเทียนละลายแท่ง เพื่อเปล่งแสงอันอำไพ
ชีวิตมลายไป เหลืออะไรทิ้งไว้แทน

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสรรเสริญชีวิตของบัณฑิตว่าเป็นชีวิตที่เป็นประโยชน์ และทรงส่งเสริมให้คบบัณฑิต ไม่ให้คบคนพาล มีพุทธภาษิตรับรองว่า **ยํ เว เสวติ ตาทิโส** *คบคนเช่นใดก็เป็นเช่นนั้น*

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้อยู่อาศัยในสำนักแห่งบัณฑิต คือวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับการศึกษาอบรมอย่างดี จึงเป็นผู้ใช้ชีวิตเป็นบัณฑิตในสำนักแห่งนี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่สนองงานเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลา-จารย์เป็นต้น ฉะนั้น การหลีกเลี่ยงจากคนพาล การสังสรรค์กับบัณฑิต จึงนับว่าเป็นมงคล

คำว่า **มงคล** แปลว่า *เหตุแห่งความเจริญ* ผู้ต้องการความเจริญต้องทำเหตุคือมงคล แต่คนสมัยนี้มุ่งหามงคลภายนอก เรียกว่า**วัตถุมงคล** ตรงกันข้ามกับพระพุทธองค์ที่ทรงสอนให้หามงคลภายใน เรียกว่า**ธรรมมงคล**

พระพุทธองค์ทรงแสดงมงคลไว้สามสิบแปดประการ สองประการแรกเป็นเรื่องของการคบคน ข้อที่หนึ่งได้แก่ **อเสวนา จ พาลานํ** *ไม่คบคนพาล* มงคลข้อที่สองได้แก่ **ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา** *คบหาบัณฑิต* มงคลทั้งสองประการนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของชีวิต เพราะชีวิตจะเจริญงอกงามไปได้นั้น ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคือเพื่อนที่ดี หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ถ้าปราศจากกัลยาณมิตร ชีวิตก็งอกงามไพบูลย์ไม่ได้ ศิษย์ต้องมีครูเป็นกัลยาณมิตร ผู้ทำการใหญ่ก็ต้องมีเพื่อนร่วมงานเป็นกัลยาณมิตร แม้ในการปฏิบัติธรรม ครูอาจารย์ที่สอนธรรม ก็เป็นกัลยาณมิตรคือผู้แนะนำที่ดีสำหรับศิษยานุศิษย์ เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่า **สกลเมว หิทํ อานนฺท พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตา** แปลว่า *ดูก่อนอานนท์ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี้เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ทีเดียว* ที่พระพุทธเจ้าตรัสเช่นนี้ก็เพราะว่า พระศาสนาหรือพรหมจรรย์นี้จะเกิดขึ้นได้ ก็อาศัยพระบรมศาสดาผู้เป็นครูผู้ประกาศธรรม หรือเป็นกัลยาณมิตรของพุทธศาสนิกชน ถ้าปราศจากพระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประกาศธรรมเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้นไม่ได้ พระสาวก ๘๐ รูปมีพระสารีบุตรเป็นต้น ล้วนได้พระบรมพระบรมศาสดาเป็นกัลยาณมิตรประกาศธรรม จึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ อุปสมบทในพระพุทธศาสนา แล้วนำพระธรรมนั้นไปสั่งสอนต่อ ๆ กันไปทำให้มีศิษยานุศิษย์เป็นพระสงฆ์ประกาศธรรมสืบต่อกันมาถึงสองพันหกร้อยกว่าปี ระบบการสอนพระพุทธศาสนาได้สืบทอดมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นได้ปฏิบัติธรรมและทำตนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีคือบรรลุธรรมแล้วก็สั่งสอนต่อ ๆ กันมา พรหมจรรย์คือศาสนาจึงสืบทอดกันมาได้ เพราะฉะนั้น ความเป็นกัลยาณมิตรจึงเป็นเนื้อแท้แห่งพระศาสนา

พระสงฆ์เป็นกัลยาณมิตรเป็นที่พึ่งสั่งสอนธรรมะสืบทอดกันมา ดังที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นประทีปส่องทางให้สืบอายุของพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง กัลยาณมิตรจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการปฏิบัติธรรมและถ่ายทอดการศึกษาของสังคม กัลยาณมิตรหรือเพื่อนที่ดีแม้จะมีจำนวนน้อย ก็มีความหมายมาก ควรรักษาไว้ให้จงดี ดั่งภาษิตอุทานธรรมที่ว่า

อันเพื่อนดี มีหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา
แม้เกลือหยิบหนึ่งน้อยด้อยราคา ยังดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล

เพราะฉะนั้น เพราะความเป็นกัลยาณมิตรสำคัญเช่นนี้ ธรรมมงคล ๓๘ ประการ จึงเริ่มต้นด้วยคำว่า ไม่คบคนพาล ให้คบบัณฑิต พระเถระชาวเชียงใหม่ ชื่อว่า พระรัตนปัญญาเถระ ได้นิพนธ์หนังสือชื่อวชิรสารัตถสังคหะ เป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๒๐๗๘ ท่านได้สรุปมงคลเหลือสี่คำเรียกว่าคาถากาสลัก คือ **จะ ภะ กะ สะ** คำทั้งสี่นี้มาจากคำเต็มของภาษาบาลีว่า

จะ มาจากคำว่า **อช ทุชฺชนสํสคฺคํ** แปลว่า หลีกเลี่ยงคบทรชนหรือคนพาล

ภะ มาจากคำว่า **ภช สาธุสมาคมํ** แปลว่า ให้สมาคมคบหาคนดี หรือสังสรรค์บัณฑิต

กะ มาจากคำว่า **กร ปุญฺญมโหรตฺตํ** แปลว่า จงทำความดีทุกวันทุกคืน หรือทำดีเป็นนิจ

สะ มาจากคำว่า **สร นิจฺจมนิจฺจตํ** แปลว่า คิดถึงอนิจจังคือความเปลี่ยนแปลงไว้เสมอ

เพราะฉะนั้น ถ้าทำความดี คำทั้งสี่คำจึงถือว่าได้สรุปธรรมมงคลสำหรับชีวิตไว้ดังนี้ **จะ** *หลีกเลี่ยงคนพาล* **ภะ** *สังสรรค์บัณฑิต* **กะ** *ทำดีเป็นนิจ* **สะ** *คิดถึงอนิจจัง*

ความหมายของสองคำแรกได้อรรถาธิบายมาแล้วข้างต้น นั่นคือหลีกเลี่ยงคนพาลและสังสรรค์บัณฑิต ส่วนคำที่สามคือ กะ ทำดีเป็นนิจ มีอธิบายว่า การทำความดี หมายถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านและประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เมื่อทำความดีด้วยกุศลเจตนา ความดีที่ทำนั้นเป็นบุญกิริยาคือการทำบุญ การทำความดีจะให้เป็นบุญ ต้องประกอบด้วยกุศลเจตนา กุศลเจตนาจึงหมายถึงเจตนาหรือความตั้งใจที่เป็นกุศล คัมภีร์พระอภิธรรมได้อธิบายองค์ประกอบของกุศลเจตนาไว้ว่า เจตนาจะเป็นกุศลหรือไม่ ต้องดูที่เวทนา หรือความรู้สึกที่ประกอบด้วยเจตนานั้น ถ้ามีเวทนาหรือความรู้สึกสองประการเกิดขึ้น ในขณะที่ทำความดี แสดงว่าเจตนานั้นเป็นกุศล ทำให้เกิดบุญขึ้น เวทนาสองประการก็คือ สุขเวทนา และอุเบกขาเวทนา ประการแรก สุขเวทนา คือความรู้สึกเป็นสุขหรือโสมนัส ถ้าเกิดในขณะที่ทำก็ถือว่าเป็นบุญ แม้จะเป็นการทำงานตามหน้าที่ในชีวิตประจำวัน ถ้าทำหน้าที่ด้วยความรู้สึกเป็นสุขหรือมีสุขเวทนา การทำหน้าที่นั้นก็เป็นบุญ เพราะฉะนั้น ถ้าทำความดีมีความสุขด้วยเจตนาเป็นกุศล ถือว่ากำลังทำบุญ หรือถ้าหากว่าในขณะนั้นไม่มีสุขเวทนา แต่ว่ามีอุเบกขาเวทนา คือใจเป็นกลางวางเฉย ในขณะนั้น จิตก็เป็นกุศลและเจตนาเช่นเดียวกัน อุเบกขาเวทนานี้ เป็นองค์ประกอบประการที่สองของกุศลเจตนา

ในการทำบุญทั่วไปนั้น ทายกมักหวังให้ตนมีสุขเวทนา พระพุทธองค์จึงทรงนิยามความหมายของบุญไว้ว่า **สุขสฺเสตํ อธิวจนํ** แปลว่า *คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข* ที่ว่าบุญเป็นความสุขก็เพราะว่าผู้ทำมีสุขเวทนา และได้รับวิบากคือผลอันเป็นสุข แต่ถ้าทำความดีแล้วมีทุกขเวทนา เป็นโทมนัสเสียใจ ก็จะทำให้บุญกิริยาคือ การทำความดีนั้น ได้ผลบุญน้อยลง

ทางที่ถูกต้อง คือควรทำดีด้วยสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนาก็ได้ ตรงนี้เรียกว่าการทำดี การทำความดีคือทำบุญเป็นนิจ เพราะมีจิตที่ ประกอบด้วยสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง

คาถากาสลักคำสุดท้าย คือ **สะ** *คิดถึงอนิจจัง* คือคิดถึงความไม่เที่ยงไว้บ้าง เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสถิตใจให้ไม่ประมาท ความประมาทหมายถึงใจไม่จดจ่ออยู่กับความดีที่กำลังอยู่แต่ละวัน โดยไม่เคยคิดถึงความดีที่ตั้งใจทำ จัดว่าเป็นคนประมาทที่ตายไปจากความดีหรือความดีตายไปจากจิตใจ ดังพระบาลีว่า **เย ปมตฺตา ยถา มตา** แปลว่า *คนประมาทก็เหมือนคนที่ตายแล้ว ความประมาทหมายถึงไม่มีสติ* คือใจไม่ผูกอยู่กับความดีที่ทำ ทำดีแล้วก็ลืมไปบ้าง มุ่งมั่นอยู่วันสองวันก็หยุด เหมือนกิ้งก่าที่วิ่ง ๆ หยุด ๆ เมื่อใดก็ตามที่จิตไม่น้อมนำเอาความดีนั้นมาทำ ท่านว่าอยู่เหมือนกับคนตาย เพราะตกไปจากธรรมะ หรือตกไปจากความดีงาม ถ้าบุคคลผู้มีความไม่ประมาท นึกถึงความไม่เที่ยงคือความเปลี่ยนแปลงไว้เสมอ ก็จะมีเครื่องเตือนจิตสะกิดใจว่า เวลาในชีวิตนั้นน้อยนัก ประมาทไม่ได้ ต้องทำความดีเข้าไว้ การสอนให้นึกถึงความไม่เที่ยง ไม่ใช่ว่าต้องการให้เกิดความท้อถอยว่า ทำดีไปทำไม เพราะอะไรก็ไม่เที่ยง เคยสุขแล้วก็ทุกข์ได้ เคยมีแล้วก็หมดได้ บางคนคิดอย่างนี้จึงท้อถอย พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องความไม่เที่ยงไว้ เพื่อให้มุ่งมั่นฟันฝ่า ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเตือนไว้เป็นปัจฉิมโอวาทก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** แปลความว่า *สิ่งทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ขอท่านทั้งหลายจงทำกิจให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด*

ถ้าสิ่งทั้งหลายเสื่อม คือไม่เที่ยงเป็นธรรมชาติ ต้องไม่ประมาท เพราะมีแล้วหมดได้ สุขแล้วทุกข์ได้ ถ้าไม่ประมาทระมัดระวังรักษาไว้เสมอ แม้มีทุกข์ก็กลับเป็นสุขได้ แม้ยากจนก็กลับมั่งคั่งขึ้นมาได้ การนึกถึงความไม่เที่ยงไว้เป็นนิจจะ ช่วยให้เร่งขวนขวายสร้างคุณงามความดีมากยิ่งขึ้น ดังนั้น พระพุทธองค์สรุปว่าที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ได้นั้นเพราะคุณธรรมสองประการ

คือประการที่หนึ่ง พระพุทธองค์มีคุณธรรมที่เรียกว่า **อสนฺตุฏฺฐิตา กุสเลสุ ธมฺเมสุ** แปลว่า *ความไม่สันโดษในการทำความดี* ตามปกติพระพุทธเจ้าทรงสอนให้สันโดษ คือมักน้อยในการใช้สอยปัจจัยสี่ ทรงสอนไม่ให้สันโดษในการทำความดี คือไม่พอใจในการทำความดีเพียงเล็กน้อย ดั่งที่พระพุทธองค์ในสมัยที่เพิ่งทรงออกผนวชได้เรียนกรรมฐานจากสำนักของอาฬารดาบสกับอุทกดาบส ได้สมาบัติแปด ไม่ทรงหยุดอยู่แค่นั้น คือไม่สันโดษอยู่กับความ

สำเร็จขั้นต้น แต่ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไปจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้เพราะการไม่สันโดษในการทำความดี

ประการที่สอง พระพุทธองค์มีคุณธรรมที่เรียกว่า **อปฺปฏิวาณิตา ปธานสฺมึ** แปลว่า *ความไม่ท้อถอยในการทำความเพียร* แม้จะเพราะปัญหาอุปสรรคมากมาย ก็ไม่ถอดใจยอมแพ้ มีแต่จะมุ่งมั่นฟันฝ่าต่อไปจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ดังที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยา แม้จะอดข้าวจนเป็นลมล้มสลบ เมื่อฟื้นขึ้นมาแล้วก็ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ในวันตรัสรู้ ได้สู้กับพญามารจนประสบชัยชนะ จึงได้พระสมญานามว่า **มารชิโน** *พระผู้ชนะมาร*

ธรรมะดังที่แสดงมานี้มีปรากฏอยู่ในพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็นอเนกประการไม่ประมาท มีใจมั่นคงอยู่ในการบำเพ็ญศาสนธรรม เพื่อประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ พระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสม่ำเสมอ ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา สมตามนัยแห่งพระบาลีในนิกเขปบทที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ** เป็นต้น แปลความว่า *คนมีปัญญาท่านเรียกว่าบัณฑิต เพราะรู้จักประโยชน์ระยะยาวในอนาคต* ยิ่งไปกว่านั้น พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ยังปฏิบัติตามข้อธรรมในคาถากาสลักทั้งสี่ประการ คือ **จะ ภะ** โดยหลีกเลี่ยงคนพาลและสังสรรค์บัณฑิต ด้วยการอยู่ในสำนักของบัณฑิตคือวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และมี **กะ** คือทำความดีเป็นนิจ สมกับเป็นบัณฑิต เพราะไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปอย่างไร้ประโยชน์ แต่กระนั้นการมรณภาพของพระเดชพระคุณก็ประกาศชัดถึงความไม่เที่ยงของชีวิต ที่ทุกท่านต้องมี **สะ** คือคิดถึงอนิจจังไว้เสมอ ชีวิตของคนเราไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราต้องเร่งขวนขวายสร้างคุณงามความดี ด้วยความไม่ประมาท เพราะความตายอาจจะมาถึงเวลาใดก็ได้ สมดังพระราชนิพนธ์ของสมเด็จบรมบพิตรพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ที่ว่า

เห็นหน้ากันเมื่อเช้า สายตาย
สายสุขอยู่สบาย บ่ายม้วย
บ่ายยังรื่นเริงกาย เย็นดับ ชีพนา
เย็นอยู่หยอกลูกด้วย ค่ำม้วยอาสัญ

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลคุณงามความดีอันบริบูรณ์ด้วยทาน ศีล และภาวนา ซึ่งคณะสงฆ์ คณะศิษย์ และคณะเจ้าภาพทุกคณะ ได้ร่วมกันบำเพ็ญให้เป็นไป

แล้ว จงมารวมกันเป็นตบะ เดชะ พลวปัจจัย อำนวยผลดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้เสวยวิปากสุขสมบัติ ทิพยสมบัติในสัมปรายภพ สมดั่งเจตนาปรารภของทุกประการ อนึ่งด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลคุณงามความดี ความเสียสละ ความสามัคคี ความกตัญญู กตเวที และความมีน้ำใจ ที่คณะสงฆ์และสาธุชนทุกท่าน ณ สมาคมนี้ ได้ร่วมกันบำเพ็ญให้เป็นไปตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันสมัย ขอจงเป็นปฏิพรย้อนสนองให้ท่านทั้งหลายจงเจริญด้วยสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล สมบูรณ์พูนผลด้วยสิ่งอันพึงปรารถนา จงทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในปัณฑิตกกถา ก็สมสมัยได้เวลา จึงขอสมมุติยุติลงคงไว้ แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการะฉะนี้

ปูชากถา

เรื่อง การบูชา

พระเทพวัชราจารย์ วัดพระเชตุพน ฯ กรุงเทพ ฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ ฯ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนาในปูชากถา เพื่อเป็นเครื่องประดับประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี เพิ่มกุศลบุญญราศี แก่คณะท่านเจ้าภาพ ซึ่งในวันนี้ คณะท่านเจ้าภาพคือคณะลูก ๆ ของคุณพ่อช้วน เรืองขจร และคณะหลาน ๆ ของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นเจ้าภาพ ถ้าหากว่าพระเดชพระคุณจะหยั่งทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ตาม พระเดชพระคุณจะต้องปลาบปลื้มที่ตระกูลเรืองขจรยังไม่ลืมท่าน

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้น เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งในสังฆมณฑลที่ได้ประกอบกรณียกิจในพระพุทธศาสนา และประเทศชาติเป็นเอนกประการ ท่านมีชาติภูมิบ้านเกิดเมืองนอนที่สุพรรณบุรี เมืองสุพรรณบุรีนั้น เป็นเมืองประวัติศาสตร์ เป็นเมืองวรรณคดีลือชื่อขุนช้างขุนแผน และก็เป็นเมืองที่เป็นดินแดนของนักปราชญ์ราชบัณฑิต มี

สำนวนอยู่สองสำนวน ที่พูดถึงเกี่ยวกับชาวสุพรรณบุรี สำนวนแรกเป็นสำนวนสรรเสริญ ที่เรียกกันว่า **"ช้างป่าต้นคนสุพรรณ"** และอีกสำนวนหนึ่งเป็นสำนวนตำหนิคนสุพรรณ ที่เรียกกันว่า "โค. ข. ล. สุ."

คำว่า **ช้างป่าต้นคนสุพรรณ** นั้น ได้อ่านหนังสือบทความที่อาจารย์ถาวร สิกขโกศล ชาวสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องจีนศึกษา และเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ท่านได้รวบรวมแล้วเขียนประมวลไว้ว่า คำว่า **ป่าต้น** นั้น หมายถึง ป่าหลวง เป็นป่าของพระราชา ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถไปล่าสัตว์ได้ เป็นป่าเฉพาะของพระราชา ส่วน **ช้างต้น** นั้น หมายถึง ช้างที่ดีเลิศ ช้างชั้นเยี่ยม ที่ถูกต้องตามตำราคชศาสตร์ เพราะฉะนั้น คำว่า ช้างป่าต้น ก็หมายถึง ช้างของพระราชาที่เลี้ยงที่ป่านี้เป็นป่าพระราชา ในบทความนั้นได้สันนิษฐานว่า ช้างป่าต้นนี้ ก็อยู่ที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ในเขตสามตำบล คือ ตำบลอู่ทอง ตำบลยุ้งทลาย และตำบลจระเข้สามพัน เป็นป่าเลี้ยงช้างของพระราชาในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะกรุงศรีอยุธยานั้นไม่ห่างไกลจากสุพรรณบุรี เป็นคำอุปมาว่า ช้างป่าต้นนั้นมีอยู่ที่เมืองสุพรรณเท่านั้น ฉันใด ก็อุปมัยว่าคนสุพรรณนั้นเป็นคนดี เป็นศิลปิน ดินแดนนักปราชญ์ ก็ฉันนั้น เพราะฉะนั้น ช้างป่าต้นคนสุพรรณ หมายถึงว่า ยกย่องชาวสุพรรณว่าเป็นดินแดนของเมืองนักปราชญ์ ส่วนคำตำหนิว่า ชาวสุพรรณนั้น อันที่จริงก็ไม่ใช่ตำหนิชาวสุพรรณบุรีทั้งหมด แต่ท่านผูกเป็นคำย่อคำสั้น ๆ จากสุภาษิต โครงเก่าว่า **"โค. ข. ล. สุ."**

โค. หมายถึง โคราช

ข. หมายถึง เขมร

ล. หมายถึง ชาวนครศรีธรรมราช

สุ. หมายถึง ชาวจังหวัดสุพรรณบุรี

ท่านบอกว่าชาวโคราชก็ดี เขมรก็ดี ชาวนครศรีธรรมราชก็ดี และก็ชาวจังหวัดสุพรรณบุรีก็ดี เรียกว่าเป็นคนที่คบไม่ได้ เป็นคนปลิ้นปล้อน เชื่อถือไม่ได้ นี้คือคำตำหนิที่เป็นโครงผูกไว้ ชาวสุพรรณบุรีของเรา ส่วนใหญ่ก็จะได้ยินแค่คำสรรเสริญ ช้างป่าต้นคนสุพรรณ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเราได้ศึกษาชีวประวัติของบุคคลนั้น เราก็เห็นได้เลยว่า การที่กล่าวยกย่องว่า ช้างป่าต้นคนสุพรรณว่าเป็นดินแดนนักปราชญ์ เป็นดินแดนคนดีนั้น ถือว่าไม่เกินเลยไปนัก ถ้าหากว่าเราได้ศึกษาชีวประวัติของชาวสุพรรณบุรี เช่น ในส่วนคณะสงฆ์ชาวสุพรรณบุรีก็มีสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ หรือที่เรารู้จักกันว่า สมเด็จพระสังฆราชป๋า

ส่วนสมเด็จพระราชาคณะสุพรรณบุรีก็มีถึง ๓ รูป คือ สมเด็จพระวันรัต ต่อมาก็ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ทิม อุฑาฒิโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน

ในส่วนของรองสมเด็จพระราชาคณะนั้น ก็มีถึง ๔ รูป

๑. พระพรหมมุนี (แย้ม อุปวิกาโส) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เจ้าคุณแย้มนี้เป็นนักโหราศาสตร์ แต่งตำราเล่มหนึ่งชื่อว่าโลกธาตุ เป็นที่ยอมรับในเรื่องของโหราศาสตร์

๒. พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์

๓. พระเดชพระคุณพระพรหมโมลี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ กรรมการมหาเถรสมาคม แม่กองบาลีสนามหลวง และผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

๔. พระพรหมบัณฑิต กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส

แต่ถ้านับอีกสามรูปที่เป็นสมเด็จพระราชาคณะก็คือ พระธรรมวโรดม ก่อนที่จะเป็นสมเด็จพระวันรัต พระธรรมปัญญาจารย์ ก่อนที่จะเป็นสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ และพระพรหมคุณาภรณ์ ก่อนที่จะเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ส่วนพระราชาคณะอื่น ๆ เช่น ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ มีอีกเป็นจำนวนมาก ตอนที่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ทำบุญอายุวัฒนมงคลนั้น ได้พิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่าเจ้าคุณสุพรรณ นอกจากนั้นสุพรรณบุรีเป็นดงประโยคเก้า ในรุ่นยุคแรก ๆ นั้น ประโยคเก้าถือว่ามีมากที่สุด เพิ่งมาถูกแซงไม่นานนี้เอง

ในส่วนทางบ้านเมืองนั้น ก็มีเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เจ้าพระยายมราชท่านนี้เป็นที่โปรดปรานมากของรัชกาลที่ ๕ ตอนที่พระองค์ทรงส่งพระราชโอรส เช่น รัชกาลที่ ๖ เป็นต้น ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ทรงเกรงว่า พระราชโอรสนั้นจะลืมภาษาไทย จึงทรงโปรดให้เจ้าพระยายมราชไปถวายอักษรภาษาไทย พระราชโอรสของพระองค์เมื่อศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมาแล้วท่านก็รับหน้าที่ต่าง ๆ ตำแหน่งสุดท้ายเจ้าพระยายมราช เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนราชการที่ ๘ และท่านถึงแก่อสัญกรรมในขณะที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ชาวสุพรรณบุรีเราจะคุ้นเคยกัน ก็คือ โรงพยาบาลเจ้าพระยายมราช ในส่วนตำแหน่งทางการเมืองนั้น เราก็มีนายกรัฐมนตรี คนที่ ๒๑ ก็คือ นายบรรหาร ศิลปอาชา นอกจากนั้น เราก็มีนักร้องซึ่งมีชื่อเสียงก็คือราชาเพลงลูกทุ่ง สุรพล สมบัติเจริญ,

สายัณห์ สัญญา, ศรเพชร ศรสุพรรณ เป็นต้น เรามีราชินี เพลงลูกทุ่ง คือ พุ่มพวง ดวงจันทร์ ขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น เราจะกล่าวได้ว่า ถ้าศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ คนสุพรรณแล้ว การที่เรากล่าวว่า ช้างป่าต้น คนสุพรรณนั้น ก็ไม่เกินเลยไปนัก สุพรรณบุรีนั้น มีทั้งสมเด็จพระสังฆราช มีทั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีทั้งนายกรัฐมนตรี มีทั้งนักร้องที่มีชื่อเสียง ในจังหวัดอื่น ๆ นั้น มีแต่จะไม่ครบเหมือนกับชาวจังหวัดสุพรรณบุรี พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้นก็ถือว่าท่านเป็นประเภทช้างป่าต้นคนสุพรรณ ไม่ใช่ประเภท โค. ข. ล. สุ.

เมื่อเราได้ศึกษาชีวประวัติของท่าน ท่านได้เล่าอัตโนประวัติ ซึ่งท่านเจ้าคุณนิกรได้ลงใน YouTube ซึ่งผู้เทศน์นั้นเป็นผู้อาราธนาท่าน ก็เรียกติดปากว่าท่านอาจารย์ ขอให้ท่านอาจารย์ได้เขียนประวัติ ท่านบอก "ไม่ถนัด ความคิดไวกว่ามือ" ก็ขอให้เล่า ท่านเล่าไว้เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๐ ตั้งใจว่าจะพิมพ์ในโอกาส ๘๐ ปี แต่ไม่ได้พิมพ์ ท่านได้เล่าชีวประวัติของท่านไว้ละเอียดพอสมควร ก็เรียนท่านว่า ตั้งชื่อว่า กว่าจะถึงวันนี้ แล้วก็ให้เล่า ให้ท่านเล่าสามช่วงชีวิต คืออยู่ที่วัดท่าจัด อยู่ที่วัดสองพี่น้อง และก็อยู่ที่วัดปากน้ำ จะอย่างไรก็ตาม พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้นถือว่าท่านได้ปฏิบัติ ใน ๔ อย่าง ซึ่งในชีวิตของคนเรานั้นลืมไม่ได้ ๑. พ่อแม่ ๒. ผู้มีอุปการคุณในชีวิต ๓. ชาติภูมิบ้านเกิดเมืองนอน ๔. สถานที่ให้การศึกษาอบรม

พ่อแม่ของท่าน พ่อคือพ่อนาค แม่ฟื้น เรืองขจร ท่านได้เล่าในประวัติของท่านนั้น ก่อนที่ท่านจะบวช ท่านก็ช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ระยะหนึ่ง พ่อแม่ก็บอกให้มาเรียนหนังสือ ท่านก็เข้าใจว่า จะมาเรียนมัธยม แต่เมื่อมาอยู่กับหลวงพ่อผาดแล้ว ก็ปรากฏว่าท่านมาบวชเป็นสามเณร เราจะเห็นได้ว่าชีวิตของท่านนั้นมีความผูกพันกับพ่อกับแม่ ลูกเจ็ดคน ท่านเป็นคนสุดท้อง ในปัจจุบันนี้ก็ไม่มีแล้ว ตอนที่ท่านเล่า พี่น้องก็เสียชีวิตหมดแล้ว ท่านก็เป็นคนสุดท้าย โยมพ่อตายเมื่อปี ๒๕๑๕ โยมแม่ตายเมื่อปี ๒๕๒๕ ตอนที่โยมแม่ตายนั้น ท่านเป็นพระราชาคณะในราชทินนามที่ พระเมธีวราภรณ์ เข้าใจว่าน่าจะจัดงานพระราชทานเพลิงศพให้โยมแม่ของท่าน ตอนนั้นท่านมีกำลังแล้ว นี่ก็แสดงว่าท่านแสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อพ่อแม่ที่ให้ชีวิตของท่าน ท่านเป็นนักเทศน์ เมื่อท่านเทศน์แล้ว ท่านก็ทำตามที่ท่านเทศน์

ในข้อที่สอง **ผู้มีอุปการคุณต่อชีวิตของท่าน** ในที่นี้ก็จะกล่าวถึงผู้ที่มีอุปการคุณต่อชีวิตของท่าน สามสี่ท่านด้วยกัน ในท่านแรกก็คือหลวงพ่อผาด หรือพระครูพิทักษ์สุวรรณ

เขต ซึ่งพระเดชพระคุณได้มาอยู่กับท่าน ตั้งแต่บวชเป็นสามเณร แล้วก็สอบนักธรรมตรีตกแล้ว จึงส่งไปอยู่ที่วัดสองพี่น้อง ในสมัยที่ท่านบวชนั้นมีสามเณรหกเจ็ดรูปบวชด้วยกัน แต่ว่าท่านได้รับการคัดเลือกให้ไปศึกษารูปเดียว ก็แสดงว่าท่านนั้นมีแววในทางการศึกษา

หลวงพ่อผาดจึงส่งไปเรียนที่วัดสองพี่น้องซึ่งก็ไม่ไกลจากวัดท่าจัดมากนัก หลังจากที่ท่านอยู่วัดสองพี่น้องแล้ว น่าจะอยู่ในช่วงปี ๒๔๙๕ - ๒๔๙๙ ท่านก็สอบได้นักธรรมชั้นตรีและก็นักธรรมชั้นโท ท่านสอบประโยค ป.ธ.๓ ได้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ต่อมาท่านก็ได้พบขุมทรัพย์ ก็คือโยมกล่อม ซึ่งโยมกล่อมนี้มีลูกชายอยู่ที่วัดปากน้ำ ชื่อว่าพระครูปัญญาภิรัต ซึ่งต่อมาก็เป็นพระกรรมวาจาจารย์ของท่าน เป็นผู้ค้าเพชร ค้าพลอย ก็เป็นที่นับถือของพ่อนาคแม่พื้น ท่านไม่ได้เล่าว่า โยมกล่อมนั้นเป็นชาวจังหวัดสุพรรณบุรีหรือไม่ โยมกล่อมก็เป็นคนชักนำพาท่านมาอยู่ที่วัดปากน้ำ แล้วก็นำท่านนั้นไปฝากกับ หลวงพ่อวัดปากน้ำ ในสมัยเป็นพระภาวนาโกศลเถระ ท่านก็อยู่วัดปากน้ำมาตั้งแต่ต้นปี ๒๔๙๙ จนกระทั่ง ท่านมรณภาพถึงหกสิบห้าปี

และอีกท่านหนึ่งก็คือ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ก็ถือว่ามีอุปการคุณต่อชีวิตของท่าน คือแต่งตั้งให้ท่านเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสเมื่อปี ๒๕๑๒ รองเจ้าอาวาสเมื่อปี ๒๕๒๑ และก็แต่งตั้งให้ท่านเป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ ตั้งแต่ปี ๒๕๑๑ จนกระทั่งท่านมรณภาพ นอกจากนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จก็ยังส่งเสริมท่านในตำแหน่งทางคณะสงฆ์ เช่น ท่านได้เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ เป็นเจ้าคณะภาค ๗ แล้วก็เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และนอกจากนั้นเมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จเป็นแม่กองบาลีสนามหลวง ก็ยังแต่งตั้งให้ท่านเป็นรองแม่กองบาลีสนามหลวง กล่าวได้ว่า ท่านทั้งหลายที่ได้กล่าวนามมานี้ ได้หล่อหลอมชีวิต สามเณรวิเชียร พระมหาวิเชียร พระเมธีวราภรณ์ ท่านสอบประโยค ป.ธ.๓ ได้ เมื่อเป็นสามเณรปี พ.ศ. ๒๔๙๙ สอบเปรียญธรรม ๖ ประโยคได้ ปี ๒๕๐๒ สอบประโยค ๙ ได้ปี๒๕๑๖ และในปีนั้นเป็นพระราชาคณะที่ พระเมธีวราภรณ์ ปี ๒๕๒๗ เป็นพระราชปริยัติกวี ปี พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นพระเทพสุธี ปี ๒๕๔๑ เป็นพระธรรมมธีรราชมหามุนี และปี ๒๕๔๙ เป็นพระวิสุทธิวงศาจารย์ สมณศักดิ์หรือความรุ่งเรืองของท่านนี้ จะขาดเสียไม่ได้ก็คือหลวงพ่อผาด โยมกล่อม พระครูปัญญาวิรัตน์ และก็เจ้าพระคุณสมเด็จ ที่ได้หล่อหลอ ชีวิตของท่านจึงเป็นพระมหาเถระดังทุกวันนี้

ในส่วนของข้อที่สาม **ชาติที่ภูมิบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน** คือวัดท่าจัด ผู้เทศน์นี้ไปอยู่ที่วัดสองพี่น้อง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ท่านเป็นเจ้าคุณใหม่ ๆ ก็เคยติดตามอาจารย์ซึ่งเป็น

เลขานุการเจ้าคณะอำเภอในสมัยนั้นซึ่งก็คือ หลวงพ่อพระธรรมพุทธิมงคล ตอนนั้นท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง ในสมณศักดิ์ที่ พระสิรินันทเมธี เป็นเจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง ดูเหมือนว่าน่าจะมีอำเภอเดียวที่สอบนวกภูมิ เพราะในสมัยนั้นการสอบนักธรรมตรี สอบออกพรรษาแล้ว ก็ได้ติดตามเลขานุการไปที่วัดท่าจัด ซึ่งมีพระครูพิทักษ์สุวรรณเขต เป็นเจ้าคณะตำบลบางพลับ ในสมัยนั้น ได้เห็นสภาพของวัดท่าจัดเป็นที่ลุ่ม ยังหลับตาเมื่อไร ก็นึกถึงภาพของวัดท่าจัดได้ว่า เมื่อพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ไปพลิกวัดท่าจัด ประดุจดังพระอารามหลวง ท่านสร้างเรียกว่าทั้งหมดก็ว่าได้ ยกเว้นอุโบสถที่ท่านปรับปรุง นอกนั้นท่านสร้างใหม่ทั้งหมด อันนี้เราจะเห็นได้ว่า ท่านรักชาติภูมิบ้านเกิดเมืองนอนท่าน และโรงเรียนวัดท่าจัด ที่ท่านได้เรียน ป.๑ - ป.๔ ท่านก็ได้สร้าง เรียกว่าสร้างทั้งหมดก็ว่าได้ เมื่อนับประมวลการก่อสร้างทั้งหมดนั้น ก็ประมาณ ๒๑๑ ล้าน เราจะเห็นได้ว่าคนคนหนึ่งที่ ถ้าพูดภาษาชาวบ้าน จะหาสตางค์มาสร้างบ้านเกิดตัวเองเช่นนี้ อย่าว่าแต่ยี่สิบล้านเลย สิบล้านก็ลำบาก แต่พระเดชพระคุณนั้น ท่านถือว่ามีบุญบารมีในด้านนี้ นอกจาก คุณสมบัติส่วนตัวแล้วก็มีญาติโยมได้ช่วยเหลือท่าน จะอย่างไรก็ตาม ผู้เทศน์นี้เป็นผู้หนึ่งที่คุ้นเคยกับท่าน ท่านมีความเมตตาผู้เทศน์นี้มากเป็นพิเศษ ท่านเคยพูดว่า เจ้าคุณเทียบ ผมสร้างวิหารคต รอบอุโบสถวัดท่าจัด แล้วก็มีพระพุทธรูป ล้อมรอบ ถือว่าเป็นผลงานที่ผมภูมิใจมาก ท่านพูดอยู่เสมอกับผู้เทศน์ว่า ผมตายแล้วนอนตาหลับ นี่คือชาติที่ภูมิบ้านเกิดเมืองนอนที่ท่านรังสรรค์ให้เป็นมรดกลูกหลานโดยเฉพาะตระกูลเรืองขจร ที่เป็นอนุสาวรีย์ชีวิตของท่าน

ในส่วนอีกส่วนหนึ่งซึ่งจะกล่าวในที่นี้คือ **สหภูมิสงฆ์สุพรรณบุรี - กรุงเทพ** ซึ่งกำเนิดก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ประมาณเจ็ดสิบสี่ปีก็เกิดจากมีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสิงโต อยู่วัดชนะสงครามถูกลูกระเบิดในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ไม่รู้ว่ามีญาติโกโหติกาอยู่ที่ไหน ก็ไปเก็บศพไว้ที่วัดสระเกศ เก็บไว้หลายปี เมื่อจะทำฌาปนกิจศพ ก็ไม่สามารถตามหาญาติได้ รู้แต่ว่าเป็นชาวสุพรรณ ก็มีพระสงฆ์ชาวสุพรรณก็มาปรึกษาหารือกันแล้วก็มีมติว่าควรไปกราบเรียนสมเด็จป๋า ตอนนั้นสมเด็จป๋าเป็นพระเทพเวที น่าจะเป็นรักษาการเจ้าอาวาสพระเชตุพน ยังไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส สมเด็จป๋าก็เลยบอกว่าให้ไปติดต่อพระครูศีลขันธโสภิต หรือหลวงพ่อพระเทพคุณาภรณ์ วัดพระพิเรนทร์ ก็เลยไปเผาศพพระสิงโต ที่วัดพระพิเรนทร์แห่งนั้น แล้วสมเด็จป๋าก็เลยให้รวบรวมรายชื่อพระสงฆ์ชาวสุพรรณไว้ เพื่อที่จะรู้ว่าใครเป็นใครบ้าง จึงเป็นที่มาในสมัยนั้นว่า สหภูมิสงฆ์สุพรรณ เข้าใจว่า พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้น คงจะทราบมาแต่ต้น

จำได้ว่าผู้เทศน์กลับมาจากอินเดียใหม่ ๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ทุกวันพระแปดค่ำในวันเข้าพรรษา ก็ได้ร่างระเบียบขึ้นมาใหม่ เมื่อร่างระเบียบขึ้นมาใหม่แล้ว ก็โดยการแต่งตั้งของพระธรรมธีรราชมหามุนีในสมัยนั้น ท่านตั้งเป็นคณะทำงาน เมื่อร่างระเบียบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เราก็เปลี่ยนชื่อจาก สหภูมิสงฆ์สุพรรณบุรี เป็น สหภูมิสงฆ์สุพรรณบุรี-กรุงเทพ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ชาวสุพรรณบุรีที่เป็นพระสงฆ์ด้วยกันทั้งด้านการศึกษา เจ็บไข้ได้ป่วย หรือสอบได้ เรื่องสมณศักดิ์เป็นต้น แล้วก็ท่านก็รับเป็นประธานสหภูมิมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ จนกระทั่งท่านมรณภาพ ในช่วงที่ท่านเป็นประธานสหภูมิผู้นั้น ก็มีเลขาสามรูปด้วยกัน รูปแรกก็คือพระเทพวิสุทธิโมลี เมื่อเมื่อพระเทพวิสุทธิโมลีมรณภาพแล้ว ก็แต่งตั้งพระราชรัตนาภรณ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้าจุฬามณี เมื่อพระราชรัตนาภรณ์มรณภาพแล้ว ท่านก็แต่งตั้งให้ผู้เทศน์นี้เป็นเลขาสหภูมิสงฆ์สุพรรณบุรี-กรุงเทพ แบบบอกด้วยปากเปล่า ตามมติแล้วต้องเข้าสู่ที่ประชุม แต่ท่านมีบัญชาแต่งตั้งด้วยวาจา นี่เราจะเห็นได้ว่า ท่านนั้นมีความรักชาติภูมิ บ้านเกิดเมืองนอน

ข้อสุดท้าย **สถานที่ให้การศึกษาอบรม** หมายถึง สถานที่ให้อนาคตแก่ท่าน เป็นสถานที่ให้สมบัติจักรพรรดิ สมบัติจักรพรรดินี้ หลวงพ่อวัดปากน้ำได้พูดว่า ก็คือการศึกษาเป็นสมบัติจักรพรรดิ ใช้เท่าไหร่ก็ไม่หมด ยิ่งใช้มันก็ยิ่งงอก สถานที่ศึกษาอบรมของท่านนั้นก็มีโรงเรียนวัดท่าจัด วัดท่าจัดซึ่งได้กล่าวมาแล้ว จะขอกล่าวในส่วนของวัดสองพี่น้องว่าวัดสองพี่น้องนั้นท่านไปอยู่สี่ปี ท่านได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และก็ได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ณ ที่นั้น ในขณะที่ท่านไปเรียนนั้น สำนักเรียนวัดสองพี่น้องเพิ่งตั้งมาได้สิบกว่าปี ในสุพรรณบุรีนั้นมีสำนักเรียนเก่าอยู่สองสำนัก ๑. วัดสุวรรณภูมิ ตั้งมาก่อน ๒. วัดสองพี่น้อง ตั้งเมื่อปี ๒๔๘๓ ปัจจุบันนี้ก็ ๘๑ ปี ท่านถือว่าเป็นรุ่นแรก เป็นรุ่นพี่ที่สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้เมื่อปี ๒๕๑๖ ในส่วนของสำนักเรียนวัดสองพี่น้องนั้น ถ้าพูดในเชิงวัตถุที่ท่านได้ไปสร้างไว้นั้น ที่เห็นเด่นชัดก็คือ โรงเรียนวิบูลเมธานุสรณ์ เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งหลวงพ่อเล็ก ได้มีกรุณาเมตตาเล่าให้ฟังว่า เมื่อหลวงพ่อวัดปากน้ำ สร้างโรงเรียนสำเร็จแล้ว หลวงพ่อเก็บก็คือพระวิบูลเมธาจารย์ กับหลวงพ่อใหญ่ คือ พระธรรมมหาวีรานุวัตร ก็มาขอเพื่อพึ่งบุญหลวงพ่อวัดปากน้ำไปสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม หลวงพ่อวัดปากน้ำก็บวชที่วัดสองพี่น้อง เพราะว่าตระกูลมีแก้วน้อย นามสกุลของท่านก็เป็นคนที่สองพี่น้อง ท่านก็ถือว่าเป็นญาติ สมเด็จป๋า สมเด็จป๋าถือว่าเป็นหลานของท่าน หลวงพ่อวัดปากน้ำก็บอกว่าทำเลย หลวงพ่อเก็บกับหลวงพ่อใหญ่ก็ไปดำเนิน แต่สร้างไม่ทันไร หลวงพ่อวัดปากน้ำก็มรณภาพ ก็เป็นอันโครงการนี้ พับไปมีแต่หลักฐานบางอย่างที่หลงเหลืออยู่

เมื่อหลวงพ่อเล็กได้ปรารภเช่นนี้จึงได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวิบูลเมธา-นุสรณ์ เมื่อปี๒๕๕๖ - ๒๕๕๗ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๘ ก็มีการฉลอง พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ก็ไปเป็นประธานเปิดในงานนั้น นี่คือสิ่งที่ท่านสร้างในรูปของวัตถุ แต่ถ้าจะมองแล้ว เราจะเห็นได้ว่า วัดปากน้ำนั้น ซึ่งท่านมาอยู่ตั้งแต่ ๒๔๙๙ มีศิษย์สองพี่น้อง มาอาศัยบุญบารมีของท่าน กล่าวได้ว่าในสมัยก่อนนั้นวัดหายาก พระเณรกว่าจะหาวัดได้ แม้แต่ผู้เทศน์กว่าจะได้มาอยู่วัดโพธิ์นี้ก็เคยลำบากไปขออยู่วัดหนึ่งก็ถูกปฏิเสธ ไม่รับ มีเพื่อนคนหนึ่งได้เดินทางไปขออาศัยวัดหนึ่ง เจ้าอาวาสท่านไม่พูดว่าอะไร แต่ท่านตอบว่า **เรือดีพายดีไม่ถ่อมาถึงที่นี่หรอก** ก็คือท่านไม่รับนั่นแหละ

เราจะเห็นได้ว่า พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้น ได้อนุเคราะห์ศิษย์สองพี่น้อง ในฐานะที่เป็นรุ่นพี่ ก็มาอยู่กับท่านหลายรุ่น ได้ประโยค ๙ ก็มี โดยเฉพาะท่านเจ้าคุณนิกร ซึ่งได้สนองงานท่าน นอกจากเป็นศิษย์ ร่วมสำนักรุ่นน้องแล้ว พระเดชพระคุณก็ยังเป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้สนองงานตั้งแต่เป็นเลขารองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาค และก็เป็นเลขาเจ้าคณะใหญ่ และตัวท่านเองก็เป็นรองเจ้าคณะภาค ๗ อันนี้เราจะเห็นได้ว่า ท่านได้สร้างคน สร้างงาน มีคำกล่าวไว้ว่า **ปลูกต้นไม้ใช้เวลาแค่ร้อยปี แต่งานสร้างคนนั้นใช้เวลาเป็นพัน ๆ ปี** ก็หมายความว่า ต้นไม้ยังไงอยู่ไม่เกินร้อยปี แต่คนนั้นถ้าหากสร้างแล้วอยู่ได้นาน เพราะฉะนั้น งานสร้างคนนี่ เราไม่เห็นหรอก แต่ว่าเราก็จะได้เห็นว่า เมื่อรออีกไม่นาน ผลนั้นก็จะปรากฏขึ้นมา นี่คือในส่วนของวัดสองพี่น้อง ที่ท่านได้ตอบแทนในฐานะเป็นสถานที่ให้อนาคตแก่ท่าน

ในส่วนวัดปากน้ำนั้น ท่านอยู่ในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และก็เป็นอาจารย์ใหญ่ ท่านบริหารเรื่องการศึกษามาเป็นเวลานานห้าสิบกว่าปี การศึกษาวัดปากน้ำนั้นก็เจริญรุ่งเรือง และอีกส่วนหนึ่งซึ่งท่านได้รับมอบหมายจากเจ้าพระคุณสมเด็จก็คือการแสดงธรรมวันพระเล็ก เจ้าพระคุณสมเด็จแสดงธรรมวันพระใหญ่ อีกอย่างหนึ่งซึ่งท่านเคยเล่าให้ผู้เทศน์ฟัง ท่านบอกอยู่เสมอว่างานทั้งหมดของวัดปากน้ำที่ผมทำนี้ ผมภูมิใจที่สุดก็คือ **งานอบรมพระนวกะเช้ามืดในพรรษาทุกวัน** การเทศน์ก็ดี การอบรมพระนวกะในพระพรรษาก็ดี เมื่อท่านมีอายุมากเข้า ท่านก็ได้มอบให้ท่านเจ้าคุณพระราชวิสุทธิเวที ลูกศิษย์ของท่านได้สืบสานเจตนารมณ์ของท่าน นี่คือท่านได้รังสรรค์ ชาติภูมิบ้านเกิด ท่านได้รังสรรค์สถานที่ให้การศึกษาอบรมก็คือ ให้อนาคตแก่ท่านที่ท่านเจริญมาทุกวันนี้ เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้นเป็นประเภท ช้างป่าต้นคนสุพรรณ ดังนั้น คณะ

ลูกหลานของคุณพ่อช้วน คณะหลานหลานของลูกคนอื่น ๆ จึงภูมิใจในหลวงปู่ หลวงอาว์ หรือหลวงตาก็แล้วแต่ เพราะฉะนั้น พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นั้น จึงถือว่าเป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลที่ควรบูชา สมดังพุทธภาษิตที่อาตมภาพได้ยกขึ้นเป็นพุทธภาษิตไว้ว่า **ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** ซึ่งแปลใจความว่า *การบูชาบุคคลที่ควรบูชา* เป็นมงคลแก่ชีวิต การบูชานั้นหมายถึงการยกย่อง การสนับสนุน หรือเราหมายถึงว่า การแสดงความนับถือ เรานับถืออะไร เมื่อเราประมวลคุณธรรมความดีต่าง ๆ ของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์แล้ว เราจะเห็นว่าในชีวิตของท่านนั้น มีคุณสมบัติหลายประการ เช่น ท่านนั้นมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ชาติที่ภูมิบ้านเกิดเมืองนอน และก็สถานที่ให้การศึกษาอบรม และผู้ที่มีอุปการคุณแก่ชีวิตของท่าน โดยเฉพาะหลวงพ่อผาดนั้น ท่านจัดงานพระราชทานเพลิงศพให้ และก็เมื่อครบร้อยปี ท่านก็จัดให้ แล้วก็เมื่อถึงวันมรณภาพ ซึ่งหลังจากวันเกิดของท่าน วันที่ ๘ พฤศจิกายน ท่านก็ทำบุญถวายหลวงพ่อผาด ทุกปี นี่คือคุณธรรมที่เด่นของท่านคือ **ความกตัญญูกตเวที**

ในส่วนข้อที่สองนั้น พระเดชพระคุณก็มีคุณธรรมของเรื่องของ**ความตรงไปตรงมา** เรียกว่าเสือไม่ถอย พูดคำไหนคำนั้น เสียงดังฟังชัด ข้อสาม พระเดชพระคุณนั้นเป็นคนที่รักพวก รักพ้อง ถ้าหากได้สนทนากับท่านแล้ว จะเห็นได้ชัด แต่เนื่องจากว่าท่านอาจารย์นั้นเป็นบุคคลที่เรียกว่า ถ้าใครเข้าไม่ถึงแล้ว ก็คือไม่กล้าเข้า เพราะว่าหน้าท่านไม่ยิ้ม แต่สำหรับผู้เทศน์แล้วเข้าได้ทุกสถานการณ์ แล้วก็อีกส่วนหนึ่งซึ่งมองเห็น ลึกในส่วนท่านนั้นคือว่าความมีเมตตาธรรม เมตตาธรรมของท่านนั้นแฝงไปด้วยสิ่งที่ได้ดำเนินในชีวิตของท่าน ถ้าใครได้คบค้าสมาคมกับท่านแล้ว จะเข้าใจดีว่าท่านนั้นมีเมตตาธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ชีวิตคนเหล่านั้นก็มีทั้งมุมสว่าง และก็มุมมืด ในที่นี้ จะขอกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นมุมมืด ก็ถือว่าเป็นวิธีที่คิดของท่าน ก็คือท่านอาจารย์ท่านเป็นคนที่ถ้าเราฟังประวัติของท่านนั้น ท่านก็เล่าอะไรตรง ๆ อะไรที่ท่านฝังใจท่านก็ฝังใจ ท่านก็มักจะพูดเรื่องนั้น แต่เมื่อนานวันเข้า ก็จะเข้าใจท่าน ก็เข้าใจจิตใจท่าน เมื่อเรามีอายุมากแล้ว เราก็เข้าใจท่านว่าท่านเป็นยังไง

ฉะนั้น การที่เราบูชา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้น ก็แบ่งเป็นไปสองอามิสบูชา บูชาด้วยสิ่งของ แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยกย่องก็คือปฏิบัติบูชา เพราะฉะนั้น ศิษยานุศิษย์ก็ดี ลูกหลานของท่านก็ดี ตระกูลเรืองขจรก็ดี จะต้องปฏิบัติบูชาสิ่งที่ท่านได้ทำไว้ เหมือนกับภาษาไทย เราพูดว่า นับถือ ถ้าเราไม่คิดก็ไม่เป็นอะไร แต่ถ้าเราวิเคราะห์ให้ดีแล้ว มีความลึกซึ้งอยู่ในตัว แรกเราต้องนับก่อน ลูกหลานตะกูลเรืองขจร ต้องนับว่าหลวงปู่

หลวงตา หลวงอานั้นมีคุณธรรมอะไรบ้าง มีความกตัญญูกตเวที มีความรักบ้านเกิดมีเมตตากรุณาเป็นต้น เมื่อเราประจักษ์ชัดเช่นนี้แล้ว เราก็ถือเอามา เพื่ออยากปฏิบัติเหมือนกับท่าน อยากมีความกตัญญูกตเวที รักบ้านเกิดมีเมตตากรุณาเป็นต้น คนอื่นก็ตามเมื่อเรานับคุณธรรมแล้วไม่มี เราก็ไม่นับถือ เพราะฉะนั้น นับถือนี้ถ้าพิจารณาแล้ว ก็คือปฏิบัติบูชานั่นเอง แต่พวกเรานั้นส่วนใหญ่ก็นับถือแต่ปากว่า นับถือ จริงๆ คำว่านับถือนั้นลึกซึ้ง ก็คือนับถือคุณธรรมของท่าน

เพราะฉะนั้น ศิษยานุศิษย์ก็ดี ลูกหลานของท่านก็ดี เมื่อทราบถึงคุณธรรมของท่านเช่นนี้แล้ว เราได้ปฏิบัติบูชาเรื่องความกตัญญูกตเวทีเป็นต้น ก็จะทำให้ตัวเราและตระกูลเรืองขจรนั้นมีความเจริญรุ่งเรือง เราจะเห็นได้ว่าตระกูลเรืองขจรนั้น ในอนาคตที่จะมีพระมหาเถระที่เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ และเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ก็ไม่คิดว่าอีกร้อยปีสองร้อยปีจะมีหรือเปล่า แต่ไม่แน่ว่าเรืองขจร ในอนาคตนั้น อาจจะมีรัฐมนตรี อาจจะมีนายกรัฐมนตรีได้ เพราะฉะนั้นก็ขอให้ลูกหลานตระกูลเรืองขจรนั้น ได้นับเอาคุณสมบัติของท่านแล้วถือมาเพื่อที่จะปฏิบัติเหมือนกับท่าน ที่ท่านได้ดำเนินชีวิตของท่าน จนมาถึงกระทั่งทุกวันนี้เป็นตัวเป็นตน ท่านมีความเจริญก้าวหน้า จนกระทั่ง เป็นถึงรองสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ แล้วก็รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ซึ่งก็หาไม่ได้ง่ายนักสมกับท่านนั้นเป็นช้างป่าต้นคนสุพรรณ ซึ่งหาไม่ได้ง่ายดั่งที่ได้พรรณนามาฉะนี้แล

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะลูก ๆ ของคุณพ่อช้วน เรืองขจร และคณะลูกหลานของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้มาบำเพ็ญกุศลถวายท่าน ขอจงเป็นบุญนิธิ เพิ่มเติมเสริมบารมีให้พระเดชพระคุณ พระวิสุทธิวงศาจารย์ ให้สมเจตนาปรารภของคณะท่านเจ้าภาพทุกประการ แสดงพระธรรมเทศนาในบูชากถามาพอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติลงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อโมฆชีวิตกถา

เรื่อง ชีวิตที่ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์

พระราชวิสุทธิเวที วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทฬิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตนฺติ ฯ

ทลิททสูตร, สํ.ส. ๑๕/๙๑๙/๓๔๑

ณ บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาศาสนธรรมคำสอนขององค์สมเด็จ พระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้า ใน**อโมฆชีวิตกถา** กล่าวพรรณนา *ถึงชีวิตที่ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์* ตามนัยแห่งพระบาลี ในทลิททสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เพื่ออนุโมทนา ในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งคณะสงฆ์ภาค ๕ อันมีพระเดชพระคุณพระพรหมโมลี เจ้าคณะภาค ๕ เป็นต้นเป็นประธาน ต่างได้มีกัลยาณจิตเป็นสมานฉันท์ พร้อม

ใจกันบำเพ็ญอุทิศกุศลวิบากสมบัติถวายแด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุณ-มหาเถร) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ถึงมรณภาพ ไปแล้ว ด้วยคารวธรรม กตัญญูกตเวทิตาธรรม และอปจายนธรรม ตามนัยที่ทรงแสดงไว้ในติโรกุฑฑกัณฑ์ว่า **"เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ** *เมื่อหวนระลึกถึงอุปการะคุณ ที่ท่านได้เคยทำไว้แล้ว ก็ควรถวายทักษิณาทาน เพื่อท่านทั้งหลายผู้ละโลกนี้ไปแล้ว* ดังนี้

วันนี้ คณะสงฆ์วัดปากน้ำ ได้รับเมตตาธรรมน้ำใจจาก คณะสงฆ์ภาค ๕ ซึ่งมีพระเดชพระคุณพระพรหมโมลี เจ้าคณะภาค ๕ ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นประธาน พร้อมด้วยพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์ สุโขทัย และตาก ได้มีน้ำใจมาร่วมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ในวันนี้ นับเป็นเมตตาธรรมและอปจายนธรรมที่มีต่อพระเดชพระคุณผู้มรณภาพ และคณะสงฆ์คณะศิษย์วัดปากน้ำ เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแม้พระเดชพระคุณจะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนเหนือเพียง ๖ ปีเศษ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึง ๒๖ กันยายน ๒๕๖๔ ก็จริงอยู่ ถึงกระนั้น ท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ จนเกิดเป็นคุณประโยชน์ต่อการคณะสงฆ์หนเหนือเป็นอเนกประการ คุณูปการอีกส่วนหนึ่งที่หลายท่านยังตราตรึงอยู่ในใจ ก็คือ เมื่อครั้งที่พระเดชพระคุณเป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ส่วนกลาง วัดสามพระยา ก็ได้มีวิริยะอุตสาหะฝึกซ้อมอบรมถวายความรู้พระอุปัชฌาย์ จำนวน ๒๑ รุ่น ในจำนวนนั้น ก็รวมถึงพระอุปัชฌาย์ของภาค ๕ ด้วย ซึ่งก็คงไม่น้อยกว่า ๒๐๐ รูป จึงนับว่า เป็นผู้มีพระคุณต่อคณะสงฆ์ภาค ๕ เป็นปูชนียบุคคลที่สมควรแก่การเคารพบูชาตลอดไป สมดังนัยพระพุทธภาษิตที่ว่า *"ผู้ใดทำคุณงามความดีไว้ก่อน, ผู้นั้นชื่อว่าได้ทำสิ่งที่ทำได้ยากไว้ในโลก, ภายหลัง เขาจะทำ หรือไม่ทำให้อีกก็ตาม, เขาก็ยังคู่ควรแก่การบูชาตลอดไป"*

ดังนั้น วิสัยของบัณฑิตชนคนดีทั้งหลาย เมื่อหวนรำลึกถึงพระคุณของท่านผู้ทำอุปการะให้ ย่อมแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที อันการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ ควรแก่การอนุโมทนา สมกับนัยที่ผู้รู้กล่าวไว้ว่า ***"อันความดีที่ทำไว้กับใครนั้น ไม่มีวันเลือนหายในภายหน้า กายอาจเลือนลับหายจากสายตา ดีไม่ลาลับหายจากสายใจ"***

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้ถือกำเนิดในโลกนี้ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ณ บ้านบางพลับ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ในสกุล เรืองขจร ได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ แล้วจำพรรษาที่วัดท่าจัด ต่อจากนั้น ในปี ๒๔๙๕ ก็ได้ไปศึกษาบาลี ที่วัดสองพี่น้อง จนสอบได้นักธรรมโท และ ป.ธ. ๓ จึงย้ายเข้ามาศึกษาต่อที่วัดปากน้ำ ในปี ๒๔๙๙ พร้อมทั้งสอบได้นักธรรมชั้นเอก และได้รับการอุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และในปี ๒๕๑๖ ก็สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสำนักเรียนวัดปากน้ำ พร้อมกันนั้น ก็ได้รับภาระหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์มาโดยลำดับ นับแต่เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ หัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๔ หัวหน้าสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต รองเจ้าคณะภาค ๗ เจ้าคณะภาค ๗ รองแม่กองบาลีสนามหลวง กรรมการมหาเถรสมาคม รองแม่กองงานพระธรรมทูต เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ประธานกรรมการกองทุนวัดช่วยวัด เป็นต้น จึงเป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปฏิบัติหน้าที่เพื่อความเจริญของพระอาราม ของคณะสงฆ์ และของพระศาสนาโดยลำดับ ด้วยความเรียบร้อย จึงเจริญด้วยสมณศักดิ์และหน้าที่การงานมาโดยลำดับ

งานสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งได้รับการยกย่อง และเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของพระเดชพระคุณ คือ การควบคุมฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ซึ่งได้รับมอบหมายจากสมัชชามหาคณิสสร ให้ปฏิบัติหน้าที่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๘ จนถึง ๒๕๕๘ ได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ โดยมีพระอุปัชฌาย์ผ่านการอบรม ไม่น้อยกว่า ๔๐๐๐ รูป

ในด้านสมณศักดิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ **พระเมธีวราภรณ์ พระราชปริยัติกวี พระเทพสุธี พระธรรมธีรราชมหามุนี และพระวิสุทธิวงศาจารย์**

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ผู้มรณภาพ เป็นพระสุปฏิบัติ คือเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ เป็นพระตรงไปตรงมา ไม่มีเลศนัยให้เคลือบแคลง หรือปั้นแต่งกิริยาให้น่าเลื่อมใส มีจิตใจและอุปนิสัยเยือกเย็นยิ้มแย้มอารมณ์ดี ไม่ถือยศถือศักดิ์ เข้าหาง่าย มีจิตใจกว้างขวาง **รักวัดเหมือนบ้าน รักงานเหมือนชีวิต รักศิษย์เหมือนลูกหลาน รักชาวบ้านเหมือนพี่น้อง รักพวกพ้องเหมือนตัวเอง** จึงเป็นที่ยำเกรงรักเคารพนับถือของคฤหัสถ์ และบรรพชิตทั่วไป เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่สามารถ **ไหว้ได้เต็มมือ นับถือได้เต็มใจ ปราศรัยชม ได้เต็มปาก** เพราะยากที่จะหาได้

พระเดชพระคุณ ฯ มีอัธยาศัยเช่นนี้แล จึงเป็นเหตุให้เป็นรัตตัญญู อายุยืนถึง ๘๔ ปี ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ที่ผ่านมานี้ อันเป็นที่เสียดายอาลัยถึงแก่บุคคล ทั่วไป สมกับนัยที่โบราณกล่าวไว้ว่า ***"คนดีตาย เหมือนไทรร่มมาล้มหัก มีคนรักรำลึกเฝ้านึกถึง"*** ดังนี้

พระเดชพระคุณ ฯ ได้บำเพ็ญศาสนกิจ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาเป็นอเนกอนันต์ ดังนั้น แม้จะถึงมรณภาพแล้ว แต่คุณธรรมความดีก็ยังปรากฏอยู่ เหมือนท่านยังมิได้จากไปไหน เพราะบุคคลผู้ไม่ประมาทนั้น แม้จะล่วงลับดับชีพแล้ว ก็ดับเพียงรูปกายเท่านั้น แต่คุณงามความดี ชื่อเสียงเกียรติคุณ ยังคงปรากฏอยู่ เป็นอมตะ ตายแล้วก็เหมือนยังไม่ตาย สมดังพระพุทธดำรัสที่ว่า **อปฺปมตฺตา น มียนฺติ** *ผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อย่อมไม่ตาย*

ชีวิตของพระเดชพระคุณ จึงเป็นชีวิตที่ควรแก่การยกย่อง เพราะเป็นชีวิตของคน ไม่ประมาท จัดเป็นสุชีวิต ชีวิตที่ดีงาม เป็นเสฏฐชีวิต ชีวิตที่ประเสริฐ และเป็นอโมฆชีวิต ชีวิต ที่ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะบุคคลผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย มีความประพฤติดีงาม เคารพเลื่อมใสในพระสงฆ์ มีความเห็นอย่างถูกต้อง บัณฑิตชนย่อมยกย่องว่าเป็นคน ไม่ยากจน แต่ร่ำรวยด้วยทรัพย์ภายใน ชีวิตของคนเช่นนี้ จัดเป็นชีวิตที่ไม่ไร้สาระ ไม่ว่างเปล่า จากประโยชน์ ดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา** เป็นต้น

แปลความว่า *บุคคลใด มีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระตถาคต ๑ มีกัลยาณศีล คือ ศีลงาม ที่พระอริยะเจ้าพอใจสรรเสริญ ๑ มีความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ ๑ มีความเห็นตรง ๑, บัณฑิตทั้งหลาย เรียกบุคคลนั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน, ชีวิตของบุคคลนั้น ไม่เปล่าประโยชน์* ดังนี้

ต่อจากนั้น ทรงตรัสสรุปเป็นการเชิญชวนไว้ว่า

ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

เพราะเหตุนั้น *บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงประกอบเนืองๆ ซึ่งศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และความเห็นธรรมเถิด ฯ*

ตามพระพุทธพจน์บทนี้ ทรงแสดงคุณธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้รับยกย่องว่า เป็นคนไม่ยากจน เป็นคนร่ำรวยภายใน อีกทั้งชีวิตของเขา ก็จัดเป็นอโมฆชีวิต คือชีวิตไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ เป็นชีวิตที่ควรยกย่องสรรเสริญ คุณธรรม ๔ ประการนั้น คือ

๑. มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า

๒. มีกัลยาณศีล คือ ศีลงาม

๓. มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์

๔. มีความเห็นตรง

บุคคลผู้มีคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ คือ มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหวในพระตถาคตเจ้า มีกัลยาณศีล คือศีลงาม ที่พระอริยเจ้าพอใจ สรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นตรง มีความเห็นที่ดีงาม แม้จะไม่มีทรัพย์สมบัติภายนอก แต่ก็ถือว่าพรั่งพร้อมไปด้วยทรัพย์สมบัติภายใน ที่จะใช้สร้างบุญบารมีให้ไพศาลยิ่งขึ้นไป อันเป็นเหตุปัจจัยสร้างชีวิตให้สมบูรณ์ บุคคลเช่นนี้ ย่อมได้รับการยกย่องว่า เป็นคนไม่ยากจนเข็ญใจ เป็นคนร่ำรวย บุคคลประเภทนี้ จัดว่ามีชีวิตที่ประเสริฐ ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ ดังจะได้ชี้แจงแสดงพอสมควรแก่เวลา

ประการที่ ๑ มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า

คุณธรรมประการที่ ๑ มีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระตถาคต หรือพระพุทธเจ้า ศรัทธานั้น แปลว่า ความเชื่อ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๒ ประการ คือ ความเชื่อแบบมีเหตุมีผล หรือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา อย่าง ๑ ความเชื่อแบบไม่มีเหตุมีผล หรือความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาอย่าง ๑ ความเชื่อนั้น เป็นเหตุให้ถือตาม ปฏิบัติตาม ศรัทธาใคร ก็ถือตามผู้นั้น ปฏิบัติตามผู้นั้น ศรัทธาสิ่งใด ก็ถือตามสิ่งนั้น ปฏิบัติตามสิ่งนั้น แต่ศรัทธา ความเชื่อ ในทางพระศาสนานั้น มุ่งหมายถึง ความเชื่อที่มีเหตุมีผล ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา

ในที่นี้ มุ่งถึงศรัทธาในพระพุทธเจ้า บุคคลผู้มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า ย่อมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ไม่สงสัยลังเลใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเป็นพระพุทธศาสนา ไม่สงสัยลังเลใจในพระสงฆ์ ตรงกันข้าม ยิ่งเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความเชื่อความ

เลื่อมใสนี้เกิดเพราะตั้งใจสดับฟังพระธรรม หรือศึกษาพระพุทธศาสนาให้รู้ซาบซึ้ง โดยเฉพาะให้รู้จักบุญบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว ยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอย่างฟังคำสั่งสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ทำให้เชื่อในภูมิรู้ของครู ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา แปลว่า ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงนั่นเอง เป็นเหตุให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงบุญบาปคุณโทษ เป็นต้น เหมือนอย่างเมื่อเชื่อภูมิรู้ของครูแล้ว ครูจะแนะนำอะไรก็ย่อมจะเชื่อ

เมื่อเชื่ออย่างนั้นแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้เชื่อว่า บุญบาปมีจริง เชื่อว่า ผลของบุญบาปมีจริง เชื่อว่า บุญบาปที่ตนทำเป็นของตนจริง อาศัยศรัทธาความเชื่อนี้เป็นพื้นฐาน ย่อมทำให้ดำเนินชีวิตถูกทาง ไม่ผิดพลาด ชีวิตย่อมควรแก่การยกย่อง เหมือนอย่างชายโรคเรื้อนชื่อว่าสุปปพุทธะ

ดังมีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่ง นายสุปปพุทธะ ซึ่งเป็นโรคเรื้อน ยากจน ไปฟังธรรมที่พระเวฬุวันมหาวิหาร โดยแอบไปนั่งอยู่ท้ายบริษัท เพราะกลัวคนอื่นเขาเห็นแล้วจะไล่ เมื่อฟังธรรมจบ ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ต้องการจะกราบทูลให้พระพุทธองค์ทราบว่าเขาได้บรรลุธรรมแล้ว นั่งหลบรอให้คนอื่นเขากลับไปหมดก่อน จะได้เข้าไปเฝ้าได้สะดวก

ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงทราบความคิดของนายสุปปพุทธะ ประสงค์จะลองใจว่าเขามีศรัทธามั่นคงแค่ไหน จึงเข้ามาตรัสกับเขาว่า "สุปปพุทธะ ท่านเป็นคนกำพร้ายากจนเข็ญใจ เราจะให้ทรัพย์แก่ท่านหาประมาณมิได้ ขอเพียงท่านบอกคืนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์"

สุปปพุทธะถามขึ้นว่า ท่านเป็นใคร เมื่อทราบว่าเป็นท้าวสักกเทวราช จึงตอบว่า "เจ้าคนอันธพาล ไร้ยางอาย ท่านไม่สมควรจะพูดกับเรา ท่านกล่าวหาว่า เราเป็นคนกำพร้ายากจนเข็ญใจ แต่ความจริง เราไม่ใช่คนยากจนเข็ญใจ เรามีแต่ความสุข ร่ำรวย มีทรัพย์มาก เพราะคนที่มีอริยทรัพย์ภายในมีศรัทธาเป็นต้น บัณฑิตเรียกว่า เป็นคนไม่ยากจน ชีวิตก็ไม่ว่างเปล่า"

ท้าวสักกเทวราช ได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็หายวับไปกับตา แล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลคำโต้ตอบระหว่างตนกับนายสุปปพุทธะให้พระพุทธองค์ทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า สักกะ บุคคลเช่นท่าน ต่อให้ร้อยคน หรือพันคน ก็ไม่สามารถให้สุปปพุทธะกล่าวปฏิเสธคุณพระรัตนตรัยได้

เมื่อปลอดคนแล้ว นายสุปปพุทธะจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลให้ทรงทราบว่าตนได้บรรลุธรรมแล้ว พระพุทธองค์ตรัสอนุโมทนาในผลสำเร็จของเขา เขากราบทูลลากลับยังที่พำนัก ในระหว่างทางถูกแม่โคขวิดตายอย่างอนาถด้วยอำนาจกรรมเก่า แต่ชีวิตเขาไม่อนาถ คือ ไม่ไร้ที่พึ่ง เพราะมีอริยมรรคอริยผลเป็นที่พึ่ง นี่คือศรัทธาที่มั่นคงไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธเจ้า เห็นได้จากการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ตราบจนสิ้นอายุขัย ในระหว่างนั้น ก็ตั้งใจศึกษาปฏิบัติ ยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัย พร้อมทั้งทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์อย่างสุดความสามารถ นี่แสดงถึงความศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคุณธรรมประการแรก

ประการที่ ๒ มีกัลยาณศีล คือศีลงาม

คุณธรรมประการที่ ๒ มีกัลยาณศีล คือ ศีลที่งดงาม ศีล คือการควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย ไม่ก่อโทษ แต่กัลยาณศีล แปลว่า ศีลงาม หมายถึง ควบคุมกาย วาจา รวมทั้งใจ ให้สงบ เพราะใจนั้น เป็นสิ่งสำคัญ ทำดี พูดดี หรือทำชั่ว พูดชั่ว ล้วนเกิดมาจากใจทั้งสิ้น หากใจสะอาด สว่าง สงบ ไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นส่วนของมโนทุจริต ครอบงำ ย่อมเป็นเหตุให้รักษาศีลได้อย่างยั่งยืน มั่นคง เช่น ศีล ๕ เมื่อใจมีเมตตากรุณา ย่อมเป็นเหตุให้ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายกัน เมื่อใจมีสันโดษ ยินดีพอใจ ในสิ่งที่ตนมี ในสิ่งที่ตนเป็น ในสิ่งที่ตนได้ เห็นโทษของมิจฉาชีพ เห็นคุณของสัมมาชีพ ย่อมละเว้นอทินนทานได้สิ้นเชิง เมื่อมีกามสังวร มีสติควบคุมตัวเอง ระวังตัวเอง ซื่อสัตย์ พอใจกับคู่ครองของตน ย่อมทำให้ไม่ล่วงละเมิดในกาเมสุมิจฉาจาร เมื่อรักความสัจ ความจริง ย่อมไม่หลอกลวงกล่าวเท็จให้ผู้ใดเสียประโยชน์ เมื่อเห็นคุณค่าของสติสัมปชัญญะ เห็นโทษของการขาดสติสัมปชัญญะ ย่อมไม่กล้าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพย์ติดให้โทษ พฤติกรรมอย่างนี้จัดเป็นกัลยาณศีล ที่พระอริยเจ้ายกย่องสรรเสริญ

กัลยาณศีล จึงหมายรวมถึง กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ โดยแยกเป็น กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต กายสุจริต คือ ประพฤติดีทางกาย หรือทำดี อันได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม วจีสุจริต คือ ความประพฤติดีทางวาจา หรือพูดดี อันได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูด

คำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ และมโนสุจริต คือ ความประพฤติดีทางใจ หรือ คิดดี อันได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่พยาบาทปองร้ายคนอื่น เห็นชอบตามคลองธรรม

ศีลนั้น เป็นคุณธรรมที่สำคัญ จัดว่าเป็นเหตุก่อให้เกิดคุณงามความดีทั้งหลาย ดังธรรมภาษิตที่พระสีลวเถระกล่าวไว้ว่า

อาทิ สีลํ ปติฏฺฐา จ　　　　กลฺยาณานญฺจ มาตุกํ
ปมุขํ สพฺพธมฺมานํ　　　　ตสฺมา สีลํ วิโสธเย

ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย และเป็นประธาน แห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์

บุคคลผู้มีศีล ย่อมทำชีวิตให้ดีงาม ห่างไกลจากความชั่ว ความเศร้าหมองชีวิต ย่อมเป็นที่เคารพยกย่องของคนทั้งหลาย เหมือนเรื่องของพราหมณ์ทดสอบศีลคนหนึ่ง

ดังเรื่องเล่าว่า พราหมณ์คนนั้น รับราชการในพระราชสำนักของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในเมืองสาวัตถี เขานอกจากทรงความรู้แล้ว ก็ยังรักษาศีลห้า พระราชาทรงเห็นเขาเพียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตร จึงทรงเคารพยกย่องยิ่งกว่าพราหมณ์คนอื่น

ต่อมา พราหมณ์นั้นเกิดความสงสัยว่า พระราชาทรงกระทำความเคารพนับถือเรายิ่งกว่าพราหมณ์คนอื่น เพราะชาติตระกูล ความรู้ หรือเพราะทรงเห็นเราว่าเป็นผู้มีศีล อย่ากระนั้นเลย เราควรทดสอบดู

วันหนึ่ง หลังจากเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว เมื่อจะกลับบ้าน จึงหยิบเอาเหรียญกษาปณ์ ๑ เหรียญจากแผ่นกระดานนับเงินของเหรัญญิกคนหนึ่ง เหรัญญิกก็ไม่กล้าพูดอะไรเพราะความเคารพ ในวันรุ่งขึ้น จึงหยิบไป ๒ เหรียญ เหรัญญิกก็ยังคงนิ่งเฉยเหมือนเดิม แต่ในวันที่สาม จึงคว้าเหรียญกษาปณ์ไปจนเต็มกำ เหรัญญิกจึงกล่าวหาว่า เป็นโจรปล้นเงินของพระราชา พลางตะโกนบอก

ครั้งนั้น มนุษย์ทั้งหลายต่างวิ่งมาคนละทิศทาง ตำหนิพราหมณ์ว่า "ท่านแสร้งประพฤติเหมือนผู้มีศีลมานานจนป่านนี้" แล้วทุบตี จับตัวไปแสดงแก่พระราชา

พระราชาทรงตกพระทัย และสงสัย จึงตรัสถามพราหมณ์ว่า "ท่านพราหมณ์ เหตุไร ท่านจึงทำกรรมของผู้ทุศีลเช่นนี้" แล้วรับสั่งให้ทหารลงพระราชอาญาแก่พราหมณ์

พราหมณ์กราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้าพระองค์มิใช่โจรหรอก พระเจ้าข้า" พระราชารับสั่งถามว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไร ท่านจึงหยิบเหรียญกษาปณ์ไปจากแผงแห่งพระราชทรัพย์เล่า?"

พราหมณ์กราบทูลว่า "ขอเดชะ ที่ข้าพระองค์กระทำไป เพื่อเป็นการทดสอบ เพราะข้าพระองค์เกิดความสงสัยว่า ที่พระองค์ทรงยกย่องข้าพระองค์อย่างยิ่งมากกว่าคนอื่นนั้น เพราะอาศัยเหตุอะไร ? เพราะทรงอาศัยสมบัติมีชาติเป็นต้น หรือว่าเพราะทรงอาศัยศีล ก็แลบัดนี้ข้าพระองค์ทราบโดยแน่นอนแล้ว เพราะการที่ทรงสั่งให้ลงพระราชอาญาแก่ข้าพระองค์ในบัดนี้ เป็นข้อทดสอบได้ว่า ความยกย่องที่พระองค์ทรงทำแก่ข้าพระองค์นั้นเพราะอาศัยศีลอย่างเดียว มิได้ทรงกระทำเพราะอาศัยสมบัติมีชาติเป็นต้นเลย แล้วกราบทูลต่อไปว่า "ข้าพระองค์นั้นได้ตกลงใจได้ด้วยเหตุนี้ว่า ในโลกนี้ ศีลเท่านั้นสูงสุด ศีลเป็นประมุข **"สีลํ โลเก อนุตฺตรํ** *ศีลยอดเยี่ยมในโลก"* หลังจากนั้น จึงทูลขอพระบรมราชานุญาตบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จนบรรลุอรหัตตผลในที่สุด

นี่คือผลของการรักษาศีล กลิ่นของหอมอย่างอื่น ย่อมฟุ้งไปได้เฉพาะตามลม แต่กลิ่นศีล ย่อมฟุ้งทวนลมได้ อยู่ทางเหนือ ก็ฟุ้งไปทางใต้ได้ อยู่ทางใต้ ก็ฟุ้งไปทางเหนือได้ อยู่ในโลกมนุษย์ ก็ฟุ้งไปถึงเทวโลก พรหมโลกได้ ศีลจึงทำชีวิตให้ดีงามอย่างนี้

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีศีลาจารวัตรที่งดงาม กล่าวคือ มีกาย วาจา รวมถึงใจ ที่สงบ งดเว้นจากกายทุจริต ความประพฤติชั่วทางกาย วจีทุจริต ความประพฤติชั่วทางวาจา มโนทุจริต ความประพฤติชั่วทางใจ จึงกล่าวได้ว่าท่านมีกัลยาณศีล ซึ่งเป็นคุณธรรมประการที่ ๒

ประการที่ ๓ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์

คุณธรรมประการที่ ๓ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ อันความเลื่อมใสนั้น ตรงกับคำว่า ปสาทะ หมายถึง อาการที่จิตใจแช่มชื่น เบิกบาน ผ่องใส ยินดี น้อมใจที่จะเชื่อถือในบุคคลหรือสิ่งที่เลื่อมใส ในที่นี้ มุ่งหมายถึงความเลื่อมใสในพระสงฆ์ เมื่อได้เห็นพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ หรือแม้เพียงได้ยินข่าวพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ก็แช่มชื่นเบิกบาน

ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ย่อมเป็นเหตุให้ถือปฏิบัติตามปฏิปทาหรือคำแนะนำสั่งสอนของท่าน จนนำชีวิตไปสู่เส้นทางที่ดีงามถูกต้อง ตรงกันข้าม หากเลื่อมใสในบุคคลที่ประพฤติไม่ดี ปฏิบัติไม่ดี เป็นมิจฉาทิฏฐิ ย่อมเป็นเหตุให้ถือปฏิบัติผิด ดำเนินชีวิตผิด ประสบแต่ความเสื่อม ความวิบัติได้ อย่างเช่น พระเจ้าอชาตศัตรู ในเมืองราชคฤห์ เลื่อมใสในพระเทวทัต เชื่อคำแนะนำของพระเทวทัต จนเป็นเหตุให้ทำบาปกรรมที่ยิ่งใหญ่ คือ

ปิตุฆาต ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดาของพระองค์เอง จนเป็นเหตุให้เสื่อมจากอริยมรรคอริยผลที่จะพึงได้

ส่วนความเลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ที่มีสีลาจารวัตรงดงาม ย่อมเป็นเหตุปัจจัยให้ชีวิตประสบสิ่งที่ดีงามอย่างแท้จริง เหมือนอย่างอุปติสสปริพาชก

อุปติสสปริพาชก หรือที่เรารู้จักกันว่า พระสารีบุตร นั้น เดิมทีเป็นลูกเศรษฐี อยู่ไม่ห่างกรุงราชคฤห์ ภายหลังเกิดความเบื่อหน่าย จึงชวนสหายรักคือ โกลิตะ ออกบวชแสวงหาทางพ้นทุกข์ ในสำนักของสญชัยปริพาชก แต่เมื่อได้เข้าไปศึกษาแล้ว ก็เห็นว่าไม่ใช่หนทางที่จะพ้นทุกข์ได้ จึงออกแสวงหาครูบาอาจารย์ที่จะบอกทางพ้นทุกข์ให้ได้ เช้าวันหนึ่ง ได้พบพระอัสสชิ ซึ่งเป็นพระเถระรูปหนึ่งในกลุ่มพระเบญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นพระสาวกกลุ่มแรก ขณะนั้นพระอัสสชิกำลังเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ อุปติสสะได้เห็นกิริยาอาการของพระอัสสชิเรียบร้อย งดงาม จึงเกิดความเลื่อมใส คิดว่าพระเถระรูปนี้ คงเป็นหนึ่งในพระอริยบุคคลทั้งหลายเป็นแน่ จึงเดินตามห่าง ๆ เมื่อพระเถระบิณฑบาตเสร็จ หาที่นั่งพักเตรียมจะฉันภัตตาหาร จึงเข้าไปคอยปรนนิบัติ ถวายน้ำ เมื่อท่านฉันเสร็จแล้ว จึงเรียนถามว่า ผิวพรรณของท่านผ่องใสเหลือเกิน ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านบวชอุทิศให้ใคร เมื่อได้ทราบว่าพระเถระเป็นพระสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ขอร้องให้พระเถระแสดงธรรมให้ฟัง เมื่อได้ฟังธรรมจากพระเถระว่า ***"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคต ตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุแห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้"*** ดังนี้ เพียงเท่านี้ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วนำข่าวไปแจ้งแก่โกลิตะผู้สหาย แล้วชวนกันไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา จนได้รับยกย่องให้เป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวาฝ่ายซ้าย ช่วยเป็นกำลังในการเผยแผ่พระศาสนาอย่างสำคัญ

ความจริง บุคคลที่จะเกิดความเลื่อมใสในผู้ใดผู้หนึ่งได้นั้น ย่อมจะอาศัยคุณสมบัติหลายประการ เช่น รูปร่างหน้าตา ชื่อเสียง การพูดการจา หรือกิริยามรรยาท เป็นต้น ดังที่พระพุทธองค์ทรงจำแนกคนในโลกผู้ถือเอาคุณสมบัติต่าง ๆ กัน เป็นเครื่องวัดในการที่จะเกิดความเชื่อความเลื่อมใส โดยแบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. รูปัปปมาณิกา *ผู้ถือประมาณในรูป* เลื่อมใสในรูป หมายถึง บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงามทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ

๒. **โฆสัปปมาณิกา** *ผู้ถือประมาณในเสียง* เลื่อมใสในเสียง หมายถึง บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญ เกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ

๓. **ลูขัปปมาณิกา** *ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง* เลื่อมใสในความเศร้าหมอง หมายถึง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรคร่ำ ๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำเครียดเป็นทุกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาตน จึงชอบใจ เลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ

๔. **ธัมมัปปมาณิกา** *ผู้ถือประมาณในธรรม* เลื่อมใสในธรรม หมายถึง บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

บุคคล ๓ จำพวกต้น คือ ผู้ถือรูปเป็นประมาณ ผู้ถือเสียงเป็นประมาณ และผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ ยังมีโอกาสผิดพลาดได้มาก เนื่องจากอาจถูกครอบงำด้วยความรักใคร่ยินดี หรือความหลง จึงติดอยู่แค่ภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริง และไม่เข้าถึงสาระ ส่วนผู้ถือธรรมเป็นประมาณ จึงจะรู้ชัดคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริง ไม่ถูกกิเลสพัดพาไป เข้าถึงธรรมที่ปราศจากสิ่งครอบงำ อย่าเช่นพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป เพราะทรงเลื่อมใสในนิโครธสามเณร จึงเป็นเหตุให้ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จนเป็นกำลังสำคัญ ในการประกาศศาสนาไปทั่วโลก

พระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์นั้น ก่อนที่จะเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนานั้น ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่มีความดุร้ายและโหดเหี้ยมเป็นอย่างยิ่ง ชอบการทำสงครามกับแว่นแคว้นต่าง ๆ จนได้รับสมญานามว่า จัณฑาโศกราช (พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม) ภายหลัง เมื่อทรงพบนิโครธสามเณรที่ มีกิริยามารยาทสงบเรียบร้อย จึงทรงเลื่อมใส นิมนต์นิโครธสามเณรไปแสดงธรรมถวาย หลังจากได้ทรงฟังธรรม จึงมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงกลายเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก์ เป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่า เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายมากที่สุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และจากพระราชกรณียกิจมากมายนานัปการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญด้วยทศพิธราชธรรมอย่างแท้จริง ทำให้ภายหลังทรงได้รับการขนานพระราชสมัญญานามว่า **ธรรมาโศกราช (พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม)**

ทั้งหมดนี้เป็นเพราะอาศัยความเลื่อมใสในพระสงฆ์เป็นปัจจัย จึงเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดำเนินในทางที่ถูกต้องได้

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ จะเห็นได้จากการแสดงความเคารพพระสงฆ์ที่เจริญด้วยวัยวุฒิบ้าง คุณวุฒิบ้าง ด้วยวิธีการเคารพนอบน้อม หรือพูดจายกย่องเชิดชู โดยไม่ถือตัวว่ามีสมณศักดิ์หรือตำแหน่งสูงกว่า นอกจากนั้น พระเดชพระคุณ ยังทำตัวให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของพระสงฆ์และสาธุชนโดยทั่วไป จึงกล่าวได้ว่า พระเดชพระคุณมีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นคุณธรรมประการที่ ๓

ประการที่ ๔ มีความเห็นตรง

คุณธรรมประการที่ ๔ มีความเห็นตรง ในที่นี้ ทรงใช้คำแทนกัน ๒ คำ คือ **อุชุทัศนะ** *ความเห็นตรง* อย่าง ๑ **ธรรมทัศนะ** *ความเห็นธรรม*อย่าง ๑ ตามปกติ **ทัศนะ** หรือ **ทิฏฐิ** แปลว่า *ความเห็น* ความเห็นนั้น นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับเป็นตัวนำในการดำเนินชีวิต ทั้งทางโลก และทางธรรม เมื่อเห็นถูกต้อง ก็เป็นเหตุให้คิดถูก ทำถูก พูดถูก และดำเนินชีวิตถูกต้อง แต่ถ้าเห็นผิด ก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิด พูดผิด และดำเนินชีวิตผิดพลาด ความเห็นที่ถูกต้อง เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ ส่วนความเห็นที่ผิด เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐินั้น เป็นตัวปัญญา จึงทรงแสดงเป็นข้อแรก ในอริยมรรคมีองค์ ๘

อุชุทัศนะ *ความเห็นตรง* หรือ **ธัมมทัศนะ** *ความเห็นธรรม* ก็คือ **สัมมาทิฏฐิ** นั่นเอง เป็นตัวปัญญา คำว่า อุชุทัศนะ เห็นตรง คือ เห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ส่วนคำว่า ธัมมทัศนะ เห็นธรรม นั้น อาจตีความหมายได้เป็น ๒ ประการ คือ เห็นความดี ๑ เห็นความจริง ๑

ประการที่ ๑ ที่ว่า **เห็นความดี** นั้น หมายความว่า คนที่มีธรรมทัศนะ เห็นธรรมคือความดี ย่อมมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริง ทำให้รู้ดี รู้ชั่ว รู้คุณ รู้โทษ รู้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้ว่าอันไหนเป็นความเจริญ อันไหนเป็นความเสื่อม อันไหนเป็นเหตุแห่งความเจริญ อันไหนเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ธรรมทัศนะข้อนี้ จึงเป็นเหตุให้คนเปลี่ยนแปลงชีวิตด้วยการละเว้นความชั่ว สร้างความดีได้ อย่างเช่นนางขุชชุตตรา

นางขุชชุตตรานั้น เป็นสาวใช้ของพระนางสามาวดี อัครมเหสีของพระเจ้าอุเทน ในเมืองโกสัมพี ตามปกติ มีหน้าที่ไปซื้อดอกไม้มาถวายพระนางสามาวดี ตามรับสั่งของพระเจ้า

อุเทน โดยได้รับพระราชทานค่าดอกไม้วันละ ๘ กหาปณะ แต่นางขุชชุตตรา ซื้อมาเพียง ๔ กหาปณะ เบียดบังไว้วันละ ๔ กหาปณะ ต่อมาวันหนึ่ง เมื่อนางไปรับดอกไม้ที่บ้านนายสุมนะช่างดอกไม้ ปรากฏว่า วันนั้น นายสุมนะ ได้ทูลนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก ให้มารับภัตตาหารที่บ้าน จึงชวนนางขุชชุตตราให้ช่วยถวายทาน และฟังธรรม เมื่อนางได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นพระโสดาบัน มีธรรมทัศนะ เมื่อเป็นเช่นนั้น พฤติกรรมที่เคยทำ ก็เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยเบียดบังค่าดอกไม้ ก็ไม่เบียดบัง ซื้อตามจำนวนเงินที่พระเจ้าอุเทนพระราชทานมา ทำให้ดอกไม้เพิ่มมากขึ้นอีกเท่าตัว พระนางสามาวดี ทรงเกิดความสงสัย จึงตรัสถามนางขุชชุตตราถึงเรื่องดอกไม้ที่เพิ่มขึ้นและเหตุที่ทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี เมื่อทรงทราบความจริง แทนที่จะทรงโกรธ ก็กลับให้นางขุชชุตราได้แสดงธรรมให้ฟัง จนได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน นี่คือผลของธรรมทัศนะ การเห็นความดี ทำให้เปลี่ยนแปลงชีวิตดีขึ้นได้

ส่วนประการที่ ๒ ที่ว่า **ธรรมทัศนะ** หมายถึง เห็นความจริง นั้น หมายความว่า คนที่มีธรรมทัศนะ เห็นธรรมคือความจริงนั้น ย่อมมองเห็นความจริงของชีวิต มองเห็นธรรมดาของโลก ไม่ว่าจะเป็นเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความผิดหวัง ความสมหวัง ความสำเร็จ ความล้มเหลว ความพลัดพราก ความมีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ธรรมทัศนะข้อนี้ จึงเป็นเหตุให้คนเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เมื่อประสบกับสิ่งที่ควรจะเศร้าโศกเสียใจ ก็มีสติ ใช้ปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง ทำให้คลายโศกเสียใจ ใช้วิกฤติเป็นโอกาส ใช้พินาศเป็นพัฒนา ใช้ปัญหาเป็นบทเรียน หรือเมื่อประสบสิ่งที่ฟูใจ นอกจากจะไม่มัวเมาในสิ่งนั้นแล้ว ก็กลับใช้สิ่งนั้น ๆ สร้างคุณประโยชน์ต่อไป อย่างเช่นโฆสกเศรษฐี

โฆสกเศรษฐี เป็นมหาเศรษฐีแห่งกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ เป็นผู้สร้างโฆสิตารามถวายพระบรมศาสดา มหาเศรษฐีผู้นี้ มีชีวิตพลิกผันมาหลายชาติ ในชาติปัจจุบันก็เฉียดตายหลายครั้งตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะมีวิบากจากอกุศลกรรม ความชั่วเก่าตามมาส่งผล แต่ในที่สุดเมื่อวิบากจากกุศลกรรมความดีส่งผลบ้าง เขาก็ได้ตำแหน่งเป็นมหาเศรษฐี ภายหลัง ได้ทราบความจริงว่าเศรษฐีชาวกรุงโกสัมพี บิดาบุญธรรม พยายามฆ่าตนเองมาแล้วหลายครั้งตั้งแต่ยังเป็นทารก ใช้ทรัพย์ไปมากมายแต่ก็ไม่สามารถฆ่าตนได้ เมื่อทราบความจริงอย่างนั้นแล้ว โฆสกเศรษฐี เกิดความสลดใจในชะตาชีวิตของตนเอง จึงคิดว่า เราทำกรรมหนักไว้หนอจึงได้ผลเช่นนี้ เราไม่ควรจะดำรงชีวิตด้วยความประมาทอีก ต่อจากนี้ไป เราจะเป็นผู้ไม่ประมาทอีก คิดดังนั้นแล้ว เศรษฐีจึงให้ตั้งโรงทาน สละทรัพย์วันละพันเพื่อสงเคราะห์คนเดิน

ทางไกลและคนกำพร้า มอบหมายให้นายมิตตะ เป็นผู้ดูแลโรงทาน อีกทั้งยังถวายภัตแด่พระดาบส ๕๐๐ รูป ในป่าหิมพานต์ใกล้กรุงโกสัมพีเป็นประจำ และต่อมาอาศัยการแนะนำของดาบส ก็ทำให้ได้มีโอกาสฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้สร้างวัดโฆสิตารามถวายไว้ในพระพุทธศาสนา

นี่คือผลของธรรมทัศนะ การเห็นความจริงของชีวิต ทำให้ละความประมาท ดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยการสร้างสรรค์บุญกุศล หรือสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่าง ๆ จึงเป็นเหตุสร้างชีวิตให้มีคุณค่า ไม่ไร้ประโยชน์

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ มีความเห็นที่ตรงที่ถูกต้อง เชื่อมั่นในการสร้างความดี เชื่อมั่นในอานุภาพแห่งความเพียรพยายามของคน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ เมื่อครั้งเรียน ป.ธ. ๙ พระเดชพระคุณ ใช้เวลาสอบถึง ๑๑ ปี นับแต่ปี ๒๕๐๖ จนถึง ๒๕๑๖ สอบไม่ผ่านถึง ๑๐ ปี หากเป็นคนอื่น ก็คงจะคลายความเพียรเลิกสอบไปแล้ว แต่พระเดชพระคุณยังพยายามไม่ท้อถอย จึงสอบได้ในปีที่ ๑๑ นับเป็นตัวอย่างแห่งบุคคลผู้เพียรพยายามไม่ท้อถอยคนหนึ่ง อีกตัวอย่างหนึ่ง คือความเชื่อในความกตัญญูกตเวที ว่าเป็นเครื่องหมายคนดี พระเดชพระคุณจึงกลับไปพัฒนาชาติภูมิ คือ บ้านบางพลับ และวัดท่าจัด ด้วยการสร้างถนน ประปา โรงเรียน และพัฒนาวัดท่าจัดให้มีความสมบูรณ์ไม่ต่างกับพระอารามหลวง จึงกล่าวได้ว่า พระเดชพระคุณมีอุชุทัศนะ ความเห็นตรง ซึ่งเป็นคุณธรรมประการที่ ๔

พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นผู้พรั่งพร้อมด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ ประการเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีศรัทธามั่นคงในพระตถาคตเจ้า จึงเป็นเหตุให้ได้เข้ามาสู่ร่มเงาของพระศาสนาตั้งแต่เยาว์วัยตราบจนสิ้นอายุขัย เป็นผู้มีศีลงดงาม สะอาดบริสุทธิ์ จึงเป็นเหตุหล่อหลอมให้กาย วาจาของท่านสงบเรียบร้อย เป็นผู้มีปสาทะมีความเคารพเลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้ประพฤติดี อีกทั้งยังปฏิบัติตัวให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของคนทั้งหลาย และเป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้น จึงควรได้รับยกย่องว่าเป็นคนไม่ยากจน เป็นคนไม่ขัดสน แต่เป็นคนร่ำรวย เพราะมีทรัพย์ภายในพรั่งพร้อมบริบูรณ์ ทรัพย์เหล่านี้ จึงเป็นเครื่องเกื้อหนุนในการพัฒนาชีวิตให้ดีงาม ให้ประเสริฐ ไม่ให้ว่างเปล่าจากคุณประโยชน์ สมดังพระบาลีนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **ยสฺส สทฺธา ตถาคเต** เป็นอาทิ แปลความว่า

บุคคลใด มีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระตถาคต ๑ มีกัลยาณศีล คือ ศีลงาม ที่พระอริยะเจ้าพอใจสรรเสริญ ๑ มีความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ ๑ มีความ

เห็นตรง ๑, บัณฑิตทั้งหลาย เรียกบุคคลนั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน, ชีวิตของบุคคลนั้น ไม่เปล่าประโยชน์ ดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลส่วนทักษิณานุปทานกิจ ที่คณะเจ้าคณะสงฆ์ภาค ๕ ซึ่งมีพระพรหมโมลี เจ้าคณะภาค ๕ ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือเป็นต้น เป็นประธาน ได้บำเพ็ญให้เป็นแล้วนี้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยวิบากราศี ส่วนอิฏฐคุณมนุญผล แด่พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ (อโนมคุณมหาเถร) อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม เมื่อพระเดชพระคุณทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้วคงปลื้มปีติโสมนัสในน้ำใจอันงาม ของคณะท่าน เจ้าภาพคณะสงฆ์ และคณะศิษย์ ต่อแต่นั้น ก็จะพึงอนุโมทนาให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล อันจะบังเกิดผลเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติ ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภของคณะเจ้าภาพ ทุกประการ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในอโมฆชีวิตกถา กล่าวพรรณนาถึงชีวิตที่ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ มาพอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

จิตตทมนานิสังสกถา

เรื่อง อานิสงส์การฝึกจิต

พระเทพมุนี วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา.
จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา.

ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถ กามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา ในจิตตทมนานิสังสกถา พรรณนาความอานิสงส์ ของการฝึกฝนอบรมจิต อันเป็นพุทธภาษิต ของสมเด็จพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใส เพิ่มพูนบุญกุศล สัมมาปฏิบัติแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ตามสมควรแก่กาลเวลา

ในวาระวันอาทิตย์ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๖๕ คืนนี้ คณะท่านเจ้าภาพ ได้แก่ ดร.กัญจพร คุณสุธีธ์ มั่งมี และคณะได้รับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย แด่พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถระ เปรียญธรรม ๙ ประโยค) รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง, รองแม่กองงานพระธรรมทูต, ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง, เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ, กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งได้มรณภาพลงตามที่ทุกท่านทราบประจักษ์ โดยทั่วกันแล้ว

ด้วยพระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระวิสุทธิวงศาจารย์ เป็นพระมหาเถระ ที่มีวัตรปฏิบัติและปฏิปทา เป็นที่น่าเคารพกราบไหว้ มีใจมุ่งมั่นในการสร้างคุณงามความดี ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา จึงเป็นที่เคารพรัก นับถือบูชา ของคณะสงฆ์และญาติโยม ศิษยานุศิษย์โดยทั่วหน้า การบำเพ็ญกุศลศพ จึงเป็นการประกาศถึงความดีของพระเดชพระคุณ ว่าได้เคยกระทำคุณงามความดี จึงเป็นเหตุให้อนุชนได้ระลึกถึงอุปการคุณนั้น แล้วขวนขวายกระทำกิจต่างๆ อันพึงทำ เพื่อระลึกถึงท่าน อุทิศส่วนกุศลให้ท่าน ตามประเพณีนิยม ที่ได้สืบสมกันมา ตามหลักของพระศาสนา สมด้วยพระบาลี ในติโรกุฑฑสูตร ว่า

"เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ"

ความว่า *เมื่อมาระลึกถึง อุปการะอันท่านได้ทำไว้แล้ว พึงให้ทักษิณาทำบุญ เพื่อท่านผู้ล่วงลับไป* ดังนี้

อธิบายความว่า เมื่อท่านผู้มีอุปการคุณ ซึ่งได้ทำความดีให้แก่ตน ได้ล่วงลับไปแล้ว ก็มิได้นิ่งนอนใจ ขวนขวายกระทำกิจที่ควรทำ โดยรำลึกถึงท่านและพยายามแสดงตอบแทน ในเมื่อไม่สามารถจะกระทำได้ ด้วยประการอื่น เพราะท่านได้ล่วงลับไปแล้ว ก็กระทำ โดยการอุทิศกุศล ตามประเพณีนิยม ตามหลักพระศาสนา ที่ท่านให้หาโอกาสทุกขณะ ในการทำสิ่งที่ดีงาม คือเมื่อมีเหตุการณ์ อันน่าพึงใจก็ตาม ไม่น่าพึงใจก็ตาม เกิดขึ้น พุทธศาสนิกชนควรได้ใช้โอกาสนั้นๆ ทำให้เกิดประโยชน์ เป็นกุศลยิ่งๆ ขึ้นไป

ท่านทั้งหลาย แท้จริง เรื่องความเป็นความตาย แม้จะทราบกันอยู่โดยทั่วไปว่าเป็นธรรมดาของชีวิต เหมือนพระอาทิตย์พระจันทร์ ขึ้นแล้วก็ตก เหตุใด คนทั้งหลายจึงไม่หวั่นไหว หรือเศร้าโศกเสียใจ ในการเสื่อมสลายไปของสิ่งเหล่านั้น นั่นเพราะอาศัยความคุ้นชิน เห็นเป็นธรรมดา คิดว่าเป็นเรื่องปกติ และเป็นเรื่องไกลตัว แต่พอมาเกิดกับคนใกล้ชิด มาเกิดกับสิ่งมีชีวิตใกล้ตัว ก็ยากที่จะวางลงปลงตก ที่เรียกกันว่า โศก เศร้า เสียใจ อาลัย อาวรณ์ เมื่อประสบพบเข้า หรือพลัดพรากจากกัน โดยกะทันหัน ขาดการซักซ้อม ขาดการเตรียมใจไว้ก่อน ก็เป็นเหตุให้หวั่นไหว ตามวิสัยปุถุชน

ชีวิตของเราทุกคนนั้น ล้วนเป็นไปตาม เทวทูตทั้ง ๕ กล่าวคือ **๑. ทหระ** เด็กอ่อน เด็กอ่อนนี้เป็นสัญญาณเตือน ให้เราได้พิจารณาเห็น ความเป็นทุกข์ของการเกิด คนทุกคนเมื่อเกิดมาแล้ว ย่อมอยู่ในภาวะของเด็กอ่อน ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงนี้ จะไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องได้รับ การประคบประหงม จากมารดาบิดา ด้วยความทะนุถนอม จึงสามารถมีชีวิตเติบใหญ่ได้ **๒. ชิณณะ** คือ คนแก่ เป็นสัญญาณเตือน ให้เห็นถึง ความไม่แน่นอนของชีวิต คนทุกคนเกิดมา ไม่สามารถเป็นเด็กได้ตลอด หรือเป็นหนุ่มได้ตลอด เพราะสุดท้ายจะต้องเข้าถึงความแก่ ความเปลี่ยนแปลงของสังขาร และเมื่อเข้าถึงความแก่แล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ก็ปรากฏในทางที่เป็นลบ เช่น ความสามารถลดลง สติปัญญาถอยลง เป็นต้น **๓. พยาธิตะ** หรือ อาพาธิกะ คือ คนเจ็บป่วย ธรรมดาคนเจ็บป่วยนั้น จะได้รับความทุกข์ทรมาน อันเกิดขึ้นจากความเจ็บป่วย หนักบ้างเบาบ้าง ตามกำลังของความเจ็บป่วย ที่ได้รับ บ้างก็สามารถทนอยู่ได้ จนร่างกายหายเป็นปกติ บ้างก็ต้องจบชีวิตลง เพราะฤทธิ์ของความเจ็บป่วยนั้น **๔. กัมมะการะณัปปัตตะ** คือ คนถูกลงโทษ หรือคนถูกจองจำลงอาญา คนที่ถูกลงโทษ ถูกจองจำลงอาญานั้น ย่อมได้รับความทุกข์ทรมาน ทั้งทางกายและทางใจ อีกทั้งขาดอิสรภาพ ในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามใจปรารถนา โอกาสที่จะได้สร้างสม คุณงามความดีก็ยิ่งน้อยลงไปอีก **๕. มตะ** คือ คนตาย สัตว์ทั้งหลาย ตายด้วยสาเหตุหลายอย่าง บ้างก็ตายเพราะโรค บ้างก็ตายเพราะความแก่ ตามกาลเวลา บ้างก็ตายเพราะถูกทำลายชีวิต และตายในวัยต่าง ๆ กัน เช่น บ้างก็ตายตั้งแต่อยู่ในท้องมารดา บ้างก็ตายในปฐมวัย บ้างก็ตายในมัชฌิมวัย บ้างก็ตายในปัจฉิมวัย แต่ไม่ว่าจะตายในวัยไหน หรือเพราะสาเหตุใด สุดท้ายสรรพสัตว์ทุกตัวตนก็ต้องตาย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คนเราก่อนตายนั้น จิตใจจะรวมอยู่ ณ ศูนย์กลาง เรียกว่า จิต ตกศูนย์ ในขณะนั้นเองกรรมที่เคยกระทำไว้ ที่ถูกบันทึกไว้ในจิตสันดาน กรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม จะปรากฏให้เห็น เป็นกรรมนิมิตอารมณ์ หมายความว่า จะปรากฏภาพเป็นภพภูมิ ที่จะไปเกิดใหม่ ให้เห็นในขณะนั้น การที่กรรมดีหรือกรรมชั่ว จะให้ผลก่อนหรือหลังกันนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่อง อาสันนกรรม ซึ่งหมายถึง กรรมจวนเจียน คือกรรมที่ทำขณะจะสิ้นใจ และส่วนมากจะเป็นมโนกรรม เพราะคนที่กำลังจะตายนั้น สังขารมักไม่อำนวย ให้ประกอบวจีกรรมหรือกายกรรมได้ อาสันนกรรมจะส่งผล ก่อนกรรมอื่น ๆ ถ้าเป็นกรรมดี จะส่งผลให้บุคคลที่ทำกรรมนั้น ไปสู่สุคติในนาทีที่ดับจิตลงไป เช่น บุคคลหนึ่งทำกรรมชั่วมามาก แต่มีกรรมดีอยู่บ้าง ตอนจะตายจิตเกิดผ่องใส เพราะนึกถึงกรรมดีที่ตนเคยทำ เมื่อจิตผ่องใส สุคติย่อมเป็นที่หมาย ตรงกันข้าม หากเมื่อมีชีวิตอยู่ ทำดีมาก็มาก แต่ตอนจะดับจิต กลับไปคิดเรื่องบาปเล็กๆ

น้อยๆ ทำให้จิตเศร้าหมอง ทุคคติก็ปรากฏเป็นสถานที่เกิด ข้อนี้สมดังที่พระบาลีในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ที่ยกขึ้นแสดง ณ เบื้องต้น ว่า

จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา.
จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา.

แปลว่า *เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นที่หวังได้ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นที่หวังได้* ดังนี้

คำที่ว่า เป็นที่หวังได้นั้น แปลว่า แน่นอน คือไม่มีอะไรไม่มีใครมาช่วยใครได้ กรรมบังคับให้เห็นอย่างนั้น ถ้าจิตใจเศร้าหมอง บังเกิดความกลัวแล้ว จิตดวงสุดท้ายเมื่อจะดับ ก็จะถ่ายทอดกรรมเดิมที่มีอยู่ ไปปรุงเป็นจิตดวงใหม่ ไปปรุงเป็นภพใหม่ ที่จะไปเกิดในทุคติภพ เมื่อจิตดวงนั้นดับ จิตดวงใหม่ วิญญาณใหม่ ธรรมที่ทำให้เป็นกายใหม่ ในระดับใด ที่เป็นบาปอกุศล ก็จะเป็นชนกกรรม นำให้ไปเกิดในภพนั้นทันที เรียกว่า กรรมนำไปให้เกิด และได้รับผลข้ามภพข้ามชาติต่อๆไป จนกว่าจะหมดเวรกรรมนั้น

ส่วนผู้ที่กระทำคุณความดี เมื่อเห็นกรรมดีของตน เห็นคตินิมิตอารมณ์ที่ดีของตน จิตใจก็จะแช่มชื่นเบิกบานว่า มีที่พึ่งแล้ว คือจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส นี่คืออาการของบุคคล ที่จะไปเกิดในภพภูมิใหม่ที่ดี ทำให้เราเห็นความสำคัญ ของการที่จะทำให้จิตใจผ่องใสดีงาม ในเวลาที่จะตาย ดังนั้นทางพระพุทธศาสนา จึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตใจ ตั้งแต่เวลาที่มีชีวิตอยู่ตามปกติประจำวัน ทำให้เป็นอุปนิสัย เพราะธรรมชาติของจิตข่มได้ยาก อ่อนไหวง่าย และมักตกไปในอารมณ์ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน จนไม่ลืมหูลืมตา กว่าจะรู้สึกตัวบางครั้งก็สายเกินเยียวยาเสียแล้ว

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงตรัสสอนพุทธบริษัท ๔ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตลอดถึงสามเณร แม่ชีทั้งหลาย ให้ฝึกฝนอบรมจิต ด้วยการเจริญพระกัมมัฏฐาน ทั้งทรงแสดงอานิสงส์ของการฝึกจิตไว้ว่า จะทำให้ผู้ฝึกจิตนั้น ได้รับความสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สมดังพุทธภาษิตในขุททกนิกาย ธรรมบท ที่ยกขึ้นเป็นนิกเขปบทใน พระคาถาต่อมาว่า

ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถ กามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ.

แปลความว่า *การฝึกจิตที่ข่มยาก ที่เบา ที่มักตกไปในอารมณ์ที่น่าใคร่ เป็นความดี, (เพราะว่า) จิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้.*

ท่านทั้งหลาย การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไปของสรรพชีวิตทั้งปวง เป็นเรื่องประจำโลก เมื่อเรายังมี ลมหายใจอยู่ ต้องใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุด สมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ด้วยการสร้างคุณความดี และการแสวงหาหนทาง เข้าสู่พระนิพพาน ดังนั้น ร่างกายที่แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย จึงมีคุณค่าอย่างยิ่ง ความสมดุลโครงสร้างของร่างกาย มีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยให้ร่างกาย สมบูรณ์แข็งแรง ดังนั้น จึงต้องหมั่นรักษาสติให้ตั้งมั่น เพื่อให้สามารถควบคุม ภาวะสมดุล ของร่างกายไว้เสมอ ต้องหมั่นฝึกควบคุมใจให้หยุดนิ่ง ด้วยการทำสมาธิควบคู่ไปกับกิจวัตร กิจกรรม ทุกอิริยาบถ จนเป็นนิสัย ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะจากข่าวสารในสังคมออนไลน์ด้วยแล้ว มีเรื่องทำให้ใจเศร้าหมองอยู่เสมอ สาเหตุของแต่ละปัญหามาจากรากเหง้าความชั่ว เข้ามาครอบงำจิต เช่น ความโลภมาก ความโกรธ ความหลงใหลในสิ่งที่มายั่วยุ เพราะจิตไม่ได้ฝึกฝนอบรมอยู่บ่อย ๆ ปล่อยเลยตามเลย จึงต้องเป็นอย่างนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนให้พุทธบริษัท หมั่นฝึกจิต กำหนดสติรับรู้ว่าขณะนี้ จิตกำลังคิดอะไร ดีหรือไม่ดี ธรรมชาติของจิตใจ ของคนเรา ย่อมมีการผันแปรอยู่ตลอดเวลา ไม่แน่นอน บางครั้ง จิตเป็นพระพรหม จิตเป็นเทวดา จิตเป็นพระ แต่บางครั้งจิตก็เป็นยักษ์ เป็นมาร เป็นเปรต เป็นอสุรกายก็มี ไม่มีใครเก่งตลอดไป ดังนั้น ต้องหมั่นฝึกจิต เพราะชนะตนนั้นแหละดีที่สุด การชนะผู้อื่น อาจจะมีวันกลับแพ้เขาได้ แต่หากชนะใจตนเองได้ ความชั่ว ก็ไม่อาจทำร้ายเราได้ เพราะ *"ฝืนใจ จะได้กำไร ตามใจจะขาดทุน"* ดังนั้น พุทธองค์จึงตรัสสอน ให้เราฝึกจิตอยู่เสมอ กำหนดรู้ทุกขณะ มีสติสัมปชัญญะ เพราะจิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ ***ผู้มีปัญญา พึงฝึกฝนอบรมจิตอยู่เสมอ และพยายามข่มไว้ ไม่ให้ตกไปสู่ที่ต่ำที่ชั่ว***

ความสุขของมนุษย์ เริ่มจากจิตใจที่ดีงามใสบริสุทธิ์ ถ้าจิตมีมลทิน กิเลสอาสวะห่อหุ้มมาก ย่อมมีสุขน้อย แต่ถ้ามีกิเลสเข้ามาปนน้อย ย่อมมีสุขมาก วัดความสุขกันที่ความบริสุทธิ์ของใจ แต่หากมีใจขุ่นมัว จิตคุกรุ่นด้วยไฟคือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือความโลภความโกรธ และความหลงแล้ว ก็เป็นผู้มีความสุขอย่างแท้จริงไม่ได้ พระบรมศาสดาทรงสอนว่า ถ้าอยากพบกับความสุขที่เป็นอมตะ ต้องฝึกรักษาจิตไว้ ให้ตั้งมั่น หากไม่ฝึกฝนอบรมจิตให้ดีแล้วมักจะดิ้นรนซัดส่ายไปหากิเลส ไปสู่ที่ต่ำช้า ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องเดือดร้อนอยู่ร่ำไป ผู้ปรารถนาความสุข จึงต้องเริ่มต้นที่การฝึกฝนจิต ด้วยพระกัมมัฏฐาน ไม่ว่าจะเป็นสมถะ หรือ วิปัสสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหมั่นรักษาไว้ ให้คงความบริสุทธิ์ จนเห็นเป็นดวงใสสว่าง อยู่กลางกายเสมอ เมื่อจะพูดหรือกระทำสิ่งใด ก็จะมีความพอดีพอเหมาะ และจะนำแต่สิ่งที่ดี มีสิริมงคลเข้ามาสู่ตัวเรา ดังนั้นจิตที่ฝึกดีแล้ว จึงนำสุขมาให้

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสไว้ว่า **"อกฺขาตาโร ตถาคตา"** แปลว่า *"เราตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น ส่วนใครจะเดินหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับผู้ที่จะรับไปปฏิบัติคนนั้นเอง"* พระพุทธองค์ไม่อาจดลบันดาล ให้ใครพ้นทุกข์ได้ นอกจากตัวเราเองปฏิบัติเอง พ้นทุกข์ได้เองเท่านั้น บุญ-บาปมีใจเป็นใหญ่ สำเร็จได้เพราะใจ ท่านจึงสอนให้เราพากันรักษาจิตใจ หาสติให้เจอ มากกว่าหาทรัพย์ภายนอก ไม่เช่นนั้น กิเลสตัณหาก็จะมาพาไป ดึงไปให้ติดสุขแล้วยึดอยู่กับความสุขในโลกีย์ อันไม่ยั่งยืน

จิตมักจะถูกสิ่งแปลกปลอมชักพาไปเสมอ เพราะตัณหา.."มีผลเป็นทุกข์ มีสมุทัยเป็นต้นเหตุให้ทุกข์เกิด มีนิโรธเป็นตัวดับทุกข์ มีมรรคแปดเป็นทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์" นี้เป็นกฎธรรมชาติ เป็นสิ่งธรรมดา ที่คนส่วนใหญ่มองข้ามไป ควรศึกษากันอย่างจริงจังว่า ที่ว่าดับทุกข์นั้นเป็นอย่างไร คือ ดับทุกข์ อันมีเหตุมาจากตัณหา มีอวิชชาตัวไม่รู้คอยครอบงำ เมื่อดับทุกข์ในใจได้หมด ดับได้สนิท ทุกข์ก็หายไปหมด

วิธีการดับทุกข์ ต้องเริ่มต้นด้วย"ศีล สมาธิ ปัญญา" หมั่นฝึกจิต ตั้งแต่วันนี้ จะได้เข้าถึงจุดเปลี่ยนแห่งจิต จุดเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แท้จริง การที่เราจะไปรอ ทำจิตให้สงบในวันข้างหน้า เป็นเรื่องเฟ้อฝัน เพราะอะไร? เพราะกรรมที่เรากำลังทำอยู่เท่านั้น จะเป็นตัวกำหนดอนาคต ถ้าเรารอทำในอนาคต จะไม่มีวันถึงอนาคตเลย หรือว่า "จะรอทำจิตใจให้ใสสะอาดตอนใกล้ตาย ยิ่งไปกันใหญ่" เพราะตอนที่ตนเองแข็งแรง ยังไม่สามารถทำได้ จะไปรอทำตอนใกล้ตาย ยิ่งเป็นไปได้ยาก เพราะจิตของคนใกล้ตาย เป็นจิตที่กังวล หลงละเมอเพราะล้าสติ *อนึ่ง พึงจำไว้เสมอว่า อย่าตัดสินใจในเรื่องสำคัญ เมื่อสภาพจิตไม่ปกติ หรือเศร้าหมอง เพราะเมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติเป็นอันต้องหวัง เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันต้องหวัง"*

การฝึกจิตที่ข่มยาก ที่เบา ที่มักตกไปในอารมณ์ที่น่าใคร่ เป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้ ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า ตราบบรรลุถึงพระนิพพาน ดังพรรณนามาฉะนี้ บัดนี้ พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้ลาลับ ดับสังขารลง คงเหลือไว้แต่คุณความดี จะเป็นอนุสรณ์ให้ระลึก *"ถึงดินกลบทับกาย เมื่อดับจิต, ถึงไฟติดเผากายมลายสูญ, แต่ความดีทำไว้ ไม่เป็นอุณ, ยังเป็นคุณเหลือไว้ให้บูชา*

อิมินา กตปุญเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คณะเจ้าภาพ คือ ดร.กัญจพร คุณสุธีธ์มั่งมี และคณะ พร้อมด้วยคณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์ ได้บำเพ็ญ ให้เป็นไปแล้วในวันนี้ น้อมอุทิศถวายบูชา พระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้เจริญในบารมีธรรมชั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไป ตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย บารมีธรรมของพระเดช

พระคุณพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ และบารมีธรรมของพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้แผ่บารมีอภิบาลรักษา ให้ทุกท่าน มีความสุขสวัสดิ์ พิพัฒนมงคลสมบูรณ์พูนผล เจริญด้วย จตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกประการ

แสดงพระธรรมเทศนา ในจิตตทมนานิสังสกถา พอสมควรแก่เวลา ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ประโยชนกถา

เรื่อง ประโยชน์ทั้งสอง

พระรัตนสุธี วัดไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ ที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ ฯ

บัดนี้ จะชี้แจงแสดงพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระชินวรสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลาย ในเรื่องบัณฑิต ผู้มีปัญญาทางธรรมดี ย่อมทราบชัดดีถึงประโยชน์ทั้งสอง คือประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายภาคหน้า ดังนี้ เพื่อเป็นการให้สติปัญญาท่านสาธุชนทั้งหลายที่อยู่ในสมาคมนี้ พอสมควรแก่เวลา

ปรารภเนื่องในการที่คณะสงฆ์วัดปากน้ำ พระอารามหลวง เขตภาษีเจริญ มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ พร้อมด้วยพระสงฆ์องค์สามเณรทุกรูป ได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศล ทำบุญอุทิศไปถวายแด่ดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ และอดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ที่ทำกาละมรณภาพจากคณะสงฆ์ คณะศิษย์ไปอย่างไม่มีวันกลับ ด้วยวัย ๘๔ ปีเศษ

นับตั้งแต่พระเดชพระคุณ ได้ถึงกาละมรณภาพลง คณะสงฆ์ คณะศิษย์ ได้เชิญสรีระอันปราศจากวิญญาณท่านขึ้นตั้งบูชาประดับประดาด้วยดอกไม้ธูปเทียน เป็นการเคารพอย่างสูงสุด แล้วก็จัดให้มีการทำบุญทำกุศล มีการสวดพระอภิธรรม และแสดงพระธรรมเทศนาในวันอาทิตย์ เรื่อยมาจนถึงวันนี้ วันนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนามาแสดงพระธรรมเทศนา จะขอแสดงพระธรรมเทศนา ส่วนประวัติของพระเดชพระผู้ทำกาละมรณภาพไปแล้วนั้น ท่านเจ้าคุณพระราชวิสุทธิเวทีก็นำหนังสือไปแจกให้ท่านทั้งหลาย ก็ขอเชิญท่านทั้งหลายได้อ่านเอาตามอัธยาศัย

ท่านทั้งหลายวันนี้ อาตมภาพ ได้อัญเชิญพระพุทธพจน์บทบาลีเป็นหัวข้อเทศน์ว่า **ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ** เป็นอาทิ แปลว่า *บัณฑิตผู้มีปัญญาทางธรรมดี ย่อมทราบชัดถึงประโยชน์ทั้งสอง คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายภาคหน้า* ขึ้นมาแสดง ท่านทั้งหลายเราต้องยอมรับกันว่า ในสังคมปัจจุบันวันนี้ คนมีการศึกษามาก เพราะมีปัญญามาก วันนี้ก็เลยจัดเรื่องปัญญา มาเทศน์ให้ท่านทั้งหลายฟัง คนทั่วไปมีความรู้ทางโลกและทางธรรมสูงขึ้นเป็นลำดับมา ไม่เหมือนคนสมัยเก่า ปู่ย่าตายายพ่อแม่ของเรานั้น มีการศึกษาน้อย โดยเฉพาะการศึกษาทางโลก แต่ว่ามีประสบการณ์ได้ศึกษาทางธรรมมาก การศึกษานี้ ก็ไม่จำเป็นจะต้องเข้าโรงเรียน หรืออยู่ในห้องเรียน เอาตาเราดู เอาหูเราฟัง ก็เป็นการศึกษา แล้วจดจำเอามากระทำบำเพ็ญให้เป็นไป ฉะนั้น มีความรู้มาก ปัจจุบันนี้มีความรู้กว้างขวาง แต่คนที่มีความรู้มากทางโลกนั้น หรือเรียนทางโลกสูงสูงนั้นส่วนมาก เราต้องคิดพิจารณาให้ดีว่า เราเรียนเพื่อเพิ่มตัณหาคือความอยากอันเป็นทุกข์ และเพิ่มปัญหาชีวิตให้มากขึ้นหรือเปล่า เพราะเราได้เพิ่มวิชาความรู้มากเหลือเกิน ในวันนี้ ญาติโยม พระ เป็นเจ้าภาพกัน ๓ วัดด้วยกัน ซึ่งอาตมภาพก็จะประกาศอนุโมทนาทีหลัง

ญาติโยมมาฟัง ก็มีความรู้ บางคนจบปริญญา คนสมัยก่อนไม่มีปริญญา แต่ก็มีความรู้ทางธรรมมาก คนมีปัญญาทางโลกมาก ปัญญาทางโลกนี้ เก้าสิบเปอร์เซ็นต์ที่ไม่ค่อยได้เจือปนกับความรู้ทางธรรมมากนัก เพราะว่าเขาเรียนกันแต่ละวิชานั้นเพื่อไปประกอบสัมมาอาชีพ สร้างหลักฐานของชีวิต ฉะนั้น เขาจึงขาดปัญญาทางธรรมซึ่งพระสงฆ์องค์เณรได้เล่าเรียนศึกษากันอยู่ทุกวันนี้ แม้พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ ผู้มรณภาพ ก็ไม่มีการศึกษาทางโลกมากนัก แต่มีความรู้ทางธรรม จบนักธรรมชั้นเอกสูงสุด เปรียญธรรมเก้าประโยคสูงสุด แต่ไม่ได้จบดอกเตอร์ เขาให้ดอกเตอร์ก็เอา เป็นกิตติมศักดิ์ แต่ว่าคนสมัยนี้ที่ว่าเรียนทางโลกมาก เพิ่มวิชาความรู้กันเยอะแยะไปหมด วิชาบางวิชา คนสมัยก่อนเก่ายัง

ไม่เข้าใจ ยังไม่รู้ ไม่เคยเรียน ที่ว่าเรียนเพื่อเพิ่มตัณหาคือเหตุแห่งทุกข์ จะสังเกตได้ว่า เรียนเพื่อเพิ่มตัณหาเหตุแห่งทุกข์และเรียนเพื่อเพิ่มปัญหาชีวิตมากขึ้น

เราต้องยอมรับกันว่าทุกเช้า ฟังข่าวดู มีแต่ปัญหาทางโลกเยอะ เยอะมากเลย ปัญหาทางสังคมที่รุนแรงขึ้นทุกวัน เดือดร้อนกันทุกวัน เรียกว่าศีลห้าข้อนั้น เอากันไม่อยู่แล้ว เพราะเราเรียนกันแต่วิชาทางโลกกันเท่านั้น ส่วนวิชาทางธรรมนั้น ก็เป็นวิชาที่ประคับประคองชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยโดยสุจริต จะมีโควิด หรือไม่มีโควิดก็อยู่อย่างสบาย ปราศจากความทุกข์ไปได้เก้าสิบเปอร์เซ็นต์ แสดงให้เห็นว่าคนเรามีวิชาความรู้ ก็ไม่ใช่เป็นหลักประกันว่าเราจะไม่ทำความชั่ว

คุณค่าของคนไม่ได้อยู่ที่การพัฒนาเพียงร่างกายอย่างเดียวเท่านั้น ความภูมิใจในศักดิ์ศรีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่ว่าประเสริฐสุดกว่าสัตว์เดรัจฉานนั้น เพราะว่าเราเอาทางธรรมยกฐานะความเป็นมนุษย์ขึ้นมาให้สูงขึ้นกว่าสัตว์เดรัจฉาน มีคำสอนไว้ในคัมภีร์หิโตปเทศความว่า มนุษย์ต่างจากสัตว์เดรัจฉานเพียงข้อเดียว อีกสี่ข้อนั้นเหมือนกัน ก็คือหนึ่งมีอาหารเหมือนกัน เป็นที่เลี้ยงชีวิต สองมีการพักผ่อนนอนหลับ เหมือนกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ สามมีความกลัวภัย สี่มีการสืบพันธุ์ สี่ประการนี้คืออาหาร การพักผ่อนนอนหลับ การกลัวภัย และการสืบพันธุ์นั้น มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานมีเหมือนกัน แต่ที่ไม่เหมือนกันนั้นก็คือคุณธรรมความดี ซึ่งสัตว์เดรัจฉานนั้นไม่มี ไม่สามารถจะพัฒนาให้ถึงสูงสุดได้ ฉะนั้น แม้จะมีการรักษาศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน พวกเราก็ดูเหมือนว่าจะไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมความดีกันเท่าไร จึงได้มีการแอบกระทำความชั่วด้วยอุบายแนบเนียนอยู่ประจำ คือทำความไม่ดีในที่ลับหลัง ความเป็นมนุษย์ จึงเหลือเพียงครึ่งหนึ่ง คือมีร่างกายมีอวัยวะครบสามสิบสองประการเท่านั้น อีกครึ่งหนึ่งคือคุณธรรมความดีก็หลุดหายไปเสียส่วนมาก เพราะว่ามนุษย์เราสามารถทำความทุจริตทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ด้วยพุทธวจนะที่แสดงไว้ว่า คนที่ทำทุจริตทางกาย วาจา ใจ นี้ ชื่อว่าตายไปแล้วครึ่งหนึ่ง อีกประโยคหนึ่งก็คือผู้ประมาทคือคนตายแล้ว หรือคนประมาทเหมือนคนตายแล้ว นี่ก็ครึ่งหนึ่ง ที่กล่าวว่าเป็นเช่นนั้นก็เพราะว่ามีคำว่า เป็นคนครึ่งผีครึ่งคน หรือเป็นคนครึ่งคนครึ่งสัตว์ ที่น่ากลัว คนครึ่งผีครึ่งคนนั้น หลอกหลอนคนดีอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ก็เพื่อผลประโยชน์ทางทรัพย์สินเงินทองกองแก้วอำนาจตำแหน่งหน้าที่ และปากท้องของมารร้ายที่ไม่รู้จักคำว่าอิ่ม เพราะเป็นทาสของกิเลสเหตุให้เกิดความทุกข์ มัวเมาอยู่ในปัญญามืด

ถึงเวลากันหรือยังว่าเราทั้งหลายจะมาช่วยกันคิดว่า จะทำอย่างไร ให้เรานั้นมีจิตผูกพันมั่นคง บูชาคุณธรรมความดีมากกว่าบูชาทรัพย์สินเงินทองกองแก้ว คำว่าบูชา

ทรัพย์สินเงินคุณธรรมความดีมากกว่าทรัพย์สินเงินทองกองแก้วนั้น เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรจะให้เรียนรู้และทำความเข้าใจกันให้มากสำหรับอนุชนคนข้างหลัง ในฐานะที่เรานั้นเป็นผู้ใหญ่กันแล้ว ปัจจุบันนี้เขาสอนกันให้มีความอิสระทางความคิด คือหลักประกันว่าความอิสระทางความคิดนี้ ก็ไม่ใช่หลักประกันว่า จะประกันไม่ให้เราทำความไม่ดี ก็หาไม่ หากเป็นหลักประกันว่า คนเราจะทำอะไรได้ตามใจชอบตามอิสระเสรี ถ้าปล่อยให้คนทั่วไปทำตามใจชอบแล้ว ก็ไม่ต้องมีระบบคุณธรรมความดี ไม่ต้องมีศาสนา ไม่ต้องมีการควบคุมดูแลให้คนเดินไปตามกรอบขอบเขตของความดีงาม คนทั้งหลายก็จะได้มีโอกาสทำความชั่วกันอยู่แบบสุดสุด เมื่อมีการเบียดเบียนกัน มีการแข่งขันกัน แข่งกันดี แข่งมือยาวสาวได้สาวเอากันเป็นการใหญ่ ถ้าปล่อยอิสระทางความคิดอย่างนี้ คนดีก็จะอยู่ไม่ได้ ที่อยู่ได้ก็จะไม่ได้มีความดี ความหวาดกลัวเป็นมหาภัยที่จะครอบคลุมทุกสารทิศ ขอให้ท่านผู้เจริญที่ได้นั่งฟังเทศน์อยู่ขณะนี้ ป้องกันความเลวร้ายที่จะเกิดจากระบบความคิดที่เป็นอิสระกันบ้างจะดีกว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนมั่นคงติดอยู่ในกรอบแห่งความดี ไม่ให้มีอิสระในการคิดอกุศล คือรากเหง้าของความไม่ดี ไม่ให้มีอิสระในการคิดตามอิทธิพลของอกุศลมูล คือเหตุของความชั่วร้าย หากให้มั่นคงอยู่ในคุณธรรมความดีเสียก่อนแล้วค่อยมีอิสระทางความคิด แสดงว่าให้คนมีอิสระทางความคิดภายหลังที่มีจิตใจมั่นคงอยู่ในคุณธรรมความดี ข้อนี้ถูกต้องตามหลักที่จะส่งเสริมให้คนยึดมั่นอยู่ในความดี ธรรมะที่จะให้ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมความดีนั้น อาตมภาพจะขอฝากท่านไว้ทั้งสี่ข้อเรียกว่า อธิษฐานธรรม มีหนึ่ง ปัญญา สอง สัจจะ สาม จาคะ สี่ อุปสมะ **อธิษฐานธรรมนี้** สี่ข้อนี้มีความสำคัญมาก เป็นหนึ่งในสิบแห่งคุณธรรมความดีที่ทำคนให้เป็นพระพุทธเจ้า เรียกตามพระพุทธประเพณีว่า บารมี ถ้าพระพุทธองค์ไม่มีอธิษฐานบารมีสี่ข้อนี้ พระองค์ก็จะไม่มีโอกาสได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าศาสดาเอกของโลก คนดีอันดับที่หนึ่งของจักรวาล คนทั่วไปก็เป็นเช่นเดียวกัน ไม่มีอธิษฐานธรรมสี่ข้อนี้เสียแล้ว ก็ไม่มีโอกาสจะเป็นคนดีที่มั่นคง ไม่มีโอกาสเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีโอกาสเป็นบุคคลที่นั่งอยู่ในหัวใจของมหาชน

ท่านสาธุชนทั้งหลาย ขอให้ทำความเข้าใจนะ อธิษฐานธรรม ๔ ข้อตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนากันต่อไป

หนึ่ง **ปัญญา** ก็คือ*ความรอบรู้* ความรอบรู้นี่ต้องรู้ให้จริง อาตมภาพได้กล่าวเป็นเบื้องต้นว่า ปัญญาทางโลก คือโลกียปัญญา ปัญญาแบบโลกโลกนั้น ไม่สามารถจะดับทุกข์และดับปัญหาชีวิตได้อย่างเด็ดขาด สู้ปัญญาทางธรรมไม่ได้ แต่ถึงกระไร ความรู้ทางโลกกับทางธรรมนี้ก็ต้องคู่กันไป จะมีความรู้ทางธรรมอย่างเดียวก็ไปรอดแหละ แต่ว่ามันไม่ค่อยจะ

ปลอดภัยเท่าไรเหมือนกัน เพราะว่าความรู้ทางโลกนั้น เรียนศึกษาเพื่อหาเงินมาสร้างหลักฐานของชีวิต ส่วนความรู้ทางธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่จะมาเสริมค้ำหลักฐานของชีวิตให้มั่นคง ฉะนั้น ความรู้ทางโลกรู้ทางธรรมก็มีความสำคัญ แต่ว่าความสำคัญของความรู้ทางธรรมนั้นมีมากกว่า

สอง **สัจจะ** คือ*ความจริงใจ* ข้อนี้มีอธิบายพอเข้าใจว่า คน ณ ปัจจุบันวันนี้ ที่มีความทุกข์และปัญหาต่อกันมากมายก็เพราะความจริงใจไม่ปรากฏเท่าไร จริงต่อหน้าแต่ลับหลังไม่จริง คนสมัยโบราณ เขาจะดูว่าคนนี้ดีไม่ดี เขาดูที่การกระทำและคำพูดซึ่งมาจากความคิด คนโบราณเขาดูกันเท่านี้ก็พอแล้ว แต่ว่าสมัยนี้ดูเท่านั้นไม่พอ เพราะความจริงใจมันทำให้มีการไม่จริงใจขึ้นมา มันเปลี่ยนแปลง ที่จริงธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสภาพที่ทรงไว้ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ก็ยังมีคนประพฤติปฏิบัติธรรมเอาไปเปลี่ยนแปลงซะอีก ดูว่ามีคุณธรรมความดีแต่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในจิตใจ โดยที่เราไม่รู้เลย ฉะนั้น ดูที่การกระทำความคิดหรือคำพูดนั้นไม่เพียงพอซะแล้ว สำหรับจะดูคนในสมัยปัจจุบันวันนี้ ต้องดูถึงเบื้องหลังของการกระทำคำพูดและความคิดของเขาว่า เขากระทำสิ่งนี้ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือประโยชน์ส่วนตัว พูดสิ่งนี้เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนตัว ทำสิ่งนี้ คิดอย่างนี้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนรวม นี่ดูเบื้องหลังเขา ปรากฏชัดเจนว่า ที่ได้ดิบได้ดีมานี่เพราะว่ามีเบื้องหลังของความคิดการกระทำและคำพูดที่ไม่สุจริตเท่าไร ก็มีเยอะ มิใช่จะเป็นร้อยเปอร์เซ็นต์นะ เดี๋ยวญาติโยมจะมาบอกว่า อ้าว อาตมารู้ได้ยังไง ไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์หรอก อาตมาคิดเอาเองโดยส่วนตัว คนสมัยปัจจุบันวันนี้ ร้อยละแปดสิบที่มีคุณธรรมความดีเพียงยี่สิบเท่านั้น ดีจริง ดีแท้ แต่อีกแปดสิบนั้นก็ยังไม่ค่อยไว้ใจเท่าไร ไว้ใจไม่ได้ ฉะนั้น สัจจะความจริงใจ จึงเป็นปัญหามากในปัจจุบันนี้คือความไม่จริงใจต่อกัน อยากจะให้ท่านทั้งหลายได้อธิษฐานไว้ ว่าต่อไปนี้เราจะไม่โกหก จะไม่ลืมความมั่นสัญญากับใคร ความจริงใจ สัจจะนี้ใช้ในการทำงาน ทำหน้าที่ที่มีอยู่

อาตมาก็ต้องขอยกหน่อยว่า พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์นี้ข้อหนึ่ง**มีปัญญาบริสุทธิ์** มีปัญญาดี ไม่อย่างนั้นไม่จบเก้าประโยค สัจจะจริงใจนี้ร้อยเปอร์เซ็นต์ สำหรับพระรูปนี้ ทำไมอาตมารับรอง เพราะอาตมารู้จักท่านมาเกือบสี่สิบปี มารู้จักกันที่เมืองนอก ตอนไปเปิดวัดปากน้ำที่ฟิลาเดลเฟีย อเมริกา ท่านขอไปพักที่อาตมาอยู่แล้ว ก็ได้อยู่ในห้องอาตมา ไม่ยอมไปอยู่ในห้องที่พระเดชพระคุณหลวงเตี่ยจัดให้ ก็มีโอกาสคุยกันทุกวัน คุยกันทุกวัน คุยถึงเรื่องประวัติอดีตของท่าน เรื่องร้อยแปดพันเก้าอยู่หลายวัน

อยู่เป็นอาทิตย์ ฉะนั้น สัจจะความจริงใจจึงมาปรากฏตอนที่อาตมากลับมาจากอเมริกามาอยู่เมืองไทย ท่านก็ทำหน้าที่ด้วยความไม่ผิดเพี้ยนเสียหาย ใช้ในการทำงานด้วยความอุตสาหะ มีความรักในงาน โดยเฉพาะมีสัจจะในคำพูด หลายเรื่องที่ท่านพูดกับอาตมา ล้วนเป็นความจริงทุกประการที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด นี่เรียกว่าสัจจะ คนใดที่สัจจะต่อกันจะคบกันจนตาย ไม่ยอมทิ้งกัน ไม่ว่ายามร้ายหรือยามดี ยามจน ยามมีก็ไม่ทิ้งกัน นี่คือความเป็นคนจริง จริงใจ

อธิษฐานธรรมข้อที่สามก็คือ **จาคะ** จาคะนี้แปลว่า*ความเสียสละ* มันมากกว่าการให้ทาน เสียสละนี้ เช่น ทาน ให้ได้ แต่ว่าหลายอย่างให้ได้ แต่ของมีอย่างเดียวให้ไม่ได้ มีอย่างมีสิ่งเดียวให้ไม่ได้ แต่ว่าคนที่มีจาคะ ปฏิบัติธรรมข้อนี้ แม้มีสิ่งเดียวก็ให้ได้เป็นการเสียสละ แต่โดยอีกนัยหนึ่งนั้นเป็นการเสียสละอย่างยิ่งตรงตามธรรมะข้อนี้ ก็คือการสละความชั่วที่อยู่ในตัวของตนเองให้มันหมดไป อะไรล่ะที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เป็นความชั่ว คือตัณหา โลภะ โทสะ โมหะ นั่นเอง พยายามสละออกไป

จะเห็นว่าพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ เวลาท่านจะโกรธ ท่านจะพูดผรุสวาจาอะไร ท่านขอโทษก่อน ท่านจะขอโทษก่อน จาคะซะก่อน สละไปก่อน สละความไม่ดี ขอโทษนะท่านเจ้าคุณ แล้วก็กล่าวคำตำหนิออกไป คนมีจาคะ ทั้งเสียสละเงินทองกองแก้วและความไม่ดีในตัวตนคือกิเลส ตัณหา ราคะ ความโลภโกรธหลง ระยะหลังมาท่านที่เป็นคนยิ้มยากก็ยิ้มง่าย ท่านเป็นคนโกรธ ถ้าทำไม่ถูกต้อง ท่านก็ใจเย็นลงมาก เราท่านทั้งหลายจะรู้ว่าเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ความโกรธ ท่านดับได้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ความโลภท่านก็ดับ ไม่เช่นนั้น ท่านก็ไม่ขวนขวายอะไรแล้ว ตอนหลังหลังมานี่ ยิ่งความหลงอะไรต่างต่าง ความโลภโกรธหลง ท่านก็พยายามดับ ท่านเคยพูดว่า เราอายุมากแล้ว ต้องเป็นผู้ที่ทำอะไรเป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นหลังได้เห็นได้ดู นี่คือจาคะ จาคะนี้เป็นการสละ เช่น สละความรู้เพื่อผู้อื่น สละความดี เทศนาสั่งสอนแนะนำคนอื่นให้มีความรู้ตาม หรือชี้ทางสวรรค์นิพพานให้รู้ได้เห็น มีปากก็พูดให้เป็นประโยชน์ นี่สละ ความรู้ที่ถูกต้อง หากมีความโลภโกรธหลง มีความอิจฉาริษยาตาร้อน มีความใจแคบ ท่านก็เสียสละออกไป จะเห็นว่าท่านทำประโยชน์ที่บ้านเกิดเมืองนอน สองร้อยกว่าล้าน ซึ่งยากนักที่จะหาพระมหาเถระทำได้อย่างท่านสักรูปหนึ่ง

ข้อที่สี่ **อธิษฐานธรรม** ข้อนี้สำคัญ ก็คือ **อุปสมะ** อุปสมะแปลว่า*ความสงบ* สงบอะไรล่ะ ก็ทำใจให้สงบห่างไกลจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความสงบนี้จึงเป็นเครื่องประดับเป็นอาภรณ์ที่สำคัญของชีวิต จะเรียกว่าสมาธิก็ได้ ถ้าเราจิตใจไม่สงบแล้วมันก็ว้าวุ่นไปตามกระแส เหมือนกับไปโหนกระแสบ้าง ไปตามกระแสบ้าง กระแสนั้นมีวัตถุนิยม มีกิเลสกาม

ต่าง ๆ วัตถุกามต่าง ๆ สิ่งที่เป็นศัตรู เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีรูป มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีการสัมผัส มีอารมณ์ ที่มันไม่ถูกต้องอารมณ์ของเราก็เป็นศัตรูของเรา ถ้าถูกต้องตามอารมณ์ ก็เป็นมิตรกัน ท่านก็ไม่ยินดีไม่ยินร้าย คือสงบให้ได้ เราจงมาอธิษฐานอุปสมะกันว่า อย่าไป หลงผิดติดยึดอยู่ในสรรพสิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นของที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตั้งใจเลยว่าเรา จะไม่หลงลาภยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ อวดเก่ง โกหก หลอกลวง โกง และกร่าง นี่เป็นเรื่องที่เราไม่ติดยึดปัจจุบันวันนี้มีปัญหากันมากเพราะสาม ก เท่านั้น คือ โกหก โกง แล้ว ก็กร่าง กร่างนี่ก็ท่านทั้งหลายก็ไปตีความเอาเอง ลับหลังก็ยิ่งใหญ่เหลือเกิน ทำนองนี้ ถ้าไม่มี อุปสมะ ก็จะเป็นแบบนี้

ชาวพุทธที่แท้จะรู้จักคำว่าอธิษฐาน คำว่าอธิษฐานนั้นมีมาแต่โบราณ จะทำบุญ สุนทานอะไร ก็มีคำอธิษฐานปรารถนา ขอผลบุญกุศลนี้ที่ได้ทำนี้ จงเป็นเหตุนำมาซึ่งความ สะอาดแห่งใจ ได้บรรลุสวรรค์นิพพานในอนาคตกาล บางแห่งให้ตั้งใจกล่าวตามภาษาบาลีว่า **อิทํ เม ปุญฺญภาคํ อาสวกฺขยาวหํ โหตุ** แปลว่า *ขอส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ จงเป็นเหตุ นำมาซึ่งความสิ้นกิเลส* และว่า **อิทํ เม ปุญฺญํ นิพฺพานปจฺจโย โหตุ** แปลว่า *ขอบุญ ของข้าพเจ้าที่ทำครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน* คำอธิษฐานเหล่านั้นมีคุณค่ามาก หากได้ ผนึกแน่นด้วยคุณธรรมทั้งสี่ประการที่อาตภาพได้กล่าวคืออธิษฐานธรรม มีปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะด้วยแล้ว ความหมายก็ต้องครุ่นคิดคำนึงนึกถึงแล้ว ก็จะตั้งเข็มทิศแห่งชีวิตเพื่อ ตรงเป้าหมายได้ดี ขณะนี้ชาวพุทธจำนวนมากพากันหลงลืมคำอธิษฐาน น่าเสียดายจริง ๆ ที่มา ทิ้งความสูงส่งคือเป้าหมายแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชาวพุทธไป เพราะรักต่อความ ต้อยต่ำด้อยศักดิ์ศรีคือเงินตัวเดียว เงินเท่านั้นที่จะเป็นปัญหาในชีวิต

เราจะได้ยินกันเสมอว่า ชาวพุทธมักจะอธิษฐานว่า ขอให้รวย ขอให้ถูกหวย ขอให้ได้สามีรวย ขอให้ได้ภรรยารวยขอให้มีเงินร้อยล้าน พันล้าน การอธิษฐานแบบนี้แหละ เป็นเสมือนกระทงหลงทางเมื่อกลางเดือนสิบสองที่ผ่านมา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปสมะ คือความ สงบเพื่อพบพระนิพพาน ก็จะถูกนำไปเป็นเรื่องระดมทุน หาทุนกันไปเสียหมด

ท่านทั้งหลาย เราควรจะมีการอธิษฐานธรรมสำหรับกลุ่มประชาชนคนทุกส่วน ทุกภาค ตั้งแต่พระภิกษุสามเณรข้าราชการพ่อค้าประชาชน ควรอธิษฐานธรรมสี่ประการนี้ บ่อย ๆ ทำได้ทุกวันก็จะดีที่สุด จะนอนอธิษฐานว่า เราจะพัฒนาตนเองให้มีปัญญา คือรอบรู้ ความเป็นจริงของชีวิต มีสัจจะ ความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีจาคะ เสียสละความชั่วใน ตัวตนให้หมดไป และมีอุปสมะ สงบเพื่อพบพระสวรรค์นิพพานในอนาคตกาล จะนอนก็อธิษฐาน

ได้ จะไปทำงานตอนเช้า ก็อธิษฐานซะก่อน บิดามารดาพ่อแม่อธิษฐานได้ ลูกก็อธิษฐานได้ สอนเขาให้อธิษฐาน ครูบาอาจารย์ก็ตั้งใจอธิษฐานว่า จะหล่อหลอมศิษยานุศิษย์ให้เป็นคนดี ผู้หลักผู้ใหญ่ก็ช่วยกันอธิษฐานทำสี่ประการนี้ให้มากมากกว่าเด็ก นี่แหละ เมื่ออธิษฐานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะเกิดเป็นบัณฑิตทางธรรมที่มีความรู้ดี ย่อมทราบชัดถึงประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายภาคหน้า ดังที่อาตมภาพได้ชี้แจงแล้ว

ท่านทั้งหลาย ชีวิตของเรานั้นไม่ใช่จบแค่ปัจจุบันวันนี้เท่านั้น พรุ่งนี้ก็เป็นภายภาคหน้า เป็นวันหน้า เป็นเดือนหน้า เป็นปีหน้า จะมีชาติหน้าหรือเปล่า ท่านทั้งหลายไปนอนคิดกัน ซึ่งอาตมาไม่เคยไป ท่านทั้งหลายในที่นี้ก็ไม่เคยไป แต่ว่าวันที่แล้วมันมี วันนี้ก็มี วันหน้ามันมีหรือเปล่า ก็เห็นเห็นกันอยู่ ก็ขอฝากเป็นข้อคิดไว้ พระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ท่านเกิดมาแปดสิบสี่ปีเศษ ย่อมทราบชัดถึงประโยชน์ในปัจจุบันวันนี้ และประโยชน์ในภายภาคหน้าหรือภพหน้าเป็นอย่างดี ท่านจึงตระเตรียมตัวเองในปัจจุบันนี้อย่างพร้อมสรรพมานานแล้ว คือมีปัญญารอบรู้สูงสุดทางนักธรรมและบาลี และประสบการณ์ทางโลก ความรู้ทางโลกก็ไม่เบา มีสัจจะคือความจริงใจร้อยเปอร์เซ็นต์ มีจาคะสละให้ ให้เราได้เห็นกัน และมีอุปสมะคือความสงบแห่งใจเพื่อสวรรค์นิพพานในภายภาคหน้า ดังได้แสดงมาทุกประการ

อิมินา กตปุญฺเณน ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่คณะเจ้าภาพวันนี้ คือท่านเจ้าคุณพระราชพิพัฒนโกศล เจ้าคณะเขตคลองสาน เจ้าอาวาสวัดเศวตฉัตร ท่านเจ้าคุณพระศรีสิทธิมุนี เจ้าอาวาสวัดโพธินิมิตสถิตมหาสีมาราม และท่านพระครูธีรกิตติ์ธำรง เจ้าอาวาสวัดโตนด คุณวรเชษฐ์ อนันทเนติโชติ รายนามที่อาตมภาพประกาศนี้ วันนี้มีศรัทธารับเป็นเจ้าภาพสำหรับการทำบุญทำกุศลอุทิศไปถวายพระเดชพระคุณในคืนนี้ ขอให้เจ้าภาพทั้งหลายมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป บุญกุศลที่เราได้ทำแล้วก็จะได้ถึงแก่ดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณพระวิสุทธิวงศาจารย์ในสัมปรายภพสมเจตนา ปรารภทุกประการ

อาตมภาพแสดงชี้แจงพระธรรมเทศนาตามที่เจ้าภาพประสงค์ ขอยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

กตัญญูกตเวทิตานิสังสกถา
เรื่อง อานิสงส์ความกตัญญูกตเวที

พระศรีสมโพธิ (วรัญญู วรญฺญู) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

แสดง ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานกร

ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ)

วันอาทิตย์ ที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

โย สพฺพกุสลํ กตฺวา น ชีวติ กตญฺญุตา
นิรตฺถญฺจ ผลนฺตสฺส สพฺพพุทฺเธหิ เทสิตํ
กตญฺญุตา ธมฺมมูลา กตญฺญุตา ปธานตา
กตญฺญุตาย สนฺติยา สพฺพปุญฺญาภิวฑฺฒตีติ ฯ

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา ในกตัญญูกตเวทิตานิสังสกถา พรรณนาความอานิสงส์ แห่งการรู้อุปการคุณที่ผู้อื่น ทำให้กับเราแล้ว และตอบแทนพระคุณของท่าน เพื่อเป็นเครื่องปฏิการ ตอบสนอง ศรัทธาปสาทะ ประดับปัญญาบารมี ของคณะเจ้าภาพในวันนี้ ได้แก่ นาวาตรี วรนิต คุณวาสนา แม่ชีวรรณา จันศิริรัตน์ พร้อมด้วยญาติมิตร และสัมพันธชน ที่ได้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศล อุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุณมหาเถระ เปรียญธรรม ๙ ประโยค) รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง, รองแม่กองงานพระธรรมทูต, ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง, เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ,

กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งได้ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๖๔ ดังที่ทราบกันอยู่แล้วนั้น

หากนับตั้งแต่วันนี้ย้อนหลังไป ก็เป็นเวลา ๑๓๒ วันแล้ว ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์มรณภาพมา แต่หากนับไปข้างหน้าจากวันนี้ไป อีก ๕๐ วัน ก็จะถึงกำหนดวันออกเมรุพระราชทานเพลิงศพของพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ณ เมรุหลวง หน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๒๗ มีนาคม เดือนหน้าที่จะถึงนี้แล้ว

อาตมภาพจึงขอใช้โอกาสนี้แจ้งให้ท่านทั้งหลายได้รับทราบ และขอเจริญพรเชิญทุกท่านไปเฝ้ารับเสด็จสมเด็จพระกนิษฐาธิราช กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดฯ ทรงรับเชิญเสด็จไปในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพในวันดังกล่าว และขอเชิญผองเราท่านทั้งหลาย ได้น้อมใจให้เกียรติไปส่งสรีระสังขาร ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระวิสุทธิวงศาจารย์ กลับคืนสู่ธรรมชาติ เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๐ นาที ของวันและสถานที่ดังกล่าว ทั้งชาววัดปากน้ำ ชาวสุพรรณบุรี พระภิกษุสามเณรแม่ชี อุบาสก อุบาสิกา พี่น้องประชาชน ขอเชิญไปสร้างมหากุศลร่วมกัน

อนุรูปแก่การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน อันคณะสงฆ์วัดปากน้ำ คณะศิษยานุศิษย์ และสาธุชน ที่มีความเคารพนับถือ ในพระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้บำเพ็ญในวาระประจำวันอาทิตย์ที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ นี้ เพื่ออุทิศกัลปนา บูชาพระคุณด้วยความกตัญญูกตเวทิตา และอปจายนธรรม สัมมาปฏิบัติ ตามจรรยาวิถีของบัณฑิตชาติผู้นับถือพระพุทธศาสนา สมด้วยพระบาลี ในติโรกุฑฑสูตร ว่า

"เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ"

แปลความว่า *เมื่อมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำไว้แล้ว พึงให้ทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปนั้น* ดังนี้

พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้ถือกำเนิดในโลกนี้ ก็ด้วยอาศัยกุศลสมบัติ ส่วนปุพเพกตปุญญตา คือ ความเป็นผู้มีบุญกุศล ได้ทำมาแล้วในกาลก่อนประการหนึ่ง และอาศัยอัตตสัมมาปณิธิ คือ ความดำรงตนเองไว้โดยชอบอีกประการหนึ่ง จึงได้บำเพ็ญคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติเป็นอเนกประการ

อัตตสัมมาปณิธินั้น เป็นไปในสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นอัตตประโยชน์ คือ ประโยชน์ส่วนตน ๑ และส่วนปรัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ๑ จึงเป็นเหตุให้ พระเดชพระคุณ

หลวงพ่อฯ ปฏิบัติศาสนกิจได้สมบูรณ์บริบูรณ์ กระทั่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ พระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ หรือ พระราชาคณะ เจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ เจริญด้วยคุณสมบัติและวัยสมบัติ ครบถ้วนทุกประการ ควรแก่การเคารพสักการ บูชากราบไหว้ ของพุทธศาสนิกชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ถ้วนหน้า

จริยาข้อปฏิบัติแห่งพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ในส่วนที่เป็นอัตตประโยชน์นั้น มีตัวอย่างที่พึงพิจาณาได้ ตั้งแต่เยาว์วัย ในฐานะเป็นบุตร ได้เป็นบุตรคนเล็ก ในบรรดาพี่น้อง ๗ คน ที่เรียกกันแบบสั้นๆ และจำง่ายๆ คือ หล่อ ชั้น ชุ้น ช้วน ฟ้อน ชั้ว และ เชียร โยมบิดาคือ พ่อนาค เรืองขจร และโดยมารดา คือ แม่ฟื้น เรืองขจร ในวัยเด็กท่านประพฤติตนเป็นที่รัก ปฏิบัติตนเป็นที่ประจักษ์อยู่ในโอวาทของบิดามารดา เคารพพี่ๆ และตั้งใจศึกษา หาความรู้อยู่เสมอ

เมื่อได้รับการบรรพชา ดำรงอยู่ในฐานะเป็นสามเณรแล้ว ก็ตั้งใจศึกษาศีลสิกขาพระธรรมวินัย และทำอุปัชฌายวัตรด้วยความเคารพ เป็นที่ไว้วางใจและได้รับเมตตาสนับสนุนให้ได้มาศึกษาอยู่ใต้ร่มบารมีธรรม ของพระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ ขณะอายุได้ ๑๘ ปี ให้ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมสูงขึ้นโดยลำดับ

เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ตั้งใจ อุตสาหะ อดทนจนสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ผู้เทศน์นี้ เคยถามพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ว่า พระเดชพระคุณได้เคยสนทนาอะไรกับหลวงพ่อวัดปากน้ำบ้างไหม ท่านเล่าว่า เมื่อมาอยู่วัดปากน้ำ เวลานั้นยังเป็นสามเณร ไม่มีโอกาสได้ใกล้ชิดหลวงพ่อ เพราะหลวงพ่อจะสอนภาวนาเป็นหลัก และต่อมาไม่นานหลวงพ่อได้อาพาธเป็นเวลา ๒ ปีกระทั่งมรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ส่วนพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์เพิ่งเป็นพระใหม่ได้ ๒ พรรษา แต่มีเหตุการณ์ที่ประทับใจที่สุด ท่านเล่าว่า มีอยู่ปีหนึ่งจะไปสอบบาลีได้คลานเข้าไปหาหลวงพ่อวัดปากน้ำ ขอพรจากท่าน หลวงพ่อวัดปากน้ำได้กำมือขวา บริกรรมภาวนาและทุบเบาๆ ที่ศีรษะพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ๙ ครั้ง ทำให้ท่านมีกำลังใจเสมอในการศึกษาบาลี ถึงแม้จะซ้ำชั้นกี่ปี อย่างไรเสีย ต้องสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคแน่นอน เพราะหลวงพ่อวัดปากน้ำทุบเป็นสัญญาไว้แล้ว นอกจากนี้ท่านยังมีใจใฝ่ปฏิบัติในพระกัมมัฏฐาน สมถวิปัสสนาสัมมาอะระหัง อย่างมั่นคง ทั้งมีภูมิรู้ตรงในโหราศาสตร์และศาสนพิธีปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือบำบัดทุกข์กายทุกข์ใจแก่ศิษยานุศิษย์ และผู้มาขอความช่วยเหลือ

พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ได้ปฏิบัติอุปัชฌายวัตรในท่านเจ้าคุณพระธีรสารมุนี วัดอัปสรสวรรค์ และปฏิบัติอาจาริยวัตรในเจ้าพระคุณ หลวงพ่อสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เป็นที่ไว้วางใจ และมอบหมายให้ปฏิบัติศาสนกิจที่สำคัญเป็นอันมาก

ส่วนจริยา ข้อปฏิบัติ ที่เป็นปรัตถประโยชน์ แห่งพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ นั้น มีตัวอย่างที่พึงพิจารณาได้ ตั้งแต่ ในฐานะเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ด้วยความเสียสละ และได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ทั้งรับภาระเป็นกรรมการตรวจข้อสอบนักธรรมและบาลี ผ่านมาเป็นลำดับทุกชั้นการศึกษาของคณะสงฆ์

ในฐานะแห่งผู้บริหารการศึกษา มุ่งพัฒนาให้สำนักเรียนวัดปากน้ำมีความโดดเด่นในการจัดการเรียนการสอน ตรวจตรา ตรวจสอบ ให้กำลังใจแก่ครูอาจารย์และนักเรียนให้มีความมุ่งมั่น ในการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ อย่างเต็มที่เต็มกำลัง จนมีผลแห่งการศึกษาเป็นที่ปรากฏ ทั้งร่วมบริหารและการจัดการศึกษา ของกองบาลีสนามหลวง และงานเผยแผ่พระศาสนา ในหน้าที่รองแม่กองงานพระธรรมทูต ทั้งการฝึกอบรม และการบริหารจัดการ เพื่อให้งานเผยแผ่ส่วนนี้ ดำเนินไปได้ด้วยดี รวมถึงการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ที่จำต้องอาศัยภูมิรู้ ภูมิธรรม และความมั่นคงในวิธีปฏิบัติ เพื่อให้ได้พระอุปัชฌาย์ที่ชัดเจนตามคำขวัญที่ว่า **"พระอุปัชฌาย์ดี เป็นศรีพระศาสนา"**

ในความเป็นนักปกครอง พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ถือหลักว่า จะปกครองใคร ต้องปกครองให้เขามีความสุข ดังนั้น จึงใช้หลักแห่งการบริหารจัดการ ที่ผู้อยู่ใต้ปกครองต้องมีความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ แต่ต้องอยู่ในกรอบแห่งวิธีปฏิบัติ มีปัญหาข้อขัดข้องใดๆ ยินดีเสมอที่จะให้คำปรึกษาและแก้ไขให้ถูกต้องตามกระบวนวิธีมีการุณย์เป็นที่ตั้ง จึงนั่งอยู่ในใจของคนทั้งหลายตลอดกาล ตลอดชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ท่านได้ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัย สมณศีลาจารวัตร และที่เห็นเป็นประจักษ์อยู่เด่นชัด คือ ตั้งอยู่ในความกตัญญูกตเวที เป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ก็แล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยกย่อง ความกตัญญูกตเวที ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวที ได้ชื่อว่า เป็น สัตบุรุษ ผู้เที่ยงแท้ต่อกระแสแห่งพระนิพพาน ข้อนี้สมดังพระพุทธภาษิต ในขุททกนิกาย ชาดก ว่า

โย เว กตญฺญู กตเวทิ ธีโร
กลฺยาณมิตฺโต ทฬฺหภตฺติ จ โหติ
ทุกฺขิตสฺส สกฺกจฺจํ กโรติ กิจฺจํ
ตถาวิธํ สปฺปุริสํ วทนฺติ.

แปลความว่า *ผู้มีปรีชาใด เป็นคนกตัญญูกตเวที เป็นกัลยาณมิตรสนิทสนมกัน และช่วยทำกิจของมิตรผู้ตกยากโดยเต็มใจ บัณฑิตทั้งหลายเรียกบุคคลผู้เช่นนั้นว่า สัตบุรุษ* ดังนี้

ก็คำที่ว่า **"ความกตัญญูกตเวที"** นั้น คืออย่างไร ในมงคลสูตร สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ทรงแสดงความกตัญญู ว่าเป็นหนึ่งในอุดมมงคลชีวิต ๓๘ ประการ อยู่ลำดับที่ ๒๕ ความกตัญญูกตเวทีเป็นวงศ์ของบัณฑิต ปางก่อนทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น พระพุทธองค์ทรงเป็นทั้งผู้ถ่ายทอดคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวที และทรงเป็นทั้งผู้ลงมือปฏิบัติในความกตัญญูกตเวที จึงนับว่า พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยสมบูรณ์แบบ การแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที ไม่จำกัดเฉพาะสำหรับคฤหัสถ์เท่านั้น แม้บรรพชิต พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้ภิกษุยึดมั่นในความกตัญญูกตเวทีเช่นกัน

จุดเด่นของผู้มีความกตัญญูก็คือ *จิตใจซื่อตรง ไม่ลืมบุญคุณคนอื่น* แม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นอุปการคุณนั้น เทิดทูนบูชาผู้มีพระคุณ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จึงเป็นเหตุให้คนที่มีความกตัญญูได้รับประโยชน์ ที่สมควรแก่ความดีนี้ทั้งในปัจจุบันชาติ และในสัมปรายภพ เมื่อถึงยามคับขันเข้า มักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายได้ ด้วยอำนาจแห่งความกตัญญู ตรงกันข้าม คนอกตัญญูที่ไม่รู้อุปการคุณของผู้มีคุณ จะเป็นคนที่ไม่น่าไว้ใจที่สุดในโลก มักจะประสบความหายนะแก่ชีวิต ไม่ช้าก็เร็ว เมื่อถึงยามคับขันก็ไม่อาจรอดพ้น จากภัยอันตรายได้ เพราะความอกตัญญูเป็นเหตุ

อนึ่ง การที่ไม่รับรู้บุญคุณของผู้มีคุณ นับว่าเป็นความต่ำทรามของจิตใจอยู่แล้ว แม้หากยังกลับเนรคุณทำร้ายผู้มีคุณอีก ก็เท่ากับเพิ่มโทษมหันต์ให้ตนเองโดยสิ้นเชิง ซ้ำยังมีวิบากทุกข์คือทุคติภูมิในเบื้องหน้า ดังนั้น จงมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรมกันเถิด ***"นึกถึงความรักความเมตตาที่ท่านมี..นึกถึงความดีที่ท่านได้กระทำ..นึกถึงคุณธรรมที่ท่านได้บำเพ็ญ..นึกถึงความร่มเย็นที่ท่านได้แผ่ให้... บุญที่ทำจะไม่ไร้ค่า"*** มีแต่จะเพิ่มพูนขึ้นมิขาดสาย สมดังพุทธภาษิต ที่มาในปัญญาสชาดก ที่ยกขึ้นนิกเขปบท เบื้องต้น ว่า

โย สพฺพกุสลํ กตฺวา น ชีวติ กตญฺญุตา
นิรตฺถญฺจ ผลนฺตสฺส สพฺพพุทฺเธหิ เทสิตํ
กตญฺญุตา ธมฺมมูลา กตญฺญุตา ปธานตา
กตญฺญุตาย สนฺติยา สพฺพปุญฺญาภิวฑฺฒติ.

แปลความว่า *บุคคลใด ทำกุศลทุกอย่าง แต่หาได้มีกตัญญูดำรงชีวิตอยู่ไม่ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสดงว่า ผลบุญของบุคคลนั้นทุกอย่างไร้ประโยชน์ ความรู้บุญคุณแล้วตอบแทน เป็นรากของธรรมทุกชนิด เป็นประธานของธรรมทุกอย่าง เมื่อบุคคลรู้จักบุญคุณแล้วตอบแทน บุญทุกอย่างย่อมเจริญอย่างยิ่ง*

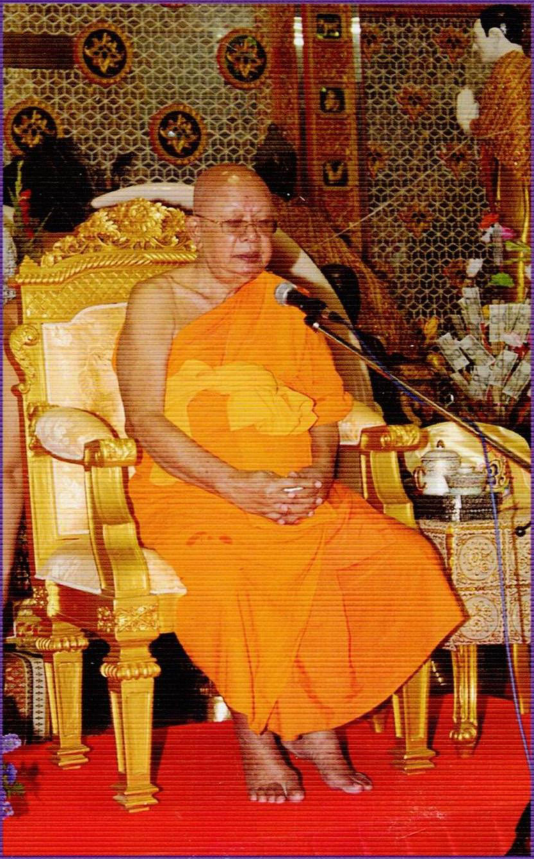
พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ ได้บำเพ็ญกตัญญูกตเวที เป็นแบบอย่างให้เราท่านทั้งหลายได้เห็นตลอดชีวิตของท่าน กตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ต่อพี่ๆ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ***"ไม่ลืมถิ่นกำเนิด ไม่ลืมถิ่นที่อาศัย ไม่ลืมสถานที่เคยให้สรรพวิชาความรู้"*** พระเดชพระคุณหลวงพ่อทำให้ดูมาตลอด ชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อจึงมีบุญส่งให้เจริญรุ่งเรืองตราบลมหายใจสุดท้ายแห่งชีวิต ก็เพราะความกตัญญู ดังพรรณนานามาฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่เราท่านทั้งหลาย มีคณะ นาวาตรีวรนิต คุณวาสนา แม่ชีวรรณา จันศิริรัตน์ เป็นต้น ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศถวายพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธิวงศาจารย์ในวันนี้ ขอจงสำเร็จ เป็นบารมีแด่พระเดชพระคุณหลวงพ่อให้เจริญในธรรมยิ่งๆขึ้นไป ตราบบรรลุถึงพระนิพพาน และขอได้แผ่เมตตาอภิบาลคุ้มครองรักษาให้ศิษยานุศิษย์คณะวัดปากน้ำและสาธุชนทั้ง จงมีความสุข ความเจริญ ผ่านพ้นอุปสรรคชีวิตโดยทั่วหน้ากัน

แสดงพระธรรมเทศนามา พอสมควรแก่เวลา ขอยุติลง คงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

วิสุทธิเทศนา

หีนชจฺโจปิ เจ โหติ อุฏฺฐาตา ธิติมา นโร
อาจารสีลสมฺปนฺโน นิเส อคฺคีว ภาสติ

“แม้หากว่าคนผู้มีชาติกำเนิดต่ำต้อย แต่เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร มีปัญญา สมบูรณ์ด้วยอาจาระและศีล ก็ย่อมจะรุ่งเรืองได้เหมือนกองไฟในกลางคืนฉะนั้น